

MARX ENGELS

valitut teokset
6 osaa

OSA
4

MOSKOVA
KUSTANNUSLIIKE EDISTYS
1979

Kaikkien maiden proletaarit, liittykää yhteen!

Советский Союз
KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

VALITUT TEOKSET
6 OSAA

MOSKOVA

KARL MARX FRIEDRICH ENGELS

VALITUT TEOKSET
6 OSAA

OSA

4

KUSTANNUSLIIKE EDISTYS

1979

К. МАРКС и Ф. ЭНГЕЛЬС
ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ В ШЕСТИ ТОМАХ
ТОМ 4

На финском языке

Suomentajat Antero Tiusanen (Polittisen taloustieteen arvostelua ja Johdanto vuosien 1857—1859 taloustieteellisiin käsikirjoituksiin, teokset on suomennottu uudelleen) ja Olli Perheentupa (Muotoja jotka edeltävät kapitalistista tuotantoa ja Lisäarvoteorioita). Muiden teosten suomennos perustuu kustannusliike Edistuksen 1971—1973 julkaisemaan Marxin ja Engelsin Valittujen teosten kolmiosaiseen laitokseen, »Pääoman» 1. osaan sekä Leo Holmin suomentamaan kokoelmaan: Engels. Marxin Pääomasta

PAINETTU NEUVOSTOLIITTOSSA

© Издательство «Прогресс», 1979. Сборник

© Kokoelma. Kustannusliike Edistys 1979

МЭ $\frac{10101-799}{014(01)-79}$ — 416 — 79

0101010000

K a r l M a r x

POLIITISEN TALOUSTIETEEN
ARVOSTELUA

Kirjoittanut Marx
elokuussa 1858 — tammikuussa 1859
Julkaistu Berliinissä 1859

Marx — Engels. Werke,
Dietz Verlag Berlin,
Bd. 13, S. 3—160

OIKAISU

Sivulla 436 viimeisen, viidennen kappaleen pitää olla kolmannen jäljessä.

ALKUSANAT

Tarkastelen porvarillista talousjärjestelmää tässä järjestyksessä: *pääoma, maanomistus, palkkatyö, valtio, ulkomaankauppa, maailmanmarkkinat*. Kolmen ensimmäisen otsikon alla tutkin nykyaikaisen porvarillisen yhteiskunnan kolmen suuren luokan taloudellisia elinehtoja. Kolmen muun otsikon yhteys toisiinsa on itsestään selvä. Ensimmäisen kirjan ensimmäinen jakso, joka käsittelee pääomaa, muodostuu seuraavista luvuista: 1. tavara, 2. raha eli yksinkertainen kiertokulku, 3. pääoma yleensä. Kaksi ensimmäistä lukua ovat nyt ilmestyvän niteen sisältönä. Kokonaisaineisto on olemassa erikoistutkimien muodossa — olen kirjoittanut ne pitkin väliajoin siinä tarkoituksessa, että itse ymmärtäisin asiat, en painamista varten. Niiden muokkaaminen yhtenäiseksi esittämäni suunnitelman mukaan riippuu ulkoisista olosuhteista.

Olen luopunut luonnostelemastani yleisjohdatuksesta², koska tarkemmin ajatellen jokainen yritys esittää etukäteen vasta todistettavana olevat tulokset on näköjään haitaksi, ja lukijan on päätettävä nousta yksityisestä yleiseen, mikäli hän aikoo ylipäätään seurata esitystäni. Sitä vastoin näyttävät muutamat viittaukset omien poliittisen taloustieteen opintojeni kulkuun olevan tässä paikallaan.

Opinnoissani oli varsinaisena ammattiaineena oikeustiede, mutta se jäi vain toissijaiseksi aineeksi filosofian ja historian rinnalla. Vuosina 1842—1843 jouduin »*Rheinische Zeitungin*»³ toimittajana ensimmäistä kertaa siihen

hankalaan tilanteeseen, että minun täytyi sanoa sanani niin kutsutuista aineellisista eduista. Ensimmäiset virikkeet talouskysymysten harrastukselleni⁴ sain puuvarkauksien ja maaomaisuuden palstoituksen käsittelystä Reinin maapäivillä, siitä kynäsodasta, jota Reinin maakunnan silloinen maaherra von Schaper ryhtyi virkatuoliltaan käsin käymään Moselin talonpoikien olosuhteista »Rheinische Zeitungia» vastaan sekä vihdoin vapaakauppaa ja suojatulleja koskevista keskusteluista. Toisaalta tuohon aikaan, jolloin oli monta kertaa enemmän hyvää tahtoa »edistyä» kuin asiantuntemusta, kuultiin »Rheinische Zeitungissa» heikon filosofisesti sävyttyneitä kaikuja ranskalaisesta sosialismista ja kommunismista. Ilmoitin vastustavani tätä asiantuntemattomien pintapuolisuutta, mutta ilmaisain selvästi »Allgemeine Zeitungin»⁵ kanssa käydyssä kiistassa, että siihenastisten opintojeni pohjalta en uskaltanut esittää mitään arviota itse ranskalaisten suuntausten sisällöstä. Tartuin sitä vastoin hanakasti siihen »Rheinische Zeitungin» julkaisijoiden harhakuvitelmaan, että lieventämällä lehden asennoitumista voitaisiin sen saama kuolemantuomio peruuttaa, ja sen avulla vetäydyin julkisuuden näyttämöltä tutkijankammioon.

Ensimmäinen tutkimus, minkä laadin ratkaistakseni minua vaivanneet epäilyt, oli Hegelin oikeusfilosofian kriittinen uudelleenarviointi. Sen johdanto ilmestyi vuonna 1844 Pariisissa julkaistussa »Deutsch-Französische Jahrbücherissä»⁶. Tutkimukseni johti siihen tulokseen, että oikeussuhteita enempää kuin valtiomuotojakaan ei voi käsittää niistä itsestään käsin eikä liioin ihmishengen niin sanotusta yleisestä kehityksestä käsin. Ne pohjautuvat päinvastoin materiaalisiin elämänoloihin, joiden kokonaisuuden Hegel on 1700-luvun englantilaisten ja ranskalaisten esikuvaa noudattaen koonnut »kansalaisyhteiskunnan» nimen alle. Kansalaisyhteiskunnan anatomiaa on etsittävä poliittisesta taloustieteestä. Jatkoin Pariisissa aloittamaani poliittisen taloustieteen tutkimista Brysselissä, minne olin siirtynyt herra Guizotin antaman karkotusmääräyksen vuoksi. Se yleinen tulos, johon tulin ja josta tein kerran sen löydettyäni opintojeni ohjenuoran, voidaan lyhyesti muotoilla seuraavasti. Elä-

mänsä yhteiskunnallisessa tuotannossa ihmiset tulevat tiettyjen väistämättömien heidän tahdostaan riippumattomien suhteiden, tuotantosuhteiden alaisiksi, jotka vastaavat heidän materiaalisten tuotantovoimiensa määrättyä kehitysastetta. Näiden tuotantosuhteiden kokonaisuus muodostaa yhteiskunnan taloudellisen rakenteen, sen reaali-perustan, jolle kohoaa juridinen ja poliittinen päällysrakenne ja jota vastaavat määrätyt yhteiskunnallisen tajunnan muodot. Aineellisen elämän tuotantotapa on ylipäätään yhteiskunnallisen, poliittisen ja henkisen elämän ehtona. Ihmisten tajunta ei määrää heidän olemistaan, vaan päinvastoin heidän yhteiskunnallinen olemisensä määrää heidän tajuntansa. Yhteiskunnan aineelliset tuotantovoimat joutuvat tietyissä kehitysvaiheessaan ristiriitaan olemassaolevien tuotantosuhteiden tai omistussuhteiden — mikä on vain asian juridinen ilmaus — kanssa kehittyttyään siihen asti näiden suhteiden rajoissa. Nämä suhteet muuttuvat tuotantovoimien kehitysmuodoista niiden kahleiksi. Silloin seuraa yhteiskunnallisen vallankumouksen aikakausi. Taloudellisen perustan muuttumisen myötä koko valtava päällysrakenne mullistuu hitaammin tai nopeammin. Tarkasteltaessa tällaisia mullistuksia on aina tehtävä ero taloudellisissa tuotantoehdoissa tapahtuvan aineellisen, luonnontieteellisen tarkasti todettavissa olevan mullistuksen sekä niiden juridisten, poliittisten, uskonnollisten, taiteellisten tai filosofisten, lyhyesti sanottuna ideologisten muotojen välillä, joissa ihmiset tulevat tietoisiksi tästä ristiriidasta ja joissa he sen taistelemalla ratkaisevat. Yhtä vähän kuin yksilöä voi arvioida sen mukaan mitä hän itse ajattelee itsestään, yhtä vähän voi tällaista mullistuksen aikakautta arvioida sen tajunnasta lähtien. Päinvastoin on tämä tajunta selitettävä lähtien materiaallisen elämän ristiriidoista, olemassaolevasta konfliktista yhteiskunnallisten tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden välillä. Yhteiskuntamuodostuma ei milloinkaan häviä ennen kuin kaikki sen puitteisiin mahtuvat tuotantovoimat ovat kehittyneet, eivätkä uudet korkeammat tuotantosuhteet tule milloinkaan tilalle ennen kuin niiden olemassaolon materiaaliset ehdot ovat hautuneet itse vanhan yhteiskunnan helmassa. Sen vuoksi ihmiskunta asettaa

itselleen aina vain sellaisia tehtäviä, jotka se kykenee ratkaisemaan. Lähemmin tarkasteltaessa havaitaan näet aina, että itse tehtävä nousee esiin vain silloin kun sen ratkaisemisen materiaaliset edellytykset ovat jo olemassa tai ainakin muodostumisensa prosessissa. Pääpiirteiltään voidaan aasialaista, antiikinaikaista, feodaalista sekä nykyajan porvarillista tuotantotapaa nimittää taloudellisen yhteiskuntamuodostuman edistykselliseksi kaudeksi. Porvarilliset tuotantosuhteet ovat yhteiskunnallisen tuotantoprosessin viimeinen antagonistinen, sovittamattoman ristiriitainen muoto. Ne eivät kuitenkaan ole sovittamattoman ristiriitaisia yksilöllisen antagonismin, vaan yksilöiden yhteiskunnallisista elinehdoista kasvavan antagonismin merkityksessä. Mutta porvarillisen yhteiskunnan helmassa kehittyvät tuotantovoimat luovat samalla aineelliset edellytykset tämän antagonismin ratkaisemiselle. Näin ollen tämän yhteiskuntamuodostuman myötä päättyy ihmiskunnan esihistoria.

Friedrich Engels, jonka kanssa olen jatkuvasti kirjeitse vaihtanut ajatuksia hänen julkaistuaan nerokkaan hahmotelmansa taloudellisten kategorioiden kritiikistä⁷ (»Deutsch-Französische Jahrbücherissä»), oli tullut eri tietä samaan tulokseen kuin minä (vertaa hänen tutkielmaansa »Työväenluokan asema Englannissa»). Kun hänkin asettui keväällä 1845 Brysseliin, me päätimme yhdessä kehitellä saksalaisen filosofian ideologiselle sisällölle vastakkaista käsitystämme, itse asiassa tehdä välit selviksi aikaisemman filosofisen omantuntonne kanssa. Päätös toteutettiin jälkihegeliläisen filosofian kritiikin muodossa. Kahden vankan oktaavoniteen laajuinen käsikirjoitus⁸ oli jo pitkään ollut kustantajallaan Westfalenissa, kun saimme tiedon, että muuttuneet olosuhteet estivät painamisen. Me jätimme käsikirjoituksen hiiren nakertavan arvostelun kohteeksi sitäkin hanakammin, kun olimme jo saavuttaneet päätarkoituksen — asioiden selvittämisen itsellemme. Niistä hajakirjoituksista, joissa silloin esitimme käsityksiämme puolelta tai toiselta yleisölle, mainitsen vain Engelsin ja minun yhdessä kirjoittaman »Kommunistisen puolueen manifestin» sekä oman julkaisuni »Puhe kauppavapaudesta». Ensimmäiset tieteelliset viittaukset näkemyksemme ratkaiseviin koh-

tiin esitettiin — joskin vain poleemisessa muodossa — vuonna 1847 julkaisemassani Proudhonia vastaan suunnatussa teoksessa »Filosofian kurjuus». Olin koonnut Brysselin Saksalaisessa työväenyhdistyksessä⁹ pitämäni esitelmät saksankieliseksi tutkielmaksi »Palkkatyöstä»¹⁰, mutta helmikuun vallankumous ja sitä seurannut väkivaltainen karkotukseni Belgiasta keskeyttivät painotyöt.

»Neue Rheinische Zeitungin»¹¹ julkaiseminen vuosina 1848 ja 1849 sekä sen jälkeiset tapahtumat keskeyttivät taloustieteen opintoni ja saatoin tarttua niihin uudelleen vasta vuonna 1850 Lontoossa. Se että British Museumiin on koottu niin valtaisa aineisto poliittisen taloustieteen historiasta, se että Lontoo on edullinen paikka tarkkailla porvarillista yhteiskuntaa ja vihdoin se uusi kehitysvaihe, mihin tämä yhteiskunta näytti siirtyneen Kaliforniassa ja Australiassa tehtyjen kultalöytöjen myötä, sai minut päättämään, että aloitan uudelleen aivan alusta ja käyn koko uuden aineiston kriittisesti läpi. Nämä opinnot johtivat osaksi itsestään tieteenaloille, jotka näennäisesti ovat aivan erillään toisistaan, ja jouduin viipymään niiden parissa lyhyemmän tai pitemmän ajan. Mutta erityisesti vei käytettävissäni olevaa aikaa leipätyön välttämätön pakko. Nyt kahdeksan vuotta jatkunut yhteistyöni ensimmäisen englantilais-amerikkalaisen sanomalehden »New York Daily Tribunen»¹² kanssa hajotti tavattomasti opintojani, koska teen varsinaista lehtikirjeenvaihtajan työtä vain poikkeustapauksessa. Sitä paitsi Englannin ja mannermaan huomattavia taloudellisia tapahtumia käsittelevät artikkelit muodostivat niin merkittävän osan avustuksistani, että jouduin tutustumaan niihin käytännöllisiin yksityiskohtiin, jotka jäävät varsinaisen poliittisen taloustieteen alueen ulkopuolelle.

Tämä lyhyt esitys opintojeni kulusta poliittisen taloustieteen alalla pyrkii vain osoittamaan, että käsityskantani, miten niitä sitten arvioitaneenkin ja miten vähän ne käyvät yksiin vallassa olevien luokkien etujen mukaisten ennakkoluulojen kanssa, ovat tulosta tunnon-tarkeista ja monivuotisista tutkimuksista. Tieteen, sa-

moin kuin helvetinkin portilla on näet esitettävä tämä vaatimus:

Qui si convien lasciare ogni sospetto;
Ogni viltà convien che qui sia morta*.

Karl Marx

Lontoo, tammikuussa 1859

* — Epäily kaikki pitää tässä jättää,
Ja kuollut olkoon kaikki mielen pienuus.
(*Dante, Jumalainen näytelmä.*) *Toim.*

ENSIMMÄINEN KIRJA

PÄÄOMASTA

I jakso

PÄÄOMA YLEENSÄ

ENSIMMÄINEN LUKU

TAVARA

Porvarillinen rikkaus näyttää ensi silmäyksellä valta-valta tavarakasautumalta, yksittäinen tavara sen olemissen alkiolta. Mutta jokainen tavara näyttäytyy *käyttöarvojen ja vaihtoarvon** kaksinaiselta näkökannalta.

Tavara on ensi sijassa — englantilaisten taloustieteilijöiden sanojen mukaan — »jokin esine, joka on välttämätön, hyödyllinen tai miellyttävä elämisen kannalta», se on inhimillisten tarpeiden kohde, elämisen tarvikkeen sanan laajimmassa mielessä. Tämä tavaran oleminen käyttöarvona ja sen luonnollinen kouriintuntuva olemassaolo käyvät yksiin. Esimerkiksi vehnä on erityinen käyttöarvo ja eroaa käyttöarvoista puuvilla, lasi, paperi jne. Käyttöarvolla on arvoa vain käytön kannalta ja se toteutuu vain kulutusprosessissa. Sama käyttöarvo voidaan kuluttaa eri tavoilla. Sen oleminen oliona, jolla on määrätyt ominaisuudet, sisältää kuitenkin sen mahdollisten käyttötapojen summan. Edelleen käyttöarvo ei ole määrätty vain laadun, vaan myös paljouden puolesta. Eri käyttöarvoilla on luonnollisen erikoislaatunsa mukaan eri mitat, esimerkiksi kappa vehnää, kirja paperia, kyynärä liinakangasta jne.

* *Aristoteles*. De Republica (Valtiosta), I osa, 9. luku s. 13 (toim. I. Bekker, Oxford 1837). »Jokaisen hyödykkeen käyttö on näet kaksinaista... Toinen puoli on ominainen esineelle sellaiseen, toinen ei, kuten sandaali toimii jalkineena ja on vaihdettavissa toiseen hyödykkeeseen. Molemmat ovat sandaalin käyttöarvoja, sillä sekin, joka vaihtaa sandaalin sellaiseen mitä häneltä puuttuu, esimerkiksi rahaan tai ravintoon, käyttää sandaalia sandaalina. Hän ei kuitenkaan käytä sitä sen luonnollisella käyttötavalla. Sandaali ei näet ole olemassa vaihtamista varten. Samoin on muidenkin hyödykkeiden laita.»

Mikä yhteiskunnallinen muoto rikkaudella sitten onkaan, tämän rikkauden sisällön muodostavat aina käyttöarvot, joille tämä muoto on alussa yhdentekevä. Vehnästä ei maista kuka sen on viljellyt, venäläinen maaorja, ranskalainen palstaviljelijä vai englantilainen kapitalisti. Vaikkakin käyttöarvo on yhteiskunnallisten tarpeiden kohde ja on siten yhteiskunnallisessa yhteydessä, se ei kuitenkaan ilmaise mitään yhteiskunnallista tuotantosuhdetta. Tällainen tavara käyttöarvona on esimerkiksi timantti. Timantista ei voi havaita, että se on tavara. Silloin kun timantti palvelee käyttöarvona, joko esteettisesti tai teknisesti, joko naikkosen povella tai lasinhiojan kädessä, se on timantti eikä tavara. Käyttöarvona oleminen näyttää välttämättömältä tavarana edellytykseltä, mutta tavarana oleminen sen näyttää käyttöarvon kannalta yhdentekevältä määritykseltä. Käyttöarvo, joka on tällä tavoin yhdentekevä taloudellisen muodon määrityksen suhteen, toisin sanoen käyttöarvo käyttöarvona, ei kuulu poliittisen taloustieteen tutkimusalaan*. Käyttöarvo kuuluu sen alaan vain silloin kun se itse on muodonmääritys. Käyttöarvo on välittömästi se aineellinen perusta, jolla tietty taloudellinen suhde, *vaihtoarvo*, saa ilmauksensa.

Vaihtoarvo ilmenee ennen muuta sinä *määrällisenä suhteena*, missä käyttöarvot ovat vaihdettavissa toisiinsa. Tällaisessa suhteessa ne muodostavat samat vaihtosuuruudet. Niinpä 1 nide Propertiusta ja 8 unssia nuuskaa voi olla sama vaihtoarvo huolimatta tupakan ja elegioiden vallan erilaatuisista käyttöarvoista. Käyttöarvo on vaihtoarvona juuri saman arvoinen kuin toinenkin käyttöarvo, kunhan ne vain ovat oikein annosteltuja. Palatsin vaihtoarvo voidaan ilmaista tietyntä kenkävoidepurkkien määränä. Lontoolaiset kenkävoidetehtailijat ovat päinvastoin ilmaisseet kerrottujen purkkiensa vaihtoarvon palatseina. Tavarat siis kattavat toisensa

* Tämä on syynä siihen, että saksalaiset sitaattiteosten kokoilijat käsittelevät *con amore* [sydämensä halusta] »hyödyke»-nimen alle sidottua käyttöarvoa. Ks. esim. *L. Stein. System der Staatswissenschaft* (Valtiotieteiden järjestelmä), I osa, »Hyödykkeet»-jakso. Järjellistä puhetta »hyödykkeistä» on etsittävä »Johdattuksesta tavaraooppiin».

tiettyinä määrinä, korvaavat toisensa vaihdossa, käyvät vastikkeista kokonaan piittaamatta siitä mikä niiden luonnollinen olemassaolotapa on ja ottamatta lainkaan huomioon sen tarpeen ominaisuutta, jolle ne ovat käyttöarvoja. Näin ne ovat monenkirjavasta ulkonäöstään huolimatta samaa ykseyttä.

Käyttöarvot ovat välittömästi elämisen tarvikkeita. Mutta toisaalta nämä elämisen tarvikkeet itse ovat yhteiskunnallisen elämän tuotteita, kulutetun inhimillisen elinvoiman tuloksia, *esineellistynyttä työtä*. Yhteiskunnallisen työn aineellistumina kaikki tavarat ovat saman ykseyden kiteytymiä. Nyt on tarkasteltava tämän vaihtoarvossa ilmentyvän ykseyden, ts. työn määräluonnetta.

Yksi unssi kultaa, 1 tonni rautaa, 1 quarter vehnää ja 20 kyynärää silkkiä olkoot yhtä suuria vaihtoarvoja. Tällaisina vastikkeina, joista niiden käyttöarvojen laatuero on hävinnyt, ne edustavat saman työn samaa määrää. Niissä yhtäläisellä tavalla esineellistyvän työn täytyy itsensä olla yhdenmukaista, erotuksetonta, yksinkertaista työtä. Tälle työlle on yhtä yhdentekevää ilmenekö se kultana, rautana, vehnänä vai silkinä kuin hapelle on esiintyykö se raudan ruosteessa, ilmakehässä, viinirypäleen mehussa vai ihmisen veressä. Mutta kullan kaivaminen, raudan louhiminen kaivoksesta, vehnän viljely ja silkin kutominen ovat laadullisesti toisistaan eroavia työn lajeja. Todellakin se mikä ilmenee esineen kannalta käyttöarvojen erilaisuutena, ilmenee prosessin kannalta käyttöarvoja tuottavan toiminnan erilaisuutena. Koska käyttöarvojen erityinen laatuaines on yhdentekevä vaihtoarvoa luovalle työlle, niin itse työnkin erityismuoto on sille yhdentekevä. Edelleen eri käyttöarvot ovat eri yksilöiden toiminnan tuotteita, siis yksilöllisesti erilaisten työmuotojen tulosta. Mutta vaihtoarvoina ne esittävät yhtäläistä erotuksetonta työtä, ts. työtä, missä työntekijöiden yksilöllisyys on hävinnyt. Niin ollen vaihtoarvoa luova työ on *abstraktisti yleistä työtä*.

Jos 1 unssi kultaa, 1 tonni rautaa, 1 quarter vehnää ja 20 kyynärää silkkiä ovat yhtä suuria vaihtoarvoja eli vastikkeita, niin 1 unssi kultaa, $\frac{1}{2}$ tonnia rautaa, 3 bushelia vehnää ja 5 kyynärää silkkiä kokonaan erisuuria vaihtoarvoja. Vaihtoarvoina niillä ei voi ylipäätään

muita eroja ollakaan kuin tällainen määrällinen ero. Erisuurina vaihtoarvoina ne edustavat suurempia tai pienempiä eriä sitä yksinkertaista, yhdenmukaista, abstraktisti yleistä työtä, joka muodostaa vaihtoarvon substanssin. Herää kysymys, miten nämä erät ovat mitattavissa? Tai pikemminkin kysymys kuuluu: mikä on itse tämän työn määrällinen oleminen, kun vaihtoarvoina otettujen tavaroiden suuruuserot ovat vain näissä tavaroissa esiineellistyvän työn suuruuseroja. Samoin kuin liikkeen määrällinen oleminen on aika, siten työn määrällinen oleminen on *työaika*. Eroavuus työn omassa kestossa on ainoa sille ominainen ero, mikäli työn laatu edellytetään annetuksi. Työaikana kesto saa mittapuukseen luonnolliset aikayksiköt, tunnin, päivän, viikon jne. Työaika on työn olemista elollisena, eikä siinä oteta huomioon työn muotoa, sisältöä tai yksilöllisyyttä. Se on työn elollista olemista määrällisenä, ja samalla tämän olemisen immanenttia mittaa. Tavaroiden käyttöarvoissa esineellistynyt työaika on myös se substanssi, joka tekee käyttöarvot vaihtoarvoiksi ja siten tavaroiksi, ja samoin tämä työaika mittaa tavaroiden määrätyn arvonsuuruuden. Vastaavat määrät eri käyttöarvoja, joissa sama työaika esineellistyy, ovat vastikkeita, eli kaikki käyttöarvot ovat vastikkeita niissä määräsuhteissa, joissa ne sisältävät samaa työaikaa kulutettuna, esineellistyneenä. Vaihtoarvoina kaikki tavarat ovat vain tietty määrä *jähmettynyttä työaikaa*.

On pidettävä kiinni seuraavista päänäkökohdista, jotta ymmärrettäisiin miten työaika määrää vaihtoarvon: työn pelkistyminen yksinkertaiseksi, niin sanoaksemme vaille laatua olevaksi työksi; se erityistapa, miten vaihtoarvoa luova, siis tavaroita tuottava työ on *yhteiskunnallista työaikaa*; ja vihdoin käyttöarvoihin johtavan ja vaihtoarvoihin johtavan työn välinen ero.

Tavaroiden vaihtoarvojen mittaamiseksi tavaroiden sisältämällä työajalla täytyy itse eri työt pelkistää erotuksettomaksi, yhdenmukaiseksi, yksinkertaiseksi työksi, lyhyesti sanottuna laadullisesti samanlaiseksi työksi, jossa on siten vain määrällisiä eroja.

Tämä pelkistäminen on abstraktiota, mutta sellaista abstraktiota, joka toteutuu joka päivä yhteiskunnallises-

sa tuotantoprosessissa. Kaikkien tavaroiden pelkistäminen työajaksi ei ole sen suurempi, mutta ei myöskään vähemmän todellinen abstraktio kuin orgaanisten yhdisteiden hajaantuminen taivaan tuuliin. Tosiasiassa ei tällä tavoin ajalla mitattu työ ilmene eri tekijöiden työnä, vaan päinvastoin eri työtätekevät yksilöt esiintyvät pelkkinä työn välikappaleina. Toisin ilmaistuna voitaisiin työtä sellaisena kuin se esiintyy vaihtoarvoissa sanoa *yleiseksi inhimilliseksi* työksi. Tämä yleisen inhimillisen työn abstraktio on olemassa siinä keskimääräistyössä, jota tietyn yhteiskunnan jokainen keskimääräisyksilö osaa tehdä. Se on ihmisen lihasten, hermojen, aivojen jne. tiettyä tuottavaa kuluttamista. Se on *yksinkertaista* työtä*, johon jokainen keskimääräisyksilö voidaan koulia ja jota hänen täytyy tehdä muodossa tai toisessa. Itse tämän keskimääräistyön luonne on erilainen eri maissa ja eri kulttuurikausina, mutta tietyissä yhteiskunnassa se on luonteeltaan tietynlainen. Kuten jokaisen tilaston perusteella voi vakuuttautua, porvarillisen yhteiskunnan kaikista töistä on ylivoimaisesti suurin osa yksinkertaista työtä. Jos *A* tuottaa 6 tuntia rautaa ja 6 tuntia liinakangasta ja jos *B* tuottaa samoin 6 tuntia rautaa ja 6 tuntia liinakangasta tai jos *A* tuottaa 12 tuntia rautaa ja *B* 12 tuntia liinakangasta, se on ilmiselvästi pelkkää *saman* työajan erilaista käyttöä. Entä monimutkainen työ, joka vireämpänä ja ominaispainoltaan suurempana kohoaa keskimääräistyön yläpuolelle? Tämä työn laji koostuu yhdistelystä yksinkertaisesta työstä, korkeampaan potenssiin korotetusta yksinkertaisesta työstä, niin että esimerkiksi yksi monimutkaista työtä edustava työpäivä on yhtä kuin kolme yksinkertaista työtä edustavaa työpäivää. Tätä pelkistymistä määräävät lait eivät kuulu vielä tähän. Mutta selvää on, että tämä pelkistyminen tapahtuu: vaihtoarvona on näet kaikkein mutkikkaimman työn tuote tietyissä määräsuhteissa vastike yksinkertaisen keskimääräistyön tuotteelle, se siis asettuu yhtäläiseksi tämän yksinkertaisen työn tietyn erän kanssa.

* Englantilaiset taloustieteilijät käyttävät nimitystä »unskilled labour» [ammattitaidoton työvoima].

Vaihtoarvon määräytyminen työajan nojalla edellyttää edelleen, että tietyssä tavarassa, esimerkiksi rautatonnissa on esineellistynyt *yhtä paljon* työtä riippumatta siitä, onko se *A:n* vai *B:n* työtä. Toisin sanoen se edellyttää, että eri yksilöt kuluttavat yhtä suuren työajan saman, laadultaan ja paljoudeltaan määrätyn käyttöarvon tuottamiseen. Toisin ilmaistuna edellytetään, että tavaraan sisältyvä työaika on tavaran tuottamiselle *välttämätön* työaika, so. se työaika, joka tarvitaan tuottamaan tiettyjen yleisten tuotantoehtoien vallitessa uusi kappale samaa tavaraa.

Vaihtoarvoa luovan työn ehdot — sellaisina kuin ne tulevat ilmi vaihtoarvon erittelyssä — ovat työn *yhteiskunnallisia määrityksiä* tai *yhteiskunnallisen työn* määrityksiä. Ne eivät kuitenkaan ole yhteiskunnallisia yleensä, vaan erikoisella tavalla. On kyseessä yhteiskunnallisuuden erityislaji. Työn erotukseton yksinkertaisuus merkitsee ensi sijassa eri yksilöiden töiden *yhtäläisyyttä*, heidän töittensä suhteuttamista toisiinsa yhtäläisinä. Se tapahtuu kaikkien töiden tosiasiallisella pelkistämällä samanlaiseksi työksi. Jokaisen yksilön työllä on, sikäli kuin se ilmenee vaihtoarvoissa, tämä yhtäläisyyden yhteiskunnallinen luonne, ja yksilön työ ilmenee vaihtoarvoissa sikäli kuin se on asetettu yhtäläiseksi kaikkien muiden yksilöiden työn kanssa.

Edelleen erillisen yksilön työaika ilmenee vaihtoarvossa välittömästi *yleisenä työaikana* ja tämä erillisen työn *yleinen luonne* ilmenee työn *yhteiskunnallisena luonteena*. Vaihtoarvossa ilmenevä työaika on erillisen yksilön työaikaa, mutta sellaisen erillisen yksilön, joka ei eroa muista erillisistä, kaikista erillisistä yksilöistä sikäli kuin he tekevät samanlaista työtä. Näin ollen on yhden ihmisen tietyn tavaran tuottamiseen käyttämä työaika *välttämätön* työaika, jonka jokainen toinenkin käyttäisi saman tavaran tuottamiseen. Se on yksittäisen ihmisen työaika, *hänen* työaikansa, mutta se on tätä vain kaikille yhteisenä työaikana, jonka kannalta on siitä syystä yhdentekevää *kenen* erillisen yksilön työaikaa se on. Yleisenä työaikana se *ilmentyy* yleisessä tuotteessa, *yleisessä vastikkeessa*, tietyssä esineellistyneen työajan erässä. Tälle esineellistyneen työajan erälle on yhden-

tekevää mikä on se käyttöarvon tietty muoto, missä tämä työaika ilmenee välittömästi yhden ihmisen tuotteena ja on mielen mukaan muutettavissa käyttöarvon jokaiseksi muuksi muodoksi, jolloin se ilmenee jokaisen muun ihmisen tuotteena. Se on *yhteiskunnallinen* suure vain tällaisena *yleisenä* suureena. Jotta erillisen ihmisen työ päätyisi vaihtoarvoksi, sen on päädyttävä *yleiseksi vastikkeeksi*, ts. sen on päädyttävä esittämään erillisen ihmisen työaikaa yleisenä työaikana tai yleisen työajan esittämiseen erillisen ihmisen työaikana. On kuin eri yksilöt olisivat panneet työaikansa yhteen ja ilmaisisivat heille yhdessä tarjona olevaa työaikaa erisuurina erinä eri käyttöarvoissa. Näin erillisen yksilön työaika on tosiasiaassa se työaika, minkä yhteiskunta tarvitsee tietyn käyttöarvon aikaansaamiseen, ts. tietyn tarpeen tyydyttämiseen. Mutta tässä on kyse vain siitä erityismuodosta, missä työ saa yhteiskunnallisen luonteen. Kehrääjän tietty työaika esineellistyy esimerkiksi 100 naulana pellavalankaa. Kutojan tuote 100 kyynärää liinakangasta ilmaiskoon yhtäläistä työajan erää. Sikäli kuin nämä molemmat tuotteet ilmaisevat yhtä suuria yleisen työajan eriä ja ovat niin ollen vastikkeita *jokaiselle* käyttöarvolle, joka sisältää yhtä paljon työaikaa, ne ovat vastikkeita toisilleen. Vain sen nojalla, että kehrääjän työaika ja kutojan työaika ilmenevät yleisenä työaikana ja heidän tuotteensa näin ollen yleisinä vastikkeina, tulee tässä kutojan työ kehrääjän työksi ja kehrääjän työ kutojan työksi, toisen työ toisen työksi, ts. heidän töittensä yhteiskunnallinen oleminen toteutuu kummankin osalta. Sitä vastoin maalais-patriarkalisessa teollisuudessa, missä kehrääjä ja kutoja olivat saman katon alla ja perheen naispuoliset jäsenet kehräsivät ja miespuoliset kutoivat vaikkapa perheen omiksi tarpeiksi, olivat lanka ja liinakangas *yhteiskunnallisia* tuotteita, kehrääminen ja kutominen *yhteiskunnallista* työtä perheen rajojen puitteissa. Niiden yhteiskunnallinen luonne ei kuitenkaan perustunut siihen, että lanka olisi yleisenä vastikkeena vaihtunut liinakangaseen yleisenä vastikkeena tai molemmat olisivat vaihtuneet toisiinsa saman yleisen työajan yhtä pätevinä ja yhtä käypinä ilmauksina. Pikemminkin perheyhteys luontaisine työnjakoineen löi työn tuottee-

seen omalaatuisten yhteiskunnallisen leimansa. Tai otta-
kaamme keskiajan luonnossa tapahtuvat palvelukset ja
toimitukset. Yhteiskunnallisen siteen muodostivat nii-
den kohdalla erillisen yksilön luontaismuodossa tekemät
tietyt työt, työn erityisyys, ei sen yleisyys. Tai otta-
kaamme vihdoin yhteisöllinen työ alkukantaisessa muo-
dossaan, sellaisena kuin sen tapaamme kaikkien kulttuu-
rikansojen historian kynnyksellä.* Tässä ei työn yhteis-
kunnallista luonnetta selvästikään välitä se, että erilli-
sen ihmisen työ saa yleisyyden abstraktisen muodon tai
hänen tuotteensa yleisen vastikkeen muodon. Siinä
tuotannon edellytyksenä oleva yhteisö [Gemeinwesen]
estää erillisen yksilön työtä olemasta yksityistyötä ja
hänen tuotettaan olemasta yksityistuote. Yhteisö antaa
päinvastoin erillisen työn ilmetä yhteiskuntaorganismin
erään jäsenen toimintana. Vaihtoarvona ilmenevän työn
edellytyksenä on, että se on eristetyn yksittäisen ihmisen
työtä. Siitä tulee yhteiskunnallista sen nojalla, että se
omaksuu välittömän vastakohtansa, abstraktisen yleisyy-
den muodon.

Vaihtoarvoa luovalle työlle on vihdoin luonteen-
omaista, että henkilöiden välinen yhteiskunnallinen suhde
ilmenee ikään kuin nurin kääntyneenä, nimittäin esi-
neiden välisenä yhteiskunnallisena suhteena. Vain sikäli
kuin yksi käyttöarvo suhtautuu toiseen käyttöarvoon
vaihtoarvona, tulevat eri henkilöiden työt suhtautu-
maan toisiinsa yhtäläisinä ja yleisinä. Jos täten on oikein
sanoa, että vaihtoarvo on henkilöiden välinen suhde**,

* Viime aikoina on levinnyt se naurettava kuvitelma, että
*alkukantaisen yhteisöomistuksen muoto on nimenomaan slaavi-
lainen tai jopa yksinomaan venäläinen muoto. Se on alkumuoto,*
jonka voimme todistaa vallinneen roomalaisilla, germaaneilla ja
kelteillä. Mutta Intiassa se esiintyy vieläkin kokonaisena malli-
karttana monipuolisine näytteineen, joskin osittain jäännösmäise-
nä. Aasian, etenkin Intian yhteisöomistuksen muotojen tarkempi
tutkiminen osoittaisi, kuinka alkukantaisen yhteisöomistuksen
eri muodoista on kehittynyt sen hajoamisen eri muotoja. Niinpä
esimerkiksi roomalaisen ja germaanisen yksityisomistuksen eri-
laiset alkuperäistyyppit voidaan johtaa intialaisen yhteisöomistuk-
sen erilaisista muodoista.

** »Rikkaus on kahden henkilön välinen suhde.» *Galiani. Della
Moneta (Rahasta), s. 221. Kolmas osa Custodin sarjassa Scrittori
classici Italiani di Economia Politica. Parte Moderna, Milano 1803.*

täytyy siihen kuitenkin lisätä: esineellisen kuoren kätkemä suhde. Samoin kuin naula rautaa ja naula kultaa edustavat erilaisista fyysisistä ja kemiallisista ominaisuuksistaan huolimatta *samaa* painomäärää, siten saman työajan sisältävien tavaroiden kaksi käyttöarvoa edustavat *samaa vaihtoarvoa*. Näin vaihtoarvo ilmenee käyttöarvojen yhteiskunnallisena luonnonmäärityksenä, joka on ominainen käyttöarvoille esineinä ja jonka vuoksi käyttöarvot korvaavat vaihtoprosessissa toisensa tietyissä määräsuhteissa, muodostavat vastikkeita samoin kuin yksinkertaiset kemialliset aineet yhdistyvät tietyissä määräsuhteissa, muodostavat kemiallisia ekvivalenteja, vastikkeita. Vain jokapäiväisen elämän tottumus saa näyttämään lattealta ja itsestään selvältä, että yhteiskunnallinen tuotantosuhde omaksuu esineen muodon, niin että ihmisen työssä esiintyvä henkilösuhde näyttää päinvastoin esineiden suhteelta toisiin esineisiin sekä henkilöihin. Tavarahan kohdalla tämä salaperäistyminen on vielä hyvin yksinkertaista. Kaikkien mielessä väikkyä selvemmin tai epäselvemmin, että vaihtoarvoina ilmevä tavaroiden suhde onkin oikeammin henkilöiden suhde toistensa tuottavaan toimintaan. Tämä yksinkertaisuuden lume katoaa korkeammassa tuotantosuhdeissa. Kaikki monetaarijärjestelmän harhakuvitelmat johtuvat siitä, että rahan ei havaita edustavan yhteiskunnallista tuotantosuhdetta, vaan sitä pidetään ominaisuuksiltaan tietynä luonnonesineen muotona. Nykyajan taloustieteilijät virnistelevät monetaarijärjestelmän kuvitelmille, mutta heti kun he itse alkavat käsitellä korkeampia taloudellisia kategorioita, esimerkiksi pääomaa, sama harha paljastuu. Se murtautuu esiin heidän joutuessaan tunnustamaan, etteivät voi muuta kuin naiivisti ihmetellä, kun se minkä he luulivat juuri kömpelästi pysyttävänsä esineenä, ilmeneekin äkkiä yhteiskunnalliseksi suhteeksi ja sitten taas ilkkuu heille esineenä heidän ehdittyään tuskin määrätä sen yhteiskunnalliseksi suhteeksi.

Koska tavaroiden vaihtoarvo ei tosiasiallisesti ole mitään muuta kuin erillisten ihmisten töiden suhtautumista toisiinsa yhtäläisinä ja yleisinä, ei mitään muuta kuin työn ominaisesti yhteiskunnallisen muodon esineellinen

ilmaus, on tautologiaa sanoa, että työ on vaihtoarvon ja näin ollen rikkauden — sikäli kuin se muodostuu vaihtoarvoista — *ainoa* lähde. Yhtä tautologista on sanoa, että luonnonaine sellaisenaan ei sisällä mitään vaihtoarvoa*, koska se ei sisällä yhtään työtä eikä vaihtoarvo sellaisenaan sisällä mitään luonnonainetta. Mutta kun William Petty kutsuu »työtä rikkauden isäksi ja maata sen äidiksi»¹³ tai kun piispa Berkeley kysyy:

»Eivätkö neljä alkuainetta ja niihin sisältyvä ihmistyö olekin rikkauden todellinen lähde?»**

tai kun amerikkalainen Th. Cooper selvittää kansantajuisesti:

»Jos leivästä jätetään pois siihen käytetty työ, leipurin, mylärin, vuokraviljelijän jne. työ, niin mitä jää jäljelle? Muutama heinänjyvä, joka kasvaa villinä eikä sovellu mihinkään inhimilliseen käyttöön»***,

niin mikään näistä käsityksistä ei koske abstraktista työtä vaihtoarvon lähteenä. Sen sijaan niissä puhutaan konkreettisesta työstä aineellisen rikkauden lähteenä, lyhyesti sanottuna työstä sikäli kuin se tuottaa käyttöarvoja. Kun tavaran käyttöarvo edellytetään, sillä edellytetään tähän käyttöarvoon kulutetun työn erityinen hyödyllisyys, määrätty tarkoituksenmukaisuus. Mutta siten on tavaran kannalta työ hyödyllisenä työnä otettu huomioon niin tarkkaan ettei enempi ole mahdollista. Leivässä käyttöarvona meitä kiinnostavat sen ominaisuudet elintarvikkeena, eivätkä suinkaan vuokravilje-

* »Luonnontilassaan aine on aina vailla arvoa.» *McCulloch*. Discours sur l'origine de l'économie politique etc. (Tutkielma poliittisen taloustieteen syntyperästä jne.), traduit par Prévost, Genève 1825, s. 57. Näemme kuinka paljon ylempänä jopa joku McCulloch on niiden saksalaisten »ajattelijoiden» fetisismiä, jotka selittävät »aineen» ja vielä puoli tusinaa muuta seikkaa arvon perusosiksi. Vrt. esimerkiksi *L. Stein*, mt., I osa, s. 170.

** *Berkeley*. The Querist (Kysyjä), Lontoo 1750. »Whether the four elements, and man's labour therein, be not the true source of wealth?»

*** *Th. Cooper*. Lectures on the Elements of Political Economy (Luentoja poliittisen taloustieteen peruspiirteistä), Lontoo 1831 (Columbia 1826), s. 99.

lijän, myllärin, leipurin jne. työt. Jos jonkin keksinnön avulla 19/20 näistä töistä voitaisiin poistaa, leipä tekisi saman palveluksen kuin aikaisemminkin. Jos se putoaisi valmiina taivaasta, se ei menettäisi atomiakaan käyttöarvostaan. Kun vaihtoarvoa luova työ toteutuu tavaroiden yhtäläisyydessä yleisinä vastikkeina, toteutuu työ tarkoituksenmukaisena tuottavana toimintana tavaroiden käyttöarvojen loputtomassa moninaisuudessa. Kun vaihtoarvoa luova työ on *abstraktisen yleistä ja yhtäläistä* työtä, on käyttöarvoa luova työ konkreettista ja erityistä työtä, joka muotonsa ja aineksensa puolesta jakautuu loputtoman erilaisiksi työtavoiksi.

On väärin sanoa työtä, sikäli kuin se tuottaa käyttöarvoja, aikaansaannoksensa, siis aineellisen rikkauden *ainoaksi* lähteeksi. Koska työ on toimintaa, jolla aineellinen otetaan omaksi sitä tai tätä tarkoitusta varten, tarvitsee työ ainetta edellytyksenään. Eri käyttöarvoissa työn ja luonnonaineen määräsuhde on hyvin erilainen, mutta käyttöarvo sisältää aina luonnollisen perusaineen. Luonnonomaisen omaksiottoa muodossa tai toisessa palvelevana tarkoituksenmukaisena toimintana työ on ihmisen olemassaolon luonnonehto, ihmisen ja luonnon välisen aineenvaihdon kaikista yhteiskunnallisista muodoista riippumaton ehto. Sitä vastoin vaihtoarvoa luova työ on ominaisesti yhteiskunnallinen työn muoto. Esimerkiksi räätälin työ, joka aineellisen määrityksensä mukaan on erityistä tuottavaa toimintaa, tuottaa takin, mutta ei takin vaihtoarvoa. Viimeksi mainittua se ei tuota räätälin työnä, vaan abstraktisesti yleisenä työnä, ja tämä kuuluu yhteiskunnalliseen yhteyteen, johon räätäli ei ole pistellyt lankojaan. Siten naiset tuottivat antiikin kotiteollisuudessa takin tuottamatta takin vaihtoarvoa. Työ aineellisen rikkauden lähteenä oli tuttu niin lainsäätäjälle Moosekselle kuin tullivirkailijalle Adam Smithillekin.*

* Friedrich List ei kyennyt milloinkaan ymmärtämään hyödyllisen, käyttöarvon, luomisessa auttavan työn ja rikkauden tiettyä yhteiskunnallista muotoa, vaihtoarvoa, luovan työn välistä eroa, niin kuin ymmärtäminen ylipäättäänkin jäi etäiseksi hänen yksipuolisen käytännölliselle älylleen. Tämän vuoksi hän piti nykyajan englantilaisia taloustieteilijöitä pelkkinä Egyptin Mooseksen jäljittelijöinä.

Tarkastelkaamme nyt eräitä lähempiä määrityksiä, jotka käyvät selville vaihtoarvon palauttamisesta työaikaan.

Käyttöarvon ominaisuudessa tavara vaikuttaa jonkin syyn vuoksi [ursächlich]. Esimerkiksi vehnä vaikuttaa elintarvikkeena. Kone korvaa työtä tietyissä määräsuhteissa. Tätä tavarahan vaikutusta, joka yksin tekee siitä käyttöarvon, kulutusesineen, voidaan kutsua tavarahan palvelukseksi — palvelukseksi, jonka tavara tekee käyttöarvona. Mutta vaihtoarvona tavaraa tarkastellaan aina vain tuloksen kannalta. Ei ole kyse palveluksesta, jonka tavara vaihtoarvona tekee, vaan siitä palveluksesta*, joka tälle tavaralle itselleen on tehty sitä tuottaessa. Niinpä ei esimerkiksi koneen vaihtoarvoa määrää siis se työajan paljous, jonka tämä kone korvaa, vaan se työajan paljous, joka koneeseen itseensä on kulutettu ja joka näin ollen tarvitaan samanlaisen uuden koneen tuottamiseksi.

Jos siis tavaroiden tuottamiseen tarvittu työmäärä pysyisi vakiona, niin tavaroiden vaihtoarvo olisi muuttumaton. Mutta tuotannon helppous ja vaikeus vaihtelevat jatkuvasti. Jos työn tuotantovoima kasvaa, työllä tuotetaan sama käyttöarvo lyhyemmässä ajassa. Jos työn tuotantovoima alenee, saman käyttöarvon tuottamiseen tarvitaan enemmän aikaa. Näin ollen tavarahan sisältyvän työajan, siis tavarahan vaihtoarvon suuruus on vaihteleva, se kasvaa tai alenee käänteisessä suhteessa työn tuotantovoiman kasvamiseen tai alenemiseen. Työn tuotantovoima, jonka käyttöaste tehdasteollisuudessa on ennalta määrätty, on maanviljelyksessä ja vuoriteollisuudessa samaan aikaan sidottu kontrolloimattomiin luonnonolosuhteisiin. *Sama työ* tuottaa suuremman tai pienemmän määrän samoja metalleja aina sen mukaan mikä on näiden metallien suhteellinen harvinaisuus tai yleisyys maaperässä. *Sama työ* voi esineellistyä suotuisana kasvukautena 2 busheliksi vehnää, mutta epäsuotui-

* Voi arvata, minkä »palveluksen» on »palveluksen» (service) kategorian tehtävä tietynlaisille taloustieteilijöille, kuten J. B. Saylle ja F. Bastiatille. Kuten jo Malthus on oikein huomautanut, he jättävät viisastelevasti järkeillen taloudellisten muotomääritysten ominaislaatuisuuden kaikkialla huomiotta,

sana ehkä vain 1 busheliksi. Tässä näyttävät niukkuus tai runsaus luonnonehtoina määräävän tavaroiden vaihtoarvon, koska ne määräävät erikoisen reaalisien työn luonnonolosuhteisiin sidotun tuotantovoiman.

Eri käyttöarvot sisältävät erisuurina volyymeina saman työajan tai saman vaihtoarvon. Mitä pienemmässä käyttöarvonsa volyymissa — verrattuna muihin käyttöarvoihin — tavara sisältää tietyn työaikaerän, sitä suurempi on tavaran *ominaisvaihtoarvo*. Jos havaitsemme, että toisilleen etäisinä kulttuurikausina tietyt käyttöarvot muodostavat keskenään ominaisvaihtoarvojen sarjan, jossa ei tosin ole säilynyt täsmälleen sama lukusuhte, niin joka tapauksessa keskinäisen tärkeysjärjestyksen yleinen suhde, kuten on esimerkiksi kullan, hopean, kuparin ja raudan tai vehnän, rukiin, ohran ja kauran laita, niin johtopäätöksenä on vain että yhteiskunnallisten tuotantovoimien etenevä kehitys vaikuttaa kunkin eri tavaran tuottamiseen tarvittuun työaikaan yhtäläisesti tai lähes yhtäläisesti.

Tavaran vaihtoarvo ei tule näkyviin sen omassa käyttöarvossa. Yleisen yhteiskunnallisen työajan esineellistymänä tavaran käyttöarvo on kuitenkin asetettu suhteisiin toisten tavaroiden käyttöarvoihin. Näin yhden tavaran vaihtoarvo ilmenee muiden tavaroiden käyttöarvoissa. Tosiasiassa vastike on yhden tavaran vaihtoarvo ilmaistuna toisen tavaran käyttöarvossa. Jos sanon esimerkiksi, että kyynärä liinakangasta on kahden kahvi-naulan arvoinen, on liinakankaan vaihtoarvo ilmaistu kahvin käyttöarvossa, tarkemmin sanottuna tämän käyttöarvon tietyssä erässä. Kun tämä määräsuhde on annettu, voin ilmaista jokaisen liinakangaserän arvon kahvissa. On selvää, että jonkin tavaran, esimerkiksi liinakankaan vaihtoarvo ei tule käytetyksi loppuun siinä määräsuhteessa, missä toinen erityinen tavara, esimerkiksi kahvi muodostaa sille vastikkeen. Se yleisen työajan erä, jonka ilmaus liinakangaskyynärä on, realisoituu samalla kaikkien muiden tavaroiden käyttöarvojen lopputtoman erilaisissa volyymeissa. Siinä määräsuhteessa, missä jokaisen muun tavaran käyttöarvo ilmaisee yhtä pitkää työaika, muodostaa sanottu käyttöarvo vastikkeen liinakangaskyynärälle. Näin ollen *tämän yksittäisen*

tavaran vaihtoarvo tulee tyhjentävästi ilmaistuksi vain niissä loputtoman monissa yhtälöissä, joissa kaikkien muiden tavaroiden käyttöarvot muodostavat vastikkeen sille. Se tulee tyhjentävästi ilmaistuksi *yleisenä vastikkeena* vain näiden yhtälöiden summassa tai niiden eri määräsuhteiden kokonaisuudessa, joissa tavara on vaihtokelpoinen jokaisen muun tavaran kanssa. Esimerkiksi seuraava yhtälösarja

1 kyynärä liinakangasta = $\frac{1}{2}$ naulaa teetä,

1 kyynärä liinakangasta = 2 naulaa kahvia,

1 kyynärä liinakangasta = 8 naulaa leipää,

1 kyynärä liinakangasta = 6 kyynärää karttuunia

voidaan esittää näin

1 kyynärä liinakangasta = $\frac{1}{8}$ naulaa teetä + $\frac{1}{2}$ naulaa kahvia + 2 naulaa leipää + 1 $\frac{1}{2}$ kyynärää karttuunia.

Jos meillä näin ollen olisi edessämme niiden yhtälöiden koko summa, joilla yhden liinakangaskyynärän arvo tulee tyhjentävästi ilmaistuksi, voisimme esittää liinakangaskyynärän vaihtoarvon sarjan muodossa. Tosi-asiassa tämä sarja on päättymätön, koska tavaroiden piiri ei milloinkaan sulkeudu lopullisesti, vaan laajenee alati. Mutta samalla kun yksi tavara mittaa näin vaihtoarvonsa kaikkien muiden tavaroiden käyttöarvoissa, mittautuvat päinvastoin kaikkien muiden tavaroiden vaihtoarvot tämän yhden, näissä muissa mittautuvan tavaran käyttöarvossa.* Jos 1 liinavaatekyynärän vaihtoarvo saa ilmauksensa $\frac{1}{2}$ naulassa teetä tai 2 naulassa kahvia tai 6 kyynärässä karttuunia tai 8 naulassa leipää jne., siitä seuraa, että siinä suhteessa kuin kahvi, tee, karttuuni, leipä jne. ovat yhtäläisiä kolmannen, liinakankaan, kanssa, ne ovat keskenäänkin yhtäläisiä, siis liinakangas toimii yhteisenä mittana niiden vaihtoarvoille. Jokainen tavara esineellistyneenä yleisenä työaikana, ts. yleisen työajan määrättynä eränä ilmaisee vaihtoarvonsa vuoron perään kaikkien muiden tavaroiden käyttöarvojen määrätyissä paljouksissa. Ja päinvastoin kaikkien muiden tavaroiden vaihtoarvot mittautuvat tämän yhden muista

* »Eräänä mitan erikoisuutena on myös sellainen suhde mitattuun, että tietyllä tavalla mitatusta tulee mittaavan mitta.» *Monetari*. Della Moneta, s. 41, Custodin kokoelma, III osa, Parte Antica.

erottautuneen tavaran käyttöarvossa. Mutta vaihtoarvona jokainen tavara on sekä se yksi erottautuva tavara, joka palvelee kaikkien muiden tavaroiden vaihtoarvojen yhteisenä mittana, että toisaalta vain yksi niistä monista tavaroista, joiden kokonaispiirissä jokainen toinen tavara ilmaisee välittömästi vaihtoarvonsa.

Tavaran arvonsuuruuteen ei vaikuta, onko kyseisen tavaran lisäksi olemassa vähän vai paljon muunlaisia tavaroita. Sen sijaan muiden tavaroiden suuremmasta tai vähäisemmästä monipuolisuudesta riippuu, onko niillä yhtälöillä, joissa tavaran vaihtoarvo realisoituu, pitempi vai lyhyempi sarja. Se yhtälösarja, missä esimerkiksi kahvin arvo ilmentyy, ilmaisee kahvin vaihdettavuuden alueen, ne rajat, joiden puitteissa kahvi toimii vaihtoarvona. Tavaran vaihtoarvoa yleisen yhteiskunnallisen työajan esineellistymänä vastaa tavaran vastikkeisuuden ilmaus loputtoman erilaisissa käyttöarvoissa.

Olemme nähneet, että tavaran vaihtoarvo vaihtelee itse tavaran välittömästi sisältämän työajan paljouden myötä. Tavaran realisoitunut vaihtoarvo, ts. muiden tavaroiden käyttöarvoissa ilmaistun vaihtoarvon täytyy samoin riippua siitä suhteesta, missä kaikkien muiden tavaroiden tuotantoon käytetty työaika vaihtelee. Jos esimerkiksi vehnäkapin tuottamisen vaatima työaika pysyisi entisenä samaan aikaan kun kaikkien muiden tavaroiden tuottamiseen tarvittu työaika kaksinkertaistuisi, olisi vehnäkapin vastikkeissaan ilmaistu vaihtoarvo alentunut puolella. Tulos olisi käytännössä sama kuin jos vehnäkapin tuottamisen vaatima työaika olisi alentunut puolella ja kaikkien muiden tavaroiden tuottamisen vaatima työaika olisi pysynyt muuttumattomana. Se määräsuhde, missä tavaroita voidaan tuottaa saman työajan kuluessa, määrää tavaroiden arvon. Nähdäksemme minkä muutosten alaiseksi tämän määräsuhteen on mahdollista joutua, oletamme että on kaksi tavaraa *A* ja *B*. *Ensimmäinen tapaus*: *B*:n tuottamisen vaatima työaika pysyköön muuttumattomana. Tässä tapauksessa *A*:n vaihtoarvo, joka on ilmaistu *B*:ssä, laskee tai nousee suorassa suhteessa siihen miten *A*:n tuottamisen tarvitsema työaika lyhenee tai pitenee. *Toinen tapaus*: *A*:n tuottamisen vaatima työaika pysyköön muuttumattomana.

na. *A:n B:ssä* ilmaistu vaihtoarvo laskee tai nousee käänteisessä suhteessa siihen miten *B:n* tuottamiseen tarvittu työaika lyhenee tai pitenee. *Kolmas tapaus:* *A:n* ja *B:n* tuottamiseen tarvittu työaika lyhentykseen tai pidentykseen samassa suhteessa. Silloin *A:n* vastikkeisuuden ilmaus *B:ssä* pysyy muuttumattomana. Jos jonkin seikan vaikutuksesta kaikkien töiden tuotantovoima vähenisi samassa määrin, niin että kaikkien tavaroiden tuottaminen vaatisi samassa suhteessa pitenevän työajan, olisi kaikkien tavaroiden arvo noussut, niiden vaihtoarvon reaalin ilmaus olisi pysynyt muuttumattomana ja yhteiskunnan todellinen rikkaus olisi vähentynyt, koska yhteiskunta tarvitsisi enemmän työaika luodakseen saman käyttöarvojen paljouden. *Neljäs tapaus:* Sekä *A:n* että *B:n* tuottamisen vaatima työaika pidentykseen tai lyhentykseen, mutta eriasteisesti. Tai *A:n* vaatima työaika pidentykseen samalla kun *B:n* vaatima lyhenee tai päinvastoin. Kaikki nämä tapaukset voidaan yksinkertaisesti pelkistää niin, että yhden tavaran tuottamiseen tarvittu työaika pysyy muuttumattomana samalla kun toisen tarvitsema pitenee tai lyhenee.

Jokaisen tavaran vaihtoarvo saa ilmaisunsa jokaisen muun tavaran käyttöarvossa, joko kokonaisissa suureissa tai kyseisen käyttöarvon murto-osissa. Vaihtoarvona jokainen tavara on jaettavissa samoin kuin itse työaika, joka tässä tavarassa on esineellistynyt. Tavaroiden vastikesuhde on yhtä riippumaton tavaroiden fyysisestä jaettavuudesta käyttöarvoina kuin tavaroiden vaihtoarvojen yhteenlaskulle on yhdentekevää, minkä reaalisen muodonvaihdoksen näiden tavaroiden käyttöarvot läpikäyvät sulautuessaan *yhdeksi* uudeksi tavaraksi.

Tähän mennessä on tavaraa tarkasteltu kahdelta näkökannalta, käyttöarvona ja vaihtoarvona, ja joka kerta yksipuolisesti. Tavarana se kuitenkin on välittömästi käyttöarvon ja vaihtoarvon *ykseys*; samalla tavara on tavara vain suhteessa muihin tavarihin. Tavaroiden *todellinen* keskinäinen suhde on niiden *vaihtoprosessi*. Se on yhteiskunnallinen prosessi, johon toisistaan riippumattomat yksilöt astuvat, mutta he astuvat siihen vain tavaranomistajina. Heidän keskinäinen olemisensa toisilleen on heidän tavaroihensa olemista, ja näin he

esiintyvät itse asiassa vain vaihtoprosessin tietoisina kantajina.

Tavara on käyttöarvo, vehnä, liinakangas, timantti, kone jne., mutta tavarana se samalla *ei* ole käyttöarvo. Jos tavara olisi käyttöarvo omistajalleen, ts. välittömästi hänen omia tarpeitaan tyydyttävä väline, se ei olisikaan tavara. Omistajalle tavara on päinvastoin *ei-käyttöarvo*, nimittäin vaihtoarvon pelkkä aineellinen kantaja eli pelkkä *vaihtoväline*; vaihtoarvon aktiivisena kantajana käyttöarvosta tulee vaihtoväline. Omistajalle tavara on käyttöarvo enää vain vaihtoarvona.* Näin ollen tavaran *on* ensin *tultava* käyttöarvoksi, ennen muuta muille. Joskaan tavara ei ole käyttöarvo omalle omistajalleen, on se käyttöarvo muiden tavaroiden omistajille. Ellei näin ole, on omistajan työ ollut hyödytöntä työtä, eikä tämän työn tulos siis ole tavara. Toisaalta tavaran täytyy tulla käyttöarvoksi *omistajalle itselleen*, sillä omistajan elämisen tarvikkeet ovat olemassa tämän tavaran ulkopuolella, vieraiden tavaroiden käyttöarvoissa. *Tullakseen* käyttöarvoksi tavaran täytyy kohdata se erityinen tarve, jonka tyydyttämisen esine tämä tavara on. Tavaroiden käyttöarvot *tulevat* siis käyttöarvoiksi vaihtaessaan täydellisesti paikkoja, siirtyessään siitä kädestä, missä ne olivat vaihtovälineitä siihen käteen, missä ne ovat käyttöesineitä. Vain tämä tavaroiden kaikinpuolinen *luovuttaminen* tekee tavaroihin sisältyvästä työstä hyödyllistä työtä. Tässä tavaroiden *keskinäisessä prosessisuhteessa* tavarat käyttöarvoina eivät saa mitään uutta taloudellista muotomääritystä. Päinvastoin se muotomääritys, joka oli niille ominainen tavaroina, häviää. Kun esimerkiksi leipä siirtyy leipurin kädestä kuluttajan käteen, sen reaalin olemisen leipänä ei muutu. Päinvastoin vasta kuluttaja suhtautuu siihen käyttöarvona, tänä tiettyinä elintarvikkeena, kun se taas leipurin kädessä oli taloudellisen suhteen kantaja, aistimellisesti yliaistillinen olio. Ainoa muodonvaihdos, jonka tavarat kokevat kehittyessään käyttöarvoiksi on siis se, että tavarat menettävät muodollisen olemisensa, missä ne

* Aristoteles käsittää vaihtoarvon juuri tämän määrityksen mukaisena (katso tämän luvun alussa lainattua kohtaa).

olivat ei-käyttöarvoja omistajalleen ja käyttöarvoja ei-omistajalleen. Tavaroiden kehittyminen käyttöarvoiksi edellyttää tavaroiden kaikinpuolista luovuttamista, niiden astumista vaihtoprosessiin, mutta niiden oleminen vaihtoa varten on niiden olemista vaihtoarvoina. Toteutukseen itsensä käyttöarvoina tavaroiden täytyy näin ollen toteuttaa itsensä vaihtoarvoina.

Jos yksittäinen tavara ilmeni käyttöarvon kannalta katsottuna alun perin itsenäisenä oliona, sitä vastoin vaihtoarvona tavaraa on alun perin tarkasteltu suhteessa kaikkiin muihin tavaroihin. Kuitenkin tämä suhde oli vain teoreettinen, ajateltu. Se toteutuu vain vaihtoprosessissa. Toisaalta tavara on tosin vaihtoarvo, sikäli kuin siihen on kulutettu tietty erä työaikaa ja se on näin ollen *esineellistynyttä työaikaa*. Mutta koska tämä tavara kuitenkin on välitön, se on esineellistynyttä yksilöllistä työaikaa, jolla on erikoinen sisältö, eikä *yleistä* työaikaa. Yksittäinen tavara *ei* näin ollen ole välittömästi vaihtoarvo, vaan sen on vasta *tultava* vaihtoarvoksi. Yksittäinen tavara voi olla lähinnä vain yleisen työajan esineellistymä, sikäli kuin se ilmaisee tietyssä hyödyllisessä käytössä olevaa, siis käyttöarvossa olevaa työaikaa. Tämä oli se aineellinen ehto, jonka vallitessa vain voidaan edellyttää, että tavaroihin sisältyvä työaika on yleistä, yhteiskunnallista. Kun tavara niin muodoin voi tulla käyttöarvoksi vain toteuttamalla itsensä vaihtoarvona, voi se toisaalta toteuttaa itsensä vaihtoarvona vain osoittautumalla sitä luovutettaessa hyväksi käyttöarvoksi. Tavara voidaan käyttöarvona luovuttaa vain sille, jolle se on käyttöarvo, ts. erityisen tarpeen kohde. Toisaalta tavara luovutetaan vain toista tavaraa vastaan, tai jos asetumme toisen tavarän omistajan puolelle, hänkin voi luovuttaa, ts. toteuttaa tavaransa vain saattamalla sen kosketuksiin sen erityisen tarpeen kanssa, jonka kohde tavara on. Kun tavaraita täydellisesti luovutetaan *käyttöarvoina*, ne joutuvat tästä syystä suhteutetuiksi toisiinsa sen mukaan millaisia aineellisia eroavuuksia niillä on erityisinä olioina, jotka tyydyttävät ominaispiirteillään erityisiä tarpeita. Mutta tällaisina pelkinä käyttöarvoina niiden olemassaolo toisilleen on yhdentekevä ja päinvastoin vailla yhteyttä toisiinsa. Käyttöarvoina ne

voidaan vaihtaa vain yhteydessä erityisiin tarpeisiin. Vaihtokelpoisia ne kuitenkin ovat vain vastikkeina ja vastikkeita ne ovat vain esineellistyneen työajan yhtäläisinä erinä, niin että niiden luonnollisia ominaisuuksia käyttöarvoina ja näin ollen tavaroiden suhdetta erityisiin tarpeisiin ei oteta enää lainkaan huomioon. Vaihtoarvona tavara toimii päinvastoin korvatessaan vastikkeen ominaisuudessa mielen mukaan määrätyn erän jokaista toista tavaraa, piittaamatta siitä, onko tavara toisen tavaran omistajalle käyttöarvo vai ei. Mutta toisen tavaran omistajalle tavarasta tulee tavara vain sikäli kuin se on hänelle käyttöarvo, ja omalle omistajalleen tavarasta tulee vaihtoarvo vain sikäli kuin tavara on tavara toiselle. Saman suhteen pitää siis merkitä tavaroiden suhdetta olennaisesti yhtäläisinä, vain määrällisesti eroavina suureina, sen pitää merkitä tavaroiden asettamista yhtäläisiksi yleisen työajan aineellistumina ja samanaikaisesti tavaroiden suhteuttamista laadullisesti erilaisina olioina, erityisinä käyttöarvoina erityisiä tarpeita varten. Lyhyesti sanottuna suhteen pitää olla tavaroita toisistaan todellisina käyttöarvoina erottava suhde. Mutta tämä yhtäläiseksi ja erilaiseksi asettaminen sulkevat toisensa pois. Näin syntyy paitsi virheellinen probleemien kehä, koska yhden ratkaisu edellyttää toisen ratkaisua, myös ristiriitaisten vaatimusten kokonaisuus, koska yhden ehdon täyttäminen on välittömästi sidottu sen vastakohtaan täyttämiseen.

Tavaroiden vaihtoprosessin täytyy olla sekä näiden ristiriitojen kehitys että ratkaisu niille, joskaan ristiriidat eivät voi esiintyä vaihtoprosessissa tällä yksinkertaisella tavalla. Me olemme vasta katselleet kuinka itse tavarat asettuvat vastavuoroisesti keskinäisiin suhteisiin käyttöarvoina, ts. miten tavarat käyttäytyvät käyttöarvoina vaihtoprosessin *sisällä*. Sitä vastoin vaihtoarvo, sellaisena kuin olemme sitä tähän mennessä tarkastelleet, on ollut olemassa vain meidän abstraktiossamme. Tai jos niin halutaan, vaihtoarvo on ollut olemassa yksittäisen tavaranomistajan abstraktiossa, ja hänen kohdallaan tavara käyttöarvona on varastossa ja vaihtoarvona omallatunnolla. Mutta itse tavarat eivät voi olla vaihtoprosessin *sisällä* vain käyttöarvoina, vaan niiden täytyy

olla vaihtoarvoja toisilleen, ja tämän niiden olemisen on ilmeittävä niiden omana suhteena toisiinsa. Ensiksi kompastuimme siihen vaikeuteen, että vaihtoarvona, esineellistyneenä työnä ilmetäkseen tavaran on täytynyt jo sitä ennen tulla luovutetuksi käyttöarvona, sen on täytynyt saada menekkiä, kun taas tavaran luovuttaminen käyttöarvona edellyttää päinvastoin tavaran olemista vaihtoarvona. Mutta olettakaamme tämä vaikeus ratkaistuksi. Olettakaamme, että tavara on luopunut erityisestä käyttöarvostaan ja on sen luovuttamisella täytännyt sen aineellisen ehdon, että se on yhteiskunnallisesti hyödyllistä työtä eikä erillisen ihmisen itseään varten tekemää erityistä työtä. Näin tavaran täytyy sitten tulla vaihtoprosessissa vaihtoarvoksi, yleiseksi vastikkeeksi, esineellistyneeksi yleiseksi työajaksi toisia tavaroita varten. Näin tavara ei voi enää saada erityisen käyttöarvon rajoitettua vaikutusta, vaan se saa välittömän kyvyn esiintyä kaikissa käyttöarvoissa niiden vastikkeina. Mutta jokainen tavara on nimenomaan se tavara, jonka on näin erityisesti käyttöarvostaan luopumalla esiinnyttävä yleisen työajan suorana aineellistumana. Toisaalta vaihtoprosessissa on kuitenkin vastakkain vain erityisiä tavaroita, erityisiksi käyttöarvoiksi ruumiillistuneita yksityisten ihmisten töitä. Itse yleinen työaika on abstraktio, jota ei sellaisenaan ole olemassa tavaroille.

Jos tarkastelemme niiden yhtälöiden summaa, joissa jonkin tavaran vaihtoarvo saa reaalisen ilmauksensa, esimerkiksi:

1 kyynärä liinakangasta = 2 naulaa kahvia,

1 kyynärä liinakangasta = $\frac{1}{2}$ naulaa teetä,

1 kyynärä liinakangasta = 8 naulaa leipää jne.

niin nämä yhtälöt todistavat kylläkin vain, että suuruudeltaan yhtäläinen yleinen yhteiskunnallinen työaika esineellistyy 1 kyynärässä liinakangasta, 2 naulassa kahvia, $\frac{1}{2}$ naulassa teetä jne. Mutta tosiasiaissa näissä erityisissä käyttöarvoissa esiintyvät yksilölliset työt tulevat yleiseksi ja tässä muodossa yhteiskunnalliseksi työksi vain vaihtamalla todella toinen toisiinsa suhteessa sisältämänsä työn keston. Yhteiskunnallinen työaika on olemassa näissä tavaroissa niin sanoakseni vain piilevänä ja se tulee ilmi vasta tavaroiden vaihtopro-

sessissa. Lähtökohtana ei ole yksilöiden työ yhteisenä työnä, vaan päinvastoin lähdetään yksityisten ihmisten erityisistä töistä, jotka alkuperäisen luonteensa vaihtoprosessissa menettämällä vasta osoittavat olevansa yleistä yhteiskunnallista työtä. Näin ollen yleisesti yhteiskunnallinen työ ei ole valmis edellytys, vaan muodostuva tulos. Ja niin syntyy se uusi vaikeus, että yhtäältä tavaroiden täytyy astua vaihtoprosessiin esineellistyneenä yleisenä työaikana ja toisaalta esineellistyyvä yksilöllinen työaika on yleistä työaikaa vain vaihtoprosessin tuotteena.

Jokaisen tavarahan pitää käyttöarvostaan, siis alkuperäisestä olemassaolostaan luopumalla saada vastaava olemassaolonsa vaihtoarvona. Tästä syystä tavarahan täytyy vaihtoprosessissa kaksinkertaistaa olemassaolonsa. Toisaalta voi tavarahan toinen olemassaolo vaihtoarvona olla vain toinen tavara, sillä vaihtoprosessissa on vastakkain vain tavaroita. Miten on erityinen tavara välittömästi esitettävä *esineellistyneenä yleisenä* työaikana, tai mikä merkitsee samaa, miten erityisessä tavarassa esineellistyneelle yksilölliselle työajalle on annettava välittömästi yleisyyden luonne? Jonkin tavarahan vaihtoarvon reaalin ilmaus, ts. jokainen tavara yleisenä vastikkeena esiintyy yhtälöiden loputtomana summana, kuten:

- 1 kyynärä liinakangasta = 2 naulaa kahvia,
- 1 kyynärä liinakangasta = $\frac{1}{2}$ naulaa teetä,
- 1 kyynärä liinakangasta = 8 naulaa leipää,
- 1 kyynärä liinakangasta = 6 kyynärää karttuunია,
- 1 kyynärä liinakangasta = jne.

Tämä ilmaus oli teoreettinen, sikäli kuin tavara tiettyinä esineellistyneen yleisen työajan eränä oli vain *ajateltu*. Erityisen tavarahan oleminen yleisenä vastikkeena muuttuu pelkästä abstraktiosta vaihtoprosessin *yhteiskunnalliseksi* ulokseksi lukemalla yksinkertaisesti yllä oleva yhtälösarja vastakkaiseen suuntaan. Siis esimerkiksi:

- 2 naulaa kahvia = 1 kyynärä liinakangasta,
- $\frac{1}{2}$ naulaa teetä = 1 kyynärä liinakangasta,
- 8 naulaa leipää = 1 kyynärä liinakangasta,
- 6 kyynärää karttuunია = 1 kyynärä liinakangasta.

Samaan aikaan kun kahvi, tee, leipä, karttuuni, lyhyesti sanottuna kaikki tavarat ilmaisevat sisältämän-

sä työajan liinakankaassa, levittäytyy päinvastoin liinakankaan vaihtoarvo kaikkiin muihin tavaroihin niiden vastikkeina. Itse liinakankaan vaihtoarvossa esineellistyneestä työajasta tulee välittömästi yleinen työaika, joka esiintyy yhtäläisesti kaikissa muissa tavaroissa erisuurina volyymeina. Kaikkien muiden tavaroiden liinakankaaseen kohdistama *kaikinpuolinen vaikutus* tekee siitä tässä *yleisen vastikkeen*. Vaihtoarvona jokainen tavara tuli kaikkien muiden tavaroiden arvojen mitaksi. Koska kaikki tavarat mittaavat tässä vaihtoarvonsa yhdessä erikoisessa tavarassa, tässä päinvastoin muista erottuneesta tavarasta tulee vaihtoarvon adekvaatti oleminen, vaihtoarvon oleminen yleisenä vastikkeena. Sitä vastoin se loputon sarja tai ne loputtoman monet yhtälöt, joissa kunkin tavaran vaihtoarvo ilmentyi, supistuu yhdeksi ainoaksi yhtälöksi, jossa on vain kaksi jäsentä. Kahvin vaihtoarvon tyhjentävä ilmaus on nyt 2 naulaa kahvia = 1 kyynärä liinakangasta, koska ilmauksen jälkimmäinen osa esiintyy tässä välittömästi vastikkeena jokaisen muun tavaran tietylle erälle. Tavarat ovat nyt siis vaihtoprosessin sisässä olemassa toisilleen tai ne ilmenevät toisilleen vaihtoarvoina liinakankaan muodossa. Se seikka, että kaikki tavarat vaihtoarvon ominaisuudessa ovat suhteessa toisiinsa ja edustavat vain erisuuria eriä esineellistynyttä yleistä työaika, ilmenee nyt siten, että ne vaihtoarvoina vain ilmaisevat *saman* esineen, liinakankaan erisuuria eriä. Näin ollen yleinen työaika puolestaan ilmentyy erityisenä oliona, tavarana kaikkien muiden tavaroiden rinnalla ja ulkopuolella. Mutta samalla yhtälö, jossa tavara esiintyy tavaran vaihtoarvona, esimerkiksi 2 naulaa kahvia = 1 kyynärä liinakangasta, on rinnastus, joka vielä odottaa toteuttamistaan. Vain luovutettaessa tavara käyttöarvona, mikä on riippuvaista siitä osoittautuuko tavara vaihtoprosessissa kelvolliseksi tarpeen kohteena, vaihtuu tavaran oleminen kahvina todella sen olemiseksi liinakankaana. Vain siten tavara saa yleisen vastikkeen muodon ja siitä tulee todella vaihtoarvo kaikille muille tavaroille. Liinakankaasta tulee päinvastoin kaikkien muiden tavaroiden muuttunut oleminen siten, että kaikki tavarat muuttuvat liinakankaaksi kun ne luovutetaan käyttöarvoina.

Ja vain tämän kaikkien muiden tavaroiden liinakan-kaaksi muuttumisen tuloksena liinakan-kaasta tulee välittömästi yleisen työajan esineellistymä, ts. kaikinpuolisen luovuttamisen, yksilöllisten töiden häviämisen tuote. Kun tavarat täten kaksinkertaistavat olemassaolonsa ilmetäkseen toisilleen vaihtoarvoina, niin yleiseksi vastikkeeksi erottautunut tavara kaksinkertaistaa käyttöarvonsa. Sen erityisen käyttöarvon lisäksi mikä sillä erityisenä tavarana on, se saa yleisen käyttöarvon. Tämän sen käyttöarvo itse on muodonmääritys, ts. se syntyy siitä ominaisroolista, mitä yleiseksi vastikkeeksi erottautunut tavara muiden tavaroiden siihen kohdistaman kaikinpuolisen vaikutuksen nojalla vaihtoprosessissa esittää. Jokaisen tavarahan käyttöarvolla on erityisen tarpeen esineenä eri arvo eri kädessä, esimerkiksi eri arvo tavarahan luovuttajan kädessä kuin sen omaksiottajan kädessä. Yleiseksi vastikkeeksi erottautunut tavara on nyt itse vaihtoprosessista esiin nousevan yleisen tarpeen kohde ja sillä on jokaiselle sama käyttöarvo: se on vaihtoarvon kantaja, yleinen vaihtoväline. Näin on yhdessä tavarassa ratkaistu se ristiriita, jonka tavara sellaisenaan sisältää ollessaan erityisenä käyttöarvona samalla yleinen vastike ja näin ollen käyttöarvo jokaiselle, yleinen käyttöarvo. Kun nyt siis kaikki muut tavarat ilmaisevat vaihtoarvonsa aluksi ajatuksellisena, vasta toteutettavana olevana yhtälönä muista erottautuneen tavarahan kanssa, niin sitä vastoin tämän muista erottautuneen tavarahan kohdalla sen käyttöarvo, vaikka se onkin todellinen, on itse prosessissa pelkkänä muodollisena olemisena, jonka on vielä realisoiduttava muuttamalla todellisiksi käyttöarvoiksi. Alun perin tavara näyttäytyi tavarana ylipäättään, yhdeksi erityiseksi käyttöarvoksi esineellistyneenä yleisenä työaikana. Vaihtoprosessissa kaikki tavarat suhteutuvat erottautuneeseen tavarahan tavarana ylipäättään, sinä tavarana, yleisen työajan olemisena erityisessä käyttöarvossa. Erityisinä tavaroina tavarat näin ollen suhteutuvat erityiseen tavarahan vastakkaisesti yleisenä tavarana.* Se että tavarahanomistajat siis vastavuoroi-

* Genovesilla on sama ilmaus. (Marxin huomautus teoksen omaan kappaleeseen.) *Toim.*

sesti suhtautuvat töihinsä yleisenä yhteiskunnallisena työnä, ilmenee siten, että he suhtautuvat tavaroihinsa vaihtoarvoina. Tavaroiden vastavuoroinen suhde toisiinsa vaihtoarvoina ilmenee vaihtoprosessissa tavaroiden kaikinpuolisena suhteena yhteen erityiseen tavarahan tavarahan vaihtoarvon adekvaattina ilmauksena. Tämä puolestaan ilmenee päinvastoin kyseisen erityisen tavarahan ominaisuutena kaikkiin muihin tavaroihin ja tästä syystä esineen tiettyinä tavallaan luontaisluonteena yhteiskunnallisena luonteena. Se erityinen tavara, joka näin ilmaisee kaikkien tavaroiden vaihtoarvon adekvaatin olemisen eli ilmaisee tavaroiden vaihtoarvon erityisenä, eroavana tavarana, on — *raha*. Se on tavaroiden vaihtoarvon kiteytyminen, jonka ne muodostavat itse vaihtoprosessissa. Samalla kun tavarat näin ollen tulevat vaihtoprosessin sisällä toisilleen *käyttöarvoiksi* niiden menettäessä kaiken muodonmäärityksen ja suhtautuessa toisiinsa välittömässä aineellisessa asussaan, täytyy tavaroiden toisilleen *vaihtoarvoina* ilmetäkseen omaksua uusi muodonmääritys, edetä rahamuodostukseen. Raha ei ole symboli, yhtä vähän kuin käyttöarvon oleminen tavarana on symboli. Se että yhteiskunnallinen tuotantosuhde ilmenee yksilöiden ulkopuolella olevana esineenä ja että ne tietyt suhteet, joihin yksilöt yhteiskunnallisen elämänsä tuotantoprosessissa astuvat, ilmenevät esineen ominaislaatuina — nämä seikat merkitsevät vaihtoarvoa luovan työn kaikkia yhteiskunnallisia muotoja luonnehtivaa vääristymistä. Tämä mystifiointi ei ole kuviteltua, vaan proosallisen todellista. Rahassa se ilmenee vain silmäänpistävämpänä kuin tavarassa.

Erityisen tavarahan välttämättömät fyysiset ominaisuudet, joissa kaikkien tavaroiden rahana olemisen on kiteytyttävä, ovat — sikäli kuin nämä ominaisuudet johtuvat välittömästi vaihtoarvon luonteesta — jaollisuus mielin määrin, osien yhdenmukaisuus sekä tämän erityisen tavarahan kaikkien kappaleiden erotuksettomuus. Yleisen työajan aineellistumana erityisen tavarahan on oltava yhtäläistä aineellistumaa ja sen on kyettävä ilmaisemaan pelkästään määrällisiä eroja. Toinen välttämätön ominaisuus on sen käyttöarvon kestävyys, koska erityisen tavarahan on kestävä vaihtoprosessissa. Jalo-

metalleilla on nämä ominaisuudet edullisessa määrin. Koska raha ei ole harkinnan tai sopimuksen tuote, vaan muodostuu vaihtoprosessissa vaistomaisesti, ovat hyvin erilaiset, enemmän tai vähemmän sopimattomat tavarat vuorollaan toimittaneet rahan virkaa. Välttämättömyys jakaa vaihtoprosessin tietyssä kehitysvaiheessa vaihtoarvon ja käyttöarvon määritykset tavaroiden osalle vastakkaisesti siten, että yksi tavara toimii esimerkiksi vaihtovälineenä samalla kun toinen luovutetaan käyttöarvona, johtaa siihen, että kaikkialla kaikkein yleisintä käyttöarvoa edustava tavara tai myös useammat sellaiset tavarat näyttelevät ensiksi tilapäisesti rahan roolia. Kun sellaiset tavarat eivät ole välittömästi esillä olevan tarpeen kohteita, niiden oleminen rikkauden aineellisesti merkittävimpänä rakennosana takaa niille yleisemmän luonteen kuin on muilla käyttöarvoilla.

Välitön vaihtokauppa, vaihtoprosessin alkuperäinen muoto, ilmentää pikemminkin käyttöarvojen alkavaa muuttumista tavaroiksi kuin tavaroiden muuttumista rahaksi. Vaihtoarvo ei saa mitään itsenäistä asua, vaan on vielä välittömästi sidottu käyttöarvoon. Se tulee ilmi kahdella tavalla. Itse tuotanto koko rakenteineen on suuntautunut käyttöarvoon eikä vaihtoarvoon, ja niin muodoin vain kulutuksen yli menevän määrän perusteella käyttöarvot lakkaavat tässä olemasta käyttöarvoja ja niistä tulee vaihdon väline, tavara. Toisaalta niistä tulee tavaroitakin vain välittömän käyttöarvon rajoissa, joskin vastakkaisesti jakautuneina, niin että tavaranomistajien vaihdettaviksi tulevien tavaroiden täytyy olla molemmille käyttöarvoja, mutta jokaisen tavarahan on oltava käyttöarvo sille, joka ei sitä omista. Tosiasiassa tavaroiden vaihtoprosessi ei alunperin esiinny alkukantaisen yhteisön* sylissä, vaan siellä missä nämä yhteisöt lop-

* Aristoteles havaitsi yksityisperheen kohdalla saman mistä tässä puhumme alkukantaisen yhteisön kohdalla. Kuitenkin perheen alkukantainen muoto itse on heimoperhe, josta historiallinen analyysi osoittaa yksityisperheen vasta kehittyvän. »Sillä alkuperäisessä yhteisössä (ts. perheessä) ei tämä (nimittäin vaihto) ollut ilmeisesti mitenkään välttämätön.» (Mts. 14.)

puvat, niiden rajoilla, niissä harvoissa kohdissa missä ne tulevat kosketuksiin muiden yhteisöjen kanssa. Vaihtokauppa alkaa sieltä ja tunkeutuu sitten yhteisön sisuksiin, missä se vaikuttaa hajottavasti. Näin ollen ne erityiset käyttöarvot, kuten orjat, karja, metallit, joista tulee eri yhteisöjen välisessä vaihtokaupassa tavaroita, muodostavat useimmiten ensimmäisen rahan itse yhteisön sisällä. Olemme nähneet, kuinka jonkin tavaran vaihtoarvo ilmenee vaihtoarvona sitä suuremmassa määrin mitä pitempi sen vastikkeiden sarja on tai mitä *laajempi* tämän tavaran vaihdon alue on. Vaihtokaupan vähittäinen laajeneminen, vaihtojen lisääntyminen ja vaihtokauppaan tulevien tavaroiden monipuolistuminen kehittää näin ollen tavaraa vaihtoarvona, pakottaa rahanmuodostukseen ja vaikuttaa siten hajottavasti välittömään vaihtokauppaan. Taloustieteilijöiden tapana on johtaa raha niistä ulkoisista vaikeuksista, joihin laajennettu vaihtokauppa törmää. Mutta tällöin he unohtavat näiden vaikeuksien syntyvän vaihtoarvon kehityksestä ja niin muodoin yhteiskunnallisen työn kehityksestä yleisenä työnä. Esimerkki: tavarat eivät käyttöarvoina ole mielin määrin jaollisia, mitä niiden vaihtoarvoina pitää olla. Tai *A:n* tavara saattaa olla käyttöarvo *B:lle*, kun sitä vastoin *B:n* tavara ei olekaan käyttöarvo *A:lle*. Tai tavaranomistajat saattavat tarvita keskenään vaihdettavia jaottomia tavaroitaan erisuurissa arvosuhteissa. Toisin sanoen kun taloustieteilijät ovat tarkastelevinaan yksinkertaista vaihtokauppaa, he valaisevatkin tiettyjä puolia siitä ristiriidasta, jonka tavaran oleminen käyttöarvon ja vaihtoarvon välittömänä ykseytenä kätkee. Toisaalta he pitävät sitten johdonmukaisesti kiinni siitä, että vaihtokauppa on tavaroiden vaihtoprosessin adekvaatti muoto, johon muka liittyy vain tiettyjä teknisiä epämukavuuksia, ja raha olisi näppärästi keksitty pelastuskeino niille. Tästä kerrassaan latteasta lähtökohdasta on eräs sukkela englantilainen taloustieteilijä sitten kehittänyt sen oikean väitteen, että raha on pelkästään materiaallinen väline kuten laiva tai höyrykone, eikä yhteiskunnallisen tuotantosuhteen ilmenemistä eikä niin muodoin mikään taloudellinen kategoria. Tästä syystä on pelkästään väärin, että rahaa käsitellään poliittisessa

taloustieteessä, jolla ei tosiasiassa ole mitään yhteistä teknologian kanssa.*

Tavaramaailmassa edellytetään kehittyneitä työnjakoja tai oikeammin se ilmenee välittömästi niiden käyttöarvojen moninaisuudessa, jotka asettuvat erityisinä tavaroina vastakkain ja sisältävät samoin moninaisia työtapoja. *Työnjako* on kaikkien erityisten tuottavien toimintatapojen kokonaisuutena yhteiskunnallisen työn kokonaisuus katsottuna sen aineellisen puolen kannalta, käyttöarvoja tuottavana työnä. Mutta tällaisena työnjako on olemassa — tavaroiden kannalta ja vaihtoprosessin sisällä — vain tuloksessaan, itse tavaroiden eriytyemisessä.

Tavaroiden vaihto on se prosessi, missä yhteiskunnallinen aineenvaihto, ts. erillisten yksilöiden erityisten tuotteiden vaihto on samalla niiden tiettyjen yhteiskunnallisten tuotantosuhteiden luomista, joihin yksilöt tässä aineenvaihdossa astuvat. Tavaroiden keskinäiset prosessisuhteet kiteytyvät yleisen vastikkeen eroaviksi määrittäyksiksi, ja näin vaihtoprosessi on samalla rahan muodostumisen prosessi. Tämän erilaisina prosessitapahtumina ilmenevän prosessin kokonaisuus muodostaa *kiertokulun*.

A. TAVARAN ERITTELYN HISTORIAA

Klassisen poliittisen taloustieteen yli puolitoista vuosisataa jatkuneiden tutkimusten kriittisenä lopputuloksena oli, että tavaroiden erittelyssä päädyttiin työn kaksoismuotoon, käyttöarvon erittelyssä reaaliseen työhön eli tarkoituksenmukaisesti tuottavaan toimintaan ja vaihtoarvon erittelyssä työaikaan eli yhtäläiseen yhteiskunnalliseen työhön. Klassinen poliittinen taloustiede alkaa Englannissa William Pettystä ja Ranskassa Boisguille-

* »Raha on todellisuudessa vain oston ja myynnin toteuttamisen väline» (mutta kertoisitteko, mitä ymmärrätte ostolla ja myynnillä?) »ja rahan käsittely kuuluu yhtä vähän poliittiseen taloustieteeseen kuin laivojen tai höyrykoneiden tai jonkin muun rikkauten tuotannon ja jakamisen helpottamiseen käytetyn välineen käsittely.» (*Th. Hodgskin. Popular Political Economy etc.* [Yleistajuinen poliittinen taloustiede], Lontoo 1827, s. 178, 179.)

bertistä* ja päättyy Englannissa Ricardoon ja Ranskassa Sismondiin.

Petty erittelee käyttöarvon työksi, eikä hän erehdy työn luovan voiman luonnonehtoisuudesta. Hän käsittää todellisen työn heti sen yhteiskunnallisessa kokonaisasussa, *työnjakona*** . Tämä näkemys aineellisen rikkauten

* Jos laadittaisiin vertailu *Pettyn* ja *Boisguillebertin* teoksista ja luonteista, sen pitäisi olla geneettinen esitys englantilaisen ja ranskalaisen poliittisen taloustieteen kansallisesta vasta-kohtaisuudesta, ja sitä paitsi se loisi valaistusta Englannin ja Ranskan yhteiskunnalliseen vastakkaisuuteen 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa. Sama kansallinen vastakohtaisuus toistuu loppuvaiheessa *Ricardolla* ja *Sismondilla*.

** *Petty* kehitti *työnjakoa* myös tuotantovoimana, ja hänen hahmotelmansa on laajempi kuin *Adam Smithin*. Katso *An essay concerning the multiplication of mankind etc.*, 3. Edition 1686, s. 35—36. Esittäessään työnjaon tuotannolle tarjoamia etuja hän ei rajoitu taskukellon valmistukseen, kuten *Adam Smith* myöhemmin neulan valmistukseen, vaan samalla *Petty* tarkasteli kaupunkia ja kokonaista maata suurten tehdaslaitosten kannalta. Marraskuun 26. päivän numerossaan 1711 »*Spectator*»¹⁴ viittaa tähän »illustration of the admirable Sir William Petty» [ihailtavan *Sir William Pettyn* valaisevaan esimerkkiin]. *McCulloch* on siis väärässä arvellessaan »*Spectatorin*» sekoittavan *Pettyn* eräeseen 40 vuotta nuorempaan kirjoittajaan. (Katso: *McCulloch*. The Literature of Political Economy, a classified catalogue. [Kansantaloustieteellinen kirjallisuus, luokiteltu luettelo], Lontoo 1845, s. 102.) *Petty* tunsii itsensä uuden tieteen perustajaksi. Hän sanoo, että hänen metodinsa »ei ole totunnainen». Sen sijaan että punoisi yhteen joukon komparatiiveja ja superlatiiveja ja spekulatiivisia väittämiä, hän on ottanut tehtäväkseen puhua in terms of number, weight or measure [numeroin, painoin ja mitoin], käyttää vain aistimellisesta kokemuksesta johdettuja väittämiä ja käsitellä vain sellaisia syitä, as have visible foundations in nature [joilla on näkyvät perusteet luonnossa]. Hän jättää muiden tarkasteltaviksi ne syyt, jotka riippuvat mutable minds, opinions, appetites and passions of particular men [yksityisten ihmisten ajatuksista, mielipiteistä, mausta ja intohimoista]. (Political Arithmetic etc. [Poliittinen aritmetiikka], London 1699, Esipuhe.) *Pettyn* nerokas rohkeus käy ilmi esimerkiksi hänen ehdotuksestaan, että Irlannin ja Skotlannin Ylämaan kaikki väestö ja irtaimisto siirrettäisiin Ison-Britannian muihin osiin. Siten säästettäisiin työaikaa ja lisättäisiin työn tuotantovoimaa ja »kuningas ja hänen alamaisensa rikastuisivat ja voimistuivat». (Political Arithmetic, 4. luku.) Tai se tulee ilmi hänen poliittisen aritmetiikkansa siinä luvussa missä hän todistelee Englannin kutsumusta vallata maailmanmarkkinat — aikana jolloin Hollannilla oli yhä hallitsevan kaupakansan osa ja Ranska näytti olevan nousemassa hallitsevaksi

lähteestä ei jäänyt enemmän tai vähemmän hedelmättömäksi, kuten vaikkapa hänen aikalaisellaan Hobbesilla, vaan se johdatti hänet *poliittiseen aritmetiikkaan*. Tämä oli ensimmäinen muoto, missä poliittinen taloustiede erottautuu itsenäiseksi tieteeksi. Vaihtoarvon hän kä-

kaupparamahdiksi: »Englannin kuninkaan alamaisilla on tarvittavat ja riittävät pääomat johtaakseen koko kauppaa käyvän maailman liiketoimia (mt., 10. luku), Englannin suuruuden esteet ovat vain tilapäisiä ja ne ovat poistettavissa.» (S. 247 seur.) Omaperäinen huumori on läpikäyvänä kaikissa hänen teoksissaan. Niinpä hän esimerkiksi huomauttaa, että Hollanti, englantilaisten taloustieteilijöiden tuolloinen mallimaa aivan samoin kuin Englanti on nykyään mallimaa mannermaisille taloustieteilijöille, valtasi maailmanmarkkinat luonnollisin keinoin »ilman sellaista taivaallista älyä ja arvostelukykyä, mitä jotkut näkevät hollantilaisissa» (mts. 175, 176). Hän puolustaa omantunnonvapautta edellytyksenä kaupankäynnille, »koska köyhät ovat ahkeria ja pitävät työntekoa ja uutteruutta velvollisuutena jumalaa kohtaan niin kauan kuin heidän sallitaan ajatella, että heillä, rikkaudesta vähemmän osallisilla on enemmän ymmärrystä ja älyä jumalallisissa asioissa, mitä he pitävät köyhien erityisominaisuutena.» Näin ollen kaupankäynti »ei ole sidottu mihinkään uskonnon lajiin, vaan pikemminkin väestön harhaoppiseen osaan» (mts. 183—186). Hän kannattaa erityisiä julkisia maksuja lurjuksille, koska yleisölle on parempi, että se itse verottaa itseään lurjuksia varten kuin antaa näiden verottaa yleisöä (mts. 199). Sitä vastoin hän syyttää että verot siirtävät rikkautta työteliäiden käsistä sellaisille, jotka »eivät tee mitään muuta kuin syövät, juovat, laulavat, pelaavat, tanssivat ja *harjoittavat metafysiikkaa*» (mts. 198). Pettyn teoksista on tullut miltei kirjaharvinaisuuksia ja niitä on vain siellä täällä saatavilla vanhoina huonoina laitoksina. Tämä on sitäkin ihmeellisempää, koska William Petty ei ollut vain Englannin kansantaloustieteen isä, vaan samalla Henry Pettyn eli Lansdownen markiisin, Englannin whigien nestorin esi-isä. Mutta Lansdownen suku voi tuskin toimittaa Pettyn koottuja teoksia aloittamatta sarjaa hänen elämäkerrallaan. Ja tässä pitää paikkansa se sama mikä pätee useimpien suurten whigsukujen origines [alkuperään], the less said of them the better [mitä vähemmän asiasta puhutaan, sen parempi]. Ajattelultaan rohkeasta, mutta pohjimmiltaan kevytmielisestä sotilaslääkäristä, joka oli yhtä halukas ryöstelemään Irlantia Cromwellin suojeluksessa kuin hankkimaan mielistelyllä Kaarle II:lta tarpeellisen baronetin arvon palkinnoksi ryöstelyistään, saa tuskin sellaista kantaisän muotokuvaa, joka sopii julkisesti näytettäväksi. Sitä paitsi Petty pyrkii useimmissa elinaikanaan julkaisemissaan teoksissa todistamaan, että Englannin kukoistuskausi osui Kaarle II:n aikaan. Tämä käsitys on harhaoppinen »glorious revolution» [mainion vallankumouksen¹⁵] perinnöllisten hyväksikäyttäjien kannalta.

sittää kuitenkin sellaisena kuin tämä *ilmenee* tavaroiden vaihtoprosessissa, rahana, ja itse rahan hän käsittää olemassaolevana tavarana, kultana ja hopeana. Koska hän oli monetaarijärjestelmän käsitysten sitoma, hän selittää sen reaalisien työn erityislajin, jolla kultaa ja hopeaa hankitaan, vaihtoarvoa luovaksi työksi. Itse asiassa hän tarkoittaa, ettei porvarillisen työn ole tuotettava välitöntä käyttöarvoa, vaan tavara, käyttöarvo, joka tulemalla luovutetuksi vaihtoprosessissa kykenee ilmenemään kultana ja hopeana, ts. rahana, ts. vaihtoarvona, ts. esineellistyneenä yleisenä työnä. Hänen esimerkkinsä osoittaa kuitenkin vakuuttavasti, että työn huomaaminen aineellisen rikkauden lähteeksi ei mitenkään sulje pois sitä, että ei ymmärretä sitä tiettyä yhteiskunnallista muotoa, missä työ on vaihtoarvon lähde.

Boisguillebert puolestaan päätyy tavarain vaihtoarvon erittelyssä työaikaan, joskaan ei tietoisesti, niin kylläkin tosiasiallisesti. Hän tekee tämän määräämällä »oikean arvon» (la juste valeur) sillä oikealla määräsuhteella, missä yksilöiden työaika jakautuu erityisten teollisuudenhaarojen osalle sekä esittämällä vapaan kilpailun siksi yhteiskunnalliseksi prosessiksi, joka luo tämän oikean määräsuhteen. Mutta samaan aikaan hän vastakohtana Pettylle taistelee fanaattisesti rahaa vastaan. Hänen mielestään raha särkee väliintulollaan tavarainvaihdon luonnollisen tasapainon tai harmonian ja vaatii kaiken luonnollisen rikkauden uhrikseen kuin mikäkin mielikuvituksellinen Moolok. Kun nyt yhtäältä tämä rahan vastainen polemiikki liittyy määrättyihin historiallisiin olosuhteisiin — *Boisguillebert* taistelee Ludvig XIV:n hovin, hänen valtiontulojen vuokraajiensa ja aatelistonsa sokaisevaa kullanhimoa vastaan*, mutta *Petty* puolestaan ylistää kullanhimoa sinä tehokkaana käyttövoimana, joka kannustaa kansaa teolliseen kehi-

* Vastakohtana sen aikakauden »mustalle finanssiopille» *Boisguillebert* sanoo: »Finanssioppi ei ole mitään muuta kuin syvennettyä tietoa maatalouden ja kaupan eduista.» (La détail de la France [Ranskan vähittäiskauppa], 1697. Eugène Dairen toimittama laitos sarjassa *Economistes financiers du XVIII siècle* [1700-luvun taloustieteilijät ja finanssimiehet], Pariisi 1843, I osa, s. 241.)

tykseen ja maailmanmarkkinoiden valtaamiseen — tulee tässä toisaalta ilmi syvempi periaatteellinen vastakohtaisuus, joka toistuu aidosti englantilaisen ja aidosti ranskalaisen* taloustieteen pysyvänä kontrastina. Boisguillebert suuntaa tosiasiaassa katseensa vain rikkauden aineelliseen sisältöön, käyttöarvoon, nautintaan.** Samalla hän pitää työn porvarillista muotoa, käyttöarvojen tuottamista tavaroina ja tavaroiden vaihtoprosessia sinä luonnonmukaisena yhteiskunnallisena muotona, missä yksilöllinen työ saavuttaa kyseisen päämäärän. Kun hän sitten kohtaa porvarillisen rikkauden ominaisuutteen, kuten rahassa, hän uskoo vieraiden anastavien elementtien tunkeutuvan väliin, hän kiivailee porvarillista työtä vastaan yhdessä muodossa samaan aikaan kun hän ihailee sitä utopistisesti toisessa muodossa.*** Boisguillebert todistaa meille, että työaikaa voidaan käsitellä tavaroiden arvonsuuruuden mittana, vaikka tavaroiden vaihtoarvossa esineellistynyt ja ajalla mitattu työ sekoitetaankin yksilöiden välittömään luonnolliseen toimintaan.

Ensimmäisenä esitti tietoisena, miltei triviaalin selkeän työaikaan päätyvän vaihtoarvon erittelyn mies uudesta maailmasta, mihin porvarilliset tuotantosuhteet oli viety samaan aikaan niiden edustajien kanssa ja missä ne alkoivat nopeasti kasvaa maaperän korvatessa historiallisen tradition puutteen humuksen runsaudella. Tämä mies on *Benjamin Franklin*, joka vuonna 1729 kirjoitettussa ja 1731 painetussa nuoruudenteoksessaan muotoilee

* Ei romaanisen taloustieteen, sillä molemmissa italialaisissa koulukunnissa, napolilaisessa ja milanolaisessa toistuu englantilaisen ja ranskalaisen taloustieteen vastakohtaisuus. Varhaisemman kauden espanjalaiset ovat puolestaan joko pelkkiä merkantilisteja ja merkantilistien muunnelmia, kuten Ustáriz, tai sitten he pysyttelevät Adam Smithin mukana »oikealla keskitiellä», kuten Jovellanos (katso tämän Obras, Barcelona 1839—1840).

** »Todellinen rikkaus... on paitsi elämisen tarvikkeiden, myös ylellisyyden ja kaiken aisteille iloa tuottavan täydellistä nautintaa.» (*Boisguillebert*. Dissertation sur la nature de la richesse etc., [Tutkielma rikkauden olemuksesta jne.] mts. 403.) Kun Petty oli kevytmielinen, ryöstelynhaluinen ja luonteeton seikkailija, esiintyi Boisguillebert yhtä älykkäästi kuin rohkeastikin sorrettujen luokkien puolesta, vaikka olikin Ludvig XIV:n ministeri.

*** Proudhonilaisessa muodossaan kärsii ranskalainen sosialismi samasta perinnöllisestä viasta.

nykyaikaisen poliittisen taloustieteen peruslain.* Ilän julistaa, että on tarpeen etsiä toinen arvojen mitta jalometallien tilalle. Täksi mitaksi sopii työ.

»Hopean arvo yhtä hyvin kuin kaikkien muidenkin esineiden arvo voidaan mitata työllä. Olettakaamme että joku tekee työtä tuottaakseen esimerkiksi viljaa kun toinen puolestaan kaivaa ja jalostaa hopeaa. Vuoden tai jonkin muun tietyn aikajakson päätyttyä ovat täysi viljantuotos ja hopeantuotos toistensa luonnollisia hintoja. Jos toinen on 20 bushelia ja toinen 20 unssia, silloin yksi hopeaunssi on yhden viljabushelin tuottamiseen kulutetun työn arvoinen. Jos sitten joku pystyy lähempänä sijaitsevien, helpommin louhittavien ja tuottoisampien kaivosten löytämisen ansiosta tuottamaan 40 unssia hopeaa yhtä helposti kuin aikaisemmin 20 unssia, ja 20 viljabushelin tuottamiseen vaadittava työ pysyy samana, silloin ei 2 hopeaunssia ole arvoltaan sen suurempi kuin sama yhden viljabushelin tuottamiseen kulutettu työ. Yksi busheli, joka aikaisemmin vastasi 1 unssia, vastaa nyt 2, caeteris paribus**. Näin on maan rikkaus arvioitava sillä *työmäärällä*, jonka maan asukkaat kykenevät ostamaan.»***

Työaika esiintyy Franklinilla oitis taloudellisesti yksipuolisella tavalla arvojen mittana. Todellisten tuotteiden muuttuminen vaihtoarvoiksi on itsestään selvää ja näin ollen on kysymys vain mitan löytämisestä niiden arvonsuureille.

»Koska kauppa ei ole ylipäättäen muuta kuin työn vaihtamista työhön», hän sanoo, »mitataan kaikkien olioiden arvo oikeimmin työllä.»****

Kun tässä todellinen työ asetetaan työ-sanana paikalle, havaitaan heti miten työ sen yhdessä muodossa sekoitetaan työhön sen toisessa muodossa. Kun kaupankäynti muodostuu esimerkiksi suutarintyön, kaivostyön, kehruutyön, maalarintyön jne. vaihtamisesta, mitataanko

* *Franklin. B. The Works of etc.*, edit. by J. Sparks, vol. II, Boston 1836: *A Modest Inquiry into the Nature and Necessity of a Paper Currency* (Vaatimaton tutkielma paperirahan luonteesta ja välttämättömyydestä).

** — olosuhteiden ollessa samat. *Toim.*

*** Mts. 265: »Thus the riches of a country are to be valued by the quantity of labour its inhabitants are able to purchase.»

**** »Trade in general being nothing else but the exchange of labour for labour, the value of all things is, as I have said before, most justly measured by labour.» (Mts. 267.)

saappaiden arvo silloin oikeimmin maalarintyöllä? Franklin tarkoitti päinvastoin, että saappaiden, kaivostuotteiden, langan, taulujen jne. arvo määräytyy abstraktisella työllä, jolla ei ole mitään erityislaatua ja joka niin ollen on mitattavissa pelkällä määrällä.* Koska hän ei kuitenkaan esitä vaihtoarvoon sisältyvää työtä abstraktisesti yleiseksi, yksilöllisten töiden kaikenpuolisesta luovuttamisesta johtuvaksi yhteiskunnalliseksi työksi, häneltä jää väistämättä havaitsematta, että raha on tämän luovutetun työn välitön olemassaolomuoto. Tästä syystä raha ja vaihtoarvoa luova työ eivät ole hänellä missään sisäisessä yhteydessä, vaan raha on päinvastoin väline, joka teknisistä mukavuussyistä tuodaan ulkopuolisena vaihtoon.** Franklinin vaihtoarvon erittely ei vaikuttanut välittömästi tieteen yleiseen kulkuun, sillä hän käsitteli vain irrallisia poliittisen taloustieteen kysymyksiä tiettyjen käytännön seikkojen kohdalla.

Todellisen hyödyllisen työn ja vaihtoarvoa luovan työn vastakohta ravisteli Eurooppaa 1700-luvulla seuraavan ongelman muodossa: mikä todellisen työn erityislaji on porvarillisen rikkauden lähde? Edellytettiin siis, ettei jokainen käyttöarvoissa toteutuva tai tuotteita synnyttävä työ luo jo yksistään tästä syystä välittömästi rikkautta. Kuitenkaan ei fysiokraateille, sen enempää kuin heidän vastustajilleenkaan polttavana kiistakysymyksenä ollut niinkään se, mikä työ luo *arvon*, vaan mikä luo *lisäarvon*. He siis käsitelivät kysymystä sen mutkikkaammassa muodossa ennen kuin olivat ratkaisseet sen alkeismuodossaan. Samoin vie kaikkien tieteiden historiallinen kulku vasta runsaan edestakaisen samoilun jälkeen todellisiin lähtökohtiin. Toisin kuin muut rakennusmestarit, tiede ei piirrä ainoastaan pilvilinnoja, vaan pystyttää rakennuksesta muutamia asuinkerroksia ennen kuin laskee sen peruskiven. Emme viivy fysiokraateissa tämän pitempään ja sivuutamme myös koko joukon italialaisia taloustieteilijöitä, jotka ovat enemmän tai vähemmän osuvilla oivalluksillaan hipaisseet tavarän

* Mt.: Remarks and Facts Relative to the American Paper Money, 1764.

** Katso Papers on American Politics, 1764 (mt.).

oikeaa erittelyä.* Siirrymme heti ensimmäiseen brittiin, joka on muokannut porvarillisen taloustieteen kokonaisjärjestelmää — Sir *James Steuartiin*.** Samoin kuin poliittisen taloustieteen abstraktiset kategoriat ovat hänellä vasta erottautumassa aineellisesta sisällöstään, mistä syystä ne ovat rajoiltaan epämääräisiä ja horjuvia, samoin on hänellä myös vaihtoarvon kategorian laita. Eräässä kohdassa hän määrää *reaalisen arvon* työajalla (what a workman can perform in a day***), mutta sen rinnalla on sekoitettu työpalkka ja raaka-aine.**** Eräässä toisessa kohdassa tulee kamppailu aineellisen sisällön kanssa vielä osuvammin esiin. Hän kutsuu tavaran sisältämää luonnollista materiaalia, esimerkiksi hopeakorun hopeaa sen *sisäiseksi arvoksi* (intrinsic worth) ja korun sisältämää työaikaa puolestaan sen *käyttöarvoksi* (useful value).

»Edellinen on jotakin itsessään reaalista», hän sanoo, »... käyttöarvo on sitä vastoin mitattava sen tuottamisen maksaman työn mukaan. Aineen muokkaamiseen kulutettu työ edustaa osaa miehen ajasta jne.»*****

Steuart eroaa edeltäjistään ja seuraajistaan siinä, että hän tekee tarkan jaon vaihtoarvossa esiintyvän ominaisesti yhteiskunnallisen työn ja käyttöarvoja tuottavan reaalisen työn välillä. Sitä työtä, joka luo luovuttamisellaan (alienation) yleisen vastikkeen (universal equivalent), sanon *teollisuudeksi*, hän kirjoittaa. Hän erottaa

* Katso esimerkiksi *Galiani*. Della Moneta, III osa, sarjassa Scrittori classici Italiani di Economia Politica. (Custodin julkaisema.) Parte Moderna, Milano 1803. »Vaivannäkö» (fatica) »on ainoa mikä antaa esineelle arvon», hän sanoo, s. 74. Työn esittäminen vaivannäköksi on luonteenomaista etelämaalaiselle.

** Steuartin teos *An Inquiry into the Principles of Political Economy, being an Essay on the Science of Domestic Policy in Free Nations* (Tutkielma poliittisen taloustieteen periaatteista jne.) ilmestyi ensi kerran Lontoossa vuonna 1767 kahtena kvarttoniteenä, kymmenen vuotta ennen Adam Smithin *Kansojen varallisuutta*. Lainaan Dublinissa 1770 ilmestynyttä laitosta.

*** — mitä työmies voi aikaansaada yhdessä työpäivässä.

Toim.

**** *Steuart*, mt., I osa, s. 181—183.

***** *Steuart*, mt., I osa, s. 361—362: »represents a portion of a man's time».

työn teollisuuden muodossa paitsi reaalisesta työstä, myös työn muista yhteiskunnallisista muodoista. Teollisuus on hänelle työn porvarillinen muoto vastakohtana työn antiikinaikaisille ja keskiaikaisille muodoille. Häntä kiinnostaa erityisesti porvarillisen ja feodaalisen työn vastakohta. Hän oli tarkkaillut viimeksi mainittua sen häviämisympäristössä paitsi itse Skotlannissa, myös laajoilla matkoillaan mannermaalla. Steuart tiesi luonnollisesti aivan hyvin, että myös esiporvarillisina aikakausina tuote saa tavaran muodon ja tavara rahan muodon. Mutta hän todistaa yksityiskohtaisesti, että tavara rikkauten alkeellisena perusmuotona ja luovuttaminen anastamisen hallitsevana muotona kuuluvat vain porvarillisiin tuotantokausiin, että siis vaihtoarvoa luovan työn luonne on ominaisesti porvarillinen.*

Sen jälkeen kun reaalisien työn erityisiä muotoja kuten maanviljelystä, manufaktuuria, laivaliikennettä, kauppaa jne. oli vuoron perään väitetty rikkauten todelliseksi lähteiksi, julisti *Adam Smith* aineellisen rikkauten eli käyttöarvojen ainoaksi lähteeksi työn yleensä, ja tarkemmin sanoen sen yhteiskunnallisessa kokonaisuudessa, *työnjakona*. Häneltä jää tässä yhteydessä luonnolelementti kokonaan huomaamatta, mutta se seuraa häntä pelkästään yhteiskunnallisen rikkauten, vaihtoarvon alueelle. Adam määrää kylläkin tavaran arvon tavaran sisältämällä työajalla, mutta sitten hän hylkää tämän arvonmäärityksen todellisuuden jälleen Aatamin aikoihin. Toisin sanoen se mikä on hänelle selvää yksinkertaisen tavaran kannalta, käy epäselväksi hänelle heti kun yksinkertaisen tavaran tilalle tulevat pääoman, palkkatyön, maankoron jne. korkeammat ja mutkikkaammat muodot. Hän ilmaisee asian siten, että tavaroiden arvo mitattiin tavaroiden sisältämällä työajalla silloin kun

* Tästä syystä Steuart pitää maanviljelystä, joka on patriarkaalista ja pyrkii luomaan välittömästi käyttöarvoja maan omistajalle, »väärinkäyttönä», ei tosin Spartassa tai Roomassa tai edes Ateenassa, mutta kylläkin 1700-luvun teollisuusmaissa. Tämä »abusive agriculture» [väärinkäytetty maanviljelys] ei ole mikään »trade» [ammatti], vaan »pelkkä toimeentulokeino». Samoin kuin porvarillinen maanviljelys puhdistaa maan ylimääräisistä suista, samoin porvarillinen manufaktuuri puhdistaa tehtaan ylimääräisistä käsistä.

oli kyseessä porvariston paradise lost*, missä ihmiset eivät vielä olleet vastakkain kapitalisteina, palkkatyöläisinä, maanomistajina, vuokratilijoina, koronkiskureina jne., vaan vain yksinkertaisina tavarantuottajina ja tavaravaihtajina. Hän sekoittaa jatkuvasti tavaroiden arvon määrittämisen niiden sisältämällä työajalla niiden arvon määrittämiseen työn arvolla. Yksityiskohtien esityksessä hän on kauttaaltaan häilyväisellä kannalla ja sekoittaa sen objektiivisen yhtäläistämisen, jonka yhteiskunnallinen prosessi toteuttaa väkivalloin erilaatuisten töiden kesken, siihen subjektiiviseen yhdenvertaistamiseen, mikä kohdistetaan yksilöllisiin töihin.** Siirtymisen todellisesta työstä vaihtoarvoa luovaan työhön, ts. porvarilliseen työhön sen perusmuodossa hän yrittää saada aikaan *työnjaon* avulla. Yhtä oikein kuin onkin, että yksityinen vaihto edellyttää työnjakoa, yhtä väärin on, että työnjako edellyttää yksityistä vaihtoa. Esimerkiksi perulaisilla työ oli tavattoman pitkälle jaettua ilman että tapahtui mitään yksityistä vaihtoa, mitään tuotteiden vaihtamista tavaroina.

Päinvastoin kuin Adam Smith, David Ricardo sai tavararvon määrääntymisen työajan perusteella puhtaana esiin. Hän osoittaa tämän lain hallitsevan myös porvarillisia tuotantosuhteita, jotka näennäisesti ovat suurimmassa ristiriidassa sen kanssa. Ricardon tutkimukset rajoittuvat yksinomaan *arvonsuuruuteen*, ja sen yhteydessä hän ainakin aavistaa lain toteutumisen riippuvan tietyistä historiallisista edellytyksistä. Hän sanoo nimittäin, että arvonsuuruuden määrääntyminen työajan nojalla koskee vain niitä tavaroita,

* — kadotettu paratiisi. *Toim.*

** Adam Smith sanoo esimerkiksi: »Samoilla työmäärillä täytyy kaikkina aikoina ja kaikkialla olla työn tekijälle sama arvo. Kun hänellä on normaalisti terveyttä, voimaa ja työteliäisyyttä sekä keskitasoista taitavuutta, hän joutuu aina antamaan saman osan rauhastaan, vapaudestaan ja onnestaan. Olkoonpa siis hänen työstään palkakseen saamiensa tavaroiden määrä mikä hyvänsä, on hänen maksamansa hinta aina sama. Tällä hinnalla voidaan tosin toisinaan ostaa vähemmän, toisinaan enemmän kyseisiä tavaroita, mutta vain siksi, että tavaroiden arvo vaihtelee, ei työn arvo. Vain työ ei siis koskaan muuta omaa arvoaan. Työ on näin ollen tavaroiden reaalihintaa jne.»

»joita teollisuus voi mielin määrin lisätä ja joiden tuotantoa hallitsee rajoittamaton kilpailu».*

Tosiasiaassa tämä tarkoittaa vain sitä, että arvolaki täydellisesti toteutuakseen edellyttää suurteollisen tuotannon ja vapaan kilpailun yhteiskuntaa, ts. nykyaikaisista porvarillista yhteiskuntaa. Ricardo pitää muuten työn porvarillista muotoa yhteiskunnallisen työn ikuisena luonnonmuotona. Hän antaa esihistoriallisen kalastajan ja metsästäjän heti vaihtaa tavaranomistajina kalaa ja riistaa suhteessa näissä vaihtoarvoissa esineellistyneeseen työaikaan. Tällä kohdalla hän lankeaa siihen anakronismiin, että muinainen kalastaja ja metsästäjä käyttävät työvälineitä arvioidessaan apunaan Lontoon pörssissä vuonna 1817 voimassa olleita vuosikorkotaulukoita. »Herra Owenin suunnikkaat»¹⁶ näyttävät olevan ainoa yhteiskuntamuoto, minkä Ricardo porvarillisen ohella tunsi. Vaikkakin Ricardo oli tämän porvarillisen näköpiirin ympäröimä, hän eritteli porvarillista taloutta, joka näyttää syvältä aivan toisenlaiselta kuin pinnalta, sellaisella teoreettisella terävyydellä, että lordi Broughamilla oli aihetta sanoa hänestä:

»Herra Ricardo näytti ikään kuin toiselta planeetalta pudonneelta.»

Sismondi korosti suorassa polemiikissaan Ricardoa vastaan yhtäältä vaihtoarvoa luovan työn yhteiskunnallista ominaisluonnetta **. Toisaalta hän kuvasi »taloudelliselle edistyksellemme luonteenomaiseksi», että arvonsuuruus palautetaan *välttämättömään* työaikaan,

»koko yhteiskunnan tarpeen ja tämän tarpeen tyydyttämiseen riittävän työmäärän väliseen suhteeseen»***.

Sismondia ei sido enää se Boisguillebertin kuvitelma, että raha vääristäisi vaihtoarvoa luovan työn. Mutta samoin kuin Boisguillebert paljastaa syylliseksi rahan,

* *David Ricardo*. On the Principles of Political Economy and Taxation (Poliittisen taloustieteen ja verotuksen periaatteista), 3. Edition, Lontoo 1821, s. 3.

** *Sismondi*. Etudes sur l'économie politique (Kansantaloustieteellisiä tutkielmia), II osa, Bryssel 1838, s. 162: »Kaupankäynti on palauttanut koko asian käyttöarvon ja vaihtoarvon väliseen vastakohtaan.»

*** *Sismondi*, mts. 163—166 seur.

Sismondi paljastaa siksi suurteollisen pääoman. Kun poliittinen taloustiede tekee Ricardon kohdalla mistään piittaamatta viimeisen johtopäätöksen ja päättyy siihen, Sismondi täydentää tätä loppumista esittämällä tieteen epäilyn sitä itseään kohtaan.

Koska Ricardo oli klassisen poliittisen taloustieteen loppuunsaattajana puhtaimmin muotoillut ja kehitellyt vaihtoarvon määräytymisen työajan nojalla, keskittyi taloustieteen taholta noussut polemiikki luonnollisesti häneen. Jos polemiikin suurimmaksi osaksi typerä* muoto jätetään sivuun, on sen sisältö tiivistettävissä seuraaviksi kohdiksi:

Ensiksi: Työllä itsellään on vaihtoarvo ja erilaisilla töillä on erilaiset vaihtoarvot. Joudutaan virheelliseen kehään, kun vaihtoarvosta tehdään vaihtoarvon mitta, sillä mittana käytettävä vaihtoarvokin tarvitsee jälleen mitan. Tämä vastaväite palautuu seuraavaan problemiin: kun työaika on annettu vaihtoarvon sisäisenä mittana, on tällä pohjalla kehiteltävä työpalkkaa. Oppi palkkatyöstä antaa vastauksen.

Toiseksi: Kun tuotteen vaihtoarvo on yhtä kuin tuotteen sisältyvä työaika, on työpäivän vaihtoarvo yhtä kuin sen tuote. Eli työpalkan on oltava yhtä kuin työn tuote.** Asia on kuitenkin päinvastoin. Ergo*** tämä vas-

* Polemiikki oli kai typerintä J. B. Sayn laatimissa huomautuksissa Constancion ranskannokseen Ricardon teoksesta ja pedanttisesti pöyhkeilevintä herra Macleodin vastikään ilmestyneessä teoksessa *Theory of Exchanges*¹⁷, Lontoo 1858.

** Sosialistit ottivat myöhemmin käyttöönsä tämän porvarillisen taloustieteen Ricardoa vastaan esittämän väitteen. Kun kaava oletettiin teoreettisesti paikkansa pitäväksi, syytettiin käytäntöä siitä että se oli ristiriidassa teorian kanssa. Porvarillista yhteiskuntaa kehoitettiin käytännössä toteuttamaan teoreettisesta periaatteestaan tehty luuloteltu johtopäätös. Tällä tavoin englantilaiset sosialistit ainakin käänisivät Ricardon vaihtoarvokaavan poliittista taloustiedettä vastaan. Herra Proudhonin tehtäväksi jäi paitsi esittää vanhan yhteiskunnan peruseriaate uuden yhteiskunnan periaatteena, julistaa samalla itsensä sen kaavan keksijäksi, johon Ricardo oli tiivistänyt klassisen englantilaisen taloustieteen kokonaistuloksen. On todistettu, että Ricardon kaavan utopistinen selityskin oli jo vaipunut Englannissa unhoon silloin kun herra Proudhon »keksi» kaavan Kanaalin tuolla puolen. (Vertaa teokseeni *Misere de la Philosophie etc.* [Filosofian kurjuus jne.], Paris 1847, pykälä *la valeur constituée*).

*** — siis. *Toim.*

taväite tulee selvitetynksi ratkaistaessa seuraava probleemi: kuinka tuotanto johtaa pelkän työajan nojalla määritetyn vaihtoarvon pohjalla siihen tulokseen, että työn vaihtoarvo on pienempi kuin työn tuotteen vaihtoarvo? Ratkaisemme tämän probleemin pääoman tarkastelussa.

Kolmanneksi: Tavaroiden markkinahinta putoaa niiden vaihtoarvon alapuolelle tai kohoaa tämän vaihtoarvon yläpuolelle kysynnän ja tarjonnan suhteen vaihtelun mukaan. *Tästä syystä* tavaroiden vaihtoarvon määrää kysynnän ja tarjonnan suhde eikä tavariin sisältyvä työaika. Tosiasiassa tällä omalaatuisella johtopäätöksellä vain asetetaan se kysymys, kuinka vaihtoarvon pohjalla kehittyy siitä eroava markkinahinta tai oikeammin, kuinka vaihtoarvon laki toteutuu vain omassa vastakohdassaan. Oppi kilpailusta ratkaisee tämän probleemin.

Neljänneksi: Viimeisenä ristiriitana — ja näennäisesti tehoavimpana, vaikkei sitä esitetä tavalliseen tapaan kummallisten esimerkkien muodossa — on seuraava: ellei vaihtoarvo ole mitään muuta kuin tavaraan sisältyvä työaika, kuinka työtä sisältämättömillä tavaroilla voi olla vaihtoarvo, toisin sanoen mistä tulee pelkkien luonnonvoimien vaihtoarvo? Tämä probleemi ratkeaa maankorko-opissa.

TOINEN LUKU

RAHA ELI YKSINKERTAINEN KIERTOKULKU

Kun parlamentissa käytiin keskustelua Sir Robert Peelin pankkilaeista vuosilta 1844 ja 1845¹⁸, Gladstone huomautti, ettei edes rakkauskaan ole tehnyt niin monesta narria kuin pohdinta rahan olemuksesta. Hän puhui briteistä briteille. Sen sijaan hollantilaisilla on — Pettyn epäilyksistä huolimatta — aina ollut »taivaallista älyä» keinotellessaan rahalla, eivätkä he ole milloinkaan menettäneet älyään pohdiskellessaan rahaa.

Rahan erittelyn päävaikeus voitetaan niin pian kuin käsitetään, että raha saa alkunsa itse tavarasta. Kun tämä edellytys täytetään, on kysymys enää vain siitä, että rahan omalaatuiset muodonmääritykset ymmärretään puhtaina. Tätä vaikeuttaa jossain määrin se, että kaikki porvarilliset suhteet ovat kullattuja tai hopeoituja, että ne ilmenevät rahasuhteina. Näin ollen rahamuodolla näyttää olevan loputtoman moninainen sisältö, joka sille itselleen on kuitenkin vieras.

Seuraavassa tutkimuksessa on pitäydyttävä siihen, että se käsittelee vain niitä rahan muotoja, jotka syntyvät välittömästi tavaroiden vaihdosta. Sen sijaan siinä ei käsitellä tuotantoprosessin korkeampaan vaiheeseen kuuluvia rahan muotoja, esimerkiksi luottorahaa. Yksinkertaistuksen vuoksi rahatavaraksi edellytetään kaikkialla kulta.

1. Arvojen mitta

Kiertokulun ensimmäinen prosessi on niin sanoakseni teoreettinen, todellista kiertokulkua valmisteleva pro-

sessi. Ne tavarat, jotka ovat olemassa käyttöarvona, luovat itselleen ensiksi sen muodon, missä ne ajatuksellisesti ilmenevät toisilleen vaihtoarvona, tiettyinä erinä esineellistynyttä *yleistä* työaika. Kuten näimme, tämän prosessin ensimmäisenä välttämättömänä vaiheena on, että tavarat erottavat joukostaan jonkin erityisen tavararajan, vaikkapa *kullan* yleisen työajan välittömäksi aineellistumaksi eli yleiseksi vastikkeeksi. Palatkaamme hetkeksi takaisin siihen muotoon, missä tavarat muuttavat *kullan* rahaksi.

1 tonni rautaa = 2 unssia kultaa,

1 quarter vehnää = 1 unssi kultaa,

1 sentneri mokka-kafeinia = $\frac{1}{4}$ unssia kultaa,

1 sentneri potaskaa = $\frac{1}{2}$ unssia kultaa,

1 tonni bresiljapuuta = $1 \frac{1}{2}$ unssia kultaa,

Y tavara = X unssia kultaa.

Tässä yhtälösarjassa rauta, vehnä, kahvi, potaska jne. ilmenevät toisilleen yhdenmukaisen työn aineellistumana, nimittäin *kullassa* aineellistuvan työn, missä näiden tavaroiden eri käyttöarvoissa esitettyjen todellisten töiden kaikki erikoisuus on täysin hävinnyt. Arvoina tavarat ovat täysin identtiset, *saman* työn aineellistumaa tai työn *samaa* aineellistumaa, kultaa. Saman työn yhdenmukaisena aineellistumana niillä on vain *yksi* ero, määrällinen eli ne ilmenevät erilaisina arvonsuuruuksina, koska niiden käyttöarvoihin sisältyy *erisuuri* työaika. Näinä yksittäisinä tavaroina ne suhtautuvat samalla toisiinsa yleisen työajan esineellistymänä suhtautumalla itse yleiseen työaikaan muista erottuneena tavarana, kultana. Sama prosessin luonteinen suhde, jonka välityksellä tavarat esiintyvät toisilleen vaihtoarvoina, esittää kultaan sisältyvän työajan yleisenä työaikana, mistä määrätty erä saa ilmauksensa erisuurina erinä rautaa, vehnää, kafeinia jne., lyhyesti sanottuna kaikkien tavaroiden käyttöarvoissa eli kehittyä välittömästi tavaravastikkeiden loputtomaksi sarjaksi. Samalla kun tavarat ilmaisevat kauttaaltaan vaihtoarvonsa *kullassa*, ilmaisee kulta välittömästi vaihtoarvonsa kaikissa tavaroissa. Samalla kun tavarat antavat itselleen toisiaan varten vaihtoarvon muodon, ne antavat *kullalle* yleisen vastikkeen eli rahan muodon,

Koska *kaikki* tavarat mittaavat vaihtoarvonsa kullassa, siinä suhteessa, missä tietty paljous kultaa ja tietty paljous tavaraa sisältävät yhtä paljon työaika, tulee kullasta *arvojen mitta*. Ja kullasta tekee yleisen vastikkeen eli rahan ensi sijassa vain tämä määräytyminen arvojen mitaksi, jona sen oma arvo saa mitakseen välittömästi tavaravastikkeiden koko joukon. Toisaalta kaikkien tavaroiden vaihtoarvo ilmaisee nyt itsensä kullassa. Tässä ilmauksessa on erotettava laadullinen ja määrällinen momentti. Tavaroiden vaihtoarvo on olemassa saman yhdenmukaisen työajan aineellistumana; tavaroiden arvonsuuruus on esitetty tyhjentyvästi, sillä siinä suhteessa, missä tavarat on asetettu yhtäläisiksi kullalla, ne on asetettu keskenäänkin yhtäläisiksi. Yhtäältä tulee ilmaistuksi tavaroihin sisältyvän työajan *yleinen* luonne, toisaalta työajan määrä kultavastikkeessaan. Tavaroiden vaihtoarvo, ilmaistuna näin erityisessä tavarassa esitettyinä yleisenä vastikkeisuutena ja samalla tämän vastikkeisuuden asteena eli ilmaistuna tavaroiden yhtenä ainoana yhtälönä yhden erityistavaroiden kanssa, on *hint*. Hint on se muuttunut muoto, missä tavaroiden vaihtoarvo *ilmenee* kierto-prosessin sisällä.

Siis sillä samalla prosessilla, millä tavarat esittävät arvonsa kultahintoina, ne esittävät kullalla arvojen mitana ja näin ollen rahana. Jos tavarat mittaisivat kauttaaltaan arvonsa hopeassa tai vehnässä tai kuparissa ja esittäisivät näin ollen hopea-, vehnä- tai kuparihintoja, hopeasta, vehnästä ja kuparista tulisi arvojen mitta ja siten yleinen vastike. Voidakseen esiintyä kierto-kulussa hintoina, kierron tavaroiden edellytetään olevan vaihtoarvoja. Kullasta tulee arvojen mitta vain siksi, että kaikki tavarat mittaavat vaihtoarvonsa kullalla. Tämän prosessinluonteisen suhteen kaikenpuolisuus, mistä yksin johtuu kullalla luonne mittana, edellyttää kuitenkin, että jokainen yksittäinen tavara mittaa itsensä kullalla suhteessa molempien sisältämään työaikaan, että siis tavaroiden ja kullalla välisenä todellisuutena mittana on itse työ tai että välitön vaihtokauppa asettaa tavaroiden ja kullalla keskenään vaihtoarvoina yhtäläisiksi. Yksinkertaisen kierto-kulun alueella ei voida selvittää miten tämä yhtäläiseksi asettaminen käytännössä tapahtuu. Sen verran

on kuitenkin selvää, että kultaa ja hopeaa tuottavissa maissa tietty työaika sisällyttää välittömästi itseensä tietyn erän kultaa ja hopeaa, kun taas kultaa ja hopeaa tuottamattomissa maissa päästään samaan tulokseen kiertotietä, vaihtamalla suoraan tai epäsuorasti maan tavaroita, ts. tietty annos kansallista keskimääräistyötä tiettyyn erään kaivoksia omistavien maiden kullaksi ja hopeaksi aineellistunutta työaikaa. Voidakseen palvelella arvojen mittana kullon on mahdollisuuden mukaan oltava *vaihteleva* arvo, koska se voi vain työajan aineellistumana tulla muiden tavaroiden vastikkeeksi, mutta sama työaika toteutuu reaalisen työn tuotantovoimien vaihtuessa samojen käyttöarvojen erisuurina volyymeina. Samoin kuin ilmaistaessa jokaisen tavaran vaihtoarvoa toisen tavaran käyttöarvona, edellytetään kaikkia tavaroita kullassa mitattaessakin vain, että kultaa esittää tiettyinä hetkenä työajan tiettyä erää. Kullon arvonvaihtelun kohdalla pätee aiemmin esitetty vaihtoarvojen laki. Jos tavaroiden vaihtoarvo pysyy muuttumattomana, on tavaroiden kultahintojen yleinen nousu mahdollinen vain, jos kullon vaihtoarvo alenee. Jos kullon vaihtoarvo pysyy muuttumattomana, on tavaroiden kultahintojen yleinen nousu mahdollinen vain silloin kun kaikkien tavaroiden vaihtoarvot nousevat. Asia on päinvastoin siinä tapauksessa, että tavaroiden hinnoissa tapahtuu yleinen lasku. Jos yhden kultaunssin arvo laskee tai nousee kullon tuottamisen vaatiman työajan vaihtelun seurauksena, niin laskee tai nousee *yhtäläisesti* kaikkien muiden tavaroiden suhteen, se siis esittää nyt kuten ennenkin kaikkien suhteen *tietyn* suuruista työaikaa. Samat vaihtoarvot tulevat nyt mitatuiksi entistä suuremmissa tai pienemmissä kultaerissä, mutta ne tulevat mitatuiksi suhteessa arvonsuuruuteensa, ja säilyttävät siis saman keskinäisen arvosuhteen. Suhde 2 : 4 : 8 pysyy samana kuin 1 : 2 : 4 tai 4 : 8 : 16. Se muuttunut kultamäärä, millä vaihtoarvot mitataan kullon arvon vaihtuessa, estää kullon toimimista arvojen mittana yhtä vähän kuin hopean 15 kertaa kultaa alhaisempi arvo estää syrjäyttämästä hopeaa tästä tehtävästä. Koska työaika on kullon ja tavaran välinen mitta ja koska kullasta tulee arvojen mitta vain sikäli kuin kaikki tavarat mitataan

kullassa, on pelkkää kiertokulkuprosessin aiheuttamaa silmänlumetta, että raha muka tekisi tavarat yhteismitallisiksi.* Päinvastoin vain tavaroiden yhteismitallisuus esineellistyneenä työaikana tekee kullasta rahan.

Vaihtoarvojen asu on se reaalin asu, missä tavarat astuvat vaihtoprosessiin. Vasta tavaroiden luovuttamisen pitää tehdä tavaroista todellisen yleisen vastikkeen. Tavaroiden hintamääritys on tavaroiden vain ajatuksellista muuttumista yleiseksi vastikkeeksi, asettumista yhtäläiseksi kullan kanssa, mikä jää vielä realisoitavaksi. Mutta koska tavarat ovat hinnoissaan muuttuneet vain ajatuksellisesti kullaksi tai vain kuvitelluksi kullaksi eikä tavaroiden rahana oleminen ole vielä todella eronnut niiden reaalisesta olemisesta, on kulta muuttunut vasta ajatukselliseksi rahaksi, vasta arvojen mitaksi, ja tietyt kultaerät toimivat tosiasiasa vasta vain niminä työajan tietyille erille. Se muodonmääritys, minkä mukaisena kulta kiteytyy rahaksi, riippuu joka kerta siitä määrätystä tavasta, millä tavarat esittävät toisilleen oman vaihtoarvonsa.

Tavarat astuvat nyt toisiaan vastaan olemassaolotaan kaksinkertaisina, todellisuudessa käyttöarvoina,

* Aristoteles oivaltaa kyllä, että tavaroiden vaihtoarvo edellyttää tavaroiden hintoja: »...On selvää, että oli vaihtoa ennen kuin oli rahaa. Eihän näet ole mitään eroa, onko viisi patjaa yhden talon vai viittä patjaa vastaavan rahan arvoinen». Koska toisaalta tavarat vasta hinnoissa omaksuvat toinen toistaan varten vaihtoarvon muodon, antaa Aristoteles rahan tehdä tavarat yhteismitallisiksi. »Kaikella on oltava hinta, sillä siten on olemassa aina vaihtoa ja niin muodoin yhteiskunta. Raha tekee todellakin mitan tavoin esineet yhteismitallisiksi (σῦμμετρα, symmetra) asettaakseen ne sitten keskenään yhtäläisiksi. Ei ole näet olemassa mitään yhteiskuntaa ilman vaihtoa, eikä vaihtoa voi olla ilman yhtäläisyyttä, eikä yhtäläisyyttä puolestaan ole ilman yhteismitallisuutta.» Hän ei salaa itseltään, että nämä rahalla mitatut eri esineet ovat kauttaaltaan yhteismitattomia suureita. Se mitä hän etsii, on tavaroiden ykseys vaihtoarvoina, mutta antiikin kreikkalaisena hän ei voinut löytää sitä. Hän auttaa itsensä tästä pinteestä antamalla rahan tehdä sinänsä yhteismitattomasta yhteismitallisen mikäli käytännön tarve sitä vaatii. »Tosiasiasa on kylläkin mahdotonta, että näin erilaatuiset esineet olisivat yhteismitallisia, mutta näin tapahtuu käytännön tarpeen vuoksi.» (*Aristoteles. Ethica Nicomachea* [Nicomachin etiikka] V kirja, 8. luku, toim. Immanuel Bekker, Oxford 1837.)

ajatuksellisesti vaihtoarvoina. Ne ilmaisevat nyt toisilleen sisältämänsä työn kaksoismuodon sillä tavalla, että erityinen reaalinen työ on todella olemassa tavaran käyttöarvona, kun taas yleinen abstraktinen työaika saa tavaran hinnassa kuvitellun olemisen, missä tavarat ovat saman arvosubstanssin yhdenmukaista ja vain määrällisesti erilaista aineellistumaa.

Vaihtoarvon ja hinnan ero ilmenee yhtäältä vain nimellisenä, ja Adam Smith sanookin, että työ on tavaroiden reaalihintana ja raha niiden nimellishintana. Sen sijaan että 1 quarter vehnää mitattaisiin 30 työpäivällä, se mitataankin nyt 1 kultaunssilla kun yksi unssi kultaa on 30 työpäivän tuote. Toisaalta ero on niin vähän pelkkä nimellisero, että kaikki tavaraa todellisessa kiertokulukuprosessissa uhkaavat rajuilmat ovat päinvastoin keskittyneet tähän eroon. Vehnäquarteriin sisältyy 30 työpäivää eikä eroa ole tästä syystä esitettävä vasta työajassa. Mutta kulta on vehnästä eroava tavara ja vain kiertokulussa voi osoittautua, tuleeko vehnäquarter todella kultaunssiksi, kuten vehnäquarterin hinnassa ennakoidaan. Tämä riippuu siitä, osoittautuuko vehnäquarter käyttöarvoksi vai ei, osoittautuuko vehnäquarteriin sisältyvä työajan erä siksi työajan eräksi, jonka yhteiskunta välttämättä tarvitsee yhden vehnäquarterin tuottamiseen. Tavara sellaisenaan *on* vaihtoarvo ja sillä *on* hinta. Tämän vaihtoarvon ja hinnan eron kohdalla ilmenee se, että tavaraan sisältyvän erityisen yksilöllisen työn täytyy vasta luovutusprosessin välityksellä esiintyä vastakohtanaan, epäyksilöllisenä, abstraktisen yleisenä ja vain tässä muodossa yhteiskunnallisena työnä, ts. rahana. Näyttää sattumanvaraiselta, kykeneekö erityinen yksilöllinen työ esiintymään sellaisena vai ei. Vaikka tavaran vaihtoarvo näin ollen saa hinnassa vaihtoarvosta vain ajatuksellisesti eroavan olemassaolon ja tavaraan sisältyvän työn kaksinainen oleminen on olemassa vasta vain erilaisina ilmaisutapoina, ja tästä johtuen toisaalta yleisen työajan aineellistuma, kulta asettuu todellista tavaraa vastaan vasta vain kuviteltuna arvonmittana, sisältyy vaihtoarvon olemiseen hintana tai kullaan olemiseen arvonmittana välttämättömyys luovuttaa tavara kilisevää kultaa vastaan sekä mahdollisuus olla luo-

vuttamatta tavaraa. Lyhyesti sanottuna mainittuun kah-teen olemiseen sisältyy piilevänä koko se ristiriita, mikä johtuu siitä että tuote on tavara eli että yksityishenkilön erityisen työn täytyy yhteiskunnallista vaikutusta saadakseen esiintyä välittömänä vastakohtanaan, abstraktisena yleisenä työnä. Näin ollen utopistit, jotka tahtovat säilyttää tavaran tahtomatta rahaa, tahtovat yksityiselle vaihdolle perustuvan tuotannon tahtomatta tämän tuotannon välttämättömiä ehtoja, ovat johdonmukaisia kun eivät »hävitä» rahaa vasta sen kosketeltavassa muodossa, vaan jo kaasumaisessa ja houremaisessa arvojen mitan muodossa. Näkymättömässä arvojen mitassa väijyy kova raha.

Kun on olemassa se prosessi, jolla kulta on tullut arvojen mitaksi ja vaihtoarvo hinnaksi, ovat kaikki tavarat hinnoissaan vasta vain erisuuruisia kuviteltuja kultaeria. Tällaisina saman esineen, kullan erilaisina erinä ne asettuvat keskenään yhtäläisiksi, vertautuvat toisiinsa ja mittautuvat toinen toisillaan ja näin syntyy tekninen välttämättömyys suhteuttaa ne tiettyyn kultaeraan *mittayksikkönä*. Tämä mittayksikkö kehittyy edelleen mitta-asteikoksi siten, että se jakautuu tasajakoisiin osiin ja ne puolestaan jakautuvat jälleen tasajakoisiin osiin.* Mutta kultaerät sellaisinaan mitataan painon mukaan. Mitta-asteikko on siis jo valmiina metallien yleisissä painomitoissa, jotka näin ollen myös alunperin toimivat kaikessa metallikierrossa hintojen mitta-asteikkona. Koska tavarat eivät enää suhteudu toisiinsa työajalla mitattavina vaihtoarvoina, vaan kullassa mitattuina samannimisinä suureina, muuttuu kulta *arvojen mitasta hintojen mitta-asteikoksi*. Tavaroiden hintojen vertautuminen toisiinsa erilaisina kultaerinä kiteytyy näin niiksi kuvioinneiksi, jotka vastaavat ajateltua kultaerää ja

* Se omituisuus, ettei Englannissa rahan mittayksikkönä toimiva kultaunssi jakaudukaan tasajakoisiin osiin, selittyy seuraavasti: »Meidän metallirahajärjestelmämme oli alun perin sovitettu vain hopean käyttöön. Sen vuoksi hopeaunssi voidaan aina jakaa tietyksi tasajakoiseksi kolikkomääräksi. Mutta koska kulta vasta myöhemmin tuotiin mukaan vain hopeaa varten sovitettuun metallirahajärjestelmään, ei kultaunssia voidakaan leimata tasajakoiseksi kolikkomääräksi.» (Maclaren. History of the Currency, p. 16, London 1858.)

esittävät tätä kultaerää tasajakoisten osien mitta-asteikkona. Kullalla on arvojen mittana ja hintojen mitta-asteikkona aivan erilaiset muodonmääritykset ja näiden kahden sekoittaminen toisiinsa on johtanut mitä mieltömimpiin teorioihin. Kulta on arvojen mitta esineellistyneenä työaikana ja hintojen mitta-asteikko tiettyinä metallipainona. Kulta tulee arvojen mitaksi kun se suhteutetaan vaihtoarvona tavaroihin, jotka ovat vaihtoarvon ominaisuudessa. Hintojen mitta-asteikon kohdalla tietty kultaerä toimii muiden kultaerien yksikönä. Kulta on arvonmitta siksi, että sen arvo on muuttuva ja hintojen mitta-asteikko siksi, että kulta määrätään muuttumattomaksi painoyksiköksi. Tässä, kuten kaikissa samannimisten suureiden mitanmäärityksissä tulee mittasuhteiden kiinteys ja pysyvyys ratkaisevaksi. Välttämättömyys määrätä jokin kultaerä mittayksiköksi ja tasajakoiset osat tämän yksikön alayksiköiksi on synnyttänyt sen käsityksen, että muka tietty, arvoltaan luonnollisesti muuttuva kultaerä asetettaisiin kiinteään arvosuhteeseen tavaroiden vaihtoarvoihin. Tällöin vain jää huomaamatta, että tavaroiden vaihtoarvot on muutettu hinnoiksi, kultaeriksi ennen kuin kulta on kehittänyt hintojen mitta-asteikoksi. Miten tahansa kullaan arvo sitten vaihtelee, eri kultaerillä on aina sama arvosuhde toisiinsa. Jos kullaan arvo laskisi 1000 %, olisi 12 kultaunssilla nyt kuten ennenkin 12 kertaa suurempi arvo kuin yhdellä kultaunssilla, ja hintojen kohdalla on kysymys vain eri kultaerien keskinäisistä suhteista. Koska toisaalta kultaunssi ei arvonsa alentuessa tai noustessa suinkaan muutu painoltaan, muuttuu unssin tasajakoisten osien paino yhtä vähän, ja niin kulta toimii hintojen kiinteänä mitta-asteikkona aina samoin, muuttuipa kullaan arvo miten tahansa.*

* »Raha voi heilahdella jatkuvasti arvoltaan ja silti olla arvon mittana yhtä hyvin kuin jos sen arvo pysyisi täysin muuttumattomana. Olettakaamme vaikkapa, että rahan arvo alenee... Ennen alenemista voi yhdellä guinealla ostaa 3 bushelia vehnää eli 6 päivän työn. Sitten sillä voisi ostaa vain 2 bushelia eli 4 päivän työn. Molemmissa tapauksissa — kun vehnän ja työn suhde rahaan on annettu — voidaan johtaa vehnän ja työn keskinäinen suhde. Toisin sanoen voimme havaita, että yksi vehnäbusheli on 2 työpäivän arvoinen. Tässä on kaikki mitä arvon mittaamiseen sisältyy

Historiallinen prosessi, jonka selvitämme jäljempänä metallikierron luonteen pohjalta, aiheutti, että jalometallien toimiessa hintojen mitta-asteikkona niiden alituisesti vaihtelevalla ja vähenevällä painolla säilytettiin sama painonimi. Niinpä Englannin punta merkitsee alle kolmannelta sen alkuperäisestä painosta, unio^{nia}¹⁹ edeltänyt Skotlannin punta enää vain $\frac{1}{36}$, Ranskan livre $\frac{1}{74}$, Espanjan maravedi alle $\frac{1}{1000}$ ja Portugalin rei vielä pienempää osaa. Näin metallipainojen rahanimet eroavat historiallisesti yleisistä painonimistään.* Koska mittayksikön, sen tasajakoisten osien ja näiden nimien määrittäminen yhtäältä on puhtaasti sopimustenvarainen, mutta toisaalta sillä on kiertokulun ulkopuolella oltava yleisyyden ja välttämättömyyden luonne, täytyisi tästä määrittäyksestä tulla *lakisääteinen*. Puhtaasti muodollinen toimitus lankesi siis hallitusten osalle.**

ja se käy arvon alennuttua yhtä helposti kuin ennenkin. Yhden esineen merkitseminen arvonmitaksi on kokonaan riippumaton esineen oman arvon muuttuvuudesta.» *Bailey*. Money and its Vicissitudes (Raha ja sen arvon muutokset), Lontoo 1837, s. 9, 10.

* »Kaikilla kansoilla ovat ne metallirahat, joiden nimi on nykyään enää vain kuvaannollinen, vanhimpia. Mutta kaikki ovat olleet jonkin aikaa reaalisia» (viimeksi sanottu ei näin laajasti otettuna pidä paikkaansa) »ja juuri siksi että ne olivat reaalisia, niillä laskettiin.» (*Galiani*. Della Moneta, mts. 153.)

** Romanttinen Adam Müller sanoo: »Meidän käsitystemme mukaan on jokaisella itsenäisellä hallitsijalla oikeus määrätä metalliraha, antaa sille yhteiskunnallinen nimellisarvo, asema, luokka ja nimi.» (s. 286, II osa, *A. H. Müller*. Die Elemente der Staatskunst [Valtiotaidon alkeet], Berliini 1809.) Herra hovineuvos on oikeassa mitä nimeen tulee; hän unohtaa vain *metallipitoisuuden*. Esimerkiksi seuraava kohta osoittaa miten sekavia hänen »käsityksensä» olivat: »Jokainen ymmärtää kuinka paljon metallirahan hinnan oikea määrääminen merkitsee, etenkin Englannin kaltaisessa maassa, missä hallitus *suurenmoisen vapaamielisesti* leimaa metallirahaa maksuttomasti» (herra Müller näköjään uskoo, että Englannin hallituksen jäsenet maksavat metallirahan leimaamiskulut omasta pussistaan) »ei ota leimaamisveroa jne. Jos siis tämä hallitus asettaisi kullan metallirahinnan huomattavasti kullan markkinahintaa korkeammaksi, jos hallitus ei maksaisikaan yhdestä kultaunssista nykyiseen tapaan 3 puntaa 17 sillinkiä $10\frac{1}{2}$ pennyä, vaan määräisi yhden kultaunssin metallirahainnaksi 3 puntaa 19 sillinkiä, virtaisi kaikki raha rahapajaan, sinne varastoitu hopea vaihdettaisiin markkinoilla halventuneeseen kultaan ja kulta vietäisiin uudelleen rahapajaan ja metallirahajärjestelmä joutuisi epäjärjestykseen.» (s. 280, 281, mt.) Säilyt-

Se tietty metalli, joka toimi rahan materiaalina, oli yhteiskunnallisesti annettu. Ilintojen lakisääteinen mita-asteikko on eri maissa luonnollisestikin erilainen. Esimerkiksi Englannissa metallipainona käytetty unssi jaetaan troy-järjestelmän mukaan pennyweightiin, grainiin ja caratiin, mutta rahan mittayksikkönä käytetty kultaunssi jaetaan $3\frac{7}{8}$ sovereigniin, sovereign jaetaan 20 šillinkiin ja šillinki 12 pennyyn. Näin 100 naulaa 22 karaatin kultaa (1200 unssia) on yhtä kuin 4672 sovereignia ja 10 šillinkiä. Mutta maailmanmarkkinoilla, missä maiden väliset rajat häviävät, nämä rahamittojen kansallisluonteetkin häviävät jälleen ja antavat tilaa metallien yleisille painomitoille.

Tavaran hinta eli se kultaerä, miksi tavara on ajatuksellisesti muuttunut, on nyt siis ilmaistu kultamitta-asteikon rahanimillä. Sen sijaan että vehnäquarterin sanottaisiin olevan yhtä kuin yksi unssi kultaa, Englannissa sen sanottaisiin olevan yhtä kuin 3 puntaa 17 šillinkiä $10\frac{1}{2}$ pennyä. Näin kaikki hinnat ilmaistaan samannimisinä. Se erikoislaatuinen muoto, jonka tavarat antavat vaihtoarvolleen, on muuttunut *rahanimiksi*, ja niissä tavarat sanovat toisilleen minkä arvoisia ne ovat. Rahasta puolestaan tulee *laskuraha*.*

Tavaran muuttuminen laskurahaksi päässä, paperilla, kielessä tapahtuu aina silloin kun jokin rikkauden

tääkseen järjestyksen Englannin rahapajassa Müller saattaa itsensä »epäjärjestykseen». Samaan aikaan kun šillinki ja penny ovat pelkkiä nimiä, yhden kultaunssin määräsien nimiä, joita edustavat hopea- ja kuparimerkit, Müller kuvittelee, että kultaunssi mitattaisiin kullassa, hopeassa ja kuparissa. Näin hän onnellistuttaa englantilaisia antamalla näille kolminkertaisen standard of valuen (arvojen mitan). Hopean käyttö rahamittana kullan ohella poistettiin muodollisesti tosin vasta vuonna 1816 Yrjö III:n 56. hallitusvuoden 68. lailla. Asiallisesti ottaen se oli lainsäädännössä poistettu jo vuonna 1734 Yrjö II:n 14. hallitusvuoden 42. lailla ja käytännössä vielä paljon aikaisemmin. On kaksi seikkaa, jotka erityisesti tekivät *Adam Müllerille* mahdolliseksi kohota niin sanotulle *korkeammalle* käsityskannalle kansantaloustieteestä. Toinen on hänen laaja tietämättömyytensä taloudellisista tosiasiasta, toinen hänen pelkästään harrastelijamaisen haaveellinen suhteensa filosofiaan.

* »Kun Anarcharsikselta kysyttiin, mihin helleenit käyttävät rahaa, hän vastasi: laskemiseen.» (*Athenaios*. Deipnosophistai, IV kirja, 49, II osa, s. 120, toim. Schweighäuser 1802.)

laji määritetään vaihtoarvon kannalta.* Tätä muuttamista varten tarvitaan kultamateriaalia, mutta vain kuviteltua. Yhtään atomia todellista kultaa ei käytetä kun 1000 puuvillapaalin arvo mitataan tietyllä kultaunssien määrällä ja tämä unssien määrä puolestaan taas ilmaistaan unssin laskunimillä, sterlinkipuntina, šillingeinä ja pennyinä. Niinpä ei yhtään kultaunssia ollut kierrossa Skotlannissa ennen Sir Robert Peelen vuoden 1845 pankkilakia, vaikkakin kultaunssi toimi lakisääteisenä hintojen mittana, tarkemmin (sanottuna) ilmaisuna englantilaisen laskenta-asteikon mukaan 3 puntana 17 šillinkiä $10\frac{1}{2}$ pennynä. Hopea toimii samoin hintojen mittana Siperian ja Kiinan välisessä tavarainvaihdossa, vaikkakin kaupankäynti on tosiasiaassa pelkkää vaihtokauppaa. Kullalle laskurahana on näin ollen myös yhdentekevää, leimataanko joko sen oma mittayksikkö tai tämän osat todella rahaksi vai ei. Englannissa Vilhelm Valloittajan aikana olivat 1 sterlinkipunta, silloin 1 naula puhdasta hopeaa sekä šillinki, $\frac{1}{20}$ naulaa, vain laskurahoja, kun taas penny, $\frac{1}{240}$ naulaa hopeaa, oli suurin hopeakolikko. Nykyisessä Englannissa ei päinvastoin ole olemassa mitään šillingejä ja pennyjä, vaikka ne ovat kultaunssin tiettyjen osien lakisääteisiä laskunimiä. Ylipäätään voi raha laskurahana olla olemassa vain ajatuksellisesti, kun taas todella olemassaoleva raha leimataan rahaksi kokonaan toisen mitta-asteikon mukaan. Niinpä Pohjois-Amerikan monien englantilaisten siirtokuntien kiertävä raha koostui pitkälle 1700-luvulle asti espanjalaisista ja portugalilaisista metallirahoista, kun taas laskuraha oli kaikkialla sama kuin Englannissa.**

* *G. Garnier*, eräs Adam Smithin² varhaisimmista ranskantajista¹ sai sen merkillisen päähänpiston, että laski määräsuhteen laskurahan ja todellisen rahan käytön välille. Suhde on 10 : 1. (*G. Garnier*. Histoire de la monnaie depuis les temps de la plus haute antiquité etc., I osa, s. 78.)

** Marylandissa vuonna 1723 säädetty laki, jolla tupakasta tehtiin laillinen metalliraha — sen arvo palautettiin kuitenkin englantilaiseen kultarahaan, nimittäin yksi penny tupakkapunnalta — muistuttaa *leges barbarorum*²⁰. Tässä asetetaan päinvastoin tietyt rahasummat jälleen yhtäläisiksi härkien, lehmien jne. kanssa. Tässä tapauksessa ei kulta sen enempää kuin hopeakaan ollut laskurahan todellinen materiaali, vaan härkä ja lehmä.

Koska kulta hintojen mitta-asteikkona ilmaistaan samoilla laskunimillä kuin tavaroiden hinnat, esimerkiksi yksi kultaunssi samoin kuin yksi rautatonnikin ilmaistaan 3 puntana 17 šillinkinä 10¹/₂ pennynä, on näitä kullan laskunimiä sanottu sen *metallirahanimiksi*. Tämän vuoksi on syntynyt se merkillinen käsitys, että kulta muka mitattaisiin omalla materiaalillaan ja että se toisin kuin kaikki muut tavarat saisi valtiolta *kiinteän* hinnan. Laskunimien määräämistä tietyille kultapainoille erehdyttiin luulemaan näiden painojen arvon määräämiseksi.* Silloin kun kulta toimii hinnanmäärityksen elementtinä ja näin ollen laskurahana, siltä ei puutu vain kiinteä hinta, vaan ylipäätään *jokainen* hinta. Jotta tavaramalla olisi hinta, ts. jotta tavara ilmaisisi itsensä *yleisenä* vastikkeena *erityisessä* tavarassa, täytyisi tämän toisen tavarana näytellä kiertokulkuprosessissa samaa muut poissulkevaa roolia kuin kulta näyttölee. Mutta kaksi tavaraa, jotka sulkevat kaikki muut tavarat pois, sulkevat pois toinen toisensa. Näin ollen siellä missä hopea ja kulta ovat rinnakkain lakisääteisenä rahana, ts. arvonmittana, on aina turhaan yritetty käsitellä niitä *yhtenä ja samana materiaana*. Jos oletetaan, että sama työaika esineellistyy muuttumattomasti samassa hopean ja kullan määräsuhteessa, silloin itse asiassa oletetaan, että hopea ja kulta ovat samaa materiaa ja vähempiarvoinen metalli hopea on kullan muuttumaton murto-osa. Englannin rahajärjestelmän historiassa on ollut Edvard III:n hallitusajasta Yrjö II:n aikaan asti jatkuva sarja häiriöitä, jotka ovat johtuneet lailla määrätyn kullan ja hopean arvosuhteen sekä niiden todellisten arvonheilahdusten yhteentörmäyksistä. Milloin on kulta ollut yliarvostettua, milloin taas hopea. Aliarvostettu metalli vedettiin kiertokulusta, sulatettiin ja vietiin maasta.

* Niinpä herra *David Urquhartin* teoksessa *Familiar Words* (Koruttomia sanoja) sanotaan: »Kullan arvo on mitattava kullalla itsellään. Miten mikään aine voi mitata oman arvonsa muissa esineissä? Kullan arvo on määrättävä sen oman painon mukaan, ja tälle painolle annetaan väärrennetty nimitys — yhden unssin on oltava niin ja niin monen punnan ja punnan murto-osan arvoisen. Tämä on mitan väärrentämistä eikä mitta-asteikon määräämistä.»

Molempien metallien arvosuhdetta muutettiin sitten taas lakisääteisesti, mutta uusi nimellisarvo joutui pian todellisen arvosuhteen kanssa samaan ristiriitaan kuin vanhakin. Moidän aikanamme on sama ilmiö, hopean maastavienti ja sen korvaaminen kierrossa kullalla tullut ilmi mitä laajimmassa mittakaavassa Ranskassa. Se on ollut seurausta Intian ja Kiinan hopean kysynnästä, joka aiheutti sangen vähäisen ja tilapäisen alenemisen kullan arvossa. Vuosina 1855, 1856 ja 1857 ylitti Ranskaan tuodun kullan määrä maasta viedyn kullan määrän 41 580 000 punnalla, kun sitä vastoin maasta viedyn hopean määrä ylitti maahan tuodun hopean määrän 34 704 000 punnalla. Tosiasiassa Ranskan kaltaisissa maissa, missä molemmat metallit ovat lakisääteisiä arvonmittoja ja molemmat täytyy hyväksyä maksuksi, mutta kukin voi mielensä mukaan maksaa toisella tai toisella, arvossa kohoava metalli ylittää oman nimellisarvonsa (agio) ja mittaa jokaisen muun tavaran tavoin hintansa yliarvostetussa metallissa, ja jälkimmäinen puolestaan toimii yksin arvonmittana. Kaikkien tällä alalla saatujen historiallisten kokemusten tuloksena on yksinkertaisesti se, että siellä missä kaksi tavaraa on lailla säädetty arvonmitan tehtävään, todellisuudessa aina vain toinen niistä säilyttää paikkansa.*

B. TEORIOITA RAHAN MITTAYKSIKÖSTÄ

Se seikka, että tavarat ovat hinnoissa muuttuneet vain ajatuksellisesti kullaksi ja näin ollen kulta vain ajatuksellisesti rahaksi, synnytti opin *rahan ideaalisesta mittayksiköstä*. Koska hinnanmäärityksessä toimii vain kuvitteellista kulta tai hopeaa, koska kulta ja hopea toimivat vain laskurahana, väitettiin, etteivät nimet punta, šillinki, penny, taaleri, frangi jne. ilmaisekaan kullan tai hopean paino-osia tai jollakin ta-

* »Raha pitäisi kaupankäynnin mittana säilyttää jokaisen muun mitan tavoin mahdollisimman vakaana. Se on kuitenkin mahdotonta, jos rahana on kaksi metallia, joiden arvosuhde vaihtelee jatkuvasti.» (*John Locke. Some Considerations on the Lowering of Interest etc.* [Eräitä näkökohtia koron alenemisesta jne.], 1691; s. 65 Locken Works-sarjassa, 7. painos, Lontoo 1768, II osa.)

voim esineellistynyttä työtä, vaan päinvastoin ideaalisia arvoatomeja. Jos siis esimerkiksi hopeanussin arvo nousisi, hopeanussi sisältäisi sellaisia atomeja enemmän kuin aikaisemmin ja tästä syystä se täytyisi laskea ja leimata entistä useammiksi šillingeiksi. Tämä 1600-luvun lopulta periytyvä oppi pääsi jälleen voimaan Englannin viimeisimmän kauppakriisin aikana ja se sai jopa parlamentaaristakin kannatusta niissä kahdessa erityisselonteossa, jotka otettiin vuonna 1858 istuneen pankkikomitean mietinnön liitteiksi. Vilhelm III:n tullessa hallitsijaksi oli hopeanussin metallirahahintana Englannissa 5 šillinkiä 2 pennyä eli $\frac{1}{2}$ hopeanussista nimitettiin pennyksi ja 12 tällaista pennyä šillingiksi. Tämän mitta-asteikon mukaan leimattiin esimerkiksi 6 hopeanussin painomäärä 31 šillinki-nimiseksi rahaksi. Mutta hopeanussin *markkinahinta* kohosi *metallirahahintansa* yläpuolelle nousten 5 šillingistä 2 pennystä 6 šillinkiin 3 pennyn eli jotta sai ostetuksi unssin raakahopeaa, täytyi maksuksi antaa 6 šillinkiä 3 pennyä. Miten hopeanussin markkinahinta saattoi nousta unssin metallirahahinnan yläpuolelle, kun metallirahahinta esittää pelkkiä laskunimiä yhden hopeanussin tasajakaisille osille? Arvoituksen ratkaisu oli yksinkertainen. Kun kierrossa oli silloin 5 600 000 sterlinkipuntaa hopearahaa, oli niistä neljän miljoonan edestä loppuun kuluneita ja alipainoisia. Tehdyssä kokeessa todettiin, että 57 200 punnan hopearahat painoivat vain 141 000 unssia, vaikka niiden olisi pitänyt painaa 220 000 unssia. Rahapaja leimasi rahaa aina saman mitta-asteikon mukaan, mutta todella kiertokulussa olevat kevyet šillingit edustivat unssin pienempiä tasaosia kuin niiden nimet olivat edustavinaan. Niin muodoin täytyi unssista raakahopeaa maksaa markkinoilla aikaisempaa suurempi määrä näitä pienentyneitä šillingejä. Kun syntyneen häiriön vuoksi päätettiin yleisestä metallirahojen uudelleen leimaamisesta, väitti secretary to the treasury* *Lowndes* hopeanussin arvon nousseen, ja rahaksi leimattuna unssin olisi siitä pitäen vastattava 6 šillinkiä 3 pennyä siihenastisen 5 šillingin 2 pennyn sijasta. Tosiasiassa hän siis väitti, että koska unssin arvo

* — valtiovarainhoitaja. *Toim.*

oli noussut, sen tasajakoisten osien arvo olisi laskenut. Hänen väärä teoriansa oli kuitenkin vain oikean käytännön tavoitteen kaunistelua. Valtionveloista oli tehty sopimukset kevyissä šillingeissä, pitäisikö velat maksaa takaisin painavissa šillingeissä? Sen sijaan että hän olisi sanonut, että maksakaa takaisin 4 hopeaunssia kun olette nimellisesti saanut velaksi 5 unssin mukaan, mutta todellisuudessa vain 4 unssia, hän sanoikin päinvastoin, että maksakaa takaisin nimellisesti 5 unssin mukaan, mutta alentakaa tämä määrä metallipitoisuudeltaan 4 unssiin ja nimittäkää šillingiksi sitä mitä siihen asti nimitettiin $\frac{4}{5}$ šillingiksi. Tosiasiallisesti Lowndes siis pysyttäytyy metallipitoisuuden kannalla, kun taas teoriassaan hän pitää kiinni laskunimistä. Hänen vastustajansa pitivät kiinni pelkästään laskunimistä ja julistivat 25—50 % liian kevyen šillingin identtiseksi täysipainoisen šillingin kanssa, väittivät päinvastoin pitävänsä kiinni vain metallipitoisuudesta. Lowndesin heittämän hansikkaan otti vastaan *John Locke*, joka edusti uutta porvaristoa kaikissa muodoissa, oli teollisuudenharjoittajien puolella työtätekeviä ja kurjalistoa vastaan, kauppiaiden puolella vanhanaikaisia koronkiskureita vastaan, finanssiylimystön puolella valtiolle pääomaansa lainaavia vastaan ja joka erityisessä teoksessa jopa todisti porvarillisen järjen ihmisen normaalijärjeksi. John Locke voitti, ja rahat, joissa oli lainattaessa ollut 10 tai 14 šillingiä guineaa kohti, maksettiin takaisin 20 šillingin guineoina.* Sir *James Stuart* esitti koko liiketoimesta seuraavan ironisen yhteenvedon:

* Locke kirjoittaa muun muassa: »Nimittäkää kruunuksi sitä minkä nimenä oli aikaisemmin puoli kruunua. Arvo määrätään edelleenkin metallipitoisuuden mukaan. Jos metallirahan hopeapainosta voidaan poistaa $\frac{1}{20}$ ilman että rahan arvoa alennetaan, voidaan sen hopeapainosta poistaa yhtä hyvin $\frac{19}{20}$. Tämän teorian mukaan pitäisi neljännespennyllä voida sitä kruunuksi nimitettäessä ostaa yhtä paljon mausteita, silkkiä ja muita tavaroita kuin kruununrahalla, joka sisältää 60 kertaa niin paljon hopeaa. Tarvitsee vain antaa pienemmälle hopeamäärälle suuremman määrän leima ja nimi. Kuitenkaan ei velkoja makseta eikä tavaroita osteta nimillä, vaan hopealla. Jos rahanarvon korottaminen ei merkitse mitään muuta kuin mielivaltaisen nimen antamista hopearahan tasajakoisille osille, esimerkiksi hopeaunssin kahdeksannen osan

»Hallitus voitti huomattavasti veroissa, lainanantajat pääomassa ja koroissa ja kansakunta, jota yksin puijattiin, oli ratkirie-
muissaan, koska sen *Standardia* (kansan oman arvon mittapuuta)
ei ollut alennettu.»*

Steuart luuli, että kaupankäynnin edistyessä kansa-
kunta osoittautuisi ovelammaksi. Siinä hän erehtyi. Sama
quid pro quo** toistui noin 120 vuotta myöhemmin.

Asiaan kuului, että piispa *Berkeley*, mystisen idea-
lismien edustaja Englannin filosofiassa, antoi rahan ideaa-
lisen mittayksikön opille teoreettisen käänteen, joka oli
käytännölliseltä »valtiovarainhoitajalta» jäänyt anta-
matta. Berkeley kysyy:

»Eikö nimiä livre, sterlinkipunta, kruunu jne. olekin pidet-
tävä pelkinä *niminä suhteelle* (nimittäin abstraktisen arvon suh-
teelle sellaisenaan)? Ovatko kulta, hopea tai paperiraha jotakin muu-
ta kuin pelkkiä lappusia tai merkkejä sen (arvosuhteen) laskemista,
kirjaamista ja kontrollointia varten? Eikö *valta* komentaa tois-
ten teollista toimintaa (yhteiskunnallinen työ) olekin rikkautta?
Entä onko raha tosiasiaassa jotakin muuta kuin merkki tällaisen

nimittämistä pennyksi, silloin raha voidaan tosiasiaassa asettaa
niin suureen arvoon kuin halutaan.»²¹ Samalla Locke vastasi
Lowndesille, ettei markkinahinnan kohoaminen metallirahahinnan
yläpuolelle johdu »hopean arvon noususta, vaan hopeakolikoi-
den kevenemisestä». 77 alipainoista šillinkiä ei paina hitustakaan
enempää kuin 62 täysipainoista. Lopuksi hän huomautti oikeute-
tusti, että kiertokulussa olevien metallirahojen hopean menetyk-
sestä riippumatta raakahopean markkinahinta voi nousta Englan-
nissa jonkin verran sen metallirahahinnan yläpuolelle, koska raa-
kahopean maastavienti on sallittua, mutta hopearahojen vienti
kiellettyä. (Katso mts. 54—116 passim.) Locke varoi tavattoman
tarkasti koskettelemasta valtionvelkojen polttavaa kohtaa ja yhtä
varoen hän vältti puuttumasta arkaluontoiseen taloudelliseen
kysymykseen. Tämä kysymys kuului: Vaihtokurssi samoin kuin
raakahopean suhde hopeakolikiin todisti, että kiertokulussa
ollut raha *ei* suinkaan ollut menettänyt arvoaan suhteessa todelli-
seen hopean menetykseensä. Palaamme tähän kysymykseen yleis-
sessä muodossa kiertokulkuvälinettä käsittelevässä jaksossa. *Nicho-
las Barbon* yritti turhaan houkutella Lockeä vaikeaan maastoon
teoksessaan *A Discourse Concerning the New Money Lighter, in
Answer to Mr. Locke's Considerations etc.* (Tutkielma uudesta
kevyemmästä rahasta jne.), Lontoo 1696.

* *Steuart*, mt., II osa, s. 156.

** — väärinkäsitys. *Toim.*

vallan siirtämistä tai kirjaamista varten, ja onko kovin tärkeätä mistä materiaalista nämä merkit on tehty?*

Tässä on sekoitettu yhtäältä arvojen mitta ja hintojen mitta-asteikko ja toisaalta kulta ja hopea mittana ja kiertovälineenä. Koska jalometallit voidaan kiertokul-kutapahtumassa korvata merkeillä, Berkeley päättelee tästä, että kyseiset merkit esittävät *ei-mitään*, tarkemmin sanottuna abstraktista arvokäsitettä.

Sir *James Steuart* kehitti opin rahan ideaalisesta mit-tayksiköstä niin täydelliseksi, että hänen seuraajansa — seuraajansa tietämättään, koska he eivät tunteneet hän-tä — eivät löytäneet asialle uutta ilmaisutapaa eivätkä edes uutta esimerkkiäkään.

Steuart kirjoittaa: »Laskuraha ei ole mitään muuta kuin yhtä-läisten osien mielivaltainen mitta-asteikko, joka on keksitty myytävien esineiden suhteellisen arvon mittaamiseksi. Laskuraha on aivan eri kuin metalliraha (money coin), joka on hinta.** Las-kuraha voisi olla olemassa, vaikka maailmassa ei olisi mitään sellaista substanssia, joka olisi määräsuhteinen vastike kaikille tavaroille. Laskuraha tekee esineiden arvolle saman palveluksen kuin aste, minuutti, sekunti jne. kulmille tai mittakaavat maantie-teellisille kartoille jne. Kaikissa näissä keksinnöissä yksikölle annetaan aina nimitys. Kaikkien tällaisten menettelytapojen hyödyllisyys rajoittuu yksinkertaisesti *määräsuhteen osoittamiseen*, ja niin on laita rahayksikönkin kohdalla. Näin ollen rahayksiköl-lä ei voi olla mitään muuttumattomaksi määrättyä suhdetta johonkin arvon osaan, ts. rahayksikköä ei voida kiinteästi määrätä joksikin tietyksi kullan, hopean tai jonkin muun tavaran eräksi. Kun yksikkö on kerran annettu, voidaan kertomalla nousta suu-rimpaan arvoon asti. Koska tavaroiden arvo riippuu niitä koske-vien seikkojen yhteisvaikutuksesta sekä ihmisten oikeista, olisi tavaroiden arvoa tarkasteltava vain niiden keskinäisissä suhteissa vaihtelevana. Kaiken sen täytyy vahingoittaa kaupankäyntiä, mikä kulloinkin häiritsee ja sekoittaa yleisesti määrätyn ja muuttumattoman mitta-asteikon avulla aikaansaatua määräsuh-teen vaihtelun vahvistamista. Raha on vain yhtäläisten osien *ideaalinen mitta-asteikko*. Jos kysytään, minkä olisi oltava osan

* The Querist, mt. Jakso »Kysymyksiä rahasta» on muutoin henkevä. Muun muassa Berkeley huomauttaa siinä oikeutetusti, että nimenomaan Pohjois-Amerikan siirtokuntien kehitys »on tehnyt päivänselväksi, etteivät kulta ja hopea ole niin välttämättö-miä jonkin kansakunnan rikkauden kannalta kuin yleisö kuvit-telee».

****Hinta* tarkoittaa reaalista vastiketta tässä, kuten myös Englannin taloustieteellisillä kirjoittajilla 1600-luvulla.

arvon mittayksikkönä, vastaan tekemällä toisen kysymyksen: Mikä on asteen, minuutin tai sekunnin normaalisuuruus? Niillä ei ole mitään normaalisuuruutta, mutta heti kun yksi osa on määrätty, on mitta-asteikon luonteen mukaan koko jäännöksen seurattava suhteessa määritettyyn osaan. Esimerkkeinä tästä ideaalirahasta ovat Amsterdamin pankkiraha sekä Afrikan rannikon Angola-raha.»*

Steuart on yksinkertaisesti pitäytynyt rahan *ilmene-*
miseen kiertokulussa *hintojen mitta-asteikkona* ja *lasku-*
rahana. Jos eri tavaroiden hinnoiksi on hintaluettelossa merkitty 15, 20 ja 36 šillinkiä, niin minua ei tosiasias-
sa kiinnosta tavaroiden arvonsuuruuden vertailun kannalta sen enempää šillingin hopeapitoisuus kuin sen nimi-
kään. Lukusuhteet 15, 20 ja 36 sanovat nyt kaiken ja luvusta 1 on nyt tullut ainoa mittayksikkö. Määräsuhteen puhtaasti abstraktisena ilmauksena on ylipäättään vain itse abstraktinen lukusuhte. Ollakseen johdonmu-
kainen Steuartin olisi niin muodoin pitänyt luopua paitsi kullasta ja hopeasta, myös niiden laillisista ristimäni-
mistä. Koska hän ei ymmärrä arvojen mitan muuttu-
mista hintojen mitta-asteikoksi, hän luulee luonnollises-
tikin, ettei mittayksikkönä toimiva tietty kultaerä ole-
kaan muka muiden kultaerien mitta, vaan mitta arvoille sinänsä. Koska tavarat ilmenevät vaihtoarvojensa hin-
noiksi muuttumisen nojalla samannimisinä suureina, Steuart kieltää mitan kvalitatiivisen ominaisuuden, joka tekee tavaroista samannimisiä. Koska mittayksikkönä toimivan kultamäärän suuruus on sopimusluontoinen tässä eri kultamäärien vertaamisessa, hän kieltää, että mittayksikön suuruutta olisi ylipäättään määrättäväkään. Sen sijaan että sanoisi $\frac{1}{360}$ osaa ympyrästä asteeksi, hän voisi sanoa $\frac{1}{180}$ osaa asteeksi; suora kulma olisi silloin 90 asteen sijasta 45 astetta ja terävä ja tylppä kulma mitat-
taisiin vastaavalla tavalla. Siltikin pysyisi kulmamit-
tana entiseen tapaan ensinnäkin kvalitatiivisesti määrätty matemaattinen kuvio, ympyrä, sekä toiseksi kvantitatiivisesti määrätty ympyränkaari. Mitä tulee Steuartin taloudellisiin esimerkkeihin, toisella hän läimäyttää itseään eikä toisellakaan todista mitään. Amsterdamin pankkiraha oli tosiasias-
sa vain laskunimi espanjalaisille

* *Steuart, mt.*, II osa, s. 102—107.

dubloneille, jotka säilyttivät täysipainoisen ihransa lojumalla toimettona pankin kellarissa samaan aikaan kun puuhakkaat metalliarvoaan vastaavat kolikot laihtuivat kovassa kulutuksessa ulkomaailmassa. Mitä sitten tulee afrikkalaisiin idealisteihin, meidän on jätettävä heidät kohtalonsa huomaan kunnes kriittiset matkakirjailijat antavat heistä lähempiä tietoja.* Ranskalaista assignaattia voitaisiin sanoa likimäärin ideaaliseksi rahaksi Steuartin tarkoittamassa merkityksessä: »*Kansallisomaisuutta. 100 frangin assignaatti*». Se käyttöarvo, jota assignaatin piti edustaa, oli siinä kylläkin lähemmin määritelty — tänä käyttöarvona oli nimittäin takavarikoitu maaomaisuus — mutta mittayksikön kvantitatiivinen määrittely oli unohtunut ja näin ollen »frangi» oli sisällyksetön sana. Riippui näet julkisen huutokaupan tuloksesta, miten suurta tai pientä maa-alaa assignaattifrangi edusti. Käytännössä assignaattifrangi kuitenkin kiersi hopearahan arvonmerkkinä ja niin muodoin assignaatin arvon aleneminen mitattiin tämän hopea-asteikon mukaan.

Se kausi, jolloin Englannin pankki toistaiseksi keskeytti käteiskullalla maksamisen, oli tuskin sen hedelmällisempi taisteluselostusten kuin rahateorioiden kannalta. Pankkisetelien arvon aleneminen ja kullann markkinahinnan nousu sen metallirahahinnan yläpuolelle herättivät opin ideaalisesta rahamitasta jälleen Englannin pankin eräiden puolustajien keskuudessa. Lordi *Castlereagh* keksi klassisen sekavan ilmauksen tälle sekavalle katsomukselle sanoessaan rahan mittayksikköä »a sense of value in reference to currency as compared with commodities»**. Kun olosuhteet sallivat muutamia vuosia Pariisin rauhan jälkeen vaihtaa pankkisetelit käteiskultaan, nousi esille lähes muuttumattomassa muo-

* Englannin viimeisimmän kauppakriisin aikana tietty taho ylisti suuresti afrikkalaista ideaalirahaa sen jälkeen kun tämän rahan käyttöalue oli vuorostaan siirtynyt rannikolta berberien asuinseutujen sydämeen. Sen seikan, että berberit eivät kärsineet kauppaja- ja teollisuuskriiseistä, katsottiin johtuvan heidän käteisrahansa ideaalisesta mittayksiköstä. Eikö olisi yksinkertaisempaa sanoa, että kauppa ja teollisuus ovat *conditio sine qua non* [välttämätön edellytys] kauppa- ja teollisuuskriiseille?

** — »arvon tuntu kiertokulkuvälineen kohdalla verrattuna hyödykkeisiin». *Toim.*

dossa sama kysymys, jonka Lowndes oli heittänyt esiin Vilhelm III:n aikana. Suunnaton valtionvelka, yli 20 vuoden aikana kertyneet yksityisvelat, kiinteät obligaatiot jne. oli sovittu arvoltaan alentuneissa pankkiseteleissä. Oliko ne maksettava takaisin pankkiseteleinä, joista 4672 puntaa 10 šillinkiä edusti ei nimen, vaan asiaintilan mukaan 100 naulaa 22 karaatin kultaa? Birminghamilainen pankkiiri *Thomas Attwood* astui esiin Lowndes *redivivus**. Lainanantajien piti saada takaisin nimelisesti niin monta šillinkiä kuin sopimuksissa nimelisesti mainittiin, mutta kun $\frac{1}{78}$ kultaunssista oli vanhan rahakannan mukaan nimeltään šillinki, piti nyt vaikkapa $\frac{1}{90}$ unssista ristiä šillingiksi. Attwoodin kannattajat tunnetaan birminghamilaisena »little Shillingmen»-koulukuntana**. Vuonna 1819 alkanut riita ideaalisesta rahamitasta jatkui yhä vuonna 1845 Sir Robert Peelen ja Attwoodin välillä. Rahan mittatoimintoa koskeva Attwoodin oma viisaus ilmenee tyhjentyvästi seuraavaksi lainaukseksi tiivistyneenä:

»Birminghamin kauppakamarin kanssa käymässään väittelyssä Sir Robert Peele kysyy: Mitä teidän punnansetelinne tulee edustamaan? Mikä on punta?.. Entä mitä on päinvastoin ymmärrettävä nykyisellä arvon mittayksiköllä?.. Merkitseekö 3 puntaa 17 šillinkiä $10\frac{1}{2}$ pennyä *kultaunssia* vai sen *arvoa*? Jos se merkitsee itse *unssia*, miksi asioita ei sitten nimitetä niiden oikeilla nimillä ja puhuta punnan, šillingin ja pennyn sijasta pikemminkin unssista, pennyweightistä ja granista? Silloin me palaisimme välittömän vaihtokaupan järjestelmään... Vai merkitsevätkö ne *arvoa*? Jos yksi unssi = 3 puntaa 17 šillinkiä $10\frac{1}{2}$ pennyä, miksi se oli eri aikoina milloin 5 punnan! 4 šillingin, milloin taas 3 punnan 17 šillingin 9 pennyn arvoinen?.. Ilmaus punta (£) on yhteydessä arvoon, ei kuitenkaan arvoon, joka on määrätty kullan muuttumattomaksi paino-osaksi. Punta on *ideaalinen yksikkö*... Työ on se substanssi, jossa tuotantokustannukset jakaantuvat ja työ antaa kullalle kuten raudallekin niiden suhteellisen arvon. *Mitä erityistä laskunimeä näin ollen käytettäneekin esittämään miehen päivä- tai viikkotyötä*, tämä nimi ilmaisee tuotetun tavaran arvon.»***

Viimeisissä sanoissa utuinen kuvitelma ideaalisesta rahamitasta hälvenee ja sen varsinainen ajatussisältö

* — henkiin heränneenä Lowndesina. *Toim.*

** — »pikkušillinkimiesten». *Toim.*

*** The Currency Question, the Gemini Letters, Lontoo 1844, s. 266—272 passim.

murtautuu esiin. Kullan laskunimien, punnan, šillingin jne. on oltava työajan tiettyjen erien nimiä. Koska työaika on arvojen substanssi ja sisäinen mitta, esittäisivät nämä nimet tosiasiaassa itse arvosuhteita. Toisin sanoen työaika pysytetään rahan todellisena mittayksikkönä. Näin me jätämme birminghamilaisen koulukunnan taaksemme, mutta panemme vielä ohimennen merkille, että kiista pankkisetelien vaihdettavuudesta tai ei-vaihdettavuudesta on antanut uutta merkitystä ideaalisen rahamitan opille. Jos paperi saa nimityksensä kullasta tai hopeasta, niin setelin vaihdettavuus, ts. mahdollisuus vaihtaa seteli kultaan tai hopeaan pysyy puolestaan taloudellisena lakina, sanoopa juridinen laki sitten mitä hyvänsä. Niinpä preussilainen paperitaaleri, jota ei lain mukaan voida vaihtaa, alenisi heti arvossa, jos se jäisi tavallisessa rahaliikenteessä yhden hopeataalerin alapuolelle, ei siis olisi käytännössä vaihdettavissa. Tästä syystä vaihtamattoman paperirahan johdonmukaiset puolustajat pakenivat Englannissa ideaaliseen rahamittaan. Jos rahan laskunimet, punta, šillinki jne. ovat tiettyjen summien nimiä, arvoatomeja, joita tavara toisiin tavaroihin vaihdettaessa imee itseensä tai työntää itsestään milloin enemmän, milloin vähemmän, niin esimerkiksi englantilainen 5 punnan seteli on yhtä riippumaton suhteestaan kultaan kuin suhteestaan rautaan ja puuvillaan. Koska tämän setelin nimi olisi lakannut merkitsemästä setelin teoreettista yhtäläistämistä tietyn kultaerän tai jonkin muun tavarän erän kanssa, olisi vaatimus setelin vaihdettavuudesta, setelin asettamisesta käytännössä yhtäläiseksi jonkin erityisen tavarän tietyn erän kanssa tullut poissuljetuksi itse setelin käsitteen nojalla.

John Gray kehitti ensimmäisenä järjestelmällisesti oppia työajasta rahan välittömänä mittayksikkönä.* Hän ehdottaa, että kansallinen keskuspankki vahvistaisi haarakonttoriensa välityksellä sen työajan, mikä tarvi-

* *John Gray. The Social System. A Treatise on the Principle of Exchange, Edinburgh 1831. Vertaa saman tekijän teokseen Lectures on the Nature and Use of Money, Edinburgh 1848. Gray lähetti helmikuun vallankumouksen jälkeen Ranskan väliaikaiselle hallitukselle muistion neuvoen siinä, että Ranska ei tarvitse*

taan eri tavaroiden tuottamiseen. Vaihtaessaan tavaraa vastaan tuottaja saa virallisen todistuksen arvosta, ts. vastaanottokuitin niin pitkästä työajasta kuin hänen tavaransa sisältyy* ja nämä 1 työviikon, 1 työpäivän, 1 työtunnin jne. pankkisetelit toimivat samalla maksuosoituksena sille vastikkeelle, joka sisältyy kaikkiin muihin pankin varastoihin säilytettyihin tavaroihin.** Tässä on peruseriaate ja se on yksityiskohdissaan huolella toteutettu ja nojaa kaikkialla olemassaoleviin englantilaisiin laitoksiin. Gray sanoo, että tämän järjestelmän vallitessa

»olisi rahaa vastaan myyminen tehty kaikiksi ajoiksi yhtä helppoksi kuin rahalla ostaminen nykyään on. Tuotannosta tulisi kysynnän vastaava ja koskaan ehtymätön lähde.»***

Jalometallit menettäisivät »etuoikeutensa» muihin tavaroihin nähden ja

»ottaisivat niille kuuluvan paikkansa markkinoilta voin ja munien ja veren ja karttuunin rinnalla eikä niiden arvo kiinnostaisi meitä yhtään enempää kuin timanttien arvo.»****

»Pitäisikö meidän säilyttää kuviteltu arvojen mittamme kulta, millä me kahlitsisimme maan tuotantovoimat, vai onko meidän siirryttävä luonnolliseen arvojen mittaan, työhön, millä vapauttaisimme maan tuotantovoimat?»*****

»organization of labour» [»työn organisaatiota»], vaan »organization of exchange» [»vaihdon organisaatiota»]. Jälkimmäisestä oli mukana yksityiskohtainen suunnitelma, joka sisältyi hänen hautomaansa rahajärjestelmään. Kunnan John ei aavistanut, että kekseliäs Proudhon oli 16 vuotta Social Systemin ilmestymisen jälkeen hankkinut patentin samaan keksintöön.

* Gray. The Social System jne., s. 63. »Rahan pitäisi olla vain kuitti, todistus siitä, että sen haltija on joko lisännyt tietyn arvon olemassaolevaan kansallisrikkauteen tai on saanut oikeuden kyseiseen arvoon joltakin, joka on sen lisännyt.»

** »Tuotteen, jolle aikaisemmin on arvioitu arvo, annettakoon jäädä pankkiin ja otettakoon se sieltä jälleen milloin suinkin on tarve. Tällöin vain määrätään yleisellä sopimuksella, että se joka tuo ehdotettuun kansallispankkiin jotakin omaisuuden lajia, saa ottaa sieltä yhtä suuren arvon, mihin tämä sitten sisältyneekin. Ifäntä ei pakoteta ottamaan samaa esinettä, jonka hän on tuonut.» (Mts. 67—68.)

*** Mts. 16.

**** Gray. Lectures on Money jne., s. 182.

***** Mts. 169.

Koska työaika on arvojen sisäinen mitta, miksi sen rinnalla on oltava toinen ulkoinen mitta? Miksi vaihto-arvo kehittyy hinnaksi? Miksi kaikki tavarat mittaavat arvonsa muista erottautuneessa tavarassa, joka muuttuu näin vaihtoarvon adekvaatiksi olemassaoloksi, rahaksi? Tämä oli se probleemi, mikä Grayn oli ratkaistava. Sen sijaan että olisi ratkaissut sen, hän kuvitteli tavaroiden voivan suhteutua välittömästi toinen toisiinsa yhteiskunnallisen työn tuotteina. Ne voivat kuitenkin suhteutua toisiinsa vain sinä mitä ne ovat. Välittömästi tavarat ovat erillisten muista riippumattomien yksityistöiden tuotteita, joiden on yksityisen vaihdon prosessissa tapahtuvan luovuttamisensa tietä saatava vahvistus itselleen yleisenä yhteiskunnallisena työnä eli työstä tulee tavaratuotannon pohjalla yhteiskunnallista työtä vasta yksilöllisten töiden kaikinpuolisen luovuttamisen nojalla. Mutta jos Gray olettaa tavaroihin sisältyvän työajan *välittömästi yhteiskunnalliseksi*, niin hän olettaa sen olevan yhteistä työaika eli suoraan toisiinsa liittyneiden yksilöiden työaika. Näin erityinen tavara kuten kulta tai hopea ei tosiasiaassa voisi asettua muita tavaroita vastaan yleisen työn ruumiillistumana, vaihtoarvo ei muuttuisi hinnaksi, eikä käyttöarvokkaan kehittyisi vaihtoarvoksi eikä tuotteesta tulisi tavara. Näin olisi itse porvarillisen tuotannon perusta pudonnut pois. Mutta se ei ole suinkaan Grayn tarkoituksena. *Tuotteet pitää tuottaa tavaroina, mutta niitä ei pidä vaihtaa tavaroina.* Gray siirtää tämän hurskaan toiveen toteuttamisen kansalliselle pankille. Yhtäältä yhteiskunta pankin muodossa tekee yksilöt riippumattomiksi yksityisvaihdon ehdoista ja toisaalta antaa heidän edelleen tuottaa näitä ehtoja yksityisvaihdon pohjalla. Sisäinen johdonmukaisuus johtaa Grayn kuitenkin siihen, että hän kiistää porvarillisia tuotantoehtoja yhden toisensa jälkeen, vaikka hän haluaakin vain »uudistaa» tavaravaihdosta syntyvän rahan. Niinpä hän muuttaa pääoman kansallis-pääomaksi*

* »Jokaisen maan taloudellista toimintaa olisi hoidettava kansallisen pääoman pohjalla.» (John Gray. The Social System jne., s. 171.)

ja maaomaisuuden kansallisomaisuudeksi,* ja kun hänen pankkiajan tutkitaan tarkemmin, osoittautuu, että se ei vain ota yhdellä kädellä tavaroita vastaan ja anna toisella kuitteja tehdystä työstä, vaan se sääntelee itse tuotantoa. Gray joutuu yhä räikeämpiin järjettömyyksiin viimeisessä teoksessaan »Lectures on money», missä hän pyrkii levottomana osoittamaan työrahan puhtaasti porvarilliseksi reformiksi.

Jokainen tavara on välittömästi rahaa. Tämä oli Grayn teoria, jonka hän johti epätäydellisestä ja tästä syystä virheellisestä tavaran analyysistaan. »Työrahan» ja »kansallisen pankin» ja »tavaravarastojen» »orgaaninen» rakennelma on pelkkä unikuva, jossa dogmin uskotellaan olevan maailmaa hallitseva laki. Se dogmi, että tavara on välittömästi rahaa eli että tavarahan sisältävä erillisen yksilön erityistyö on välittömästi yhteiskunnallista työtä, ei luonnollisestikaan muutu todeksi sillä, että pankki uskoo tähän dogmiin ja toimii sen mukaisesti. Tällaisessa tapauksessa saisi pikemminkin konkurssi osakseen käytännön kritiikin esittämisen. Eräät englantilaiset sosialistit, joista osa kirjoitti ennen Graytä, osa hänen jälkeensä**, sanovat suoraan julki sen mikä pysyy Grayn teoksissa kätkeytyneenä ja etenkin salassa häneltä itseltään, että näet työraha on taloudellinen sanahelinäilmaus hurskaalle toiveelle päästä eroon rahasta ja rahan myötä vaihtoarvosta ja vaihtoarvon myötä tavarasta ja tavaran myötä porvarillisesta tuotantomuodosta. Sen sijaan jäi herra *Proudhonille* ja hänen koulukunnalleen varatuksi tehtäväksi saarnata *rahan* arvomenetystä ja *tavaran* taivaaseennousua vakavissaan sosialismin ytimenä ja siten selittää sosialismi tavaran ja rahan välisen välttämättömän yhteyden alkeelliseksi väärinymmärtämiseksi.***

* »Maaperä on muutettava kansalliseksi omaisuudeksi» (mts. 298).

** Katso esimerkiksi *W. Thompson. An Inquiry into the Distribution of Wealth jne.* (Tutkielma rikkauden jakautumisen perusteista jne.), Lontoo 1842. *Bray. Labour's Wrongs and Labours Remedy»,* Leeds 1839.

*** Alfred Darimonin teosta *De la réforme des banques*, Pariisi 1856 voidaan pitää tämän melodramaattisen rahateorian yhteenvetona.

2. Kiertoväline

Sen jälkeen kun tavara on saanut hinnanmääräämisen prosessissa kiertokelpoisen muotonsa ja kulta rahaluonteensa, kiertokulkuprosessi samalla sekä esittää tavaroiden vaihtoprosessin sisältämiä ristiriitoja että ratkaisee ne. Tavaroiden todellinen vaihto, ts. yhteiskunnallinen aineenvaihto tapahtuu muodonvaihdossa, missä tavaran kaksoisluonne käyttöarvona ja vaihtoarvona kehityttyä auki, ja missä samoin tavaran oma muodonvaihto kiteytyy tietyissä rahan muodoissa. Tämän muodonvaihdon esittäminen on kiertokulun esittämistä. Samoin kuin me näimme, että tavara on kehittynyt vaihtoarvo vain silloin kun edellytetään kokonainen tavaroiden maailma ja siten tosiasiaassa kehittynyt työnjako, siten kiertokulku edellyttää kaikinpuolisia vaihtotapahtumia ja niiden uudistumisen jatkuvaa virtaa. Toisena edellytyksenä on, että tavarat astuvat vaihtoprosessiin *hinnaltaan määrättyinä* tavaroina tai *ilmenevät* vaihtoprosessin sisällä toisilleen olemassaololtaan kaksinkertaistuneina, reaalisesti käyttöarvoina, ajatuksellisesti — hinnoissa — vaihtoarvoina.

Lontoon vilkkaimmille kaduille on ahtautunut liike liikkeen viereen ja niiden syvälle painuneiden lasisilmien takana komeilee kaiken maailman rikkauksia, intialaisia saaleja, amerikkalaisia revolvereja, kiinalaista posliinia, pariisilaisia korsetteja, venäläisiä turkiksia ja tropiikin mausteita. Mutta kaikkien näiden maailman iloja edustavien tavaroiden kulmilla on kohtalokkaat valkeat paperilaput, joihin on piirretty arabialaisia numeroita sekä lakoniset merkit £, sh., d*. Sellainen on kiertokulussa olevan tavaran kuva.

a) Tavaroiden metamorfoosi

Lähemmin tarkastellessa osoittautuu, että kierto-prosessissa on kaksi erilaista kierto liikkeen muotoa. Jos

* — punta, šillinki, penny. *Toim.*

nimitämme tavaraa T :ksi ja rahaa R :ksi, voimme ilmaista molemmat muodot näin:

$$\begin{array}{c} T - R - T \\ R - T - R \end{array}$$

Tässä jaksossa meitä askarruttaa yksinomaan ensimmäinen muoto eli tavarankierron välitön muoto.

Kiertoliike $T - R - T$ jakautuu liikkeeksi $T - R$, tavaran vaihtamiseksi rahaa vastaan eli *myymiseksi*, vastakkaiseksi liikkeeksi $R - T$, rahan vaihtamiseksi tavaraa vastaan eli *ostamiseksi* sekä näiden molempien liikkeiden ykseydeksi $T - R - T$, tavaran vaihtamiseksi rahaa vastaan jotta raha voidaan vaihtaa tavaraa vastaan eli *myymiseksi* jotta *voidaan ostaa*. Mutta prosessin lopputulokseksi saadaan $T - T$, tavaran vaihtaminen tavaraa vastaan, todellinen aineenvaihto.

$T - R - T$ ilmaisee, kun lähdetään äärijäsenestä, ensimmäisestä tavarasta tavaran muuttumisen kullaksi sekä muuttumisen takaisin kullasta tavaraksi eli liikkeen, missä tavara on ensiksi olemassa erityisenä käyttöarvona, irrottautuu sitten tästä olemassaolosta, hankkii itselleen olemassaolon vaihtoarvona eli yleisenä vastikkeena, missä se ei ole enää missään yhteydessä alkuperäiseen olemiseensa, irrottautuu jälleen tästä ja jää vihdoin yksittäisiä tarpeita tyydyttäväksi todelliseksi käyttöarvoksi. Tässä viimeisessä muodossa tavara astuu kiertokulusta kulutukseen. Kiertokulun kokonaisuus $T - R - T$ on näin ollen ensi sijassa niiden metamorfoosien kokonaissarja, jotka jokainen yksittäinen tavara käy läpi tullakseen välittömäksi käyttöarvoksi haltijalleen. Ensimmäinen metamorfoosi toteutuu kiertokulun alkupuoliskossa $T - R$, toinen metamorfoosi jälkipuoliskossa $R - T$ ja koko kiertokulku muodostaa tavaran curriculum vitaen*. Mutta kiertokulku $T - R - T$ on vain yhden yksittäisen tavaran kokonaismetamorfoosi, samalla kun se on muiden tavaroiden tiettyjen yksipuolisten metamorfoosien summa. Sillä jokainen ensimmäisen tavaran metamorfoosi on tavaran muuttumista joksikin toiseksi tavaraksi, siis kyseisen

* — elämänkulun. *Toim.*

toisen tavaran muuttumista täksi ensimmäiseksi tavaraksi, siis kaksipuolista muuttumista, joka toteutuu kiertokulun samassa vaiheessa. Meidän on ensiksi tarkasteltava erillisinä kumpaakin niistä kahdesta vaihtoprosessista, joiksi kiertokulku $T - R - T$ jakautuu.

$T - R$ eli *myynti*: T , tavara ei astu kiertokulkuprosessiin vain erityisenä käyttöarvona, esimerkiksi rautatonnina, vaan käyttöarvona, jolla on tietty hinta, vaikkapa 3 puntaa 17 šillingiä $10^{1/2}$ pennyä eli unssi kultaa. Kun tämä hinta yhtäältä on rautaan sisältyvän työajan erän osoittaja, ts. raudan arvonsuuruuden osoittaja, se samalla ilmaisee raudan hurskaan toiveen tulla kullaksi, ts. antaa rautaan itseensä sisältyvälle työajalle yleisen yhteiskunnallisen työajan asu. Ellei tämä muuttuminen onnistu, lakkaa rautatonna olemasta paitsi tavara, myös tuote, sillä se on tavara vain siksi että se on ei-käyttöarvo omistajalleen eli rautatonnin sisältämä työ on tosi työtä vain ollessaan hyödyllistä työtä toiselle, ja se on hyödyllistä omistajalle itselleen vain abstraktisena yleisenä työnä. Näin ollen raudan tai sen omistajan tehtävänä on löytää se tavaramailman piste, missä rauta vetää kultaa puoleensa. Tästä vaikeudesta, tästä tavaran salto mortalesta* kuitenkin selviydytään kun myynti todella tapahtuu, kuten tässä oletetaan yksinkertaisen kiertokulun erittelyssä. Samalla kun rautatonna tullessaan luovutetuksi, ts. siirtyessään kädestä missä se on ei-käyttöarvo käteen missä se on käyttöarvo, toteutuu käyttöarvona, se samalla realisoi hintansa ja muuttuu vain kuvitellusta kullasta todelliseksi kullaksi. Kultauunssin nimen eli 3 punnan 17 šillingin $10^{1/2}$ pennyn tilalle on nyt astunut unssi todellista kultaa, mutta rautatonna on poistunut paikalta. Myynnissä $T - R$ ei vain se tavara, joka oli hinnassaan muuttunut ajatuksellisesti kullaksi, muutu reaalisesti kullaksi, vaan sama prosessi muuntaa todelliseksi rahaksi kullan, joka arvojen mittana oli vain ajatuksellista kultaa ja todellisuudessa esiintyi vain itse tavaroiden rahanimenä.** Samoin kuin

* — kuolemanhypystä. *Toim.*

** »Rahaa on kahta lajia, ajatuksellista ja reaalista. Ja rahaa käytetään kahdella eri tavalla esineiden arvon mittaamiseen ja niiden ostamiseen. Ajatuksellinen raha on omiaan mittaamiseen,

kullasta tuli ajatuksellisesti yleinen vastike siksi, että kaikkien tavaroiden arvo mitattiin siinä, kultaa vastaan tapahtuvan tavaroiden kaikinpuolisen luovuttamisen tuotteena kullasta tulee nyt absoluuttisesti luovutettava tavara, reaalin raha — ja myynti $T - R$ on tämä yleisen luovuttamisen prosessi. Kullasta tulee kuitenkin vain myynnissä reaalin raha, koska tavaroiden vaihtoarvot olivat hinnoissa jo ajatuksellisesti kultaa.

Myynnissä $T - R$ samoin kuin ostossa $R - T$ on vastakkain kaksi tavaraa, vaihtoarvon ja käyttöarvon ykseyttä. Mutta tavarassa sen vaihtoarvo on olemassa vain ajatuksellisesti hintana, kun sitä vastoin kullassa sen käyttöarvo on olemassa vain vaihtoarvon kantajana — vaikka kulta itse onkin todellinen käyttöarvo — eikä se niin ollen ole muuta kuin muodollinen käyttöarvo, joka ei ole yhteydessä mihinkään todelliseen yksilölliseen tarpeeseen. Käyttöarvon ja vaihtoarvon vastakkaisuus jakautuu siis polaaraisesti molempien äärijäsenien $T - R$ osalle, niin että tavara on suhteessa kultaan käyttöarvo, jonka on realisoitava ajatuksellinen vaihtoarvonsa eli hinta vasta kullassa. Kulta puolestaan on suhteessa tavarahan vaihtoarvo, joka aineellistaa muodollisen käyttöarvonsa vasta tavarassa. Tavaroiden vaihtoprosessin sisältämät ristiriidat ratkeavat vain tällä tavarahan kaksinkertaistumisella tavaraksi ja kullaksi sekä sillä taaskin kaksinkertaisella ja vastakkaisella suhteella, missä kukin äärijäsen on ajatuksellisesti sitä mitä sen vastakohta on reaalisesti ja reaalisesti sitä mitä sen vastakohta on ajatuksellisesti, siis vain esittämällä tavarat molemminpuolisesti polaarisisina vastakohtina.

Tähän asti olemme tarkastelleet $T - R$:ää myyntinä, tavarahan muuttumisena rahaksi. Mutta asettuessamme toisen äärijäsenen puolelle sama prosessi ilmeneekin päinvastoin $R - T$:nä, ostona, rahan muuttumisena tavaraksi. Myynti on välttämättä samalla oma vastakohdansa, osto, se on toinen tai toinen sen mukaan kummalta puolelta asiaa tarkastellaan. Eli prosessissa on todellisuus-

kuten myös reaalin ja ehkä ajatuksellista paremminkin. Toisena rahan käyttönä on niiden esineiden ostaminen, joita raha mittaa... Hinnat ja myyntisopimukset mitataan ajatuksellisella rahalla ja toteutetaan reaalisella rahalla.» (*Galiani*, mts. 112 seur.)

dessa eroa vain siksi, että $T - R$:ssä aloite lähtee tavarasta eli myyjästä, $R - T$:ssä rahasta eli ostajasta. Siis esittäessämme tavaran ensimmäisen metamorfoosin, sen muuttumisen rahaksi tulokseksi kiertokulun ensimmäisen vaiheen $T - R$ läpikäymisestä, oletamme samanaikaisesti, että jokin toinen tavara on jo muuttunut rahaksi, on siis jo kiertokulun toisessa vaiheessa $R - T$. Näin joudumme olettamusten virheelliseen kehään. Tämä virheellinen kehä on kiertokulku itse. Ellemme pidä R :ää $T - R$:ssä jo jonkin toisen tavaran metamorfoosina, otamme vaihtotapahtuman ulos kiertokulukuprosessista. Mutta tämän prosessin ulkopuolella muoto $T - R$ katoaa ja vastakkain on enää vain kaksi eri T :tä, sanokaamme rauta ja kulta. Niiden vaihto ei ole mikään kiertokulun erityinen tapahtuma, vaan välittömän vaihtokaupan tapahtuma. Kulta on oman tuotantonsa lähteellä tavara jokaisen muun tavaran tavoin. Sen sekä raudan tai jokaisen muun tavaran suhteellinen arvo ilmenee tässä niinä erinä, joiksi tavarat keskenään vaihtuvat. Mutta kiertokulukuprosessissa tämä toimitus edellytetään tapahtuneeksi, kullaan oma arvo on tavaroiden hinnoissa jo annettu. Näin ollen mikään ei voisi olla sen virheellisempi kuin kuvitelma, että kulta ja tavara asetuvat *kiertokulukuprosessin sisällä* välittömän vaihtokaupan suhteeseen ja että siitä syystä niiden vaihtaminen yksinkertaisina tavaroina ilmoittaa niiden suhteellisen arvon. Jos näyttää siltä että kiertokulukuprosessissa kulta vaihdetaan pelkkänä tavarana tavaroita vastaan, niin tämä harha johtuu yksinkertaisesti siitä, että hinnoissa on jo tietty erä tavaraa asetettu yhtäläiseksi tietyn kultaerän kanssa, ts. suhteutettu jo kultaan rahana, yleisenä vastikkeena ja *tästä syystä* on sen kanssa välittömästi vaihdettavissa. Sikäli kuin jonkin tavaran hinta *realisoituu* kullassa, kyseinen tavara vaihtuu tavarana olevaan kultaan, kultaan työajan erityisenä aineellistumana. Mutta sikäli kuin tavaran *hint*a realisoituu kullassa, tavara vaihtuu kultaan, joka on rahana eikä tavarana, ts. kultaan työajan yleisenä aineellistumana. Kummankaan suhteen kohdalla ei kuitenkaan se kultaerä, jota vastaan tavara kiertokulukuprosessin sisällä vaihtuu, määräydy vaihdon nojalla, vaan vaihto määräytyy ta-

varan hinnan nojalla, ts. tavaran kullassa mitatun vaihtoarvon nojalla.*

Kiertokuluprosessin sisällä kulta ilmenee jokaisen kädessä myynnin $T - R$ tuloksena. Mutta koska $T - R$, myynti, on samalla $R - T$, osto, osoittautuu että samaan aikaan kun tavara T , josta prosessi lähtee liikkeelle, toteuttaa ensimmäisen metamorfoosinsa, toteuttaa toinen tavara, joka on ensimmäistä vastassa äärijäsen R :nä, toisen metamorfoosinsa ja käy näin ollen läpi kiertokulun toista puoliskoa samaan aikaan kun ensimmäinen tavara on vielä ratansa ensimmäisellä puoliskolla.

Kiertokulun ensimmäisen prosessin, myynnin, tulokseksi tulee toisen prosessin lähtökohta, raha. Tavaran paikalle sen ensimmäisessä muodossa on astunut tavaran kultavastike. Tämä tulos voi ensiksi muodostaa lepo- kohdan, koska tavaralla on tässä toisessa muodossa oma kestävä olemassaolonsa. Tavara, joka ei haltijansa kädessä ole mikään käyttöarvo, on nyt olemassa jatkuvasti käytettävässä muodossa, koska se on jatkuvasti vaihdettavassa muodossa. Riippuu olosuhteista, milloin ja missä tavaramaailman pisteessä tavara astuu jälleen kiertokulkuun. Tavaran kultaan koteloituminen muodostaa itsenäisen vaiheen sen elämässä ja se voi viipyä siinä lyhyemmän tai pitemmän ajan. Kun yhden erityisen käyttöarvon vaihto on vaihtokaupassa välittömästi sidottu jonkin toisen erityisen käyttöarvon vaihtamiseen, ilmenee vaihtoarvoa luovan työn yleinen luonne puolestaan osto- ja myyntitapahtumien erillisyydessä ja yhdentekevässä irrottautumisessa toisistaan.

$R - T$, osto, on päinvastainen liike kuin $T - R$ ja samalla tavaran toinen eli sen loppumetamorfoosi. Tavara on kultana eli yleisenä vastikkeena ollessaan välittömästi ilmaistavissa kaikkien muiden tavaroiden käyttöarvoissa. Kaikki nämä muut tavarat pyrkivät samalla hinnoissaan kohti kultaa omana tuonpuoleisuutenaan, mutta tuovat myös esille tarvittavan rahamäärän, jotta

* Tämä ei luonnollisestikaan estä sitä, että tavaroiden markkinahinta voi olla tavaroiden arvon ylä- tai alapuolella. Sen huomioon ottaminen ei kuitenkaan kuulu yksinkertaiseen kiertokulkuun, vaan aivan toiselle, myöhemmin tarkasteltavalle alneelle, jolla tutkimme arvon ja markkinahinnan suhdetta.

tavaroiden ruumiit, käyttöarvot, liihottaisivat rahan puolelle, niiden sielu, vaihtoarvo, puolestaan kullan puolelle. Tavaroiden luovuttamisen yleisenä tuloksena on absoluuttisesti luovutuskelpoinen tavara. Kullan muuttumiselle tavaraksi ei ole olemassa mitään laadullista rajoitusta, vaan enää vain määrällinen rajoitus, kullan oman määrän eli arvonsuuruuden asettama rajoitus. »Rahalla saa vaikka mitä.» Kun tavara realisoi oman hintansa ja vieraan rahan käyttöarvon liikkeessä $T - R$ tulemalla luovutetuksi käyttöarvona, se liikkeessä $R - T$ realisoi oman käyttöarvonsa ja toisen tavaran hinnan tulemalla luovutetuksi vaihtoarvona. Kun tavara hintansa realisoinnilla muuttaa samalla kullan todelliseksi rahaksi, muuttaa tavara omalla takaisin muuttumisellaan kullan tavaran omaksi pelkästään ohimeneväksi rahana olemiseksi. Koska tavaroiden kiertokulku edellyttää kehittynyttä työnjakoa, siis yksilön tarpeiden monipuolisuutta käänteisessä suhteessa hänen tuotteensa yksipuolisuuteen, ilmenee osto $R - T$ milloin yhtäläis-
tämisessä jonkin tavaravastikkeen kanssa, milloin taas pirstoutuneena tavaravastikkeiden sarjaksi, jonka määrää nyt ostajan tarpeiden piiri sekä hänen rahasummansa suuruus. Kuten myynti on samalla osto, siten osto on samalla myynti, $R - T$ on samalla $T - R$, mutta aloite kuuluu siinä kullalle eli ostajalle.

Jos nyt palaamme kokonaiskiertokulkuun $T - R - T$, niin osoittautuu, että tavara käy siinä läpi metamorfoosiansa koko sarjan. Mutta samanaikaisesti kun tavara aloittaa kiertokulkunsa ensimmäisen puoliskon ja toteuttaa ensimmäisen metamorfoosin, astuu toinen tavara kiertokulun toiseen puoliskoon, toteuttaa toisen metamorfoosinsa ja joutuu pois kiertokulusta, ja päinvastoin ensimmäinen tavara astuu kiertokulkunsa toiseen puoliskoon, toteuttaa toisen metamorfoosin ja joutuu pois kiertokulusta. Ja samaan aikaan kolmas tavara astuu kiertokulkuun, käy läpi ratansa alkupuolen ja toteuttaa ensimmäisen metamorfoosin. Kokonaiskiertokulku $T - R - T$ yhden tavaran kokonaismetamorfoosina on siis samalla aina toisen tavaran kokonaismetamorfoosin loppu ja kolmannen tavaran kokonaismetamorfoosin alku, siis sarja ilman alkua ja loppua. Selvyiden vuoksi,

tavaroiden erottamiseksi toisistaan merkittävämmä T :tä molempina äärijäsenenä eri lailla, esimerkiksi $T' - R - T''$. Itse asiassa ensimmäinen jäsen $T' - R$ edellyttää, että R on toisen $T - R$:n tulos, on siis itse vain $T - R - T'$:n viimeinen jäsen, kun taas toinen jäsen $R - T''$ on tuloksessaan $T'' - R$, esiintyy itse siis $T'' - R - T'''$:n ensimmäisenä jäsenenä jne. Edelleen osoittautuu, että vaikkakin R on vain yhden myynnin tulos, viimeinen jäsen $R - T$ voi esiintyä muodossa $(R - T') + (R - T'') + (R - T''') +$ jne, voi siis pirstoutua kokonaiseksi joukoksi ostoja, ts. myyntejä, ts. tavaroiden uusien kokonaismetamorfoosien ensimmäisiä jäseniä. Kun siis yhden yksittäisen tavaran kokonaismetamorfoosi ei esiinny vain aluttoman ja loputtoman metamorfoosiketjun jäsenenä, vaan monien tällaisten ketjujen jäsenenä, niin tavaramailman kiertokulkuprosessi ilmenee — koska jokainen yksittäinen tavara käy läpi kiertokulun $T - R - T$ — tämän loputtoman erilaisissa pisteissä alituisesti päättyvän ja alituisesti uudelleen alkavan liikkeen loputtoman kietoutuneena ketjuvyyytenä. Jokainen erillinen myynti tai osto on kuitenkin samalla yhtä pätevä ja eristetty tapahtuma, jonka täydentävä vaihe voi olla siitä ajallisesti ja paikallisesti erillään, eikä täydennyksen näin ollen tarvitse liittyä kyseiseen ostoon tai myyntiin välittömänä jatkona. Kun jokainen erityinen kiertokulkuprosessi $T - R$ tai $R - T$ muodostaa yhden tavaran käyttöarvoksi muuttumisena ja toisen tavaran rahaksi muuttumisena, kiertokulun ensimmäisenä ja toisena vaiheena lepokohtan, joka molemmilta kannoilta katsottuna on itsenäinen, mutta toisaalta tavarat aloittavat niille kaikille yhteisessä yleisen vastikkeeseen, kullan asussa toisen metamorfoosinsa ja asetuvat kiertokulun toisen puoliskon lähtökohtaan, liittyy todellisessa kiertokulussa mielivaltainen $R - T$ mielivaltaisen $T - R$:n jatkoksi, yhden tavaran elämänkulun toinen tavaran elämänkulun ensimmäisen luvun jatkoksi. Esimerkiksi A myy rautaa 2 punnalla, toteuttaa siis $T - R$:n eli rautatavaran ensimmäisen metamorfoosin, mutta siirtää oston myöhäisempään ajankohtaan. Samaan aikaan B , joka 14 päivää aikaisemmin myi 2 vehnäquarteria 6 punnalla, ostaa samoilla 6 punnalla

puvun Moosekselta ja Pojalta, toteuttaa siis $R - T$:n eli vehnätavaran toisen metamorfoosin. Nämä molemmat tapahtumat $R - T$ ja $T - R$ ilmenevät tässä vain saman ketjun jäsenenä, koska R :ssä, kullassa, tavara näyttää samalta kuin toinenkin tavara, eikä kullasta voi tunnistaa onko se metamorfoosin kokenutta rautaa vai vehnää. Todellisessa kiertokulkuprosessissa siis $T - R - T$ esiintyy eri kokonaismetamorfoosien sekaisin heittyneiden jäsenten loputtoman satunnaisena rinnakkaisuutena ja perättäisyytenä. Todellinen kiertokulkuprosessi ei siis ilmene tavaran kokonaismetamorfoosina, ei tavaran liikkeenä läpi vastakkaisten vaiheiden, vaan lukuisien satunnaisesti rinnakkain kulkevien tai perättäin seuraavien ostojen ja myyntien pelkkänä kasautumana. Prosessin määrätty muoto on näin hävinnyt, ja häviäminen on sitäkin täydellisempää kun kiertokulun jokainen yksittäinen tapahtuma, esimerkiksi myynti, on samalla oma vastakohtansa, osto, ja päinvastoin. Toisaalta kiertokulkuprosessi on tavaramailman metamorfoosien liikettä ja sen on näin ollen myös heijastettava tätä liikettä kokonaisliikkeessään. Tarkastelemme seuraavassa jaksossa miten se sitä heijastaa. Tässä huomauttakaan enää vain siitä, että molemmat äärijäsenet T eivät ole $T - R - T$:ssä samassa muotosuhteessa R :ään. Ensimmäinen T suhteutuu erityis tavarana rahaan, joka on sille yleinen tavara, kun taas raha yleisenä tavara suhteutuu toiseen T :hen yksittäisenä tavarana. Näin ollen $T - R - T$ voidaan abstraktisen loogisesti pelkistää loppumuotoon $E - Y - Y'$, missä erityisyys on ensimmäinen äärijäsen, yleisyys on yhteenliittävä keskijäsen ja yksityisyys on jälkimmäinen äärijäsen.

Tavaroiden omistajat astuivat kiertokulkuprosessiin yksinkertaisesti tavaroiden kaitsijoina. He astuvat kiertokulkuprosessin sisällä toisiaan vastaan ostajan ja myyjän vastakkaisessa muodossa, toinen henkilöityneenä sokeritoppana ja toinen henkilöityneenä kultana. Samoin kuin sokeritopasta tulee nyt kultaa, siten myyjästä tulee ostaja. Nämä tietyt yhteiskunnalliset roolit eivät siis suinkaan johdu inhimillisestä yksilöllisyydestä yleensä, vaan tuotteitaan tavaran määrättyssä muodossa tuottavien ihmisten vaihtosuhteista. Ostajan ja myyjän vä-

lisiin ilmenevät suhteet ovat niin vähän puhtaasti yksilöllisiä suhteita, että molemmat tulevat tämän suhteen alaisiksi vain sikäli kuin heidän yksilöllinen työnsä kielletään, kun se nimittäin muuttuu rahaksi *epäyksilöllisenä* työnä. Yhtä typerää kuin on näin ollen käsittää nämä ostajan ja myyjän taloudellisesti porvarilliset roolit inhimillisen yksilöllisyyden ikuisiksi yhteiskunnallisiksi muodoiksi, yhtä nurinkurista on itkeä niitä yksilöllisyyden hävittäjinä.* Ne ovat yksilöllisyyden välttämättömyyttä ilmausta yhteiskunnallisen tuotantoprosessin tietyn vaiheen pohjalla. Sitä paitsi porvarillisen tuotannon antagonistinen luonne tulee ostajan ja myyjän vastakohtaisuudessa vielä ilmi niin pinnallisesti ja muodollisesti, että sama vastakohta kuuluu myös esiporvarillisiin yhteiskuntamuotoihin — vastakohtahan vaatii vain yksilöitä olemaan suhteessa toisiinsa tavaroiden haltijoina.

Jos sitten tarkastelemme $T - R - T$:n tulosta, niin se kutistuu aineenvaihdoksi $T - T$. Tavara on vaihdettu tavaraa, käyttöarvo käyttöarvoa vastaan ja tavaran rahaksi muuttuminen eli tavara rahana toimii vain tämän aineenvaihdon välittämiseksi. Raha ilmenee näin pelkkänä tavaroiden *vaihtovälineenä*, mutta ei vaihtovälinee-

* Seuraava lainaus herra Isaac Péreiren teoksesta *Leçons sur l'industrie et les finances*, Paris 1832, osoittaa miten syvästi kaunosieluja haavoitti jopa se aivan pinnallinen antagonismin muoto, joka esiintyy ostossa ja myynnissä. Se että sama Isaac on *Crédit Mobilierin*²² perustajana ja diktatoorisena johtajana kuuluisuutta hankkinut pariisilainen pörssihih, osoittaa mitä hänen taloustieteen tunteileva kriittikkinsä oikein pitää sisällään. Herra Péreire, joka tuolloin oli Saint-Simonin apostoli, kirjoittaa: »Koska yksilöt ovat eristettyjä, erotettuja toisistaan sekä työn että kulutuksen kannalta, siksi heidän välillään on kunkin oman alan tuotteiden vaihtoa. Vaihdon välttämättömyydestä syntyy välttämättömyys määrätä esineiden suhteellinen arvo. Arvon ja vaihdon ideat liittyvät siis läheisesti toisiinsa ja molemmat ilmaisevat todellisessa muodossaan yksilöllisyyttä ja antagonismia... Tuotteiden arvo voidaan määrätä vain sen vuoksi, että on olemassa myyntejä ja ostoja, toisin sanoen yhteiskunnan eri jäsenten välistä antagonismia. Hinnan, arvon pohjalla voitiin toimia vain siellä missä oli olemassa myymistä ja ostamista, toisin sanoen siellä missä jokaisen yksilön oli pakko kamppailla hankkiakseen toimeentulonsa vaatimat esineet.» (Mts. 2, 3 seur.)

nä ylipäättään, vaan kiertokulkuprosessin luonnehtimana vaihtovälineenä, ts. *kiertovälineenä*.*

Kun siitä, että tavaroiden kiertokulkuprosessi loppuu $T - T$:hen ja näyttää näin ollen olevan pelkkää rahan välityksellä tapahtuvaa vaihtokauppaa tai että ylipäättään $T - R - T$ ei jakaudu vain kahdeksi eristyneeksi prosessiksi, vaan esittää samalla näiden prosessien liikettä sisältävää ykseyttä, kun siis tästä halutaan tehdä se johtopäätös, että oston ja myynnin välillä on olemassa vain ykseys eikä niiden eroa, käytetään ajatustapaa jonka arvostelu kuuluu logiikkaan eikä taloustieteeseen. Niin kuin oston ja myynnin ero vaihtoprosessissa räjäyttää rikki yhteiskunnallisen aineenvaihdon paikallis-alkukantaisia, perinnäisen hurskaita ja huvittavan typeriä raja-aitoja, se on samalla tämän aineenvaihdon yhteenkuuluvien momenttien erilleen repimisen ja vastakkaisiksi asettamisen yleinen muoto, sanalla sanoen se merkitsee kauppakriisien yleistä mahdollisuutta, kuitenkin vain siitä syystä, että tavaran ja rahan vastakohta on kaikkien porvarilliseen työhön sisältyvien vastakohtien abstraktinen ja yleinen muoto. Näin ollen rahan kiertokulku voi tapahtua ilman kriisejä, mutta kriisejä ei voi olla ilman rahan kiertokulkua. Tämä merkitsee kuitenkin vain sitä, että siellä missä yksityiselle vaihdolle perustuva työ ei ole edennyt vielä edes rahanmuodostukseen asti, se voi luonnollisesti vieläkin vähemmän synnyttää sellaisia ilmiöitä, jotka edellyttävät porvarillisen tuotantoprosessin täyttä kehitystä. Näin ollen voidaan mitata miten syvällistä on se arvostelu, joka pyrkii poistamaan porvarillisen tuotannon »epäkohdat» poistamalla jalometallien »etuoikeuden» sekä luomalla niin sanotun »rationaalisen rahajärjestelmän». Tieteilevästä taloudellisesta apologetiikasta riittääköön toisaalta näytteeksi yksi asian muotoilu, joka on erityisen älykkään maineessa. *James Mill*, tunnetun englantilaisen taloustieteilijän John Stuart Millin isä kirjoittaa:

* »Raha on vain väline ja keino kun taas elämiselle hyödylliset tavarat ovat tavoite ja päämäärä.» *Boisguillebert*. Le détail de la France, 1679, julkaistu Eugène Dairen toimittamassa sarjassa *Economistes financiers du XVIII siècle*, I osa, Pariisi 1843, s. 210.

»Koskaan ei voi olla puutetta ostajista kaikkien tavaroiden kohdalla. Kuka ikinä tarjoaakin tavarahan myytäväksi, tahtoo vaihdossa saada toisen tavarahan sitä vastaan ja näin ollen hän on ostaja pelkästään sen tosiasian nojalla, että hän on myyjä. Kaikkien tavaroiden ostajien ja myyjien yhteismäärän on siten metafyyssisen välttämättömyyden pakosta säilytettävä tasapainonsa. Jos niin muodoin on yhden tavarahan kohdalla enemmän myyjiä kuin ostajia, on toisen tavarahan kohdalla oltava enemmän ostajia kuin myyjiä.»*

Mill saa tasapainon aikaan muuttamalla kiertokulku-prosessin välittömäksi vaihtokaupaksi ja salakuljettamalla tähän välittömään vaihtokauppaan puolestaan taas kiertokulku-prosessista lainatut ostajan ja myyjän hahmot. Jos puhutaan hänen sekasotkuisella kielellään, on sellaisina hetkinä jolloin mitkään tavat eivät mene kaupaksi — kuten esimerkiksi Lontoossa ja Hampurissa vuosien 1857—1858 kauppakriisin tiettyinä hetkinä — tosiasiansa yhdellä tavaralla, rahalla enemmän ostajia kuin myyjiä ja kaikella muulla rahalla, tavaroilla enemmän myyjiä kuin ostajia. Ostojen ja myyntien metafyyssinen tasapaino kutistuu siihen, että jokainen osto on myynti ja jokainen myynti on osto, eikä se ole mikään merkillinen lohdutus niille tavaroiden omistajille, jotka eivät saa myydyksi eivätkä siis myöskään ostetuksi.**

* Marraskuussa 1807 ilmestyi Lontoossa William Spencen kirjoitus Britain Independent of Commerce (Kaupasta riippumaton Britannia), jonka periaatetta William Cobbett kehitteli eteenpäin lehdessään »Political Register» vieläkin repäisevämmällä otsikolla Perich Commerce (Kauppa hävitköön). James Mill julkaisi jälkimmäistä vastaan vuonna 1808 kirjoituksensa Defence of Commerce (Kaupan puolustus)²³, jossa jo esiintyy edellä hänen teoksestaan Elements of Political Economy (Poliittisen taloustieteen peruspiirteet) lainattu väite. Sismondin ja Malthusin kanssa kauppakriiseistä käymässään väittelyssä J. B. Say omistautui tälle merkilliselle keksinnölle. Vaikka onkin mahdotonta sanoa millä uudella keksinnöllä tämä koominen »prince de la science» (tieteen ruhtinas) on rikastuttanut poliittista taloustiedettä — hänen ansionaan on lähinnä se puolueettomuus, millä hän ymmärsi yhtä väärin aikalaisensa Malthusin, Sismondin ja Ricardon — ovat hänen mannermaiset ihailijansa toitottaneet häntä tämän aarteiden, ostojen ja myyntien metafyyssisen tasapainon keksijäksi.

** Seuraavista esimerkeistä voidaan nähdä millä tavoin taloustieteilijät esittävät tavarahan erilaiset muodonmääritykset: »Omis-
taessamme rahaa meidän tarvitsee tehdä vain yksi vaihto saadak-

Varsinaisessa kaupankäynnissä myymisen ja ostamisen erillisyys mahdollistaa suuren joukon näennäisliiketoimia ennen tavaroiden tuottajien ja niiden kuluttajien välistä lopullista vaihtoa. Näin se antaa koko joukolle loisia mahdollisuuden tunkeutua tuotantoprosessiin ja käyttää eroa hyväkseen. Kuitenkin tämä merkitsee taas vain sitä, että porvarillisen työn yleisenä muotona olevan rahan myötä on annettu *mahdollisuus* tämän työn ristiriitaisuuksien kehkeytymiseen.

b) R a h a n k i e r t o l i i k e

Todellinen kiertokulku ilmentyy ennen muuta suurena joukkona satunnaisesti rinnakkain tapahtuvia ostoja ja myyntejä. Ostossa kuten myynnissäkin ovat tavara ja raha aina saman suhteen alaisina vastakkain, myyjä tavarahan puolella ja ostaja rahan puolella. Näin ollen raha ilmenee kiertokulkuvälineenä aina *ostovälineen* ominaisuudessa, joten tavarahan metamorfoosin vastakkaisissa vaiheissa esiintyvät rahan määritykset ovat tulleet tunnistamattomiksi.

Raha siirtyy myyjän käteen samassa tapahtumassa missä tavara siirtyy ostajan käteen. Tavara ja raha liikkuvat siis vastakkaisiin suuntiin ja tämä paikanvaihto, missä tavara astuu toiselle ja raha toiselle puolelle, toteutuu samanaikaisesti porvarillisen yhteiskunnan koko

semme toiveemme kohteen. Kun kyseessä sen sijaan ovat muut tuotteet, joita meillä on yli tarpeen, meidän on tehtävä kaksi vaihtoa, joista edellinen (rahan hankkiminen) on jälkimmäistä rajattomasti vaikeampi.» *George Opdyke. A Treatise on Political Economy* (Tutkimus poliittisesta taloustieteestä), New York, s. 287—288.

»Rahan suurempi myytävyys on juuri tavaroiden vähäisemmän myytävyyden vaikutusta tai luonnollista seurausta siitä.» *Thomas Corbet. An Inquiry into the Causes and Modes of the Wealth of Individuals etc.* (Tutkielma yksityisten rikkauden syistä ja muodoista), Lontoo 1841, s. 117. »Rahalla on se ominaisuus, että se on aina vaihdettavissa siihen mitä se mittaa.» *Bosanquet. Metallic, Paper and Credit Currency etc.*, Lontoo 1842, s. 100.

»Raha voi aina ostaa muita tavaroita kun taas muut tavarat eivät voi aina ostaa rahaa.» *Thomas Tooke. An Inquiry into the Currency Principle* (Tutkimus rahankierron laeista), 2. painos, Lontoo 1844, s. 10.

pinnan määräämättömän monissa pisteissä. Kuitenkin ensimmäinen askel, jonka tavara kiertokulussa ottaa, on samalla sen viimeinen.* Jättääpä tavara sitten paikkansa siksi että se vetää kultaa puoleensa ($T - R$) tai kultaa sitä ($R - T$), se joutuu yhdellä nykäyksellä, yhdellä paikanvaihdolla kiertokulusta kulutukseen. Kiertokulku on tavaroiden jatkuvaa liikettä, mutta alituisesti uusien tavaroiden ja kukin tavara liikkuu vain yhden kerran. Yksikään tavara ei aloita kiertokulkunsa toista puoliskoaa samana tavarana, vaan toisena tavarana, kultana. Metamorfoosin kokeneen tavaran liike on siis kullan liikettä. Se sama rahakappale tai identtinen kultayksilö, joka on tapahtumassa $T - R$ kerran vaihtanut paikkaa tavaran kanssa, esiintyy päinvastoin taas $R - T$:n lähtökohtana ja vaihtaa näin toiseen kertaan paikkaa toisen tavaran kanssa. Niin kuin se siirtyi ostaja B :n kädestä myyjä A :n käteen, se siirtyy nyt ostajaksi muuttuneen A :n kädestä C :n käteen. Tavaran muotoliike, tavaran muuttuminen rahaksi sekä sen muuttuminen takaisin rahasta eli tavaran kokonaismetamorfoosin liike esiintyy siis kaksi kertaa paikkaa kahden eri tavaran kanssa vaihtavan yhden ja saman rahakappaleen ulkoisena liikkeenä. Niin pirstoutuneesti ja satunnaisesti kuin ostot ja myynnit rinnakkain sattuvatkin, on todellisessa kiertokulussa ostajaa vastassa aina myyjä ja myydyn tavaran paikalle siirtyvän rahan on täytyntä ennen ostajan käteen tuloaan jo kerran vaihtaa paikkaa jonkin toisen tavaran kanssa. Toisaalta raha siirtyy ennemmin tai myöhemmin jälleen ostajaksi tulleen myyjän kädestä uuden myyjän käteen ja toistaessaan melko usein tätä paikanvaihtoaan raha ilmaisee tavaroiden metamorfoosien ketjuuntuneisuutta. Samat rahakappaleet siirtyvät siis — aina vastakkaiseen suuntaan kuin liikkuvat tavarat — mikä useammin, mikä harvemmin kiertokulun yhdestä paikasta toiseen ja piirtävät täten pitemmän tai lyhyemmän kiertokulun kaaren. Nämä saman rahakap-

* Sama tavara voidaan ostaa ja myydä jälleen useita kertoja. Se ei silloin kierrä pelkkänä tavarana, vaan sellaisen määrityksen mukaisena, jota ei ole olemassa yksinkertaisen kiertokulun, tavaran ja rahan yksinkertaisen vastakkaisuuden kannalta,

paleen eri liikkeet voivat olla vain ajallisesti perättäisiä, samoin kuin kääntäen ostojen ja myyntien moninaisuus ja pirstoutuneisuus ilmenee tavaroiden ja rahan samanaikaisessa, paikallisesti rinnakkain tapahtuvassa ainutkertaisessa paikanvaihdossa.

Tavaroiden kiertokulku $T - R - T$ toteutuu yksinkertaisessa muodossaan rahan siirtymisessä ostajan kädestä myyjän käteen sekä ostajaksi muuttuneen myyjän kädestä uuden myyjän käteen. Täten on tavaran metamorfoosi tullut päätökseensä ja niin muodoin rahan liike, sikäli kuin metamorfoosi on sen ilmaus. Mutta koska alituisesti on tuotettava uusia käyttöarvoja tavaroina ja ne on näin ollen heitettävä alituisesti uudelleen kiertokulkuun, toistuu ja uudistuu $T - R - T$ samojen tavaran omistajien puolelta. Se raha, jonka he ovat antaneet ostajina, palaa takaisin heidän käteensä heti kun he esiintyvät uudelleen myyjinä. Tavarankierron alituinen uusiutuminen heijastuu näin siinä, että raha ei vain jatkuvasti kulje kädestä toiseen kautta koko porvarillisen yhteiskunnan pinnan, vaan tekee samalla joukon erilaisia pieniä kiertoliikkeitä lähtien loputtoman erilaisista pisteistä ja palaten samoihin pisteisiin toistaakseen siten uudelleen saman liikkeen.

Kun tavaroiden muodonvaihto ilmenee pelkkänä rahan paikanvaihtona ja kiertoliikkeen jatkuvuus lankeaa kokonaan rahan puolelle, koska tavara astuu aina vain yhden askelen vastakkaiseen suuntaan kuin raha, mutta raha ottaa aina toisen askelen tavaran puolesta ja sanoo B silloin kun tavara on sanonut A , niin koko liike näyttää lähtevän rahasta, vaikkakin tavara myytäessä vetää rahan paikaltaan, panee siis rahan kiertämään samalla tavoin kuin raha pani ostossa tavaran kiertämään. Koska raha edelleen aina samassa yhteydessä kohtaa tavaran *ostovälineenä*, mutta raha tässä ominaisuudessa panee tavarat liikkeeseen vain näiden hinnan realisoinnilla, ilmenee kiertokulun koko liike siten, että raha vaihtaa paikkaa tavaroiden kanssa realisoimalla näiden hinnat, joko samanaikaisesti rinnakkain sattuvissa erityisissä kiertokulikutapahtumissa tai perättäisissä tapahtumissa, jolloin sama rahakappale realisoii eri tavaranhinnat vuoron perään. Jos tarkastelemme

esimerkiksi $T - R - T' - R - T'' - R - T'''$ jne. kiinnittämättä huomiota niihin laadullisiin momentteihin, jotka muuttuvat todellisessa kiertokulkuprosessissa tunnistamattomiksi, niin tulee ilmi vain sama yksitoikkoinen operaatio. Sen jälkeen kun R on realisoinut T :n hinnan, se realisoi vuoron perään $T' - T''$:n jne. hinnan ja tavarat $T' - T'' - T'''$ jne. astuvat aina rahan jättämälle paikalle. Raha näyttää siis kierrättävän tavaroita realisoimalla niiden hinnat. Toimittaessaan tätä hintojen realisointia raha itse kiertää jatkuvasti, milloin vaihtaen pelkästään paikkaa, milloin käyden läpi kiertokaaren, milloin tekemällä pientä kehää missä lähtöpiste ja paluupiste käyvät yksiin. Kiertokulkuvälineenä rahalla on oma kiertokulkunsa. Näin ollen prosessiin joutuneiden tavaroiden muotoliike ilmenee rahan omana liikkeenä, sinänsä liikkumattomien tavaroiden vaihtoa välittävänä liikkeenä. Tavaroiden kiertokulkuprosessin liike esiintyy siis siinä liikkeessä, jonka raha tekee kiertokulkuvälineenä — *rahankierrossa*.

Kuten tavaranomistajat esittivät yksityisten töidensä tuotteet yhteiskunnallisen työn tuotteina muuttamalla yhden esineen, kullaan yleisen työajan välittömäksi olemiseksi ja sen vuoksi rahaksi, siten he kohtaavat nyt oman kaikinpuolisen liikkeensä, jolla he välittävät töidensä aineenvaihtoa, erään esineen ominaislaatuksena liikkeenä, kullaan kiertona. Itse yhteiskunnallinen liike on tavaranomistajille yhtäältä ulkoinen välttämättömyys, toisaalta pelkkä muodollinen välitysprosessi, jonka avulla jokainen yksilö kykenee ottamaan kiertokulkuun tuomaansa käyttöarvoa vastaan toisia, arvonsuuruudeltaan yhtä suuria käyttöarvoja. Tavarain käyttöarvon alkuna on tavarain putoaminen pois kiertokulusta, kun taas kiertovälineen ominaisuudessa olevan rahan käyttöarvona on rahan kiertäminen itse. Tavarain liike kiertokulussa on vain häviävä tuokio, kun taas rahan tehtäväksi tulee levoton edestakainen liike kiertokulussa. Tämä omalaatuinen toiminto kiertokulkuprosessin sisällä antaa rahalle kiertokulkuvälineenä uuden muotomäärityksen, jota on nyt kehiteltävä lähemmin.

Ensinnä käy selväksi, että rahankierto on loputtoman pirstoutunutta liikettä, koska siinä heijastuu kiertokul-

kuprossin loputon särkyminen ostoiksi ja myynneiksi sekä tavaran metamorfoosin täydentävien vaiheiden yhdenmukainen irrottautuminen toisistaan. Rahan pienissä kiertoliikkeissä, joissa lähtökohta ja paluukohta lankeavat yhteen, tulee tosin ilmi takaisinpäin kääntyvä liike, todellinen kehäliike, mutta lähtöpisteitä on kerta kaikkiaan yhtä paljon kuin tavaroitakin ja jo niiden määrämätön paljous vie nämä kehäliikkeet kaiken valvonnan, mittauksen ja laskennan ulottumattomiin. Yhtä vähän määrätty on lähdön ja lähtöpisteeseen paluun välinen aika. Sekin on yhdenmukaisempaa, tapahtuuko tällaista kehäliikettä annetussa tapauksessa vai ei. Ei ole sen yleisemmin tunnettua taloudellista tosiasiaa kuin että raha voidaan antaa pois toisella kädellä ottamatta sitä takaisin toisella. Raha lähtee loputtoman erilaisista pisteistä ja palaa loputtoman erilaisiin pisteisiin, mutta lähtöpisteen ja paluupisteen yhteen lankeaminen on satunnaista, koska liikkeessä $T - R - T$ ei välttämättä edellytetä ostajan muuttumista takaisin myyjäksi. Vielä vähemmän rahankierto kuitenkin esittää sellaista liikettä, joka säteilee yhdestä keskuksesta äärialueen kaikkiin pisteisiin ja palaa kaikista äärialueen pisteistä yhteen keskukseseen. Rahan niin sanottu ympyräliike, joka häälly mielikuvissa, rajoittuu siihen, että rahan nähdään kaikissa pisteissä ilmestyvän ja häviävän, vaihtavan herkeämättä paikkaa. Rahan kiertokulun korkeamman välittävän muodon, esimerkiksi pankkisetelien kierroksen kohdalla saamme havaita, että rahan poisantamisen ehdot pitävät sisällään rahan takaisinvirtaamisen ehdot. Yksinkertaisen rahankierroksen kohdalla on sitä vastoin sattumanvaraista, että samasta ostajasta tulee taas myyjä. Jos rahankierrossa tulee pysyvästi ilmi todellisia ympyräliikkeitä, ne ovat pelkkää syvempien tuotantoprosessien heijastusta. Esimerkiksi tehtailija ottaa perjantaina rahaa pankkiiriltään, maksaa lauantaina työläisilleen, nämä maksavat suurimman osan samoista rahoista heti pois pikkukauppiaille jne. ja nämä tuovat rahat maanantaina takaisin pankkiirille.

Olemme nähneet, että raha realisoi paikan kannalta sikin sokin sattuvissa ostoissa ja myynneissä yhtäaikaa tietyn joukon hintoja ja vaihtaa vain yhden kerran paik-

kaa tavaroiden kanssa. Mutta sikäli kuin rahan liikkeesä ilmenee tavaroiden kokonaismetamorfoosien liike ja näiden metamorfoosien ketjuuntuminen, realisoi toisaalta sama rahakappale eri tavaroiden hinnat ja toteuttaa näin suuremman tai pienemmän kiertojen määrän. Jos siis otamme yhden maan kiertokulkuprosessin yhtenä tiettyinä aikajaksona, esimerkiksi yhtenä päivänä, niin yhtäältä näiden hintojen kokonaissumman ja toisaalta samojen kultakappaleiden kiertojen keskimäärän kaksinkertainen momentti määrää sen kultapaljouden, joka tarvitaan hintojen realisoimiseen ja näin ollen tavaroiden kiertokulkuun. Kyseisen kiertojen paljouden eli rahan kierron nopeuden taas puolestaan määrää tai vain ilmaisee se keskinopeus, millä tavarat käyvät läpi metamorfoosiensa eri vaiheet, millä nämä metamorfoosit jatkuvat ketjuna ja millä metamorfoosinsa läpikäyneet tavarat korvataan kiertokulkuprosessiin tulevilla uusilla tavaroilla. Kun siis hintoja annettaessa kaikkien tavaroiden vaihtoarvo muuttui ajatuksellisesti arvonsuuruudeltaan vastaavansuuruiseksi kultaeräksi ja kun molemmissa eristyneissä kiertotapahtumissa $R - T$ ja $T - R$ sama arvosumma oli olemassa kaksinkertaisena, toiselta puolen tavarassa, toiselta puolen kullassa, niin kullan olemista kiertokulkuvälineenä puolestaan ei määrää sen eristetty suhde yksittäisiin paikallaan lepääviin tavaroihin, vaan kullan liikkuva olemisen prosessia läpikäyvässä tavaramaailmassa. Tämän olemisen määrää se kullan toiminto, missä kulta ilmaisee paikan muutoksellaan tavaroiden muodonmuutosta, siis ilmaisee paikan muutoksensa nopeudella tavaroiden muodonmuutoksen nopeutta. Kullan todellisen esiintymisen kiertokulkuprosessissa, ts. kierrossa olevan todellisen kultapaljouden määrää nyt siis kullan toimiva oleminen itse kokonaisprosessissa.

Rahan kiertokulun edellytyksenä on tavaroiden kiertokulku, nimittäin raha kiertää tavaroita, joilla on hinnat, jotka toisin sanoen on ajatuksellisesti jo asetettu yhtäläisiksi tiettyjen kultaerien kanssa. Itse tavaroiden hinnanmäärityksessä edellytetään mittayksikkönä toimivan kultaerän arvonsuuruus eli kullan arvo annetuksi. Tämän edellytyksen vallitessa määrää siis kiertokulkuun

tarvitun kultaerän lähinnä tavaroiden realisoitavien hintojen kokonaissumma. Mutta itse tämän kokonaissumman määrää 1) hintataso, tavaroiden kullassa mitattujen vaihtoarvojen suhteellinen korkeus tai alhaisuus sekä 2) tietyillä hinnoilla kiertävien tavaroiden määrä, siis tietyillä hinnoilla tapahtuvien ostojen ja myyntien määrä.* Jos yksi vehnäquarter maksaa 60 šillingiä, tarvitaan sen panemiseksi kiertämään kaksi kertaa niin paljon kultaa kuin sen panemiseksi kiertämään eli sen hinnan realisoimiseksi siinä tapauksessa että quarter maksaa vain 30 šillingiä. Kun 500 quarteria kiertää 60 šillingin hinnalla, tarvitaan kaksi kertaa niin paljon kultaa kuin samalla hinnalla kiertävää 250 quarteria varten. Vihdoin tarvitaan 100 šillingin hinnalla kiertävää 10 quarteria varten puolta vähemmän kultaa kuin 50 šillingin hinnalla kiertävää 40 quarteria varten. Tästä seuraa, että tavaroiden kiertokulkuun tarvittu kultaerä voi pienentyä huolimatta hintojen noususta, jos kiertokulussa olevien tavaroiden paljous vähenee suuremmassa suhteessa kuin hintojen kokonaissumma kasvaa. Ja päinvastoin kiertovälineen paljous voi kasvaa, jos kiertokulussa olevien tavaroiden paljous vähenee, mutta tavaroiden hintojen summa kasvaa suuremmassa suhteessa. Niinpä esimerkiksi mainiot englantilaiset erityistutkimukset ovat osoittaneet, että Englannissa tapahtuneen viljan kallistumisen alkuvaiheissa kiertävän rahan paljous kasvoi, koska pienentyneen viljan paljouden hinnan summa oli suurempi kuin suuremman viljan paljouden hinnan summa, mutta samaan aikaan muun tavarapaljouden kiertokulku jatkui jonkin aikaa vanhoilla hinnoilla. Sitä vastoin viljan kallistumisen myöhemmässä vaiheessa kiertävän rahan paljous väheni, joko siksi että viljan ohella myytiin vähemmän tavaroita

* Rahan määrä on samantekevä »edellyttäen että rahaa on tarpeeksi pitämään voimassa tavaroiden mukaan annetut hinnat». *Boisguillebert*, mts. 209. »Jos 400 miljoonan punnan tavaroiden kiertokulkuun tarvittiin 40 miljoonan kultamäärä ja tämä määräsuhde $\frac{1}{10}$ oli adekvaatti taso, täytyisi kultamäärän kasvaa samalla tasolla pysyäkseen 45 miljoonaan, jos kiertokulussa olevien tavaroiden määrä kasvaisi luonnollisista syistä 450 miljoonaan.» *W. Blake*. *Observations on the Effects Produced by the Expenditure of Government etc.*, Lontoo 1823, s. 80.

vanhoilla hinnoilla tai yhtä paljon tavaroita alhaisemmillä hinnoilla.

Kuten olemme nähneet, ei kierrossa olevan rahan paljoutta kuitenkaan määrää vain realisoitavien tavaranhintojen kokonaissumma, vaan samalla se nopeus, jolla raha tekee kiertoliikkeen eli toteuttaa tietyinä aikajaksona tämän realisointitoimen. Jos sama sovereign tekee samana päivänä kymmenen ostoa tavarann hinnan ollessa joka kerta yksi sovereign, jos se siis vaihtaa 10 kertaa käsiä, se täyttää täsmälleen saman tehtävän kuin 10 sovereignia, joista jokainen tekee yhdessä päivässä vain yhden kierron.* Kullan kiertoliikkeen nopeus voi siis korvata kullan paljouden eli kullan olemista kiertokulprosessissa ei määrää vain sen oleminen vastikkeena tavarann rinnalla, vaan myös kullan oleminen tavaroiden metamorfoosiliikkeen sisällä. Rahankiertoliikkeen nopeus korvaa rahan paljouden kuitenkin vain tietynasteisesti, koska kunakin annettuna ajankohtana sattuu paikkaan nähden rinnakkain loputtoman pirstoutuneita ostoja ja myyntejä.

Jos kierrossa olevien tavaroiden kokonaishinnat nousevat, mutta pienemmässä suhteessa kuin rahan kiertoliikkeen nopeus kasvaa, niin kiertovälineen paljous vähenee. Jos kiertokulun nopeus päinvastoin vähenee suuremmassa suhteessa kuin kiertokulussa olevan tavarann paljouden kokonaishinta, kiertovälineen paljous kasvaa. Kiertovälineen paljouden kasvu hintojen yleisesti alentuessa ja kiertovälineen paljouden väheneminen hintojen yleisesti noustessa on eräs tavarann hintojen historian merkilepännuimmista ilmiöistä. Kuitenkin ne syyt, jotka aiheuttavat hintatason nousun ja samanaikaisesti vielä suuremman nousun rahan kiertonopeuden tasossa, samoin kuin päinvastainen liikekin, jäävät yksinkertaisen kiertokulun tarkastelun ulkopuolelle. Esimerkin vuoksi voidaan mainita, että muun muassa luoton vallitsevuuden kausina rahankierron vauhti kasvaa nopeammin kuin tavarann hinnat, kun taas luoton vähetessä tavarann hinnat alenevat hitaammin kuin kiertokulun nopeus

* »Rahan kiertoliikkeen nopeus, ei metallin määrä aiheuttaa sen, että rahaa näyttää olevan paljon tai vähän.» (*Galiani*, mts. 99.)

laskee. Yksinkertaisen rahankierron pinnallinen ja muodollinen luonne tulee ilmi juuri siinä, että kaikki kiertovälineen paljoutta määräävät tekijät kuten kierrossa olevien tavaroiden paljous, hinnat, hintojen nousu tai lasku, samanaikaisten ostojen ja myyntien lukumäärä ja rahankierron nopeus riippuvat tavaramaailman metamorfoosiprosessista, joka puolestaan riippuu tuotantotavan, väestömäärän, kaupunkien ja maaseudun suhteen, liikennevälineiden kehityksen, suuremman tai vähäisemmän työnjaon, luoton jne. kokonaisluonteesta, lyhyesti sanottuna olosuhteista, jotka kaikki ovat yksinkertaisen rahankierron *ulkopuolella* ja vain heijastuvat siinä.

Jos kiertokulun nopeus on edellytetty, määräävät siis yksinkertaisesti tavaroiden hinnat kiertovälineen paljouden. Hinnat eivät siis ole korkeita tai alhaisia sen vuoksi, että kierrossa on suurempi tai pienempi määrä rahaa, vaan rahaa kiertää suurempi tai pienempi määrä siksi, että hinnat ovat korkeat tai alhaiset. Tämä on eräs tärkeimmistä taloudellisista laeista ja sen yksityiskohtainen todistaminen tavarahintojen historian avulla on Ricardon jälkeisen englantilaisen taloustieteen ehkä ainoa ansio. Jos kokemus nyt osoittaa, että tietyn maan metallisen kierron taso eli kierrossa olevan kullan tai hopean paljous on tosin altis tilapäisille laskuille ja nousuille ja monasti sangen voimakkailla laskuille ja nousuille,* mutta kokonaisuutena ottaen pysyy pitempiä aikajaksoja samana ja poikkeamat keskitasosta jatkuvat vain

* Englanti tarjosi vuonna 1858 esimerkin metallisen kierron tavattoman voimakkaasta laskusta keskitasonsa alapuolelle, kuten näkyy seuraavasta »Economistista»²⁴ otetusta lainauksesta: »Asian luonteesta (nimittäin yksinkertaisen kiertokulun pirstoutuneesta luonteesta) johtuen ei voi saada mitään kovin tarkkoja tietoja siitä paljonko käteistä rahaa kiertää markkinoilla sekä pankeissa asioimattomien yhteiskuntakerrosten käsissä. Mutta eräs parhaista käteisrahan määrässä tapahtuvien muutosten osoittajista on ehkä suurten kauppakansojen rahapajojen aktiivisuus tai epäaktiivisuus. Rahaa leimataan paljon silloin kun sitä tarvitaan paljon ja sitä leimataan vähän kun tarve on vähäinen... Englannin rahapaja leimasi rahaa 9 245 000 puntaa vuonna 1855, 6 476 000 puntaa vuonna 1856 sekä 5 293 858 puntaa vuonna 1857. Vuonna 1858 ei rahapajalla ollut juuri mitään tekemistä.» »Economist», 10. heinäkuuta 1858. Mutta samaan aikaan oli pankin kellarissa pyöreästi 18 miljoonaa puntaa kultana.

heikoiksi heilahduksiksi muuttuvina, niin tämä ilmiö selittyy yksinkertaisesti kiertävän rahan paljoutta määrävien olosuhteiden vastakohtaisesta luonteesta. Näiden olosuhteiden yhtäaikainen muuntuminen lamaannuttaa niiden vaikutuksen ja jättää kaiken entiselleen.

Laki, jonka mukaan rahan kiertonopeuden ja tavaroiden hintojen summan ollessa annettuja kiertovälineen paljous on määrätty, on ilmaistavissa myös niin, että tavaroiden vaihtoarvojen ja tavaroiden metamorfoosien keskinopeuksien ollessa annettuja riippuu kiertokulussa olevan kullan paljous kullan omasta arvosta. Jos näin ollen kullan arvo, ts. kullan tuottamiseen tarvittu työaika lisääntyy tai vähenee, tavaroiden hinnat nousevat tai laskevat käänteisessä suhteessa. Ja kiertonopeuden pysyessä ennallaan tätä hintojen yleistä nousua tai laskua vastaisi saman tavarapaljouden kiertokulkuun tarvittu kullan suurempi tai pienempi paljous. Sama vaihtelu tapahtuisi silloinkin jos entinen arvonmitta korvattaisiin arvokkaammalla tai arvottomammalla metallilla. Niinpä kun Hollanti korvasi kultarahan hopearahalla, koska maa tahtoi pitää hellää huolta valtiolle lainanneista ja koska se pelkäsi Kaliforniassa ja Australiassa tehtyjen kultalöytöjen vaikutuksia, maa tarvitsi 14—15 kertaa enemmän hopeaa kuin se oli aiemmin tarvinnut kultaa pitääkseen saman tavarapaljouden kiertokulussa.

Siitä, että kiertokulussa oleva kultaerä on riippuvainen tavaroiden hintojen vaihtelevasta summasta ja kiertokulun vaihtelevasta nopeudesta, seuraa, että metallisen kiertovälineen on kyettävä paljoudeltaan supistumaan ja laajenemaan eli lyhyesti sanottuna että kullan on kiertokulkuprosessin tarpeen mukaan milloin astuttava prosessiin kiertovälineenä, milloin jälleen irrottauttava siitä. Näemme myöhemmin kuinka itse kiertokulkuprosessi toteuttaa nämä ehdot.

c) Metalliraha. Arvonmerkki

Kulta saa kiertovälineenä toimiessaan oman façoninsa*, siitä tulee *metalliraha*. Jotta tekniset vaikeudet ei-

* — kuosinsa. *Toim.*

vät pysähdyttäisi sen kiertoliikettä, kulta leimataan laskurahan mitta-asteikon mukaan rahaksi. Kultakappaleet, joiden leima ja ulkomuoto osoittavat niiden sisältävän rahan laskunimien, sterlinkipunnan, šillingin jne. esittämät paino-osat kultaa, ovat metallirahoja. Kuten metallirahahinnan määrittäminen, siten myös rahan leimaamisen tekninen tehtävä kuuluu valtiolle. Samoin kuin laskurahana, raha saa metallirahanakin *paikallisen ja poliittisen* luonteen, puhuu eri maissa eri äidinkieltä ja käyttää erilaisia kansallisasuja. Se alue, jolla raha tekee kiertoliikettä metallirahana, eroaa näin ollen *sisäisenä*, maan rajojen vetämänä tavaroiden kiertokuluna tavaramaailman *yleisestä* kiertokulusta.

Kuitenkaan kulta harkkomuodossa ja kulta metallirahana eivät eroa toisistaan sen enempää kuin kullan metallirahanimi ja sen painonimi. Se mikä on jälkimmäisten kohdalla nimien välinen ero, on edellisten kohdalla pelkkä ulkomuodon ero. Kultakolikot voidaan heittää sulatusupokkaaseen ja muuttaa siten takaisin sans phrase* kullaksi, samoin kuin kultaharkko tarvitsee vain lähettää rahapajaan jotta saa metallirahamuodon. Muuttuminen yhdestä ulkomuodosta toiseen ja takaisin on puhtaasti tekninen operaatio.

Englannin rahapajasta 100 naulalla eli 1200 troy-unssilla 22-karaatin kultaa saa 4672 $\frac{1}{2}$ puntaa eli kultasovereignia, ja jos nämä kultasovereignit pannaan toiseen vaakakuppiin ja 100 naulaa harkkokultaa toiseen, ne painavat yhtä paljon ja niin on todistettu ettei sovereign ole mitään muuta kuin tällä nimellä englantilaisessa metallirahanimessä osoitettu kullan paino-osa, jolla on oma ulkomuoto ja oma leima. Nämä 4672 $\frac{1}{2}$ kultasovereignia heitetään eri pisteistä kiertokulkuun ja sen mukaansa tempaamina ne täyttävät yhtenä päivänä tietyn kiertoliikkeiden luvun, yksi sovereign enemmän, toinen vähemmän. Jos kunkin unssin päivittäisten kiertoliikkeiden keskimäärä olisi 10, niin 1200 unssia kultaa realisoisi 12 000 unssia eli 46 725 sovereignin vastaavan kokonaissumman tavaranhintoja. Yhtä kultaunssia voi-

* — mutkattomaksi. *Toim.*

daan väännellä ja käännellä mielin määrin eikä se koskaan paina 10 kultaunssia. Sen sijaan kiertokulkuprosessissa 1 unssi painaa todellakin 10 unssia. Metallirahan oleminen kiertokulkuprosessin sisällä on yhtä kuin metallirahan sisältämä kultaerä kerrottuna metallirahan kiertoliikkeiden lukumäärällä. Paitsi todellista olemistaan tietynpainoisena erillisenä kultakappaleena metalliraha saa siis ajatuksellisen olemisen, joka syntyy sen toiminnosta. Tekeepä sovereign sitten yhden tai kymmenen kiertoliikettä, jokaisessa yksittäisessä ostossa tai myynnissä se vaikuttaa vain yksittäisenä sovereignina. Asia on tässä samoin kuin kenraalin kohdalla, joka taistelupäivänä ilmestymällä oikeaan aikaan 10 eri kohtaan korvaa 10 kenraalia, mutta on silti joka kohdassa täsmälleen sama kenraali. Kiertovälineen idealisoituminen, joka syntyy rahankierrossa määrän korvaamisesta nopeudella, koskee vain metallirahan toiminnallista olemista kiertokulkuprosessin sisällä, mutta ei kosketa yksittäisen rahan kappaleen olemista.

Rahankierto on kuitenkin ulkoista liikettä, ja vaikakakaan sovereign non olet*, se liikkuu kuitenkin sekalaisessa seurassa. Kaikenlaisten käsien, kukkaroiden, taskujen, lompakoiden, massien, kassojen, kirstujen ja arkkujen aiheuttama kitka kuluttaa metallirahaa, jättää yhden kulta-atomin sinne ja toisen tänne ja näin metalliraha menettää maailmaa kiertäessään yhä enemmän sisäisestä pitoisuudestaan. Metallirahaa käytettäessä sitä kulutetaan. Ottakaamme kiinni sovereigniin sellaisella hetkellä, jolloin sen synnynnäinen luja luonne näyttää joutuneen vasta heikon rasituksen kohteeksi.

»Kun leipuri saa tänään upouuden sovereignin tuoreeltaan pankista ja maksaa sen huomenna myllärille, hän ei maksa samaa todellista (veritable) sovereignia; se on kevyempi kuin hänen saadessaan sen.»**:

»On selvää että metalliraha joutuu itse asioiden luonteesta johtuen menettämään alituisesti pala palalta arvoaan pelkästään tavallisen ja väistämättömän kulumisen seurauksena. On fyysinen

* — ei haise. *Toim.*

** *Dodd. Curiosities of Industry etc., Lontoo 1854, s. 16.*

mahdottomuus sulkea kevyet metallirahat joksikin ajaksi, edes yhdeksi ainoaksi päiväksi kokonaan pois kiertokulusta.»*

Jacob arvioi, että niistä 380 miljoonasta punnasta, jotka olivat vuonna 1809 olemassa Euroopassa, oli vuoteen 1829 mennessä, siis 20 vuodessa kokonaan hävinnyt kulumalla 19 miljoonaa puntaa.** Niin kuin siis tavara putoaa ensimmäisellä kiertokulussa ottamaallaan askelella pois kierrosta, siten metalliraha edustaa parin kierrossa ottamansa askelen jälkeen suurempaa metallipitoisuutta kuin sillä on. Mitä pitempään metalliraha kiertää samalla kiertonopeudella tai mitä vilkkaammaksi sen kierto tulee saman ajanjakson puitteissa, sitä enemmän sen oleminen metallirahana irrottautuu sen kultaisesta tai hopeisesta olemisesta. Jäljelle jää vain magni nominis umbra***. Metallirahan ruumis on enää pelkkä varjo. Kun prosessi alun perin teki metallirahan raskaammaksi, se tekee sen nyt kevyemmäksi, mutta metalliraha vastaa edelleenkin jokaisessa yksittäisessä ostossa ja myynnissä alkuperäistä kultaerää. Sovereign jatkaa näennäissovereignina, näennäiskultana laillisen kulta-kappaleen tehtävän täyttämistä. Kun muut olennot menettävät idealismiaan kokiessaan kitkaa ulkomaailman kanssa, käytäntö idealisoi metallirahan, muuttaa sen oman kulta- tai hopearuumiinsa pelkäksi näennäisolemiseksi. Osaksi hallitukset, osaksi yksityiset seikkailijat käyttävät mitä kirjavimmissa metallirahan väärennyksissä hyväkseen tätä toista, itse kiertokulkuprosessin aiheuttamaa metallirahan idealisointia eli sen nimellisen ja todellisen pitoisuuden eroa. Rahalaitosten koko historia keskiajan alusta lähtien aina pitkälle 1700-luvulle asti pelkistyy näiden kaksipuolisten ja antagonististen

* »The Currency Question Reviewed etc. by a Banker», Edinburgh 1845, s. 69 jne. »Jos hiukan käytetty taaleri olisi hiukan vähäisempi arvoltaan kuin aivan uusi taaleri, silloin kiertokulku viivästyisi alinomaan eikä yksikään maksu tapahtuisi ilman riitelyä.» (*Germain Garnier*, mt., I osa, s. 24.)

** *William Jacob*. An Historical Inquiry into the Production and Consumption of the Precious Metals, Lontoo 1831, II osa, XXVI luku (Historiallinen tutkielma jalometallien tuotannosta ja käytöstä), s. 322.

*** — suuren nimen varjo. *Toim.*

väärennysten historiaksi ja Custodin julkaisema italia-laisten taloustieteilijöiden teosten moniniteinen kokoelma liikkuu suurimmaksi osaksi tämän kysymyksen ympärillä.

Kullan näennäisoleminen sen oman toiminnon sisällä joutuu kuitenkin ristiriitaan sen todellisen olemisen kanssa. Toinen kultakolikko on kiertoliikkeessä menettänyt enemmän, toinen vähemmän metallipitoisuudestaan ja näin ollen toinen sovereign on tosiasiaassa arvokkaampi kuin toinen. Mutta kun ne toiminnollisessa olemisessaan metallirahana käyvät samasta, $\frac{1}{4}$ unssia painava sovereign ei käy sen arvokkaammasta kuin $\frac{1}{4}$ unssia näennäisesti painava, joutuu osa täysipainoisista sovereigneista kokemaan paatuneiden haltijoiden käsissä kirurgisia leikkauksia, jolloin niille tehdään keinotekoisesti sama minkä itse kiertoliike teki niiden kevyille veljille. Niitä leikellään ja veistellään ja niiden liika kultaihra joutuu sulatusupokkaaseen. Kun $4672\frac{1}{2}$ kultasovereignia pannaan vaakaan ja ne painavat keskimäärin enää 800 unssia 1200 sijasta, niin kultamarkkinoille vietynä niillä voi ostaa enää 800 unssia kultaa eli kullan markkinahinta nousisi sen metallirahahinnan yläpuolelle. Jokainen rahakappale — silloinkin jos se olisi täysipainoinen — olisi metallirahamuodossaan vähemmän arvoinen kuin harkkomuodossaan. Täysipainoiset sovereignit muutettaisiin takaisin harkkomuotoonsa, missä suuremmalla kultamäärällä on suurempi arvo kuin pienemmällä. Niin pian kun tämä lasku metallipitoisuuden alapuolelle olisi ulottunut koskemaan riittävän monia sovereigneja aiheuttaakseen kullan markkinahinnan jatkuvan nousun sen metallirahahinnan yläpuolelle, metallirahan laskunimet pysyisivät samoina, mutta osoittaisivat siitä pitäen entistä pienempää kultaerää. Toisin sanoen rahan mitta-asteikko muuttuisi ja kultaa leimattaisiin vastedes rahaksi tämän uuden mitta-asteikon mukaan. Tullessaan idealisoiduksi kiertovälineenä kultaa olisi aiheuttanut sen takaiskun, että se olisi muuttanut niitä lailla määrättyjä suhteita, joita noudattaen kultaa toimi hintojen mitta-asteikkona. Sama mullistus toistuisi tietyn ajanjakson kuluttua ja näin kultaa olisi toimintoissaan sekä hintojen mitta-asteikkona että kiertovälineenä jatkuvan vaihte-

lun alainen niin että vaihdos yhdessä muodossa aiheuttai-
 si vaihdoksen toisessa muodossa ja päinvastoin. Tämä
 selittää sen aiemmin mainitun ilmiön, että kaikkien
 nykyajan kansojen historiassa on alituisesti pienenevällä
 metallipitoisuudella säilynyt sama rahanimi. Yhtäältä
 metallirahana toimivan ja toisaalta hintojen mitta-as-
 teikkona toimivan kullan välisestä ristiriidasta tulee
 samoin ristiriita metallirahana toimivan ja yleisenä vas-
 tikkeena toimivan kullan välille, ja yleisenä vastikkeena
 kulta ei kierrä vain maan rajojen sisällä, vaan maail-
 manmarkkinoilla. Kulta oli arvojen mittana aina täysi-
 painoinen, koska se siinä toimi vain ajatuksellisen kul-
 lan ominaisuudessa. Ollessaan vastikkeena eristetyssä
 tapahtumassa $T - R$ kulta palautuu heti liikkuvasta
 olemisestaan takaisin lepäävään olemiseensa, mutta me-
 tallirahana olevan kullan luonnollinen substanssi joutuu
 jatkuvaan ristiriitaan oman toimintonsa kanssa. Kul-
 tasovereignin muuttumista näennäiskullaksi ei voida
 täysin välttää, mutta lainsäädäntö pyrkii estämään täl-
 laisen sovereignin jäämisen metallirahaksi poistamalla
 sen käytöstä aineksen vähyden saavutettua tietyn asteen.
 Esimerkiksi Englannin lain mukaan ei yli 0,747 graania
 painostaan menettänyt sovereign ole enää laillinen. Eng-
 lannin pankki, joka yksistään vuosien 1844 ja 1848 vä-
 lillä punnitsi 48 miljoonaa kultasovereignia, on saanut
 herra Cottonin keksimästä kultavaa'asta koneen, joka
 ei vain erota kahden sovereignin eroa $\frac{1}{100}$ graanin tark-
 kuudella, vaan kiidättää järjellisen olennon tavoin ali-
 painoisen rahan pöydälle, mistä se joutuu toisen koneen
 alle ja tämä murskaa rahan itämaisella julmuudella.

Kuitenkaan kultakolikko ei voisi näiden ehtojen val-
 litessa ylipäättään lainkaan kiertää ellei sen kiertoliike
 rajoittuisi tiettyyn kierron kehään, jonka rajojen sisällä
 kultakolikko kuluu vähemmän nopeasti. Mikäli kulta-
 kolikko käy kiertokulussa neljännesunssista vaikka pai-
 naakin enää vain $\frac{1}{5}$ unssia, on siitä tosiasiasa tullut
 pelkkä merkki tai symboli $\frac{1}{20}$ kultaunssille, ja näin itse
 kiertokulkuprosessi muuttaa kaikki kultakolikot suu-
 remmassa tai pienemmässä määrin oman substanssinsa
 pelkiksi merkeiksi tai symboleiksi. Mikään olio ei voi
 kuitenkaan olla oma symbolinsa. Maalatut viinirypäleet

eivät ole todellisten rypäleiden symboleja, vaan näennäisiä rypäleitä. Mutta vielä vähemmän voi kevyt sovereign olla täysipainoisen symboli — yhtä vähän kuin laihnutnut hevonen voi olla lihavan symboli. Koska siis kullasta tulee oman itsensä symboli, mutta se ei voi toimia symbolina itselleen, kulta saa niissä kiertokulun kehissä, joissa se kuluu nopeimmin, ts. niissä kehissä, joissa mitasuhteiltaan kaikkein vähäisimpiä ostoja ja myyntejä uusitaan jatkuvasti, kultaolemisestaan irronneen symbolisen, hopeisen tai kuparisen olemisen. Näissä kehissä kiertäisi aina tietty osa kultarahan kokonaismäärästä kolikkoina, joskaan ne eivät olisi samoja kultakappaleita. Tältä osaltaan kulta korvataan hopeisilla tai kuparisilla merkeillä. Kun siis vain yksi erityinen tavara voi toimia yhden maan sisällä arvojen mittana ja siten rahana, voivat eri tavarat toimia kullan rinnalla metallirahana. Nämä kierron apuvälineet, esimerkiksi hopeiset tai kupariset merkit edustavat kiertokulun sisällä tiettyjä kultakolikon murto-osia. Niiden omaa hopea- tai kuparipitoisuutta ei näin ollen määrää hopean ja kuparin arvosuhde kultaan nähden, vaan se säädetään mielivaltaisesti lailla. Niitä saadaan laskea liikkeelle vain siinä määrin kuin niiden edustamat kultarahan vähäiset murto-osat tekisivät jatkuvasti kiertoliikettä, on kysymys sitten suurempien kultarahojen vaihtamisesta tai vastaavasti pienempien tavarahintojen realisoimisesta. Tavaroiden vähittäiskaupakierron sisällä hopeamerkit ja kuparimerkit kuuluvat jälleen erityisiin kehiin. Asian luonteesta johtuen niiden kiertoliikkeen nopeus on käänteisessä suhteessa hintoihin, joita ne toteuttavat jokaisessa yksittäisessä ostossa ja myynnissä tai niiden edustamien kultarahan murto-osien suuruuteen. Jos ajatellaan päivittäisen pienkaupankäynnin valtavaa laajuutta sellaisessa maassa kuin Englannissa, niin kiertävien apumetallirahojen kokonaismäärän suhteellinen merkityksettömyys osoittaa niiden kiertoliikkeen nopeutta ja pysyvyyttä. Parlamentin äskettäin julkaisemasta selonteosta me näemme esimerkiksi, että Englannin rahapaja löi vuonna 1857 kulta rahaksi 4 859 000 punnan edestä sekä hopeaa nimellisarvoltaan 733 000 ja metalliarvoltaan 363 000 punnan edestä. 31. joulukuuta 1857 päättyneenä kymmen-

vuotiskautena lyödyn kullan kokonaismäärä oli 55 239 000 punttaa ja hopean ainoastaan 2 434 000 punttaa. Kuparirahojen nimellisarvo nousi vuonna 1857 ainoastaan 6720 puntaan, jonka kupariarvo oli 3492 punttaa, ja tästä oli 3136 punnan arvosta pennyjä, 2464 arvosta puoli-pennyjä ja 1120 arvosta neljännespennyjä. Kymmenen viime vuoden aikana lyötyjen kuparikolikkojen kokonaisarvo oli nimellisarvoltaan 141 477 punttaa ja metalliarvoltaan 73 503 punttaa. Kuten se lailla säädetty metallin menetyksen raja, jonka kohdalla kultakolikot on poistettava käytöstä, estää niiden jatkuvan toimimisen metallirahoina, siten kääntäen hopea- ja kuparimerkkien lakisääteisesti realisoiman hintatason määrääminen estää näitä merkkejä siirtymästä kiertoalueeltaan kultakolikkojen kiertoalueelle ja määräytymästä pysyvästi rahaksi. Niinpä esimerkiksi Englannissa tarvitsee ottaa maksuksi kerralla kuparia vain 6 pennyn ja hopeaa vain 40 šillingin määrä. Jos hopea- ja kuparimerkkejä laskettaisiin liikkeelle suurempina paljouksina kuin niiden kiertoalueiden tarpeet vaativat, tämä ei kohottaisi tavaroiden hintoja, vaan tapahtuisi näiden merkkien kasaantumista vähittäiskauppiaille, joiden olisi lopulta pakko myydä ne metallina. Näin kasaantuivat vuonna 1798 englantilaiset kuparikolikot, jotka yksityishenkilöt olivat laske-neet liikkeelle, 20 350 punnan edestä pienkauppiaille, nämä yrittivät turhaan panna ne uudelleen kiertoliik-keeseen ja joutuivat vihdoin heittämään ne tavarana kuparimarkkinoille.*

Niillä hopea- ja kuparimerkeillä, jotka edustavat kultakolikkoja tietyillä sisäisen kierron alueilla, on lailla säädetty hopea- ja kuparipitoisuus, mutta kun kierto tarttuu niihin, ne hioutuvat ja idealisoituvat kultakolikkojen tavoin, joskin kiertoliikkeensä nopeuden ja pysyvyyden mukaisesti vielä nopeammin, pelkiksi varjoruumiiksi. Jos nyt taas vedettäisiin metallin menetykselle se rajalinja, jonka kohdalla hopea- ja kuparimerkit menettäisivät metallirahaluonteensa, niin ne itse täytyisi jälleen

* *David Buchanan*. *Observations on the Subjects Treated of in Doctor Smith's Inquiry on the Wealth of Nations etc.* (Huomioita aiheista, joita tri Smith käsittelee Tutkimuksessa kansojen varallisuuden olemuksesta ja syistä), Edinburgh 1814, s. 3.

korvata oman kiertoalueensa tietyn kehän sisällä muulla symbolisella rahalla, vaikkapa raudalla ja lyijyllä, ja tämä symbolisen rahan esittäminen toisella symbolisella rahalla olisi päättymätön prosessi. Siten itse rahankiertoliikkeen välttämättömyys pakottaa kaikissa kehittyneen kiertokulun maissa tekemään hopea- ja kuparimerkkien metallirahaluonteen riippumattomaksi kaikenasteisesta metallinmenetyksestä. Tässä tulee ilmi se asian luonteeseen kuuluva seikka, että ne eivät ole kultakolikon symboleja siksi, että ne ovat hopeasta tai kuparista tehtyjä symboleja, että niillä on arvo, vaan ne ovat sitä sikäli kuin niillä ei ole mitään arvoa.

Suhteellisen arvottomat aineet, kuten *paperi* voivat siis toimia kultarahan symboleina. Apumetallirahojen muodostuminen metallimerkeistä, hopeasta, kuparista jne. johtuu suurimmaksi osaksi siitä, että useimmissa maissa kiersi vähemmän arvokkaita metalleja rahana — kuten hopeaa Englannissa, kuparia muinaisessa Rooman tasavallassa, Ruotsissa, Skotlannissa jne.— ennen kuin kiertoprosessi alensi ne vaihtokolikoiksi ja toi jalomman metallin niiden tilalle. Asian luonteeseen kuuluu lisäksi, että metallisesta kierrosta välittömästi kasvava rahasymboli on ensi sijassa itsekin jälleen metallia. Samoin kuin se kullan määräosa, jonka täytyi jatkuvasti kiertää vaihtometallirahana, korvataan metallimerkeillä, voidaan se osa kultaa, jota sisäisen kierron alue jatkuvasti nielee metallirahana, jonka täytyy siis jatkuvasti tehdä kierto-liikettä, korvata arvottomilla merkeillä. Se taso, jonka alle kierto-liikettä tekevien metallirahojen joukko ei koskaan laske, on määrätty jokaisessa maassa kokemuksen perusteella. Metallirahojen nimellispitoisuuden ja metallipitoisuuden alunperin vähäpätöinen erilaisuus voi siis edetä täydelliseen eroon asti. Rahan metallirahanimi irrottautuu substanssistaan ja on olemassa sen ulkopuolella arvottomissa paperiseteleissä. Kuten tavaroiden vaihtoarvo kiteytyy vaihtoprosessissaan kultarahaksi, siten kultaraha haihtuu kierto-liikkeessä oman itsensä symboliksi. ensiksi loppuun kuluneen kultakolikon muodossa, sitten apumetallirahojen muodossa ja lopuksi arvottoman merkin, paperin, pelkän *arvonmerkin* muodossa.

Kuitenkin kultakolikko synnytti aluksi metalliset,

sitten paperiset sijaisensa vain siksi, että se jatkoi metallin menetyksestään huolimatta metallirahana toimimista. Se ei kiertänyt siksi, että se kului loppuun, vaan se kului loppuun muuttuen symboliksi siksi, että se jatkoi kiertoaan. Vain siinä määrin kuin kultarahasta itsestään tulee prosessin sisällä pelkkä oman arvonsa merkki, voivat pelkät arvonmerkit korvata sen.

Sikäli kuin liike $T - R - T$ on välittömästi toisikseen muuttuvien vaiheiden $T - R$ ja $R - T$ prosessinluonteinen yhteys, eli sikäli kuin tavara käy läpi kokonaismetamorfoosinsa prosessin, tavara kehittää vaihtoarvonsa hinnaksi ja rahaksi kumotakseen heti taas tämän muodon. tullakseen taas tavaraksi tai oikeammin käyttöarvoksi. Tavara etenee siis vaihtoarvonsa *vain näennäiseen itsenäistämiseen*. Me näimme toisaalta, että sikäli kuin kulta toimii vain kolikkona eli on jatkuvasti kiertoliikkeessä, se esittää tosiasiaa vain tavaroiden metamorfoosien ketjuuntumista ja tavaroiden pelkästään *ohimenevää rahana olemista*, realisoi yhden tavarannan ainoastaan realisoidakseen toisen hinnan, mutta ei ilmene missään vaihtoarvon lepäävänä olemisena tai itse lepäävänä tavarana. Se todellisuus, jonka tavaroiden vaihtoarvo saa tässä prosessissa ja jota kulta esittää kiertoliikkeessään, on pelkkää sähkökipinän todellisuutta. Vaikka kysymyksessä onkin todellinen kulta, se toimii vain näennäiskultana ja siten se voidaan tässä toiminnossaan korvata oman itsensä merkillä.

Metallirahana toimiva arvonmerkki, vaikkapa paperi on rahanimensä ilmaiseman kultaerän merkki, siis *kullanmerkki*. Yhtä vähän kuin tietty kultaerä ilmaisee itsessään arvosuhdetta, yhtä vähän sitä ilmaisee sen tilalle astuva merkki. Sikäli kuin tietyllä kultaerällä on esi-neellistyneenä työaikana tietty arvonsuuruus, kullanmerkki ilmaisee arvoa. Mutta sen esittämä arvonsuuruus riippuu joka kerta sen edustaman kultaerän arvosta. Suhteessa tavaroihin arvonmerkki ilmaisee *niiden hintojen todellisuutta*, on signum pretii* ja tavaroiden arvon merkki vain siksi, että tavaroiden arvo on ilmaistu niiden hinnassa. Prosessissa $T - R - T$, sikäli kuin se esittää

* — hintojen merkki. *Totm.*

vain molempien metamorfoosien prosessinluonteista yhteyttä tai niiden välitöntä muuttumista toisikseen — ja tällaisena se esiintyy sillä kierron alueella, jolla arvonmerkki toimii — tavaroiden vaihtoarvo saa hinnassa vain ajatuksellisen, rahassa vain kuvitellun, symbolisen olemassaolon. Näin vaihtoarvo ilmenee *vain* ajateltuna tai esineelliseksi kuviteltuna, mutta sillä ei ole mitään *todellisuutta* paitsi itse tavaroissa, sikäli kuin niissä on esineellistynyt tietty erä työtä. Tämän perusteella näyttää siltä kuin arvonmerkki edustaisi tavaroiden arvoa *välittömästi*, sehän ei esiinny kullan merkinä, vaan hinnassa vain ilmaistun, mutta yksinomaan tavarassa olemassaolevan vaihtoarvon merkinä. Tämä kuvitelma on kuitenkin väärä. Arvonmerkki on välittömästi ainoastaan *hinnanmerkki*, siis *kullanmerkki*, ja vain kierto-tietä tavararan arvon merkki. Kulta ei ole myynyt Peter Schlemihlin²⁵ tavoin varjoaan, vaan ostaa varjollaan. Näin ollen arvonmerkki vaikuttaa vain sikäli kuin se *esittää* kuvaannollisesti prosessin sisällä toisen tavararan hintaa suhteessa toiseen tavararaan tai *kultaa* suhteessa jokaiseen tavaranhaltijaan. Tietystä suhteellisen arvotomasta esineestä, nahanpalasta, paperisetelistä jne. tulee ensiksi tavanomainen rahamateriaalin merkki, mutta se säilyy merkinä vain siten, että sen oleminen symbolina taataan tavaranhaltijoiden yleisellä tahdolla, että se toisin sanoen saa lakisäätteisesti sopimus pohjaisen olemisen ja näin ollen pakkokurssin. Valtion paperiraha, jolla on pakkokurssi, on *arvonmerkin* huippuunsa kehittynyt muoto sekä ainoa paperirahan muoto, joka kasvaa välittömästi metallisesta kierrosta tai yksinkertaisesta tavarankierrosta itsestään. *Luottoraha* kuuluu yhteiskunnallisen tuotantoprosessin korkeammalle alueelle ja sitä säätelevät vallan toiset lait. Symbolinen paperiraha ei itse asiassa lainkaan eroa apumetallirahasta, se vaikuttaa vain laajemmalla kiertoalueella. Jos hintojen mitta-asteikon tai metallirahahinnan pelkästään tekninen kehitys ja edelleen raakakullan ulkoinen muuttuminen kultakolikoiksi jo aiheutti valtion puuttumisen asiaan ja siten sisäinen kierto erosi silmännähtävästi yleisestä tavarankierrosta, niin metallirahan kehitys arvonmerkiksi saattaa tämän eron täydelliseksi. Raha

voi pelkkänä kiertovälineenä ylipäänsä itsenäistyä vain sisäisen kierron alueella.

Esityksemme on osoittanut, että kullan metalliraha-oleminen itse kultasubstanssista irronneena arvonmerkkinä syntyy itse kiertoprosessista, ei sopimuksesta tai valtion väliintulosta. Venäjä tarjoaa silmiinpistävän esimerkin arvonmerkin luontaisyydestä. Siihen aikaan kun nahat ja turkikset toimivat siellä rahana, loi risti-riita tämän nopeasti kuluvan ja kömpelösti käsiteltävän materiaalin ja sen kiertovälineenä toimimisen välillä tavon korvata se pienillä leimatuilla nahanpaloilla, ja näin niistä tuli maksuosoituksia, jotka olivat maksettavissa vuodilla ja turkiksilla. Myöhemmin niistä tuli kopeekan nimellä pelkkiä hopearuplan murto-osien merkkejä ja ne säilyivät paikoitellen tässä käytössä vuoteen 1700, jolloin Pietari Suuri käski lunastaa ne pienillä valtion liikkeelle laskemilla kuparikolikoilla.* Antiikin kirjoittajat, jotka saattoivat tarkastella vain metallisen kierron ilmiöitä, ymmärsivät jo kultarahan symboliksi tai arvonmerkiksi. Näin esimerkiksi Platon** ja Aristoteles*** Maissa joissa ei ole lainkaan kehittynyt luotonantoa, kuten Kiinassa, syntyy pakkokurssin alainen

* *Henry Storch*. Cours d'économie politique etc. avec des notes par J. B. Say (Kansantaloustieteen oppikirja jne.), Pariisi 1823, osa IV, s. 79. Storch julkaisi teoksensa Pietarissa ranskan-kielisenä. J. B. Say julkaisi heti Pariisissa jälkipainoksen laajennettuna niin sanotuilla »selityksillä», jotka sisälsivät tosiasiaa pelkkiä latteuksia. Storch ei suhtautunut tähän »tieteen ruhtinaan» tekemään teoksensa anastukseen mitenkään kohteliaasti (katso hänen teostaan Considerations sur la nature du revenu national, Pariisi 1824).

** *Platon*. Valtio, II kirja. »Metalliraha on vaihdon symboli» (Opera omnia etc., toim. G. Stallbaumius, Lontoo 1850, s. 304). Platon kehittää rahaa vain arvonmitan ja arvonmerkin määrittämisessä, mutta kaipaa sisäisessä kierrossa toimivan arvonmerkin lisäksi toista Kreikan ja ulkomaiden väliseen liikenteeseen. (Vrt. myös hänen Lakiensa 5. kirjaan.)

*** *Aristoteles*. Ethica Nicomachea, 5. kirja, 8. luku. »Rahasta tuli ainoa vaihtoväline molemminpuoliseen tarpeeseen sopimusten perusteella. Ja sillä on nimi *nomisma* siksi, ettei se ole syntynyt luontaisesti, vaan lain (*nomos*) kautta ja että me voimme muuttaa rahaa ja tehdä sen käyttökeltottomaksi.» Aristoteles on ymmärtänyt rahan verrattomasti monipuolisemmin ja syvemmin kuin Platon. Seuraavassa kohdassa hän kehittää kauniisti esiin sen, kuinka eri yhteisöjen välisestä vaihtokaupasta syntyy välttämät-

paperiraha jo varhain.* Jotkut paperirahan myöhemmät puolustajat viittaavat myös nimenomaisesti itse kiertoprosessista aiheutuvaan metallirahan muuttumiseen arvonmerkiksi. Näin tekevät esimerkiksi Benjamin Franklin** ja piispa Berkeley.***

tömyys antaa rahan luonne jollekin erityiselle tavaralle, joka on siis itsessään arvokas substanssi. »Kun vastavuoroisen avunannon lähteet, joista saattoi tuoda mitä puuttui ja joihin saattoi viedä mitä oli liikaa siirtyivät kauemmas, syntyi *välttämättömyyden pakosta* rahan käyttö... Sovittiin ettei kahdenkeskisessä vaihdossa anneta eikä oteta mitään muuta kuin *jotain itsessään arvokasta*, jonka etuna on mukavuus käytössä... kuten rauta ja hopea tai jokin muu samanlainen.» (*Aristoteles*. Poliitiikka, I kirja, 9. luku.) Michel Chevalier, joka ei joko ole lukenut Aristotelesta tai ei ole ymmärtänyt häntä, lainaa tätä kohtaa todistaakseen, että Aristoteleen käsityksen mukaan kiertovälineenä on oltava jonkin itsessään arvokkaan substanssin. Aristoteles sanoo päinvastoin selvästi, että rahalla näyttää olevan pelkkänä kiertovälineenä pelkästään sopimusohjainen tai lailla säädetty oleminen, minkä osoittaa jo sen nimi *nomisma*, sekä se että raha saa tosiasiaassa käyttöarvonsa metallirahana vain omasta toiminnastaan eikä itse rahan kuuluvasta käyttöarvosta. »Raha sinänsä näyttää olevan *arvotonta* ja täysin lailla säädettyä ja kokonaan vailla vastaavuutta luonnossa, niin että kiertoliikkeen ulkopuolelle tuotuna sillä ei ole mitään arvoa eikä sitä voida käyttää mihinkään hyödylliseen» (mt. [s. 15]).

* *Mandeville, Sir John*. Voyages and Travels, Lontoo, vuoden 1705 painos, s. 105; »Tämä (Kiinan) keisari voi laskea rahaa liikkeelle niin paljon kuin haluaa ilman rajoitusta. Hän ei nimittäin ole riippuvainen kenestäkään ja tekee rahaa ainoastaan leimatusta nahasta tai paperista. Ja kun tämä raha on kiertänyt niin kauan että se alkaa hajota, silloin se tuodaan keisarin rahalaitokseen ja vanhan tilalle otetaan sen jälkeen uutta rahaa. Ja tämä raha kiertää koko maassa ja kaikissa sen maakunnissa... rahaa ei tehdä kullasta eikä hopeasta», ja Mandevillen mielestä »sitä voidaan siksi laskea liikkeelle yhä uudestaan ja suunnattoman paljon.»

** *Benjamin Franklin*. Remarks and Facts Relative to the American Paper Money, 1764, s. 348, mainittu kohta: »Parastaikaa tehdään jopa Englannin hopearahasta pakkokeinoin laillista maksuvälinettä, joka vastaa osaa sen arvosta; kyseinen osa on sen todellisen painon ja nimellisarvon välinen ero. Suuri osa nyt kiertävistä šillingin ja kuuden pennyn rahoista on menettänyt kulumalla 5, 10, 20 ja jotkin kuuden pennyn rahat jopa 50 % painostaan. Tämän *reaali- ja nimellisarvon* välisen erotuksen vastineena ei ole mitään sisäistä arvoa; sitä ei vastaa edes paperi, ei mikään. Kolmen pennyn arvoisen hopearahan saa käymään kuuden pennyn rahasta laillinen maksuvoima, johon liittyy tietoisuus siitä, että raha voidaan helposti antaa eteenpäin samanarvoisena.»

*** *Berkeley*, mainittu teos. »Jos metallirahan nimellisarvo

Montako riisiä seteleiksi leikattua paperia voi kiertää rahana? Näin esitettynä kysymys olisi typerä. Arvottomat merkit ovat arvonmerkkejä vain sikäli kuin ne edustavat kultaa kiertoprosessin sisällä, ja ne edustavat sitä vain sikäli kuin kulta itse tulisi metallirahana kiertoprosessiin — paljoutena, jonka kullan oma arvo olisi määrännyt kun tavaroiden vaihtoarvo ja niiden metamorfoosien nopeus ovat annetut. Nimellisarvoltaan 5 punnan setelit voisivat tehdä kierron vain jos niitä olisi 5 kertaa vähemmän kuin nimellisarvoltaan 1 punnan seteleitä, ja jos kaikki maksut maksettaisiin šillingin seteleinä, täytyisi kierrossa olla 20 kertaa enemmän šillingin kuin punnan seteleitä. Jos nimellisarvoltaan erisuuruiset setelit edustaisivat kultakolikoita, esimerkiksi 5 punnan, 1 punnan ja 10 šillingin setelit, niin näiden arvonmerkkien eri lajien paljoutta ei määräisi vain kokonaiskiertoa, vaan jokaista erityislaatuista kiertokehää varten tarvittava kultaerä. Jos 14 miljoonaa puntaa olisi se taso (kuten Englannin pankkilainsäädäntö olettaa, ei kuitenkaan metallirahan, vaan luottorahan osalta), jonka alle jonkin maan kiertokulku ei milloinkaan laske, voisi kierrossa olla 14 miljoonaa paperiseteliä, kukin niistä 1 punnan arvonmerkki. Jos kullan arvo nousisi tai laskisi, koska sen tuottamiseen tarvittu työaika olisi lyhentynyt tai pidentynyt, niin saman tavarajoukon vaihtoarvon pysyessä samana kasvaisi tai vähenisi kiertävien punnansetelien määrä käänteisessä suhteessa kullan arvonvaihteluun. Jos hopea korvaisi kullan arvojen mittana ja hopean ja kullan arvosuhde olisi 1 : 15 ja jokaisen setelin edustama hopeaerä olisi yhtä suuri kuin sen aiemmin edustama kultaerä, niin vastedes täytyisi kierrossa olla 14 miljoonan sijasta 210 miljoonaa punnanseteliä. Siis paperisetelien paljouden määrää se kultarahan paljous, jota setelit kierrossa edustavat, ja koska setelit ovat arvonmerkkejä vain sikäli kuin ne edustavat tätä kultarahaa, niin setelien arvon määrää yksinkertaisesti niiden *paljous*. Kun siis kiertävän kullan paljous riippuu tavaroiden hinnoista, riippuu kääntäen kiertä-

säilytetään sen metallin mentyä kaiken katoavaisen tietä, eikö kaupan kierto siltikin jatkuisi?»

vien paperisetelien arvo yksinomaan niiden omasta paljoudesta.

Taloudellinen laki näyttää kumoutuvan sillä, että valtio, joka laskee liikkeelle pakkokurssin alaista paperirahaa — ja me käsittelemme ainoastaan tällaista paperirahaa — tulee väliin. Kun valtio antoi metallirahahinnassa tietylle kultapainolle vain ristimänimen ja painoi metallirahaa lyötäessä vain leimansa kultaan, näyttää valtio nyt muuttavan leimansa taikavoimalla paperin kullaksi. Koska paperiseteleillä on pakkokurssi, ei kukaan voi estää valtiota työntämästä mielivaltaisen suurta setelimäärää kiertoon ja leimaamasta seteleitä mielivaltaisilla metallirahanimillä, kuten 1 punta, 5 puntaa, 20 puntaa. Kun setelit ovat kerran kierrossa, niitä on mahdotonta heittää ulos, sillä maan rajapyykit estävät toisaalta niiden kulun, ja toisaalta setelit menettävät kaiken arvon, niin käyttöarvon kuin vaihtoarvon kierron ulkopuolella. Kun setelit erotetaan toiminnallisesta olemisestaan, ne muuttuvat arvottomiksi paperilapuiksi. Kuitenkin tällainen valtion mahti on pelkkää kuvitelmaa. Valtio voi viskata kiertoon mielivaltaisen paljouden paperiseteleitä, joilla on mielivaltaiset metallirahanimet, mutta tähän mekaaniseen tekoon loppuukin valtion kontrolli. Kiertoon tempautuessaan arvonmerkki eli paperiraha joutuu kierron sisäisten lakien alaiseksi.

Jos tavaroiden kiertokulun tarvitseman kullan summa olisi 14 miljoonaa puntaa ja valtio heittää kiertoon 210 miljoonaa seteleinä, joista jokainen on nimeltään 1 punta, niin nämä 210 miljoonaa muuttuisivat 14 miljoonaa puntaa vastaavan kultamäärän edustajiksi. Se merkitsisi samaa kuin jos valtio olisi tehnyt punnan setelit arvoltaan aikaisempaa 15 kertaa vähäisemmän metallin tai 15 kertaa pienemmän kullan paino-osan edustajiksi. Mikään ei olisi muuttunut paitsi hintojen mitta-asteikon nimeäminen, mikä on luonnollisestikin sopimus pohjaista tapahtuupa se sitten suoraan muuttamalla rahakantaa tai epäsuorasti lisäämällä paperiseteleitä uuden alhaisemman mitta-asteikon vaatimaan määrään. Koska nimi punta osoittaisi nyt 15 kertaa pienempää kultaerää, nousisivat kaikki tavaranhinnat 15-kertaisiksi, ja nyt olisi 210 miljoonaa punnan seteliä todellisuudessa yhtä tar-

peen kuin aikaisemmin 14 miljoonaa. Jokaisen yksittäisen setelin edustama kultaerä olisi pienentynyt samassa mitassa kuin arvonmerkkien yhteissumma olisi kasvanut. Hintojen nousu olisi pelkkää vastavaikutusta kiertoprosessille, joka asettaa arvonmerkit väkivaltaisesti yhtäläisiksi sen kultamäärän kanssa, jonka tilalla merkit ovat kiertävinään.

Näemme toistuvasti Englannin ja Ranskan hallitusten tekemien rahanväärennysten historiasta, että hinnat eivät nousseet siinä suhteessa kuin hopearahaa väärennettiin. Yksinkertaisesti siksi, ettei se suhde missä metallirahat lisääntyivät, vastannut sitä suhdetta missä niitä oli väärennetty, ts. koska metallipitoisuudeltaan alhaisempia metallirahoja ei ollut laskettu liikkeelle niin suurta määrää, että tavaroiden vaihtoarvo olisi voitu vastedes mitata käyttäen arvojen mittana tätä pitoisuudeltaan alentunutta metallia ja realisoida tätä alentunutta mittayksikköä vastaavilla metallirahoilla. Tämä ratkaisee Locken ja Lowndesin kaksinkamppailussa ratkaisematta jääneen vaikeuden. Se suhde, jossa arvonmerkki — olkoon se sitten paperia tai väärennettyä kultaa tai hopeaa — edustaa metallirahahinnan mukaan laskettuja kulta- ja hopeapainoja, ei riipu arvonmerkin omasta materiaalista, vaan tämän merkin kierrossa olevasta paljoudesta. Tätä suhdetta on vaikea ymmärtää sen tähden, että raha molemmissa toiminnoissaan, niin arvojen mittana kuin kiertovälineenäkin ei ole ainoastaan keskenään vastakkaisten, vaan myös näiden molempien toimintojen vastakkaisuuden kanssa näennäisesti ristiriitaisten lakien alainen. Rahan toimiessa arvojen mittana, jolloin raha toimii vain laskurahana ja kulta vain ajatuksellisena kultana, on kaikki riippuvaista rahan luonnollisesta materiaalista. Vaihtoarvot ilmenevät hopeassa mitattuina eli hopeahintoina luonnollisesti aivan erilaisina kuin kullassa mitattuina eli kultahintoina. Asia on päinvastoin kun raha toimii kiertovälineenä, jolloin se ei ole ainoastaan kuvaannollisesti esitettyä, vaan sen täytyy olla käsillä todellisena esineenä muiden tavaroiden rinnalla: tällöin sen materiaali muuttuu yhdentekeväksi ja kaikki riippuu sen paljoudesta. Mittayksikölle on ratkaisevaa onko kyseessä naula

kultaa, hopeaa vai kuparia, kun taas pelkkä lukumäärä tekee kolikot jokaisen tällaisen mittayksikön vastaavaksi toteutukseksi olkoon metallirahan oma materiaali sitten mikä tahansa. Mutta on tavallisen ihmisjärjen vastaista, että kaikki riippuu pelkästään ajatellun rahan kohdalla sen materiaalisesta substanssista ja aistein havaittavan metallirahan kohdalla ideaalisesta lukusuhteesta.

Tavaranhintojen kohoaminen tai laskeminen yhdessä paperisetelien määrän kasvun tai vähenemisen kanssa — viimeksi mainittu esiintyy siellä missä paperisetelit ovat ainoana kiertovälineenä — merkitsee siis vain sitä, että kiertoprosessi aiheuttaa väkivaltaisesti sen ulkoa käsin mekaanisesti rikotun lain voimaantumun, jonka mukaan kierrossa olevan kullan paljouden määräävät tavaroiden hinnat ja kierrossa olevien arvonmerkkien paljouden niiden kultarahojen paljous, joita arvonmerkit edustavat kierrossa. Toisaalta kiertoprosessi nielee ja ikään kuin sulattaa jokaisen mielivaltaisen määrän paperiseteleitä, sillä arvonmerkki, onpa se tullut kiertoon millä kultanimellä tahansa, kutistuu kierron sisällä sen kultaerän merkiksi, joka voisi kiertää sen tilalla.

Arvonmerkkien kierrossa esiintyvät kaikki todellisen rahankierron lait päinvastaisina ja päällekkäinä. Kun kulta kiertää siksi, että sillä on arvoa, niin paperilla on arvoa siksi, että se kiertää. Kun kiertävän kullan paljous riippuu tavaroiden vaihtoarvon ollessa annettu kullan omasta arvosta, riippuu paperin arvo sen kierrossa olevasta paljoudesta. Kun kiertävän kullan paljous kasvaa tai vähenee tavaroiden hintojen noustessa tai laskiessa, näyttävät tavaroiden hinnat nousevan tai laskevan kierrossa olevan paperin paljouden vaihtelun mukaan. Kun tavaroiden kierto voi niellä vain tietyn paljouden kultarahoja, ja tästä syystä kiertävän rahan vuorottainen vähentyminen ja lisääntyminen ilmenee väistämättömänä lakina, näyttää kiertoon menevän paperirahaa missä laajuudessa hyvänsä. Kun valtio väärentää kultaa ja hopearahaa ja häiritsee siten sen toimintaa kiertovälineenä — silloinkin kun se laskee liikkeelle vain $\frac{1}{100}$ graania nimellispainoaan kevyempiä metallirahoja — niin se tekee puolestaan täysin oikean toimenpiteen las-

kiessaan liikkeelle arvottomia paperiseteleitä, joilla ei ole metallin kanssa mitään muuta yhteistä kuin metallirahanimet. Kun kultakolikko edustaa ilmetysti tavaroiden arvoa vain sikäli kuin arvo itse on mitattu kullassa tai esitetty hintana, näyttää arvonmerkki edustavan välittömästi tavaroiden arvoa. Näin ollen käy selväksi miksi ne tarkastelijat, jotka tutkivat rahankierron ilmiöitä yksipuolisesti pakkokurssin alaisen paperirahan kierron kannalta, ymmärsivät pakosta väärin kaikki rahankierron sisäiset lait. Itse asiassa nämä lait eivät ilmene arvonmerkkien kierrossa vain nurin kääntyneinä, vaan ne lakkaavat vaikuttamasta kun paperiraha toteuttaa oikeassa määrin liikkeelle laskettuna liikkeitä, jotka eivät ole ominaisia sille arvonmerkinä, kun taas paperirahalle ominainen liike aiheutuu sen ja kullaan välisen oikean määräsuhteen loukkaamisesta, eikä pohjaudu suoraan tavaroiden metamorfoosiin.

3. Raha

Toisin kuin metalliraha, *raha*, tulos kiertoprosessista muodossa $T - R - T$ muodostaa lähtökohdan kiertoprosessille muodossa $R - T - R$, ts. rahan vaihtamiselle tavaraan tavaroiden vaihtamiseksi rahaan. Muodossa $T - R - T$ on tavara ja muodossa $R - T - R$ on raha liikkeen lähtökohdaksi ja sen päätekohtana. Ensimmäisessä muodossa raja välittää tavaravaihtoa, jälkimmäisessä tavara välittää rahan muuttumista rahaksi. Raha, joka on ensimmäisessä muodossa pelkkä väline, ilmenee jälkimmäisessä kierron lopullisena tarkoituksena, kun taas tavara, joka ilmenee ensimmäisessä muodossa lopullisena tarkoituksena, ilmenee toisessa pelkkänä välineenä. Koska itse raha on jo kierron $T - R - T$ tulos, ilmenee muodossa $R - T - R$ kierron tulos samalla sen lähtökohdaksi. Kun $T - R - T$:ssä aineenvaihto muodostaa todellisen sisällön, muodostaa tästä ensimmäisestä prosessista syntyvä itse tavaroiden muoto-oleminen toisen prosessin $R - T - R$ todellisen sisällön.

Muodossa $T - R - T$ ovat molemmat äärijäsenet arvonsuuruudeltaan yhtäläisiä tavaroita, mutta samalla laadullisesti eroavia käyttöarvoja. Niiden vaihto $T - T$

on todellista aineenvaihtoa. Muodossa $R - T - R$ ovat molemmat äärijäsenet sitä vastoin kultaa ja samalla arvonsuuruudeltaan yhtäläistä kultaa. Näyttää typerältä vaihtaa kulta tavaraan tavaran vaihtamiseksi kultaan eli jos tarkastelemme tulosta $R - R$, vaihtaa kulta kultaan. Mutta jos $R - T - R$ muunnetaan kaavaksi: *ostetaan jotta myytäisiin*, mikä ei merkitse muuta kuin kullan vaihtamista välittävän liikkeen avulla kultaan, niin heti tässä tunnistetaan porvarillisen tuotannon hallitseva muoto. Käytännössä ei kuitenkaan osteta jotta myytäisiin, vaan ostetaan halvalla jotta myytäisiin kalliimmalla. Rahaa vaihdetaan tavaraan jotta sama tavara jälleen vaihdettaisiin suurempaan rahapaljouteen ja näin eroavat äärijäsenet R ja R toisistaan joskaan eivät laadullisesti, niin määrällisesti. Tällainen määrällinen ero edellyttää *ei-vastikkeiden vaihtoa*, kun taas tavara ja raha ovat sellaisinaan pelkästään itse tavaran vastakkaisia muotoja, siis saman arvonsuuruuden erilaisia olemassaolotapoja. Kiertoliike $R - T - R$ kätkee siis rahan ja tavaran muotojen alle edelleen kehitettyjä tuotantosuhteita ja on yksinkertaisen kierron sisällä vain korkeamman liikkeen heijastusta. Näin ollen meidän on kehitettävä raha, erotukseksi kiertovälineestä, tavaroiden kiertokulun $T - R - T$ välittömästä muodosta.

Kulta, ts. se ominaistavara, joka toimii arvojen mittana ja kiertovälineenä, muuttuu *rahaksi* ilman sen enempää yhteiskunnan myötävaikutusta. Englannissa hopeasta, joka ei ole siellä arvojen mitta eikä hallitseva kiertoväline, ei tule rahaa, aivan samoin kuin kulta lakkasi Hollannissa olemasta rahaa heti kun se syrjäytettiin arvonmittana. Tavarasta tulee siis ensi sijassa rahaa arvonmitan ja kiertovälineen ykseytenä, eli arvonmitan ja kiertovälineen ykseys on raha. Mutta tällaisena ykseytenä on kullalla jälleen itsenäinen olemassaolo, joka eroaa sen olemisesta näissä molemmissa toiminnoissa. Arvojen mittana kulta on vain ajatuksellista rahaa ja ajatuksellista kultaa; pelkkänä kiertovälineenä kulta on symbolista rahaa ja symbolista kultaa; mutta yksinkertaisessa metallisessa todellisuudessaan kulta on rahaa eli raha on todellista kultaa,

Tarkastelkaamme nyt hieman lepäävää kultatavaraa joka on rahaa, sen suhteessa muihin tavaroihin. Kaikki tavarat esittävät hinnoissaan tiettyä kultasummaa, ne ovat siis vain kuvaannollista kultaa tai kuvaannollista rahaa, *kullan edustajia*, niin kuin käänteisesti raha esiintyi arvonmerkissä pelkkänä tavaranhintojen edustajana.* Koska kaikki tavarat näin ovat vain kuviteltua rahaa, niin raha on ainoa todellinen tavara. Päinvastoin kuin tavarat, jotka ainoastaan esittävät kuvaannollisesti vaihtoarvon itsenäistä olemista, yleistä yhteiskunnallista työtä, abstraktia rikkautta, kulta on *abstraktin rikkauden materiaalista olemista*. Käyttöarvon kannalta jokainen tavara ilmaisee vain yhtä aineellisen rikkauden momenttia suhteellaan johonkin erityiseen tarpeeseen, vain yhtä rikkauden erillistä puolta. Mutta raha tyydyttää jokaisen tarpeen, sikäli kuin se on välittömästi vaihdettavissa jokaisen tarpeen esineeseen. Rahan oma käyttöarvo realisoituu siinä päättymättömässä sarjassa käyttöarvoja, jotka muodostavat rahan vastikkeen. Puhtaassa metallisuudessaan raha sisältää koskemattomana kaiken sen aineellisen rikkauden, joka on levittäytynyt tavaroiden maailmaan. Kun siis tavarat edustavat hinnoissaan yleistä vastiketta eli abstraktia rikkautta, kultaa, edustaa kulta käyttöarvossaan kaikkien tavaroiden käyttöarvoja. Kulta on täten *aineellisen rikkauden materiaallinen edustaja*. Se on »*précis de toutes les choses*»** (*Boisguillebert*), yhteiskunnallisen rikkauden yhteenveto. Se on samalla muodoltaan yleisen työn välitöntä lihaksitulemistä ja sisällöltään kaikkien reaalisten töiden periolemus. Kulta on yleinen rikkaus yksilönä.*** Kierron välittäjän muodossaan se joutui kokemaan kaikenlaisia vääryyksiä, sitä leikeltiin ja se latistettiin jopa pelkästään symboliseksi paperilapuiksi. Rahana sille annetaan takaisin sen

* »Jalometallit eivät ole yksin esineiden merkkejä... vaan esineet ovat vuorostaan... kullin ja hopean merkkejä.» (*A. Genovesi. Lezioni di Economia Civile (1765), s. 281, in Custodi. Parte Moderna, osa VIII.*)

** — kaikkien esineiden sisällys. *Toim.*

*** *Petty*: Kulta ja hopea ovat »yleismaailmallista rikkautta (universal wealth)», *Political Arithmetic*, s. 242.

kultainen ihanuus. Kulta muuttuu orjasta herraksi.*
Se muuttuu pelkästä apulaisesta tavaroiden jumalaksi.**

a) Aarteen muodostus

Kulta erkani kiertovälineestä rahaksi ensi sijassa sen vuoksi, että tavaran metamorfoosiprosessi katkesi, ja se jäi lojumaan muumioituneena kultana. Tämä on seurauksena joka kerta kun myynti ei käänny ostoksi. Kullan itsenäistyminen rahaksi on siis ennen kaikkea näkyvä ilmaus kiertoprosessin tai tavaran metamorfoosin hajoamisesta kahdeksi erilliseksi, toisistaan piittaamatta rinnakkain esiintyväksi tapahtumaksi. Metallirahasta itsestään tulee rahaa niin pian kuin sen kulku keskeytetään. Kun metalliraha on myyjällä, joka lunastaa sen tavaraa vastaan, se on rahaa, ei metallirahaa; heti kun se lähtee hänen kädestään, siitä tulee jälleen metallirahaa. Jokainen on tuottamansa yksipuolisen tavaran myyjä, mutta yhteiskunnallista olemassaoloa varten tarvitsemiensa kaikkien muiden tavaroiden ostaja. Kun

* *E. Misselden. Free Trade or the Means to make Trade flourish etc., Lontoo 1622.* »Kaupan luontaista materiaa ovat kauppatavarat: kauppiat ovat nimittäneet ne kaupankäynnin tarkoituksien mukaan hyödykkeiksi (which merchants from the end of trad ehave stiled commodities). Kaupan keinotekoisena materiaana on raha, joka on saanut nimensä sodan ja valtion voimilta (of sinewes of warre and of state). Vaikkakin raha tulee luonnossa ja ajallisesti kauppatavaran jälkeen, se on kuitenkin muuttunut pääasiaksi sikäli kuin sitä nykyään käytetään (yet for as much as it is now in use has become the chiefe)» (s. 7). Misselden vertaa tavaraa ja rahaa »vanhan Jaakobin molempiin poikiin, joista nuoremman päälle hän laski oikean ja vanhemman päälle vasemman kätensä» (sama sivu). *Boisguillebert. Dissertation sur la nature des richesses etc.* (Tutkielma rikkauden olemuksesta jne.) »Tässä on siis kaupan orjasta tullut sen herra... Kansojen kurjuus johtuu ainoastaan siitä, että entisestä orjasta on tehty herra tai pikemminkin tyranni» (s. 395, 399).

** *Boisguillebert:* »Näistä metalleista (kullasta ja hopeasta) on tehty epäjumala, ja kun nykyään on luovuttu siitä päämäärästä ja tarkoituksesta, jota täyttämään ne otettiin kauppaan, nimitäin toimimaan vaihdossa ja molemminpuolisessa luovuttamisessa vakuutena, niin ne on miltei vapautettu tästä tehtävästä niiden tekemiseksi *jumaluuksiksi*. Niille on uhrattu enemmän hyödykkeitä ja tärkeitä tarpeita ja jopa ihmisiä — ja uhrataan yhä edelleenkin — kuin sokea antiikki konsanaan uhrasi väärille jumalilleen jne.» (Mts. 395).

itse kunkin esiintyminen myyjänä riippuu siitä työajasta, jota hänen tavaransa tuottaminen vaatii, niin hänen esiintymisensä ostajana on puolestaan riippuvainen elämisen tarpeiden jatkuvasta uusiutumisesta. Voidakseen ostaa ilman myymistä on hänen täytynyt myydä ilman ostamista. Itse asiassa on kierto $T - R - T$ vain myynnin ja oston prosessinluonteinen ykseys, sikäli kuin se samalla on niiden eron jatkuva prosessi. Jotta raha virtaisi jatkuvasti metallirahana, täytyy metallirahan jatkuvasti hyytyä rahaksi. Metallirahan jatkuvan kierto liikkeen edellytyksenä on sen jatkuva kasaantuminen suuremmiksi tai pienemmiksi eriksi, kaikinpuolin sekä kierron sisällä syntyviksi että kierrosta riippuvaisiksi metallirahojen vararahastoiksi, joiden muodostuminen, jakaantuminen, hajoaminen ja uudelleen muodostuminen vaihtelevat alituisesti, joiden oleminen häviää alinomaan, joiden häviäminen on jatkuvaa. Adam Smith on ilmaissut tämän metallirahan lakkaamattoman muuttumisen rahaksi ja rahan muuttumisen metallirahaksi siten, että jokaisella tavaranomistajalla on oltava myymänsä erityisen tavaran rinnalla aina varastossa tietty määrä yleistä tavaraa, jolla hän ostaa. Me näimme, että kierrossa $T - R - T$ jakaantuu toinen jäsen $R - T$ sarjaksi ostoja, jotka eivät toteudu kerralla, vaan ajallisesti perättäisinä, niin että yksi osa R :stä kiertää metallirahana toisen osan levätessä rahana. Raha on tässä itse asiassa vain toistaiseksi *syryään pantua metallirahaa* ja kiertävän metallirahamäärän eri osat ilmenevät alituisesti vaihtelevina, ne ovat milloin toisessa, milloin toisessa muodossa. Näin ollen tämä kiertovälineen ensimmäinen muuttuminen rahaksi esittää rahankierron vain teknistä momenttia.*

* Boisguillebert vainuaa ikiliikkujan ensimmäisessä pysäyttämässä, ts. sen kiertovälineenä saaman toiminnallisen olemisen kieltämisessä heti sen itsenäistymisen tavaroiden suhteen. Hän sanoo, että rahan on oltava »jatkuvassa liikkeessä mitä se voi olla vain niin kauan kuin se on liikkuva, mutta heti kun se muuttuu liikkumattomaksi, on kaikki hukassa.» (Le détail de la France, s. 213.) Häneltä jää huomaamatta, että tämä paikallaan pysyminen on rahan liikkeen edellytys. Itse asiassa hän haluaa, että tavaroiden arvomuoto esiintyisi niiden aineenvaihdon pelkästään häviävänä muotona vakiintumatta koskaan itsetarkoitukseksi.

Rikkauden ensimmäinen luonnonsyntyinen muoto on runsaus eli ylijäämä, se osa tuotteista, jota ei välittömästi tarvita käyttöarvona, tai myös sellaisten tuotteiden omistaminen, joiden käyttöarvo jää pelkkien välttämättömyyksien piirin ulkopuolelle. Tarkastellessamme siirtymistä tavarasta rahaan me näimme, että tämä tuotteiden runsaus eli ylijäämä muodostaa tuotannon kehittymättömässä vaiheessa tavaravaihdon varsinaisen alueen. Ylijäämätuotteista tulee vaihdettavissa olevia tuotteita eli tavaroita. Tämän ylijäämän adekvaatti olemassaolomuoto on kulta ja hopea, ensimmäinen muoto, missä rikkaus pysyy abstraktina yhteiskunnallisena rikkautena. Tavaroita ei voida vain säilyttää kullan tai hopean, ts. rahan materiaalin muodossa, vaan kulta ja hopea ovat rikkautta säilytyssä muodossa. Jokainen käyttöarvo sellaisenaan tekee palveluksen kun se kulutetaan, ts. tuhoetaan. Mutta kullan käyttöarvo rahana on olla vaihtoarvon kantaja, olla muodottomana raaka-aineena yleisen työajan aineellistumaa. Muodottomana metallina vaihtoarvolla on häviämätön muoto. Kulta tai hopea, joka on näin muutettu kiinteäksi rahaomaisuudeksi, on *aarre*. Kansoilla, joilla on puhtaasti metallinen kierto, kuten antiikin kansoilla, aarteenmuodostus näyttäytyy kaikinpuolisena prosessina, se ulottuu yksityisistä valtion, joka vartioi valtionaarettaan. Varhaisempina aikoina, Aasiassa ja Egyptissä, nämä aarteet ilmenevät kuninkaiden ja pappien hallussa ollessaan enemmänkin heidän valtansa todisteina. Kreikkalaisten ja roomalaisien politiikaksi tuli muodostaa valtionaarteita ylijäämän alati varmistettuna ja iskuvalmiina muotona. Eräänä antiikin talouselämän erikoisuutena oli, että valloittajat siirsivät näitä aarteita nopeasti maasta toiseen ja että osa niistä valettiin äkillisesti kiertoon.

Esineellistyneenä työaikana kulta antaa takuun omasta arvonsuuruudestaan ja koska se on *yleisen* työajan aineellistumaa, kiertoprosessi takaa kullan jatkuvan vaikuttamisen vaihtoarvona. Pelkästään sen tosiasian nojalla, että tavaranomistaja voi pitää tavaransa sen vaihtoarvomudossa tai vaihtoarvon itsensä tavarana, tulee tavaroiden vaihdosta niiden saamiseksi takaisin muuttuneessa kultamuodossa kierron ominaismotiivi. Tavaransa metä-

morfoosi $T - R$ tapahtuu sen metamorfoosin vuoksi, jotta tavara muuttuisi erityisestä luonnonmukaisesta rikkaudesta yleiseksi yhteiskunnalliseksi rikkaudeksi. Aineenvaihdon sijasta tulee muodonvaihdosta itsetar koitus. Vaihtoarvo muuttuu pelkästä muodosta liikkeen sisällykseksi. Tavara säilyy rikkautena, tavarana ainoas taan sikäli kuin se pysyttää kierron alueen sisäpuo lella ja se säilyy tässä virtaavassa tilassa ainoastaan sikäli kuin se luutuu hopeaksi ja kullaksi. Se pysyy vir taamisessa kiertoprosessin kiteytymänä. Kulta ja hopea itse kiinnittyvät rahaksi kuitenkin vain sikäli kuin ne eivät ole kiertovälineitä. Ei-kiertovälineinä niistä tulee rahaa. Tavarana vetäminen pois kierrosta kullan muodossa on siis ainoa keino pysyttää se jatkuvasti kierron sisällä.

Tavaranomistaja voi saada kierrosta takaisin ainoas taan rahana sen minkä hän antaa kiertoon tavarana. Jat kuva myyminen, tavaroiden alituinen heittäminen kier toon on näin ollen aarteemuodostuksen ensimmäinen ehto tavarankierron kannalta. Toisaalta raha häviää jatkuvasti kiertovälineenä itse kiertoprosessissa toteu tuessaan alituisesti käyttöarvoissa ja hajotessaan katoa vaisein nautintoihin. Raha on siis temmattava kierron kuluttavasta virrasta tai tavara on pysytettävä ensimmäi sessä metamorfoosissaan estämällä rahaa toteuttamasta ostovälinetoimintaan. Nyt aarteemuodostajaksi muut tuneen tavaranomistajan on myytävä mahdollisimman paljon ja ostettava mahdollisimman vähän, kuten jo van ha Cato opetti: *patrem familias vendacem, non emacem esse*²⁶. Niin kuin työteliäisyys on aarteemuodostuksen myönteinen edellytys, niin säästäväisyys on sen kieltei nen edellytys. Mitä pienemmässä määrin tavarana vasti ketta otetaan pois kiertokulusta erityisinä tavaroina eli käyttöarvoina, sitä suuremmassa määrin sitä otetaan pois kierrosta rahan eli vaihtoarvon muodossa.* Rikkau den haltuunotto sen yleisessä muodossa edellyttää siis kieltäytymistä rikkaudesta sen aineellisessa todellisuudessa. Siksi aarteemuodostuksen elävänä käyttövoi-

* »Mitä enemmän tavaroiden varasto kasvaa, sitä pienem mäksi tulee se varasto, joka on olemassa aarteena (in treasure)». *E. Misselden*, mts. 23.

mana on *saituus*, jolle tarvetta ei merkitse tavara käyttöarvona, vaan vaihtoarvo tavarana. Jotta ylenpalttisuus voitaisiin saavuttaa yleisessä muodossaan, täytyy erityisiä tarpeita käsitellä ylellisyytenä ja ylenpalttisuutena. Niinpä cortes teki vuonna 1593 Filip II:lle ehdotuksen, jossa sanotaan mm:

»Valladolidin vuoden 1586 cortes pyytää Teidän Majesteettianne, ettei kuningaskuntaan sallittaisi enää tuoda kynttilöitä, lasitavaroita, jalokiviä, veitsiä ja muita sellaisia esineitä, joita tuodaan ulkomailta näiden ihmiselämälle niin hyödyttömien esineiden vaihtamiseksi kultaan ikään kuin espanjalaiset olisivat *intiaaneja*.»

Aartenkokoaja halveksii maailmallisia, ajallisia ja katoavaisia nautintoja tavoitellen ikuista aarretta, jota ei koi syö eikä ruoste raiskaa, joka on kokonaan taivaallinen ja kokonaan maallinen.

»Kullanpuuttemme yleisenä perimmäisenä syynä on vieraista maista tulevien tavaroiden aivan kohtuuton kulutus tässä kuningaskunnassa», sanoo Misselden mainitussa teoksessaan. »Ne osoittautuvat meidän kannaltamme commodities* sijasta discommodities** riistämällä meiltä yhtä monia aarteita, joita muuten tuotaisiin maahan näiden leikkikalujen (toys) sijasta. Me kulutamme aivan liian ylenpalttisesti espanjalaisia, ranskalaisia, reiniläisiä, levanttilaisia viinejä, espanjalaisia rusinoita, levanttilaisia korinteja, hainautilaista palttinaa ja batistia, italialaista silkki-kangasta, länsi-intialaista sokeria ja tupakkaa, itä-intialaisia mausteita, mikä kaikki ei ole *ehdottoman tarpeellista* meille, ja kuitenkin nämä tavarat ostetaan kovalla kullalla.»***

Kultana ja hopeana rikkaus on katoamatonta, sekä siksi, että vaihtoarvo on olemassa katoamattomassa metallissa, että etenkin siksi että kultaa ja hopeaa estetään muuttumasta kiertovälineenä pelkästään katoavaksi tavarahan rahamuodoksi. Katoava sisällys uhrataan näin katoamattomalle muodolle.

»Jos raha otetaan verona sellaiselta, joka tuhlaa sen syömiseen ja juomiseen ja annetaan sellaiselle, joka käyttää sen maan, kalastuksen, kaivosten, manufaktuurin tai vaikkapa vaatteiden-

* — hyödykkeiden. *Toim.*

** — hyödyttömiksi. *Toim.*

*** Mts. 11—13 passim.

kin parantamiseen, se on aina yhteisön edun mukaista, sillä vaatteenkauppa eivät ole niin katoavaisia kuin ruuat ja juomat. Jos raha käytetään huonekaluihin, etu on sitäkin suurempi ja talojen rakentamisessa vieläkin suurempi jne. Suurin etu saadaan, jos kultaa ja hopeaa tuodaan maahan, koska yksinomaan ne ovat katoamattomia ja niitä pidetään kaikkina aikoina ja kaikkialla rikkautena. Kaikki muu on vain rikkautta tässä ja nyt (pro hic et nunc).»*

Rahan tempaaminen pois kierron virrasta ja sen pelastaminen yhteiskunnalliselta aineenvaihdolta ilmenee myös ulkonaisesti maahan *hautaamisessa*. Siinä yhteiskunnallinen rikkaus saatetaan maanalaisena katoamattomana aarteena täysin salaiseen yksityissuhteeseen tavaranomistajan kanssa. Tohtori Bernier, joka oleskeli jonkin aikaa Delhissä Aurangzebin hovissa, kertoo kuinka kauppiaat hautasivat rahansa salaa ja syväälle, etenkin muhamettilaisuutta tunnustamattomat pakanat, joiden käsissä miltei kaikki kauppa ja raha on.

»Sillä he ovat sen uskon vallassa, että he voivat kuoleman jälkeen käyttää toisessa maailmassa elinaikanaan kätkemäänsä kultaa ja hopeaa.»**

Aartenkokooja muuten on — sikäli kuin hänen asketismiinsa liittyy toimintakykyinen työteliäisyys — uskonnoltaan olennaisesti protestantti ja vielä paremmin puritaani.

»Ei voi kieltää, että ostaminen ja myyminen ovat tarpeellisia, niitä ilman ei voi olla ja niitä voi hyvin käyttää kristillisesti, etenkin puutteenalaisuutta ja kunniallisuutta palvelevien esineiden kohdalla, sillä niin ovat patriarkatkin myyneet ja ostaneet karjaa, villaa, viljaa, voita, maitoa ja muita hyödykkeitä. Ne ovat Jumalan lahjoja, joita hän ottaa maasta ja jakaa ihmisille. Mutta ulkomaankauppaa, jolla tuodaan Kalkutasta ja Intiasta ja muualta tavaraa, kuten kalliita silkkejä ja kultaesineitä ja mausteita, jotka ovat vain koreilua eivätkä mitään hyödyllistä tarkoitusta varten ja riistävät maan ja ihmiset tyhjäksi rahasta, ei pitäisi sallia jos meillä olisi vain yksi komentoija oikeita ruhtinaita. Kuitenkaan minä en nyt puutu tähän; minusta nimittäin tuntuu, että sen täytyy loppua itsestään kun meillä ei ole enää rahaa, samoin kuin koreilun ja mässäilyn: sitä paitsi mikään kir-

* *Petty*. Political Arithmetic, s. 196.

** *François Bernier*. Voyages contenant la description des états du Grand Mogol, Pariisin painos 1830, I osa, vrt. s. 312—314,

joittelu ja opettaminen ei auta ennen kuin puute ja köyhyys pakottaa meitä.»*

Yhteiskunnallisessa aineenvaihdossa tapahtuvien mulistusten aikoina esiintyy jopa kehittyneessä porvarillisessa yhteiskunnassakin rahan hautaamista aarteena. Yhteiskunnallinen yhteys tiiviissä muodossaan pelastetaan yhteiskunnalliselta liikkeeltä — tavaranomistajalle tämä yhteys muodostuu tavarassa ja tavarana adekvaatti oleminen on raha. Yhteiskunnallinen nervus rerum** haudataan sen ruumiin viereen, jonka hermo se on.

* *Tohtori Martti Luther. Bucker vom Kaufhandel und Wucher, 1524. Luther sanoo samassa kohdassa: »Jumala on paiskannut meidät saksalaiset sellaiseen jamaan, että meidän täytyy työntää kultamme ja hopeamme vieraisiin maihin, tehdä koko maailma rikkaaksi ja pysyä itse kerjäläisinä. Englannilla olisi vähemmän kultaa, jos Saksa ei huolisi sen kankaista ja Portugalin kuninkaallakin olisi vähemmän ellemme me kajoaisi hänen mausteisiinsa. Laske kuinka paljon Frankfurtin messuille viedään rahaa Saksan maista ilman välttämättömyyden pakkoa ja syytä: alat ihmetellä miten Saksan maissa voi enää olla helleriäkään. Frankfurt on hopea- ja kultareikä, jonka kautta Saksan maaperältä virtaa se mikä meillä vain kumpuaa ja kasvaa, leimataan tai lyödään rahaksi: jos se reikä tukittaisiin, niin enää ei tarvitsisi kuunnella valitusta, että kaikkialla on pelkkää velkaa eikä yhtään rahaa, että koronkiskurit vievät kaikki maat ja kaupungit perikatoon. Mutta kävi miten kävi: meidän saksalaisten on pysyttävä saksalaisina! Me emme anna periksi, meidän on pakko jatkaa.» [S. 4—5.]*

Misselden haluaa yllä mainitussa teoksessaan säilyttää kullaan hopean ainakin kristityn maailman sisällä: »Raha vähenee käytäessä kauppaa yli kristityn maailman rajojen Turkin, Persian ja Itä-Intian kanssa. Nämä kaupankäynnin haarat hoidetaan suurimmaksi osaksi käteisellä rahalla, mutta aivan eri tavalla kuin kristityn maailman sisällä käydyssä kaupassa. Sillä vaikkakin kauppaa käydään kristityssä maailmassa käteisrahalla, raha pysyy joka tapauksessa jatkuvasti sen rajojen sisällä. Kristikunnan sisällä käydyssä kaupassa on tosiasiaa rahan virtauksia ja vastavirtauksia, vuoksea ja luodetta, sillä rahaa on usein runsaammin yhtäällä ja niukemmin toisaalla, aina sen mukaan onko yhdessä maassa puutetta ja toisessa ylenpalttisuutta: raha tulee ja menee ja kiertää pyörteittäin kristityn maailman piirissä, mutta pysyy aina sen rajojen sisällä. Mutta se raha, jolla käydään kauppaa kristikunnan ulkopuolelle yllä mainittujen maiden kanssa, on annettu pysyvästi pois eikä se palaa koskaan takaisin.»

** — asioiden hermo, kuv. asioiden liikkeelle paneva voima.

Toim.

Aarre olisi nyt pelkkää hyödytöntä metallia, sen rahasielu olisi paennut siitä ja se jäisi jäljelle kierron palaneena tuhkana, sen caput mortuumina*, ellei aarre pyrkisi jatkuvasti kohti kiertoa. Raha eli itsenäistynyt vaihtoarvo on laatunsa mukaisesti abstraktin rikkauden olemista, mutta toisaalta jokainen annettu rahasumma on määrällisesti rajoitettu arvonsuuruus. Vaihtoarvon määrällinen raja on ristiriidassa vaihtoarvon laadullisen yleisyyden kanssa ja aarteenkokoja tuntee rajoitukseksi, joka todellisuudessa samalla muuttuu laadulliseksi rajoituksiksi eli tekee aarteiden aineellisen rikkauden pelkästään rajoitetuksi edustajaksi. Kuten näimme raha esiintyy yleisenä vastikkeena välittömästi yhtälössä, jossa se itse muodostaa toisen puolen, mutta tavaroiden päättymätön sarja toisen puolen. Vaihtoarvon suuruudesta riippuu miten pitkälle raha sellaista päättymätöntä sarjaa alituisen lähestymisen realisoituu, ts. vastaa vaihtoarvon käsitettään. Vaihtoarvon liike vaihtoarvona, automaattina, voi ylipäänsä olla vain sitä, että se ylittää oman määrällisen rajansa. Mutta samalla kun aarteiden yksi määrällinen raja ylitetään, luodaan toinen rajoitus, joka on jälleen kumottava. Rajoituksena ei esiinny mikään tietty aarteiden raja, vaan jokainen sen rajoista. Aarteiden muodostuksella ei siis ole mitään sisäistä rajaa, ei mitään omaa mittaa, vaan se on päättymätön prosessi, jonka kulloisestakin tuloksesta löytyy sen alkumotiivi. Kun aarre lisääntyy vain silloin kun se pannaan säilöön, niin se toisaalta myös pannaan säilöön vain silloin kun se lisääntyy.

Raha ei ole vain *yksi* rikastumishalun kohde, se on sen *nimenomainen* kohde. Tämä halu on olennaisesti auri *sacra fames*** . Toisin kuin halu saada erityistä luonnollista rikkautta eli käyttöarvoja, kuten vaatteita, koruja, karjaa jne., on rikastumishalu mahdollinen ainoastaan silloin kun yleinen rikkaus sellaisenaan on yksilöllistynyt erityiseksi esineeksi ja voidaan siten säilyttää yksittäisenä tavarana. Raha esiintyy siis yhtä paljon rikastu-

* — kuolleena päänä, tässä: kemiallisena jätteenä. *Toim.*

** — kirottua kullanhimoa. *Toim.*

mishalun kohteena kuin sen lähteenä.* Itse asiassa tässä on perustana se, että vaihtoarvosta sinänsä ja siten sen lisäämisestä tulee päämäärä. Saituus pitelee kiinni aarteesta päästämättä rahaa muuttumaan kiertovälineeksi, mutta kullanhimo säilyttää aarteen rahasielun, sen jatkuvan pyrkimyksen kohti kiertoa.

Aarretta muodostavana toimintana on toisaalta rahan vetäminen pois kierrosta jatkuvasti toistetuilla myynneillä, toisaalta yksinkertainen kerääminen, *kasaaminen*. Itse asiassa rikkauten kasaantumista sellaisenaan tapahtuu vain yksinkertaisen kierron alueella, nimenomaan aarteenmuodostuksen muodossa. Kuten myöhemmin näemme, pidetään muita ns. kasaantumisen muotoja väärin perustein kasaantumisena, ja sen aiheuttaa vain muistuma yksinkertaisesta rahankasaantumisesta. Kaikki muut tavarat kasataan yhtäältä joko käyttöarvoina, ja tällöin niiden käyttöarvon erikoislaatu määrää niiden kasaamisen lajin. Esimerkiksi viljan kasaaminen vaatii erityisiä valmisteluja. Lampaiden kasaaminen tekee minusta paimenen, orjien ja maan kasaaminen tekee herraja orjasuhteet välttämättömiksi jne. Erityisen rikkauten varastoiminen vaatii erityisiä prosesseja, jotka eroavat itse kasaamisen yksinkertaisesta toimituksesta, ja se kehittää yksilöllisyyden erityisiä puolia. Tai toisaalta rikkautta tavaroiden muodossa kasataan vaihtoarvona, ja tällöin kasaaminen esiintyy kaupallisena eli ominaisesti taloudellisena toimintana. Sen tekijästä tulee viljakauppias, karjakauppias jne. Mikään kultaa ja hopeaa kokoavan yksilön toiminta ei tee niistä rahaa, vaan kultaa ja hopeaa ovat rahaa ilman kokoojan myötävaikutusta tapahtuvan kiertoprosessin kiteytyminä. Kokoojan ei tarvitse tehdä mitään muuta kuin panna kultaa ja hopeaa syrjään ja kasata painoa painon päälle — täysin sisällyksetöntä toimintaa, joka kaikkiin muihin tavaroihin sovellettuna vähentäisi niiden arvoa.**

* »Rahassa on saitouden alkuperä... vähitellen siinä alkaa polttaa eräänlainen hulluus, joka ei ole enää saituuutta, vaan kullanhimo.» (*Plinius*. *Historia naturalis*, XXXIII osa, III luku, 14. kappale.)

** Horatius ei siis ymmärrä mitään aarteenkokoamisen filosofiasta kirjoittaessaan näin (*Satiirit*, II kirja, III satiiri):

Aartenkokoajamme on vaihtoarvon marttyyri, pyhä askeetti metallipylvään päässä. Häntä koskee vain rikkaus yhteiskunnallisessa muodossaan ja siksi hän hautaa sen yhteiskunnalta. Hän haluaa tavaraa sen aina kiertovalmiissa muodossa ja siksi hän vetää sen pois kierrosta. Hän on hulluna vaihtoarvoon ja siksi hän ei vaihda. Rikkauden virtaava muoto ja sen kivettymä, elämäneliksiiri ja viisastenkivi kummittelevat alkemistisen mielettömästi sikinsokin. Luulotellussa rajattomassa nautinnonhimossaan hän luopuu kaikista nautinnoista. Koska hän haluaa tyydyttää kaikki yhteiskunnalliset tarpeet, hän tyydyttää tuskin luonnollisia tarpeitakaan. Pitäessään kiinni rikkaudesta sen metallisessa ruumiillisuudessa hän haihduttaa sen pelkäksi aivokummitukseksi. Itse asiassa on rahan kasaaminen rahan vuoksi tuotannon vuoksi harjoitetun tuotannon barbaarinen muoto, ts. yhteiskunnallisen työn tuotantovoimien kehittymistä yli totunnaisten tarpeiden aitojen. Mitä kehittymättömämpi tavarantuotanto on, sitä tärkeämpi on vaihtoarvon ensimmäinen itsenäistyminen rahaksi, aartenmuodostus, jolla on siitä syystä merkittävä osansa vanhan ajan kansojen keskuudessa, ja Aasiassa tähän päivään asti, sekä nykyajan viljelijäkansoilla, joiden kaikkia tuotantosuhteita vaihtoarvo ei ole vielä ulottunut koskemaan. Tarkastelemme kohta aartenmuodostuk-

»Jos joku ostaa luuttuja ja kasaa rojun yhteen, eikä luutulle tai muusalle lainkaan omistaudu. Tai joku naskaleita, lestejä, ken ei ole suutari, tai purjeita, ken ei merta kulje, niin hulluksi ja houkaksi

sanoo häntä kaikki oikeutta myöten.

Eroaako hänestä se, ken hautaa hopeansa, kultansa, eikä osaa niitä käyttää, ei uskalla kokoamaansa koskea kuin olisi se pyhää?»

Herra *Sentor* ymmärtää asian paremmin: »Raha näyttää olevan ainoa esine, jonka tavoittelu on yleistä, nimenomaan siksi, että raha on *abstraktia rikkautta* ja että ihmiset voivat rahaa omistaessaan tyydyttää kaikki tarpeensa, millaisia ne sitten ovatkin.» (Principes fondamentaux de l'économie politique [Poliittisen taloustieteen peruseriaatteen], traduit par le Comte Jean Arrivabene, Pariisi 1836, s. 221.) Tai *Storch*: »Koska raha edustaa kaikkea muuta rikkautta, on vain kasattava rahaa hankkiakseen itselleen kaikki maailmassa olevat rikkauden lajit.» (Mt., II osa, s. 135.)

sen taloudellista ominaistoimintoa itse metallisen kierroksen sisällä, mutta sitä ennen mainitsemme vielä toisen aarteidenmuodostuksen muodon.

Hopeiset ja kultaiset tavarat ovat kokonaan esteettisistä ominaisuuksistaan riippumatta muutettavissa rahaksi, mikäli niiden materiaali on rahan materiaalia, samoin kuin kultarahat tai kultaharkot ovat muutettavissa tällaisiksi tavaroiksi. Koska kulta ja hopea ovat abstraktin rikkauten materiaalia, rikkautta voi parhaiten näytellä käyttämällä kultaa ja hopeaa konkreettisiin käyttöarvoihin, ja kun tavaranomistaja kätkee tiettyssä tuotannon vaiheissa aarteensa, se ajaa häntä esiintymään *rico hombre** muille tavaranomistajille kaikkialla missä se voi turvallisesti tapahtua. Hän kultaa itsensä ja kotinsa.** Kulta- ja hopeatavarat ovat varsinaisesti vain aarteiden esteettinen muoto Aasiassa, etenkin Intiassa, missä aarteidenmuodostus ei ole samoin kuin porvarillisessa taloudessa kokonaistuotannon koneiston alistettu toimintaosa, vaan rikkautta pidetään tässä muodossaan lopullisena tavoitteena. Keskiajan Englannissa pidettiin lain mukaan kulta- ja hopeatavaroita pelkkänä aarteiden muotona, koska lisätty karkea työ korotti niiden arvoa vain vähän. Tavoitteena niiden kohdalla oli tulla heitetyksi takaisin kiertoon ja siksi ne oli määrätty tehtäväksi yhtä hienoiksi kuin itse metallirahat. Kullan ja hopean kasvava käyttö ylellisyysesineinä rikkauten kasvaessa on niin yksinkertainen asia, että se oli täysin selvä antiikin ihmisille***, kun taas nykyajan taloustieteilijät ovat esittäneet sen väärän väittämän, ettei hopeisten ja kultaisen tavaroiden käyttö lisääntyisi suhteessa rikkauten kasvuun, vaan yksistään suhteessa jalometallien arvon laskuun. Heidän muutoin tarkoissa selvityksissään Kaliforniasta ja Australiasta löydetyn

* — rikkaana miehenä. *Toim.*

** Kuinka suuressa määrin tavarayksilön sisäinen minä (inner man) pysyy muuttumattomana silloinkin kun hän on hankkinut sivistystä ja kehittynyt kapitalistiksi, siitä antaa esimerkin vaikkapa se kosmopoliittisen pankkiirihuoneen lontoolainen edustaja, joka pitää seinällään kehystettyä 100 000 punnan pankkiseteliä sopivasti sukuvaakunanaan. Ytimenä on tässä kuinka ylhäisen halveksivasti seteli katselee alas kiertokulkuun.

*** Katso jäljempänä esitettyä lainausta Ksenofonilta.

kullan käytöstä on siten pysyvä aukko, sillä kullan lisääntyntä kulutusta raaka-aineena ei heidän virheelisissä kuvitelmissaan tasapainota vastaava lasku kullan arvossa. Vuosien 1810 ja 1830 välillä laski jalometallien vuotuinen keskituotanto alle puoleen Amerikan siirtokuntien ja Espanjan välisten sotien²⁷ sekä vallankumousten aiheuttamien kaivostoiminnan keskeytysten seurauksena. Euroopassa kiertävien metallirahojen määrä väheni lähes kuudenneksen vuonna 1829 verrattuna vuoteen 1809. Vaikkakin siis tuotannon määrä oli vähentynyt ja tuotantokustannukset olivat nousseet, mikäli ne olivat ylipäänsä muuttuneet, siitä huolimatta jalometallien kulutus ylellisyysesineisiin kasvoi tavattomasti, Englannissa jo sodan aikana, mannermaalla Pariisin rauhasta²⁸ lähtien. Se nousi yleisen rikkauden kasvun mukana.* Yleisenä lakina voidaan esittää, että rauhankauden aikana hallitsee kulta- ja hopearahojen muuttaminen ylellisyysesineiksi, mutta niiden muuttaminen takaisin harkoiksi tai myös metallirahoiksi on vallitsevana vain myrskyisissä oloissa.** Kuinka merkittävä on ylellisyystavaran muodossa olevan kulta- ja hopea-aarten suhde rahana käytettyyn jalometalliin, osoittaa se että vuonna 1829 suhde oli Jacobin mukaan Englannissa 2 : 1, mutta koko Euroopassa ja Amerikassa oli $\frac{1}{4}$ enemmän jalometalleja ylellisyysesineinä kuin rahana.

Me näimme, että rahankierto on pelkästään tavaroiden metamorfoosin eli muodonmuutoksen ilmenemistä, jossa yhteiskunnallinen aineenvaihto toteutuu. Kun yhtäältä kiertävien tavaroiden hintojen summa tai niiden samanaikaisten metamorfoosien määrä vaihtelee, ja toisaalta vaihtelee tavaroiden muodonmuutosten kulloinkin nopeus, täytyisi näin ollen kiertävän kullan kokonaismäärän alituisesti kasvaa tai supistua niiden mukana, mikä on mahdollista vain sillä ehdolla, että yhdessä maassa olevan rahan kokonaismäärä on jatkuvasti

* *Jacob*, mt., II osa, luvut 25 ja 26.

** »Suuren sekasorron ja epävarmuuden, etenkin sisäisten kansannousujen tai maahantunkeutumisten aikoina muutetaan kulta- ja hopeaesineet nopeasti rahaksi; rauhankauden ja hyvinvoinnin kausina muutetaan sitä vastoin rahaa hopea-astioiksi ja koruesineiksi» (mt., II osa, s. 357).

muuttuvassa suhteessa kierrossa olevan rahan määrään. Tämä ehto tulee täytetyksi aarteenmuodostuksella. Jos hinnat laskevat tai kiertonopeus kasvaa, niin aarrevarastot imevät kierrosta erotetun osan rahoista; jos hinnat nousevat tai kiertonopeus vähenee, niin aarteet avautuvat ja osa niistä virtaa takaisin kiertoon. Kiertävän rahan hyytyminen aarteeksi ja aarteiden vuodattaminen kiertoon on jatkuvasti vaihteleva heilahdusliike, jossa tavarankierron heilahtelut yksinomaan määräävät toisen tai toisen suunnan hallitsevuuden. Aarteet ilmenevät näin kiertävän rahan lisääntymis- ja vähentymiskanavina, joten metallirahoina aina kiertää vain itse kierron välittömien tarpeiden määräämä rahapaljous. Jos kokonaiskiertokulun piiri äkkiä laajenee ja myymisen ja ostamisen virtaava ykseys tulee hallitsevaksi, kuitenkin niin että realisoitavien hintojen kokonaissumma kasvaa vielä nopeammin kuin rahankierron nopeus, niin aarteet tyhjenevät silmännähtävästi. Heti kun kokonaisliike joutuu epätavallisessa määrin pysähdyksiin tai myymisen ja ostamisen erillisuus vahvistuu, hyytyy kiertoväline silmiinpistävän suurelta osaltaan rahaksi ja aarrevarastot täyttyvät runsaasti yli keskitasonsa. Puhtaan metallisen kierron tai kehittymättömän tuotantoasteen maissa aarteet ovat loputtoman pirstoutuneita ja hajaantuneina yli koko maan pinnan, kun ne taas porvarillisesti kehittyneissä maissa ovat keskittyneet pankkien varastoihin. Aarretta ei pidä sekoittaa siihen metallirahavarastoon, joka itse muodostaa osan jatkuvasti kierrossa olevan rahan kokonaisuudesta, kun taas aarteen ja kiertovälineen aktiivinen suhde on riippuvainen kyseisen kokonaisuuden vähenemisestä tai kasvusta. Kuten olemme nähneet, kulta- ja hopeatavarat muodostavat niin ikään sekä jalometallien laskukanavan että piilevän lisääntymisen lähteen. Normaaleina aikoina on vain niiden ensiksi mainittu toiminto tärkeä metallikierron talouden kannalta.*

* Ksenofon kehittää seuraavassa kohdassa rahan käsitettä rahan ja aarteen ominaisten muodonmääritysten kannalta: »Kai-kista tuntemistani aloista tämä on ainoa, jolla kukaan ei herätä kateutta muissa samalla alalla toimivissa... Sillä mitä rikkaammiksi hopeakaivokset osoittautuvat ja mitä enemmän hopeaa kaivetaan, sitä enemmän väkeä ne vetävät tähän työhön. Kun koti-

b) M a k s u v ä l i n e

Ne kaksi muotoa, joissa raha on tähän mennessä eronnut kiertovälineestä, olivat toistaiseksi *syrjään pantu metalliraha* ja *aarre*. Ensimmäinen muoto heijasti metallirahan ohimenevässä rahaksi muuttumisessa sitä, että $T - R - T$:n toisen jäsenen osto $R - T$:n täytyy hajota tietyn kiertoalueen sisällä perättäisten ostojen sarjaksi. Mutta aarteenmuodostus pohjautui yksinkertaisesti sille, että vaihe $T - R$, joka ei edennyt $R - T$:ksi, oli eristynyt; tai se oli vain tavaran ensimmäisen metamorfoosin, rahan, itsenäistä kehittymistä, missä raha kehittyi kaikkien tavaroiden luovutettuna olemisena vastakohtana kiertovälineelle tavaran olemisena siinä muodossa, missä se on jatkuvasti luovutettavissa. Metallirahavarasto ja aarre olivat vain rahaa ei-kiertovälineenä, mutta ei-kiertovälinettä ne olivat vain siksi, että ne eivät kiertäneet. Nyt tarkasteltavan määrittämisen mukaisena raha kiertää tai astuu kiertoon, muttei kiertovälineen toiminnossa. Raha oli kiertovälineenä aina ostoväline, nyt se vaikuttaa ei-ostovälineenä.

Heti kun raha on kehittynyt aarteenmuodostuksen kautta abstraktin yhteiskunnallisen rikkauden olemisena ja aineellisen rikkauden materiaalisena edustajana, se saa tällä tavoin rahaksi määritettynä erikoislaatuisia

taloutta varten on saatu tarpeeksi taloustavaroita, niitä ei juuri enää osteta. Mutta hopeaa ei kenelläkään ole niin paljon, ettei hän haluaisi vielä lisää, ja kun sitä on jollakin ylenpalttisesti silloin hän hautaa ylimääräisen ja iloitsee siitä yhtä paljon kuin jos käyttäisi sitä. Kaupunkien kukoistaessa ihmiset tarvitsevat hopeaa erityisesti. Miehet haluavat näet ostaa kauniiden aseiden lisäksi myös hyviä hevosia, komeita taloja ja sisustuksia, naiset puolestaan haluavat kaikenlaisia vaatteita ja kultakoruja. Mutta kun kaupungit kärsivät puutetta kadon tai sodan seurauksena, silloin tarvitaan rahaa maaperän hedelmättömyyden vuoksi. elintarvikkeiden ostamiseen tai apujoukkojen värväämiseen.» (*Ksenofon. De Vectigalibus, IV luku*) Aristoteles kehittää Poliitiikan I osan 9. luvussa molempia kierron liikkeitä $T - R - T$ ja $R - T - R$ toistensa vastakohtina käyttäen niistä nimiä »ekonomiikka» ja »khrematistiikka». Kreikkalaiset murhenäytelmien kirjoittajat, etenkin Euripides asettavat nämä molemmat muodot vastakkain dikeena (oikeutena) ja kerdoksena (oman voiton tavoitteluna).

toimintoja kiertoprosessin sisässä. Jos raha kiertää pelkkänä kiertovälineenä ja siten ostovälineenä, niin edellytetään että tavara ja raha ovat samanaikaisesti vastakkain, siis sama arvonsuuruus on esillä kaksinkertaisesti, toisessa poolissa tavarana myyjän kädessä, toisessa rahana ostajan kädessä. Tämä molempien vastikkeiden samanaikainen olemassaolo vastakkaisissa pooleissa ja niiden samanaikainen paikanvaihto tai niiden vastavuoroinen luovuttaminen edellyttää puolestaan, että myyjä ja ostaja suhtautuvat toisiinsa vain esillä olevien vastikkeiden omistajina. Mutta samalla panee tavaroiden metamorfoosiprosessi, joka synnyttää rahan eri muodon määritykset, myös tavaranomistajat kokemaan metamorfoosin eli se muuttaa niitä yhteiskunnallisia rooleja, joissa tavaranomistajat esiintyvät toisilleen. Tavaroiden kaitsijat vaihtavat tavaran metamorfoosiprosessissa yhtä usein nahkaa kuin tavara muuttuu tai raha asettuu uusiin muotoihin. Näin tavaranomistajat olivat alun perin vastakkain vain tavaranomistajina, sitten toisesta tuli myyjä, toisesta ostaja, sitten kummastakin tuli vuorotellen ostaja ja myyjä, sitten aartenkokooja, ja vihdoin heistä tuli rikkaita. Näin tavaranomistajat eivät tule kiertoprosessista ulos samanlaisina kuin he ovat menneet siihen sisään. Itse asiassa ne eri muodonmääritykset, jotka raha saa kiertoprosessissa ovat vain itse tavaroiden kiteytyntä muodonvaihtoa, joka puolestaan on vain esi-neellinen ilmaus niille muutoksia kokeville yhteiskunnallisille suhteille, joissa tavaranomistajat toteuttavat aineenvaihtonsa. Kiertoprosessissa syntyy uusia tavarainvaihdon suhteita, ja tavaranomistajat saavat näiden muuttuneiden suhteiden kantajina uusia taloudellisia rooleja. Samoin kuin raha idealisoituu sisäisen kierron piirissä ja pelkkä paperi toimittaa rahan edustajana rahan toimintoa, siten sama prosessi antaa todellisen myyjän tai ostajan toiminnat sille ostajalle tai myyjälle, joka tulee prosessiin rahan tai tavaran pelkkänä edustajana, ts. edustaa tulevaa rahaa tai tulevaa tavaraa.

Kaikki ne muodonmääritykset, joiksi kulta rahana kehittyi merkitsevät vain tavaroiden metamorfoosin sisältämien määritysten kehkeytymistä; kuitenkin nä-

mä määritykset eivät yksinkertaisessa rahankierrossa — rahan ilmenemisessä metallirahana tai liikkeen T — R — T ilmenemisessä prosessinluonteisena ykseytenä — eriytyneet itsenäiseksi muodoksi. Tai sitten ne ilmenivät pelkkinä mahdollisuuksina, mistä on esimerkkinä tavaran metamorfoosin katkeaminen. Me näimme, että tavara todellisena käyttöarvona ja ajatuksellisena vaihtoarvona suhtautui prosessissa T — R rahaan todellisena vaihtoarvona ja vain ajatuksellisena käyttöarvona. Samalla kun myyjä luovutti tavaran käyttöarvona, hän realisoi sen oman vaihtoarvon sekä rahan käyttöarvon. Kun kääntäen ostaja luovutti rahan vaihtoarvona, hän samalla realisoi sen käyttöarvon sekä tavaran hinnan. Niin ollen tapahtui tavaran ja rahan paikanvaihto. Tämän molemminpuolisen polaarisien vastakohtien elävä prosessi jakaantuu nyt jälleen toteutuksessaan. Myyjä luovuttaa tavaran todella ja realisoi sen hinnan lähinnä taasen vain ajatuksellisesti. Hän on myynyt tavaran sen hinnasta, mutta hinta realisoidaan vasta myöhemmin määrättyä aikana. Ostaja ostaa tulevan rahan edustajana, kun taas myyjä myy senhetkisen tavaran omistajana. Myyjän puolelta tavara luovutetaan todella käyttöarvona ilman että sitä olisi realisoitu todella hintana; ostajan puolelta realisoidaan raha todella tavaran käyttöarvossa ilman että sitä olisi todella luovutettu vaihtoarvona. Tässä ei rahaa edusta symbolisesti arvonmerkki kuten aikaisemmin, vaan itse ostaja. Mutta samoin kuin aiemmin arvonmerkin yleinen symboliikka aiheutti valtion sitoumuksen ja pakkokurssin, ostajan henkilökohtainen symboliikka aiheuttaa nyt tavaranomistajien kesken yksityissopimuksia, joiden täyttämiseen voidaan pakottaa lain voimalla.

Käänteisesti voidaan prosessissa R — T raha luovutetaan todellisena ostovälineenä ja tavaran hinta realisoida ennen kuin rahan käyttöarvo realisoidaan tai tavara luovutetaan. Näin tapahtuu esimerkiksi tilaamisen jokapäiväisessä muodossa. Tai siinä muodossa, missä Englannin hallitus ostaa oopiumia intialaisilta viljelijöiltä tai Venäjällä asuvat ulkomaiset kauppiaat ostavat suurimmaksi osaksi venäläisiä viljelytuotteita. Raha toimii tässä jo tutussa ostovälineen muodossa eikä siten saa mitään

utta muodonmääritystä.* Siksi emme viivy pitempään viimeisen tapauksen kohdalla, mutta panemme silti merkille sen muuttuneen muodon osalta, missä molemmat prosessit $R - T$ ja $T - R$ tässä esiintyvät, että pelkästään ajateltu oston ja myynnin ero, jollaisena se välittömästi esiintyy kiertokulussa, muuttuu nyt todelliseksi eroksi kun toisessa muodossa esiintyy vain tavara, toisessa vain raha, kummassakin vain se äärijäsen, josta aloite lähtee. Lisäksi molemmille muodoille on yhteistä, että kummasakin toinen vastike esiintyy ainoastaan ostajan ja myyjän yhteisessä tahdossa; tämä tahto sitoo molempia ja saa tiettyjä lainsäädännöllisiä muotoja.

Myyjistä ja ostajista tulee velanantajia ja velallisia. Kun tavaranomistaja esitti aikaisemmin aarteen kaitsijana koomista osaa, hänestä tulee nyt hirvittävä, koska hän ei pidä itseään vaan lähimmäistään tietyn rahasumman olemisena, eikä tee itsestään vaan tästä vaihtoarvon marttyyrin. Hän muuttuu uskovaisesta velkojaksi, (aus einem Gläubigen zum Gläubiger), hän putoaa uskonnosta juridiikkaan.

I stay here on my bond.**

Siis muuttuneessa muodossa $T - R$, missä tavara on esillä ja raha vain edustettuna, raha toimii ensi sijassa arvojen mittana. Tavarain vaihtoarvo mitataan rahaa mittana käyttäen, mutta hinta ei ole sopimuksen mukaisesti mitattuna vaihtoarvona olemassa ainoastaan myyjän päässä, vaan samalla ostajan velvoituksen mittana. Toiseksi raha toimii tässä ostovälineenä, vaikka se luo eteenpäin vain tulevan olemisensa varjon. Se vetää nimittäin tavarain paikaltaan, myyjän kädestä ostajan käteen. Kun sopimuksentäytön määräpäivä lankeaa, niin raha astuu kiertokulkuun, sillä se vaihtaa paikkaa ja siirtyy entisen ostajan kädestä entisen myyjän käteen. Mutta se ei astu kiertokulkuun kiertovälineenä tai ostovälineenä. Se toimi tällaisena ennen kuin se oli kiertokulussa,

* Luonnollisesti myös pääomaa maksetaan ennakolta rahan muodossa ja enakkona maksettu raha voi olla enakkona maksettua pääomaa, mutta tämä näkökohta ei kuulu yksinkertaisen kiertokulun piiriin.

** — Seison tässä velkakirjani päällä! (*Shakespeare. Venetsian kauppias*). *Toim.*

ja kiertokulun päätettyään se esiintyy tässä toiminnossa. Se astui päinvastoin kiertokulkuun tavaran ainoana adekvaattina vastikkeena, vaihtoarvon absoluuttisena olemissena, vaihtoprosessin viimeisenä sanana, lyhyesti sanottuna rahana, nimenomaan rahana *yleisen maksuvälineen* määrättyssä toiminnossa. Tässä maksuvälineen toiminnossaan raha ilmenee absoluuttisena tavarana, mutta itse kiertokulun sisällä eikä aarteen tavoin sen ulkopuolella. Ostovälineen ja maksuvälineen ero tulee hyvin epämielittävällä esille kauppakriisien kausina.*

Tuotteen muuttuminen rahaksi ilmenee kiertokulussa alun perin ainoastaan tavaranomistajan yksilöllisenä välttämättömyytenä, sikäli kuin hänen tuotteensa ei ole käyttöarvo hänelle, vaan tulee sellaiseksi vasta luovuttamisensa nojalla. Jotta hän kuitenkin pystyisi maksamaan sovittuna määräaikana, hänen on täytynyt sitä ennen myydä tavara. Täten myynti on muuttunut kokonaan hänen yksilöllisistä tarpeistaan riippumatta kiertoprosessin liikkeen vaikutuksesta yhteiskunnalliseksi välttämättömyydeksi hänelle. Entisestä yhden tavaran ostajasta hän muuttuu pakosta toisen tavaran myyjäksi, ei saadaksesi rahaa ostovälineenä, vaan saadaksesi sitä maksuvälineenä, vaihtoarvon absoluuttisena muotona. Tavarantoiminnan muuttuminen rahaksi päätösvaiheena eli tavaran ensimmäinen metamorfoosi itsetarkoituksena on nyt tullut taloudelliseksi toiminnoksi kun se aarteenmuodotuksessa näytti tavaranomistajan oikulta. Myynnin vaikutin ja sisältö, voida maksaa, on itse kiertoprosessin muodosta syntyvä kiertoprosessin sisältö.

Tässä myynnin muodossa tavara toteuttaa paikanvaihdon, se kiertää siirtäen tuonnemmaksi ensimmäisen metamorfoosinsa, muuttumissensa rahaksi. Sitä vastoin ostajan puolella toteutuu toinen metamorfoosi, ts. raha muuttuu takaisin tavaraksi ennen kuin ensimmäinen metamorfoosi on toteutunut, ts. ennen kuin tavara on muuttunut rahaksi. Ensimmäinen metamorfoosi esiintyy tässä siis ajallisesti myöhemmin kuin toinen. Ja siten raha, tavaran asu sen ensimmäisessä metamorfoosissa saa uuden

* Luther korostaa ostovälineen ja maksuvälineen eroa. [Marxin lisäys omaan kappaleeseen.] *Toim.*

muodonmäärityksen. Raha eli vaihtoarvon itsenäinen kehitys ei ole enää tavarankierron välittävä muoto, vaan sen lopputulos.

Ei tarvitse mitenkään yksityiskohtaisesti todistella, että yksinkertaisesta tavarankierrosta syntyy luontaisesti tällaisia *aikamyynntejä*, joissa myynnin molemmat poolit ovat olemassa ajallisesti toisistaan erillään. Ensi sijassa kierron kehityksen seurausta on, että samojen tavaranomistajien vastavuoroinen esiintyminen toisilleen myyjänä ja ostajana toistuu. Toistuva esiintyminen ei jää ainoastaan satunnaiseksi, vaan tavara esimerkiksi tilataan tulevaksi määräpäiväksi, jona se pitää toimittaa ja maksaa. Tällaisessa tapauksessa myynti on ajatuksellinen, ts. se toteutetaan tässä oikeudellisesti ilman että tavara ja raha esiintyvät ruumiillisesti. Rahan molemmat muodot kiertovälineenä ja maksuvälineenä lankeavat tässä vielä yhteen, sillä yhtäältä tavara ja raha vaihtavat samanaikaisesti paikkaa ja toisaalta raha ei osta tavaraa, vaan realisoi aikaisemmin myydyin tavarain hinnan. Edelleen lukuisien käyttöarvojen luonteesta johtuu, että näitä käyttöarvoja ei todella luovuteta tavarain tosiasiallisella siirrolla, vaan ainoastaan antamalla tavara käytettäväksi tietyksi ajaksi. Kun esimerkiksi myydään talon käyttö kuukaudeksi, on talon käyttöarvo annettu vasta kuukauden päätyttyä, vaikkakin se vaihtuu kuukauden alussa kädestä toiseen. Koska käyttöarvo tosiasiallinen antaminen käytettäväksi ja sen todellinen luovuttaminen ovat tässä ajallisesti toisistaan erillään, tapahtuu sen hinnan realisoiminen samoin myöhemmin kuin sen paikanvaihto. Viimein aiheuttaa eri tavaroiden tuottamisen keston ja ajankohdan erilaisuus, että toinen esiintyy myyjänä silloin kun toinen ei voi vielä esiintyä ostajana, ja kun osto ja myynti toistuvat useammin samojen tavaranomistajien välillä, eroavat myynnin molemmat vaiheet näin toisistaan vastaten kyseisten tavaroiden tuotantoedellytyksiä. Näin syntyy tavaranomistajien kesken velanantajan ja velallisen suhde, joka muodostaa tosin luottojärjestelmän luontaisen perustan, mutta voi olla täydellisesti kehittynyt jo ennen kuin järjestelmä on olemassa. On kuitenkin selvää, että kun luottojärjestelmä, siis porvarillinen tuotanto

ylipäänsä muodostuu, rahan toiminto maksuvälineenä laajenee sen ostoväline-toiminnon ja vielä enemmän aarteenmuodostuksen elementin toiminnon kustannuksella. Esimerkiksi Englannissa on metallirahana esiintyvä raha häädetty melkein yksinomaan tuottajan ja kuluttajien välisen vähittäiskaupan ja pienkaupan alueelle, kun se taas maksuvälineenä hallitsee suurten kauppatoimien aluetta.*

Yleisenä maksuvälineenä rahasta tulee sopimusten *yleinen tavara* — aluksi ainoastaan tavarankierron alueen sisällä.** Mutta kun raha kehittyy tässä toiminnossaan, liukenevat kaikki muut maksamisen muodot vähitellen rahamaksuiksi. Se missä määrin raha on kehittynyt yksinomaiseksi maksuvälineeksi, osoittaa missä määrin vaihtoarvo on tullut hallitsemaan tuotantoa sen syvyudessa ja laajuudessa.***

* Huolimatta doktrinaarisesta omahyväisyydestään määritelmien suhteen herra Macleod ymmärtää taloudelliset perussuhteet niin pahasti väärin, että hän antaa rahan yleensä syntyä sen kehittyneimmistä muodosta, maksuvälineestä. Hän sanoo muun muassa: koska ihmiset eivät aina tarvitse samanaikaisesti toistensa vastavuoroisia palveluksia eivätkä liioin arvoltaan saman suuruisina »niin palveluksesta jää yli tietty erotus eli osa, se jää yhden maksettavaksi toiselle — velaksi.» Tämän velan omistaja tarvitsee palvelusta kolmannelta, joka ei välittömästi tarvitse hänen palvelustaan, ja »siirtää kolmannelle sen velan, joka ensimmäisellä on hänelle. Velkakirja liikkuu näin kädestä toiseen — on kiertoväline... Kun joku ottaa vastaan velkasitoumuksen, joka on ilmaistu metallirahana, silloin hän ei voi ainoastaan määrätä alkuperäisen velallisen palveluksista, vaan koko työtä tekevän yhteisön palveluksista.» *Macleod. Theory and Practice of Banking etc.* (Pankkilaitoksen teoria ja käytäntö jne.), Lontoo 1855, I osa, 1. luku.

** *Bailey*, mts. 3: »Raha on sopimusten yleinen tavara, eli se tavara missä solmitaan suurin osa myöhempanä ajankohtana täytettävistä ominaisuussitoumuksista.»

*** *Senior*, mts. 221: »Koska kaikkien esineiden arvo vaihtelee tietynä ajanjaksona, otetaan maksuvälineeksi se esine, jonka arvo vaihtelee vähiten, joka säilyttää kauimmin tietyn keskimääräisen kyvyn ostaa esineitä. Näin rahasta tulee arvojen ilmaus eli edustaja.» Asia on päinvastoin. Koska kullasta, hopeasta jne. on tullut raha, ts. itsenäistyneen vaihtoarvon oleminen, niistä tulee yleinen maksuväline. Milloin herra Seniorin mainitsema rahan arvonsuuruuden keston huomioonottaminen tulee esille, ts. aikakausina, jolloin raha tulee olosuhteiden pakosta yleiseksi

Maksuvälineenä kiertävän rahan paljouden määrää ensi sijassa maksujen paljous, ts. luovutettujen tavaroiden hintojen summa, ei luovutettavien tavaroiden kuten yksinkertaisessa rahankiertoliikkeessä. Näin määrätty paljous muuntuu kuitenkin kaksinkertaisesti, ensiksi sen nopeuden vaikutuksesta, millä sama rahakappale toistaa saman toiminnon tai millä maksujen määrä ilmenee maksujen prosessinluonteisena ketjuna. *A* maksaa *B*:lle, minä jälkeen *B* maksaa *C*:lle ja niin edespäin. Se nopeus, millä yksi ja sama rahakappale toistaa toimintonsa maksuvälineenä riippuu yhtäältä tavaranomistajien välisten velanantaja- ja velallissuhteiden kytketymisestä toisiinsa siten, että sama tavaranomistaja on toiselle velkoja, toiselle velallinen jne. Toisaalta nopeus riippuu sen ajan pituudesta, joka erottaa eri maksujen eräpäivät toisistaan. Tämä maksujen eli jälkikäteen tapahtuvien tavaroiden ensimmäisten metamorfoosien ketju eroaa laadullisesti siitä metamorfoosien ketjusta, joka esiintyy rahan ollessa kiertoliikkeessä kiertovälineenä. Viimeksi mainittu ketju ei ainoastaan esiinny ajallisesti perättäisenä, vaan syntyy vasta tässä perättäisyydessä. Tavarasta tulee raha, sitten jälleen tavara ja näin se tekee toisen tavaran kykeneväksi muuttumaan rahaksi jne., eli myyjästä tulee ostaja mikä tekee toisesta tavaranomistajasta myyjän. Tämä yhteys syntyy satunnaisesti itse tavaravaihtoprosessissa. Siinä että ne rahat, joilla *A* on maksanut *B*:lle, kulkeutuvat maksuna edelleen *B*:ltä *C*:lle, *C*:ltä *D*:lle jne., ja lisäksi lyhyin perättäisin aikaväleihin — tässä ulkoisessa yhteydessä tulee ilmi vain yhteiskunnallinen yhteys, joka oli jo valmiina olemassa. Sama raha ei kierrä eri käsien kautta siksi, että se esiintyy maksuvälineenä, vaan se kiertää maksuvälineenä siksi, että eri kädet ovat jo liittyneet toisiinsa. Se nopeus, millä raha kiertää maksuvälineenä osoittaa siis yksilöiden pe-

maksuvälineeksi, havaitaan juuri myös rahan arvonsuuruuden heilahtelu. Elisabetin aika oli Englannissa tällaista kautta, ja juuri tällöin lordi Burleigh ja Sir Thomas Smith ajoivat silminnähden lähestyvän jalometallien arvon alenemisen vuoksi parlamentissa läpi lain, joka velvoitti Oxfordin ja Cambridgen yliopistot varaamaan kolmanneksen maankoroistaan vehnänä ja maltaina,

rinpohjaisempaa kietoutumista kierto-prosessiin kuin se nopeus, millä raha metallirahana tai ostovälineenä kiertää.

Samanaikaisten ja siksi paikallisesti rinnakkaisina tapahtuvien ostojen ja myyntien hintojen yhteismäärä muodostaa rajan metallirahamäärän korvaamiselle kiertoliikkeen nopeudella. Tämä raja-aita kaatuu maksuvälineenä toimivan rahan kohdalta. Jos samanaikaisesti maksettavat maksut keskittyvät yhteen paikkaan, mitä luontaisesti tapahtuu ainoastaan tavarankierron suurissa kokoomakohdissa, niin maksut tasaavat toisensa negatiivisina ja positiivisina suureina, sillä kun *A*:n on maksettava *B*:lle, hänen on saatava samanaikaisesti maksu *C*:ltä jne. Maksuvälineeksi tarvittua rahasummaa ei siten määrää samanaikaisesti realisoitavien maksujen hintasumma, vaan tämän hintojen yhteismäärän suurempi tai pienempi keskittyminen sekä sen taseen suuruus, joka jää jäljelle maksujen poistettua vastavuoroisesti toisensa negatiivisina ja positiivisina suureina. Tälle tasoittumiselle syntyy omia järjestelyjä ilman että luotolaitos on lainkaan kehittynyt, kuten esimerkiksi vanhassa Roomassa. Mutta sen tarkastelu kuuluu yhtä vähän tähän kuin niiden yleisten maksupäivien, jotka kaikkialla määrätään tietyissä yhteiskuntapiireissä. Tässä huomautettakoon enää vain siitä, että vasta uusimpana aikana on tieteellisesti tutkittu sitä erityistä vaikutusta, mitä näillä eräpäivillä on kiertävän rahan paljoudessa tapahtuviin jaksottaisiin heilahteluihin.

Sikäli kuin maksut tasapainoittavat toisensa positiivisina ja negatiivisina suureina, ei mitään todellisen rahan väliintuloa tapahdu. Todellinen raha kehittyy tässä ainoastaan arvojen mitan muodossaan, yhtäältä tavaran hinnassa, toisaalta vastavuoroisten velvoitteiden suuruudessa. Tämän ajatuksellisen olemisen lisäksi vaihtoarvo ei siis tässä saa mitään itsenäistä olemista, ei edes olemista arvonmerkkinä, eli rahasta tulee ainoastaan ideaalinen laskuraha. Rahan toiminto maksuvälineenä sisältää siis sen ristiriidan, että sikäli kuin maksut tasapainoittavat raha toimii yhtäältä vain ajatuksellisesti mitana, mutta toisaalta, sikäli kuin maksu on todella maksettava, raha ei astu kiertoon ohimenevänä kiertoväli-

neenä, vaan yleisen vastikkeen lepäävänä olemisena, absoluuttisena tavarana, sanalla sanoen rahana. Siellä missä maksujen ketju ja niiden tasapainoittumisen keinotekoinen järjestelmä on kehittynyt, muuttuu raha näin ollen arvojen mitan kaasumaisesta ja aavemaisesta muodostaan äkkiä kovaksi rahaksi eli maksuvälineeksi jos tulee järkytyksiä, jotka katkaisevat väkivalloin maksujen virran ja häiritsevät niiden tasaamismekanismeja. Siis kehittyneen porvarillisen tuotannon oloissa, jolloin tavaranomistajasta on aikoja tullut kapitalisti ja hän tuntee Adam Smithinsä ja hymyilee ylhäisesti sille harhauskelle, että kulta ja hopea olisivat yksin rahaa ja että raha ylipäänsä olisi muista tavaroista eroava absoluuttinen tavara, raha ilmestyy äkkiä uudelleen, ei kierroksen välittäjänä, vaan vaihtoarvon ainoana adekvaattina muotona, ainoana rikkautena, aivan kuten aarteenkokooja sen käsittää. Tällaisena rikkauten yksinomaisena olemisena se ei tule ilmi — kuten vaikkapa monetaarijärjestelmässä — kaiken aineellisen rikkauten vain kuvittelussa, vaan todellisessa arvon vähenemisessä tai arvottomuudessa. Tämä on se maailmanmarkkinapulien erityinen vaihe, jota sanotaan rahakriisiksi. Se summum bonum*, jonka perään tällaisten vaiheiden aikana huudetaan ainoana rikkautena, on raha, käteinen raha, ja kaikki muut tavarat näyttävät sen rinnalla — juuri siksi että ne ovat käyttöarvoja — hyödyttömiltä, rihkamalta, leluilta, tai kuten tohtorimme Martti Luther sanoo, pelkältä koreilulta ja mässäilyltä. Tämä luottojärjestelmän äkillinen muuttuminen monetaarijärjestelmäksi lisää teoreettisen kauhun käytännön pakokauhuun (panic), ja kiertokulun edustajat vapisevat omien olosuhteittensa läpituunkemattoman salaisuuden edessä.**

* — suurin hyvä. *Toim.*

** Boisguillebert, joka olisi halunnut estää porvarillisia tuotantosuhteita nousemasta takajaloilleen itse porvareita vastaan, käsittelee mieluiten niitä rahan muotoja, joissa raha esiintyy vain ajatuksellisena tai ohimenevänä. Kuten aikaisemmin kiertoväline. Kuten maksuväline. Häneltä jää taas huomaamatta, että rahan ideaalisesta muodosta tapahtuu välitön siirtyminen rahan ulkoiseen todellisuuteen, että vasta vain ajateltu arvojen mitta sisältää jo piilevänä kovan rahan. Se että raha on itse tavaroiden pelkkä muoto, hän sanoo, käy ilmi tukkukaupassa, missä vaihto

Maksut tekevät puolestaan välttämättömäksi vararahaston, rahan kasaamisen maksuvälineenä. Tämän vararahaston muodostaminen ei ilmene enää, kuten aarteenmuodostuksessa, itse kierrolle vieraana toimintana, eikä liioin metallirahojen pelkästään teknisenä kasaamisena, kuten metallirahavarastojen kohdalla, vaan rahaa on koottava vähitellen jotta sitä olisi käsillä tiettyinä tulevina maksupäivinä. Kun siis porvarillisen tuotannon kehittyessä aarteenmuodostus vähenee abstraktissa muodossaan, missä se merkitsee rikastumista, lisääntyy tämä vaihtoprosessin välittömästi vaatima aarteenmuodostus, tai pikemminkin maksuvälineet nielevät vararahastona osan aarteista, joita tavarankierron alueella ylipäänsä muodostuu. Mitä kehittyneempi porvarillinen tuotanto on, sitä enemmän nämä vararahastot rajoittuvat välttämättömään minimiin. Locke esittää korkokannan alentamista käsittelevässä teoksessaan* mielenkiintoisia tietoja näiden vararahastojen suuruudesta hänen aikanaan. Niistä näkyy kuinka merkittävän osan maksuvälineiksi varatut rahastot nielivät Englannissa ylipäänsä kiertävästä rahasta juuri sinä aikakautena, jolloin pankkilaitos alkoi kehittyä.

Maksuvälineen kiertoliike muuntaa olennaisesti kiertävän rahan paljoutta koskevaa lakia siitä muodostaan, missä se saatiin tarkasteltaessa yksinkertaista rahankiertoliikettä. Kun rahan — olkoon se kiertovälineenä tai maksuvälineenä — kiertoliikkeen nopeus on annettu, määrää tiettyinä ajanjaksona kiertävän rahan yhteissumman realisoitavien tavaranhintojen yhteissumma plus samana ajanjaksona lankeavien maksujen yhteissumma miinus tasoittamalla toisensa poistavien maksujen yhteissumma. Näin ollen ei siihen yleiseen lakiin, jonka mukaan kiertävän rahan määrä riippuu tavaroiden hinnoista, vaikuta vähääkään se, että itse maksujen summa määräytyy sopimuksella asetettujen hintojen mukaan. Osoitautuu kuitenkin ilmiselvästi — vaikka kiertoliikkeen

sujuu ilman rahan väliintuloa sen jälkeen kun tavarat on hinnoiteltu (*les marchandises sont appréciables*). *Le détail de la France*, s. 210.

* *Locke*, mts. 17, 18.

nopeuden sekä maksuissa saatavan säästön oletettaisiin pysyvän samanakin — että tiettyinä ajanjaksona, esimerkiksi yhtenä päivänä kiertävän tavaramäärän hintojen summa ja samana päivänä kiertävän rahan määrä eivät mitenkään peitä toisiaan. Kierrossa on nimittäin joukko tavaroita, joiden hinta realisoidaan vasta tulevaisuudessa rahassa ja samoin kiertää joukko rahaa, jota vastaavat tavarat ovat jo ajat sitten pudonneet kierrosta. Itse viimeksi mainittu joukko tulee riippumaan siitä, kuinka suuri arvosumma on niillä maksuilla, jotka lankeavat samana päivänä, vaikkakin niistä on tehty sopimukset kokonaan eri ajankohtina.

Me näimme, että kullan ja hopean arvon vaihtelu ei häiritse niiden toimintoa arvojen mittana tai laskurahana. Tämä vaihtelu tulee kuitenkin ratkaisevan tärkeäksi rahalle aarteena, sillä kullan tai hopean arvon noustessa tai laskiessa kultaisen tai hopeisen aarteen arvonsuuruus kasvaa tai pienenee. Se on vielä tärkeämpää rahalle maksuvälineenä. Maksaminen seuraa myöhemmin kuin tavaran myynti eli raha vaikuttaa kahtena eri ajankohtana kahdessa eri toiminnossa, ensiksi arvojen mittana, sitten tätä mittaamista vastaavana maksuvälineenä. Jos kyseisenä väliaikana jalometallien arvo tai niiden tuottamiseen tarvittu työaika vaihtuu, niin sama kulta- tai hopeaerä on maksuvälineenä esiintyessään arvoltaan suurempi tai pienempi kuin arvojen mittana toimiessaan tai sopimusta solmittaessa. Erityisen tavaran kuten kullan ja hopean toimiminen rahana eli itsenäistyneenä vaihtoarvona törmää tässä sen luonteeseen erityisenä tavarana, jonka arvonsuuruus riippuu sen tuotantokustannusten vaihtelusta. Se suuri yhteiskunnallinen mullistus, jonka Euroopassa tapahtunut jalometallien arvon lasku aiheutti, on yhtä tunnettu tosiasia kuin se päinvastainen mullistus, joka aiheutui antiikin Rooman tasavallan varhaiskautena kuparin arvon noususta. Plebeijien velat oli sovittu maksettaviksi kuparissa. Seuramatta pitemmälle jalometallien arvon heilahdusten vaikutusta porvarilliseen talousjärjestelmään näemme jo tästä että jalometallien arvon lasku hyödyttää velallista velkojan kustannuksella ja sen arvon nousu päinvastoin velkojaa velallisen kustannuksella.

c) M a a i l m a n r a h a

Toisin kuin metallirahasta, kullasta tulee rahaa vasta siten että se vetäytyy aarteena kierrosta, astuu sitten kiertoon ei-kiertovälineenä, mutta murtaa lopulta sisäisen kierron rajoitukset toimiakseen yleisenä vastikkeena tavaramaailmassa. Niin kullasta tulee *maailmanraha*.

Kuten jalometallien yleiset painomäärät toimivat alkuperäisinä arvonmittoina, siten rahan laskunimet muuttuvat maailmanmarkkinoiden sisällä taas vastaviksi painonimiksi. Kuten muodoton raakametalli (aes rude) oli kiertovälineen alkuperäinen muoto ja itse metallirahamuoto oli alunperin vain metallikappaleiden painon virallinen merkki, siten jalometalli luopuu maailmankolikkona jälleen ulkomuodostaan ja leimastaan ja palautuu yhdentekevään harkkomuotoon. Tai kun kansalliset metallirahat, kuten Venäjän imperiaali, Meksikon taaleri ja Englannin sovereign kiertävät ulkomailla, niiden nimi tulee yhdentekeväksi ja vain niiden painolla on merkitystä. Vihdoin jalometallit toteuttavat kansainvälisenä rahana taas alkuperäistä toimintoaan vaihtovälineenä; se ei ole syntynyt, kuten itse tavaravaihto, alkukantaisten yhteisöjen sisällä, vaan eri yhteisöjen kosketuskohdissa. Raha saa siis maailmanrahana takaisin alkuperäisen ensimmäisen muotonsa. Kun se jättää sisäisen kierron, se luopuu jälleen erityisistä muodoista, jotka muodostuivat vaihtoprosessin kehityksestä kyseisen erityisalueen sisällä, paikallismuodoistaan hintojen mitta-asteikkona, metallirahana, vaihtokolikkona ja arvonmerkinä.

Näimme, että vain yksi tavara toimii jonkin maan sisäisessä kierrossa arvojen mittana. Mutta kun tämän toiminnon täyttää yhdessä maassa kulta ja toisessa hopea, maailmanmarkkinoilla on voimassa kaksinkertainen arvojen mitta ja raha kaksinkertaistaa olemassaolonsa myös kaikissa muissa toiminnoissa. Tavaroiden arvojen muuntaminen kultahinnoista hopeahinnoiksi ja päinvastoin määräytyy joka kerta kummankin metallin suhteellisen arvon mukaan. Se vaihtelee jatkuvasti ja sen määrittäminen on siten jatkuvaa prosessia. Jokaisen sisäisen

kiertoalueen tavaranhaltijat ovat pakotettuja käyttämään milloin kultaa, milloin hopeaa ulkoiseen kiertoon ja näin vaihtamaan kotimaassa rahasta käyvää metallia siihen metalliin, jota he juuri tarvitsevat rahana ulkomailla. Jokainen kansakunta käyttää siis molempia metalleja, kultaa ja hopeaa maailmanrahana.

Kulta ja hopea eivät esiinny kansainvälisessä tavaroidenkierrossa kiertovälineenä, vaan yleisenä vaihtovälineenä. Mutta yleinen vaihtoväline toimii vain molemmissa kehittyneissä muodoissa, *ostovälineenä* ja *maksuvälineenä*; näiden keskinäinen suhde kääntyy kuitenkin päinvastaiseksi maailmanmarkkinoilla. Sisäisen kierron alueella raha toimi yksistään ostovälineenä, sikäli kuin raha oli metallirahaa tai esitti välittäjää prosessinluonteisessa yhteydessä $T - R - T$ tai vain ohimenevää vaihtoarvon muotoa tavaroiden lakkaamattomassa paikankvaihdossa. Maailmanmarkkinoilla asia on päinvastoin. Kulta ja hopea esiintyvät siellä ostovälineenä, kun aineenvaihto on ainoastaan yksipuolista ja näin ollen osto ja myynti ovat erillään toisistaan. Esimerkiksi Kjahtan rajakauppa²⁹ on tosiasiaa ja sopimuksen mukaan vaihtokauppaa, missä hopea on ainoastaan arvonmitta. Vuosien 1857—1858 sota³⁰ pakotti kiinalaiset myymään ilman ostamista. Nyt hopea astui äkkiä esiin ostovälineenä. Venäläiset valmistivat ranskalaisista viiden frangin kolikoista karkeitä hopeaesineitä Kjahtan sopimuksen sanamuotoon nojaten, ja niitä käytettiin vaihtovälineenä. Hopea toimii edelleen ostovälineenä toiselta puolen Euroopan ja Amerikan, toiselta puolen Aasian välillä, ja se jättäytyy Aasiaan aarteena. Edelleen jalometallit toimivat kansainvälisenä ostovälineenä heti kun kahden kansakunnan välisen aineenvaihdon totunnainen tasapaino järkkyy esimerkiksi kadon pakottaessa toisen ostamaan epätavallisen paljon. Vihdoin jalometallit ovat kansainvälinen ostoväline kun niitä käyttävät kultaa ja hopeaa tuottavat maat, missä ne ovat välitön tuote ja tavara eivätkä tavarahan muuntunut muoto. Mitä pitemmälle eri kansallisten kiertoalueiden välinen tavaroidenvaihto kehittyy, sitä pitemmälle maailmanrahan toiminto *maksuvälineenä* kehittyy kohti kansainvälisten taseiden tasoittamista.

Sisäisen kierron tavoin kansainvälinen kierto vaatii jatkuvasti vaihtelevan määrän kultaa ja hopeaa. Tästä syystä osa kasatuista aarteista toimii jokaisella kansalla maailmanrahan vararahastona, joka väliin tyhjenee, väliin täyttyy uudelleen tavaravaihdon heilahtelujen mukaan.* Paitsi erityisliikkeitään, edestakaista liikumista kansallisten kiertoalueiden välillä maailmanrahalla on yleinen liike; sen lähtökohdat ovat tuotannon lähteillä, mistä kulta- ja hopeavirrat vuotavat eri suuntiin yli maailmanmarkkinoiden. Kulta ja hopea astuvat tässä maailmankiertoon tavaroina ja niitä vaihdetaan vastikkeina tavaravastikkeisiin suhteessa niiden sisältämään työaikaan ennen kuin ne joutuvat sisäisten kiertokulkujen alueille. Siksi niillä on mainituilla alueilla esiintyessään määrätty arvonsuuruus. Jokainen niiden tuotantokustannusten nousu tai lasku vaikuttaa näin ollen maailmanmarkkinoilla yhtäläisesti niiden suhteelliseen arvoon, joka on sitä vastoin täysin riippumaton siitä missä määrin eri kansalliset kiertoalueet nielevät kultaa tai hopeaa. Se osa metallivirrasta, joka tavoittaa tavaramaailman jokaisen erityisalueen, menee osaksi välittömästi sisäiseen rahankiertoon, korvaamaan kuluja metallikolikkoja, osaksi se padotaan metallirahan, maksuvälineen ja maailmanrahan eri aarrevarastoihin, osaksi se muuttuu ylellisyysartikkeleiksi, kun taas jäänöksestä vihdoin tulee aarretta yleensä. Porvarillisen tuotannon kehittyneessä vaiheessa aarteenmuodostus rajoittuu siihen minimiin, minkä eri kiertoprosessit vaativat jotta tuotantokoneisto kävisi esteettömästi. Aarteesta sinänsä tulee tässä vain kesantona makaavaa rikkautta — ellei se sitten ole maksutaseiden ylijäämän hetkellinen muoto, keskeytyneen aineenvaihdon tulos, joka siten merkitsisi tavarana jähmettymistä ensimmäiseen metamorfoosiinsa.

Kuten kulta ja hopea ovat rahana käsitteensä mukaan yleinen tavara, siten ne saavat maailmanrahassa vastaa-

* »Kasattu raha lisätään siihen summaan, joka etäännyy ja jättää itse kierron alueen ollakseen todella kierrossa ja tyydyttääkseen kaupan mahdollisuuksia.» (G. R. Carlin huomautus Verrin teokseen *Meditazioni sulla Economia Politica*, s. 192, XV osa Custodin mainitussa sarjassa.)

van olemassaolomuodon, universaalisen tavarahan muodon. Samassa suhteessa kuin kaikki tavarat luovutetaan kultaan ja hopeaan vastaan, niistä tulee kaikkien tavaroiden muuttunut asu ja näin ollen kaikinpuolisesti luovutettavissa oleva tavara. Yleisen työajan aineellistumina niitä toteutetaan siinä laajuudessa kuin reaalisten töiden aineenvaihto ulottuu yli maapallon. Niistä tulee yleinen vastike siinä mitassa kuin niiden vaihtoalat muodostavien erityisten vastikkeiden sarja kehittyi. Koska tavarat kehittävät maailmankierrossa yleismaailmallisesti omaa vaihtoarvoaan, ilmenee vaihtoarvon kullaksi ja hopeaksi muuttunut asu maailmanrahana. Kun siis tavaranomistajien kansakunnat muuttavat kaikinpuolisella teollisuudellaan ja yleisellä tavarainvaihdollaan kullaan adekvaatiksi rahaksi, teollisuus ja tavarainvaihto näyttäytyy niille vain välineenä, jolla raha kullaan ja hopeaan muodossa vedetään pois maailmanmarkkinoilta. Kulta ja hopea ovat maailmanrahana niin muodoin yhtä hyvin yleisen tavarainkierron tuote kuin keino tavarainkierron piiriin laajentamiseksi. Samoin kuin kemia kehittyi alkemistien selän takana näiden yrittäessä tehdä kulta, samoin putkahtavat maailmanteollisuuden ja -kaupan lähteet esille tavarainomistajien selän takana heidän jahdatessaan tavaraa sen taitossa asussa. Kulta ja hopea auttavat luomaan maailmanmarkkinoita ennakoimalla rahankäsitteessään maailmanmarkkinoiden olemassaoloa. Se seikka, ettei tämä niiden taikavaikutus rajoitu mitenkään porvarillisen yhteiskunnan lapsuusvuosiin, vaan kasvaa väistämättä esiin siitä vääristymästä, [Verkehrung] jonka mukaisena tavaramaailman edustajille ilmenee heidän oma yhteiskunnallinen työnsä, tulee todistetuksi sillä valtavalla vaikutuksella, mikä uusien kultamaiden löytämisellä 1800-luvun puolivälissä on maailmankauppaan.

Samoin kuin raha kehittyi maailmanrahaksi, tavarainomistaja kehittyi kosmopoliitiksi. Ihmisten keskinen kosmopoliittinen suhde on alunperin vain heidän suhteensa tavarainomistajina. Tavara itsessään ja sinänsä on kaikkien uskonnollisten, poliittisten, kansallisten ja kielellisten raja-aitojen yläpuolella. Hintaa on tavarahan yleinen kieli ja raha sen yhteisö [Gemeinwesen]. Mutta

maailmanrahan kehittyessä vastakohtana maansisäiselle metallirahalle, kehittyä tavaranomistajan kosmopoliittisuus käytännöllisen järjen uskona vastakohtana perityille uskonnollisille, kansallisille ja muille ennakkoluuloille, jotka estävät ihmiskunnan aineenvaihtoa. Aivan kuten sama kulta, joka tulee amerikkalaisen eaglen* muodossa Englantiin muuttuen sovereigniksi, kiertää kolme päivää myöhemmin napoleonina Pariisissa, on muutamia viikkoja myöhemmin taasen Venetsiassa dukaattina, kuitenkin säilyttää koko ajan saman arvon, samoin tavaranomistajalle selviää, että kansallisuus »is but the guinea's stamp»**. Markkinat, *maailmanmarkkinat* on se ylevöitynyt idea, joka avaa tavaranomistajalle koko maailman.***

4. Jalometallit

Porvarillinen tuotantoprosessi ottaa ensimmäisenä valtaansa metallikierron valmiissa muodossa perittynä orgaanina, joka tosin vähitellen muokataan uudeksi, mutta säilyttää yhä perusrakenteensa. Kysymys siitä miksi kulta ja hopea toimivat muiden tavaroiden sijasta rahan materiaalina, jää porvarillisen järjestelmän rajojen ulkopuolelle. Siksi me kokoamme ainoastaan olennaisimmat näkökohdat lyhyeksi yhteenvedoksi.

Koska itse yleinen työaika sallii vain määrällisiä eroja, on sen ominaisesta ruumiillistumasta käyvän esineen kyettävä esittämään puhtaasti määrällisiä eroja, niin että laadun samuus, samanmuotoisuus edellytetään. Tämä on ensimmäinen ehto tavarantoiminnolle arvonnittana. Jos mittaisin kaikki tavarat esimerkiksi härissä, nahoissa, viljassa jne., täytyisi minun itse asiassa mitata ne ideaalisissa keskimääräishärissä, keskimääräisnä-

* — 10 dollarin kultarahan. *Toim.*

** — on ainoastaan guinean leima. *Toim.*

*** *Montanari. Della Moneta (1683), s. 40:* »Kaikkien kansojen yhteenliittyminen on levinnyt yli koko maapallon niin, että voi melkein sanoa koko maailman muuttuneen yhdeksi ainoaksi kaupungiksi, missä pidetään kaikkien tavaroiden jatkuvia vuosimarkkinoita ja jokainen voi kotonaan istuen hankkia rahalla nautittavakseen kaikkea sitä mitä maa, eläimet ja ihmisten uutteruus ovat muualla tuottaneet. Se on ihmeellinen keksintö.»

hoissa, koska härkä eroaa laadullisesti härästä, vilja viljasta ja nahka nahasta. Kultra ja hopea ovat sitä vastoin yksinkertaisina aineina aina oman itsensä kaltaisia ja samat erät niitä esittävät siten yhtä suuria arvoja.* Toisena, suoraan puhtaasti määrällisten erojen esittämisen toiminnosta johtuvana ehtona on yleisenä vastikkeena toimimaan joutuvalle tavaralle, että se on voitava leikata mielivaltaisiin osiin ja nämä on voitava koota jälleen yhteen, niin että laskuraha voidaan esittää myös aistein havaittavasti. Kullalla ja hopealla on näitä ominaisuuksia erinomaisen runsaasti.

Kullalla ja hopealla on kiertovälineenä muihin tavaroihin nähden se etu, että niiden suurta ominaispainoa, joka edustaa suhteellisen suurta painoa pienessä tilassa vastaa niiden taloudellinen ominaispaino, joka mahdollistaa suhteellisen paljon työaikaa, ts. suuren vaihtoarvon pieneen tilaan. Tämä takaa, että kuljettaminen, siirtäminen kädestä käteen ja maasta toiseen on helppoa, että kultra ja hopea pystyvät ilmestymään yhtä nopeasti kuin häviämääinkin — että niillä lyhyesti sanottuna on materiaalista liikkuvuutta, sine qua non** tavaralle, jonka on toimittava kiertoprosessin perpetuum mobilena***.

Jalometallien korkea ominaisarvo, kestävyys, suhteellinen tuhoutumattomuus, hapettumattomuus ilmassa, ja kullin kohdalla erityisesti sen liukenemattomuus happoihin kuningasvettä lukuunottamatta, kaikki nämä luontaiset ominaisuudet tekevät jalometallit aarteenmuodostuksen luonnolliseksi materiaaliksi. Peter Martyr, näköjään suuri suklaan ystävä huomauttaa kaakaosäikeistä, jotka olivat eräänä rahalajina Meksikossa, seuraavasti:

»Oi onnekasta rahaa, joka tarjoaa ihmissuvalle makeaa ja ravitsevaa juomaa ja varjelee viattomat omistajansa ahneuden helvetilliseltä rutolta, sillä tätä ainetta ei voi haudata maahan eikä säilyttää pitkään.» (De orbe novo.)

* »Metalleilla on se omalaatuisuus ja erikoisuus, että ainoastaan niissä kaikki suhteet palautuvat yhdeksi suhteeksi, n'mittäin niiden määräksi, eivätkä ne ole saaneet luonnolta mitään eri laatua, sen enempää sisäisen rakenteensa kuin ulkoisen muotonsa tai tekotapansa puolesta.» (Galiani, mts. 126—127.)

** — välttämätön edellytys. Toim.

*** — ikiliikkujana. Toim.

Se suuri merkitys mikä metalleilla yleensä on välittömän tuotantoprosessin sisällä, liittyy niiden toimintoon tuotantoinstrumentteina. Vaikka ei otettaisikaan huomioon kullan ja hopean harvinaisuutta, vie niiden suuri pehmeys rautaan ja kupariinkin verrattuna (siinä karaistussa muodossa, missä näitä käytettiin vanhoina aikoina) mahdollisuuden hyödyntää niitä tuotantovälineinä, ja siten kulta ja hopea menettävät suurelta osalta sen ominaisuuden, jolle metallien käyttöarvo yleensä perustuu. Yhtä hyödyttömiä kuin ne ovat välittömän tuotantoprosessin sisällä, yhtä vähän välttämättömiä ne ovat elämisen tarvikkeina, kulutusesineinä. Siksi niitä voi mennä mikä mielivaltainen määrä hyvänsä yhteiskunnalliseen kiertoprosessiin ilman että välittömän tuotannon ja kulutuksen prosessit häiriintyvät. Niiden yksilöllinen käyttöarvo ei joudu ristiriitaan niiden taloudellisen toiminnon kanssa. Toisaalta kulta ja hopea eivät ole vain negatiivisesti tarpeettomia, ts. esineitä, joita ilman voidaan tulla toimeen, vaan niiden esteettiset ominaisuudet tekevät ne komeilun, koristelun, loiston, pyhäpäiväisten tarpeiden luontaiseksi materiaaliksi, lyhyesti sanottuna ylenpalttisuuden ja rikkauden positiiviseksi muodoksi. Ne ovat tavallaan sekoittumattoman puhdasta valoa, jota kaivetaan maan alta, sillä hopea heijastaa kaikki valonsäteet niiden alkuperäisessä muodossa, kulta ainoastaan värien korkeimman potenssin, punaisen. Mutta väriäisti onkin ylipäänsä esteettisen aistin kansanomaisin muoto. Jakob Grimm on todistanut eri indogermaanisten kielten jalometallinimien etymologisen yhteyden värisuhteisiin. (Katso hänen saksankielen historiaansa³¹.)

Vihdoin tekee mahdollisuus muuntaa kulta ja hopea metallirahamuodosta harkkomuotoon, harkkomuodosta ylellisyystavaroiden muotoon ja päinvastoin — siis se, ettei niitä ole pakotettu jäämään kerran annettuihin, tiettyihin käyttömuotoihin, mikä etu niillä on muihin tavaroihin nähden — niistä luontaista materiaalia rahalle, jonka on alituisesti muunnuttava muodonmäärityksensä toiseen.

Luonto ei tuota mitään rahaa, yhtä vähän kuin pankkiirejakaan, ei liioin vaihtokurssia. Mutta koska porva-

rillisen tuotannon täytyy kiteyttää rikkaus fetissiksi yhden yksittäisen kappaleen muotoon, ovat kulta ja hopea sen vastaava ruumiillistuma. Kulta ja hopea eivät ole luontaisesti rahaa, mutta raha on luontaisesti kultaa ja hopeaa. Yhtäältä hopeinen tai kultainen rahakristalli ei ole ainoastaan kiertoprosessin tuote, vaan itse asiassa sen ainoa lepäävä tuote. Toisaalta kulta ja hopea ovat valmiita luonnontuotteita ja ne ovat välittömästi niin kiertoprosessin tuote kuin luonnontuotekin ilman että mikään muodon erilaisuus erottaa niitä. Yhteiskunnallisen prosessin yleinen tuote tai itse yhteiskunnallinen prosessi tuotteena on erityinen luonnontuote, metalli, joka piilee maan uumenissa ja on sieltä kaivettavissa.*

Olemme nähneet, etteivät kulta ja hopea pysty täyttämään sitä vaatimusta, mikä niille rahana asetetaan, ne eivät pysy arvonsuuruudeltaan samana. Kuitenkin niillä on pysyvämpi arvonsuuruus kuin keskimäärin muilla tavaroilla, kuten Aristoteles jo havaitsi. Kun jalometallien arvon nousun tai laskun yleinen vaikutus jätetään ottamatta huomioon, niin kullan ja hopean arvosuhteen heilahteluilla on erityistä merkitystä, koska molemmat toimivat rinnan rahan materiaalina maailmanmarkkinoilla. Tämän arvonvaihtelun puhtaasti taloudelliset syyt täytyy palauttaa näiden metallien tuottamisen vaatiman työajan vaihteluun — maiden valloituksilla ja muilla poliittisilla nullistuksilla, joilla oli suuri vaikutus metallien arvoon antiikin maailmassa, on vain paikallista ja ohimenevää merkitystä. Itse tämä työaika riippuu näiden metallien suhteellisesta harvinaisuudesta luonnossa, kuten siitä suuremmasta tai pienemmästä vaikeudesta, millä niitä on saatavissa puhtaan metallin tilassa. Kulta on tosiasiaa ensimmäinen ihmisen löytämä metalli.

* Vuonna 760 lähti joukko köyhiä Prahan eteläpuolelle huuhtomaan jokikultaa hiekasta, ja kolme heistä onnistui kokoamaan päivässä markan edestä kultaa. Tästä seurasi niin suuri ryntäys »kultakaivoksille» (diggings) ja niin tuntuva viljelytyövoiman menetys, että maa joutui seuraavana vuonna kokemaan nälänhätää. (Katso *M. G. Körner. Abhandlung von dem Alterthum des böhmischen Bergwerks, Schneeberg 1758* [s. 37 seur.])

Yhtäältä luonto itse tarjoaa kultaa puhtaassa kiteisessä muodossa, yksilöityneenä, muiden aineiden kanssa kemiallisesti sitoutumattomana eli neutraalisessa tilassa, kuten alkemistit sanoivat; toisaalta luonto itse ottaa jokien suurissa kultahuhtomoissa tehdäkseen teknologian työn. Ihmisen puolelta vaaditaan siis vain kaikkein karkein työ niin jokien kuin tulvan alla olleen maan kullon talteenotossa, kun taas hopean esille saaminen vaatii kaivostyötä ja ylipäänsä tekniikan suhteellisen korkeaa kehittyneisyyttä. Vaikkakin kultaa on absoluuttisesti ottaen harvinaisempaa kuin hopeaa, on hopean alkuperäinen arvo näin ollen suhteellisesti suurempi kuin kullon. Ei tunnu mitenkään epäuskottavalta, kun Strabon vakuuttaa, että eräs arabiheimo antaa 10 naulaa kultaa 1 naulasta rautaa ja 2 naulaa kultaa 1 naulasta hopeaa. Mutta samassa suhteessa kuin yhteiskunnallisen työn tuotanto-voimat kehittyvät ja näin ollen yksinkertaisen työn tuote tulee kalliimmaksi monimutkaisen työn tuotteeseen verrattuna, samassa suhteessa kuin maankuori avataan yhä useammista kohdista ja kullansaannin alkuperäiset pinta-alueet ehtyvät, hopean arvo tulee laskemaan kullon arvoon verrattuna. Teknologian ja kommunikaatiivälineiden tietystä kehitysvaiheesta asettuu vihdoinkin uusien kulta- ja hopeamaiden löytäminen vaakakuppiin. Vanhassa Aasiassa oli kullon ja hopean suhde 6 : 1 tai 8 : 1, ja viimeksi mainittu suhde oli voimassa Kiinassa ja Japanissa vielä 1800-luvun alussa; Ksenofonin ajan suhdetta 10 : 1 voidaan pitää antiikin puolivälin keskimääräisenä suhteena. Karthagon ja myöhemmin Rooman harjoittama Espanjan hopeakaivosten ryöstökäyttö vaikutti antiikin aikana suurin piirtein samoin kuin kaivosten löytäminen Amerikan mantereella on vaikuttanut nykyajan Euroopassa. 15 tai 16 : 1 voidaan pitää karkeana keskimääräislukuna Rooman keisariajan osalta, joskin me usein kohtaamme Roomassa jyrkempiä hopean arvon alenemisiä. Seuraavana aikakautena, joka ulottuu keskiajasta uusimpaan aikaan asti, toistuu sama liike, joka alkaa kullon arvon suhteellisenä laskuna ja päättyy hopean arvon putoamisena. Samoin kuin Ksenofonin aikana, keskimääräinen suhde on keskiajalla 10 : 1 ja se muuttuu Amerikan kaivosten löytämisen seurauksena jälleen 16

tai 15 : 1. Kultalähteiden löydöt Australiassa, Kaliforniassa ja Kolumbiassa tekevät kullan arvon uuden putoamisen todennäköiseksi.*

C. KIERTOVALINE- JA RAHATEORIOITA

Kuten yleinen kullanhimo ajoi kansoja ja ruhtinaita 1500- ja 1600-luvuilla, modernin porvarillisen yhteiskunnan lapsuuskaudella ristiretkille yli valtamerien etsimään kultaista Graalia,** siten julistivat modernin maailman ensimmäiset tulkit, monetaarijärjestelmän — jonka pelkkä muunnelmä merkantiilijärjestelmä on — perustajat kullan ja hopean, ts. rahan ainoaksi rikkaudeksi. He esittivät oikeutetusti porvarillisen yhteiskunnan tehtäväksi rahan tekemisen, siis yksinkertaisen tavarankieron kannalta katsottuna ikuisen aarteen kokoamisen, jota ei koi syö eikä ruoste raiskaa. Monetaarijärjestelmää ei kumota sillä, että 3 punnan hintainen rautatonni on yhtäläinen arvonsuuruus kuin 3 puntaa kultana. Tässä ei ole

* Toistaiseksi eivät Australiassa ja muualla tehdyt löydöt ole vaikuttaneet kullan ja hopean arvosuhteeseen. Michel Chevalierin päinvastaiset väitteet ovat juuri saman arvoisia kuin tämän entisen saint-simonistin sosialismikin. Hopean noteeraukset Lontoon pörssissä osoittavat, ettei hopean keskimääräinen kultahinta ole vuosien 1850 ja 1858 välillä aivan 3 % korkeampi kuin vuosien 1830—1850 välisenä kautena. Mutta tämä nousu selittyy yksinkertaisesti hopean kysynnästä Aasiassa. Vuosina 1852—1858 vaihtelee hopean hinta eri vuosina ja kuukausina ainoastaan tämän kysynnän mukaisesti, eikä lainkaan vastalöydetyistä lähteistä saadun kullan mukaisesti. Seuraavassa on yleiskatsaus hopean kultahintaan Lontoon pörssissä:

vuosi	<i>Hopean hinta unssilta:</i>		
	maaliskuu	heinäkuu	marraskuu
1852	60 ¹ / ₈ pennyä	60 ¹ / ₄ pennyä	61 ⁷ / ₈ pennyä
1853	61 ³ / ₈ »	61 ¹ / ₂ »	61 ⁷ / ₈ »
1854	61 ⁷ / ₈ »	61 ³ / ₄ »	61 ¹ / ₂ »
1855	60 ⁷ / ₈ »	61 ¹ / ₂ »	60 ⁷ / ₈ »
1856	60 »	61 ¹ / ₄ »	62 ¹ / ₈ »
1857	61 ³ / ₄ »	61 ⁶ / ₈ »	61 ¹ / ₂ »
1858	61 ⁵ / ₈ »	—	—

**»Kulta on ihmeellinen asia! Ken sita omistaa, on kaiken toivomansa herra. Kullan avulla voivat sielut päästä paratiisiin.» (Kolumbuksen vuonna 1503 Jamaikalta kirjoittamasta kirjeestä.) [Marxin lisäys omaan kappaleeseen.] *Toim.*

kysymys vaihtoarvon suuruudesta, vaan sen adekvaatista muodosta. Kun monetaari- ja merkantiilijärjestelmä leimaa maailmankaupan sekä kansallisen työn välittömästi maailmankauppaan johtavat erityishaarat rikkauten tai rahan ainoiksi todellisiksi lähteiksi, niin on pidettävä mielessä, että suurin osa kansakunnan tuotannosta liikkui kyseisenä aikakautena vielä feodaalisissa muodoissa ja toimi itse tuottajien välittöminä toimeentulolähteinä. Suuri osa tuotteista ei muuttunut tavaroiksi eikä niin ollen rahaksi, eikä ylipäänsä tullut yleiseen yhteiskunnalliseen aineenvaihtoon eikä tästä syystä esiintynyt yleisen abstraktin työn esineellistymänä eikä tosiasiassa muodostanut mitään porvarillista rikkautta. Otettaessa raha kierron päämääräksi, se merkitsee, että vaihtoarvo eli abstrakti rikkaus, ei mikään rikkauten aineellinen elementti on tuotannon määräävänä tavoitteena ja liikkeellepanevana vaikuttimena. Nämä väärin ymmärretyt profeetat pitivät kiinni vaihtoarvon puhtaasta, käsinkosketeltavasta ja kiiltävästä muodosta, sen muodosta yleisenä tavarana vastakohtana kaikille erityisille tavaroille, mikä käsitys vastasi porvarillisen tuotannon esivaihetta. Silloisen ajan varsinaisesti porvarillistaloudellinen alue oli tavarankierron alue. Nämä profeetat muodostivat näin ollen tämän alkeisalueen kannalta käsityksensä koko porvarillisen tuotannon monimutkaisesta prosessista ja sekoittivat rahan pääomaan. Modernin taloustieteen ratkaisematon taistelu monetaari- ja merkantiilijärjestelmää vastaan koskee suurimmaksi osaksi sitä, että tämä järjestelmä latelee ilmoille brutaalissa ja naiivissa muodossa porvarillisen tuotannon salaisuuden: että vaihtoarvo hallitsee tuotantoa. Ricardo huomauttaa jossakin — tosin soveltaen asiaa väärään tarkoitukseen — että nälänhädänkin aikoina tuodaan maahan viljaa, mutta ei kansakunnan nälän, vaan viljakauppiaan rahatulojen vuoksi. Arvostellessaan monetaari- ja merkantiilijärjestelmää poliittinen taloustiede tekee siis sen virheen, että vastustaa järjestelmää pelkkänä kuvitelmana, pelkästään vääränä teoriana havaitsematta siinä itse taloustieteen oman perusolettamuksen barbaarista muotoa. Sitä paitsi tällä järjestelmällä ei ole ainoastaan historiallista oikeutusta, vaan sillä on modernin talous-

tieteen tietyillä alueilla täysi kansalaisyhteisyys kun porvarillisessa tuotantoprosessissa rikkaus omaksuu tavaran alkeismuodon, omaksuu vaihtoarvo tämän prosessin kaikissa vaiheissa rahan alkeismuodon, ja rikkaus palautuu yhä uudestaan kaikissa kyseisissä vaiheissa hetkeksi takaisin tavaran yleiseen alkeismuotoon. Edes kehittyneimmässä porvarillisessa taloudessakaan eivät kullaan ja hopean toiminnot rahana, jotka eroavat niiden toiminnosta kiertovälineenä ja ovat vastakkaisia kaikille muille tavaroille, häviävät, vaan niitä ainoastaan rajoitetaan, ja monetaari- ja merkantiilijärjestelmät säilyttävät siis oikeutuksensa. Se katolinen tosiasia, että kulta ja hopea joutuvat yhteiskunnallisen työn välittömänä ruumiillistumana ja niin ollen abstraktin rikkauten olemisena vastakkain muiden maallisten tavaroiden kanssa, loukkaa luonnollisestikin porvarillisen taloustieteen protestanttista point d'honneur*, ja pelätessään monetaarijärjestelmän ennakkoluuloja taloustiede menetti pitkäksi aikaa kykynsä kriittisesti arvioida rahankierron ilmiöitä, kuten seuraava esitys osoittaa.

Oli aivan asianmukaista, että klassinen taloustiede ymmärsi rahan ensi sijassa sen virtaavassa muodossa, itse tavaroiden metamorfoosin sisällä syntyneenä ja jälleen häviävänä vaihtoarvon muotona; tämä oli vastakkaista monetaari- ja merkantiilijärjestelmille, jotka tunsivat rahan ainoastaan sen kiteytyneen kierrontuotteen muodonmäärityksessä. Samoin kuin tavarainkierto näin ollen ymmärretään yksinomaan muodossa $T - R - T$ ja tämä taasen yksinomaan myynnin ja oston prosessinluonteisen ykseyden määritteisyydessä, säilyy raha kiertovälineen muodonmäärityksessään vastakohtana rahan muodonmääritykselleen. Jos itse kiertoväline eristetään sen metallirahan toiminnossa, se muuttuu arvonmerkiksi, niin kuin olemme nähneet. Mutta kun klassinen taloustiede kohtasi ennen muuta metallisen kierron hallitsevana kierron muotona, se käsitti metallisen rahan kolikoksi, ja metallisen kolikon pelkäksi arvonmerkiksi. Arvonmerkin kiertolain mukaisesti esitettiin sitten väite, että tavaroiden hinnat riippuvat kiertävän

* — kunniantuntoa. *Toim.*

rahan paljoudesta, eikä päinvastoin kiertävän rahan paljous tavaroiden hinnoista. Löydämme enemmän tai vähemmän selviä viittauksia tähän käsitykseen 1600-luvun italialaisilta taloustieteilijöiltä; *Locke* milloin myöntää, milloin kieltää sen, »Spectator» esittää sen määrätietoisesti kehiteltynä (numerossa 19.10.1711), samoin *Montesquieu* ja *Hume*. Koska *Hume* on tämän teorian selvästikin merkittävin edustaja 1700-luvulla, aloitamme kat-sauksemme hänestä.

Tiettyjen edellytysten vallitessa näyttää määrän lisääntyminen tai vähentyminen vaikuttavan *yhtäläisesti* tavaroiden hintoihin, onpa kysymys sitten kiertävän metallirahan tai kiertävän arvonmerkin määrästä. Jos kullan tai hopean arvo laskee tai nousee, kun tavaroiden vaihtoarvot hintoina on mitattu kullassa tai hopeassa, niin hinnat nousevat tai laskevat, koska niiden arvonmitta on muuttunut, ja metallirahana kiertää suurempi tai pienempi määrä kultaa ja hopeaa, koska hinnat ovat nousseet tai laskeneet. Mutta näkyvänä ilmiönä on hintojen muuttuminen, kun tavaroiden vaihtoarvo pysyy samana kiertovälineen määrän lisääntyessä tai vähentyessä. Jos toisaalta kiertävän arvonmerkin määrä laskee tai nousee välttämättömänä tasonsa yläpuolelle tai alapuolelle, niin määrät palautetaan väkivaltaisesti samaan tavarainhintojen laskulla tai nousulla. Molemmissa tapauksissa näyttää sama syy aiheuttavan saman vaikutuksen, ja tästä pettävästä ulkonäöstä *Hume* piti kiinni.

Jokaisessa kiertovälineen lukumäärän ja tavarainhintojen liikkeen suhdetta käsittelevässä tieteellisessä tutkimuksessa täytyy rahamateriaalin arvo olettaa an-netuksi. *Hume* sitä vastoin tarkastelee yksinomaan itse jalometallien arvossa tapahtuvien mullistusten kausia, siis arvojen mitassa tapahtuvia mullistuksia. Hänen teorianensa historiallisena taustana on tavarainhintojen nousu samanaikaisesti kun metallirahat lisääntyivät amerikkalaisista kaivoslöydöistä lähtien, kun taas polemii-kista monetaari- ja merkantiilijärjestelmää vastaan tuli käytännön vaikutin teorialle. Jalometallien saanti voi luonnollisestikin lisääntyä niiden tuotantokustannusten pysyessä samoina. Toisaalta niiden arvon väheneminen, ts. niiden tuottamisen vaatiman työajan lyheneminen nä-

kyy ensi sijassa vain niiden saannin lisääntymisessä. Humen oppilaat sanoivat myöhemmin, että jalometallien vähentynyt arvo tulee siis ilmi kiertovälineen kasvavassa määrässä ja kiertovälineen kasvava määrä tavarainhintojen nousussa. Mutta tosiasiaassa kasvaa vain niiden maasta vietyjen tavaroiden hinta, jotka vaihdetaan kultaan ja hopeaan tavarana eikä kiertovälineenä. Siten näiden tavaroiden hinta, joka on määrätty arvotaan alentuneessa kullassa ja hopeassa, kallistuu verrattuna kaikkiin muihin tavaroihin, joiden vaihtoarvo mitataan jatkuvasti kullassa ja hopeassa käyttämällä näiden jalometallien vanhojen tuotantokustannusten mita-asteikkoja. Tällainen samassa maassa tapahtuva tavaroiden vaihtoarvojen kaksinkertainen määräytyminen voi tietenkin olla vain tilapäistä, ja kulta- ja hopeahintojen täytyy tasapainottua itse vaihtoarvojen asettamissa määräsuhteissa, niin että kaikkien tavaroiden vaihtoarvot määrätään lopulta rahamateriaalin uuden arvon mukaisesti. Tämän prosessin kehitys kuuluu tähän yhtä vähän kuin se tapa, millä tavaroiden vaihtoarvo ylipäänsä toteutuu markkinahintojen heilahtelujen puitteissa. Uudet kriittiset tutkimukset tavarainhintojen liikkeestä 1500-luvulla ovat kuitenkin osoittaneet vakuuttavasti, että kyseinen tasapainottuminen on porvarillisen tuotannon vähemmän kehittyneinä kausina hyvin vähittäistä ja pitkiin jaksoihin jakaantunutta, eikä missään tapauksessa tapahdu samassa tahdissa kiertävien käteisvarojen lisääntymisen kanssa.* Hume oppilaiden suosimat viittaukset hintojen nousuun antiikin Roomassa Makedonian, Egyptin ja Vähän-Aasian valloitusten seurauksena ovat täysin asiattomia. Vanhalle maailmalle ominaiset kasattujen raha-aarteiden äkilliset ja väkivaltaiset siirrot maasta toiseen sekä jalometallien tuotantokustannusten tilapäinen lasku tietyn maan osalta yksinkertaisen ryöstöprosessin seurauksena vaikuttivat yhtä vähän rahankierron sisäisiin lakeihin kuin vaikkapa

* Hume myöntää sentään vähittäisyyden, niin huonosti kuin se hänen peruseriaatteeseensa sopiinkin. Katso *David Hume. Essays and Treatises on Several Subjects* (Kirjoitelmia ja tutkielmia eri kysymyksistä), vuoden 1777 Lontoon painos, I osa, s. 300.

egyptiläisen ja sisilialaisen viljan jakaminen ilmaiseksi Roomassa vaikutti viljanhintaa säätelevään yleiseen lakiin. Humelta kuten kaikilta muiltakin 1700-luvun kirjoittajilta puuttui rahankierron yksityiskohtaisen tarkastelun vaatima aineisto, yhtäältä tavarain hintojen luotettava historia, toisaalta viralliset ja jatkuvat tilastot kiertävän välineen laajenemisesta ja supistumisesta, jalometallien lisääntymisestä ja vähenemisestä jne. Tällainen aineisto syntyy yleensä vasta pankkilaitoksen kehittyessä täydelleen. Humeen kiertoteoria tiivistyy seuraaviksi väitteiksi: 1. Maassa olevan rahan (reaalisen tai symbolisen rahan) paljous määrää kyseisen maan tavaroiden hinnat. 2. Maassa kiertävä raha edustaa kaikkia kyseisessä maassa olevia tavaroita. Siinä samassa suhteessa missä edustajien, ts. rahan lukumäärä kasvaa, tulee suurempi tai pienempi määrä edustetusta esineestä yksityisten edustajien osalle. 3. Jos tavarat lisääntyvät, niiden hinta laskee tai kullan arvo nousee. Jos raha lisääntyy, niin tavaroiden hinta päinvastoin nousee ja rahan arvo laskee.*

»Rahan liiallisuuden aiheuttama kaikkien esineiden kalleus on haitta kaikelle käydylle kaupalle, koska se antaa köyhemmille maille mahdollisuuden ostaa rikkaita maita edullisemmin kaikilla vierailta markkinoilla», Hume sanoo.** »Jos tarkastelemme yhtä kansakuntaa yksinään, ei sillä onko laskettavana tai tavaroita edustamassa paljon vai vähän metallirahaa, voi olla mitään merkitystä, ei myönteistä eikä kielteistä, yhtä vähän kuin kauppiaan taseet muuttuvat siitä, käyttääkö hän kirjanpidossa vähän numeroita vaativan arabialaisen laskutavan sijasta useampia numeroita tarvitsevaa roomalaista laskutapaa. Suurempi rahan paljous on roomalaisten laskunumeroiden tavoin pikemminkin hankala ja vaatii enemmän vaivannäköä sekä säilytyksessä että kuljetuksessa.»***

Todistaakseen ylipäänsä jotain Humeen olisi täytynyt osoittaa, ettei käytettyjen lukujen määrä riipu *annetussa* laskunumerojärjestelmässä numeroarvon suuruudesta, vaan päinvastoin numeroarvon suuruus riippuu käytettyjen numeroiden määrästä. Pitää täysin paikkansa, ettei ole mikään etu mitata tai »laskea» tavaroiden arvoja

* Vrt. *Steuart*, mt., I osa, s. 394—400.

** *David Hume*, mts. 300.

*** Sama, s. 303.

arvoltaan laskeneessa kullassa tai hopeassa, ja siksi kansat kiertävien tavaroiden arvosumman kasvaessa havaitsivat aina mukavammaksi laskea hopeassa kuparin sijasta ja kullassa hopean sijasta. Samassa määrin kuin kansat rikastuivat, ne muuttivat vähemmän arvokkaat metallit apumetallirahaksi ja arvokkaammat rahaksi. Toisaalta Hume unohtaa, että arvojen laskemiseksi kullassa ja hopeassa ei tarvitse olla »käsillä» sen enempää kultaa kuin hopeaakaan. Laskuraha ja kiertoväline lankeavat hänellä yhteen ja molemmat ovat metallirahaa (coin). Koska arvojen mitan tai laskurahana toimivien jalometallien kohdalla tapahtuva arvonmuutos saa tavaroiden hinnat nousemaan tai laskemaan, siis myös kiertävän rahan paljouden kasvamaan tai vähenemään kiertoliikkeen nopeuden pysyessä samana, niin Hume tekee tästä sen johtopäätöksen, että tavaroiden hintojen nousu tai lasku riippuu kiertävän rahan paljoudesta. Siitä että kaivoksia suljettiin Euroopassa 1500- ja 1600-luvuilla, Hume olisi voinut nähdä paitsi kullan ja hopean paljouden tuolloin lisääntyneen, myös niiden tuotantokustannusten samalla pienentyneen. 1500- ja 1600-luvuilla nousivat tavaroiden hinnat Euroopassa Amerikasta tuodun kullan ja hopean paljouden kasvun myötä; siis kussakin maassa olevan kullan ja hopean paljous määrää maan tavaroiden hinnat. Tämä oli Humen ensimmäinen »välttämätön seuraus».* Hinnat eivät nousseet 1500- ja 1600-luvuilla yhtäläisesti jalometallien lisääntymisen kanssa; kului yli puoli vuosisataa ennen kuin tavaroiden hinnoissa ilmeni *minkäänlaista* vaihtelua, ja silloinkin kesti vielä kauan ennen kuin tavaroiden vaihtoarvot määrättiin yleisesti kullan ja hopean laskeneen arvon mukaan, siis ennen kuin mullistus vaikutti yleisiin tavarainhintoihin. Hume, joka täysin ristiriidassa filosofiansa peruslauseiden kanssa muuttaa yksipuolisesti havainnoituja tosiasioita epäkriittisesti yleisiksi väitteiksi, päätelee että siis jossakin maassa olevan rahan absoluuttinen paljous ei määrää tavaroiden hintoja tai rahan arvoa, vaan ne määrää paljous, päinvastoin todella kiertoan tulevan kullan ja hopean paljous, mutta lopulta täytyy

* Sama.

kierron niellä metallirahana kaiken maassa olevan kullan ja hopean.* On selvää, että kun kullalla ja hopealla on oma arvo, kaikista muista kiertoliikkeen laeista riippumatta voi vain tietty kulta- ja hopeapaljous kiertää tavaroiden annetun arvosumman vastikkeena. Jos siis jokaisen yhdessä maassa tilapäisesti olevan kulta- ja hopeamäärän on mentävä kiertovälineenä tavaroiden vaihtoon ilman että tavaroiden arvojen summaa otetaan huomioon, niin kullalla ja hopealla ei ole mitään sisäistä arvoa eivätkä ne siten ole itse asiassa mitään todellisia tavaroita. Tämä on Humen kolmas »välttämätön seuraus». Hän antaa tavaroiden mennä ilman hintaa ja kullan ja hopean ilman arvoa kiertoprosessiin. Siksi hän ei koskaan puhukaan tavaroiden ja kullan arvosta, vaan ainoastaan näiden kummankin paljoudesta. Locke oli jo sanonut, että kullalla ja hopealla on ainoastaan kuviteltu tai sopimukseen perustuva arvo; tämä oli ensimmäinen muodoltaan karkea vastaväite sille monetaarijärjestelmän väitteelle, että ainoastaan kullalla ja hopealla on todellinen arvo. Se että kullan ja hopean oleminen rahana syntyy pelkästään niiden toiminnosta yhteiskunnallisessa vaihtoprosessissa, selitetään siten, että ne saavat kiittää yhteiskunnallista toimintoa omasta arvostaan ja siten arvonsuuruudestaan.** Kulta ja hopea ovat siis arvottomia esineitä, mutta kiertoprosessin sisällä ne saavat *tavaroiden edustajina* kuvitteellisen arvonsuuruuden. Prosessi ei muuta niitä rahaksi, vaan arvoksi. Niiden oman paljouden ja tavaroiden paljouden suhde määrää tämän arvon, koska molempien paljouksien on peitettävä toi-

* »On selvää, etteivät hinnat riipu niinkään paljon siitä tavaroiden ja kullan absoluuttisesta määrästä, mikä maassa on, kuin siitä tavaramäärästä, joka tulee ja voi tulla markkinoille sekä kiertävästä rahasta. Kun metallirahaksi lyötyä rahaa suljetaan kirstuihin, se merkitsee hinnoille samaa kuin tämä raha olisi tuhottu; kun tavaroita kasataan varastoihin ja vilja-aittoihin, sillä on sama vaikutus. Koska raha ja tavarat eivät tällaisissa tapauksissa kohtaa milloinkaan toisiaan, ne eivät voi myöskään vaikuttaa toisiinsa. Hintojen kokonaisuus saavuttaa lopulta *oikean suhteen maassa olevan metallirahan uuteen määrään*» (mts. 303, 307, 308).

** Katso *Lawin* ja *Franklinin* kirjoituksia siitä arvonnisästä, jonka rahana toimimisen pitäisi antaa kullalle ja hopealle. Myös *Forbonnaisin*. [Marxin lisäys ensimmäiseen painokseen.] *Toim.*

sensa. Koska Hume siis päästää kullan ja hopean ei-tavaroina tavaroiden maailmaan, hän muuttaa ne heti kun ne ilmenevät metallirahan muodossa päinvastoin pelkiksi tavaroiksi, jotka vaihtuvat yksinkertaisessa vaihtokaupassa toisiin tavaroihin. Jos tavaroiden maailma nyt muodostuisi yhdestä ainoasta tavarasta, esimerkiksi miljoonasta viljaquarterista, niin olisi hyvin helppo ajatella mielessään, että yksi quarter vaihtuu kahteen kultaunssiin silloin kun on olemassa kaksi miljoonaa unssia kultaa ja 20 kultaunssiin silloin kun on olemassa 20 miljoonaa unssia kultaa, siis tavaran hinta ja rahan arvo nousevat tai laskevat käänteisessä suhteessa rahan olemassaolevaan paljouteen.* Mutta tavaramaailma muodostuu loputtoman erilaisista käyttöarvoista, joiden suhteellinen paljous ei suinkaan määrää niiden suhteellista arvoa. Millaiseksi Hume siis ajattelee tämän tavaroiden paljouden ja kullan paljouden välisen vaihdon? Hän tyytyy siihen käsittämättömän typerään kuvitelmaan, että jokainen tavara vaihtuu tavaroiden koko paljouden tasaosana vastaavaan kullan paljouden tasaosaan. Tavaroiden prosessinluonteinen liike, joka syntyy tavaroihin sisältyvästä vaihtoarvon ja käyttöarvon vastakkaisuudesta, ilmenee rahan kiertoliikkeessä sekä kiteytyy viimeksi mainitun eri muodonmäärityksissä, on siis hävinnyt ja sen tilalle astuu yhdessä maassa olevan jalometallien painomäärän ja samanaikaisesti maassa olevan tavaramäärän kuviteltu mekaaninen tasapainottuminen.

Sir James Steuart aloittaa tutkimuksensa metallirahasta ja rahasta perusteellisella Humen ja Montesquieun arvostelulla.** Hän on itse asiassa ensimmäinen, joka asettaa seuraavan kysymyksen: Määräävätkö tavaroiden hinnat kiertävän rahan paljouden vai määrääkö kiertävän rahan paljous tavaroiden hinnat? Vaikkakin hänen esitystään samentavat mielikuvituksellinen käsitys arvojen mitasta, horjuva selvitys vaihtoarvosta ylipäätään sekä muistumat merkantiilijärjestelmästä, hän keksii kuitenkin rahan olennaiset muodonmääritykset ja rahankiertoliikkeen yleiset lait, koska hän ei aseta mekaa-

* Montesquieu esittää sanasta sanaan tällaisen kuvitelman. [Marxin lisäys omaan kappaleeseen.] *Toim.*

** *James Steuart*, mt., osa I, s. 394 seur.

nisesti tavaroita toiselle ja rahaa toiselle puolelle, vaan todella kehittää rahan eri toiminnot itse tavaravaihdon eri momenteista.

»Rahan käyttö maan sisäisessä kierrossa voidaan tiivistää kahdeksi pääkohdaksi, velan maksamiseksi ja tarvittun ostamiseksi; nämä molemmat muodostavat yhdessä käteisen rahan kysynnän (ready money demands) ... Kaupan, manufaktuurin, elintapojen ja asukkaiden totunnaisten menojen taso kaikki yhdessä säätelee ja määrää käteisrahan kysynnän paljouden, ts. luovutusten paljouden. Näiden moninaisten maksujen toteuttaminen vaatii rahaa tiettyssä suhteessa. Suhde voi puolestaan suureta tai pienetä, aina olojen mukaan, vaikka luovutusmäärä pysyykin samana... Joka tapauksessa voi yhden maan kierto niellä vain tietyn rahapaljouden.»*

»Tavaran markkinahinnan määrää kysynnän ja kilpailun (demand and competition) monimutkainen toiminta, ja kysyntä ja kilpailu eivät ole vähääkään riippuvaisia maassa olevan kullan ja hopean paljoudesta. Mihin joutuu nyt se kulta ja hopea, jota ei tarvita metallirahaksi? Se kasataan aarteeksi tai siitä tehdään ylellisyystavaroita. Jos kullan ja hopean paljous laskee kierron vaatiman tason alapuolelle, se korvataan symbolisella rahalla tai muuta hätäkeinoa käyttäen. Jos suotuista vaihtokurssi tuo liikaa rahaa maahan ja vie samalla kysynnän sen ulkomaille siirtämistä, niin raha joutuu usein arkkuihin, joissa se muuttuu yhtä hyödyttömäksi kuin jos se olisi kaivoksissa.»**

Toinen *Steuartin* keksimä laki on luotolle perustuvan kierron virtaaminen takaisin lähtökohtaansa. Viimein hän on selvittänyt ne vaikutukset, joita eri maiden korkokantojen erilaisuudella on jalometallien kansainväliseen vientiin ja tuontiin. Viittaamme molempiin viimeksi mainittuihin määrityksiin tässä vain täydellisyyden vuoksi, sillä ne ovat kaukana aiheenamme olevasta yksinkertaisesta kierrosta.*** Symbolinen raha tai luottoraha — *Steuart* ei vielä tee eroa näiden rahan molem-

* *Steuart*, mt., osa II, s. 377—379 seur.

** Mts. 379—380 seur.

*** »Lisämetallirahat pannaan lukkojen taakse tai muutetaan hopea-astioiksi... Mitä tulee paperirahaan, niin heti täytettyään ensimmäisen tavoitteensa, tyydytettyään lainaajansa tarpeen, se palaa lainanantajalle ja realisoidaan... Vaikka jonkin maan metallirahan annettaisiinkin lisääntyä tai vähentyä kuinka suuressa määrin tahansa, tavarat kallistuisivat tai halpenisivat kuitenkin kysynnän ja kilpailun periaatteiden mukaisesti. Nämä periaatteet riippuvat aina siitä millaisia taipumuksia omaisuuden tai minkä tahansa vasta-arvon omistajilla on, mutta eivät koskaan heidän

pien muotojen välillä — voivat korvata jalometallit ostovälineenä tai maksuvälineenä maan sisäisessä kierrossa, mutta eivät maailmanmarkkinoilla. Siksi paperisetelit ovat yhteiskunnan rahaa (money of the society) kun kulta ja hopea puolestaan ovat maailmanrahaa (money of the world).*

Kansakunnille, jotka kehittyvät »historiallisesti» historiallisen oikeuskoulukunnan³² mielessä on ominaista, että ne unohtavat alituisen oman historiansa. Vaikkakin näin ollen riitakysymys tavaroiden hintojen suhteesta kiertovälineen määrään pani tämän puolivuosisatais-

omistamansa metallirahan paljoudesta... Vaikka jossakin maassa olevan metallirahan paljous olisi kuinka pieni tahansa, niin hinnat pysyvät korkeina vaihtokaupan, symbolisen rahan, vastavuoroisten maksujen ja tuhansien muiden keksintöjen vaikutuksesta niin kauan kuin maassa on jonkinlaista todellista omaisuutta sekä kulutuskilpailua sen omistajien kesken... Jos kyseisellä maalla on tavarainvaihtoa muiden kansakuntien kanssa, täytyy kyseisen maan ja vaihtomaan monien tavaroiden hinnoilla olla tietty suhde, ja metallirahan äkillinen lisääntyminen tai väheneminen — jos sen oletetaan itsestään voivan aiheuttaa hintojen nousua tai laskua — olisi vaikutukseltaan rajoitettua ulkomaisen kilpailun vuoksi» (mt., osa I, s. 400—401). »Jokaisen maan kierron on mukauduttava asukkaiden ammattityöhön, joka tuottaa markkinoille tulevat tavarat... Jos maan metallirahat lakkaavat vastaamasta sitä suhdetta, joka niillä on oltava myytäviksi tarjottujen tuotteiden hintoihin, silloin turvaudutaan keksintöihin kuten symboliseen rahaan vastikkeen luomiseksi näille tuotteille. Jos sen sijaan ilmenee, että metallirahaa on yli teollisuustuotteisiin nähden vaaditun suhteen, eivät metallirahat aiheuta mitään hinnannousua eivätkä ne liioin mene kiertoa: ne kootaan aarteiksi... Kuinka suuri yhdessä maassa olevan rahan määrä sitten onkaan suhteessa muuhun maailmaan, kiertoa ei voi koskaan jäädä muuta kuin se määrä, joka on likipitään verrannollinen rikkaiden kulutuksen ja köyhien työn ja tuotannollisen toiminnan kanssa», eikä tätä suhdetta määrää »maassa tosiasiallisesti olevan rahan paljous» (mts. 403—408 seur.). »Kaikki maat pyrkivät työntämään sen käteisen rahan, mitä maan oma kierto ei tarvitse sellaiseen maahan, missä on korkeampi rahankorko» (mt., osa II, s. 5). »Euroopan rikkain maa voi olla köyhin kiertävän metallirahan osalta» (mt., osa II, s. 6). — Katso *Arthur Youngin* polemiikka Steuartia vastaan. [Viimeinen lause on Marxin lisäys omaan kappaleeseen. *Toim.*]

* *Steuart*: mt., II osa, s. 370. Louis Blanc muuttaa yhteiskunnan rahan, mikä ei merkitse mitään muuta kuin kotimaista, kansallista rahaa, sosialistiseksi rahaksi, mikä ei merkitse yhtään mitään, ja tekee johdonmukaisesti John Lawista sosialistin. (Katso ensimmäistä osaa Blancin Ranskan vallankumouksen historiasta.)

kauden kuluessa parlamentin jatkuvasti liikkeelle ja tuotti Englannissa tuhansia kiistakirjoituksia, suuria ja pieniä, silti Steuart pysyi vieläkin enemmän »kuolleena koirana» kuin konsanaan Spinoza Moses Mendelssohnin silmissä Lessingin aikana. Jopa kiertovälineen (currency) uusin historioitsija Maclarenkin tekee Adam Smithestä Steuartin teorian keksijän, samoin kuin Ricardosta Humen teorian.* Kun Ricardo hioi Humen teoriaa, Adam Smith puolestaan kirjasi Steuartin tutkimusten tulokset kuolleina tosiasioina. *Adam Smith* on soveltanut myös henkiseen rikkauteen sitä skottilaista sananpartta joka sanoo: »Kun olet saavuttanut vähän on usein helppo saavuttaa paljon, mutta vaikeata on vähäisen saavuttaminen.» Siksi hän on salannut mitä pikkutarkimmin ne lähteet, joita hän saa kiittää siitä vähästään mistä hän todellisuudessa tekee paljon. Useammin kuin kerran hän pitää parempana katkaista kysymykseltä kärjen, jos jyrkkä muotoilu pakottaisi hänet tekemään välit selviksi edeltäjiensä kanssa. Näin käy rahateoriassa. Hän omaksuu Steuartin teorian kaikessa hiljaisuudessa esittäessään, että osa jossakin maassa olevasta kullasta ja hopeasta käytetään metallirahaksi, osa kasataan kauppiaiden vararahastoiksi sellaisissa maissa, joissa ei ole pankkeja ja pankkivarannoiksi maissa, joissa on luotolokierto, osa toimii aarteena kansainvälisten maksujen tasaamisessa ja osa valmistetaan ylellisyystavaroiksi. Hän sivuuttaa vaivihkaa kysymyksen kiertävän metallirahan paljoudesta käsitellessään rahaa täysin väärin pelkkänä tavarana.** Hänen teorioittensa vulgarisoija, typerä *J. B. Say*, jonka ranskalaiset ovat nimittäneet prince de la scienceksi *** samaan tapaan kuin Johann Christoph Gottsched nimitti Schönaichinsa Homerokseksi ja Piet-

* *Maclaren*, mts. 43 seur. Isänmaallisuus johti erään liian varhain kuolleen saksalaisen kirjailijan (Gustav Juliuksen) asettamaan väärin vanhan Büschin auktoriteetiksi Ricardon koulukuntaa vastaan. Kunnianmies Büsch käänsi Steuartin nerokkaan englannin hampurilaiseksi alasaksaksi ja pilasi alkuteosta mahdollisimman usein luulottelemillaan parannuksilla.

** Tämä ei pidä tarkasti paikkaansa. Oikeammin *Adam Smith* joissakin kohdissa esittää lain virheettömästi. [Marxin lisäys omaan kappaleeseen.] *Toim.*

*** — tieteen ruhtinaaksi. *Toim.*

ro Aretino itsensä terror principumiksi ja lux mundiksi*, on kohottanut erittäin painokkaasti uskonkappa-
leeksi tämän Adam Smithin virheen, joka ei ollut koko-
naan naiivi**. Merkantiilijärjestelmän harhakuvitel-
mia vastaan suunnattu poleeminen jännite esti Adam
Smithiä lisäksi ymmärtämästä metallikierron ilmiöitä
objektiivisesti, kun taas hänen käsityksensä luottora-
hasta ovat omintakeisia ja syvällisiä. Samoin kuin 1700-
luvun paleontologisissa teorioissa kulkee aina pohja-
virta, joka lähtee arvostelevasta tai puolustelelevasta suh-
tautumisesta raamatun vedenpaisumusperinteeseen, siten
1700-luvun kaikkien rahateorioitten taakse kätkeytyy
salainen taistelu monetaarijärjestelmän kanssa, kummi-
tuksen, joka oli vartioinut porvarillista taloustiedettä
kehdoissaan ja heitti yhä vielä varjon lainsäädäntöön.

Välittömänä kannustimena tutkimuksille rahalaitok-
sesta eivät 1800-luvulla olleet metallikierron, vaan päin-
vastoin pankkisetelien kierron ilmiöt. Ensiksi mainit-
tuihin palattiin vain viimeksi mainittuja koskevien la-
kien löytämiseksi. Englannin pankin vuodesta 1797
käyttämä setelien kullalla lunastamisen lykkääminen,
myöhemmin seurannut useiden tavaroiden hintojen koha-
minen, kullan metallirahahinnan lasku sen markkina-
hinnan alapuolelle, pankkisetelien arvon aleneminen
erityisesti vuodesta 1809 lähtien tarjosivat välittömiä
käytännön aiheita puoluetistelulle parlamentissa sekä
teoreettisille turnajaisille sen ulkopuolella — molemmat
yhtä intohimoisia. Historiallisena taustana keskusteluille
olivat paperirahan vaiheet 1700-luvulla, Lawin pankin³³
romahdus, arvonmerkkien kasvavan määrän kanssa käsi
kädessä kulkenut Pohjois-Amerikan englantilaisten siir-
tokuntien paikallisten pankkisetelien arvon lasku 1700-

* — ruhtinaiden kauhuksi ja maailman valoksi. *Toim.*

** Tästä syystä »currencyn» ja »moneyn», ts. kiertoväli-
neen ja rahan ero ei esiinny Kansojen varallisuudessa. Rehellinen
Maclaren, jonka Adam Smithin näennäinen puolueettomuus —
Smith kyllä tunsu Humensa ja Steuartinsa erittäin tarkkaan — on
johtanut harhaan, huomauttaa: »Teoria, jonka mukaan hinnat
riippuvat kiertovälincen määrästä, oi ole vielä saanut huomiota
osakseen; ja tohtori Smith käsittelee herra Locken tavoin» (Locke
sekoittaa asian omassa esityksessään) »metallirahaa pelkkänä
tavarana.» (Maclaren, mts. 44.)

luvun alusta sen puoliväliin, sitten myöhemmin Amerikan keskushallituksen riippumattomuus sodan aikana lailla käyttöön pakottama paperiraha (continental bills) ja vihdoin Ranskassa vielä suuremmassa mittakaavassa tehty assignaattikoe. Useimmat tämän ajan englantilaisista kirjoittajista sekoittavat aivan toisten lakien mukaan määräytyvän pankkisetelien kierron arvonmerkkien tai pakkokurssin alaisten valtion arvopaperien kiertoon, ja ollessaan selvittävinään pakkokierron ilmiöitä metallikierron lakien pohjalta he todellisuudessa päinvastoin yleistävät viimeksi mainittuja koskevat lait ensin mainittuihin kuuluvien ilmiöiden pohjalta. Me hyppäämme vuosien 1800—1809 välisen kauden kaikkien monilukuisien kirjoittajien yli ja siirrymme suoraan Ricardoon, sekä siksi että hän esittää yhteenvedon edeltäjistään ja muotoilee heidän käsityksensä heitä terävämmin, että siksi, että hänen rahateorialle antamansa muoto on hallinnut Englannin pankkilainsäädäntöä tähän hetkeen asti. Ricardo yhdistää edeltäjiensä tavoin pankkisetelien tai luottorahan kierron pelkkien arvonmerkkien kiertoon. Se tosiseikka, joka häntä hallitsee, on paperirahan arvon lasku ja samanaikainen tavarainhintojen kohoaminen. Mitä Humelle merkitsivät amerikkalaiset kaivokset, sitä merkitsivät Ricardolle Threadneedle Streetin³⁴ setelipainot, ja eräässä kohdassa hän nimenomaan samastaa nämä molemmat tekijät. Hänen ensimmäiset, ainoastaan rahakysymystä käsittelevät teoksensa osuvat ajankohtaan, jolloin Englannin pankin ja sen vastustajien polemiikki oli kiivaimmillaan. Edellistä kannattivat ministerit ja sotapuolue, jälkimmäisen ympärille ryhmittyyivät parlamentin oppositio, whigit ja rauhanpuolue. Nämä teokset tuntuvat olevan suoria edeltäjiä vuoden 1810 kultaharkkokomitean kuuluisalle selonteolle, jossa hyväksyttiin Ricardon mielipiteet.* Se erikoisuus, että Ricardoa ja hänen kannatta-

* *David Ricardo*. The High Price of Bullion a Proof of the Depreciation of Banknotes (Harkkojen korkea hinta pankkisetelin arvonmenetyksen todisteena), 4. painos, Lontoo 1811. (Ensimmäinen painos ilmestyi 1809.) Edelleen: Reply to Mr. Bosanquet's Practical Observations on the Report of the Bullion Committee, Lontoo 1811.

jiaan sanotaan kultaharkkomiehiksi (bullionisteiksi), vaikka he esittävät rahan pelkäksi arvonmerkiksi, ei johdu yksistään kyseisen komitean nimestä, vaan Ricardon opin sisällöstä itsestään. Poliittista taloustiedettä käsittelevässä teoksessaan Ricardo on toistanut ja kehittänyt eteenpäin samoja käsityksiä, mutta missään hän ei ole tutkinut rahajärjestelmää sinänsä, siten kuin hän tutki vaihtoarvoa, voittoa, maankorkoa jne.

Ricardo määrää ensinnä kullan ja hopean samoin kuin kaikkien muiden tavaroiden arvon niissä esineellistyneen työajan paljoudella.* Kullassa ja hopeassa, näissä arvoltaan annetun suuruisissa tavaroissa mitataan muiden tavaroiden arvot.** Josakin maassa olevan kiertovälineen paljous määräytyy nyt yhtäältä rahan mittayksikön arvon, toisaalta tavaroiden vaihtoarvojen summan mukaan. Säästeliäisyys maksujen suoritustavassa muuntelee tätä paljoutta.*** Koska se paljous, jona arvoltaan annettu raha voi kiertää, näin määräytyy ja sen arvo ilmenee kierron sisällä vain sen paljoudessa, voivat rahan pelkät arvonmerkit — mikäli niitä lasketaan liikkeelle niiden arvon määräämässä suhteessa — korvata rahan kierrossa. Tarkemmin sanottuna

»kiertävä raha on täydellisimmässä muodossaan silloin kun se koostuu yksinomaan paperista, jolla on sama arvo kuin sen edustamalla kullalla.»****

Tähän asti Ricardo on siis määrännyt kiertovälineen paljouden — kun rahan arvo edellytetään annetuksi —

* *David Ricardo*. On the Principles of Political Economy etc., s. 77. »Jalometallien kuten kaikkien muidenkin tavaroiden arvo riippuu viime kädessä sen työn kokonaismäärästä, joka tarvitaan niiden hankkimiseen ja tuomiseen markkinoille.»

** *Mts.* 77, 180, 181.

*** *Ricardo*, *mts.* 421. »Se rahan paljous joka voidaan käyttää jossakin maassa, riippuu rahan arvosta. Jos kierrossa on ainoastaan kultaa, sitä tarvitaan viisitoista kertaa vähemmän kuin jos käytettäisiin yksinomaan hopeaa.» Katso myös *Ricardo*. *Proposals for an Economical and Secure Currency*, Lontoo 1816, s. 8, missä hän sanoo: »Kiertävien setelien paljous riippuu maan kierron vaatimasta summasta, ja tätä säätelevät rahan mittayksikön arvo, maksujen määrä sekä säästeliäisyys maksujen realisoinnissa.»

**** *Ricardo*. *Principles of Political Economy*, s. 432, 433.

tavaroiden hinnoilla, ja raha arvonmerkkinä merkitsee hänelle tietyn kultaerän merkkiä, ei tavaroiden arvotonta edustajaa kuten Humella.

Ricardo keskeyttää sitten äkkiä esityksensä tasaisen kulun ja muuttaa kantansa päinvastaiseksi siirtymällä suoraa päätä jalometallien kausainväliseen kiertoon. Näin hän sekoittaa ongelman tuomalla mukaan vieraita näkökohtia. Seuratessamme hänen sisäistä ajatuskulkuaan työnnämme aluksi syrjään kaikki keinotekoiset satunnaisuudet ja siksi sijoitamme kulta- ja hopeakaivokset niiden maiden sisälle, joissa jalometalleja kiertää rahana. Ricardon tähänastisesta johtuva ainoa väittäjä on, että kullan arvon ollessa annettu määräytyy kiertävän rahan paljous tavaroiden hintojen perusteella. Siis kiertävien tavaroiden vaihtoarvo yksinkertaisesti määrää annettuna hetkenä jossakin maassa kiertävän kullan paljouden. Oletettakoon nyt, että näiden vaihtoarvojen summa pienenee joko siksi, että tuotetaan vähemmän tavaroita, joilla on vanhat vaihtoarvot tai siksi, että sama tavaroiden paljous saa pienentyneen vaihtoarvon työn tuotantovoiman lisääntymisen tähden. Tai olettakaamme päinvastoin, että vaihtoarvojen summa suurenee, koska tavaroiden paljous kasvaa tuotantokustannusten pysyessä samoina tai koska arvo kasvaa työn tuotantovoiman vähenemisen tähden tavaroiden paljouden pysyessä joko samana tai pienentyessä. Mitä näissä kummassakin tapauksessa kiertävän metallin *annetulle* paljoudelle tapahtuu? Jos kulta on rahaa vain kiertäessään kiertovälineenä, ollessaan pakotettu pysyttelemään kierrossa, kuten on laita valtion liikkeelle laskeman pakkokurssin alaisen paperirahan kohdalla (ja tätä Ricardo ajattelee), silloin ensimmäisessä tapauksessa kiertävän rahan paljous paisuu liiallisesti suhteessa metallin vaihtoarvoon; toisessa tapauksessa kyseinen paljous olisi normaalin tasonsa alapuolella. Vaikkakin kullalla on siis oma arvo, siitä tulee ensimmäisessä tapauksessa merkki metallille, jonka vaihtoarvo on alempi kuin kullan arvo, toisessa tapauksessa merkki arvoltaan korkeammalle metallille. Ensimmäisessä tapauksessa kulta arvonmerkkinä on todellisen arvonsa alapuolella, toisessa sen yläpuolella (jälleen pakkokurssin alaisesta paperirahasta tehty yleistys). Ensimmäinen

tapaus merkitsisi samaa kuin jos tavaroiden arvo mitataisiin arvoltaan kultaa alemmassa metallissa, toisessa arvoltaan kultaa korkeammassa metallissa. Tästä johtuen tavaroiden hinnat kallistuisivat ensimmäisessä tapauksessa ja halpenisivat toisessa. Molemmissa tapauksissa olisi tavaroiden hintojen liikunta, niiden nousu tai lasku, vaikutusta kiertävän kullan paljouden suhteellisesta laajenemisesta tai supistumisesta yläpuolelle tai alapuolelle kullan omaa arvoa vastaavan tason, ts. sen normaalin paljouden, jonka kullan oman arvon ja kiertävien tavaroiden arvon suhde määrää.

Sama prosessi olisi seurauksena jos kiertävien tavaroiden hintojen summa pysyisi muuttumattomana, mutta kiertävän kullan paljous jäisi oikean tason alapuolelle tai yläpuolelle. Ensimmäiseen tapaukseen tultaisiin silloin kun kierrossa kuluneita kultarahoja ei korvattaisi vastaavalla uudella kaivostuotannolla, toiseen silloin kun jalometallien lisääntynyt saanti kaivoksista ylittäisi kierron tarpeet. Molemmat tapaukset edellyttävät kullan tuotantokustannusten tai sen arvon pysyvän samoina.

Tehkäämme yhteenveto: Kiertävä raha on normaalitasolla kun rahan oma metalliarvo määrää sen paljouden tavaroiden vaihtoarvon ollessa annettu. Se paisuu yli tämän tason, kulta laskee oman metalliarvonsa alapuolelle ja tavaroiden hinnat nousevat kun tavarapaljouden vaihtoarvojen summa pienenee tai kullan saanti kaivoksista lisääntyy. Kiertävä raha supistuu oikean tasonsa alapuolelle, kulta nousee oman metalliarvonsa yläpuolelle ja tavaroiden hinnat laskevat kun tavarapaljouden vaihtoarvojen summa kasvaa tai kaivoksista saatava kulta ei korvaa käytössä kuluneen kullan määrää. Molemmissa tapauksissa kiertävä kulta on arvonmerkki suuremmalle tai pienemmälle arvolle kuin kulta todella pitää sisällään. Kullasta voi tulla arvoltaan kohonnut tai laskenut merkki omalle itselleen. Niin pian kuin tavarat olisi yleisesti mitattu tällä rahan uudella arvolla ja yleiset tavarainhinnat olisivat nousseet tai laskeneet vastaavasti, vastaisi kiertävän kullan paljous jälleen kierron tarpeita (Ricardo korostaa erityisen tyytyväisenä tätä seurausta). Mutta kyseinen kullan määrä olisi ristiriidassa jalometallien tuotantokustannusten ja siten sen suhteen

kanssa, joka jalometalleilla on tavarana muihin tavaroihin. Vaihtoarvoja yleensä koskevan Ricardon teorian mukaan aiheuttaisi kullan nousu oman vaihtoarvonsa, ts. kullan sisältämän työajan määräämän arvon yläpuolelle lisäyksen kullan tuotannossa kunnes kullan lisääntynyt saanti olisi jälleen alentanut sen oikeaan arvonsuuruuteensa. Kääntäen aiheuttaisi kullan lasku oman arvonsa alapuolelle sen tuotannon pienenemisen kunnes kulta olisi jälleen kohonnut oikeaan arvonsuuruuteensa. Kullan metalliarvon ja sen kiertövälinearvon välinen ristiriita tasoittuisi näillä vastakkaisilla liikkeillä, kiertävän kultamäärän oikea taso palautuisi ja tavaroiden hintojen korkeus vastaisi jälleen arvojen mittaa. Nämä kiertävän kullan arvon heilahtelut koskisivat yhtä paljon harkkomuotoista kultaa, koska edellytyksen mukaan kaikki se kulta mitä ei käytetä ylellisyystavaroiksi, kiertää. Koska itse kullasta niin metallirahana kuin harkkoinakin voi tulla arvonmerkki sen omaa arvoa suuremmalle tai pienemmälle metalliarvolle, on selvää, että kiertävät, vaihdettavissa olevat pankkisetelit jakavat saman kohtalon. Vaikkakin pankkisetelit voidaan vaihtaa jalometalleiksi, siis niiden reaaliarvo vastaa niiden nimellisarvoa, voi kiertävän rahan, kullan ja vaihdettavien setelien yhteissumma (the aggregate currency consisting of metal and of convertible notes) nousta tai laskea arvoltaan aina sen mukaan nouseeko vai laskeeko niiden yhteismäärä aiemmin esitetyistä syistä yli vai alle sen tason, minkä kiertävien tavaroiden vaihtoarvo ja kullan metalliarvo määräävät. Tältä kannalta katsottuna on sillä paperirahalla, jota ei voi vaihtaa jalometalleiksi vaihtamiskelpoiseen paperirahaan verrattuna vain se etu, että sen arvo voi alentua kaksinkertaisesti. Se voi laskea edustamansa metallin arvon alapuolelle. Tämä arvon lasku — ei paperirahan arvon kultaan verrattuna, vaan kullan ja paperin yhdessä eli maan koko kiertövälinemäärän — on eräs Ricardon pääkeksinnöistä. Lordi Overstone ja Kumpp. pakottivat sen palvelukseensa ja tekivät siitä erään perusperiaatteen Sir Robert Peelin pankkilainsäädäntöön vuosilta 1844 ja 1845.

Todistettavana oli, että tavaroiden hinta tai kullan arvo riippuu kiertävän kullan paljoudesta. Todisteena on

se todistettavan edellytys, että jokaisesta rahana toimivasta jalometallimäärästä, onpa se missä suhteessa tahansa sisäiseen arvoonsa täytyy tulla kiertoväline, metalliraha, ja näin arvonmerkki kiertäville tavaroille, mikä tahansa niiden arvojen yhteissumma onkaan. Toisin sanoen todisteena on se abstraktio, joka tehdään rahan kiertovälinetoimintonsa ohella täyttämistä kaikista muista toiminnoista. Kun Ricardo joutuu lujille, kuten esimerkiksi polemiikissaan Bosanquetin kanssa, hän turvautuu dogmaattisen vakuutteluun* — täysin sen ilmiön vallassa, että arvonmerkin paljouden kasvu määrää sen arvon laskun.

Jos Ricardo olisi esittänyt teoriansa samalla tavalla kuin olemme sen tässä esittäneet, abstraktisti ja ottamatta mukaan konkreettisia olosuhteita sekä itse kysymyksestä etäännyttäviä satunnaisuuksia, niin teorian ontous olisi käynyt kirkkaasti ilmi. Mutta hän tähdentää, että koko kehitys on *kansainvälinen*. On kuitenkin helposti osoitettavissa, ettei mittapuun näennäinen suuruus lainkaan muuta perusajatusten pienuutta.

Ensimmäinen väittämä kuului siis: Kiertävän metallirahan paljous on normaali, kun se on kiertävien tavaroiden metalliarvossaan mitatun arvosumman määräämä. Kansainvälisesti ilmaistuna tämä väittämä kuuluu: Kierron normaalitilassa kullakin maalla on sen rikkautta ja teollisuutta vastaava rahapaljous. Rahalla on kiertäessään jokin sen todellista arvoa tai sen tuotantokustannuksia vastaava arvo; ts. sillä on *kaikissa maissa* sama arvo.** Tästä syystä ei maiden välillä pitäisi koskaan tapahtua rahan vientiä tai tuontia.*** Siis eri maiden kiertävän rahan kokonaispaljouksien (currencies) välillä vallitsisi tasapaino. Kansallisen currencyn oikea taso ilmaistaan nyt currencyjen kansainvälisenä tasapainona, ja tällä

* *David Ricardo*. Reply to Mr. Bosanquet's Practical Observations etc, s. 49. »Edellytän kiistämättömäksi tosiasiaksi, että tavaroiden hinnat nousevat tai laskevat suhteessa rahan lisääntymiseen tai vähentymiseen.»

** *Ricardo*. The High Price of Bullion etc. »Rahalla olisi kaikissa maissa sama arvo.» (S. 4.) Ricardo on poliittisessa taloustieteessään lieventänyt tätä väitettä, ei kuitenkaan siten, että sillä olisi tässä merkitystä.

*** Mts. 3—4.

sanotaan todellisuudessa ainoastaan se, ettei kansallisuus muuta mitään yleisessä taloudellisessa laissa. Olemme tulleet taas samaan kohtalokkaaseen pulmaan kuin aikaisemminkin. Kuinka oikea taso järkkyy, mikä nyt kuuluu näin: kuinka currencyjen kansainvälinen tasapaino järkkyy tai kuinka rahan arvo lakkaa olemasta sama kaikissa maissa tai vihdoin kuinka rahalla lakkaa olemasta kussakin maassa oma arvonsa? Niin kuin oikea taso järkkyy aikaisemmin siksi, että kiertävän rahan paljous kasvoi tai väheni tavaroiden arvosumman pysyessä samana tai siksi, että kiertävän rahan paljous pysyi samana tavaroiden vaihtoarvojen lisääntyessä tai vähentyessä, niin itse metallin arvon määräämä kansainvälinen taso järkkyy nyt siksi, että yhdessä maassa olevan kullan paljous kasvaa maassa löydettyjen uusien metallikaivosten vaikutuksesta* tai siksi, että yhdessä erityisessä maassa kiertävien tavaroiden vaihtoarvojen summa on lisääntynyt tai vähentynyt. Niin kuin jalometallien tuotanto aikaisemmin väheni tai lisääntyi aina sen mukaan miten oli tarpeen supistaa tai laajentaa currencya ja laskea tai korottaa vastaavasti tavaroiden hintoja, samoin vaikuttavat nyt vienti tai tuonti maasta toiseen. Siinä maassa, missä hinnat olisivat nousseet ja kullan arvo olisi paisuneen kierron seurauksena laskenut oman metalliarvonsa alapuolelle, olisi kullan arvo alentunut suhteessa muihin maihin ja tavaroiden hinnat olisivat niin muodoin kohonneet muihin maihin verrattuna. Kultaa viettäisiin siis maasta ja tavaroita tuotaisiin. Jos tilanne on päinvastainen, seuraukset ovat päinvastaiset. Niin kuin aikaisemmin kullan tuotanto jatkui metallin ja tavaroiden oikean arvosuhteen palautumiseen asti, niin kullan tuonti tai vienti sekä niiden mukana tavaroiden hintojen kallistuminen tai halpeneminen jatkuisi nyt siihen asti kunnes kansainvälisten currencyjen tasapaino palautuisi. Niin kuin ensimmäisessä tapauksessa kullan tuotanto kasvoi tai väheni vain siksi, että kultaa oli oman arvonsa ylä- tai alapuolella, niin kullan kansainvälinen kulku tapahtuisi vain tällä perusteella. Niin kuin jokainen muutos kullan tuotannossa vaikuttaisi ensimmäisessä tapauk-

* Mts. 4.

nessa kiertävän metallin paljouteen ja siten hintoihin, niin vaikuttaisi nyt kansainvälinen tuonti ja vienti. Niin pian kuin kullan ja tavarain välinen suhteellinen arvo tai kiertovälineen normaali paljous olisi palautunut, ei ensimmäisessä tapauksessa tuotettaisi enää enempää kultaa, toisessa ei tuotaisi tai vietäisi enää, paitsi mitä tarvittaisiin loppuun kuluneiden metallirahojen korvaamiseen ja ylellisyysesineteollisuuden kulutukseen. Niin muodoin on seurauksena se,

»että kullan maastavientiä tavaroiden vastikkeena voidaan yrittää tai epäsuotuisa kauppatase voi syntyä vain kiertoväline- määrän ylipaisumisen johdosta».*

Metallin tuonnin tai viennin aiheuttaisi aina yksinomaan metallin arvonvähennys tai sen yliarvostus, jotka johtuvat kiertovälineen paljouden laajenemisesta tai supistumisesta oikean tason ylä- tai alapuolelle.** Edelleen käy selville, että koska ensimmäisessä tapauksessa kullan tuotanto lisääntyy tai vähenee vain siksi, toisessa tapauksessa kultaa tuodaan tai viedään vain siksi, että kullan paljous on oikean tason ylä- tai alapuolella, että kullan arvo on korotettu tai alennettu sen metalliarvon ylä- tai alapuolelle, siis tavaroiden hinnat ovat liian kalliita tai liian halpoja, niin jokainen tällainen liike toimii oikaisukeinona.*** Jokainen liike nimittäin palauttaa kiertävän rahan laajenemisella tai supistumisella hinnat todelliseen tasoonsa, ensimmäisessä tapauksessa kullan arvon ja tavaroiden arvon väliseen tasoon, toisessa kiertävän rahan kokonaismäärien (currencies) kausainväliseen tasoon. Toisin sanoen raha kiertää eri maissa vain sikäli kuin se kiertää kussakin maassa metallirahana. Raha on vain metallirahaa ja näin ollen yhdessä maassa olevan kultamäärän täytyy tulla kiertoön, se voi siis oman itsensä arvonmerkkinä nousta tai las-

* »An unfavourable balance of trade never arises but from a redundant currency» (Ainoastaan kiertovälineen liikamäärä voi aiheuttaa epäedullisen kauppataseen.) (*Ricardo*, mts. 11, 12.)

** »Metallirahan huokeus aiheuttaa sen viennin, ja tämä on epäsuotuisan taseen syy, ei sen vaikutusta» (mts. 14).

*** Mts. 17.

kea oman arvonsa ylä- tai alapuolelle. Näin olemme tulleet tämän kansainvälisen mutkan kautta kiertotietä onnellisesti takaisin lähtökohtana olevaan yksinkertaiseen dogmiin.

Muutammat esimerkit osoittakoot, miten Ricardo väkivalloin järjestää todelliset ilmiöt abstraktin teoriansa mukaisesti. Hän väittää esimerkiksi, että Englannissa vuosien 1800—1820 välillä usein esiintyneiden katojen aikana ei kultaa viety maasta siksi, että tarvittiin viljaa ja kulta on rahaa, siis maailmanmarkkinoilla aina käypä osto- ja maksuväline, vaan siksi, että kulta oli laskenut arvoltaan muihin tavaroihin verrattuna ja tämän seurauksena kadon kärsineen maan currency oli laskenut arvoltaan suhteessa muihin kansallisiin currencies. Vaikka kato näet olikin pienentänyt kiertävien tavaroiden määrää, olisi kiertävän rahan annettu paljous nousut normaalin tasonsa yläpuolelle ja kaikki tavaroiden hinnat olisivat niin muodoin nousseet.* Tämän paradoksaalisen esityksen vastaisesti on tilastollisesti todistettu, ettei vuoden 1793 ja nykyhetken välisinä katoaikoina ole kiertovälineen olemassaoleva paljous Englannissa paisunut liian suureksi, vaan se on tullut riittämättö-

* *Ricardo*, mts. 74, 75. »Huonon sadon seurauksena Englanti joutuisi samaan asemaan kuin maa, jonka tavaroista osa on ryöstetty ja joka siksi tarvitsee aikaisempaa vähäisemmän kiertoväline määrän. Kun kiertovälineitä oli aikaisemmin yhtä paljon kuin maksuja, niitä olisi nyt liian paljon ja suhteessa vähentyneeseen tuotantoon niistä tulisi verraten halpoja. Siksi kyseisen summan vieni maasta palauttaisi kiertovälineen arvon oikeaan suhteeseen muiden maiden kiertovälineisiin.» Seuraavasta väitteestä näkyy miten naurettavalla tavalla Ricardo sekoittaa rahan ja tavarain sekä rahan ja metallirahan: »Jos voimme olettaa, että Englannin joutuessa epäsuotuisan sadon jälkeen tuomaan viljaa epätavallisen paljon, jollakin toisella maalla on ylijäämäviljaa, mutta ei tarvetta saada mitään tavaroita, silloin olisi epäilemättä seurauksena ettei tällainen maa veisi viljaansa vaihtaakseen sitä tavaroihin. Mutta se ei veisi viljaa myöskään rahaa vastaan, onhan raha tavaraa, jota mikään maa ei koskaan tarvitse absoluuttisesti, vaan suhteellisesti.» (Mts. 75.) Puškin ei anna sankarirunoelmansa päähenkilön isän milloinkaan tajuta, että tavara on rahaa. Venäläiset ovat kuitenkin iät ja ajat ymmärtäneet, että raha on tavaraa, mistä on todistuksena paitsi Englantiin vuosina 1838—1842 tuotu vilja, myös maan koko kaupankäynnin historia.

mäksi, ja tästä syystä rahaa kiersi ja sitä täytyi kiertää entistä enemmän.*

Samoin Ricardo väitti Napoleonin mannermaansulkemuksen³⁵ ja Englannin saartoasetuksen³⁶ aikoihin että englantilaiset veivät mannermaalle kultaa tavarana asemesta siksi, että heidän rahansa arvo oli laskenut suhteessa mannermaan maiden rahaan ja näin ollen heidän tavaroittensa hinnat olivat suhteellisesti korkeammat ja siis kullon vienti maasta tavaroiden sijasta oli kannattavampaa kauppakeinottelua. Hänen mukaansa tavarat olivat kalliita ja raha halpaa Englannin markkinoilla, kun taas mannermaalla tavarat olivat halpoja ja raha kallista.

»Sodan 6 viime vuoden aikana olivat teollisuus- ja siirtomaatuotteittemme hinnat mannermaansulkemuksen vaikutuksesta todellakin romahdusmaisen alaiset», sanoo eräs englantilainen kirjoittaja. »Esimerkiksi sokerin ja kahvin kullassa mitatut hinnat olivat mannermaalla neljä tai viisi kertaa korkeammat kuin samojen tuotteiden pankkisetelissä mitatut hinnat Englannissa. Näihin aikoihin ranskalaiset kemistit keksivät sokerijuurikkaan ja korvasivat kahvin sikurilla, englantilaiset vuokraviljelijät puolestaan kokeilivat härkien lihottamista siirapilla ja melassilla. Englanti otti Helgolannin haltuunsa perustaen sinne tavaravaraoston Euroopan pohjoisosiin suuntautuvan salakuljetuksen helpottamiseksi ja Englannin kevyemmät tuotteet pyrkivät Saksaan Turkin kautta... Tavarataloihimme oli kasaantunut miltei kaikkia maailman tavaroita ja siellä ne pysyivät paikoilleen noiduttuina, paitsi milloin jokin pieni määrä lunastettiin ranskalaisella lisenssillä, josta hampurilaiset ja amsterdamilaiset kauppiat olivat maksaneet Napoleonille 40 000—50 000 puntaa. Mahtoivat ne olla naurettavia kauppiaita, kun maksoivat moisen summan saadakseen viedä tavaralastin kalliilta markkinoilta halvoille. Millaiset vaihtoehdot kauppiailta tarkasti ottaen oli? Joko ostaa kahvia 6 pennyllä pankkisetelinä ja lähettää se sellaiseen paikkaan, missä naula voitiin välittömästi myydä 3 tai 4 šillingillä kullassa, tai ostaa pankkisetelillä kultaa 5 punnalla unssi ja lähettää se paikkaan, missä sen hinnaksi määrättiin 3 puntaa 17 šillingiä 10 $\frac{1}{2}$ pennyä. On siis typerää sanoa, että kultaa lähetettiin kahvin sijasta, koska se oli liiketoimena edullisempaa... Maailmassa ei ollut toista maata, josta olisi silloin saanut yhtä runsaasti haluttuja tavaroita kuin Englannista. Bonaparte tutki jatkuvasti tar-

* Vrt. *Thomas Tooke*. *History of Prices* ja *James Wilson*. *Capital, Currency and Banking*. (Jälkimmäinen teos koostuu »Economistin» vuosina 1844, 1845 ja 1847 Lontoossa julkaisemista artikkeleista.)

koin englantilaisia hintaluetteloita. Hän oli tyytyväinen mannermaansulkemuksensa tehoon niin kauan kuin hän näki kullan olevan Englannissa kallista ja kahvin halpaa.»*

Juuri samaan aikaan jolloin Ricardo esitti rahateorian sa ensimmäisen kerran ja kultaharkkokomitea sisällytti sen parlamentaariseen selontekoonsa, vuonna 1810, kaikkien englantilaisten tavaroiden hinnat romahtivat vuosiin 1808 ja 1809 verrattuna, kun taas kullan arvo suhteellisesti nousi. Maataloustuotteet olivat poikkeuksena, koska niiden tuonti ulkoa kohtasi esteitä ja kadot vähenivät kotimaisia määriä.** Ricardo ymmärsi niin täydellisesti väärin jalometallien roolin kansainvälisenä maksuvälineenä, että hän saattoi antaa ylähuoneen asettamalle komitealle tällaisen lausunnon (1819):

»Kullan virtaaminen vientiin loppuisi kokonaan heti kun palattaisiin käteiskullalla maksamiseen ja rahankierto palautettaisiin metallitasolleen.»

Ricardo kuoli oikeaan aikaan juuri ennen kuin alkoi vuoden 1825 kriisi, joka paljasti hänen ennustuksensa virheeksi. Se kausi, johon Ricardon kirjallinen toiminta sattui, tarjosi ylipäänsä heikot mahdollisuudet tarkkailla jalometallien toimintoa maailmanrahana. Ennen mannermaansulkemusta kauppatase oli melkein jatkuvasti edullinen Englannille, ja sulun kestäessä manner-Euroopan kanssa tehdyt liiketoimet olivat liian merkityksettömiä vaikuttaakseen Englannin vaihtokurssiin. Rahalähetyksillä oli etupäässä poliittinen luonne, ja Ricardo näyttää ymmärtäneen täysin väärin sen roolin mikä tukipalkkioilla oli kullan viennissä Englannista.***

Niistä Ricardon aikalaisista, jotka muodostivat hänen poliittisen taloustieteensä periaatteitaan kannattavan koulukunnan, on *James Mill* merkittävin. Hän on yrittänyt esittää Ricardon rahateorian yksinkertaisen metallikierron pohjalla ilman niitä asiaankuulumattomia kansainvälisiä mutkia, joiden taakse Ricardo kätki katso-

* *James Deacon Hume*. Letters on the Cornlaws, Lontoo 1834, s. 29—31.

** *Thomas Tooke*. History of Prices etc., Lontoo 1848, s. 110.

*** Vrt. *W. Blake*: yllä lainattu Observations jne.

muksensa köyhyiden sekä suhtautumatta mitenkään poleemisesti Englannin pankin toimintaan. Millin tärkeimmät väittämänsä ovat seuraavat:*

»Rahan arvo on yhtä kuin se suhde, missä sitä vaihdetaan muihin tavaroihin eli se rahamäärä, joka annetaan vaihdossa tietyistä määrästä muita tavaroita. Maassa olevan rahan kokonaispaljous määrää tämän suhteen. Jos oletetaan, että toisella puolella ovat jonkin maan kaikki tavarat ja toisella sen rahat, niin on ilmeistä, että kun molemmat puolet vaihdetaan riippuu rahan arvo, ts. niiden tavaroiden määrä, joihin rahat vaihdetaan, kokonaan rahan omasta määrästä. Tämä tapaus vastaa täysin asioiden todellista kulkua. Maan tavaroiden kokonaismäärä ei vaihdu yhdellä kertaa rahan kokonaismäärään vaan tavarat vaihtuvat osissa, usein hyvin pienissä osissa eri ajankohtina vuoden mittaan. Sama rahakappale, joka tänään toimii tässä vaihdossa, voi huomenna toimia jossakin toisessa. Yhtä osaa rahoista käytetään melko monissa vaihtotapahtumissa, toista hyvin harvoissa, kolmas kootaan varastoon eikä palvele mitään vaihtoa. Näistä muunnelmista saadaan keskiarvo, ja se perustuu sille vaihtotapahtumien määrälle, joka vastaisi kunkin rahakappaleen käyttökertoja jos jokainen näistä kappaleista realisoisi saman määrän vaihtotapahtumia. Määrättäköön tämä keskimääräisluku mielivaltaisesti vaikkapa kymmeneksi. Jos jokainen maassa oleva rahakappale on toiminut 10 ostossa, se merkitsee samaa kuin jos rahakappaleiden kokonaismäärä olisi kymmenkertaistunut ja jokainen niistä olisi toiminut vain yhdessä ostossa. Tässä tapauksessa on kaikkien tavaroiden arvo yhtä kuin 10 kertaa rahana arvo jne. Jos päinvastoin jokainen rahakappale ei toimisikaan vuodessa 10 ostossa, vaan rahan kokonaismäärä kymmenkertaistuisi ja jokainen rahakappale toteuttaisi vain yhden vaihdon, olisi selvää, että kyseisen määrän jokainen lisäys aiheuttaisi suhteellisen vähenemisen kunkin yksitään otetun rahakappaleen arvossa. Jos oletetaan, että kaikki ne tavarat, joihin raha voi vaihtua, pysyvät määrältään samana, ei rahan kokonaismäärän arvo ole kasvanut entisestään rahan määrän kasvamisen jälkeen. Jos lisääntyminen oletetaan kymmenekseksi, on yhteismäärän jokaisen tasajakaisen osan, esimerkiksi yhden unssin arvon täytynyt vähentyä kymmeneksellä. Väheneepä tai lisääntyypä rahan kokonaismäärä siis miten paljon hyvänsä, niin muiden tavaroiden määrän pysyessä samana kokee rahan kokonaismäärä ja jokainen sen osa saman suhteellisen vähenemisen tai kasvun. On selvää, että tämä väite on ehdottoman tosi. Aina kun rahan arvossa on tapahtunut nousua tai laskua ja aina kun niiden tavaroiden määrä, joihin raha voidaan vaihtaa, sekä kierron liike pysyvät entisellään, on tämän vaihtelun syynä täytynyt olla rahan suhteellisen lisääntymisen tai vähenemisen, eikä se voi

* *James Mill*. Elements of Political Economy. (Poliittisen taloustieteen peruspiirteet). Marxin käyttämä lainaus on käännetty J. T. Parisotin ranskannoksesta, Pariisi 1823.

johtua mistään muusta syystä. Jos tavaroiden määrä pienenee rahamäärän pysyessä samana, se merkitsee samaa kuin jos rahan kokonaisuus olisi kasvanut, ja päinvastoin. Jokaisen kiertoliik-
keessä tapahtuvan vaihtelun tuloksena on vastaavanlaisia vaihteluja. Jokainen kiertojen lukumäärän kasvu tuottaa saman vaikutuksen kuin rahan kokonaisuus kasvu; lukumäärän pieneminen aiheuttaa välittömästi päinvastaisen vaikutuksen... Jos osaa vuosituotannosta ei lainkaan vaihdeta, kuten itse tuottajien kuluttamaa osaa, jää se pois laskuista. Koska se ei vaihdu rahan, se on rahan kannalta samaa kuin tätä osaa ei olisi lainkaan olemassakaan... Aina kun rahan lisääntyminen ja vähentyminen voi tapahtua vapaasti, säätelee jalometallien arvo maassa olevan rahan kokonaispaljoutta... Mutta kulta ja hopea ovat tavaroita, joiden arvon määräävät niiden tuotantokustannukset, niiden sisältämä työmäärä, kuten muidenkin tavaroiden.»*

Millin koko terävänäköisyys raukeaa yhtä mielivaltaisten kuin latteidenkin olettamusten joukoksi. Hän haluaa todistaa, että »maassa olevan rahan kokonaispaljous» määrää tavaroiden hinnan tai rahan arvon. Jos oletetaan, että kiertävien tavaroiden vaihtoarvo ja paljous pysyy samana, samoin kiertonopeus sekä tuotantokustannusten määräämä jalometallien arvo ja jos samalla oletetaan, että kiertävän metallirahan paljous siitä huolimatta lisääntyy tai vähenee suhteessa maassa olevan rahan paljouteen, käy tosiasiasa »ilmeiseksi», että on oletettu se minkä todistamiseen ryhdyttiin. Muuten Mill lankeaa samaan virheeseen kuin Hume pannaan käyttöarvot eikä tiettyä vaihtoarvoa edustavat tavarat kiertämään ja tästä syystä hänen väitteensä muuttuu vääräksi — vaikka kaikki hänen »olettamuksensa» hyväksyttäisiinkin. Kiertonopeus voi pysyä samana, samoin jalometallien arvo, samoin kiertävien tavaroiden paljous ja silti voi tavaroiden kierto niiden vaihtoarvon vaihdellessa vaatia milloin suuremman, milloin pienemmän rahamäärän. Mill näkee sen tosiasian, että osa maassa olevasta rahasta kiertää toisen osan pysyessä liikkumattomana. Mitä huvittavimman keskimääräislaskun avulla hän olettaa, että todellisuudessa kaikki maassa oleva raha kiertää, vaikka asia näyttää olevan todellisuudessa toisin. Jos oletetaan, että maassa kiertää 10 miljoonaa hopeataaleraa kaksi kertaa vuodessa, voisi

* Mts. 128—136 seur.

maassa kiertää 20 miljoonaa, jos jokainen taaleri tekisi vain yhden oston. Ja jos maassa kaikissa muodoissa olevan hopean yhteismäärä kohoaa 100 miljoonaan taaleriin, niin voidaan olettaa, että nämä 100 miljoonaa voivat kiertää jos jokainen rahakappale tekee viidessä vuodessa yhden oston. Voitaisiin myös olettaa, että kaikki maailman raha kiertää Hampsteadissa³⁷, mutta jokainen sen tasaosa tekee noin kolmen vuosikierron sijasta yhden kierron 3 000 000 vuodessa. Yksi olettaus on täsmälleen yhtä merkitsevä kuin toinenkin tavarainhintojen summan ja kiertovälineen paljouden suhteen määrittämiselle. Millistä tuntuu, että hänen on ratkaisevan tärkeää saattaa tavarat välittömästi yhteen kullakin hetkellä maassa olevan rahan kokonaisvaraston kanssa, ei kierrossa olevan rahamäärän kanssa. Hän myöntää, ettei maan tavaroiden yhteismäärä vaihdu »yhdellä kertaa» rahan yhteismäärään, vaan eri tavaraerät vaihtuvat vuoden eri ajankohtina eri rahaeriin. Raivatakseen tämän epäkohdan tieltä hän *olettaa*, ettei sitä ole olemassa. Koko tavaroiden ja rahan välittömästä asettumisesta vastakkain ja niiden välittömästä vaihtumisesta on muutoin saatu abstrahoidulla yksinkertaisten ostojen ja myyntien liikkeestä eli rahan toiminnosta ostovälineenä. Tämä tavaran ja rahan samanaikainen esiintyminen häviää jo rahan liikkeessä maksuvälineenä.

1800-luvun kauppakriisit, nimenomaan vuosien 1825 ja 1836 suuret kriisit eivät tuoneet mitään uutta kehitystä Ricardon rahateoriaan, mutta kylläkin uutta käyttöä sille. Enää ei ollut kysymys yksittäisistä taloudellisista ilmiöistä, jollaisia olivat Humen tutkima jalometallien arvon lasku 1500- ja 1600-luvuilla tai Ricardon tutkima paperirahan arvon lasku 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa, vaan maailmanmarkkinoiden suurista rajusäistä, joissa porvarillisen tuotantoprosessin kaikkien elementtien ristiriita purkautui ja joiden alkuperää ja purkautumistietä etsittiin tämän prosessin pinnallisimmalta ja abstrakteimmalta alueelta, rahankierron alueelta. Tosiasiassa sinä varsinaisena teoreettisena edellytyksenä, josta tämä taloustieteellisten säänmanaajien koulukunta lähtee, ei ole mitään muuta kuin se dogmi, että Ricardo on löytänyt puhtaan metallikierron lait. Koulukunnan

tehtäväksi jäi vain alistaa luoton tai pankkiseteleiden kierto näiden lakien alaiseksi.

Kauppakriisien yleisin ja näkyvin ilmiö on tavaroiden hintojen äkillinen yleinen lasku, joka seuraa niiden pitkähköä yleistä nousua. Tavaroiden hintojen yleinen lasku voidaan ilmaista rahan suhteellisen arvon nousuna verrattuna kaikkiin tavaroihin ja hintojen yleinen nousu päinvastoin rahan suhteellisen arvon laskuna. Molemmissa ilmaisutavoissa on ilmiö julkituotu, ei selitetty. Jos asetan tehtävän: on selvitettävä hintojen yleinen jaksoittainen nousu ja vastaavasti niiden yleinen lasku tai jos muotoilen saman tehtävän näin: on selvitettävä rahan suhteellisen arvon jaksoittainen lasku tai nousu verrattuna tavaroihin, niin nämä eri sanontatavat muuttavat tehtävää yhtä vähän kuin sen kääntäminen saksasta englanniksi. Näin ollen Ricardon rahateoria oli tavattoman sopiva, koska se tekee tautologiasta näennäisesti syysuhteen. Mistä johtuu tavaroiden hintojen jaksoittainen yleinen lasku? Rahan suhteellisen arvon jaksoittaisesta noususta. Mistä johtuu kääntäen tavaroiden hintojen yleinen jaksoittainen nousu? Rahan suhteellisen arvon jaksoittaisesta laskusta. Voitaisiin yhtä oikein sanoa, että hintojen jaksoittainen nousu tai lasku johtuvat niiden jaksoittaisesta noususta ja laskusta. Itse tehtävä on asetettu sillä edellytyksellä, että rahan sisäinen arvo, ts. jalometallien tuotantokustannusten määräämä rahan arvo pysyy *muuttumattomana*. Mikäli tautologiasta pitäisi saada jotakin muuta kuin tautologia, niin on otettava huomioon, että se perustuu alkeellisimpien käsitteiden väärinymmärtämiselle. Jos $A:n$ $B:ssä$ mitattu vaihtoarvo laskee, tiedämme sen voivan johtua yhtä hyvin $A:n$ arvon laskusta kuin $B:n$ arvon noususta. Samoin siinä käänteisessä tapauksessa, että $A:n$ $B:ssä$ mitattu vaihtoarvo nousee. Kun tautologian on kerran annettu muutua syysuhteen, seuraa kaikki muu helposti. Tavaroiden hintojen nousu aiheutuu rahan arvon alenemisesta, mutta rahanarvon aleneminen taas johtuu, kuten Ricardo on meille opettanut, liian täydestä kierrosta, ts. siitä että kiertävän rahan paljous nousee sen oman sisäisen arvon ja tavaroiden sisäisten arvojen määräämän tason yläpuolelle. Samoin kääntäen tavaroiden hintojen yleinen

lasku johtuu rahan arvon noususta sisäisen arvonsa yläpuolelle vajaan kierron seurauksena. Hinnat kohoavat ja laskevat siis jaksoittaisesti, koska rahaa kiertää jaksoittaisesti liian paljon tai liian vähän. Jos nyt vaikkapa osoitettaisiin, että hintojen nousu sattuisi yhteen vähentyneen rahakierron kanssa ja hintojen lasku lisääntyneen kierron kanssa, voitaisiin silti väittää, että seurauksena jostakin tilastollisesti tosin täysin todistamattomasta kiertävän tavaramäärän pienenemisestä tai suurenemisestä kiertävän rahan paljous on suurentunut tai pienentynyt, joskaan ei absoluuttisesti niin kuitenkin suhteellisesti. Näimme, että Ricardon mukaan täytyy näitä hintojen yleisiä heilahduksia tapahtua myös puhtaasti metallisessa kierrossa, mutta ne tasapainottuvat vaihdellessaan, sillä esimerkiksi rahan vajaa kierto aiheuttaa tavaroiden hintojen laskun, tavaroiden hintojen lasku aiheuttaa tavaroiden viennin ulkomaille, tämä vienti aiheuttaa rahan virtaamisen kotimaahan, ja tämä rahan virtaaminen puolestaan aiheuttaa jälleen tavaroiden hintojen kohoamisen. Kierron ollessa liian täysi käy päinvastoin, silloin tuodaan tavaroita maahan ja rahaa viedään maasta. Koska nyt huolimatta Ricardon metallikierron luonteesta itsestään johtuvista yleisistä hintojen heilahteluista niiden jyrkkä ja väkivaltainen muoto, niiden kriisimuoto kuitenkin kuuluu kehittyneen luottolaitoksen aikakausiin, niin käy päivänselväksi, ettei pankkisetelien liikkeellelaskua säädellä täsmällisestimetallisen kierron lakien mukaan. Metallikierrolla on parannuskeinonsa jalometallien tuonnissa ja viennissä, sillä jalometallit astuvat heti kiertoon metallirahana ja näin ollen panevat sisään tai ulos virtaamalla tavaroiden hinnat laskemaan tai kohoamaan. Pankkien on nyt saatava keino-tekoisesti aikaan sama vaikutus tavaroiden hintoihin jäljittelemällä metallikierron lakeja. Jos kultaa virtaa ulkomailta maahan, se todistaa kierron olevan vajaan, rahan arvon olevan liian korkean ja tavaroiden hintojen olevan liian alhaisia, ja niin muodoin täytyy kiertoon heittää pankkiseteleitä suhteessa vasta maahan tuotuun kultaan. Pankkiseteleitä täytyy päinvastoin vetää kierrosta suhteessa siihen, paljonko kultaa virtaa maasta. Toisin sanoen pankkisetelien liikkeellelaskua täytyy sää-

dellä jalometallien tuonnin ja viennin tai vaihtokurssin mukaan. Siitä Ricardon väärästä edellytyksestä että kulta on ainoastaan metallirahaa ja tästä syystä kaikki maahan tuotu kulta lisää kiertävää rahaa ja saa siksi hinnat nousemaan ja että kaikki maasta viety kulta vähentää metallirahoja ja saa siksi hinnat laskemaan — tästä teoreettisesta edellytyksestä tulee tässä *käytännön koe*, jolla pannaan niin paljon metallirahaa kiertämään kuin kullakin hetkellä on kultaa. Lordi Overstone (pankkiiri Jones Loyd), eversti Torrens, Norman, Clay, Arbuthnot ja lukemattomat muut kirjoittajat, jotka tunnetaan Englannissa »rahan kiertokulun periaatteen» (currency principle) koulukuntana, eivät ole ainoastaan saarnanneet tätä oppia, vaan ovat tehneet siitä Sir Robert Peelin vuosina 1844 ja 1845 säädetyillä pankkilaeilla Englannin ja Skotlannin pankkilainsäädännön perustan. Tämän opin valtaavaa epäonnistumista niin teoreettisesti kuin käytännöllisestikin laajimmassa kansallisessa mittakaavassa tapahtuneiden kokeilujen jälkeen voidaan käsitellä vasta opissa luotosta.* Mutta sen verran voidaan jo havaita miten Ricardon teoria, joka eristää rahan sen juoksevassa kiertovälinemuodossa, päättyy siihen käsitykseen, että jalometallien lisääntymisellä ja vähenemisellä on absoluuttinen vaikutus porvarilliseen talouteen, millaisesta monetaarijärjestelmän harhausko ei koskaan edes

* Muutamia kuukausia ennen vuoden 1857 yleisen kauppakriisin puhkeamista tutki alahuoneen komitea vuosien 1844 ja 1845 pankkilakien vaikutuksia. Lordi Overstone, näiden lakien isä teorian puolelta ryhtyi tällaiseen itsekehuun lausunnoissaan komitealle: »Seurattaessa tiukasti ja tarkasti vuoden 1844 lain periaatteita on kaikki sujunut säännönmukaisesti ja helposti, rahajärjestelmä on varma ja luja, maan vauraus on kiistaton, yleinen luottamus vuoden 1844 lakiin vahvistuu päivä päivältä. Mikäli lautakunta haluaa vielä lisää käytännön todisteita lain pohjana olevien periaatteiden terveydestä ja sen takaamista suotuisista seurauksista, niin annan tässä todenmukaisen ja tyhjentävän vastauksen: »Katsokaa ympärillenne, tutkikaa maamme liike-elämän tämänhetkistä tilaa, katsokaa kansan tyytyväisyyttä, kaikkien yhteiskuntaluokkien rikkautta ja hyvinvointia. Tämän tehtyään lautakunta pystyy päättämään, haluaako se kumota lain, jolla on päästy tällaisiin saavutuksiin.» Näin Overstone paasasi omaa ylistystään 14.7.1857; 12.11. samana vuonna joutui ministeriö kumoamaan omalla vastuullaan toistaiseksi vuoden 1844 ihmeitekevän lain.

uneksiut. Näin Ricardosta, joka julisti paperirahan rahan täydellisimmäksi muodoksi, tuli kultaharkkomiesten profeetta.

Sen jälkeen kyn Humen teoria, monetaarijärjestelmän abstrakti vastakohta oli selvitetty viimeistä seuraustaan myöten, asetti *Thomas Tooke* Steuartin konkreettisen rahakäsityksen lopulta jälleen oikeuksiinsa.* Tooke ei johda periaatteitaan mistään teoriasta, vaan vuosien 1793 ja 1856 välisen tavarainhintojen historian tunnontarkasta erittelystä. Vuonna 1823 ilmestyneessä hintojen historiansa ensimmäisessä laitoksessa Tooke on vielä kokonaan kiinni Ricardon teoriassa ja ponnistelee turhaan sovittaakseen tosiasiat yhteen tämän teorian kanssa. Hänen lentokirjastaan »On the currency», joka ilmestyi vuoden 1825 kriisin jälkeen, voidaan jopa pitää ensimmäisenä johdonmukaisena esityksenä käsityksistä, jotka Overstone saattoi myöhemmin voimaan. Jatkaessaan tavaroiden hintojen historian tutkimista Tooken oli kuitenkin pakko oivaltaa, että teorian edellyttämä suora yhteys hintojen ja kiertovälineen paljouden välillä on pelkkää aivohouretta, että kiertovälineen laajeneminen ja supistuminen on jalometallien arvon pysyessä samana aina hintojen heilahdusten vaikutusta eikä niiden syy, että rahankierto ylipäättään on vain toissijainen liike ja että raha saa todellisessa tuotantoprosessissa aivan muita muodonmäärittäjäksi kuin ovat kiertovälineen muodot. Tooken erityistutkimukset eivät kuulu yksinkertaisen metallikierron alueelle eikä niitä voida siksi ottaa tässä puheeksi, ei liioin *Wilsonin* ja *Fullartonin* samansuuntaisia tutkimuksia.** Kukaan näistä kirjoittajista ei käsitä rahaa yksipuolisesti, vaan sen eri momenteissa, joskin vain aineellisesti, ilman mitään elävää yhteyttä enem-

* Tooke ei lainkaan tuntenut Steuartin teosta, kuten ilmenee Tooken teoksesta *History of Prices from 1839 to 1847*, Lontoo 1848. Hän esittää siinä yhteenvedon rahateorioiden historiasta.

** *An Inquiry into the Currency Principle, the Connection of Currency with Prices etc.*, 2. painos, Lontoo 1844 on Tooken tärkein teos *History of Prices* -teoksen rinnalla. Jälkimmäisestä hänen tutkijatoverinsa Newmarch on julkaissut kuusi osaa. *Wilsonin* teosta olemme jo lainanneet. Lopuksi on vielä mainittava *John Fullartonin* teos *On the Regulation of Currencies (Kiertovälineiden sääntelystä)*, 2. painos, Lontoo 1845.

pää rahan eri momenttien kesken kuin taloudellisten kategorioiden kokonaisjärjestelmän kanssa. Niinpä he yhdistävät väärin *kiertovälineestä* eroavan *rahan pääomaan* tai jopa tavaraan, vaikka heidän toisaalta on pakko silloin tällöin pitää voimassa rahan ja näiden molempien välinen ero.* Kun esimerkiksi kultaa lähetetään ulkomaille, sinne lähetetään todellisuudessa pääomaa, mutta samoin käy kun maasta viedään rautaa, puuvillaa, viljaa, lyhyesti sanottuna mitä tavaraa hyvänsä. Molemmat ryhmät ovat pääomaa, eivätkä ne näin ollen eroa toisistaan pääomana, vaan rahana ja tavarana. Kullan rooli kansainvälisenä vaihtovälineenä ei siis johdu sen pääomana saamasta muodonmäärityksestä, vaan sen ominaistoinnosta rahana. Samaten kun kultaa tai pankkisetelit sen tilalla toimivat maksuvälineenä kotimaan kaupassa ne ovat samalla pääomaa. Mutta pääoma ei voisi tavarana muodossa tulla niiden tilalle, kuten esimerkiksi kriisit hyvin kouriintuntuvasti osoittavat. Siis kullasta tekee maksuvälineen jälleen se, että kultaa eroaa rahana tavarasta, ei sen oleminen pääomana. Silloinkin kun pääomaa viedään maasta suoraan pääomana, esimerkiksi lainattaessa tietty arvosumma korkoa vastaan ulkomaille, riippuu suhdanteista viedäänkö se maasta tavarana vai kullan muodossa. Jos pääomaa viedään viimeksi mainitussa muodossa, näin tehdään sen ominaisen muodonmää-

* »On erotettava toisistaan raha tavarana, toisin sanoen pääoma, ja raha kiertovälineenä.» (*Tooke. An Inquiry into the Currency Principle jne.*, s. 10.) »Voidaan luottaa siihen, että se kultaa ja hopea, joka saadaan tuotetuksi, realisoit lähes tarkalleen tarvittavan summan... Kullalla ja hopealla on se mittaamaton etu kaikkiin muihin tavaralajeihin verrattuna... että niitä käytetään yleisesti rahana... Velkoja, enempää ulkomaisia kuin kotimaisiakaan, ei sovi tavallisesti maksettaviksi teessä, kahvissa, sokerissa tai indigovärisissä, vaan metallirahassa. Ja lähettäessään rahaa joko äsken mainittuina metallirahoina tai harkkoina, jotka voidaan heti muuttaa metallirahaksi vastaanottajan maassa rahalaitoksessa tai markkinoilla, lähettäjä saavuttaa tarkoituksensa aina varmimmalla, nopeimmalla ja tarkimmalla tavalla, ilman kysynnän puutteen tai hinnan heilahtelun aiheuttaman virhelaskelman vaaraa.» (*Fullarton, mts. 132, 133.*) »Kaikki muut tavarat» (paitsi kultaa ja hopea) »voivat määrältään tai laadultaan jäädä tavanomaisen kysynnän ulkopuolelle siinä maassa, mihin ne lähetetään.» (*Tooke. An Inquiry jne.*)

rityksen vuoksi, mikä jalometalleilla on rahana tavaraan verrattuna. Ylipäänsä nämä kirjoittajat eivät tarkastele rahaa ensi sijassa siinä abstraktissa asussa, missä se kehittyy yksinkertaisen tavarankierron sisällä ja missä se syntyy itse prosessiin joutuvien tavaroiden suhteesta. Näin ollen he horjuvat jatkuvasti rahan tavaran vastakohtana saamiensa abstraktien muodonmääritysten ja niiden rahan määritysten välillä, joihin kätkeytyy konkreettisempia suhteita, kuten pääoma, revenue* yms.**

* — tulo. *Toim.*

** Tarkastelemme rahan muuttumista pääomaksi kolmannessa luvussa, joka käsittelee pääomaa ja päättää tämän ensimmäisen jakson.

Friedrich Engels

KARL MARXIN

» POLIITTISEN TALOUSTIETEEN ARVOSTELUA »

ENSIMMÄINEN VIHKO, BERLIINI;., FRANZ DUNCKER, 1859

I

Kaikilla tieteen aloilla ovat saksalaiset jo aikoja sitten osoittaneet tasavertaisuutensa, useimmilla aloilla etevämmyytensäkin muihin sivistyskansoihin verraten. Vain yhden tieteen suurmiesten joukossa ei ole ainoatakaan saksalaista nimeä: kansantaloustieteen. Syy tähän on päivänselvä. Kansantaloustiede on nykyaikaisen porvarillisen yhteiskunnan teoreettista erittelyä ja siksi se edellyttää kehittyneitä porvarillisia oloja, oloja, joita Saksassa uskonpuhdistus- ja talonpoikaissotien³⁸ ja erikoisesti kolmikymmenvuotisen sodan³⁹ jälkeen ei vuosisatoihin voinut syntyä. Hollannin eroaminen valtakunnasta⁴⁰ työnsi Saksan syrjään maailmankaupasta ja supisti alun pitäen sen teollisen kehityksen aivan mitättömäksi; ja samaan aikaan kun saksalaiset toipuivat niin vaivalloisesti ja hitaasti kansalaissotien hävityksistä, kun he kuluttivat kaiken kansalaistarmonsa, mikä ei koskaan ole ollut kovin suuri, hedelmättömään taisteluun niitä tullirajoja ja järjettömiä kauppasäännöksiä vastaan, joihin jokainen pikku tusinaruhtinas ja jokainen vapaaherra alisti alamaistensa teollisuuden, samaan aikaan kun valtakunnan kaupungit menehtyivät ammatikuntakamaan ja ylimyksellisyyteen — samaan aikaan Hollanti, Englanti ja Ranska valtasivat ensimmäiset paikat maailmankaupassa, perustivat siirtomaan toisensa jälkeen ja kehittivät manufaktuuri-teollisuuden korkeimpaan kukoistukseensa, kunnes vihdoinkin Englanti höyryn voimalla, mikä nosti ensi kerran kunniaan sen hiili-

ja rautaesiintymät, astui nykyaikaisen porvarillisen kehityksen johtoon. Mutta niin kauan kuin oli taisteltava niitä naurettavan vanhanaikaisia keskiajan jäänteitä vastaan, jotka vuoteen 1830 asti kahlehtivat Saksan aineellista porvarillista kehitystä, niin kauan ei ollut mahdollista saksalainen kansantaloustiede. Vasta Tulliliiton⁴¹ perustamisen avulla saksalaiset pääsivät sellaiseen asemaan, jossa he saattoivat ylipäänsä edes ymmärtää kansantaloustiedettä. Tästä lähtien alkoi tosiaankin englantilaisen ja ranskalaisen kansantaloustieteen maahantuonti Saksan porvariston hyväksi. Pian tiede- ja virkamieskunta omaksui maahantuodut ainekset ja muokkasi niitä tavalla, joka ei ollut kovinkaan imarteleva »saksalaiselle hengelle». Kynäilevien keinottelijoiden, kauppiaiden, koulumestarien ja byrokraattien saksalaisessa sakissa syntyi sitten saksalainen taloustieteellinen kirjallisuus, joka mauttomuutensa, pintapuolisuutensa, ajatustyhjiytensä, monisanaisuutensa ja plagiointinsa puolesta oli verrattavissa vain saksalaiseen romaaniin. Käytännöllisiä tarkoituspieriä omaavien miesten keskuudessa perustettiin ensiksi teollisuudenharjoittajain suojatullikoulukunta, jonka auktoriteetin, Listin, teokset ovat vielä nytkin parasta, mitä saksalainen porvarillinen taloustieteellinen kirjallisuus on saanut aikaan, joskin kaikki hänen maineikkaat teoksensa on kopioitu ranskalaiselta Ferrieriltä, kontinentaalijärjestelmän teoreettiselta perustajalta. Tätä suuntaa vastaan syntyi 1840-luvulla vapaakaupan koulukunta Itämeren maakuntien kauppiaiden keskuudessa, jotka lapsellisessa, mutta itsekkäässä uskossaan toistelivat Englannin freetraderien todisteluja. Lopuksi oli koulumestareina ja virastomiehinä, joiden huostassa oli aineen teoreettisen puolen käsittely, herra Raun tapaisia kuivettuneita, arvostelukyvyttömiä tosiasioiden keräilijöitä, herra Steinin tapaisia viisastelevia spekulatiivisia filosofeja, jotka käänsivät ulkolaiset väittämät heiltä sulattamattomaksi jääneelle Hegelin kielelle, tai herra Riehl in tapaisia kaunokirjailivia näpertelijöitä »sivistyshistorian» alalla. Se mitä tuosta loppujen lopuksi syntyi oli kameralistiikka⁴², eklektistalousopillisella kastikkeella valeltua puuroa kaikenlaisista sivuseikoista, joiden tunteminen on hyödyl-

listä jollekin hallitusviraston esittelijäksi pyrkivälle valtiontutkinnoissa.

Silloin kun Saksan porvaristo, koulumestarit ja virkamiehistö näkivät yhä vaivaa oppiakseen ulkoa englantilais-ranskalaisen taloustieteen ensimmäiset alkeet kuin koskemattomat dogmit ja päästäkseen niistä jossain määrin perille, astui esiin Saksan proletaarinen puolue. Sen teorian alkuna oli poliittisen taloustieteen tutkiminen, ja sen esiin astumisen hetki on myös tieteellisen, itsenäisen *saksalaisen taloustieteen* synnyinhetki. Tämä saksalainen taloustiede nojautuu itse asiassa *materialistiseen historiankäsitykseen*, jonka pääpiirteet on lyhyesti esitetty kysymyksessä olevan teoksen esipuheessa.* Tämä esipuhe on pääosaltaan jo julkaistu »Das Volk»⁴³ lehdessä, jonka vuoksi viittaammekin nyt siihen. Ei yksin taloustieteelle, vaan kaikille historiatieteille (ja kaikki tieteet, jotka eivät ole luonnontieteitä, ovat historiatieteitä) oli niitä kumouksellistavana löytönä väite, »että yhteiskunnallisen, poliittisen ja henkisen elämänprosessin määrää ylipäänsä aineellisen elämän tuotantotapa»; että kaikki yhteiskunnalliset ja valtiolliset suhteet, kaikki uskonnolliset ja oikeudelliset järjestelmät, kaikki teoreettiset katsomukset, joita historiassa esiintyy, voidaan käsittää vain silloin, kun on käsitetty kulloinkin vallitsevan aikakauden vastaavat aineelliset elämänehdot ja kun edelliset johdetaan näistä aineellisista ehdoista. »Ei ihmisten tajunta määrää heidän olemistaan, vaan päinvastoin heidän yhteiskunnallinen olemisensä määrää heidän tajuntansa.» Tämä väittäjä on niin yksinkertainen, että sen pitäisi olla itsestään ymmärrettävä jokaiselle, joka ei ole auttamattomasti juuttunut idealistiseen huiputukseen. Paitsi teoriaan myös käytäntöön nähden tällä seikalla on mitä vallankumouksellisimmat seuraukset: »Yhteiskunnan aineelliset tuotantovoimat joutuvat kehityksensä tietyllä asteella ristiriitaan olemassaolevien tuotantosuhteiden kanssa tai, mikä on vain asian juridinen ilmaisu, omistussuhteiden kanssa, joiden puitteissa ne olivat siihen asti kehittyneet. Tuotantovoimien kehittämismuodoista nämä suhteet muuttuvat niiden kahleiksi. Silloin alkaa

* Ks. tätä osaa, s. 17—12. *Toim.*

yhteiskunnallisen vallankumouksen aikakausi. Taloudellisen perustan muuttuessa mullistuu joko hitaammin tai nopeammin koko suunnaton päällysrakenne... Porvarilliset tuotantosuhteet ovat yhteiskunnallisen tuotantoprosessin viimeinen antagonistinen muoto, antagonistinen ei yksilöllisen antagonismin, vaan yksilöjen yhteiskunnallisista elinehdoista johtuvan antagonismin mielessä, mutta porvarillisen yhteiskunnan helmassa kehittyvät tuotantovoimat luovat samalla aineelliset edellytykset tämän antagonismin ratkaisemista varten.»* Näköala valtavasta, kaikkien aikojen valtavimmasta vallankumouksesta avautuu siis heti eteemme, mikäli kehitämme pitemmälle materialistista teesiämme ja sovellamme sitä nykyaikaan.

Väite, että ihmisten tajunnan määrää heidän yhteiskunnallinen olemisensa eikä päinvastoin, tuntuu yksinkertaiselta; sitä lähemmin tarkasteltaessa ilmenee kuitenkin heti, että jo ensimmäisiltä johtopäätöksiltään se on kuolettava isku kaikelle, kaikkein peitetyimmällekkin idealismille. Se kieltää kaikki perinnäiset ja totunnaiset historiaa koskevat katsomukset. Koko perinnäinen poliittinen ajattelutapa romahtaa; isänmaallinen jalomielisyys nousee kuohuksissaan vastustamaan tuollaista kunnotonta katsomusta. Siksi on väistämätöntä, että uutta käsityskantaa eivät vastusta ainoastaan porvariston edustajat, vaan myös valtaosa ranskalaisista sosialisteista, jotka tahtovat mullistaa maailman taikasanoilla: *liberté, égalité, fraternité***.

Mutta erikoisen suurta kiukkua tämä teoria herätti saksalaisissa vulgaarin demokraattisissa kielenpieksäjissä. He yrittivät silti innokkaasti käyttää hyväkseen uusia aatteita plagioidmalla niitä ja osoittaen tällöin kuitenkin harvinaista ymmärtämättömyyttä.

Materialistisen käsityskannan kehittäminen edes yhden ainoan historiallisen esimerkin pohjalla oli tieteellinen tehtävä, joka vaati vuosikautia rauhallista tutkimustyötä, sillä on päivänselvää, että tässä ei päästä mihinkään pelkillä korulauseilla, että vain suuri joukko arvostellen valittua, täysin omaksuttua historiallista

* Ks. tätä osaa, s. 9—10. *Toim.*

** — vapaus, tasa-arvoisuus, veljeys. *Toim.*

aineistoa voi tehdä; mahdolliseksi tällaisen tehtävän ratkaisemisen. Helmikuun vallankumous⁴⁴ sinkosi puolueemme poliittiselle näyttämölle ja poisti siltä siten mahdollisuuden tavoitella puhtaasti tieteellisiä tarkoituksia. Siitä huolimatta tämä peruskatsomus on punaisena lankana puolueen kaikissa kirjallisissa tuotteissa. Kaikissa niissä on kussakin yksityistapauksessa todistettu, miten liikehtiminen sai joka kerta alkunsa suoranaista aineellisista yllykkeistä eikä niitä myötäilevistä korulauseista, kuinka sitä vastoin valtiolliset ja oikeudelliset korulauseet johtuivat aineellisista yllykkeistä aivan samoin kuin poliittinen liikehtiminen ja sen tulokset.

Kun vuosien 1848—1849 vallankumouksen tappion jälkeen koitti ajankohta, jolloin kävi yhä mahdottomammaksi vaikuttaa Saksaan ulkomailta käsin, puolueemme jätti ainoan toimintamahdollisuuksien kentän, maanpakolaiskinastelujen kentän, vulgaarien demokraattien haltuun. Sillä aikaa kun nämä jupakoivat sydämensä halusta, olivat tänään tukkanuottasilla veljeilläkseen huomenna ja pestäkseen ylihuomenna taas likaisen pyykkinsä koko maailman nähden, sillä aikaa kun nämä kulkiivat halki koko Amerikan kerjäämässä aiheuttaakseen heti sen jälkeen uuden häväistysjutun parin saamansa taalerin jakamisesta — puolueemme oli iloinen saadessaan taas hiukan rauhaa tutkimustyötä varten. Puolueellamme oli se suuri etu, että sillä oli teoreettisena perustana uusi tieteellinen maailmankatsomus, jonka kehittäminen antoi sille kylliksi työtä; jo tästäkään syystä se ei koskaan voinut vajota niin syvälle kuin maanpakolaisuuden »suurmiehet».

Näiden tutkimusten ensimmäinen hedelmä on käsillä oleva kirja.

II

Sellaisessa kuin käsillä olevassa teoksessa ei voi olla puhuttakaan pelkästä taloustieteen yksityisten väittämien katkonaisesta arvostelemisesta, tuon tai tämän taloustieteellisen riitakysymyksen erillisestä käsittelystä, vaan teos on suunniteltu jo alunperin taloustieteiden koko sikermän järjestelmälliseksi kokonaiskäsittelyksi,

porvarillisen tuotannon ja porvarillisen vaihdon lakien yhtenäiseksi selvittelyksi. Koska taas taloustieteilijät ovat ainoastaan näiden lakien tulkitsijoita ja puolustajia, niin tämä selvittely on samalla koko taloustieteellisen kirjallisuuden arvostelua.

Tuskinpa Hegelin kuolemasta saakka on tehty ainoatakaan yritystä kehitellä jotain tiedettä sen omassa, sisäisessä yhteydessä. Virallinen hegeliläinen koulukunta oli omaksunut mestarin dialektiikasta vain taidon käytellä yksinkertaisimpia menetelmiä, joita se sovelsi aina ja joka paikkaan ja usein jopa naurettavan kömpelösti. Tuolle koulukunnalle Hegelin koko jäämistö oli pelkkä kaava, jonka avulla konstruointiin kokoon jokainen teema, sekä luettelo sanoja ja sanakäänteitä, joilla ei ollut muuta tarkoitusta kuin se, että niitä käytettiin aina siellä, missä puuttui ajatuksia ja positiivista tietoutta. Näin tultiin siihen että, kuten muuan Bonnin yliopiston professori sanoi, nämä hegeliläiset eivät ymmärtäneet mistään mitään, mutta saattoivat kirjoittaa kaikesta. Niin asia tietenkin olikin. Omahyväisyydestään huolimatta nämä herrat tunsivat kuitenkin heikkoutensa niin hyvin, että he pysyttelivät mahdollisimman kaukana suurista tehtävistä; vanha rutiinitiede säilytti asemansa sen ansiosta, että se oli etevämpi positiivisessa tietämisessä; ja vasta kun Feuerbach oli epuuttanut pelkkään mietiskelyyn perustuvan ymmärryksen, tuli hegeliläisyydestä vähitellen loppu, ja näytti kuin tieteesä olisi uudestaan alkanut vanhan metafysiikan ja sen muuttumattomien kategorioiden valtakausi.

Siihen oli luonnolliset syynsä. Hegelin diadokien⁴⁵ valtakomentoa, mikä oli huipistunut pelkiksi korulauseiksi, seurasi luonnollisesti ajanjakso, jona tieteen positiivinen sisältö taas voitti muodollisen puolen. Tänä kautena Saksa antautui aivan erikoisella tarmolla tutkimaan luonnontieteitä, mikä vastasi vuoden 1848 jälkeistä valtavaa porvarillista kehitystä; ja kun nämä tieteet, joiden alalla spekulatiivinen suunta ei koskaan ollut saanut mitään huomattavaa merkitystä, tulivat muotiin, niin myös vanha metafyyminen ajattelutapa aina äärimmäistä wolffilaista latteutta myöten levisi uudelleen. Hegel joutui unohtuksiin, ja kehittyi uusi

luonnontieteellinen materialismi, joka teoreettisesti ei juuri lainkaan eroa 18. vuosisadan materialismista ja on siitä edellä pääasiassa vain rikkaamman luonnontieteellisen, erittäinkin kemian ja fysiologiaa koskevan aineiston kannalta. Havaitsemme, että Kantia edeltäneen ajan ahdasmielinen poroporvarillinen ajattelutapa uusiintuu äärimmäiseksi latteudeksi kehiteltynä Büchnerin ja Vogtin ajattelutavassa, ja jopa Moleschottkin, joka vannoo Feuerbachin nimeen, sekoaa yhtämittaa hyvin lystikkäällä tavalla mitä yksinkertaisimmissa yleiskäsitteissä. Porvarillisen arkisen ymmärryksen kömpelö työhevonen pysähtyy luonnollisesti neuvottomana sen kaivannon eteen, joka erottaa olemuksen ilmiöstä, syyn seurauksesta. Mutta jos kerran lähdetään ajokoirametsästyksen abstraktisen ajattelun perin vaikealle murtomaalle, niin silloinpa ei pidäkään istua työhevosen selkään.

Oli siis ratkaistava toinen kysymys, jolla ei ollut mitään tekemistä kansantaloustieteen kanssa sinänsä. Mikä menetelmä oli valittava? Toisaalta oli olemassa Hegelin dialektiikka siinä aivan abstraktisessa, «spekulatiivisessa» muodossaan, mihin Hegel sen oli jättänyt; toisaalta oli olemassa tavallinen, uudelleen muotiin tullut, oleellisesti wolffilais-metafyysinen menetelmä, minkä mukaan myös porvarilliset taloustieteilijät olivat kirjoitelleet paksuja, sekavia kirjojaan. Kant ja erittäinkin Hegel olivat nujertaneet teoreettisesti tämän viimeksi mainitun menetelmän niin perinpohjin, että vain piintyneisyys ja toisen *yksinkertaisen* menetelmän puuttuminen tekivät mahdolliseksi sen jatkuvan olemassaolon käytännössä. Toisaalta Hegelin menetelmä oli *kyseisessä* muodossaan ehdottomasti käyttökelpoton. Se oli olemukseltaan idealistinen, mutta nyt oli kehitettävä maailmankatsomus, joka oli materialistisempi kuin kaikki aikaisemmat katsomukset. Hegelin menetelmän lähtökohtana oli puhdas ajattelu, mutta nyt oli lähdettävä mitä itsepintaisimmista tosiasioista. Menetelmä, joka Hegelin oman tunnustuksensa mukaan »joutui ei-mistään kulkemaan ei-minkään kautta ei-mihinkään», ei siinä muodossaan ollut suinkaan sopiva tähän. Siitä huolimatta se oli kaikesta silloisesta loogisesta aineistosta

ainoa osa, mikä ainakin voitiin ottaa lähtökohdaksi. Sitä ei oltu arvosteltu eikä voitettu; kukaan suuren dialektikon vastustajista ei ollut kyennyt ampumaan aukkoa tämän menetelmän ylvääseen rakennelmaan; se oli joutunut unohduksiin siksi, että hegeliläinen koulukunta ei ollut osannut käyttää sitä mihinkään. Hegelin menetelmään oli siis ennen kaikkea kohdistettava perinpohjainen arvostelu.

Hegelin ajattelutavan paremmuutena kaikkien muiden filosofien ajattelutapaan verraten oli se tavaton historian tunto, johon se perustui. Niin abstraktinen ja idealistinen kuin muoto olikin, hänen ajatustensa kehitys kulki kuitenkin aina rinnan maailmanhistorian kehityksen kanssa, ja viimeksi mainitun piti oikeastaan olla vain ensiksi mainitun todisteena. Vaikka oikea suhde käännettiin siten ylösalaisin ja asetettiin pääläelleen, niin kuitenkin kaikkialle filosofiaan tuli todellista sisältöä — sitäkin suuremmalla syyllä, kun Hegel erosi oppilaistaan siinä, ettei hän pitänyt tietämättömyyttä hyveenä kuten he, vaan oli kaikkien aikojen oppineimpia miehiä. Hän oli ensimmäinen, joka koetti osoittaa historian kehityksen, sisäisen yhteyden, ja niin kummalliselta kuin moni seikka hänen historianfilosofiassaan meistä nyt tuntuneekin, ansaitsee hänen peruskatsomuksensa suurenmoisuuksia vielä tänäkin päivänä ihailua, jos häntä verrataan hänen edeltäjiinsä tai varsinkin niihin, jotka hänen jälkeensä ovat uskaltaneet yleistäviin historiaa koskeviin mietelmiin. »Fenomenologiasa», »Estetiikassa», »Filosofian historiassa», kaikkialla on läpikäyvänä tämä suurenmoinen historiankäsitys ja kaikkialla aihetta käsitellään historiallisesti, määrätystä, vaikkakin abstraktisen nurinkurisessa yhteydessä historian kanssa.

Tämä käänteentekevä historiankäsitys oli uuden materialistisen katsomuksen suoranaista teoreettisena edellytyksenä, ja jo tästä syystä tarjoutui lähtökohta myös loogiselle menetelmälle. Kun tämä unohduksiin joutunut dialektiikka jo »puhtaana ajattelun» kannalta lähtien oli johtanut tuollaisiin tuloksiin, kun se lisäksi aivan kuin leikiten oli suoriutunut koko entisestä logiikasta ja metafysiikasta, niin sen täytyi joka tapauksessa sisältää

jotain enemmän kuin viisastelua ja hiuksenhalkomista. Mutta tämän menetelmän arvosteleminen, mihin koko virallinen filosofia oli pelännyt ja vielä nytkin pelkää ryhtyä, ei ollut mikään pikku juttu.

Marx oli ja on ainoa, joka saattoi ottaa tehtäväkseen tuoda Hegelin logiikasta esille sen ytimen, mikä sisältää Hegelin todelliset löydöt tällä alalla, ja ennastaa idealistisesta kuoresta vapautetun dialektisen metodin jälleen siihen yksinkertaiseen asuun, jossa siitä tulee ainoa oikea ajatuksen kehittelyn muoto. Sen menetelmän luomista ja kehittämistä, johon Marx pohjaa kansantaloustieteen arvostelussaan, pidämme tuloksena, joka merkitykseltään tuskin jää jälkeen itsestään materialistisesta maailmankatsomuksesta.

Taloustieteen arvostelu voitiin jopa saavutetun metodinkin mukaan suorittaa yhä kahdella eri tavalla: historiallisesti tai loogisesti. Koska historiassa samoin kuin sen kirjallisessa heijastuksessa kehitys käy suurin piirtein yksinkertaisimmista suhteista monimutkaisempia suhteita kohti, niin kansantaloustieteen kirjallishistoriallinen kehitys antoi luonnollisen johtolangan, jota arvostelu saattoi seurata, ja talousopilliset kategoriat olisivat tällöin suurin piirtein astuneet esiin samassa järjestyksessä kuin niitä loogisestikin kehiteltäessä. Tällä muodolla on näennäisesti etua suuremmasta selvyydestä — seurataanhan tällöin *todellista* kehitystä — mutta itse asiassa se olisi näin korkeintaan helpotajuisempi. Historia kulkee usein hyppäyksittäin ja mutkitellen, ja mikäli sitä olisi pakko seurata kaikkialla, niin jouduttaisiin paitsi ottamaan huomioon paljon vähempiarvoista aineistoa myös katkaisemaan usein ajatuksenkulku; lisäksi kansantaloustieteen historiaa ei voitaisi kirjoittaa ilman porvarillisen yhteiskunnan historiaa, ja työ muodostuisi täten loputtomaksi, koska täydellisesti puuttuu valmistelutyö. Vain looginen käsittelytapa olisi siis tässä paikallaan. Mutta se ei itse asiassa ole mitään muuta kuin historiallisesta muodosta ja häiritsevistä satunnaisuuksista vapautettu historiallinen menetelmä. Ajatuksen kehittelyn täytyy alkaa siitä, mistä tämä historiakin alkaa, ja tämän kehittelyn jatkuva eteneminen ei ole mitään muuta kuin historiallisen prosessin kuvastumista

abstraktisessa ja teoreettisesti johdonmukaisessa muodossa; oikaistua kuvastumista, mutta tuo oikaiseminen on suoritettu niiden lakien mukaan, jotka todellinen historiallinen prosessi itse antaa, jota paitsi jokaista momenttia voidaan tällöin tarkastella siinä kehityspisteessä, jossa se on saavuttanut täyden kypsyytensä, klassisuu-
tensa.

Tätä menetelmää noudattaen otamme lähtökohdaksi ensimmäisen ja yksinkertaisimman suhteen, mikä historiallisesti, todellisesti on edessämme, tässä tapauksessa siis ensimmäiseksi tapaamme taloudellisen suhteen. Tämän suhteen me erittelemme. Jo se, että se on *suhde*, merkitsee, että sillä on kaksi puolta, jotka ovat *suhteessa toisiinsa*. Kumpaan näistä puolista tarkastelemme erikseen; siitä käy ilmi niiden keskinäisen suhtautumisen laatu, niiden vuorovaikutus. Tällöin ilmenee ristiriitoja, jotka vaativat ratkaisua. Koska emme tässä kuitenkaan tarkastele abstraktia ajatusprosessia, joka tapahtuu vain meidän päässämme, vaan todellista prosessia, mikä todella on tapahtunut jonakin aikana tai vielä tapahtuu, niin nämä ristiriidatkin ovat kehittyneet käytännössä ja todennäköisesti löytäneet ratkaisunsa. Seuratessamme tätä ratkaisutapaa havaitsemme, että ratkaisu on tapahtunut siten, että on luotu uusi suhde, jonka kahta toisilleen vastakkaista puolta meidän on nyt kehiteltävä jne.

Kansantaloustiede aloittaa *tavarasta*, siitä hetkestä, jolloin joko yksilöt tai alkuperäiset yhteisöt vaihtavat tuotteita toisiinsa. Tuote, joka joutuu vaihtoon, on tavaraa. Mutta se on tavaraa vain siksi, että tähän *olioon*, tähän tuotteeseen, liittyy kahden henkilön tai yhteisön välinen *suhde*, tuottajan ja kuluttajan välinen suhde, sillä nämä eivät tässä enää esiinny samassa persoonassa. Tässä on meillä heti esimerkki omituisesta ilmiöstä, joka on läpikäyvänsä koko taloustieteessä ja on aiheuttanut porvarillisten taloustieteilijöiden päässä hurjan sekamelskan: taloustiede ei käsittele olioita, vaan henkilöiden ja viime kädessä luokkien välisiä suhteita, mutta nämä suhteet ovat aina *yhteydessä olioihin* ja *ilmenevät olioina*. Marx ensimmäisenä toi ilmi tämän yhteyden, mistä kylläkin yksityisissä tapauksissa tällä tai tuolla taloustieteilijällä oli hämärä aavistus, koko

taloustieteelle merkityksellisenä seikkana, ja hän teki siten vaikeimmatkin kysymykset niin selviksi ja yksinkertaisiksi, että jopa porvarilliset taloustieteilijätkin saattavat ne nyt käsittää.

Jos tarkastelemme tavaraa sen eri puolilta, nimittäin tavaraa täydellisesti kehittyneenä, eikä vasta vaivalloisesti kehittyvänä, jollaista se on kahden alkukantaisen yhteisön välisessä luonnonvaraisessa vaihtokaupassa, niin se esiintyy meille kahdesta — käyttöarvon ja vaihtoarvon — näkökulmasta, ja tällöin astumme heti talousopillisten väittelyjen alueelle. Ken haluaa saada kouraantuntuvan esimerkin siitä, että saksalainen dialektinen menetelmä on nykyisellä kehitysasteellaan ainakin yhtä paljon parempi vanhaa, latteata kannunvalantamaista metafyyisistä menetelmää, kuin rautatiet ovat keskiajan kulkuvälineitä parempia, hän lukekoon Adam Smithin tai jonkun muun kuuluisan virallisen taloustieteilijän teoksista, millaista vaivaa vaihtoarvo ja käyttöarvo näille herroille ovat tuottaneet, kuinka vaikeata heidän on kunnolla erottaa niitä toisistaan ja käsittää kumpikin ominaisessa erikoisuudessaan — ja verratkoon siihen Marxin selvää, yksinkertaista asian esitystä.

Sitten kun on selitetty käyttöarvo ja vaihtoarvo, esitetään tavara näiden molempien välittömänä ykseytenä, jollaisena se joutuu *vaihtoprosessiin*. Mitä ristiriitoja siinä ilmenee, se luettakoon sivuilta 20. ja 21.* Huomautamme vain, että nämä ristiriidat eivät ole mielenkiintoisia ainoastaan teoreettiselta, abstraktilta kannalta, vaan että ne samalla kuvastavat välittömän vaihtosuhteen, yksinkertaisen vaihtokaupan luonteesta johtuvia vaikeuksia, niitä mahdottomuuksia, joihin tämä vaihdon ensimmäinen karkea muoto väistämättä törmää. Näiden mahdottomuuksien ratkaisuna on, että ominaisuus olla kaikkien muiden tavaroiden vaihtoarvon edustajana siirretään yhdelle erikoiselle tavaralle — *rahalle*. Rahaa eli yksinkertaista kiertokulkua tarkastellaan sitten toisessa luvussa: 1) rahaa *arvojen mittana*, minkä lisäksi tällöin määritellään lähemmin rahassa mitattu arvo, *hint*a; 2) *kiertokulun välineenä* ja 3) näiden molempien

* Ks. tätä osaa, s. 32—34. *Toim.*

määrittelyjen ykseytenä, *reaalisena rahana*, koko aineellisen porvarillisen rikkauden edustajana. Tähän päättyy asian esittely ensimmäisessä vihkossa, rahan muuttuminen pääomaksi jätetään toiseen vihkoon.

Näemme siis, että tätä menetelmää noudatettaessa loogisen kehittelyn ei tarvitse pysytellä puhtaasti abstraktilla alueella. Se tarvitsee päinvastoin historiallista havainnollistamista, jatkuvaa kosketusta todellisuuden kanssa. Siksi esitykseen onkin siroteltu mitä moninaisimpia esimerkkejä, nimittäin viittauksia niin todelliseen historialliseen asioiden kulkuun yhteiskunnallisen kehityksen eri asteella kuin taloustieteelliseen kirjallisuuteenkin. Näiden viittausten tarkoituksena on valaista alusta asti taloudellisten suhteiden selvien määritelmien kehitystä. Yksityisten enemmän tai vähemmän yksipuolisten tai sekavien käsityskantojen arvostelu on tällöin tullut oleellisesti esitetyksi jo itse loogisen kehityksen yhteydessä, ja se voidaan esittää lyhyesti.

Kolmannessa artikkelissa ryhdymme käsittelemään kirjan varsinaista taloustieteellistä sisältöä.

Kirjoittanut Engels
3.—15. elokuuta 1859

Julkaistu »Das Volk» lehden 14. ja 16.
n:ossa 6. ja 20. elokuuta 1859

Marx — Engels. Valitut
teokset kolmessa osassa,
kustannusliike Edistys,
Moskova 1972—1973,
1. osa, s. 448—456

K a r l M a r x

JOHDANTO VUOSIEN 1857—1859
TALOUSTIETEELLISIIN
KÄSIKIRJOITUKSIIN⁴⁶

I. TUOTANTO, KULUTUS, JAKAANTUMINEN JA
VAIHTO (KIERTOKULKU)

1. Tuotanto

a) Käsiteltävänä aiheena on ensi sijassa *aineellinen tuotanto*.

Yhteiskunnassa on tuottavia yksilöitä — tästä syystä on yksilöiden yhteiskunnallisesti määräytynyt tuotanto luonnollisesti lähtökohta. Yksinäinen ja muista erillään elävä metsästäjä ja kalastaja, joista Smith ja Ricardo lähtevät, kuuluu 1700-luvun Robinson-tarinoiden mielikuvituksettomiin kuvitelmiin, jotka eivät millään muotoa ilmaise pelkkää vastavaikutusta liikahienostukselle ja paluuta väärin ymmärrettyyn luonnonelämään, kuten kulttuurihistorioitsijat luulevat. Yhtä vähän tällaiselle naturalismille pohjautuu Rousseau'n *contrat social*⁴⁷, joka saattaa luonnostaan riippumattomat subjektit sopimuksella suhteisiin ja yhteyteen toistensa kanssa. Tällainen naturalismi on pienten ja suurten robinsonadien lumetta ja nimenomaan esteettistä lumetta. Tässä ennakoidaan itse asiassa sitä »kansalaisyhteiskuntaa», joka valmistui 1500-luvulta lähtien ja eteni 1700-luvulla jättiläisaskelin kypsyyteensä. Tässä vapaan kilpailun yhteiskunnassa erillinen ihminen ilmenee irrotettuna niistä luonnonsiteistä yms., jotka varhaisempina historian kausina tekivät hänestä tiettyyn rajattuun ihmiskasaumaan kuuluvan. 1700-luvun profetoilla, joilla Smith ja Ricardo vielä täysin ratsastavat, tämä 1700-luvun yksilö — yhtäältä feodaalisten yhteiskuntamuotojen hajoamisen, toisaalta

1500-luvusta lähtien uudelleen kehittyneiden tuotantovoimien tuote — väikkyä mielessä ihanteena, jonka olemassaolo kuuluu menneisyyteen. Hän ei näytä heistä historialliselta tulokselta, vaan historian lähtökohdalta, koska luonnonmukainen yksilö ei heidän ihmisluontoa koskevan käsityksensä mukaan synny historiallisesti, vaan on luonnon määräämä. Tämä harha on tähän saakka ollut ominainen jokaiselle uudelle aikakaudelle. Stuart, joka monessa suhteessa 1700-luvun vastakohtana ja aristokraattina seisoo historiallisemmalla maaperällä, on välttänyt tämän rajoittuneisuuden.

Mitä pitemmälle historiassa palaamme, sitä enemmän yksilö, ja näin ollen myös tuottava yksilö, ilmenee epäitsenäisenä, suurempaan kokonaisuuteen kuuluvana: ensiksi vielä aivan luonnollisella tavalla perheessä ja heimoksi laajentuneessa perheessä, myöhemmin heimojen vastakkaisuudesta ja sulautumisesta syntyvissä erimuotoisissa yhteisöissä. Vasta 1700-luvulla, »kansalaisyhteiskunnassa» yhteiskunnallisen yhteyden eri muodot astuvat erillistä ihmistä vastaan pelkkänä keinona hänen yksityisten tavoitteittensa saavuttamiseksi, ulkoisena välttämättömyytenä. Mutta se aikakausi, joka synnyttää tämän katsantokannan, muista erillään olevan yksilön kannan, on nimenomaan kehittyneimpien yhteiskunnallisten (tästä näkökulmasta yleisten) suhteiden kausi. Ihminen on sananmukaisimmassa merkityksessä *ᾠὸν πολιτικόν*⁴⁸, ei ainoastaan eläin, jolle on ominaista kanssakäyminen, vaan eläin, joka voi vetäytyä erilleen muista vain yhteiskunnassa. Muista erillisen yksilön yhteiskunnan ulkopuolella harjoittama tuotanto — harvinaisena tapauksena se voi kylläkin kohdata sattumalta erämaahan joutunutta sivistynyttä ihmistä, jonka persoonassa yhteiskuntavoimat jo ovat potentiaalisina — on yhtäläinen tolkuttomuus kuin kielen kehittyminen ilman *yhdessä* eläviä ja yhdessä puhuvia yksilöitä. Tässä emme viivy tämän pitempään. Asiaan ei tarvitsisi lainkaan puuttua, elleivät Bastiat, Carey, Proudhon jne. toisi jälleen vakavissaan keskelle nykyaikaisinta taloustiedettä tätä järjettömyyttä, jossa oli mieltä ja järkeä 1700-luvun ihmisten kohdalla. Esimerkiksi Proudhon antaa taloudellisen suhteen alkuperälle, jonka historial-

lista syntyä hän ei tunne, tietenkin mielellään historian-filosofisen selityksen tekemällä siitä mytologiaa: Aadam tai Prometheus äkkäsi ajatuksen valmiissa ja täydellisessä muodossaan, sitten se otettiin käytäntöön jne. Mikään ei ole sen pitkästyttävämpää ja kuivempaa kuin haaveileva locus communis*.

Kun siis puhutaan tuotannosta, on aina puhe tuotannosta tietyllä yhteiskunnallisella kehitysasteella — yhteiskunnallisten yksilöiden tuotannosta. Tästä syystä voisi näyttää siltä, että meidän tuotannosta ylipäänsä puhuaksemme täytyisi joko seurata historiallista kehitysprosessia sen eri vaiheissa tai ilmoittaa alusta asti käsittelevämme yhtä tiettyä historian aikakautta, siis esimerkiksi nykyajan porvarillista tuotantoa, joka todella onkin varsinainen aiheemme. Kuitenkin kaikilla tuotannon kausilla on tiettyjä yhteisiä tunnuspiirteitä, yhteisiä määrittelyksiä. *Tuotanto yleensä* on abstraktio, mutta järjellinen abstraktio sikäli kuin se todellakin tuo esiin yhteisen, määrittelee sen ja säästää meidät siten toistolta. Kuitenkin tämä *yleinen* tai vertailulla esiin eroteltu yhteinen on itse moninkertaisesti jäsentynyt, eri määrittelyksiksi hajoava. Jokin siitä kuuluu kaikkiin aikakausiin, jokin muu on muutamille kausille yhteistä. Eräät määrittelykset ovat yhteisiä sekä kaikkein uusimmille että kaikkein vanhimmille kausille. Ilman näitä määrittelyksiä ei voida ajatella mitään tuotantoa. Mutta jos kehittyneimmällä kielillä on yhteisiä lakeja ja määreitä kehittymättömimpien kanssa, kuitenkin niiden kehitys muodostuu juuri siitä mikä erottaa ne tästä yleisestä ja yhteisestä. Tuotantoa ylipäätään koskevat määrittelykset on nimenomaan erotettava erilleen, jotta yhteisyyden — se ilmenee jo siitä, että subjekti, ihmiskunta, ja objekti, luonto, ovat samat — takia ei unohdeta olennaista erilaisuutta. Tämän unohtamiseen sisältyy esimerkiksi niiden nykyajan taloustieteilijöiden koko se viisaus, jotka todistelevat olemassaolevien yhteiskunnallisten olosuhteiden ikuisuutta ja sopusointua. Mikään tuotanto ei esimerkiksi ole mahdollinen ilman tuotantovälinettä, olkoonpa tämä väline vaikka vain käsi. Mikään tuotanto ei ole mahdol-

* — kulunut latteus. *Toim.*

linen ilman mennyttä, kasattua työtä, olkoon tämä työ vaikka vain se taito, joka on toistuvalla harjoituksella kerääntynyt ja keskittynyt villi-ihmisen käteen. Pääoma on muun muassa myös tuotantoväline, myös mennyttä, objektivoitua työtä. Siis pääoma on yleinen, ikuinen luonnonsuhde [nykyiset taloustieteilijät sanovat]; toisin sanoen se on tätä sikäli kuin jätetään pois juuri se erityinen mikä vasta tekee »tuotantovälineen», »kasatun työn» pääomaksi. Niinpä esimerkiksi Careylla tuo tuotantosuhteiden koko historia ilmenee hallitusten pahansuopaisesti aiheuttamana väärennöksenä.

Kun ei ole mitään tuotantoa yleensä, ei ole myöskään mitään yleistä tuotantoa. Tuotanto on aina *erityisen* haaratuotantoa — esimerkiksi maanviljelystä, karjanhoitoa, manufaktuuria jne.— tai se on tuotannon *kokonaisuus*. Kuitenkaan poliittinen taloustiede ei ole teknologiaa. Tuotannon yleisten määritysten suhdetta erityisiin tuotantomuotoihin annetussa yhteiskunnallisessa vaiheessa on kehiteltävä toisaalla (myöhemmin).

Vihdoin tuotanto ei myöskään ole vain erityistä tuotantoa, vaan aina on tietty yhteiskuntaorganismi, yhteiskunnallinen subjekti toimimassa laajemmassa tai suppeammassa tuotantohaarojen kokonaisuudessa. Se suhde, mikä tieteellisellä esityksellä on todelliseen liikkeeseen, ei myöskään kuulu vielä tähän. Tuotanto yleensä. Erityiset tuotannonhaarat. Tuotannon kokonaisuus.

On muotia liittää taloustieteellisten esitysten alkuun yleinen osa, ja juuri tässä, »Tuotanto»-otsikon alla esitetyssä jaksossa (katso esimerkiksi John Stuart Mill) käsitellään kaiken tuotannon *yleisiä ehtoja*.

Tämä yleinen osa koostuu tai sen sanotaan koostuvan:

1) Niistä ehdoista, joita ilman tuotanto ei ole mahdollinen. Se ei siis ole todellisuudessa mitään muuta kuin kaiken tuotannon olennaisten momenttien esittämistä. Kuten myöhemmin näemme, tämä kutistuu tosiasiasa muutamiksi hyvin yksinkertaisiksi määrityksiksi, jotka venytetään seikkaperäisiksi latteiksi tautologioiksi.

2) Niistä ehdoista, jotka edistävät tuotantoa enemmän tai vähemmän, kuten esimerkiksi Adam Smithin edistyvä tai pysähtynyt yhteiskuntatila⁴⁹. Jotta nämä seikat, joilla on Smithin esityksessä yleiskatsauksena (aperçu)

oma arvonsa, kohotettaisiin tieteelliseen merkitsevyyteen, tarvittaisiin tutkimuksia *tuottavuusasteen* kausista yksittäisten kansojen kehityksessä. Sellainen tutkimus jää aiheemme varsinaisten rajojen ulkopuolelle; mutta sikäli kuin se kuuluu aiheeseen, se on esitettävä kilpailun, kasautumisen jne. kehitystä käsittelevissä luvuissa. Yleisessä esitysmuodossaan vastaus tyypistyy siihen yleiseen väittämään, että teollisuuskansa pääsee tuotantonsa huippuun sinä hetkenä, jolloin se on ylipäänsä historiallisen kehityksensä huipussa. Ja todellakin, kansa on teollisessa huippukohdassaan niin kauan kun pääasia sille ei ole vielä voitto (Gewinn), vaan saavuttaminen (Gewinnen). Sikäli jenkit ovat edellä englantilaisia. Tai sitten vastataan: esimerkiksi tietyt rodulliset taipumukset, ilmasto, luonnonolot, kuten sijainti meren rannalla, maaperän hedelmällisyys jne. ovat tuotannolle suotuisampia kuin toiset. Tämäkin tyypistyy jälleen tautologiaksi, että rikkauten luominen on sitä helpompaa mitä suuremmassa määrin sen subjektiiviset ja objektiiviset elementit ovat saatavissa.

Kaikesta tästä ei taloustieteilijöiden kyseisessä yleisessä osassa ole kuitenkaan todella kysymys. Päinvastoin tuotanto erotukseksi jakaantumisesta jne. on heidän mukaansa esitettävä — katso esimerkiksi Mill — historiasta riippumattomien ikuisien luonnonlakien puitteisiin sisältyvänä, ja sitten tämän tilaisuuden tullen *porvarilliset* suhteet sujutetaan aivan vaivihkaa yhteiskuntaa in abstracto* koskeviksi kumoamattomiksi luonnonlaeiksi. Tämä on koko menettelyn enemmän tai vähemmän tietoinen tarkoitus. Jakaantumisessa he sanovat sen sijaan ihmisten sallineen itselleen todellakin kaikenlaista mielivaltaisuutta. Puuttumatta nyt lainkaan tuotannon ja jakaantumisen karkeaan erottamiseen toisistaan ja niiden todelliseen suhteeseen, on sen verran oltava alun alkaen selvää, että miten erilaista jakaantuminen yhteiskunnan eri kehitysvaiheissa sitten lieneekään, täytyy siinä voida yhtä hyvin kuin tuotannossa saada esiin yhteiset määritykset ja kaikki historialliset erot täytyy voida yhtä hyvin sekoittaa tai häivyttää

* — yleensä. *Toim.*

yleisinhimillisiksi laeiksi. Esimerkiksi orja, maaorja ja palkkatyöläinen saavat kaikki tietyn ravintoerän, joka mahdollistaa heidän olemassaolonsa orjana, maaorjana ja palkkatyöläisenä. Pakkoverosta elävä valloittaja tai verosta elävä virkamies tai maankorosta elävä maanomistaja tai almuista elävä munkki tai kymmenyksistä elävä leviitta saavat kaikki yhteiskunnallisesta tuotteesta määräosan, jonka säätävät toiset lait kuin orjan jne. osuuden. Ne molemmat pääkohdat, jotka kaikki taloustieteilijät esittävät tämän otsikon alla, ovat: 1) omistus, 2) omistuksen turvaaminen oikeuslaitoksen, poliisin jne. avulla.

Näihin on vastattava hyvin lyhyesti:

Kohtaan 1). Kaikki tuotanto on yksilön luontoon kohdistamaa haltuunottoa tietyn yhteiskuntamuodon puitteissa ja sen avulla. Tässä mielessä on tautologiaa sanoa, että omistus (haltuunotto) on tuotannon ehto. Mutta naurettavaa on hypätä tästä tiettyyn omistuksen muotoon, esimerkiksi yksityisomistukseen (mikä lisäksi edellyttää ehdoksi vielä vastakkaistakin muotoa, *omistuksen puuttumista*). Historia osoittaa päinvastoin yhteisomistuksen (esimerkiksi intialaisilla, slaaveilla, muinaisilla kelteillä jne.) alkuperäiseksi muodoksi — muodoksi, joka esittää yhteisomistuksen asussa vielä pitkään merkittävää osaa. Tässä emme puutu vielä lainkaan kysymykseen, kasvaako rikkaus paremmin tässä vai tuossa omistusmuodossa. Mutta on tautologiaa, että siellä missä ei ole olemassa mitään omistuksen muotoa, ei voi olla puhuttakaan mistään tuotannosta eikä siis myöskään mistään yhteiskunnasta. Omaksi ottaminen eli haltuunotto, joka ei tee mitään omaksi, on *contradictio in subjecto**.

Kohtaan 2). Hankitun turvaaminen jne. Kun nämä latteudet pelkistetään todelliseen sisällykseensä, ne ilmaisevat enemmän kuin niiden saarnaajat tietävätkään. Nimittäin sen, että jokainen tuotantomuoto synnyttää omat oikeussuhteensa, hallitusmuotonsa jne. Ymmärtämisen karkeus ja sen puute sisältyy nimenomaan siihen, että orgaanisesti yhteenkuuluvat ilmiöt asetetaan

* — ristiriita asiassa itsessään. *Toim.*

satunnaisesti keskinäiseen suhteeseen, pelkästään harkintaan perustuvaan yhteyteen. Porvarillisten taloustieteilijöiden mielessä väikkyä vain, että poliisin ollessa nykyisen kaltainen tuotanto on helpompaa kuin esimerkiksi nyrkkivallan aikana. He unohtavat ainoastaan sen, että nyrkkioikeuskin on oikeutta ja että vahvemman oikeus elää toisessa muodossa edelleen myös heidän »oikeusvaltiossaan».

Tiettyä tuotantovaihetta vastaavien yhteiskunnallisten olojen vasta syntyessä tai niiden jo hävitessä tulee tuotannossa luonnollisestikin häiriöitä, joskin asteeltaan ja tulokseltaan erilaisia.

Tehkäämme yhteenveto: On kaikille tuotantovaiheille yhteisiä määrityksiä, jotka ajattelu määrittää yleisiksi; mutta kaiken tuotannon niin sanotut *yleiset ehdot* eivät ole mitään muuta kuin näitä abstraktisia momentteja, joiden avulla on mahdotonta ymmärtää yhtäkään todellista historiallista tuotantovaihetta.

2. Tuotannon yleinen suhde jakaantumiseen, vaihtoon, kulutukseen

Ennen kuin paneudutaan tuotannon enempään analysointiin, on kiinnitettävä huomiota niihin eri nimikkeisiin, joita taloustieteilijät asettavat tuotannon rinnalle.

Ensimmäinen ja pinnallinen mielikuva on: tuotantoprosessissa yhteiskunnan jäsenet mukauttavat (valmistavat, muovaavat) luonnontuotteita inhimillisiin tarpeisiin. Jakaantuminen määrää sen suhteen, missä yksilö ottaa osaa näihin tuotteisiin. Vaihto toimittaa hänelle ne erityiset tuotteet, joihin hän haluaa vaihtaa jakaantumisessa osakseen tulleen osuuden. Kulutuksessa tulee tuotteista vihdoin nautinnan, yksilöllisen haltuunoton esineitä. Tuotanto valmistaa tarpeita vastaavat esineet; jakaantuminen jakaa ne yhteiskunnallisten lakien mukaan; vaihto jakaa uudelleen jo jaetun yksilöllisen tarpeen mukaan; kulutuksessa vihdoin tuote erkaneet tästä yhteiskunnallisesta liikkeestä, siitä tulee välittömästi yksittäisen tarpeen esine ja palvelija ja se tyydyttää tämän tarpeen nautinnassa. Näin tuotanto ilmenee

lähtökohtana, kulutus päätekohtana, jakaantuminen ja vaihto väliterminä, joka puolestaan sisältää taas kaksi momenttia, koska jakaantuminen on määritetty yhteiskunnasta lähteväksi, vaihto yksilöistä lähteväksi momentiksi. Tuotannossa henkilö objektivoituu, kulutuksessa esine subjektivoituu; jakaantumisessa yhteiskunta ottaa itselleen yleisten, hallitsevien määritysten muodossa välittämisen tuotannon ja kulutuksen välillä, vaihdossa niitä välittää yksilön satunnainen määritteisyys.

Jakaantuminen määrää sen suhteen (paljouden), missä tuotteet tulevat yksilön osaksi; vaihto määrää ne tuotteet, joina yksilö vaatii jakaantumisen hänelle osoittaman osuuden.

Tuotanto, jakaantuminen, vaihto ja kulutus muodostavat siis säännönmukaisen syllogismin, päätelmän: tuotanto muodostaa siinä yleisyyden, jakaantuminen ja vaihto erityisyyden, kulutus yksittäisyyden, missä kokonaisuus liittyy yhteen. Tässä on epäilemättä yhteys, mutta latteaa yhteys. Tuotannon määräävät muka yleiset luonnonlait, jakaantumisen yhteiskunnallinen satunnaisuus, ja tästä syystä se voi vaikuttaa enemmän tai vähemmän edistävästi tuotantoon; vaihto sijaitsee näiden molempien välissä muodollisesti yhteiskunnallisena liikkeenä, ja päätöstapahtuma, kulutus, jota ei pidetä ainoastaan loppupisteenä, vaan myös lopullisena päämääränä, on oikeastaan taloustieteen ulkopuolella, lukuun ottamatta sitä että se vuorostaan vaikuttaa takaisin lähtökohtaan ja aloittaa koko prosessin uudelleen.

Poliittisten taloustieteilijöiden vastustajat — ovatpa nämä vastustajat sitten tämän tieteen piiristä tai sen ulkopuolelta — jotka moittivat heitä yhtenäisen kokonaisuuden barbaarisesta pirstomisesta, ovat heidän kanssaan joko samalla pohjalla tai heidän alapuolellaan. Mikään ei ole sen tavallisempi kuin moite, että poliittiset taloustieteilijät ovat kiinnittäneet liian yksipuolisesti huomiota tuotantoon pitäen sitä itsetarkoituksena. Jakaantumisella olisi muka yhtä suuri merkitys. Tämän moitteen perustana on nimenomaan se taloustieteilijöiden mielikuva, että jakaantuminen oleilee itsenäisenä, riippumattomana alueena tuotannon rinnalla. Tai esitetään se moite, ettei näitä momenteja muka sisällytetä yhtey-

teensä. Ikään kuin tämä erilleen repeytyminen ei olisi tunkeutunut todellisuudesta oppikirjoihin, vaan päinvastoin oppikirjoista todellisuuteen ja ikään kuin tässä olisi kyse käsitteiden dialektisesta yhteensovittamisesta eikä todellisten suhteiden erittelystä!

a) [TUOTANTO JA KULUTUS]

Tuotanto on välittömästi myös kulutusta. Kaksinaista kulutusta, subjektiivista ja objektiivista. [Ensiksi:] yksilö, joka kehittää kykyjään tuotantoprosessissa, panee ne samaan aikaan myös kulumaan, käyttää niitä kuluttavasti tuotantotapahtumassa, aivan samoin kuin luonnollinen siittäminen on elinvoimien kulutusta. Toiseksi: tuotanto on tuotantovälineiden kulutusta, niitä pidetään käytössä ja kulutetaan loppuun ja osa niistä (kuten esimerkiksi polttamisessa) hajoaa jälleen perusalkuaineiksi. Edelleen tuotanto on raaka-aineen kulutusta — se ei säilytä luontaista muotoaan ja ominaislaatuaan, vaan päinvastoin menettää ne. Näin ollen tuotantotapahtuma on kaikilta momenteiltaan myös kulutustapahtuma. Mutta kaiken tämän taloustieteilijät myöntävätkin. Tuotantoa, joka on välittömästi identtinen kulutuksen kanssa, kulutusta, joka yhtenee välittömästi tuotannon kanssa, he sanovat *tuottavaksi kulutukseksi*. Tämä tuotannon ja kulutuksen identtisyys palautuu Spinozan väittämään: *determinatio est negatio* *.

Kuitenkin tämä tuottavan kulutuksen määrittäminen esitetään vain siksi, jotta tuotannon kanssa identtinen kulutus erotettaisiin varsinaisesta kulutuksesta, joka päinvastoin käsitetään tuhoavaksi vastakohtaksi tuotannolle. Tarkastelkaamme siis varsinaista kulutusta.

Kulutus on välittömästi myös tuotantoa, samoin kuin alkuaineiden ja kemiallisten aineiden kulutus luonnossa on kasvien tuottamista. On selvää, että esimerkiksi ravitsemisprosessissa, eräessä kulutuksen muodossa, ihminen tuottaa omaa ruumistaan. Mutta sama koskee jokaista muutakin kulutuksen lajia, joka tavalla tai toisella tuottaa ihmistä joltakin puolelta. Tämä on kuluttavaa

* — määrittelemineen on kieltämistä. *Toim.*

tuotantoa. Mutta taloustiede sanoo, että tämä kulutuksen kanssa identtinen tuotanto on toinen tuotannon asu ja se syntyy ensimmäisen tuotteen tuhoamisesta. Ensimmäisessä tuottaja aineellistuu, toisessa hänen luomansa esine henkilölistyy. Siis tämä kuluttava tuotanto — vaikkakin se on tuotannon ja kulutuksen välitöntä ykseyttä — eroaa olennaisesti varsinaisesta tuotannosta. Se välitön ykseys, jossa tuotanto käy yhteen kulutuksen ja kulutus tuotannon kanssa, jättää niiden välittömän kaksinaisuuden olemaan.

Tuotanto on siis välittömästi kulutusta, kulutus on välittömästi tuotantoa. Kumpikin on välittömästi oma vastakohtansa. Mutta samaan aikaan tapahtuu näiden molempien kesken välittävää liikettä. Tuotanto välittää kulutusta, jolle se luo materiaalin, mitä ilman kulutukselta puuttuisi kohde. Mutta kulutus välittää myös tuotantoa, sillä vasta se luo tuotteille subjektin, jolle ne ovat tuotteita. Tuote saa viimeisen silauksen vasta kulutuksessa. Rautatie, jolla ei liikennöidä, jota ei siis käytetä hyväksi, ei kuluteta, on rautatie ainoastaan *δυνάμει* *, ei todellisuudessa. Ilman tuotantoa ei ole mitään kulutusta, mutta ilman kulutusta ei liioin ole mitään tuotantoa, koska tuotanto olisi siinä tapauksessa päämäärätöntä.

Kulutus tuottaa tuotannon kahdessa suhteessa:

1) Siten, että tuotteesta tulee vasta kulutuksessa todellinen tuote. Esimerkiksi puvusta tulee todellinen puku vasta silloin kun sitä pidetään; talo, jossa ei asuta, ei itse asiassa ole mikään todellinen talo. Siis tuote, toisin kuin pelkkä luonnonesine, osoittautuu hyödylliseksi, *tulee* tuotteeksi vasta kulutuksessa. Kulutus antaa tuotetta hävittäessään sille vasta viimeistelyyn, sillä tuote ei ole tuotannon [tulos] vain aineellistuneena toimintana, vaan myös esineenä toimivaa subjektia var-
ten.

2) Siten, että kulutus luo *uuden* tuotannon tarpeen, siis tuotannon ideaalisen sisäisen liikkeellepanevan motiivin, joka on sen edellytys. Kulutus luo tuotannon vaikut-
timen, se luo myös kohteen (Gegenstand), joka vaikuttaa

* — mahdollisuuden mukaan. *Toim.*

tuotantoon määräten sen tavoitteen. Kun on selvää, että tuotanto antaa kulutukselle kohteen sen ulkoisessa muodossa, niin on yhtä lailla selvää, että kulutus *luo ideaalisesti* tuotannon esineen, sisäisenä kuvana, tarpeena, vaikuttimena ja tavoitteena. Se luo tuotannon esineet vielä subjektiivisessa muodossa. Ilman tarvetta ei ole mitään tuotantoa. Mutta kulutus uusintaa tarpeen.

Tätä vastaa tuotannon puolella se, että tuotanto

1) toimittaa kulutukselle materiaalin, kohteen. Kulutus ilman kohdetta ei ole mitään kulutusta. Siis tältä kannalta tuotanto luo, tuottaa kulutuksen.

2) Mutta tuotanto ei luo kulutukselle ainoastaan kohdetta. Se antaa kulutukselle myös sen määritteisyyden, sen luonteen, sen viimeistelyn. Samoin kuin kulutus viimeisteli tuotteen tuotteena, tuotanto antaa viimeistelyn kulutukselle. Mutta ennen kaikkea esine, kohde ei ole esine, kohde ylipäänsä, vaan määrätty esine, kohde, joka on kulutettava tietyllä, taaskin itse tuotannon ennakoita määräämällä tavalla. Nälkä on nälkää, mutta haarukalla ja veitsellä syödyllä keitetyllä lihalla tyydytettävä nälkä on toista kuin nälkä, johon hotkitaan raakaa lihaa käsin, kynsin ja hampain. Tuotanto ei täten luo ainoastaan kulutuksen kohdetta, vaan myös kulutustavan, ei ainoastaan objektiivisesti, vaan myös subjektiivisesti. Tuotanto luo siis kuluttajan.

3) Tuotanto ei anna vain tarpeelle materiaalia, vaan myös materiaalille tarpeen. Kun kulutus pääsee alkupe-
räisestä luonnonvaraisesta karkeudesta ja välittömyydestään — ja viipyminen tällä asteella olisi sekin vielä tulosta luonnonvaraiseen karkeuteen juuttuneesta tuotannosta — niin esine, kohde vaikuttimena välittää itse kulutusta. Se tarve, jota kulutus tuntee esinettä kohtaan, on esineen havainnoimisen luoma. Taide-esine, samoin kuin jokainen muu tuote, luo yleisön, joka ymmärtää taidetta ja jolla on kyky nauttia kauneudesta. Tuotanto ei näin ollen tuota ainoastaan esinettä subjektille, vaan myös subjektin esineelle.

Täten tuotanto luo kulutuksen 1) luomalla sille materiaalin, 2) määräämällä kulutustavan, 3) synnyttämällä kuluttajassa tarpeen, jonka kohteen tuotanto vasta on luonut tuotteissa. Näin ollen tuotanto tuottaa kulu-

tuksen kohteen, kulutuksen tavan, kulutuksen vaikuttimen. Aivan samoin kulutus synnyttää tuottajan *kyvyn* herättämällä hänessä tiettyyn tavoitteeseen suuntautuvan tarpeen.

Kulutuksen ja tuotannon identtisyys ilmenee siis kolmella tavalla:

1) *Välitön identtisyys*: Tuotanto on kulutusta, kulutus on tuotantoa. Kuluttava tuotanto. Tuottava kulutus. Poliittiset taloustieteilijät nimittävät molempia tuottavaksi kulutukseksi, mutta tekevät vielä yhden eron: edellinen esiintyy uusintamisena, jälkimmäinen tuottavana kulutuksena. Kaikki edelliseen kohdistuvat tutkimukset käsittelevät tuottavaa tai tuottamatonta työtä; jälkimmäiseen kohdistuvat tutkimukset käsittelevät tuottavaa tai tuottamatonta kulutusta.

2) Siten, että kumpikin ilmenee välineenä toiselleen ja toinen välittää toista, mikä saa ilmauksensa niiden keskinäisessä riippuvuudessa. Tämä on liike, minkä ansiosta ne tulevat suhteeseen keskenään ja ilmenevät toisilleen ehdottomasti tarpeellisina, mutta pysyvät silti vielä ulkopuolisina toisilleen. Tuotanto luo materiaalin ulkopuolisena esineenä kulutukselle; kulutus luo tarpeen sisäisenä kohteena, tavoitteena tuotannolle. Ilman tuotantoa ei ole kulutusta, ilman kulutusta ei ole tuotantoa. Tämä väittämä esiintyy taloustieteessä monissa muodoissa.

3) Tuotanto ei ole vain välittömästi kulutusta eikä kulutus välittömästi tuotantoa; liioin ei tuotanto ole vain väline kulutukselle ja kulutus tavoite tuotannolle, ts. siinä mielessä, että kumpikin antaa toiselle sen esineen, kohteen: tuotanto kulutukselle ulkoisen esineen, kulutus tuotannolle mielletyn kohteen. Eikä kumpikaan vain ole välittömästi toinen eikä liioin vain välitä toista, vaan toteuttamalla itsensä kumpikin niistä luo toisen, luo itsensä toisena. Vain kulutus saattaa tuotantotapahtuman päätökseen viimeistelemällä tuotteen tuotteena, hajottamalla sen, hävittämällä sen itsenäisen aineellisen muodon; kohottamalla ensimmäisessä tuotantotapahtumassa kehittyneen kyvyn toistamistarpeen avulla taidoksi; kulutus ei siis ole ainoastaan se päätöstapahtuma, minkä ansiosta tuote tulee tuotteeksi, vaan

myös se, minkä ansiosta tuottaja tulee tuottajaksi. Toisaalta tuotanto aikaansaa kulutuksen luomalla määrätyn kulutustavan sekä luomalla sitten kulutuserätteen, itse kulutuskyvyn tarpeena. Tämä viimeksi mainittu, kohdassa 3 määritelty identtisyys selitetään taloustieteessä lukuisia kertoja kysynnän ja tarjonnan, esineiden ja tarpeiden, yhteiskunnan luomien ja luontaisten tarpeiden suhteissa.

Tämän jälkeen ei mikään olekaan hegeliläiselle sen yksinkertaisempaa kuin asettaa tuotanto ja kulutus identtisiksi. Ja sen ovat tehneet paitsi sosialistiset kaunokirjailijat⁵⁰, myös proosalliset taloustieteilijätkin, esimerkiksi Say siinä muodossa, että tarkasteltaessa kansaa tai myös ihmiskuntaa in abstracto olisi sen tuotanto sen kulutus. Storch on osoittanut Sayn virheen muistuttamalla, että kansa ei esimerkiksi kuluta tuotetaan kokonaan, vaan luo myös tuotantovälineitä, kiinteää pääomaa jne. Sitä paitsi yhteiskunnan tarkasteleminen yhtenä ainoana subjektina merkitsee sen tarkastelemista väärin — spekulatiivisesti. Yhden subjektin kohdalla tuotanto ja kulutus ilmenevät yhden tapahtuman momentteina. Tässä on vain korostettava sitä tärkeää seikkaa, että jos tuotantoa ja kulutusta pidetään yhden subjektin tai lukuisien yksilöiden toimina, ne ilmenevät joka tapauksessa prosessin momentteina, ja tässä prosessissa tuotanto on todellinen lähtökohta ja siksi myös hallitseva momentti. Kulutus itse on välttämättömyytenä, tarpeena tuottavan toiminnan sisäinen momentti, mutta tuottava toiminta on realisoinnin lähtökohta ja siitä syystä myös sen hallitseva momentti, tapahtuma johon koko prosessi jälleen keräytyy. Yksilö tuottaa esineen ja palaa sen kuluttamalla taas itseensä, mutta tuottavana ja itseään uusintavana yksilönä. Näin kulutus ilmenee tuotannon momenttina.

Mutta yhteiskunnassa on tuottajan suhde tuotteeseen, heti kun tämä on valmis, ulkopuolinen, ja tuotteen paluu subjektille riippuu tämän suhteista muihin yksilöihin. Subjekti ei saa tuotetta välittömästi omistukseensa. Myöskään tuotteen välitön haltuunotto ei ole hänen tavoitteensa, mikäli subjekti tuottaa yhteiskunnassa. Tuottajan ja tuotteiden väliin astuu *jakaantuminen*, joka

määrää yhteiskunnallisilla laeilla tuottajan osuuden tuotteiden maailmasta, tulee siis tuotannon ja kulutuksen väliin.

Onko jakaantuminen sitten itsenäisenä alueena tuotannon rinnalla ja sen ulkopuolella?

b) TUOTANTO JA JAKAANTUMINEN

Kun tutkii tavallisia taloustieteellisiä teoksia täytyy ennen muuta herättää huomiota, että niissä esitetään kaikki kaksinkertaisena. Esimerkiksi jakaantumisessa esiintyvät maankorko, työpalkka, korko ja voitto, kun taas tuotannossa esiintyvät tuotannontekijöinä maa, työ ja pääoma. Pääoman kohdalla on alun alkaen selvää, että se määritetään kaksinaisesti: 1) tuotannontekijänä, 2) tulolähteenä, joka määrää tietyt jakaantumisen muodot. Korko ja voitto esiintyvät näin ollen myös sellaisinaan tuotannossa, sikäli kuin ne esittävät niitä muotoja, joissa pääoma lisääntyy, kasvaa, esittävät siis itse pääoman tuotannon momenteja. Korko ja voitto jakaantumisen muotoina edellyttävät pääomaa tuotannontekijänä. Ne ovat jakaantumistapoja, joiden edellytyksenä on pääoma tuotannontekijänä. Ne ovat myös pääoman uusintamisen tapoja.

Työpalkka on yhtä lailla toisen nimikkeen alla tarkasteltu palkkatyö: se määritteisyys, mikä työllä on tässä tuotannontekijänä, ilmenee siellä jakaantumisen määrittämisinä. Ellei työtä olisi määritetty palkkatyöksi, ei se tapa millä työ ottaa osaa tuotteisiin, ilmenisi työpalkkana, kuten se ei ilmenekään esimerkiksi orjuudessa. Vihdoin maankorko ottaakseen heti sen kehittyneimmän jakaantumismuodon, millä maanomistus osallistuu tuotteisiin, edellyttää suurmaanomistusta (oikeastaan suurviljelyä) tuotannontekijänä, ei maata sellaisinaan, yhtä vähän kuin työpalkalla on edellytyksenä työ sellaisinaan. Näin ollen jakaantumisuhheet ja -tavat ilmenevät vain tuotannontekijöiden käänteispuolina. Yksilö, joka osallistuu tuotantoon palkkatyön muodossa, ottaa osaa tuotteisiin, tuotannon tuloksiin työpalkan muodossa. Tuotannon rakenne määrää täysin jakaantumisen rakenteen. Jakaantuminen on itekin tuotannon tuote,

ei yksin sisällön kannalta, siksi että ainoastaan tuotannon tulokset voidaan jakaa, vaan myös muodon kannalta, siksi että määrätty tuotantoon osallistumisen tapa määrää jakaantumisen erityiset muodot, ne muodot, missä otetaan osaa jakaantumiseen. On pelkkää harhakuvitelmaa sijoittaa maa tuotantoon, maankorko jakaantumiseen jne.

Ricardon kaltaiset taloustieteilijät, joita useimmiten moititaan siitä että he kiinnittävät muka huomiota yksinomaan tuotantoon, tarkastelevat jakaantumista taloustieteen ainoana kohteena, koska he valitsevat vaistomaisesti jakaantumismuodot tarkimmaksi ilmaukseksi, miksi tuotannontekijät annetussa yhteiskunnassa määrättyvät.

Suhteessa erilliseen yksilöön jakaantuminen ilmenee tietenkin yhteiskunnallisena lakina, joka määrittää hänen asemansa siinä tuotannossa, jonka puitteissa yksilö tuottaa — aseman, joka siis edeltää tuotantoa. Yksilöllä ei alkuaan ole pääomaa, ei maaomaisuutta. Yhteiskunnallinen jakaantuminen osoittaa hänet syntymästään lähtien palkkatyöhön. Mutta itse tämä määräytyminen on tulos siitä, että pääoma, maanomistus ovat olemassa itsenäisinä tuotannontekijöinä.

Tarkasteltaessa kokonaisia yhteiskuntia jakaantuminen näyttää vielä yhdeltä kannalta edeltävän tuotantoa ja määräävän sitä ikään kuin esitaloudellisena tosiasiana. Valloittajakansa jakaa maan valloittajien kesken ja velvoittaa näin tiettyyn maaomaisuuden jakoon ja tuotantoon, määrää täten tuotannon. Se muuttaa valloitetut orjiksi ja tekee näin orjatyön tuotannon perustaksi. Tai jokin kansa jakaa vallankumouksella suurmaaomaisuuden palstoiksi ja antaa siis tällä uudella jakamisella tuotannolle uuden luonteen. Tai lainsäädäntö ikuistaa maanomistuksen tietyille suvuille tai jakaa työn periytyvänä etuoikeutena ja määrittää näin sen kastimaiseksi. Kaikissa näissä tapauksissa — ja ne ovat kaikki historiallisia tapauksia — tuotanto ei näytä organisoivan ja määräävän jakaantumista, vaan jakaantuminen päinvastoin tuotantoa.

Pintapuolisen käsityksen mukaan jakaantuminen ilmenee tuotteiden jakaantumisenä, ja on näin etäämmällä

tuotannosta ja muka itsenäisenä sen suhteen. Mutta ennen kuin jakaantuminen on tuotteiden jakaantumista, se on: 1) tuotantovälineiden jakaantumista, sekä 2) — mikä on saman suhteen lisämääritys — yhteiskunnan jäsenten jakaantumista tuotannon eri lajien kesken (yksilöiden alistaminen tiettyihin tuotantosuhteisiin). Tuotteiden jakaantuminen on selvästi vain tulosta tästä jakaantumisesta, joka sisältyy itse tuotantoprosessiin ja määrää tuotannon organisaation. Tuotannon tarkasteleminen tästä siihen sisältyvästä jakaantumisesta riippumatta on selvästikin tyhjää abstraktiota, kun sitä vastoin tuotteiden jakaantuminen on itsestään annettu tämän alun perin tuotannon momentin muodostavan jakaantumisen kanssa. Ricardo, joka pyrki käsittämään nykyaikaisen tuotannon määrätyn yhteiskunnallisen organisaationsa mukaisena ja joka on par excellence* tuotannon taloustieteilijä, ei nimenomaan tästä syystä esitä tuotantoa, vaan jakaantumisen nykyaikaisen taloustieteen varsinaiseksi teemaksi. Tästä on jälleen nähtävissä niiden taloustieteilijöiden latteus, jotka esittävät tuotannon ikuisena totuutena samaan aikaan kun karkottavat historian jakaantumisen alueelle.

Mikä suhde tällä itse tuotannon määräävällä jakaantumisella on tuotantoon, on selvästikin kysymys, joka kuuluu tuotannon alueelle. Jos sanotaan, että ainakin silloin kun tuotannon on lähdettävä tietystä tuotantovälineiden jakaantumisesta, jakaantuminen tässä merkityksessä edeltää tuotantoa ja muodostaa sen edellytyksen, niin tähän on vastattava, että tuotannolla on tosiaankin ehtonsa ja edellytyksensä, jotka muodostavat sen momentit. Nämä voivat ensi alussa ilmetä luonnonsyntyisinä. Itse tuotantoprosessi muuttaa ne luonnonsyntyisistä historiallisiksi, ja jos ne yhden kauden osalta ilmenivät tuotannon luonnollisena edellytyksenä, olivat ne toisen kauden osalta tuotannon historiallinen tulos. Itse tuotantoprosessissa ne muuttuvat jatkuvasti. Esimerkiksi koneiden käyttö muutti sekä tuotantovälineiden että tuotteiden jakaantumista. Itse moderni suurmaanomistus on yhtä hyvin modernin kaupan ja teollisuuden

* — ennen kaikkea. *Toim.*

tulos kuin tulos viimeksi mainitun soveltamisesta maatalouteen.

Kaikki yllä esitetyt kysymykset palautuvat viime kädessä siihen, millä tavoin yleishistorialliset olosuhteet vaikuttavat tuotantoon sekä miten vaikuttaa tuotannon suhde historialliseen liikkeeseen yleensä. Kysymys kuuluu selvästi itse tuotannon käsittelyyn ja kehittelyyn.

Mutta kysymyksiin voidaan siinä triviaalissa muodossa, missä ne yllä esitettiin, antaa myös yhtä lyhyt vastaus. Kaikissa valloituksissa on kolme mahdollista lopputulosta. Valloittajakansa alistaa valloitetun omaan tuotantotapaansa (näin tekivät esimerkiksi englantilaiset tällä vuosisadalla Irlannissa, osittain Intiassa); tai valloittajakansa antaa entisen tuotantotavan säilyä ja tyytyy pakkoveroon (esimerkiksi turkkilaiset ja roomalaiset); tai tapahtuu vuorovaikutusta, mistä syntyy uutta, synteesi (osaksi germaaniin valloituksissa). Kaikissa tapauksissa tuotantotapa — olkoon se sitten valloitetun tai valloitetun kansan tuotantotapa tai näiden molempien sulautumisesta syntynyt — määrää tilalle tulevan uuden jakaantumisen. Vaikkakin tämä jakaantuminen ilmenee edellytyksenä uudelle tuotantokaudelle, on se itse jälleen tuotannon tuote — eikä vain historiallisen ylipäättään, vaan määrätyn historiallisen tuotannon.

Hävittäessään Venäjää mongolit esimerkiksi toimivat oman tuotantonsa, karjan laiduntamisen mukaisesti, sillä tämän pääehtona ovat suuret asumattomat maa-alat. Germaaniset barbaarit, joiden perinnäisenä tuotantotapana oli maanviljelys maaorjien avulla ja jotka elivät eristäytyneinä maaseudulla, pystyivät alistamaan Rooman maakunnat näihin ehtoihin sitä helpommin kun niissä tapahtunut maaomaisuuden keskittyminen oli jo kokonaan syrjäyttänyt aiemmat maanviljelysolot.

Perinnäisenä käsityksenä on, että tiettyinä aikakausina on eletty yksinomaan ryöstelemisestä. Jotta voitaisiin ryövätä, on kuitenkin oltava jotain ryövättävää, siis tuotantoa. Ja ryöväämisen tavankin määrää jälleen tuotantotapa. Esimerkiksi stockjobbing nationia* ei voida ryöstää kuten paimentolaiskansaa.

* — pörssikeinottelijoiden kansakuntaa. *Tolm.*

Orjan henkilössä varastetaan suoraan tuotantoväline. Mutta sitten on tuotanto siinä maassa, jota varten orja varastetaan, organisoitava sellaiseksi että se mahdollistaa orjatyön käytön tai on luotava orjatyötä vastaava tuotantotapa (kuten Etelä-Amerikassa jne.).

Laeilla voidaan jokin tuotantoväline, esimerkiksi maa, ikuistaa tiettyjen sukujen käsiin. Nämä lait saavat taloudellista merkitystä vain silloin kun suurmaanomistus on sopusoinnussa yhteiskunnallisen tuotannon kanssa, kuten esimerkiksi Englannissa. Ranskassa harjoitettiin pienviljelystä huolimatta suurmaanomistuksesta, ja valankumous pirstoikin suurmaanomistuksen. Entä palstoituksen ikuistaminen esimerkiksi laeilla? Omistus keskittyy uudelleen tällaisista laeista huolimatta. Jakaantumissuhteiden pysyttämiseen tähtäytyvien lakien vaikutus ja niiden vaikutus sitä tietä tuotantoon on määrittävä erikseen.

c) LOPUKSI VAIHTO JA KIERTOKULKU. VAIHTO JA TUOTANTO

Kiertokulku itse on vain vaihdon tietty momentti tai sitten vaihto kokonaisuudessaan tarkasteltuna.

¶Sikäli kuin *vaihto* on vain välittävä momentti tuotannon ja sen määräämän jakaantumisen sekä siihen liittyvän kulutuksen välillä, mutta itse kulutuskin ilmenee tuotannon momenttina, sikäli myös vaihto sisältyy selvästi tuotantoon sen momenttina.

Ensiksi on selvää, että itse tuotannossa tapahtuva toimintojen ja kykyjen vaihto kuuluu suoraan tuotantoon ja muodostaa sen olennaisen puolen. Toiseksi sama koskee tuotteiden vaihtoa, sikäli kuin tämä vaihto on väline valmiin, välittömään kulutukseen määrätyn tuotteen valmistamista varten. Sikäli itse vaihto on tuotantoon sisältyvä tapahtuma. Kolmanneksi niin sanottu itse yrittäjien välinen vaihto⁵¹ on sekä organisaatioltaan kokonaan tuotannon määräämä että itsekin tuottavaa toimintaa. Vaihto ilmenee riippumattomana tuotannon rinnalla, yhdentekevänä suhteessa siihen vain viimeisessä vaiheessa, missä tuote vaihdetaan välittömästi kulutusta

varten. Mutta 1) ei ole olemassa mitään vaihtoa ilman työnjakoa, olipa tämä sitten alkukantaista tai itse jo historiallisen kehityksen tuote, 2) yksityisvaihto edellyttää yksityistuotantoa, 3) vaihdon voimaperäisyyden, sen laajentamisen samoin kuin sen muodonkin määrää tuotannon kehitys ja organisaatio. Esimerkiksi kaupungin ja maaseudun välinen vaihto, vaihto maaseudulla, kaupungissa jne. Näin vaihto ilmenee kaikissa momenteissaan joko suoraan tuotantoon sisältyvänä tai sen määrämänä.

Tuloksena, johon olemme päätyneet ei ole se, että tuotanto, jakaantuminen, vaihto ja kulutus ovat identtisiä, vaan että ne kaikki muodostavat kokonaisuuden osat, ovat eroavuuksia ykseyden sisällä. Tuotanto ulottuu koskemaan hallitsevana sekä omia vastakohtaisia määrityksiään että muita momenteja. Tuotannosta prosessi alkaa jatkuvasti uudelleen. On itsestään selvää, ettei vaihdolla ja kulutuksella voi olla hallitsevaa merkitystä. Sama koskee jakaantumista tuotteiden jakaantumisenä. Mutta tuotantotekijöiden jakaantumisenä jakaantuminenkin on tuotannon momentti. Määrätty tuotanto siis aikaansaa määrätyn kulutuksen, jakaantumisen, vaihdon ja *näiden eri momenttien määrättyt keskinäiset suhteet*. Tietenkin puolestaan tuotannon sen yksipuolisesa muodossa määräävät muut momentit. Esimerkiksi kun markkinat, ts. vaihdon alue laajenee, tuotanto kasvaa ja sen eriytyminen syvenee. Jakaantumisen muuttuessa tuotanto muuttuu, esimerkiksi pääoman keskittyessä, väestön jakaantuessa eri lailla kaupungin ja maaseudun kesken jne. Vihdoin kulutustarpeet määräävät tuotantoa. Eri momenttien välillä tapahtuu vuorovaikutusta. Näin tapahtuu jokaisen orgaanisen kokonaisuuden kohdalla.

3. Poliittisen taloustieteen metodi

Kun tarkastelemme annettua maata poliittisen taloustieteen kannalta, lähdemme sen väestöstä, sen jakautumisesta luokkiin, kaupungin, maaseudun ja meren elinkeinoihin, eri tuotantohaaroihin, viennistä ja tuonnista, vuosituotannosta ja -kulutuksesta, tavaroiden hinnoista jne.

Näyttää oikealta alkaa reaalisesta ja konkreettisesta, todellisesta edellytyksestä, siis esimerkiksi taloustieteessä väestöstä, joka on koko yhteiskunnallisen tuotantotahtuman perusta ja subjekti. Lähemmin tarkastellen tämä osoittautuu kuitenkin vääräksi. Väestö on abstraktio, jos minä sivuutan esimerkiksi luokat, joista väestö koostuu. Nämä luokat ovat jälleen tyhjä sana ellen niitä elementtejä, joille luokat pohjautuvat, esimerkiksi palkkatyötä, pääomaa jne. Nämä edellyttävät vaihtoa, työnjakoa, hintoja jne. Esimerkiksi pääoma ilman palkkatyötä, arvoa, rahaa, hintaa jne. ei ole mitään. Jos siis lähtisin väestöstä, lähtökohtanani olisi sekasortoinen mielle kokonaisuudesta ja tarkemmin määritellesäni tulisin analyttisesti yhä yksinkertaisempiin käsitteisiin. Tulisin konkreettiseksi mieltämästäni yhä ohuempiin abstraktioihin kunnes olisin tullut kaikkein yksinkertaisimpiin määrittämiini. Niistä olisi sitten lähdeettävä palaamaan jälleen takaisinpäin kunnes pääsisin lopulta taas väestöön, mutta tällä kerralla ei sekasortoisenä käsityksenä kokonaisuudesta, vaan monien määritysten ja suhteiden rikkaana totaliteettina.

Ensimmäinen tie on se, jota taloustiede on historiallisesti kulkenut syntykaudellaan. Esimerkiksi 1600-luvun taloustieteilijät aloittivat aina elollisesta kokonaisuudesta, väestöstä, kansakunnasta, valtiosta, useista valtioista jne., mutta he päätyvät aina siihen, että löytävät analyysin avulla eräitä määrääviä abstraktisia yleisiä suhteita, kuten työnjaon, rahan, arvon jne. Niin pian kuin nämä yksittäiset momentit oli enemmän tai vähemmän määritetty ja abstrahoitu, syntyivät taloustieteelliset järjestelmät, jotka nousevat yksinkertaisesta, kuten työstä, työnjaosta, tarpeesta, vaihtoarvosta aina valtioon, kansakuntien väliseen vaihtoon ja maailmanmarkkinoihin asti.

Ilmetysti viimeksi mainittu on tieteellisesti oikea metodi. Konkreettinen on konkreettista siksi, että se on yhteenveto monista määrittämisistä, siis moninaisen yksyisyys. Tästä syystä se esiintyy ajattelussa yhteenvetoprosessina, tuloksena, ei lähtökohtana, vaikka se onkin tosiasiallinen lähtökohta ja näin ollen myös havainnon ja mieltämisen lähtökohta. Ensimmäisellä tiellä koko

mielle hupeni abstraktiseksi määritykseksi; toisella tiellä johtavat abstraktiset määritykset konkreettisen reproduointiin ajattelun avulla.

Tästä syystä Hegel johtui siihen harhakuvitelmaan, että käsitti reaalisen itsestään synteesiä tekevän, itsessään syvenevän ja itsestään käsin itseään kehittävän ajattelun tulokseksi, kun sitä vastoin se metodi, jossa nouseaan abstraktisesta konkreettiseen, on vain ajattelun keino omaksua konkreettinen, reproduoida se henkisesti konkreettisenä. Mutta se ei missään tapauksessa ole itse konkreettisen syntyprosessi. Esimerkiksi yksinkertaisinkin taloustieteellinen kategoria, vaikkapa vaihtoarvo, edellyttää väestöä — tietyissä olosuhteissa tuotettavaa väestöä — ja myös tiettyä perhe-, yhteisö- tai valtiojärjestelmän lajia jne. Vaihtoarvo ei voi koskaan olla olemassa muutoin kuin jo annetun konkreettisen, elävän kokonaisuuden abstraktisena, yksipuolisena suhteena.

Kategoriana vaihtoarvo on sitä vastoin ollut olemassa aatamin ajoista asti. Näin ollen sellaiselle tajunnalle — ja filosofinen tajunta on juuri tällainen — jolle käsitteinä tajuava ajattelu merkitsee todellista ihmistä ja tämän vuoksi käsitteinä tajuttu maailma sellaisenaan vasta todellista maailmaa, ilmenee kategorioiden liike todellisena (vaikka se valitettavasti saakin jonkin sysäyksen ulkoapäin) tuotantotapahtumana, jonka tulos maailma on. Ja tämä — vaikka tässä meillä on jälleen tautologia — on oikein sikäli kuin konkreettinen kokonaisuus ajatuskokonaisuutena, ajatuksellisena konkreettisuutena on todellakin ajattelun, käsittämisen tuote; mutta ei mitenkään havainnon ja mieltämisen ulko- tai yläpuolella ajattelevan ja itsensä synnyttävän käsitteen tuote, vaan käsitteissä tapahtuvan havainnon ja mielteiden muokkauksen tuote. Kokonaisuus, kun se ilmenee päässä ajatuskokonaisuutena, on ajattelevan pään tuote, ja tämä ajatteleva pää omaksuu maailman ainoalla sille mahdollisella tavalla, joka eroaa tämän maailman taiteellisesta, uskonnollisesta ja käytännöllis-henkisestä omaksumisesta. Reaalinen subjekti pysyy olemassa kuten ennenkin pään ulkopuolella jonakin itsenäisenä, nimitäin niin kauan kuin pää suhtautuu siihen vain spekulatiivisesti.

tiivisesti, vain teoreettisesti. Tästä syystä myös teoretista metodia käytettäessä täytyy subjektin, yhteiskunnan, aina väikkyä mielteillemme edellytyksenä.

Mutta eikö näillä yksinkertaisilla kategorioilla ole myös riippumaton historiallinen tai luonnollinen olemassaolonsa ennen konkreettisempien kategorioiden olemassaoloa? Ça dépend*. Hegel esimerkiksi aloittaa oikeusfilosofian aivan oikein hallinnasta subjektin yksinkertaisimpana oikeussuhteena. Mutta ei ole olemassa mitään hallintaa ennen perhettä tai herruus- ja alistussuhteita, jotka suhteina ovat huomattavasti konkreettisempia. Sitä vastoin olisi oikein sanoa, että on olemassa perheitä, heimokokonaisuuksia, jotka vielä vain *pitävät hallinnsaan*, mutta eivät *omista*. Yksinkertaisempi kategoria ilmenee siis yksinkertaisten perhe- ja heimoyhdyskuntien suhteena omistamiseen. Kehittyneemmässä yhteiskunnassa se ilmenee kehittyneen organismin yksinkertaisempaan suhteena. Se konkreettisempi perusta (Substrat), jonka suhteena hallinta on, on kuitenkin aina edellytetty. Voidaan kuvitella yksi muista erillinen villi-ihminen, jolla on hallintaa. Mutta hallinta ei ole tällöin mikään oikeussuhde. Ei pidä paikkaansa, että hallinta kehittyi historiallisesti perheeksi. Päinvastoin hallinta edellyttää aina tätä »konkreettisempaa oikeuskategoriaa». Tässä pysyy sentään totena sen verran, että yksinkertaiset kategoriat ovat ilmausta niille suhteille, joissa kehittymättömämpi konkreettinen on voinut realisoitua saamatta vielä aikaan sitä monipuolisempaa yhteyttä tai suhdetta, joka on ilmaistu ajatuksellisesti konkreettisemmässä kategoriassa; samaan aikaan kehittyneempi konkreettinen säilyttää tämän saman kategorian alistettuna suhteena.

Rahaa voi olla ja on historiallisesti ollut olemassa ennen kuin pääomaa, pankkeja, palkkatyötä jne. on olemassa. Tältä kannalta voidaan siis sanoa, että yksinkertaisempi kategoria voi ilmaista kehittymättömämmän kokonaisuuden hallitsevia suhteita tai kehittyneemmän kokonaisuuden alistettuja suhteita, ts. suhteita, jotka

* — Se riippuu asianhaaroista. *Totm.*

olivat historiallisesti olemassa jo ennen kuin kokonaisuus kehittyi siltä puolelta, joka on ilmaistu konkreettisemmassa kategoriassa. Sikäli vastasi yksinkertaisimmasta monimutkaiseen nousevan abstraktisen ajattelun kulku todellista historiallista prosessia.

Toisaalta voidaan sanoa, että on sängen kehittyneitä, mutta historiallisesti kuitenkin epäkypsempiä yhteiskuntamuotoja, joissa esiintyy talouden korkeimpia muotoja, esim. kooperaatiota, yhteistoimintaa, kehittyneitä työnjakoa jne. vaikka minkäänlaista rahaa ei ole olemassa — esimerkiksi Peru. Myöskään slaavilaisissa yhteisöissä rahaa ja sitä edellyttävää vaihtoa ei esiintynyt joko lainkaan tai vain merkityksettömän vähän yksittäisten yhteisöjen sisällä, mutta sen sijaan sitä esiintyy yhteisön rajoilla, kanssakäymisessä muiden yhteisöjen kanssa. On yleensäkin väärin sijoittaa vaihto yhteisön sisään alun pitäen olennaisena elementtinä. Alussa vaihtoa päinvastoin esiintyy ennen eri yhteisöjen kesken kuin yhden ja saman yhteisön jäsenten kesken. Edelleen: vaikkakin raha alkaa esittää tiettyä osaa hyvin varhain ja monipuolisesti, kuitenkin se on vanhalla ajalla hallitsevana elementtinä vain yksipuolisesti määräytyneillä kansakunnilla, kauppakansoilla. Ja sivistyneimmässäkään antiikissa, kreikkalaisilla ja roomalaisilla, ilmenee rahan täydellistä kehitystä — mitä nykyajan porvarillinen yhteiskunta edellyttää — ainoastaan kyseisten yhteiskuntien hajoamisen kautena. Siis tämä aivan yksinkertainen kategoria ei esiinny täydessä voimassaan historiallisesti kuin yhteiskunnan kehittyneimmissä oloissa. Se ei suinkaan tunge kaikkien taloudellisten suhteiden läpi. Esimerkiksi Rooman valtakunnassa, sen kehityksen ollessa huipussaan, pysyivät luonnossa maksettava vero ja luonnossa tapahtuvat toimitukset perustana. Rahatalous oli siellä täydellisesti kehittynyt oikeastaan vain armeijassa. Raha ei myöskään milloinkaan vallannut työprosessia kokonaisuudessaan.

Vaikka siis yksinkertaisempi kategoria on saattanut olla historiallisesti olemassa ennen konkreettisempää kategoriaa, voi yksinkertaisempi intensiivisimmillään ja ekstensiivisimmillään olla ominainen juuri monimutkaiselle yhteiskuntamuodolle, kun sitä vastoin konkreetti-

sempi oli täydellisemmin kehittynyt vähemmän kehittyneessä yhteiskuntamuodossa.

Työ näyttää aivan yksinkertaiselta kategorialta. Myös mielikuva työstä tässä yleisyydessä — työnä ylipäättään — on ikivanha. Kuitenkin »työ» taloudellisesti tässä yksinkertaisessa muodossa tarkasteltuna on yhtä uudenaikainen kategoria kuin ne olosuhteet, jotka synnyttävät tämän yksinkertaisen abstraktion. Esimerkiksi monetarjärjestelmä määritteli rikkauden vielä täysin objektiivisesti, itsensä ohella rahassa olevaksi esineeksi (als Sache ausser sich im Geld). Tähän näkökantaan verrattuna merkitsi suurta edistysaskelta kun manufaktuuri- eli kaupallinen järjestelmä siirsi rikkauden lähteen kohteesta subjektiiviseen toimintaan, kaupalliseen ja manufaktuurityöhön, joskin se yhä vielä käsitti itse tämän toiminnan pelkästään rajoitetusti rahaa tuottavana toimintana. Tätä järjestelmää vastassa on fysiokraattinen järjestelmä, joka asetti työn tietyn muodon — maanviljelyksen — rikkautta luovaksi eikä nähnyt itse objektia enää rahan naamiossa, vaan tuotteena ylipäättään, työn yleisenä tuloksena. Kuitenkin tätä tuotetta toiminnan rajoittuneisuuden mukaisesti tarkastellaan yhä vielä luonnon määräämänä tuotteena — maanviljelystuotteena, maan tuotteena par excellence.

Adam Smith otti valtavan edistysaskelen hylkäämällä rikkautta luovan toiminnan jokaisen määreellisyyden; hänellä se on ilman rajoituksia työtä, ei manufaktuuria eikä kaupallista eikä maanviljelystyötä, vaan niin toista kuin toistakin. Rikkautta luovan toiminnan abstraktisen yleisyyden mukana tunnustetaan nyt myös rikkaudeksi määritetyn esineen yleisyys; tämä on tuote ylipäättään eli taas työtä ylipäättään, mutta mennyttä, esineellistynyttä työtä. Kuinka vaikea ja suuri tämä siirtyminen oli, ilmenee siitä, että Adam Smithkin hairahtaa vielä silloin tällöin takaisin fysiokraattiseen järjestelmään. Nyt saattaisi näyttää siltä kuin näin olisi löydetty vain abstraktinen ilmaus sille yksinkertaisimmalle ja kaikkein ammoisimmalle suhteelle, missä ihmiset — olkoon yhteiskuntamuoto sitten mikä tahansa — tuottajina ovat. Tämä pitää eräältä kannalta paikkansa, mutta toiselta kannalta ei.

Yhdentekevyys työn määrättyyn lajiin nähden edellyttää sangen kehittyntä todellisten työlajien kokonaisuutta, joista mikään laji ei enää hallitse kaikkia muita. Niinpä yleisimmät abstraktiot ylipäätään syntyvät vain konkreettisen kehityksen ollessa rikkaimmillaan, jolloin yksi ja sama ilmenee yhteisenä monille tai kaikille elementeille. Silloin loppuu se, että asiaa voidaan ajatella vain erityisessä muodossa. Toisaalta tämä abstraktio työstä ylipäätään ei ole vain työn lajien konkreettisen kokonaisuuden henkinen tulos. Yhdentekevyys suhteessa tiettyyn työhön vastaa yhteiskuntamuotoa, missä yksilöt siirtyvät helposti yhdestä työstä toiseen ja työn tietty laji on heille sattumanvarainen ja siksi yhdentekevä. Työ ei ole tässä tullut vain kategoriana, vaan todellisuudessa luomisvälineeksi rikkaudelle ylipäätään ja on menettänyt erityisen yhteytensä määrättyihin yksilöihin. Tällainen tila on kehittyneimmillään porvarillisen yhteiskunnan moderneimmassa olomuodossa — Yhdysvalloissa. Siis vasta täällä abstraktinen kategoria »työ», »työ ylipäätään», työ sans phrase*, tämä modernin taloustieteen lähtökohta, tulee käytännössä todeksi.

Se yksinkertaisin abstraktio, jonka moderni taloustiede asettaa etusijalle ja joka ilmaisee ikivanhaa ja kaikissa yhteiskuntamuodoissa voimassa olevaa suhdetta, ilmenee kuitenkin vain tässä abstraktiossa käytännössä totena moderneimman yhteiskunnan kategoriana. Voitaisiin sanoa että se mikä esiintyy Yhdysvalloissa historian tuotteena — tämä yhdentekevyys suhteessa tiettyyn työn lajiin — ilmenee esimerkiksi venäläisillä luonteisena taipumuksena. Mutta on kerrassaan valtava ero, onko barbaareilla taipumusta siihen että heitä käytetään kaikkeen vai käyttävätkö sivistyneet itse itseään kaikkeen. Ja lisäksi venäläisillä tätä työn määrälajin yhdentekevyyttä vastaa käytännössä perinnäinen juuttuminen aivan määrättyyn työhön, mistä heidät ravistavat irti vain ulkopuolelta tulevat vaikutukset.

Tämä työn antama esimerkki osoittaa sattuvasti, kuinka abstraktisimmatkin kategoriat, huolimatta siitä että ne — juuri abstraktisuutensa ansiosta — pätevät

* — ilman varauksia. *Toim.*

kaikkiin aikakausiin, ovat kuitenkin itse tämän abstraktisuuden määreellisyydessä yhtäläillä historiallisten olosuhteiden tuotetta, ja niillä on täysi merkitsevyys vain näitä olosuhteita varten ja niiden puitteissa.

Porvarillinen yhteiskunta on tuotannon kehittynein ja monipuolisin historiallinen organisaatio. Tämän vuoksi sen suhteita ilmaisevat kategoriat, sen organisaation ymmärtäminen auttavat samalla ymmärtämään organisaatiota ja tuotantosuhteita kaikissa aikansa eläneissä yhteiskuntamuodoissa, joiden jäänteistä ja elementeistä porvarillinen yhteiskunta rakentuu, joiden vielä syrjäyttämättömiä jäänteitä osaksi kulkeutuu porvarillisen yhteiskunnan mukana ja joista osaksi on kehittynyt täyteen merkitykseensä se, mikä aikaisemmin oli pelkkiä viittauksia jne. Ihmisen anatomia on avain apinan anatomiaan. Sitä vastoin voidaan viittaukset korkeampaan alemmissa eläinlajeissa ymmärtää vain kun itse korkeampi laji jo tunnetaan. Porvarillinen talous antaa siten avaimen antiikin talouteen jne. Mutta ei lainkaan siinä mielessä kuin asian käsittävät sellaiset taloustieteilijät, jotka pyyhkäisevät kaikki historialliset erot olemattomiin ja näkevät kaikissa yhteiskuntamuodoissa porvarillisen muodon. Pakkovero, kymmenykset jne. voidaan ymmärtää kun tunnetaan maankorko. Niitä ei pidä kuitenkaan samastaa.

Koska lisäksi porvarillinen yhteiskunta itse on vain antagonistinen kehitysmuoto, siinä tavataan aikaisempien muotojen suhteita usein vain täysin surkastuneina tai vääristyneen mukailtuinakin, kuten esimerkiksi yhteisöomistus. Jos näin ollen on totta, että porvarillisen talouden kategorioihin sisältyy kaikkia muita yhteiskuntamuotoja koskeva totuus, niin tämä on otettava vain cum grano salis*. Kategoriat voivat sisältää näitä muotoja kehittyneinä, surkastuneina, karrikoituina jne., joka tapauksessa olennaisesti muuntuneessa asussa. Niin sanottu historiallinen kehitys on ylipäänsä sen varassa, että viimeisin muoto pitää aikaisempia itseensä johtavina askelmina ja käsittää ne aina yksipuolisesti, koska se

* — kirjaimellisesti: »suolan hiukkasella»; kuvaannollisesti: »tietyin varauksin», »ei kovin kirjaimellisesti.» *Toim.*

pystyy arvostelemaan itseään harvoin ja vain aivan tietyissä olosuhteissa; tässä ei luonnollisestikaan ole puhe sellaisista historian kausista, jotka pitävät itseään rappeutumiskausina. Kristinusko kykeni antamaan apua aikaisempien mytologioiden objektiivisessa ymmärtämisessä vasta sen jälkeen kun sen itsekritiikki oli tietyssä määrin, niin sanoakseni mahdollisuuksien mukaan, *δυνάμει*, valmis. Samoin alkoi porvarillinen taloustiede vasta ymmärtää feodaalista, antiikkista, itämaista yhteiskuntaa kun porvarillisen yhteiskunnan itsekritiikki oli alkanut. Sikäli kuin porvarillinen taloustiede ei mytologisoiden puhtaasti samasta itseään menneeseen, sen kritiikki aikaisempia yhteiskuntia kohtaan, etenkin feodaalista, jonka kanssa sen oli vielä suoraan taisteltava, muistuttaa kritiikkiä, jota kristinusko kohdisti pakanauteen tai myös protestanttisuus katolisuuteen.

Kuten ylipäänsä jokaisen historiallisen, yhteiskunnallisen tieteen kohdalla, on taloudellisten kategorioiden kehityksessä pidettävä aina kiinni siitä, että kuten todellisuudessa, niin ajatuksissakin subjekti — tässä tapauksessa moderni porvarillinen yhteiskunta — on annettu, ja että kategoriat tästä syystä ilmaisevat tämän tietyn yhteiskunnan, tämän subjektin reaalisen olemisen (Dasein) muotoja, olemassaolon (Existenz) määrityksiä, usein vain sen yksittäisiä puolia, ja ettei tämä yhteiskunta näin ollen *myöskään tieteen kannalta* suinkaan ala vasta siitä, missä siitä *sellaisena* on ensimmäistä kertaa puhe. Tässä käsityskannassa on pysyttävä, koska se tuo heti saataville asian jaottelua koskevia ratkaisevia perusteita.

Mikään ei esimerkiksi näytä sen luonnonmukaisemmalta kuin alkaa maankorosta, maanomistuksesta, sillä sehän on sidottu maahan, kaiken tuotannon ja kaiken reaalisen olemisen lähteeseen, ja maanviljelykseen, tähän kaikkien jossain määrin vakiintuneiden yhteiskuntien ensimmäiseen tuotantomuotoon. Mikään ei kuitenkaan olisi sen virheellisempää. Kaikissa yhteiskuntamuodoissa tietty tuotanto määrää kaikkien muiden aseman ja vaikutuksen ja näin ollen sen suhteet myös määräävät kaiken muun tuotannon aseman ja vaikutuksen. Se on yleisvalaistus, johon kaikki muut värit ovat uppoutuneet ja

joka muuntaa niitä niiden erityislaadussa. Se on erityistä eetteriä, joka määrää kaiken siinä esille tulevan olemassaolevan ominaispainon.

Esimerkiksi paimentolaiskansat (pelkät metsästäjä- ja kalastajakansat jäävät sen pisteen ulkopuolelle, mistä todellinen kehitys alkaa). Niillä esiintyy tietty maanviljelyksen muoto, hajaviljely. Tämä määrää maanomistuksen. Se on yhteismaanomistusta ja säilyttää tämän muodon suuremmassa tai pienemmässä määrin aina sen mukaan, pitävätkö nämä kansat suuremmassa vai pienemmässä määrin vielä kiinni perinteestään; esimerkkinä slaavien yhteisöomistus. Niillä kansoilla, joilla on kiinteä maanviljelys — tämä paikoilleen asettuminen on jo suuri edistysaskel — ja joilla maanviljelys vallitsee, kuten antiikin ja feodaaliajan kansoilla, on jopa teollisella toiminnalla, sen organisaatiolla ja sitä vastaavilla omistusmuodoilla enemmän tai vähemmän maanomistuksellinen luonne. Teollisuus on joko täysin maanviljelyksestä riippuvaista kuten varhaisemmilla roomalaisilla, tai kaupunkia ja sen oloja leimaa maaseudun organisaatio kuten keskiaikana. Myös pääomalla — mikäli se ei ole puhdasta rahapääomaa — on keskiajalla perinteellisten käsityökalujen muodossa jne. tällainen maanomistuksellinen luonne.

Porvarillisessa yhteiskunnassa asia on päinvastoin. Maanviljelyksestä tulee yhä enemmän pelkkä teollisuuden haara ja se on täysin pääoman hallitsema. Aivan samoin on maankoron laita. Kaikissa niissä yhteiskuntamuodoissa, joissa maanomistus on hallitsevana, on luonnonsuhde vielä vallalla. Niissä yhteiskuntamuodoissa, joissa pääoma on hallitsevana, on vallalla yhteiskunnan, historian aikaansaama elementti. Maankorkoa ei voida ymmärtää ilman pääomaa, mutta pääoma voidaan kyllä ymmärtää ilman maankorkoa. Pääoma on kaikkea hallitseva porvarillisen yhteiskunnan taloudellinen mahti. Sen on muodostettava sekä lähtökohta että päätepiste ja se on esitettävä ennen maanomistusta. Sen jälkeen kun molempia on tarkasteltu erikseen, on tarkasteltava niiden vuorovaikutusta.

Olisi siis luvatonta ja virheellistä ottaa taloudelliset kategoriat siinä perättäisjärjestyksessä, missä ne histo-

riallisesti ovat olleet määrääviä. Päinvastoin niiden perättäisjärjestyksen määrää se suhde, missä ne ovat toisiinsa modernissa porvarillisessa yhteiskunnassa, ja tämä on suoraan vastakkainen sille, mikä ilmenee niiden luonnonmukaisena perättäisjärjestyksenä tai vastaa historiallisen kehityksen perättäisjärjestystä. Ei ole kysymys siitä asemasta, minkä taloudelliset suhteet historiallisesti saavat toisiaan seuraavissa eri yhteiskuntamuodoissa. Ja vielä vähemmän niiden perättäisjärjestyksestä »idean sisällä» (*Proudhon*), (mikä osoittaa sekapäistä käsitystä historian liikkeestä). Sen sijaan on kysymys taloudellisten suhteiden jäsentymisestä modernin porvarillisen yhteiskunnan sisällä.

Se puhtaus (abstraktinen määritteisyys), millä kaupakansat — foinikialaiset, karthagolaiset — esiintyvät vanhassa maailmassa, aiheutuu nimenomaan viljelijäkansojen vallitsevuudesta. Pääoma kauppa- tai rahanpääomana ilmenee juuri tällaisena abstraktiona siellä missä pääoma ei vielä ole yhteiskuntien hallitseva elementti. Panttilainaajat ja juutalaiset saavat saman suhteessa maanviljelystä harjoittaviin keskiaikaisiin yhteiskuntiin.

Lisäesimerkki siitä erilaisesta asemasta, minkä samat kategoriat saavat yhteiskunnan eri kehitysasteissa: yksi porvarillisen yhteiskunnan viimeisimmistä muodoista, *osakeyhtiöt* (joint-stock companies). Tosin ne esiintyvät myös porvarillisen yhteiskunnan alussa suurten etuoikeutettujen ja monopolilla varustettujen kauppakomppanioiden muodossa.

Itse kansallisrikkauten käsite pujahtaa 1600-luvun taloustieteilijöille siinä muodossa — käsitystä jatkavat osittain vielä 1700-luvun taloustieteilijät — että rikkautta luodaan pelkästään valtiota varten, ja että valtion mahti on suhteessa tähän rikkauteen. Tämä oli vielä tiedottomasti tekopyhä muoto, missä itse rikkaus ja sen tuottaminen julistettiin modernien valtioiden päämääräksi ja valtioita tarkasteltiin enää vain rikkauten tuottamisen välineinä.

Aiheen jaottelu on selvästikin tehtävä näin:

1) Yleiset abstraktiset määritykset, jotka siis enemmän tai vähemmän koskevat kaikkia yhteiskuntamuotoja,

mutta yllä esitetystä mielessä. 2) Ne kategoriat, jotka muodostavat porvarillisen yhteiskunnan sisäisen organisaation ja joiden varassa perusluokat lepäävät. Pääoma, palkkatyö, maanomistus. Niiden keskinäinen suhde. Kaupunki ja maaseutu. Kolme suurta yhteiskuntaluokkaa. Vaihto näiden välillä. Kiertokulku. Luotto (yksityinen). 3) Porvarillisen yhteiskunnan keskittymisen ilmeneminen valtion muodossa. Sen tarkasteleminen suhteessa itseensä. »Tuottamattomat» luokat. Verot. Valtionvelka. Yleinen luotto. Väestö. Siirtomaat. Maastamuutto. 4) Tuotannon kansainväliset suhteet. Kansainvälinen työnjako. Kansainvälinen vaihto. Vienti ja tuonti. Vekselikurssi. 5) Maailmanmarkkinat ja kriisit.

4. Tuotanto. Tuotantovälineet ja tuotantosuhdet. Tuotantosuhdet ja kanssakäymisen suhteet. Valtio- ja tajuntamuotojen suhde tuotanto- ja tavaravaihtosuhteisiin. Oikeussuhdet. Perhesuhdet

Niistä kohdista, jotka tässä on mainittava ja joita ei saa unohtaa, on pantava merkille seuraavaa:

1) *Sota* on aikaisemmin kehittynyt muoto kuin rauha: se tapa, millä tietyt taloudelliset suhteet kuten palkkatyö, koneiden käyttö jne. ovat sodan vaikutuksesta ja armeijoissa jne. kehittyneet aikaisemmin kuin kansalaisyhteiskunnan sisällä. Myös tuotantovoiman ja kanssakäymissuhteiden keskinäissuhde on erityisen havainnollinen armeijan kohdalla.

2) *Tähänastisen idealistisen historiankirjoituksen suhde realistiseen. Etenkin ns. kulttuurihistorioissa*, jotka kaikki ovat uskonnon ja valtioiden historiaa. (Tilaisuuden tullen voi sanoa jotain myös tähänastisen historiankirjoituksen eri lajeista. Ns. objektiivisesta. Subjektiivisesta (mm. moraalista). Filosofisesta.)

3) *Toissijaiset ja kolmassijaiset, ylipäänsä johdetut, sovelletut, ei-alkuperäiset tuotantosuhdet*. Tässä vaikuttavat kansainväliset suhteet.

4) *Moitteet tämän käsitystavan materialistisuudesta. Suhde naturalistiseen materialismiin.*

5) *Dialektiikka käsitteissä tuotantovoimat (tuotantovälineet) ja tuotantosuhteet*, dialektiikka, jonka rajat on määrättävä ja joka ei poista reaalista eroa.

6) *Materiaalisen tuotannon kehityksen epäsuhde esimerkiksi taiteelliseen tuotantoon nähden*. Ylipäänsä ei edistyksen käsitettä ole ymmärrettävä tavanomaisena abstraktiona. Taiteen yms. kohdalla tämä epäsuhde ei ole vielä niin tärkeä eikä sitä ole vielä niin vaikea ilmaista kuin itse käytännöllis-yhteiskunnallisten suhteiden piirissä. Esimerkiksi vertailu sivistyksen asemasta *Yhdysvalloissa* ja Euroopassa. Mutta varsinaisesti vaikea kysymys, jota tässä on käsiteltävä, sisältyy siihen miten tuotantosuhteet oikeussuhteina joutuvat epätasaiseen kehitykseen. Siis esimerkiksi roomalaisen siviilioikeuden (sama ei koske niinkään rikosoikeutta ja [yleensä] julkista oikeutta) suhde nykyaikaiseen tuotantoon.

7) *Tämä käsitys* ilmenee välttämättömän kehityksen tuloksena*. Kuitenkin sattuman oikeutus. Miten. (Myös mm. vapaus). (Kommunikaatiovälineiden vaikutus. Maailmanhistoriaa ei ole ollut aina olemassa; historia maailmanhistoriana on tulosta.)

8) *Lähtökohtana on tietenkin luonnon määritteisyys*; subjektiivisesti ja objektiivisesti; heimot, rodut jne.

1) Taiteen kohdalla on tunnettua, etteivät tietyt taiteen kukoistusajat ole mitenkään suhteessa yhteiskunnan yleiseen kehitykseen, eivät siis myöskään yhteiskunnan materiaaliseen perustaan, mikä muodostaa niin sanoakseni sen organisaation luurakenteen. Esimerkiksi kreikkalaiset verrattuna nykyajan kansoihin tai myös Shakespeare. Tiettyjen taidemuotojen, esimerkiksi eepoksen kohdalla tunnustetaan jopa, ettei niitä maailmanhistoriallisesti käänteentekävissä, klassisessa muodossaan voida lainkaan tuottaa niin pian kun taidetuotanto sellaisenaan on alkanut; siis että itse taiteen alalla ovat tietyt merkittävät muodot mahdollisia vain taiteen kehityksen alhaisessa vaiheessa. Kun näin tapahtuu eri taidelajien suh-

* Marx tarkoittaa todennäköisesti historiaa, sen tällaista käsitystä. *Toim.*

teissa itse taiteen alueen sisällä, on jo vähemmän yllättävää, että tilanne on sama koko taiteen alueen suhteessa yhteiskunnan yleiseen kehitykseen. Vaikeus on vain yleisen esitysmuodon löytämisessä näille ristiriidoille. Heti kun ne on määritelty lähemmin, ne on jo selitetty.

Ottakaamme esimerkiksi kreikkalaisen taiteen ja siten Shakespearen suhde nykyaikaan. On tunnettua, että kreikkalainen mytologia ei muodosta vain kreikkalaisen taiteen arsenaalia, vaan sen kasvupohjan. Onko se käsitys luonnosta ja yhteiskunnallisista suhteista, joka on kreikkalaisten mielikuvituksen ja siten kreikkalaisen taiteen perustana, mahdollinen konerukkien ja rautateiden ja veturien ja sähkölennättimien aikana? Missä on sijaa Vulcanukselle Roberts & Co:n, Juppiterille ukkosenjohdattimen ja Hermekselle Crèdit Mobilierin rinnalla? Kaikki mytologia voittaa ja hallitsee ja muovaa luonnonvoimat mielikuvituksessa ja mielikuvituksella; siis mytologia katoaa kun luonnonvoimat todella hallitaan. Mihin joutuu Fama Printing House Square⁵² rinnalla? Kreikan taiteen edellytyksenä on Kreikan mytologia, ts. luonto ja itse yhteiskunnalliset muodot kansan mielikuvituksen ja tiedottomasti taiteellisella tavalla muokkaamina. Se on Kreikan taiteen materiaali. Mutta ei mikä tahansa mielivaltainen mytologia, ts. ei mikä tahansa tiedottomasti taiteellinen luonnon muokkaus (luonnolla ymmärretään tässä kaikkea esineellistä, siis myös yhteiskunta mukaanluettuna). Egyptin mytologia ei voinut milloinkaan olla Kreikan taiteen maaperä tai kohtu. Mutta sinä oli joka tapauksessa *eräs* mytologia. Missään tapauksessa ei siis ollut kyse sellaisesta yhteiskunnallisesta kehityksestä, joka sulkee pois kaiken mytologisen suhteen luontoon, kaiken mytologisoivan suhteen siihen, joka siis vaatii taiteilijalta mytologiasta riippumatonta mielikuvitusta.

Toiselta puolen onko Akhilleus mahdollinen ruudin ja lyijyn aikakaudella? Tai yleensä »Iliadi» käsinpaimen tai itse painokoneen rinnalla? Eivätkö sankarilaulut ja tarut ja muusat häviä väistämättä kirjanpainannan ilmaantuessa, eivätkö siis eepin runouden välttämättömät edellytykset katoa?

Mutta vaikeus ei tällöin ole sen ymmärtämisessä, että kreikkalainen taide ja eepos yhdistyvät tiettyihin yhteiskunnallisiin kehitysmuotoihin. Vaikeutena on, että ne tarjoavat meille yhä taidenautintoa ja käyvät tiettyssä suhteessa vielä normista ja saavuttamattomasta esikuvasta.

Mies ei voi tulla uudelleen lapseksi tai hänestä tulee lapsellinen. Mutta eikö lapsen naiivius ilahdutakin häntä, ja eikö hänen itsensä olekin pyrittävä jälleen korkeammalle tasolle luodakseen uudelleen oman todellisen olemuksensa? Eikö lapsen luonteessa herääkin jokaisena aikakautena kauden oma luonne eloon luonnollisessa totuudessaan? Miksi ei ihmiskunnan historiallisella lapsuudella sen avautuessa kauneimmillaan olisi milloinkaan palaamattomana vaiheena ikuista viehätystä? On huonosti kasvatettuja lapsia ja pikkuvanhoja lapsia. Monet vanhan ajan kansoista kuuluvat tähän kategoriaan. Kreikkalaiset olivat sen sijaan normaaleja lapsia. Viehätys, jota heidän taiteensa meissä herättää, ei ole ristiriidassa sen kehittymättömän yhteiskunnallisen vaiheen kanssa, josta se kasvoi. Tämä taide on päinvastoin kyseisen vaiheen tulosta ja liittyy erottamattomasti siihen, että ne epäkypsät yhteiskunnalliset olosuhteet, joiden vallitessa tämä taide syntyi ja saattoi yksin syntyä, eivät voi koskaan palata.

*Kirjoitettu elokuun
loppupuolella 1857*

*«Die Neue Zeit»,
Bd. 1, N 23—25, 1902—1903*

*Marx — Engels. Gesamtausgabe
(MEGA), Zweite Ableitung,
Bd. I/1.1., Dietz Verlag,
Berlin 1976, S. 17—45*

K a r l M a r x

**MUOTOJA JOTKA EDELTÄVÄT
KAPITALISTISTA TUOTANTOA⁵³**

**(1) YKSILÖN SUORITTAMAN
OBJEKTIIVISTEN TYÖEHTOJEN
HALTUUNOTON LUONTOISET JA
TALOUDELLISET EDELLYTYKSET.
YHTEISÖN ERI MUOTOJA]**

**[a) Työtä tekevien yksilöiden toteuttama
alkuperäinen työn luontoisten ehtojen omistus]**

Kun vapaa työ ja tämän vapaan työn vaihto rahaan rahan uusintamiseksi, sen arvon lisäämiseksi, vapaan työn kuluttamiseksi käyttöarvona rahaa eikä nauttimista varten on palkkatyön edellytys ja yksi pääoman historiallisista edellytyksistä, niin vapaan työn erottaminen toteuttamisensa objektiivisista edellytyksistä — työvälineistä ja työmateriaalista — on toinen edellytys. Siis ennen kaikkea työläisen irrottaminen maasta hänen luonnollisena laboratorionaan — niin ollen sekä pienen vapaan maaomaisuuden että yhteisöllisen, itämaiseen yhteisöön perustuvan maaomaisuuden hajoaminen.

Molemmissa muodoissa työtä tekevä suhtautuu työnsä objektiivisiin ehtoihin omaisuutenaan; tämä onkin työn luonnollinen ykseys esineellisten ehtojensa kanssa. Työtä tekevällä on niin ollen esineellinen olemassaolo [jopa] työstä riippumatta. Yksilö suhtautuu itseensä omistajana, todellisuutensa ehtojen herrana. Hän suhtautuu muihin samalla tavalla ja aina sen mukaan, onko tämä *edellytys* asetettu yhteisöstä vai yhteisön muodostavista

yksittäisistä perheistä lähtien, hän suhtautuu muihin kanssaomistajina, yhteisomaisuuden lihallistumina, tai itsenäisinä omistajina hänen itsensä rinnalla, itsenäisinä yksityisomistajina, joiden rinnalla aikaisemmin kaiken itseensä imenyt ja kaikkea hallinnut yhteisomaisuus itse on asetettu erityisenä *ager publicuksena** monien yksityisomistajien rinnalle.

Kummassakaan muodossa yksilöt eivät suhtaudu toisiinsa työläisinä, vaan omistajina — ja yhteisön [Gemeinwesen] jäseninä, jotka samalla työskentelevät. Tämän työn tarkoitus ei ole *arvonluonti* — vaikka he saattavat tehdä lisätyötä vaihtaakseen itselleen *vieraita* tuotteita, ts. lisätuotteita; vaan sen päämäärä on yksittäisen omistajan ja hänen perheensä sekä kokonaisyhteisön ylläpitäminen. Yksilön määrittäminen *työläisenä*, tässä alastomuudessa, on itse *historiallinen* tulos.

[b) Aasialainen omistusmuoto

Tämän maaomaisuuden ensimmäisessä muodossa ilmenee aluksi luontaissyntyinen yhteisö ensimmäisenä edellytyksenä. Perhe tai heimoksi⁵⁴ laajentunut perhe tai perheiden välisten avioliittojen kautta [muodostunut heimo], tahi heimojen yhdistelmä. Koska voimme olettaa, että ihmisten ensimmäinen olemassaolotavan muoto oli *paimentolaisuus, vaeltaminen* ylipäänsä, ei se, että heimo asettui asumaan tiettyyn paikkaan, vaan että se syöttää laitumena, minkä löytää — ihmiset eivät ole luonnostaan kiinteästi asuvia (tätä varten täytyisi olla niin erikoisen hedelmällinen luonnonympäristö, että he istuisivat kuin apinat puussa; muuten he vaeltelevat kuin villieläimet) — niin *heimoyhteisö*, luonnollinen yhteisö ei esiinny *maan yhteisöllisen haltuunoton* (tilapäisen) ja *tyväksikäytön tuloksena*, vaan *edellytyksenä*.

Jos ihmiset lopulta asettuvat asumaan kiinteästi, niin riippuu erilaisista ulkoisista (ilmastollisista, maantieteellisistä, fyysisistä jne.) ehdoista sekä heidän erityisistä luonnollisista taipumuksistaan (heidän heimoluonteesta-

* — yhteismaa, valtionmaa muinaisessa Roomassa. *Toim.*

taan) miten ja missä määrin tämä alkuperäinen yhteisö muuttuu. Luontaisyyntyinen heimoyhteisö tai laumayhteisö, jos niin halutaan, on heidän elämänsä *objektiivisten ehtojen* ja heidän elämänsä uusintavan ja esineellistävän toiminnan *haltuunoton* (toiminnan paimenena, metsästäjänä, maanviljelijänä jne.) ensimmäinen edellytys — veriheimolaisuus, kielen, tapojen jne. yhteisyys. ¶

Maa on suuri laboratorio, varasto, josta saadaan sekä työvälineet että työmateriaalit ja joka tarjoaa myös asuinpaikan, yhteisön *perustan*. Ihmiset suhtautuvat maahan naiivisti yhteisön, elävässä työssä itsensä tuottavan ja uusintavan *yhteisön omaisuutena*. *Omistajana* ja *haltijana* jokainen yksilö suhtautuu vain yhteisön jäsenen omaisuudessa.

Todellinen *haltuunotto* työprosessin välityksellä tapahtuu sellaisten *edellytysten* vallitessa, jotka eivät itse ole työn *tuote*, vaan esiintyvät sen luonnollisina tai *jumalallisina* edellytyksinä. Tämä muoto, jonka pohjana on sama perussuhde, [ts. yhteisöllinen maaomaisuus] voi toteutua hyvin eri tavoin. Sen kanssa ei ole lainkaan ristiriidassa se että, kuten useimmissa *aasialaisissa* perusmuodoissa, kaikkien näiden pienten yhteisöjen yläpuolella oleva *yhdistävä yhteys* esiintyy *korkeampana omistajana* tai *ainoana omistajana* ja todelliset yhteisöt niin muodoin vain *perinnöllisinä* haltijoina. Koska *yhteys* on todellinen omistaja ja yhteisöllisen omaisuuden todellinen edellytys, niin tämä yhteys itse voi esiintyä jonakin *erityisenä* monien todellisten yksityisten yhteisöjen yläpuolella, joissa yksilö on silloin tosiasiallisesti omaisuudeton tai omaisuus (ts. yksilön suhtautuminen työn ja uusintamisen *luonnollisiin* ehtoihin hänelle kuuluvina, objektiivisina ehtoina) hänen subjektiviteettinsa objektiivisena, epäorgaanisena luontona olemassa olevana ruumiina esiintyy hänelle yhdistävän yhteyden, joka todellistuu despoottissa monien yhteisöjen isänä, yksilölle erityisen yhteisön välityksellä luovuttamana. Lisätuote, joka muuten määrätään lailla työn välittämän todellisen haltuunoton seurauksena, kuuluu täten itsestään korkeimmalle yhteydelle.

Itämaisen despotismin ja omaisuudettomuuden olosuhteissa, omaisuudettomuuden joka juridisesti näyttää

olevan siinä olemassa, on niin ollen itse asiassa perustana olemassa tämä heimo- tai yhteisöomaisuus, pienen yhteisön sisäisen maanviljelyn ja manufaktuurin yhdistelmän luoma omaisuus, yhteisön, joka tulee siten kokonaan itseriittoiseksi ja sisältää kaikki uusintamisen ja lisätuotteen tuottamisen ehdot. Osa niiden lisätuotteesta kuuluu korkeammalle yhteisölle, joka on lopulta olemassa henkilönä, ja tämä lisätyö toteutuu pakkoverona jne., sekä yhteisissä töissä yhteyden, osaksi despoottin, osaksi ajatellun heimo-olennon, jumalan ylistämiseksi.

Tämän lajinen yhteisöomaisuus voi nyt, sikäli kuin se todella toteutuu työssä, ilmetä niin, että pienet yhteisöt elävät ahtaissa oloissa riippumattomina rinnakkain ja yksilö tekee perheineen työtä itsenäisesti hänelle osoitetulla osuudella*. Tai sitten yhteys voi ulottua yhteisöllisyydeksi itse työprosessissa, joka voi olla muodollinen järjestelmä, kuten Meksikossa, erityisesti Perussa, muinaisilla kelteillä, muutamilla intialaisilla heimoilla.

Yhteisöllisyys voi edelleen esiintyä heimolaitoksen sisällä niinkin, että yhteys on edustettuna heimo-perheen päämiehessä tai perheenpäiden suhteessa toisiinsa. Tästä sitten riippuu tämän yhteisön despoottisempi tai demokraattisempi muoto. Työn välittämän todellisen haltuunoton yhteisölliset ehdot, *vesijohdot*, jotka ovat hyvin tärkeitä Aasian kansoilla, kulkuyhteydet jne. esiintyvät silloin korkeamman yhteyden, pienten yhteisöjen yläpuolella leijuvan despoottisen hallituksen luomuksena. Varsinaiset kaupungit muodostuvat tässä näiden kylien rinnalle vain siellä, missä on ulkoiselle kaupankäynnille erityisen suotuisa paikka; tai missä valtion pää ja hänen satraappinsa vaihtavat tulonsa (lisätuotteen) työhön, kuluttavat sen työvarastona.

* Tietyn määrän työtä *yhteiseen varastoon*, niin sanoakseni *vakuutukseksi*, toisaalta tietyn määrän työtä *yhteisön sinänsä kulujen kattamiseksi*, siis sotaa, jumalanpalvelua jne. varten; herrausvalta alkuperäisimmässä merkityksessä esiintyy vasta tällöin, esim. slaavilaisissa yhteisöissä, romanialaisissa jne. Tässä on siirtymä veropäivätyöhön jne. *Toim.*

[c) Antiikkinen omistusmuoto]

Toinen omistusmuoto — ja se on kuten ensimmäinenkin tuottanut olennaisia muunnoksia paikallisesti, historiallisesti jne. — on rauhattomamman historiallisen elämän, alkuperäisten heimojen kohtaloiden ja muuttumisen tuote ja edellyttää myös *yhteisöä* ensimmäisenä edellytyksenään, mutta ei niin kuin ensimmäisessä tapauksessa substanssina, jonka pelkkiä aksidensseja yksilöt ovat, tai jonka rakenneosia ne muodostavat täysin luontais-syntyisesti. Se ei edellytä maaseutua perustanaan, vaan kaupunkia jo luotuna maalaisten (maanomistajien) asuinpaikkana (keskuksena). Viljelty maa esiintyy kaupungille kuuluvana alueena, kun taas edellisessä tapauksessa kylä oli pelkkä maan lisäke.

Maa sinänsä — niin paljon kuin se saattaakin asettaa esteitä viljelemiselle, todelliselle haltuunotolle — ei aseta mitään estettä sille, että siihen suhtaudutaan elävän yksilön epäorgaanisena luontona, hänen työpajanaan, subjektin työmateriaalina, työn esineenä ja elintarpeena. Vaikeudet, joita yhteisö kohtaa, voivat juontua vain toisista yhteisöistä, jotka ovat jo vallanneet maan tai jotka hätyyttävät yhteisöä sen valtauksessa. Sota on niin ollen tärkeä yhteinen tehtävä, suuri yhteinen työ, joka on välttämätön sekä olemassaolon objektiivisten ehtojen valtaamiseksi että valtaamisen turvaamiseksi ja ikuistamiseksi. Perheistä koostuva yhteisö on niin ollen aluksi organisoitu sodankäyntiä silmällä pitäen — sodankäynti- ja sotajoukkolaitokseksi, ja tämä on yksi sen omistajana olemisen edellytyksistä. Asuinsijan keskittyminen kaupunkiin on tämän organisaation perusta.

Heimoyhteisö sinänsä johtaa jakaantumiseen ylhäisempiin ja alhaisempiin sukuihin, ero, jota kehittää vielä pitemmälle sekoittuminen alistettujen heimojen kanssa jne. Yhteisöomaisuus — valtionomaisuutena, *ager publicuksena* — on tässä erotettu yksityisomaisuudesta. Yksilönomaisuus ei ole tässä, niin kuin ensimmäisessä tapauksessa, itse välittömästi yhteisöomaisuutta, missä se ei ole yksilön — irrallaan yhteisöstä — omaisuutta, vaan yksilö on pikemminkin vain sen haltija.

Mitä vähemmän yksilön omaisuutta voidaan käyttää hyväksi vain yhteisen työn avulla (esimerkiksi kuten vesijohtoja itämailla), sitä enemmän heimon puhtaasti luontaisyyntyinen luonne on historiallisen liikkeen, vaeluksen murtama; mitä kauemmas heimo on etääntynyt alkuperäisiltä asuinsijoilta ja mitä enemmän vallannut *vierasta* maata, siis astunut olennaisesti uusiin tuotannon-ehtoihin, ja yksilön voima on pitemmälle kehittynyt — heimon yhteinen luonne ilmenee ja sen täytyykin ilmetä enemmänkin negatiivisena yhteytenä ulospäin —, sitä suuremmassa määrin ovat olemassa edellytykset sille, että yksilöstä tulee maan — erityisen palstan — *yksityisomistaja*, erityisen palstan, jonka erityinen viljely tulee hänen ja hänen perheensä osaksi.

Yhteisö (valtiona) on yhtäältä näiden vapaiden ja tasa-arvoisten yksityisomistajien suhde toisiinsa, heidän siteensä ulkopuolista maailmaa vastaan ja samalla heidän turvansa. Yhteisö on tässä sen varassa, että sen jäsenet koostuvat työtä tekevästä maanomistajista, palstatalonpojista, yhtä suuressa määrin kuin jäsenten itsenäisyys perustuu heidän keskinäiseen suhteeseensa yhteisöjäsenenä, ager publicuksen turvaamiseen yhteisiä tarpeita, yhteisön kunniaa jne. varten. Maan haltuunoton edellytyksenä pysyy tässä yhteisön jäsenyys, mutta yhteisöjäsenenä yksilö on yksityisomistaja. Hän suhtautuu yksityisomaisuuteensa maana, mutta samalla olemisenaan yhteisön jäsenenä, ja hänen säilymisensä sellaisena on yhtä lailla yhteisön säilymistä, ja kääntäen jne. Yhteisö, vaikkakin se on tässä jo *historiallinen tuote*, niin ollen ei vain tosiasiallisesti *syntynyt*, vaan myös tajuttu sellaiseksi, yhteisö on tässä maan *omistuksen* edellytys — ts. edellytys työskentelevän subjektin suhteelle työn luonnollisiin edellytyksiin hänelle kuuluvina —, tämä kuuluvuus on kuitenkin hänen valtionjäsenenä olemisensa välittämä, valtion olemassaolon välittämä, niin ollen jumalallisena jne. pidetyn *edellytyksen* välittämä.

Keskittyminen kaupunkiin, ympäröivä maaseutu sen alueena; välitöntä kulutusta varten tuottava pieni maatalous; manufaktuuri vaimojen ja tytärten harjoittamana kotitalouden sivuelinkeinona (kehrääminen ja ku-

tominen) tai itsenäisesti harjoitettuna vain muutamilla aloilla (fabri* jne.).

Yhteisön jatkuvan olemassaolon edellytys on tasa-arvoisuuden säilyttäminen sen vapaiden itsensä ylläpitävien talonpoikien kesken ja oma työ heidän omaisuutensa jatkuvan olemassaolon ehtona. He suhtautuvat omistajina työn luonnollisiin ehtoihin; mutta nämä ehdot täytyy vielä jatkuvasti asettaa henkilökohtaisen työn kautta todellisiksi ehdoiksi ja yksilön persoonallisuuden, hänen henkilökohtaisen työnsä objektiivisiksi elementeiksi.

Toisaalta tämän pienen sotaisen yhteisön suuntautuminen pyrkii ylittämään nämä rajat jne. (Rooma, Kreikka, juutalaiset jne.).

»Kun auguurit», sanoo Niebuhr, »olivat saaneet Numan vakuuttuneeksi siitä, että jumalat hyväksyivät hänen valintansa, ei hurskaan kuninkaan ensimmäinen huoli ollut tempelipalvelus, vaan ihmiset. Hän jakoi maat, jotka Romulus oli voittanut sodassa ja jättänyt miehitykseen: hän sääti Terminuksen** palvonnan. Kaikki vanhat lainsäätäjät, ja ennen kaikkea Mooses, perustivat hyveitä, oikeudenmukaisuutta ja hyviä tapoja koskevien määräystenä menestyksen siihen, että mahdollisimman suurella määrällä kansalaisia oli maaomaisuutta tai ainakin turvattu perinnöllinen maanhallinta» (*Georg Niebuhr. Römische Geschichte. Erster Theil, 2-te Ausgabe, Berlin 1827, S. 245*).

Yksilö on asetettu sellaisiin elannon hankinnan olosuhteisiin, että hänen tavoitteekseen ei tule rikkauden hankkiminen, vaan itsensä ylläpitäminen, itsensä ylläpitäminen yhteisön jäsenenä; hänen itsensä uusintaminen maapalstan omistajana ja tässä ominaisuudessa yhteisön jäsenenä.

Yhteisön jatkuva olemassaolo on sen kaikkien jäsenten uusintamista itsensä ylläpitävinä talonpoikina, joiden lisäaika kuuluu juuri yhteisölle, sotatyöhön jne. Oman työn omistus on työn ehtojen omistuksen välittämä — sen maa-alan omistuksen, jonka puolestaan turvaa yhteisön oleminen, yhteisön taas turvaa yhteisön jäsenten lisätyö sotapalveluksen jne. muodossa. Yhteisön jäsen

* — käsityöläiset (muinaisessa Roomassa). *Toim.*

** — roomalainen rajajumala. *Toim.*

ei uusinna itseään yhteistyöllä rikkautta tuottavassa työssä, vaan yhteistyöllä yhteisten etujen, kuviteltujen ja todellisten, hyväksi tehtävässä työssä, siteen ylläpitämiseksi sekä ulos- että sisäänpäin. Omaisuus on kviriittien⁵⁵ omaisuutta, roomalaista; yksityismaanomistaja on sellainen vain roomalaisena, mutta roomalaisena hän on välttämättä yksityismaanomistaja.

[d) Germaaninen omistusmuoto, sen eroavuus aasialaisesta ja antiikkisesta omistusmuodosta]

Työtä tekevien yksilöiden, yhteisön itsensä ylläpitävien jäsenten työn luonnonehtojen omistuksen [yksii] muoto on germaaninen omistus. Tässä ei yhteisön jäsen ole sellaisenaan, kuten ominaisesti itämaisessä muodossa, yhteisen omaisuuden kanssaomistaja.* Eikä tässä ole niin kuin roomalaisessa ja kreikkalaisessa muodossa (lyhyesti sanoen klassisen antiikin muodossa), missä maa on yhteisön valtaamaa, roomalaista maata. Osa jää yhteisölle sellaisenaan erotukseksi yhteisön jäsenistä: ager publicukseksi eri muodoissaan: toinen osa jaetaan ja jokainen maapalsta on roomalainen sen nojalla, että se on yksityisomaisuutta, roomalaisen omaisuutta, hänelle kuuluva osa laboratoriota; mutta hänkin on roomalainen vain sikäli kuin hänellä on tämä suvereeni oikeus osaan roomalaista maata.

{»Antiikin aikaan kaupunkilaiselinkeinoja ja kauppaa pidettiin vähäisessä, maanviljelystä taas suuressa arvossa; keskiajalla päinvastainen arvostus». (Niebuhr, mts. 418.)}

{»Oikeus käyttää yhteisömaata hallinnan kautta tuli alunperin patriisien osalle, jotka sitten luovuttivat sitä klienttiensä hallintaan; omaisuudeksi siirtäminen ager publicuksesta tuli yksin-

* Missä omaisuus on olemassa vain yhteisöomaisuutena, on erillinen jäsen sellaisenaan vain yhden erityisen osan haltija, perinnöllinen tai ei, koska mikään omaisuuden murto-osa ei kuulu kellekään jäsenelle sinänsä, vaan yhteisön välittömälle jäsenelle. Tämä erillinen yksilö on siis vain haltija. On olemassa vain yhteisöomaisuutta ja vain yksityishallintaa. Tämän hallinnan tavan suhde yhteiseen omaisuuteen voi olla historiallisesti, paikallisesti jne. aivan eri tavoin muuttunut, aina sen mukaan, tekeekö työn itse yksityisomistaja eristettynä vain onko työ yhteisön tai erityisten yhteisöjen yläpuolella leijuvan yhteyden määrittämä.

omaa plebeijien osalle; kaikki siirrot plebeijien eduksi ja hyvitys osuudesta yhteismaassa. *Varsinainen maaomaisuus*, kaupungin muurien ympärillä olevaa aluetta lukuunottamatta, oli alunperin vain plebeijien käsissä» (myöhemmin Rooman kansalaisoikeuden saaneet maaseutuyhteisöt). (Mts. 435—436.)

{»Rooman plebsin perusolemus on siinä, että se on maalaisväestön kokonaisuus, sellaisena kuin sen ilmaisee heidän kviriittinen omaisuutensa. Antiikin ihmiset pitivät yksimielisesti maanviljelyä vapaan miehen *varsinaisena toimena*, sotilaan kouluna. Siinä säilyy kansakunnan vanha heimoperusta; kansakunta muuttuu kaupungeissa, joihin asettuu muukalaisia kauppiaita ja käsityön harjoittajia, niin kuin paikallisetkin asukkaat muuttavat sinne, mihin elannonhankinta houkuttelee. Kaikkialla, missä on orjuutta, etsii vapautettu toimeentuloa sellaisilla toimilla, joilla hän sitten usein kokoaa rikkauksia: niinpä nämä elinkeinot olivat antiikin aikana enimmäkseen heidän käsissään, eivätkä ne niin ollen olleet sopivia kansalaiselle: tästä mielipide, että täysien kansalaisoikeuksien suominen käsityöläiselle oli arveluttavaa (muinaiset kreikkalaiset sulkivat heidät säännönmukaisesti ulkopuolelle). 'Kenenkään roomalaisen ei ollut lupa hankkia elantoaan kauppiaina tai käsityöläisenä'. Antiikin ihmisillä ei ollut aavistustakaan sellaisesta kunnianarvoisasta ammattikuntalaitoksesta, jollainen esiintyy keskiajan kaupunkihistoriassa; ja jopa täällä laski sotainen henki ammattikuntien päästessä voitolle suvuista ja sammui kokonaan; sen mukana myös kaupunkien ulkoinen arvonanto ja vapaus. (Mts. 614—615.)

{»Muinaisten valtioiden heimot oli järjestetty kahdenlaisella perustalla, joko *suvuittain* tai *alueittain*. *Sukuheimot* edeltävät iän puolesta alueheimoja ja joutuvat melkein kaikkialla näiden syrjäyttämiksi. Niiden äärimmäisin, ankarin muoto on kastilaitos, jossa ne on erotettu toisistaan, niillä ei ole oikeutta keskinäisiin avioliittoihin, ne ovat aivan eriarvoiset, kullakin on yksinomainen, muuttumaton ammatti...

Alueheimot vastasivat alunperin maaseudun jakoa alueisiin ja kyliin; niin että se, joka asui niiden perustamisaikana (Attikassa Kleistheneen aikana) jossakin kylässä, kirjoitettiin sen demoteeksi, siihen fyleen⁶⁶, jonka alueeseen kylä kuului. Hänen jälkeläisensä jäivät yleensä asuinpaikastaan riippumatta samaan fyleen ja samaan demokseen, jolloin myös tämä jako sai sukulaitoksen ulkonäön...

Roomalaiset *suvut* eivät koostuneet verisukulaisista. Yhteisen nimen lisäksi Cicero lisää tunnusmerkiksi polveutumisen vapaista. Roomalaisen suvun jäsenillä oli yhteiset *sacra**, mutta ne katosivat myöhemmin» (jo Ciceron aikana). »Kauimmin säilyi vaillo omaisia ja testamenttia kuolleiden suvun jäsenten periminen. Vanhimpina aikoina suvun jäsenillä oli velvollisuus auttaa keskuudessaan olevia avuntarvitsijoita epätavallisen raskaan taakan kantamisessa. (Saksalaisilla tämä esiintyy alunperin kaikkialla, kauimmin dithmarschenilaisten⁶⁷ keskuudessa.) Suvut olivat

* — pyhät toimitukset. *Toim.*

säätykorporaatioita. Sukuja yleisempää laitosta ei antiikin maailmassa ollut. Siten gaeleilla⁵⁸ aateliset Campbellit ja heidän vasallinsa muodostivat yhden klaanin.» (Mts. 317—335.))

Koska patriisi edustaa yhteisöä suuremmissa määrin, hän on ager publicuksen *haltija* ja käyttää sitä klienttensä välityksellä jne. (ja ottaa sen myös vähitellen omakseen).

Germaaninen yhteisö ei keskity kaupunkiin, pelkän tuollaisen keskittymisen (kaupunki maaseutuelämän keskuksena, talonpoikien asuinpaikkana, samoin kuin sodankäynnin keskuksena) nojalla yhteisöllä sellaisenaan on nyt yksilön olemassaolosta eroava ulkoinen olemassaolo. Klassisen antiikin historia on kaupunkihistoriaa, mutta maanomaisuuteen ja maanviljelykseen perustuneiden kaupunkien; Aasian historia on eräänlaista kaupungin ja maaseudun jakamatonta yhteyttä (varsinaisia suuria kaupunkeja on pidettävä tässä vain ruhtinaiden leireinä, varsinaisen taloudellisen rakenteen ylittävänä kasvannaisena). Keskiajan (germaanisen ajan) lähtökohta on maaseutu historian tyyssijana, historian, jonka edelleenkehitys tapahtuu sitten kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuudessa. Uuden ajan historia on maaseudun kaupungistumista, ei kaupungin maaseutuistumista kuten antiikin aikana.

Yhdistyessään kaupungissa yhteisöllä sellaisenaan on taloudellinen olemassaolo; kaupungin pelkkä *oleminen* sellaisenaan eroaa riippumattomien talojen pelkästä moninaisuudesta. Kokonaisuus ei ole tässä osistaan koostuva. Se on eräänlainen itsenäinen elimistö. Germaaneilla, joiden keskuudessa yksittäiset perheenpääät asettuvat asumaan metsiin pitkien matkojen päähän toisistaan, yhteisö on olemassa jo *ulkonaisesti*kin tarkasteltuna vain yhteisön jäsenten kulloisenkin yhteenkokoontumisen välityksellä, vaikka heidän *sisäinen* yhteytensä on polveutumisen, kielen, yhteisen menneisyyden ja historian asettama.

Yhteisö esiintyy siis *yhdistymisenä* eikä *yhteytenä*, *yhtymisenä*, jonka itsenäisiä subjekteja maanomistajat ovat, ei *ykseytenä*. Sen vuoksi yhteisö ei ole tosiasiallisesti olemassa *valtiona*, *valtiolattoksena*, kuten antiikin kansoilla, koska se ei ole olemassa *kaupunkina*. Jotta

yhteisö astuisi todelliseen olemassaoloon, vapaiden maanomistajien täytyy pitää *kokous*, kun taas esimerkiksi Roomassa yhteisö on olemassa tällaisista kokouksista riippumatta, *kaupungin itsensä* ja sen johtoon asetettujen virkamiesten jne. olemisessa.

Tosin myös germaaneilla esiintyy *ager publicus*, yhteisömaa tai kansanmaa erotukseksi yksilön omaisuudesta. Se on metsästysmaata, laidunmaata, puunhankintamaata jne., se on se osa maasta, jota ei voida jakaa, jos sen pitää palvella tuotantovälineenä tässä määrättyssä muodossa. Tämä *ager publicus* ei kuitenkaan esiinny niin kuin esimerkiksi roomalaisilla valtion erityisenä taloudellisenä olemisena yksityisomistajien rinnalla, niin että nämä ovat varsinaisesti *yksityisomistajia* [*Privat-eigentümer*] sellaisenaan, sikäli kuin heiltä on *evätty*, riistetty [*priviert*] *ager publicuksen* hyväksikäyttö, kuten plebeijeltä.

Germaaneilla *ager publicus* esiintyy pikemminkin vain yksilöllisen omaisuuden täydennyksenä, ja se esiintyy omaisuutena vain sikäli kuin sitä puolustetaan yhteisomaisuutena vihollisheimoja vastaan. Yksilön omaisuus ei esiinny yhteisön välittämänä, vaan yhteisön ja yhteisöomaisuuden oleminen esiintyvät välitettynä, ts. itsenäisten subjektien suhteena toisiinsa. Jokainen erillinen talo, joka itessään muodostaa itsenäisen tuotannon keskuksen (käsityö pelkästään naisten kotitaloudellisenä sivutyönä), on au fond* taloudellinen kokonaisuus.

Antiikin maailmassa on kaupunki maa-alueineen taloudellinen kokonaisuus; germaanien maailmassa kokonaisuus on erillinen asuinsija, joka itse esiintyy vain pisteenä siihen kuuluvalla maalla, se ei ole monien omistajien keskittymä, vaan perhe itsenäisenä yksikkönä. Aasialaisessa (ainakin vallitsevassa) muodossa ei ole yksilön omaisuutta, vaan ainoastaan hallinta; yhteisö on varsinainen todellinen omistaja — siis omaisuus on vain *yhteistä maaomaisuutta*.

Antiikin kansoilla (roomalaiset klassisimpana esimerkkinä, heillä asia on puhtaimmassa, selväpiirteisim-

* — pohjimmaltaan. *Toim.*

mässä muodossa) esiintyy valtion maaomaisuuden ja yksityisen maaomaisuuden vastakohtainen muoto, niin että jälkimmäinen on olemassa edellisen välittämänä tai edellinen itse tässä kaksinaisessa muodossa. Yksityiset maanomistajat ovat niin ollen samalla kaupungin kansalaisia. Taloudellisesti valtionkansalaisuus palautuu siihen yksinkertaiseen muotoon, että maamies on kaupungin asukas.

Germaanisessa muodossa maamies ei ole valtionkansalainen, ts. ei ole kaupungin asukas, vaan perusta on eristetty, itsenäinen perheasumus, jonka takeena on liitto toisten samanlaisten saman heimon perheasumusten kanssa, ja niiden tilapäinen yhteenkokoontuminen sotaa, kulttimenoja, riitojen sovittelua jne. varten, sellaista molemminpuolista takuuta varten. Yksilöllinen maaomaisuus ei esiinny tässä yhteisön maaomaisuuden vastakohtaisena muotona eikä sen välittämänä, vaan kääntäen yhteisö on olemassa vain näiden yksilöllisten maanomistajien, sellaisinaan, suhteessa toisiinsa. Yhteisöomaisuus sellaisenaan esiintyy vain yksilöllisten heimoasuinsijojen ja omaksi otettujen maiden yhteisenä liianä.

[Germaaninen] yhteisö ei ole substanssi, jonka aksidenssina yksilö pelkästään esiintyy [niin kuin aasialaisessa yhteisössä]; ei myöskään *yleinen* [niin kuin antiikin yhteisössä], joka sellaisenaan on oleva yhteys sekä yksilön käsityksessä että kaupungin ja kaupungin tarpeiden olemassaolossa erotukseksi yksilön tarpeista; eikä kaupungin maana erityisenä olemisenaan erotukseksi yhteisöjäsenen erityisestä taloudellisesta olemisesta. Germaaninen yhteisö sinänsä on päinvastoin yksilöllisen omistajan edellytys kielen, veren jne. yhteisyytenä; olemisena se on kuitenkin toisaalta olemassa vain yksilöllisten omistajien *todellisessa kokoontumisessa* yhteisiä päämääriä varten, ja sikäli kuin sillä on erityinen taloudellinen olemassaolo yhteisesti käytetyssä metsästyks- ja laidunmaassa jne., niin sitä käyttää jokainen yksilöllinen omistaja sellaisenaan, ei valtion edustajana (kuten Roomassa). Se on todella yksilöllisten omistajien yhteistä omaisuutta, ei näiden omistajien liiton, jolla olisi itse kaupungissa erillisistä yksilöistä eroava olemassaolo.

(e) Yhteisjärjestelmälle ominaisten tuotantosuhteiden rajallisuus. Rikkaus muinaismaailmassa, porvarillisessa yhteiskunnassa ja kommunismissa]

Varsinaisesti tässä on kysymys seuraavasta: kaikissa näissä muodoissa, joissa taloudellisen järjestyksen perustan muodostavat maaomaisuus ja maanviljely ja taloudellinen päämäärä on niin ollen käyttöarvojen tuotanto, *yksilön uusintaminen* tietyissä suhteissa yhteisöön, suhteissa, joissa se on niiden perusta — on käsillä seuraavat momentit:

1) Työn luonnollisten ehtojen (*maan omaksiotto* sekä alkuperäisenä työinstrumenttina että laboratoriona ja raaka-aineverastona) omaksiotto ei työn kautta, vaan työn edellytyksenä. Yksilö suhtautuu työn objektiivisiin ehtoihin yksinkertaisesti ominaan; suhtautuu niihin subjektiviteettinsa epäorgaanisena luontona, jossa tämä toteuttaa itsensä. Työn tärkein objektiivinen ehto ei itse ole työn tuote, vaan on saatavilla *luontona*. Toisella puolen on elävä yksilö, toisella luonto hänen uusintamisensa objektiivisena ehtona.

2) Mutta tämä *suhtautuminen* maahan työtä tekevän yksilön omaisuutena (yksilön, joka ei sen vuoksi alun alkaenkaan esiinny pelkästään työtä tekevänä yksilönä, tässä abstraktiossa, vaan hänellä on maaomaisuudessa *objektiivinen olemassaolotapa*, joka on hänen toimintansa *edellytys* eikä pelkkä tulos, hänen toimintansa edellytys samalla tavalla kuin hänen ihonsa, aistimensa, jotka hän kylläkin myös uusintaa elinprosessissaan ja joita hän kehittää jne., mutta jotka ovat puolestaan tämän uusintamisprosessin edellytyksiä), tämä suhtautuminen on heti yksilön luontaisyyntyisen, suuremmassa tai pienemmässä määrin historiallisesti kehittyneen ja muuttuneen *yhteisön jäsenenä* olemisen välittämä — hänen luontaisyyntyisen heimon jne. jäsenenä olemisensa välittämä.

Eristetty yksilö voisi omistaa maata yhtä vähän kuin puhua. Hän voisi tosin elää kuluttamalla maata ainekseenä, kuten eläimet tekevät. Suhtautuminen maahan omaisuutena on aina heimon, jossakin enemmän tai vähemmän luontaisyyntyisessä tai jo historiallisesti kehittyneessä

muodossa olevan yhteisön toimeenpaneman maan valtauksen, rauhanomaisen tai väkivaltaisen, välittämä. Yksilö ei voi esiintyä tässä milloinkaan sillä tavalla erillisenä pisteenä kuin hän esiintyy pelkkänä vapaana työläisenä. Jos yksilön työn objektiiviset ehdot on edellytetty hänelle kuuluvina, niin hänet itsensä on subjektiivisesti edellytetty yhteisön jäsenenä, yhteisön, joka välittää hänen suhteensa maahan. Hänen suhteensa työn objektiivisiin ehtoihin on hänen yhteisöjäsenenä olemisensa välittämä; toisaalta yhteisön todellinen oleminen on sen tietyn omaisuusmuodon määräämä, joka hänen omistuksellaan työn objektiivisiin ehtoihin on. Esiintyykö tämä yhteisön olemisen välittämä omaisuus *yhteisöllisenä omaisuutena*, jolloin yksilö on vain haltija eikä mitään maan yksityistä omistusta ole — tai esiintyykö omaisuus rinnakkaisen valtion- ja yksityisomaisuuden kaksinaisessa muodossa, niin että jälkimmäinen kuitenkin esiintyy edellisen määräämänä, ja että niin ollen vain valtion kansalainen on, ja hänen täytyy olla, yksityisomistaja, mutta että toisaalta hänen omaisuudellaan on samalla valtionkansalaisena erityinen olemassaolo — tai onko yhteisöomaisuus viimein vain yksilöllisen omaisuuden täydennys, niin että jälkimmäinen on perusta ja että yhteisöllä ei ylipäänsä ole sinänsä olemassaoloa paitsi yhteisöjäsenten *kokouksessa* ja yhdistymisessä yhteisiä tarkoituksiperiä varten — nämä yhteisö- tai heimon jäsenen heimon maahan (siihen maahan, jolle se on asettunut) suhtautumisen eri muodot riippuvat osaksi heimon luontaisista taipumuksista, osaksi niistä taloudellisista ehdoista, joiden vallitessa se nyt todella suhtautuu maahan omaisuutenaan, ts. ottaa sen hedelmät omakseen työllä, ja nämä ehdot taas riippuvat ilmastosta, maan fyysisestä laadusta, sen fyysisesti määräytyneestä käyttötavasta, suhteesta vihollisheimoihin tai naapuriheimoihin, ja niistä muutoksista, joita vaellukset, historialliset kokemukset jne. aiheuttavat.

Jotta yhteisö jatkaisi olemassaoloaan vanhaan tapaan, sellaisenaan, on tarpeen sen jäsenten uusintaminen edellytettyjen objektiivisten ehtojen vallitessa. Tuotanto itse, väestön kasvu (tämäkin kuuluu tuotantoon) kumoaa välttämättä vähitellen nämä ehdot; tuhoaa ne uusintamisen

sijasta jne., ja siten yhteisö tuhoutuu niiden omaisuus-suhteiden mukana, joihin se perustui.

Sitkeimmin ja kauimmin säilyy välttämättä aasialainen muoto. Tämä johtuu sen edellytyksestä, siitä, että yksilöstä ei tule itsenäistä suhteessa yhteisöön; että yhteisössä on itsერიittonen tuotannon kehä, maanviljelyn ja käsityön yhteys jne.

Jos yksilö muuttaa suhdettaan yhteisöön, hän muuttaa yhteisöä ja vaikuttaa siihen tuhoavasti, samoin hän vaikuttaa sen taloudellisiin edellytyksiin; toisaalta tapahtuu tämän taloudellisen edellytyksen muuttuminen — sen oman dialektiikan aikaansaamana, köyhtyminen jne. Erityisesti sotalaitoksen ja valloituksen vaikutus (joka kuuluu esimerkiksi Roomassa itse yhteisön taloudellisiin ehtoihin) — kumoo sen todellisen siteen, jonka varassa yhteisö on.

Kaikissa näissä muodoissa on kehityksen perustana niiden *edellytettyjen suhteiden* (suuremmassa tai pienemmässä määrin luontaisentyisten tai myös historiallisten, mutta perinteisiksi tulleiden suhteiden) *uusintaminen*, jotka yksilöllä on yhteisönsä, ja *tietty* hänelle *ennalta määrätty objektiivinen* oleminen sekä suhtautumisessa työnehtoihin että hänen kanssaan työskenteleviin, heimoveljiin jne.— perustan, joka on näin ollen alun alkaen *rajoitettu*, mutta joka merkitsee rappiota ja häviötä kun raja kumotaan. Niin roomalaisilla orjuuden kehitys, maanomistuksen keskittyminen, vaihto, raha, valloitukset jne., vaikka kaikki nämä ainekset näyttivät tiettyyn pisteeseen asti olevan sovitettavissa yhteen perustan kanssa ja näyttivät osaksi olevan vain sen viattomia laajentumia, osaksi syntyvän siitä pelkinä väärinkäytöksinä. Tässä voi tapahtua huomattavaa kehitystä tietyn piirin sisäpuolella. Yksilöt voivat olla suuria. Mutta vapaata ja täyttä kehitystä, ei yksilön eikä yhteiskunnan, ei tässä voida ajatella, koska sellainen kehitys on ristiriidassa alkuperäisen [yksilön ja yhteiskunnan välisen] suhteen kanssa.

Emme milloinkaan löydä antiikin ihmisiltä tutkimuksia siitä, mikä maaomaisuuden muoto jne. on tuottavin, luo suurimman rikkauden. Rikkaus ei ole tuotannon tarkoitus, vaikka Cato saattaakin varsin hyvin tutkia,

millainen pellon viljeleminen on tuottoisin, ja Brutus voi jopa lainata rahansa parhaalla korolla. Tutkimus koskee aina sitä, mikä omaisuuslaji luo parhaat valtionkansalaiset. Itsetarkoituksena rikkaus esiintyy vain muutamilla kauppakansoilla — kaupankäynnin monopolisteilla — jotka elävät vanhan maailman huokosissa niin kuin juutalaiset keskiajan yhteiskunnassa. Rikkaus on toisaalta esine, todellistunut esineissä, aineellisissa tuotteissa, joita vastassa ihminen on subjektina; toisaalta arvona rikkaus on pelkkää komentovaltaa vieraaseen työhön, ei hallitsemisen, vaan yksityisnautinnon jne. tarkoituksessa. Kaikissa muodoissa rikkaus esiintyy esineellisessä hahmossa, joko esineenä tai esineen välittämänä suhteena, esineen, joka on yksilöön nähden ulkoinen ja satunnainen.

Siten antiikin katsanto, jossa tuotannon päämäärä on aina ihminen, vaikka sitten miten ahtaissa kansallisissa, uskonnollisissa, poliittisissa määreissä, näyttää ylevältä verrattuna nykyajan maailmaan, jossa tuotanto on ihmisten ja rikkaus tuotannon päämäärä. Mutta mitä muuta rikkaus itse asiassa on, kun ahdas porvarillinen muoto on riisuttu pois, kuin universaalisessa vaihdossa luotu yksilöiden tarpeiden, kykyjen, nautintojen, tuotantovoimien jne. universaalisuus? Ihmisen herruuden täysi kehitys, herruuden yli luonnonvoimien, sekä niin sanotun luonnon että hänen itsensä? Ihmisen luovien taipumusten absoluuttinen kehittäminen ilman muuta edellytystä kuin edeltänyt historiallinen kehitys, joka tekee itsetarkoitukseksi tämän kehityksen totaliteetin, ts. kaikkien inhimillisten kykyjen sellaisenaan kehityksen, ei ennalta *annetulla mitalla mitattuna*? Tällöin ihminen ei uusinna itseään erikoistuneena, vaan uusintaa totaliteettinsa, ei yritä jäädä miksikään tulleeksi, vaan on absoluuttisessa tulemisen liikkeessä.

Porvarillisessa taloudessa — ja tuotantokaudella, jota se vastaa — tämä ihmisen sisäisen luonnon täysi kehittyminen esiintyy täydellisenä tyhjentämisenä, tämä universaali esineellistäminen [Vergegenständlichung] totaalisena vieraantumisenä, ja kaikkien yksipuolisten päämäärien hävittäminen itsetarkoituksen uhraamisena täysin ulkoiselle tarkoitukselle. Sen vuoksi lapsellinen antiin-

kin maailma esiintyy toisaalta nykyistä korkeammalla olevana. Toisaalta antiikin maailma on sitä kaikessa, missä etsitään suljettua hahmoa, muotoa ja annettua rajoitusta. Se antaa tyydytyksen ahtaalta näkökannalta; kun taas nykyajan maailma jättää tyydyttämättä, tai missä se esiintyy itsessään tyydytettynä, se on *karkea*.

(f) Proudhonilla sekasotkua omistuksen alkuperää koskevassa kysymyksessä. Omistuksen todelliset syntyedellytykset. Orjuus ja maaorjuus]

Herra Proudhon nimittää omaisuuden, millä hän tarkoittaa juuri maaomaisuutta, *ulkotaloudelliseksi* syntymiseksi juuri yksilön *esiporvarillista* suhdetta työn objektiivisiin ehtoihin, ja alunperin työn *luonnollisiin* objektiivisiin ehtoihin, sillä niin kuin työtä tekevä subjekti on luonnollinen yksilö, luonnollinen oleminen, niin hänen työnsä ensimmäinen objektiivinen ehto on luonto, maa, hänen epäorgaaninen ruumiinsa; hän itse ei ole vain orgaaninen ruumis, vaan tämä epäorgaaninen luonto subjekti. Tämä ehto ei ole hänen tuotteensa, vaan valmiina löydetty; edellytetty luonnollisena olemisena hänen ulkopuolellaan häntä ennen.

Ennen kuin jatkamme analysointia vielä yksi huomautus: kunnan Proudhon ei ainoastaan voinut, vaan hänen täytyi syyttää sekä *pääomaa* että *palkkatyötä* — omaisuusmuotoina — *ulkotaloudellisesta* syntymisestä. Sillä se, että työläinen tapaa työn objektiiviset ehdot hänestä itsestään erotettuina, *pääomana*, ja kapitalisti tapaa *työläisen* omaisuudettomana abstraktina työläisenä (se, että arvon ja elävän työn välillä tapahtuu vaihto, edellyttää *historiallista prosessia*, — niin paljon kuin pääoma ja palkkatyö uusintavatkin itse tämän suhteen ja kehittävät sitä sekä sen objektiivisessa laajuudessa että syvyydessä), edellyttää historiallista prosessia, joka, kuten olemme nähneet, muodostaa pääoman ja palkkatyön syntyhistorian.

Toisin sanoin: omaisuuden *ulkotaloudellinen synty* on vain porvarillisen talouden, poliittisen taloustieteen kategorioiden teoreettisesti tai ideaalisesti ilmaisemien tuot-

tannonmuotojen *historiallinen synty*. Se totuus, että esi-porvarillisella historialla ja sen jokaisella vaiheella on myös *taloutensa* ja liikunnan *taloudellinen perusta*, palautuu pohjimmiltaan siksi pelkäksi tautologiaksi, että ihmisten elämä on aikojen alusta lähtien perustunut tuotantoon, johonkin yhteiskunnallisen tuotannon tapaan, *yhteiskunnallisen* tuotannon, jonka suhteita me juuri nimitämme taloudellisiksi suhteiksi.

Tuotannon alkuperäiset ehdot (tai, mikä merkitsee samaa, kasvavan ihmismäärän uusintaminen sukupuolten välisen luonnollisen prosessin kautta; sillä kun tämä uusintaminen esiintyy toisaalta objektien omaksiottona subjektien toimesta, niin toisaalta se esiintyy yhtä lailla objektien muovaamisena, alistamisena subjektiiviselle tarkoitukselle; niiden muuttamisena subjektiivisen toiminnan tuloksiksi ja varastoiksi) *eivät voi itse* olla alunperin *tuotettuja*, eivät voi itse olla tuotannon tuloksia. Ei elävän ja toimivan ihmisen *yhteys* niiden luonnollisten epäorganisten ehtojen kanssa, joissa hänen aineenvaihduntansa luonnon kanssa tapahtuu, eikä niin ollen luonnon omaksiotto hänen toimestaan tarvitse selittämistä eikä ole historiallinen tulos, vaan näiden inhimillisen olemisen epäorganisten ehtojen ja tämän toimivan olemisen *erottaminen toisistaan*, erottaminen, joka on asetettu täydellisesti vasta palkkatyön ja pääoman suhteessa.

Orjuus- ja maorjuussuhteessa tätä erottamista ei tapahdu; vaan osa yhteiskunnasta kohtelee toista osaa pelkästään oman uusintamisensa *epäorganisena ja luonnollisena* ehtona. Orja ei ole missään suhteessa työnsä objektiivisiin ehtoihin; vaan työ itse niin orjan kuin maorjankin muodossa sijoitetaan tuotannon *epäorganisena ehtona* muiden luonnonolioiden joukkoon, juhdan rinnalle tai maan lisäkkeeksi.

Toisin sanoin: tuotannon alkuperäiset ehdot esiintyvät luonnonedellytyksinä, *tuottajan luonnollisina olemassaoloehtoina*, aivan kuten hänen elävä ruumiinsa, niin paljon kuin hän sitä uusintaa ja kehittää, ei ole alunperin hänen itsensä asettama, vaan esiintyy hänen itsensä *edellytyksenä*; hänen oma olemisensa (ruumiillinen) on luonnollinen edellytys, jota hän ei ole asettanut. Nämä

luonnolliset olemassaoloehdot, joihin hän suhtautuu hänelle itselleen kuuluvana epäorgaanisena ruumiina, ovat luonteeltaan kaksinaisia: 1) subjektiivisia ja 2) objektiivisia. Hän on olemassa perheen, heimon, suvun jne. jäsenenä — nämä omaksuvat sitten historiallisesti erilaisia hahmoja muitten kanssa tapahtuvan sekottumisen ja vastakohtien kautta — ja sellaisena jäsenenä hän suhtautuu tiettyyn luontoon (sanottakoon tässä vielä maahan) oman itsensä epäorgaanisena olemisena, tuotantonsa ja uusintamisensa ehtona. Yhteisön luonnollisena jäsenenä hän osallistuu yhteiseen omaisuuteen ja hänellä on siitä tietty osa hallinnassaan; samalla tavalla kuin hänellä on syntyperäisenä Rooman kansalaisena ideaalinen vaade (ainakin) *ager publicus*ukseen, ja reaalinen niin ja niin moneen juserumiin maata jne.

Hänen *omaisuutensa*, ts. suhde tuotannon luonnolliisiin edellytyksiin hänelle kuuluvina, *hänen* ominaan, on sen välittämä, että hän itse on yhteisön luonnollinen jäsen. (Sellaisen yhteisön abstraktio, jossa jäsenillä ei ole muuta yhteistä kuin kieli tms., ja tuskin sitäkään, on ilmeisesti paljon myöhempien historiallisten olojen tuote.) Suhteessa yksilöön on esimerkiksi selvää, että hän suhtautuu jopa *kieleen omanaan* vain ihmisyyhteisön luonnollisena jäsenenä. Kieli yksilön tuotteena on mahdottomuus. Mutta niiu on omaisuuskin.

Kieli itse on yhteisön tuote samalla tavalla kuin se toisessa suhteessa on itse yhteisön olemista, sen omasta puolestaan puhuvaa olemista.

{Yhteisöllinen tuotanto ja yhteisomaisuus, sellaisena kuin se esiintyy esimerkiksi Perussa, on ilmeisesti *sekundaarinen* muoto, valloittavien heimojen tuoma ja siirtämä, heimojen, jotka omakohtaisesti tunsivat yhteisomaisuuden ja yhteisöllisen tuotannon vanhassa yksinkertaisemmassa muodossa, sellaisena kuin se esiintyy Intiassa ja slaaveilla. Samoin se muoto, jonka tapaamme kelteillä Walesissa, näyttää olevan siirretty, *sekundaarinen*, valloittajien alemmalla tasolla oleville valloitetuille heimoille tuoma muoto. Näiden järjestelmien täydellistäminen ja systemaattinen kehittäminen korkeimmasta keskuksesta käsin osoittaa niiden myöhemmän synnyn. Aivan kuten Englantiin viety feodalismi oli siinä muodos-

sa paljon täydellisempi kuin Ranskassa luontaisyyntyysesti syntyneessä muodossa.)

{Vaeltavilla paimentolaisheimoilla — ja kaikki paimentolaiskansat ovat alunperin vaeltavia — maa esiintyy muiden luonnonehtojen tavoin alkeellisessa rajattomuudessaan, esimerkiksi Aasian aroilla ja ylätasangoilla. Sitä käytetään laitumena jne., sitä kuluttavat laumat, joiden varassa paimenkansat puolestaan ovat olemassa. He suhtautuvat maahan omaisuutenaan, vaikka eivät koskaan määritä tämän omaisuuden rajoja. Samoin metsästysmaa villeillä intiaaniheimoilla Amerikassa; heimo pitää tiettyä aluetta metsästysalueenaan ja puolustaa sitä väkivalloin muita heimoja vastaan, tai yrittää karkottaa muita heimoja niiden hallussaan pitämiltä alueilta. Vaeltavilla paimentolaisheimoilla yhteisö on itse asiassa aina yhdistyneenä, matkayhteisö, karavaani, lauma, ja valta- ja alistussuhteen muodot kehittyvät tämän elämäntavan ehdoista. Itse asiassa tässä *otetaan omaksi ja uusinnetaan* vain karjalauma, ei maata; sitä käytetään kuitenkin aina väliaikaisesti *yhteisesti* kulloisellakin pysähdyspaikalla.}

Ainoa raja, jonka yhteisö kohtaa suhteessaan luonnollisiin tuotannonehtoihin — maahan — (jos hyppäämme heti kiinteästi asuviin kansoihin) *ominaan*, on *toinen yhteisö*, joka jo vaatii sitä epäorgaanisena ruumiinaan. *Sota* on niin ollen yksi jokaisen tällaisen luontaisyyntyisen yhteisön alkuperäisimmistä töistä sekä omaisuuden puolustamiseksi että uuden hankkimiseksi.

(Voimme tyytyä puhumaan tässä itse asiassa alkuperäisestä maaomaisuudesta, sillä paimentolaiskansoilla on omaisuus luonnostaan olemassa oleviin maantuotteisiin — esimerkiksi lampaisiin — samalla omaisuutta laitumiin, joiden kautta ne vaeltavat. Ylipäänsä maan omistukseen sisältyy myös sen orgaanisten tuotteiden omistus.)

{Jos ihminen itse valloitetetaan maan orgaanisena lisäkkeenä, hänet valloitetetaan yhdessä tuotannonehtojen kanssa yhtenä niistä, ja niin syntyy orjuus ja maaorjuus, jotka pian väärentävät ja muuttavat kaikkien yhteisöjen alkuperäiset muodot ja tulevat niiden perustaksi. Yksinkertainen organisaatio tulee siten negatiivisesti määrättyksi.}

Omaisuus ei siis merkitse alunperin mitään muuta kuin ihmisen suhtautumista luonnollisiin tuotannonehtoihinsa hänelle kuuluvina, hänen tuotannonehtoihinsa, *hänen oman olemisensa mukana edellytettynä*; suhtautumista niihin hänen itsensä *luonnollisina edellytyksinä*, jotka niin sanoaksemme muodostavat vain hänen jatkettun ruumiinsa. Oikeastaan hän ei ole suhteessa tuotannonehtoihinsa, vaan hän on olemassa kaksinaisesti, sekä subjektiivisesti omana itsenään että objektiivisesti näissä olemassaolonsa luonnollisissa epäorgaanisissa ehdoissa.

Näiden *luonnollisten tuotannonehtojen* muodot ovat kaksinaiset: 1) ihmisen oleminen yhteisön jäsenenä; siis tämän yhteisön oleminen, yhteisön, joka on alkuperäiseltä muodoltaan *heimoyhteisö*, enemmän tai vähemmän muuttunut *heimoyhteisö*; 2) suhtautuminen *maahan* yhteisön välityksellä *sille kuuluvana*, yhteisenä maaomaisuutena, samalla yksilön *erillisessä hallinnassa olevana*, tai sillä tavalla, että vain maan hedelmät jaetaan; itse maa ja viljely sen sijaan pysyvät yhteisinä. (Kun taas *asuinsijat* jne., vaikkapa sitten skyyttalaiset vaunut, ovat sitten kuitenkin yksilön hallinnassa.) Elävälle yksilölle on luonnollinen tuotannonehto hänen kuulumisensa *luontaisyyntyiseen yhteiskuntaan*, heimoon jne. Tämä on esimerkiksi jo hänen kielensä jne. kehittymisen ehto. Hänen oma tuottava olemisensä on mahdollinen vain tällä ehdolla. Se on siten hänen subjektiivisen olemisensä ehto, yhtä lailla kuin sen ehtona on suhtautuminen maahan hänen laboratorionaan.

(*Omaisuus* on kylläkin alunperin *liikkuvaa*, sillä ihminen valtaa aluksi maan valmiit hedelmät, joihin kuuluvat muun muassa myös eläimet ja erityisesti kesytettävissä olevat eläimet. Kuitenkin taas itse tämä tila — metsästyks, kalastus, paimentolaisuus, eläminen puiden hedelmistä jne.— edellyttää aina maan omaksiottoa, joko kiinteäksi asuinpaikaksi tai vaeltamista varten tai eläinten laiduntamista varten jne.)

Omaisuus merkitsee siis *kuulumista heimoon* (yhteisöön) (sitä, että ihmisellä on siinä subjektiivis-objektiivisen olemassaolon perusta) ja tämän yhteisön maahan suhtautumisen, suhtautumisen maahan epäorgaanisena ruumiij-

naan, välityksellä yksilön suhtautumista maahan, tuotannon ulkoiseen alkuehtoon (koska maa on samalla kertaa raaka-aine, työkalu, hedelmä), hänen yksilöllisyyteensä kiinteästi kuuluvana edellytyksenä, sen olemistapana. *Me palautamme tämän omaisuuden suhtautumiseen tuotannon ehtoihin.* Miksei suhtautumiseen kulutukseen, kun yksilön tuottaminen rajoittuu alunperin hänen oman ruumiinsa uusintamiseen ottamalla omaksi valmiita luonnon itsensä kulutusta varten valmistamia esineitä? Jopa siinä, missä valmiit esineet on vain löydettävä, keksittävä, vaatii tämäkin pian subjektin puolelta ponnistusta, työtä — kuten metsästyksessä, kalanpyynnissä, paimentamisessa — ja tiettyjen kykyjen tuottamista (ts. kehittämistä). Mutta olotilat, joissa voidaan käydä käsiksi saatavilla olevaan ilman mitään työkaluja (siis jo itse tuotantoon määrättyjä työn tuotteita) ilman muodon muuttamista (mikä tapahtuu jo paimentamisessa) jne., ovat hyvin nopeasti ohimeneviä, eikä niitä voi pitää missään normaalitilana, ei myöskään normaaleina alkutiloina. Sitä paitsi tuotannon alkuperäiset ehdot sisältävät tietenkin suoraan, ilman työtä kulutettavat ainekset, kuten hedelmät, eläimet jne.; siis kulutusvaranto esiintyy itse *alkuperäisen tuotantovarannon* osana.

Heimoyhteisöön (johon yhteisö alunperin palautuu) perustuvan omaisuuden perusehto — heimon jäsenenä oleminen — tekee heimon voittaman vieraan heimon, alistetun, *omaisuudettomaksi* ja heittää sen itsensä niiden uusintamisen *epäorganisten ehtojen* joukkoon, joihin yhteisö suhtautuu ominaan. Orjuus ja maaorjuus ovat niin ollen vain heimoyhteisöön perustuvan omaisuuden edelleenkehittyviä. Ne muuttavat välttämättä kaikki sen muodot. Vähiten ne pystyvät tähän aasialaisessa muodossa. Manufaktuurin ja maanviljelyn itseriittoisessa yhteydessä, johon tämä muoto perustuu, ei [muiden yhteisöjen] valloittaminen ole niin välttämätön ehto kuin siellä, missä *maaomaisuus, maanviljely*, on yksinomaisesti hallitseva. Toisaalta, koska yksilöstä ei tässä muodossa tule koskaan omistajaa, vaan ainoastaan haltija, hän on pohjimmaltaan itse sen omaisuutta, sen orja, jossa yhteisöjen yhteys on olemassa, eikä orjuus kumoa tässä työn ehtoja eikä muuta olennaista suhdetta,

[g] Yhteisön ja siihen perustuvan omistuksen
hajoamisen syyt]

Nyt on edelleen selvää:

Omaisuus, sikäli kuin se on vain tietoista suhtautumista (ja yksilöön nähden yhteisön asettama ja laiksi julistama ja lakina takaama) tuotannonehtoihin *hänen* ominaan, tuottajan oleminen esiintyy siis olemisena *hänelle kuuluvissa* objektiivisissa tuotannonehdoissa, — omaisuus todellistuu vasta itse tuotannon välityksellä. Todellinen omaksiotto ei tapahdu vasta ajatellussa, vaan toimivassa, todellisessa suhteessa näihin ehtoihin — niiden todellisessa asettamisessa hänen subjektiivisen toimintansa ehtoina.

Samalla on kuitenkin selvää, että *nämä ehdot muuttavat*. Vasta metsästäväällä heimo tekee maa-alueesta metsästysreviiriin; vasta viljely asettaa maan yksilön laajennetuksi ruumiiksi. Sen jälkeen kun *Roman kaupunki* oli rakennettu ja sitä ympäröivä maaseutu sen kansalaisten viljelemä — olivat yhteisön edellytykset tulleet toisiksi kuin ennen. Näiden kaikkien yhteisöjen päämäärä on säilyminen; ts. *sen muodostavien yksilöiden uusintaminen omistajina, ts. samassa objektiivisessa olemassaolotavassa, joka samalla muodostaa jäsenten suhtautumisen toisiinsa ja niin ollen yhteisön itsensä. Tämä uusintaminen on kuitenkin samalla välttämättä uuden tuottamista ja vanhan muodon tuhoamista*. Esimerkiksi siellä, missä kunkin yksilön pitää hallita niin ja niin monta tynnyrinalaa maata, väestön kasvu on jo sen esteenä. Jos tätä kasvua on ohjattava, niin on perustettava siirtokuntia, ja tämä tekee valloitus sodan välttämättömäksi. Sen myötä orjia jne. Ager publicuksen laajeneminen myös, ja sen mukana patriisit, jotka edustavat yhteisöä.

Siten vanhan yhteisön säilyttäminen sisältää niiden ehtojen tuhoamisen, joihin se perustuu, muuttuu vastakohtakseen. Jos esimerkiksi ajateltaisiin, että tuottavuutta voitaisiin lisätä samassa tilassa kehittämällä tuotantovoimia jne. (tämähän on kaikkein hitainta juuri perinteisessä maanviljelyssä), niin tämä merkitsisi uusia työtapoja, uusia työyhdistelmiä, päivän suuren osan käyttä-

mistä maanviljelyyn jne., ja kumoaisi tätä tietä yhteisön vanhat taloudelliset ehdot. Itse uusintamistapahtumassa eivät muutu ainoastaan objektiiviset ehdot, esimerkiksi kylästä tulee kaupunki, salosta peltoaukea jne., vaan myös tuottajat muuttuvat tuodessaan uusia kykyjä esiin itsestään, kehittävät itseään tuotannon kautta, muovauttavat itseään uudelleen, muodostavat uusia voimia ja käsityksiä, uusia kanssakäymistapoja, uusia tarpeita, uuden kielen.

Mitä perinteisempi on itse tuotantotapa — ja tämä säilyy pitkään maanviljelyksessä; vielä pitempään itämaisessa maanviljelyn ja manufaktuurin toisiaan täydentävässä yhteydessä — ts. mitä suuremmassa määrin omaksioton *todellinen prosessi* pysyy samanlaisena, sitä muuttumattomampia ovat vanhat omaisuusmuodot ja niin ollen myös yhteisö ylipäätään.

Missä yhteisön jäsenet on jo erotettu yksityisomistajina itsestään kaupunkiyhteisönä ja kaupungin alueen omistajina, siellä tulevat jo esiin ehdot, joiden nojalla yksilö voi *menettää* omaisuutensa, ts. kaksinaisen suhteen, joka tekee hänestä tasaveroisen kansalaisen, yhteisön jäsenen ja *omistajan*. Itämaisessa muodossa tällainen *menettäminen* on tuskin mahdollista, paitsi aivan ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta, koska yhteisön erillinen jäsen ei milloinkaan ole vapaassa suhteessa yhteisöön, jolloinka hän voisi menettää siteensä (objektiivisen, taloudellisen siteensä) siihen. Hän on kasvanut siihen kiinni. Tämä johtuu myös manufaktuurin ja maanviljelyn, kaupungin (kylän) ja maaseudun yhdistämisestä.

Antiikin kansoilla [kreikkalaisilla ja roomalaisilla] manufaktuuri esiintyy jo turmeltumisena (se on vapautettujen, klienttien, muukalaisten toimi) jne. Tämä tuottavan työn kehitys (vapautettuna puhtaasta alistamisesta maanviljelylle kotitaloustyönä, vapaiden työnä maanviljelyä ja sotaa varten, tai jumalanpalvelua ja yhteisöä varten — kuten talojen, teiden ja temppelien rakentaminen — käytettynä manufaktuurina), jota välttämättä kehittävät kanssakäyminen muukalaisten kanssa, orjat, halu vaihtaa lisätuote jne., hajottaa tuotantotavan, jonka varassa yhteisö on, ja jonka varassa niin ollen on myös *objektiivisesti erillinen yksilö*, ts. roomalaiseksi, kreikkalai-

seksi jne. määritetty yksilö. Samalla tavalla vaikuttaa vaihto, velkaantuminen jne.

Alkuperäisellä yhteydellä yhteisön (heimon) erityisen muodon ja vastaavan luonnon omistuksen välillä — omistuksen eli suhtautumisen tuotannon objektiivisiin ehtoihin luonnonolemisenä, yhteisön välittämänä yksilön objektiivisena olemisenä — tällä yhteydellä, joka toisaalta esiintyy erityisenä omaisuusmuotona, on elävä todellisuutensa itse tiettyssä *tuotannon tavassa*, tavassa, joka ilmenee sekä yksilöiden suhtautumisessa toisiinsa että heidän tietyinä toimivana suhtautumisenaan epäorganiseen luontoon, tietyinä työtapana (työ on aina perhetyötä, usein yhteisötyötä). Ensimmäinen suuri tuotantovoima on yhteisö itse; tuotannehtojen erityislajeja (esim. karjanhoitoa, maanviljelyä) varten kehittyy erityisiä tuotantotapoja ja erityisiä tuotantovoimia, sekä subjektiivisia, yksilöiden ominaisuuksina esiintyviä että objektiivisia.

Työtä tekevien subjektien tuotantovoimien kehityksen tietty taso — jota vastaavat heidän tietyt suhteensa toisiinsa ja luontoon, — siihen palautuu viime kädessä sekä heidän yhteisönsä että siihen perustuva omaisuus. Tiettyyn pisteeseen asti tapahtuu uusintaminen. Sitten se muuttuu hajoamiseksi.

Omaisuus merkitsee siis alunperin (aasialaisessa, slaavilaisessa, antiikin kansojen ja germaanisessa muodossa) työtä tekevän (tuottavan tai itsensä uusintavan) subjektin suhtautumista tuotantonsa tai uusintamisensa ehtoihin ominaan. Sillä on niin ollen erilaisia muotoja tämän tuotannon ehdoista riippuen. Tuotannon itsensä tarkoituksena on tuottajan uusintaminen näissä hänen objektiivisissa olemisen ehdoissaan ja näine ehtoineen. Tämä yksilön suhtautuminen työehtoihin omistajana — mikä siis ei ole työn, ts. tuotannon tulos, vaan edellytys — edellyttää yksilön tiettyä olemista heimoyhteisön tai yhteisön jäsenenä (yhteisön, jonka omaisuutta hän itse on tiettyyn pisteeseen asti).

Orjuus, maaorjuus jne., jossa työntekijä itse esiintyy tuotannon luonnonehtojen joukossa kolmanteen yksilöön tai yhteisöön nähden (näin ei ole asian laita itämaiden orjuuden yleisessä tapauksessa, näin on *vain* eurooppalai-

selta näkökannalta), siis omaisuus ei enää ole itse työtä tekevän yksilön suhtautumista työn objektiivisiin ehtoihin, — on aina sekundaarinen, ei koskaan alkuperäinen, vaikkakin yhteisöön ja työhön yhteisössä perustuvan omaisuuden välttämätön ja johdonmukainen tulos.

On kylläkin hyvin yksinkertaista kuvitella, että voimakas, fyysisesti ylivoimainen yksilö pyydystettyään ensin eläimen pyydystää sitten ihmisen pannakseen tämän pyydystämään eläimiä; sanalla sanoen käyttää ihmistä unsintamisensa luonnostaan saatavilla olevana ehtona (jolloin hänen oma työnsä palautuu hallitsemiseen jne.) kuten mitä muuta luonnonoliota tahansa. Mutta sellainen näkemys on lattea, — niin oikea kuin se saattaa olla, — annettun heimoyhteisön tai yhteisön näkökannalta — koska se lähtee *erillisten* ihmisten kehityksestä.

Ihminen erillistyy vasta historiallisen prosessin kautta. Hän esiintyy alunperin *lajioliona, heimo-oliona, laumaeläimenä* — joskaan ei suinkaan *ζῶον πολιτικόν*⁵⁹ poliittisessa mielessä. Vaihto itse on eräs tämän erillistämisen pääkeino. Se tekee laumayhteisön tarpeettomaksi ja hajottaa sen. Pian asia on kääntynyt niin, että ihminen suhtautuu itseensä enää vain erillisenä, mutta erillisiksi asettamisen keinot tekevät hänet yleiseksi ja tavalliseksi yhteisö-olioksi. Tässä yhteisössä yksilön objektiivinen oleminen omistajana, sanokaamme esimerkiksi maanomistajana, on edellytetty, ja sitä paitsi tiettyjen ehtojen vallitessa, jotka kahlehtivat hänet yhteisöön tai pikemminkin muodostavat yhden renkaan hänen kahleessaan. Porvarillisessa yhteiskunnassa esimerkiksi työläinen on täysin vailla objektiivista olemista, hän on olemassa subjektiivisesti; mutta esineestä, joka on *häntä vastassa*, on nyt tullut *tosi yhteisö*, jonka hän yrittää syödä suhunsa ja joka syö hänet.

Kaikki muodot (enemmän tai vähemmän luontaissyntyisiä, mutta kaikki samalla myös historiallisen prosessin tuloksia), joissa yhteisö edellyttää subjektit tietyissä objektiivisessa yhteydessä tuotannonehtojensa kanssa tai joissa tietty subjektiivinen oleminen edellyttää itse yhteisöjä tuotannonehtoina, vastaavat välttämättä vain rajoitettua, ja periaatteellisesti rajoitettua tuotantovoimien kehitystä. Tuotantovoimien kehitys hajottaa ne ja

niiden hajoaminen on itse inhimillisten tuotantovoimien kehitystä. Ensin työskennellään tietystä perustasta lähtien — aluksi luontaissyntyisestä — sitten historiallisesti edellytetystä. Mutta silloin tämä perusta tai edellytys itse kumotaan tai asetetaan häviäväksi edellytykseksi, joka on tullut liian ahtaaksi kehittyvälle ihmisjoukolla [Menschenpack].

Sikäli kuin antiikin omaisuus esiintyy jälleen nykyaisessa palstaomaisuudessa, se kuuluu itse poliittisen taloustieteen piiriin ja tulemme siihen maaomaisuutta käsittelevässä jaksossa.

(Kaikkeen tähän on palattava syvällisemmin ja seikkaperäisemmin.)

[2) KAPITALISTISTEN TUOTANTOSUHTEIDEN HISTORIALLINEN SYNTYPROSESSI]

[a) Miten työntekijän esikapitalistiset suhtautumismuodot objektiivisiin työehtoihin hajoavat]

Tällä erää on kysymys lähinnä tästä: työn suhtautuminen pääomaan tai työn objektiivisiin ehtoihin pääomana edellyttää historiallista prosessia, joka hajottaa ne eri muodot, joissa työläinen on omistaja tai omistaja tekee työtä.

Siis tarkoitetaan ennen kaikkea seuraavia kohtia:

1) Sen suhteen *hajoaminen*, joka työläisellä on maahan luonnollisena tuotannonehtona, maahan, johon hän suhtautuu omana epäorganaisena olemisenaan, voimiensa laboratoriona ja tahtonsa valtapiirinä. Kaikki muodot, joissa tämä omaisuus esiintyy, edellyttävät *yhteisöä*, jonka jäsenet, vaikka heidän välillään voi olla muodollisia eroja, ovat sen jäseninä *omistajia*. Tämän omaisuuden alkuperäinen muoto on niin ollen *itse välitön yhteisomaisuus (itämainen muoto)*, muuttuneena slaavilaisilla; vastakohtaksi kehittyneenä, mutta kuitenkin vielä salaisena, vaikkakin vastakohtaisena perustana antiikin ja germaanisessa omaisuudessa).

2) *Niiden suhteiden hajoaminen*, joissa työläinen esiintyy *työvälineen omistajana*. Niin kuin yllä mainittu maaomaisuuden muoto edellyttää *todellista yhteisöä*, niin tämä

työvälineen oleminen työläisen omaisuutta edellyttää manufaktuurityön kehityksen erityistä muotoa *käsityönä*; tähän liittyy ammattikunta-korporaatiolaitos jne. (Muinaitämaista manufaktuuria voidaan tarkastella jo kohdassa 1.) Tässä työ on itse vielä puolittain taiteellista, puolittain itsetarkoitus jne. Mestarin taito. Kapitalisti itse on vielä mestari. Erityisen työtaitavuuden myötä turvattu työvälineen hallinta jne. jne. Sitten tietyissä määrin työtapojen perinnöllisyys työorganisaation ja työvälineen kanssa. Keskiajan kaupunkilaitos. Työ on vielä työntekijän omaa; tiettyä yksipuolisten kykyjen itseriittoista kehitystä jne.

3) Molempiin sisältyy se, että työläisellä on ennen tuotantoa hallinnassaan kulutustarvikkeet, jotka ovat tarpeen tuottajana — siis tuotannon aikana, *ennen* sen päättymistä — elämistä varten. Maaomistajana hänellä on tarpeellinen kulutusvaranto välittömästi käytössään. Käsityömestarina hän on perinyt, ansainnut, säästänyt sen kokoon, ja käsityöläisen oppilaana hän on ensin *oppipoika*, jolloin hän ei esiinny vielä lainkaan varsinaisena itsenäisenä työläisenä, vaan on patriarkaalisesti isäntänsä ruoassa. Todellisena kisällinä hänellä on tietty yhteisosallisuus mestarin omistamaan kulutusvarantoon. Jos se ei olekaan kisällin *omaisuutta*, niin se on kuitenkin ammattikunnan sääntöjen, perinteiden jne. nojalla hänen myötähallinnassaan jne. (tähän on perehdyttävä tuonnempana).

4) Toisaalta yhtä lailla niiden suhteiden *hajoaminen*, joissa *itse työläiset*, itse elävät työkyvyt kuuluvat vielä *välittömästi objektiivisten tuotannonehtojen joukkoon*, ja otetaan omaksi sellaisina — ovat siis orjia tai maaorjia. Pääomalle ei työläinen ole tuotannonehto, vaan työ. Jos sen voi tehdä koneet tai jopa vesi tai ilma, sitä parempi. Eikä pääoma ota omakseen työläistä, vaan hänen työnsä — ei välittömästi, vaan vaihdon välittämänä.

Nämä ovat nyt toisaalta historiallisia edellytyksiä sille, että työläinen olisi olemassa vapaana työläisenä, vailla objektiivisia työnehtoja, puhtaasti subjektiivisena työkykynä tuotannon objektiivisia ehtoja vastassa, objektiivisia ehtoja *hänen ei-omaisuutenaan*, *vieraana omaisuutena*, itseään varten olevana arvona, pääomana.

Toisaalta herää kysymys, mitkä ehdot ovat tarpeen, jotta työläinen löytää *pääoman* vastassaan olevana.

{Pääoman kaavaan, jossa elävä työ suhtautuu sekä raaka-aineeseen että työvälineeseen että työn aikana tarvittaviin elintarpeisiin negatiivisina, ei-omaisuutena, *sisältyy* aluksi *ei-maaomaisuus* eli siinä on kielletty sellainen olotila, jossa työtä tekevä yksilö suhtautuu maahan omanaan, ts. tekee työtä, tuottaa maan omistajana. Parhaassa tapauksessa hän ei ainoastaan suhtaudu työläisenä maahan, vaan maan omistajana itseensä työtä tekevänä subjektina. Maaomaisuus sisältää mahdollisuutena sekä raaka-aineen että alkuperäisen työvälineen, maan itsensä sekä sen itsestään kasvaneiden hedelmien omistuksen. Alkuperäisimmässä muodossa suhtautuminen maahan omistajana merkitsee raaka-aineen, työvälineen ja maan itsensä, eikä työn luomien elintarpeiden löytämistä siitä. Kun tämä suhde on jo uusinnettu, esiintyy maaomaisuuteen, sen primitiivisissä muodoissa, sisältyvinä sekundaarisia työvälineitä ja työn itsensä luomia maanhedelmiä. Tämä historiallinen tila kielletään siis ensin täydempänä omaisuussuhteena työläisen suhteessa työnehtoihin pääomana. Tämä on historiallinen tila n:o 1, joka on kielletty tai edellytetty historiallisesti hajonneeksi tässä suhteessa.

Mutta toiseksi, missä *työvälineen omistus* eli työläisen suhtautuminen työvälineeseen omana, missä hän työskentelee työvälineen omistajana (mikä edellyttää samalla välineen alistamista hänen yksilölliselle työlleen, ts. edellyttää työn tuotantovoiman erityistä rajoitettua kehitystasetta), missä tämä *työläisen* muoto *omistajana* tai *työtä tekevän omistajan* muoto on jo asetettu itsenäisenä muotona* *maaomaisuuden* rinnalla ja ulkopuolella — on jo edellytetty toinen historiallinen vaihe ensimmäisen rinnalla ja ulkopuolella, vaihe, jonka täytyy olla

* Toisin sanoin: työn käsityömainen ja kaupunkilainen kehitys — jotka eivät ole kuten ensimmäisessä tapauksessa maaomaisuuden aksidenssina ja sille alistettuna; missä siis raaka-aine ja elintarpeet ovat vasta välitettynä käsityöläisen omaisuutta, hänen käsityönsä välittämänä, hänen työvälineomaisuutensa välittämänä.

jo huomattavasti muuttunut *tämän toisen omaisuuden lajin tai työläitekevän omistajan lajin itsenäistymisen* vuoksi.

Koska työväline on jo itse työn tuote, siis elementti, joka muodostaa omaisuutta, on jo työn asettama, ei yhteisö, tarkoitetaan yhteisöä, johon tämän lajin omaisuus perustuu voi tässä enää esiintyä luontaissyntyisessä muodossa niin kuin ensimmäisessä tapauksessa, vaan jo itse tuotettuna, syntyneenä, sekundaarisena, jo työläisen itsensä tuottamana yhteisönä. On selvää, että missä työvälineen omistus on suhtautumista työn tuotannon ehtoihin omaisuutena, esiintyy työväline todellisessa työssä *vain* yksilöllisen työn *välineenä*; taito ottaa työväline todella omaksi, käsitellä sitä työvälineenä esiintyy työläisen erityisenä valmiutena, joka asettaa hänet instrumentin omistajaksi. Lyhyesti sanottuna ammattikuntalaitoksen olennainen luonne (käsityömäisen työn olennainen luonne subjektinsa, omistajan konstituivana) on palautettava suhtautumiseen tuotantoinstrumenttiin (työvälineeseen omaisuutena) erotukseksi suhtautumisesta maahan (raaka-aineeseen sellaisenaan) omana. Se että suhtautuminen tähän yhteen tuotannonehtojen momenttiin konstituoii työtä tekevän subjektin omistajana, tekee hänestä työtä tekevän omistajan, tämän historiallinen tila n:o 2, joka luonteensa mukaisesti voi olla olemassa vain muuttuneen ensimmäisen tilan vastakohtana tai, jos niin halutaan, samalla sen täydennyksenä — tämä on samalla tavoin kielletty pääoman ensimmäisessä kaavassa.

Kolmas *mahdollinen muoto*, työntekijän suhtautuminen omistajana ainoastaan elintarvikkeisiin, niiden löytäminen valmiina työtä tekevän subjektin luonnollisena ehtona suhtautumatta maahan ja työvälineeseen, siis myös itse työhön omana, on pohjimmaltaan orjuuden ja maaorjuuden kaava, joka on kielletty, asetettu historiallisesti hajonneeksi tilaksi työläisen suhteessa tuotannonehtoihin pääomana.

Omaisuuden alkumuodot palautuvat välttämättä suhteeseen tuotannon ehtona oleviin eri objektiivisiin momentteihin omina; ne muodostavat yhteisön eri muotojen taloudellisen perustan yhtä lailla kuin niillä puolestaan on edellytyksenä tietyt yhteisön muodot. Näitä muotoja

muuttaa olennaisesti itse työn siirtäminen *objektiivisten tuotannonehtojen joukkoon* (maaorjuus ja orjuus), minkä vuoksi kaikkien n:o 1:een sijoittuvien omaisuusmuotojen yksinkertaisesti vahvistava luonne katoaa ja muuttuu. Ne kaikki sisältävät orjuuden mahdollisuutena ja niin ollen omana kumoutumisenaan. Mitä tulee n:o 2:een, jossa työn erityinen laatu, mestarin taito työssä, ja sitä vastaavasti työväliseen omistus on samaa kuin tuotannonehtojen omistus — niin se sulkee tosin orjuuden ja maaorjuuden pois; mutta se voi saada kastilaitoksessa vastaavan negatiivisen kehityksen.}

{Kolmas omaisuusmuoto — elintarpeiden omistus — kun se ei palaudu orjuuteen tai maaorjuuteen, ei voi sisältää *työtä tekevän* yksilön suhdetta tuotannon ja niin ollen olemisen ehtoihin. Se voi niin ollen olla vain maaomaisuutensa menettäneen alkuperäiseen maaomaisuuteen perustuneen yhteisön jäsenen suhde, jäsenen, joka ei ole vielä edennyt n:o 2:n lajiseen omaisuuteen, niin kuin Rooman plebs panes et circenses⁶⁰ -aikaan.}

{Feodaalisen seurueen suhde lääninherraansa eli henkilökohtainen palvelussuhde on olennaisesti erilainen. Sillä se muodostaa pohjimmaltaan vain maanomistajan itsensä olemassaolotavan, maanomistajan, joka ei enää tee työtä, vaan jonka omaisuus sisältää tuotannonehtojen joukkoon kuuluvana itse työläisen maaorjana jne. Tässä *herruussuhde* esiintyy olennaisena omaksioton suhteena. Eläimeen, maahan jne. ei pohjimmaltaan voi olla herruussuhdetta omaksioton nojalla, vaikka eläin palvelee. Vieraan *tahdon* omaksiotto on herruussuhteen edellytys. Tahtoa vailla oleva, kuten esimerkiksi eläin voi siis kyläkin palvella, mutta se ei tee omistajasta *herra*a. Näemme tässä kuitenkin sen verran, että *herruus- ja alistussuhteet* kuuluvat samoin tähän tuotantoinstrumenttien omaksioton kaavaan. Nämä suhteet muodostavat kaikkien alkuperäisten omistussuhteiden ja tuotantosuhteiden kehityksen ja tuhoutumisen alkuperäisen käyteen, samoin kuin ne myös ilmaisevat niiden rajoittuneisuuden. Tosin ne uusinnetaan pääomassa — välitetyssä muodossa — ja siten ne muodostavat yhtä lailla sen hajoamisen käyteen ja ovat sen rajoittuneisuuden vertauskuva.}

{»Oikeus myydä itsensä ja omaisensa hädässä oli ikävä yleinen oikeus; se päti sekä pohjoisessa että kreikkalaisilla että Aasiassa; velkojan oikeus ottaa orjakseen velallinen, joka ei pystynyt maksamaan, ja maksun ottaminen hänen työnsä välityksellä tai myymällä hänet henkilönä, mikäli se riitti, oli melkein yhtä laajalle levinyt» (*Niebuhr. Römische Geschichte. Erster Theil, s. 600.*)}

{*Niebuhr* sanoo eräässä paikassa, että Augustuksen aikana kirjoittaneille kreikkalaisille kirjailijoille oli vaikeata käsittää patriisien ja plebeijien välinen suhde, että he käsittivät sen väärin ja sekoittivat tämän suhteen patronusten ja klienttien väliseen suhteeseen mukaan sen vuoksi, että he

»kirjoittivat aikana, jolloin rikkaat ja köyhät olivat ainoat todelliset kansalaisluokat; jolloin hädänalainen, olipa hänen syntyperänsä miten jalo tahansa, tarvitsi suojelijaa, ja miljonääriä, olipa hän vaikka vapautettu orja, etsittiin suojelijaksi. Perityistä riippuvuusuhteisista he tunsivat tuskin jälkeäkään» (mts. 620).}

{»Käsityöläiset olivat molemmissa luokissa» (*metoikeissa** ja *vapautetuissa ja heidän jälkeläisissään*) »ja maataloudesta luopunut plebeiji otti näille säädetyt rajoitetut kansalaisoikeudet. Heiltä ei myöskään puuttunut *laillisten ammattikuntien* kunniaa; ja heidän ammattikuntiaan pidettiin niin suurella arvolla, että niiden perustajaksi mainittiin Numa; niitä oli 9: soittajat, kultasepät, kirvesmiehet, värjärit, satulasepät, nahkurit, kuparisepät, savenväläjät ja yhdeksäs ammattikunta muille ammattilaisille yhteisesti... Jotkut heistä olivat itsenäisiä kaupungin ulkopuolella asuvia kansalaisia; isopoliitteja, joilla ei ollut suojelijaa — jos sellainen oikeus oli; epävapaiden jälkeläisiä, joiden side oli hajonnut heidän suojelijansa koko suvun kuoleamisen vuoksi; näille vanhojen kansalaisten ja yhteisön riitely oli epäilemättä yhtä vierasta kuin Firenzen ammattikunnille Guelfien ja Ghibellien sukuriidat: epävapaat olivat ehkä vielä kaikki patriisien käskyvallassa» (mts. 623).}

* — muukalainen. *Toim.*

[b) Objektiivisten työehtojen eroaminen itse työstä. Alkuperäinen pääomanmuodostus]

Toiselta puolen edellytetään historiallisia prosesseja, jotka ovat saattaneet jonkin kansakunnan jne. yksilöiden suuren joukon, joskaan eivät aluksi vapaiden työläisten tilaan, niin kuitenkin sellaisten työntekijäin, jotka ovat sitä δούλοι,* työläisten, joiden ainoa omaisuus on heidän työkykynsä ja mahdollisuus vaihtaa se saatavilla oleviin arvoihin. Yksilöitä ovat vastassa tuotannon kaikki objektiiviset ehdot *vieraana omaisuutena*, heidän *ei-omaisuutenaan*, mutta samalla *arvoina* vaihdettavia, niin ollen tiettyssä määrin omaksi otettavia elävän työn avulla. Sellaiset historialliset hajoamisprosessit ovat myös niiden riippuvuussuhteiden hajoamista, jotka kytkevät työläisen maahan ja maan omistajaan; mutta edellyttävät tosiasiallisesti hänen omistavan elintarpeensa — tämä on todellisuudessa hänen maasta irrottamisensa prosessi, niiden maaomaisuussuhteiden hajoaminen, jotka konstituivat hänet yeomanina, vapaana työtä tekevänä pienenä maanomistajana tai vuokraajana (kolonina), vapaana talonpoikana**; sellaisten ammattikuntasuhteiden hajoaminen, jotka edellyttävät työläisen omistavan työinstrumenttinsa ja itse työn tiettyinä käsityömäisenä taitavuutena, omaisuutena (eikä vain sen lähteenä). Nämä historialliset hajoamisprosessit ovat klientelisuhteiden hajoamista, klientelisuhteiden eri muodoissaan, joissa *ei-omistajat* esiintyvät herransa suojattijoukossa lisätuotteen myötäkuluttajina ja kantavat vastikkeeksi herransa palveluspukua, ottavat osaa hänen riitoihinsa, tekevät henkilökohtaisia palveluksia, kuviteltuja tai todellisia jne.

Lähempi tarkastelu osoittaa, että kaikissa näissä hajoamisprosesseissa hajoavat sellaiset tuotannon suhteet, joissa käyttöarvo, tuotanto välitöntä käyttöä varten on vallitseva. Vaihtoarvolla ja sen tuotannolla on edellyksenä toisen muodon vallitsevuus; niin ollen kaikissa

* — mahdollisesti. *Toim.*

** Yhteisöllisen omaisuuden ja todellisen yhteisön vielä vanhempien muotojen hajoaminen on itsestään selvä asia.

näissä suhteissa luontaisuuritukset ja luontaismaksut ovat vallitsevia rahamaksuihin ja rahasuurituksiin nähden. Mutta tämä vain ohimennen. Lähemmässä tarkastelussa käy samaten selville, että kaikki hajonneet suhteet olivat mahdollisia vain aineellisten (ja niin ollen myös henkisten) tuotantovoimien tietyn kehitystason myötä.

Tässä on ennen muuta kysymys seuraavasta: hajoamisprosessi, joka muuttaa jonkin kansakunnan jne. yksilöiden suuren joukon *δούλοι* vapaiksi palkkatyöläisiksi (yksilöiksi, jotka vain heidän omaisuudettomuutensa pakottaa työhön ja työnsä myyntiin), ei edellytä toisaalta sitä, että näiden yksilöiden siihenastiset tulolähteet ja osaksi omaisuusehdot ovat kadonneet, vaan päinvastoin sitä, että vain niiden käyttö on muuttunut toiseksi, että niiden olemisen tapa on muuttunut, että ne ovat siirtyneet vapaana varantona toisiin käsiin tai osaksi jääneet samoihinkin. Mutta näin paljon on selvää: sama prosessi, joka on erottanut joukon yksilöitä siihenastisista (tavalla tai toisella) myönteisistä suhteista *työn objektiivisiin ehtoihin*, on kieltänyt nämä suhteet ja siten muuttanut nämä yksilöt vapaiksi työläisiksi, sama prosessi on potentiaalisesti vapauttanut nämä *työn objektiiviset ehdot* (maan, raaka-aineen, elintarpeet, työvälineet, rahan tai kaiken tämän yhdessä) niiden siihenastisesta sidonnaisuudesta niistä nyt erotettuihin yksilöihin. Ne ovat vielä saatavilla, mutta toisessa muodossa, vapaana varastona, joihin nähden kaikki vanhat poliittiset jne. suhteet on hävitetty, ja jotka nyt ovat arvojen, itsestään pysyvien arvojen muodossa näitä irrotettuja, omaisuudettomia yksilöitä vastassa.

Sama prosessi, joka on asettanut massan vapaina työläisinä *objektiivisia työehtoja* vastaan, on asettanut myös nämä ehdot *pääomana* vapaita työläisiä vastaan. Historiallinen prosessi johti siihen asti sidottujen elementtien erottamiseen; tulos ei niin ollen ole se, että jokin elementeistä katoaa, vaan että kukin niistä esiintyy negatiivisessa suhteessa toiseen: vapaa työläinen (mahdollisuutena) toisella puolen, pääoma (mahdollisuutena) toisella. Vapaiksi työläisiksi muutettujen luokkien erottamisen objektiivisista ehdoista täytyy yhtä lailla esiintyä

näiden samojen ehtojen itsenäistymisenä vastakkaisessa kohtiossa.

Jos pääoman ja palkkatyön suhdetta ei tarkastella tuotannon kokonaisuutta jo määräävänä ja hallitsevana*, vaan historiallisesti syntyvänä, (ts. jos tarkastellaan rahan alkuperäistä muuttumista pääomaksi, vaihtoprosessia toisella puolen vain mahdollisuutena olemassa olevan pääoman ja toisella vain mahdollisuutena olemassa olevien vapaiden työläisten välillä), niin on tietenkin väkisin tehtävä se yksinkertainen huomio, josta taloustieteilijät tekevät suuren asian, että pääomana esiintyvällä puolella on oltava hallinnassaan raaka-aineita, työvälineitä ja elintarvikkeita, jotta työläinen voi elää tuotannon aikana, ennen tuotannon loppuunsaattamista.

Tämä esiintyy edelleen siten, että kapitalistin taholla on täytyntä tapahtua kasautuminen ([palkka] työtä edeltänyt, eikä [palkka] työstä versonnut kasautuminen), joka antaa hänelle kyvyn panna työläinen työhön ja pitää hänet toimeliaana, ylläpitää hänet elävänä työvoimana**. Tämä pääoman teko, joka on riippumaton työstä, ei ole työn asettama, siirretään sitten edelleen tästä pääoman syntyhistoriasta nykyisyyteen, muutetaan sen todellisuuden ja toiminnassa olon, sen itsemuodostuksen momentiksi. Sitten siitä johdetaan pääoman ikuinen oikeus vieraan työn hedelmiin, tai pikemminkin kapitalis-

* Sillä tässä tapauksessa palkkatyön ehtona edellytetty pääoma on palkkatyön oma tuote ja sen itsensä ehtona sen itsensä edellyttämä.

** Niin pia nkuin pääoma ja palkkatyö kerran on asetettu omi- na edellytyksinään, itse tuotannon edellytyksenä olevana perustana, ilmenee asia aluksi niin, että niiden raaka-aineiden ja työvälineiden lisäksi, jotka ovat tarpeen, jotta työläinen uusintaa itsensä, luo tarpeelliset elintarvikkeet, ts. realisoi *välttämättömän työn*, kapitalistilla on hallinnassaan raaka-aineet ja työvälineet, joilla työläinen realisoi lisätyön, ts. luo todellakin kapitalistin voiton. Pidemmälle menevässä analyysissä tämä ilmenee niin, että työläinen luo kapitalistille pääoman muodossa alituisesti kaksinaisen varaston, josta osa täyttää jatkuvasti hänen olemassaolonsa ehdot, osa kapitalistin olemassaolon ehdot. Kuten olemme nähneet, lisäpääomassa — ja lisäpääomassa suhteessa vedenpaisumusta edeltävään suhteeseensa työhön — on *todellinen, nykyinen pääoma*, sen jokainen elementti yhtäläisesti esineellistettyä ja pääoman omakseen ottamaa *vierasta työtä, joka on otettu omaksi* ilman vaihtoa, ilman siitä riittävää vastiketta.

tinen voitonhankintatapa kehitellään vastikkeiden vaihdon yksinkertaisista ja »oikeudenmukaisista» laeista.

Rahan muodossa käsilläoleva rikkaus voi vaihtua työn objektiivisiin ehtoihin vain, kun ja jos nämä ehdot on erotettu itse työstä. Että rahaa voidaan osaksi kasata pelkästään vastikkeiden vaihdon tietä, sen olemme nähneet; mutta tämä muodostaa niin merkityksettömän lähteen, että historiallisesti se ei ole maininnan arvoinen — edellyttäen, että raha hankitaan oman työn vaihdolla. Pääomaksi varsinaisessa merkityksessä, teollisuuspääomaksi muutetaan pikemminkin koronkiskonnan (erityisesti suhteessa maaomaisuuteen harjoitetun) ja kauppavoittojen avulla kasattu liikkuva onraisuus — rahaomaisuus. Jäljempänä meillä on vielä tilaisuus puhua enemmän molemmista muodoista sikäli kuin ne eivät esiinny itse pääoman muotoina, vaan varhempina rikkauden muotoina, pääoman edellytyksinä.

Kuten olemme nähneet, pääoman käsitteeseen, sen syntyyn sisältyy, että sen lähtökohta on *raha* ja niin ollen rikkaus, joka on olemassa rahan muodossa. Yhtä lailla siihen sisältyy se, että pääoma ilmenee kierrosta tulevana, kierron *tuotteena*. Pääomanmuodostuksen lähtökohta ei niin muodoin ole maaomaisuus (tässä korkeintaan *maanvuokraaja*, sikäli kuin hän käy kauppa maataloustuotteilla), ei myöskään ammattikunta (vaikka viimeksi mainitussa on mahdollisuus), vaan kauppiaan ja koronkiskurin omaisuus. Mutta tämä omaisuus löytää ehdot, joissa vapaa työ on ostettavissa, vasta kun historiallinen prosessi on erottanut tämän vapaan työn objektiivisista olemassaoloehdoistaan. Vasta silloin rikkaus löytää myös mahdollisuuden ostaa itse nämä *ehdot*. Ammattikuntalaitoksen oloissa ei esimerkiksi pelkkä raha, jos se ei ole ammattikunnallista, mestarin rahaa, voi ostaa kangaspuita käyttääkseen niitä työhön; on määrätty, kuinka paljon yksi mestari saa tuottaa jne. Lyhyesti sanottuna instrumentti itse on vielä siinä määrin elävään työhön kiinni kasvanut ja esiintyy sen valta-alueena, että se ei vielä todella osallistu kierto.

Rahaomaisuudelle antaa kvynyn tulla pääomaksi juuri se, että ensiksi löytyy vapaita työläisiä; että toiseksi löytyy elintarvikkeita ja raaka-aineita jne., jotka ennen

tavalla tai toisella olivat nyt ei-objektiivisiksi tulleiden massojen *omaisuutta* ja jotka samalla ovat *vapaina* ja ostettavissa olevina.

Mutta työn toisen ehdon — tietyn taitavuuden, instrumentin työn välineenä jne. — pääoma *tapaa valmiina* tällä esikaudellaan tai ensimmäisellä kaudellaan, osaksi kaupunkien ammattikuntalaitoksen, osaksi kotiteollisen tai maatalouden lisäkkeeksi kiinnittyneen teollisuuden tuloksena. Historiallinen prosessi ei ole pääoman tulos, vaan sen edellytys. Sen kautta sitten myös kapitalisti työntyy välittäjäksi (historiallisesti) maaomaisuuden tai omaisuuden ylipäätään ja työn väliin. Mukavista kuvitelmista, joiden mukaan kapitalisti ja työläinen solmivat liiton jne., ei historia tiedä mitään, eikä niistä löydy jälkiä myöskään pääoman käsitteen kehityksessä. Hajatapauksissa *manufaktuuri* voi kehittyä paikallisesti tiettyssä vielä aivan toiseen aikakauteen kuuluvissa puitteissa, kuten esimerkiksi Italian kaupungeissa ammattikuntien *rinnalla*. Mutta aikakauden yleisesti vallitsevana muotona pääoman ehtojen täytyy olla kehittyneet laajassa mitassa, eikä ainoastaan paikallisesti. (Tämä ei estä sitä, että ammattikuntien hajotessa yksittäiset ammattikuntamestarit muuttuvat kapitalisteiksi; tämä tapaus on kuitenkin, ja juuri asian luonteen vuoksi, harvinainen. Kokonaisuutena katsoen ammattikuntalaitos, mestari ja kisälli, tuhoutuu siellä, mihin kapitalisti ja työläinen ilmestyvät.)

On itsestään selvää — ja tässä puheena olevaa historiallista aikakautta lähemmin tarkasteltaessa osoitetaan yksityiskohtia myöten — että aikaisempien tuotantotapojen ja työläisen työn objektiivisiin ehtoihin suhtautumisen tapojen *hajoamisen aika* on tosiaan *samalla aikaa*, jona *rahaomaisuus* toisaalta on jo *kehittynyt* tiettyyn laajuuteen ja toisaalta kasvaa ja laajenee nopeasti samojen olosuhteiden nojalla, jotka nopeuttavat tuota hajoamista. Rahaomaisuus itse on yksi tuon hajoamisen toimeenpanijoista samalla kun tuo hajoaminen on sen pääomaksi muuttumisen ehto. Mutta *ei rahaomaisuuden pelkkä käsilläolo*, eikä edes se, että se on saavuttanut tietynlaisen ylivallan, riitä aiheuttamaan sitä, että tuo *hajoaminen pääomaksi* tapahtuisi. Muuten mui-

nainen Rooma, Bysantti jne. olisivat päättäneet historiansa vapaaseen työhön ja pääomaan tai pikemminkin aloittaneet niistä uuden historian. Siellä vanhojen omaisuussuhteiden hajoaminen kytkeytyi rahaomaisuuden — kaupan jne. — kehittymiseen. Mutta teollisuuden sijasta tämä hajoaminen johti itse asiassa maaseudun herruuteen yli kaupungin.

Pääoman alkuperäinen muodostuminen ei tapahdu siten, että pääoma *kasaisi*, kuten kuvitellaan, elintarvikkeita, työinstrumentteja ja raaka-aineita, lyhyesti sanottuna maasta irrotettuja ja itse jo ihmistyön kanssa yhtyneitä työn *objektiivisia* ehtoja.* Ei niin, että pääoma luo työn objektiiviset ehdot.

Pääoman alkuperäinen muodostuminen tapahtuu yksinkertaisesti siten, että *rahaomaisuutena* olemassa oleva arvo tulee vanhan tuotantotavan hajoamisen historiallisen prosessin kautta kykeneväksi toisaalta *ostamaan* työn objektiiviset edellytykset, toisaalta vaihtamaan itse *elävän* työn rahaa vastaan vapautuneilta työläisiltä.

Kaikki nämä momentit ovat käsillä. Niiden erottaminen itse on historiallinen prosessi, hajoamisprosessi ja *juuri tämä hajoamisprosessi* antaa rahalle kyvyn muuttua *pääomaksi*. Raha itse, sikäli kuin se on toimeliaana mukana historian kulussa, on toimelias vain siinä määrin kuin se itse puuttuu tähän prosessiin erittäin voimakkaana erottamisvälineenä ja siinä määrin kuin se myötävaikuttaa *kynittyjen*, objektiivisia ehtoja vailla olevien *vapaiden työläisten* aikaansaamiseen; mutta var-

* Ensi näkemältä on selvää, miten latteä kehä olisi, jos toisaalta *työläiset*, jotka pääoman täytyy panna työhön asettaakseen itsensä pääomaksi, täytyisi ensin *luoda*, saattaa maailmaan pääoman kasaamisen kautta, jos he odottaisivat sen maagista käskyä: *tulkoon työläisiltä!* kun taas se itse olisi toisaalta kykenemätön *kasaamaan* ilman vierasta työtä, voisi kasata korkeintaan *oman työnsä*, ts. siis olla itse olemassa *ei-pääoman ja ei-rahamuodossa*, koska työ voi ennen pääoman olemassaoloa toteutua vain sellaisissa muodoissa kuin käsityön, pienen maanviljelyn jne. muodossa, lyhyesti sanottuna pelkästään muodoissa, jotka *eivät voi kasata*, tai voivat kasata vain niukasti, muodoissa, jotka sallivat vain vähäisen lisätuotteen ja *kuluttavat* sen suureksi osaksi. Ylipäänsä meidän on vielä tutkittava lähemmin tätä käsitystä *kasaamisesta*.

masti ei siten, että se *luo* heidän olemassaolonsa objektiiviset edellytykset, vaan siten, että se auttaa nopeuttamaan heidän erottamistaan niistä — heidän omaisuudettomuuttaan.

Kun esimerkiksi englantilaiset suurmaanomistajat hajottivat feodaaliset seurueensa, jotka kuluttivat heidän kanssaan maan lisätuotteen; kun heidän vuokraajansa karkottivat pienet mökkiläiset jne., niin siten oli ensiksikin heitetty *työmarkkinoille* suuri joukko eläviä työvoimia [Arbeitskräfte], massa, joka oli vapaa kaksinaisessa merkityksessä, vapaa vanhoista feodaalisista suojatti- tai riippuvuussuhteista ja palvelussuhteista ja toiseksi vapaa kaikesta maallisesta rikkaudesta, kaikesta objektiivisesta, esineellisestä olemismuodosta, *vapaa kaikesta omaisuudesta*; ainoana neuvona elannon hankkimiseksi työvoimansa myyminen tai kerjääminen, irtolaisuus ja rosvoaminen. On historiallisesti todettu, että nämä ihmiset yrittivät jälkimmäistä ensiksi, mutta heidät ajettiin tältä tieltä hirsipuiden, häpeäpaalujen ja ruoskien avulla työmarkkinoille — jolloin siis *hallitukset*, esimerkiksi Henrik VII, Henrik VIII jne. esiintyivät historiallisen ajoamisprosessin ehtoina ja pääoman olemassaolon ehtojen luojana.

Toisaalta elintarvikkeet jne., jotka maanomistajat seurueineen aikaisemmin söivät, olivat nyt rahan käytettävänä, rahan, joka tahtoi ostaa ne ostaakseen niiden välityksellä työtä. Raha ei ollut *luonut* eikä *kasannut* näitä elintarpeita; ne olivat käsillä, ne kulutettiin ja uusinnettiin ennen kuin ne kulutettiin ja uusinnettiin rahan välityksellä. Muuttunut oli ainoastaan se, että nämä elintarvikkeet oli nyt heitetty *vaihtomarkkinoille* — ne oli erotettu välittömästä yhteydestään seurueen suiden kanssa jne. ja muutettu käyttöarvoista vaihtoarvoiksi, ja siten ne joutuivat rahaomaisuuden valtapiiriin ja yliherruuteen.

Samoin kävi työvälineen. Rahaomaisuus ei keksinyt eikä valmistanut rukkia eikä kangaspuita. Mutta maastaan erotettuina kehrääjä ja kutoja joutuivat kangaspuiheen ja rukkeineen rahaomaisuuden ylivaltaan jne. *Ominaista pääomalle on vain sen löytämien työkäsien joukon ja instrumenttien yhdistäminen. Se kokoaa ne val-*

tansa alle. Tämä on sen *todellista kasaamista.* Se on työläisten kasaamista instrumentteineen tiettyihin pisteisiin. Tätä on käsiteltävä lähemmin niin sanotun pääoman kasaamisen yhteydessä.

Rahaomaisuus — kauppiaanomaisuutena — oli epäilemättä auttanut ja nopeuttanut vanhojen tuotantosuhteiden hajoamista ja tehnyt maanomistajalle mahdolliseksi, kuten A. Smith jo kehitteli kauniisti, vaihtaa viljansa, karjansa jne. muilta mailta tuotuihin käyttöarvoihin sen sijasta, että oli seurueineen tuhlanut itse tuottamansa käyttöarvot ja nähnyt rikkautensa suureksi osaksi hänen kanssaan kuluttavan seurueen lukumääräisyydessä. Se oli antanut hänen tulonsa *vaihtoarvolle* suuremman merkityksen. Samoin tapahtui hänen vuokraajiinsa nähden, jotka olivat jo puoleksi kapitalisteja, mutta kylläkin vielä hyvin verhottuja.

Vaihtoarvon kehitys — kauppiassäädyn muodossa olemassa olevan *rahan* edistämänä — hajottaa tuotannon, joka on suuntautunut enemmän välittömään käyttöarvoon, ja sitä vastaavat omaisuusmuodot (työn suhteet objektiivisiin ehtoihinsa) ja jouduttaa siten *työmarkkinoiden* (jotka on tarkoin erotettava orjamarkkinoista) luomista. Kuitenkin myös tämä rahan vaikutus on mahdollinen vain edellyttäen *kaupunkien elinkeinotoimintaa*, joka ei perustu pääomaan ja palkkatyöhön, vaan työn organisointiin ammattikunniksi jne. Kaupunkilainen työ oli itse luonut tuotantovälineet, joille ammattikunnat olivat tulleet yhtä ahtaiksi kuin vanhat maaomaisuussuhteet kehittyneelle maanviljelylle, mikä puolestaan oli osaksi seurausta maataloustuotteiden kasvaneesta menekistä kaupungeissa jne. Muut seikat, jotka esimerkiksi 16. vuosisadalla lisäsivät yhtä lailla kiertävien tavaroiden kuin rahankin määrää, loivat uusia tarpeita ja kohottivat niin ollen kotimaisten tuotteiden vaihtoarvoa jne., kohottivat hintoja jne.— kaikki tämä edisti toisaalta vanhojen tuotantosuhteiden hajoamista, nopeutti työläisen tai työkykyisen tyhjäksi jättävän erottamista uusintamisensa objektiivisista ehdoista, ja edisti siten rahan muuttumista pääomaksi.

Mikään ei voi olla typerämpää kuin käsittää tämä pääoman *alkuperäinen muodostuminen* siten, että juuri

pääoma on kasannut ja luonut *tuotannon objektiiviset ehdot* — elintarvikkeet, raaka-aineet, instrumentit — ja tarjonnut ne työläiselle, jolta ne *on riisuttu*. Pikemminkin rahaomaisuus auttoi osaksi *riisumaan* nämä ehdot työkykyisten yksilöiden työvoimasta [die Arbeitskräfte]; osaksi tämä erottamisprosessi tapahtui ilman sitä. Kun pääoman alkuperäinen kasautuminen oli saavuttanut tietyn tason, saattoi rahaomaisuus asettua välittäjäksi siten vapautettujen elämän objektiivisten ehtojen ja vapautettujen, mutta myös *kaiken menettäneiden* elävien työvoimien [Arbeitskräfte] väliin, ja ostaa jälkimmäiset edellisillä. Mutta mitä tulee nyt itse *rahaomaisuuden muodostumiseen* ennen sen muuttumista pääomaksi, niin se kuuluu porvarillisen talouden esihistoriaan. Koronkiskonta, kauppa, kaupungit ja niiden mukana syntyvä valtionkassa esittävät siinä pääosaa. On merkitystä myös maanvuokraajien, talonpoikien jne. *rahasäästöillä*, vaikkakin vähäisemmässä määrin.

Tässä osoittautuu myös, miten vaihdon ja vaihtoarvon kehitys, vaihtoarvon, joka on kaikkialla kaupan välittäjä, tai jonka välitystä voidaan nimittää kaupaksi (raha saa itsenäisen olemassaolon kauppiassäädyssä, samoin kuin kierto kaupassa), miten tämä kehitys tuo mukanaan sekä niiden *omaisuussuhteiden* hajoamisen, jotka työllä on omiin olemassaoloedellytyksiinsä, että niiden suhteiden hajoamisen, joissa *työ on sijoitettu itse tuotannon objektiivisten ehtojen joukkoon*; — nämä ovat suhteita, jotka ilmaisevat yhtä lailla käyttöarvon ja välittömään kulutukseen suunnatun tuotannon vallitsevuutta kuin vielä välittömästi itse tuotannon ehtona käsillä olevaa todellista yhteisöä.

Vaihtoarvoon perustuva tuotanto ja näiden vaihtoarvojen vaihtoon perustuva yhteisö (niin suuresti kuin ne, kuten näimme edellisessä rahaa käsittelevässä luvussa, näyttävätkin ulkonaisesti asettavan omaisuuden pelkästään *työn* juoksettumana, asettavan oman työn tuotteen yksityisen omistuksen [työn] ehdoksi — ja työ rikkauksen yleisenä ehtona) edellyttää ja tuottaa työn erottamisen objektiivisista ehdoistaan. Tämä vastikkeiden vaihto tapahtuu, se on vain pintakerros tuotannossa, joka perustuu vieraan työn omaksiottoon *ilman vaihtoa*, mutta

vaihdon ulkoisessa asussa. Tämän vaihtojärjestelmän perusta on *pääoma*, ja kun sitä tarkastellaan pääomasta irrallaan, sellaisena kuin se tulee näkyviin pinnalla, *itsenäisenä* järjestelmänä, niin tämä on pelkkä *ulkoasu*, mutta *välttämätön ulkoasu*.

Niin ollen nyt ei tarvitse enää ihmetellä, että vaihtoarvojen järjestelmä (työllä mitattujen vastikkeiden vaihto) muuttuu tai pikemminkin osoittaa kätkeyksi taustakseen *vieraan työn omaksioton ilman vaihtoa*, työn ja omaisuuden täydellisen eron. Itse vaihtoarvon ja vaihtoarvoja tuottavan tuotannon vallitsevuus nimittäin *edellyttää*, että vieras työkyky itse on vaihtoarvo — ts. että elävä työkyky on erotettu objektiivisista ehdoistaan; edellyttää suhtautumista niihin — eli omaan objektiivisuuteen — vieraana omaisuutena; suhtautumista niihin sanalla sanoen *pääomana*. Vain feodaalisen järjestelmän tuhoutumisen aikoihin, kun se kuitenkin vielä käy sisäisiä taisteluita — näin Englannissa 1300-luvulla ja 1400-luvun ensimmäisellä puoliskolla — on kulta-aikaa vapautuvalle työlle. Jotta työ suhtautuisi jälleen objektiivisiin ehtoihinsa omaisuutenaan, täytyy toisen järjestelmän astua yksityisvaihdon järjestelmän sijaan, yksityisvaihdon, joka aiheuttaa, kuten olemme nähneet, esineellistetyn työn vaihdon työkykyyn ja sen vuoksi elävän työn omaksioton ilman vaihtoa.

Tapa, jolla raha muuttuu pääomaksi, tulee usein näkyviin historiallisesti aivan yksinkertaisen kouriintuntuvasti niin, että kauppias antaa useiden kutojien ja kehääjien, jotka siihen asti harjoittivat kutomista ja kehäämistä maatalouden sivuelinkeinona, työskennellä häntä itseään varten ja tekee heidän sivuelinkeinostaan heille pääansion. Silloin hän on varmistanut ja alistanut heidät komentoonsa palkkatyöläisinä. Heidän vetämisensä sitten pois kotipaikoiltaan ja kokoamisensa yhteen työpajoihin on seuraava askel. Tässä yksinkertaisessa prosessissa on selvää, ettei kauppias ole valmistanut raaka-aineita, eikä instrumentteja, eikä elintarvikkeita kutojalle ja kehääjälle. Kaikki, mitä hän on tehnyt, on siinä, että hän on vähitellen rajoittanut heidät yhteen työn lajiin, jolloin he tulevat riippuvaisiksi myynnistä, *ostajasta, kauppiasta* ja tuottavat lopulta enää vain häntä

varten ja hänen välityksellään. Alunperin hän on ostanut vain heidän työnsä ostamalla heidän tuotteensa; niin pian kuin he rajoittuvat tämän vaihtoarvon tuotantoon ja heidän siis täytyy tuottaa välittömästi *vaihtoarvoja*, täytyy vaihtaa työnsä kokonaan rahaan voidakseen olla jatkuvasti olemassa, he joutuvat kauppiaan käskyvaltaan, ja lopuksi häviää myös se ulkoasu, että he muka *myyvät* hänelle tuotteita. Hän ostaa heidän työnsä ja ottaa heiltä ensin tuotteen, pian myös työvälineen omistuksen, tai jättää sen heille *näennäiseksi omaisuudeksi* piententääkseen omia tuotantokustannuksiaan.

Alkuperäiset historialliset muodot, joissa pääoma esiintyy aluksi hajatapauksina ja *paikallisesti*, vanhojen tuotantotapojen *rinnalla*, mutta räjäyttäen ne vähä vähältä kaikkialla, on yhtäältä varsinainen *manufaktuuri* (ei vielä tehdas). Manufaktuuri syntyy siellä, missä tuotetaan suurina määrinä vientiä varten, ulkomarkkinoita varten — siis *laajan meri- ja maakaupan perustalla*, tärkeimmissä kauppapaikoissa, kuten Italian kaupungeissa, Konstantinopolissa, Flanderin ja Hollannin kaupungeissa, eräissä Espanjan kaupungeissa, kuten Barcelonassa jne. Manufaktuuri ei valtaa aluksi niin sanottuja *kaupunkielinkeinoja*, vaan *maaseudun sivuelinkeinot*, kehruun ja kutomisen, työn, joka vaatii vähiten ammattikuntamaisista taitoa ja ammatillista oppia. Lukuunottamatta noita suuria kauppapaikkoja, joissa manufaktuuri tapaa valmiina *ulkoisten* markkinoiden tarjoaman perustan, joissa tuotanto on niin sanoaksemme *luontaisyyntyisesti* vaihtoarvoon suuntautunut — siis manufaktuureja, jotka kytkeytyvät suoraan merenkulkuun, laivanrakennus itse jne.— manufaktuuri ei asetu ensiksi kaupunkiin, vaan maaseudulle, kyliin, joissa ei ole ammattikuntalaitosta jne. Maaseudun sivuelinkeinot tarjoavat laajan perustan manufaktuurille, kun taas kaupunkielinkeinot vaativat tuotannon korkeata kehittymistä, jotta niitä voitaisiin harjoittaa tehdasmaisesti. Samoin sellaiset tuotannonhaarat — kuten lasitehtaat, metallitehtaat, sahat jne., jotka vaativat alunperin suurempaa työvoimien [Arbeitskräfte] keskittämistä, käyttävät alunperin enemmän luonnonvoimia, vaativat massatuotantoa, samaten työvälineiden kehittämistä jne. Samoin paperitehtaat jne.

Toisaalta maanvuokraajan ilmaantuminen ja maata viljelevän väestön muuttuminen vapaiksi päiväläisiksi. Vaikka tämä muutos toteutuu viimeiseksi maaseudulla viimeisine seurauksineen ja puhtaimmassa muodossa, niin se alkaa siellä aikaisemmin.

Antiikin ihmiset, jotka eivät koskaan ylittäneet varsinaista kaupunkikäsiä, eivät voineet sen vuoksi päästää milloinkaan suurteollisuuteen. Sen ensimmäinen edellytys on maan vetäminen koko laajuudessaan, ei käyttöarvojen, vaan vaihtoarvojen tuotantoon. Lasitehtaissa, paperitehtaissa, rautatehtaissa jne. ei voida tuottaa ammattikuntamaisesti. Ne vaativat massatuotantoa, menekiä yleisillä markkinoilla, *rahaomaisuutta* yrittäjän puolella (ei niin, että hän ikään kuin loisi ehdot, subjektiiviset ja objektiiviset; mutta vanhojen omaisuussuhteiden ja tuotantosuhteiden vallitessa näitä ehtoja ei voida koota yhteen).

Maaorjuussuhteiden hajoaminen, niin kuin manufaktuurin ilmaantuminen muuttavat sitten vähitellen kaikki työnhaarat pääoman hallitsemiksi. Kaupungeissa itessäänkin on ammattikuntien ulkopuolelle olevassa päiväläisten, aputyöläisten jne. joukossa yksi elementti varsinaisen palkkatyön muodostamista varten.

Kun siis olemme nähneet, että rahan muuttuminen pääomaksi edellyttää historiallista prosessia, joka on erottanut työntekijästä työn objektiiviset ehdot, itsenäistänyt ne työläistä vastaan — niin toisaalta kerran syntyneellä pääomalla ja sen prosessilla on se vaikutus, että se alistaa itselleen kaiken tuotannon ja kehittää ja toteuttaa kaikkialla työn ja omaisuuden välisen, työn ja työn objektiivisten ehtojen välisen eron. Kehittelyn edetessä osoittautuu, miten pääoma tuhoaa käsityön, työtä tekevän pienen maaomaisuuden jne. ja jopa itsensä muodoissa, joissa se *ei* esiinny työn vastakohtana — *pienessä pääomassa* ja vanhojen tuotantotapojen (tai niiden pääoman perustalla uudelleen syntyneiden muotojen) ja pääoman klassisen, adekvaatin tuotantotavan välisissä väli- ja sekamuodoissa.

Ainoa kasaaminen, mikä on edellytetty pääoman synnyssä, on *rahaomaisuuden* kasaaminen, rahaomaisuuden, joka sinänsä tarkasteltuna on läpikotaisin tuottamaton,

koska se on peräisin vain kierrosta ja kuuluu siihen. Sisäiset markkinat pääoma muodostaa nopeasti siten, että se tuhoaa kaikki maaseudun sivuelinkeinot, siis kehrää ja kutoo kaikille, vaatettaa kaikki jne., lyhyesti sanoen saattaa aikaisemmin välittöminä käyttöarvoina luodut tavarat vaihtoarvojen muotoon, — prosessi, joka tapahtuu itsestään työläisten maasta ja tuotantovälineiden omistuksesta (olipa sillä sitten vaikka riippuvuussuhteen muoto) erottamisen nojalla.

Kaupunkilaisessa käsityössä, vaikka se perustuukin olennaisesti vaihtoon ja vaihtoarvojen luomiseen, on tuotannon päätarkoitus *ylläpito käsityöläisenä, käsityöläismestarina*, siis käyttöarvo; ei rikastuminen, ei vaihtoarvo vaihtoarvona. Tuotanto on niin ollen kauttaaltaan alistettu tietylle edellytetylle kulutukselle, tarjonta kysynnälle, ja laajenee vain hitaasti.

* * *

Kapitalistien ja palkkatyöläisten tuotanto on siis yksi pääoman arvonlisäysprosessin päätuote. Tavanomainen poliittinen taloustiede, joka pitää silmällä vain tuotettuja esineitä, unohtaa tämän täydellisesti. Kun tässä prosessissa esineellistetty työ on samalla asetettu työläisen *ei-esineellisyytenä*, työläistä vastassa olevan subjektiviteetin esineellisyytenä, hänelle vieraan tahdon *omaisuutena*, on pääoma välttämättä samalla kapitalisti, ja eräiden sosialistien ajatus, että tarvitsemme pääomaa, mutta emme kapitalisteja, on läpikotaisin väärä. Pääoman käsitteessä on asetettu, että työn objektiiviset ehdot — ja nämä ovat työn oma tuote — omaksuvat työtä vastaan *henkilöllisyyden*, eli että, mikä tarkoittaa samaa, ne on asetettu työläiselle vieraan henkilön omaisuudeksi. Pääoman käsite sisältää kapitalistin.

Tämä erehdys ei silti ole mitenkään sen suurempi kuin esimerkiksi kaikkien niiden filologiin erehdys, jotka puhuvat *pääomasta* antiikin aikana, roomalaisista, kreikkalaisista kapitalisteista. Tämä on vain toinen ilmaus sille, että työ oli Roomassa ja Kreikassa *vapaata*, mitä herrat tuskin haluaisivat väittää. Se, että me

nykyään emme ainoastaan nimitä amerikkalaisia plantaasinomistajia kapitalisteiksi, vaan että he myös ovat niitä, perustuu siihen, että he *ovat olemassa* poikkeusilmiönä vapaaseen työhön perustuvien maailmanmarkkinoiden puitteissa.

Jos kysymys on sanasta pääoma, jota antiikin kansoilla ei esiinny*, niin Aasian ylätasangoilla vielä laumoineen vaeltavat paimenet ovat suurimpia kapitalisteja, koska pääoma tarkoittaa alunperin karjaa, minkä vuoksi Etelä-Ranskassa pääoman puutteen takia usein solmittuja vuokrasopimuksia nimitetään suorastaan poikkeuksellisesti: *Bail de bestes à Chaptel***. Jos sallitaan huono latina, niin meidän kapitalistimme, *Capitales Homines**** olisivat sellaisia »qui debent censum de capite****».

Pääoman käsitteenmäärittäyksessä ilmaantuu vaikeuksia, joita rahan kohdalla ei esiintynyt. Pääoma on olennaisesti *kapitalisti*; samanaikaisesti taas kapitalistista eroava hänen olemassaolonsa elementti tai tuotanto yleensä on *pääoma*. Siten havaitsemme edempänä, että *pääomalle* alistuu paljon sellaista, mikä ei näytä kuuluvan siihen sen käsitteen mukaan. Pääomaa esimerkiksi lainataan. Sitä kasataan jne. Kaikissa näissä ilmaisuissa se näyttää olevan pelkkä esine ja lankeavan täysin yhteen sen aineen kanssa, josta se koostuu. Tämä ja muut seikat saavat kuitenkin selityksensä kehittelyn kuluessa.

(Sivumennen pantakoon pilana merkille: kunnon Adam Müller, joka käsittää kaikki kuvaannolliset puheavat hyvin mystisesti, on myös kuullut *elävästä pääomasta* tavallisessa elämässä *kuolleen* vastakohtana ja perustelee sen nyt teosofisesti. Kuningas Athelstan voisi valistaa häntä tässä: *Reddam de meo proprio decimas Deo tam in Vivente Capitali* (elävänä karjana),

* Vaikkakin kreikkalaisilla ἀρχαία [eli ἀρχαία alkupe-
räinen pääoma ilman siihen kasvanutta korkoa] vastaa latinankie-
listä ilmausta principalis summa rei creditae [lainattavan perus-
summa].

** — karjan vuokraaminen pääomana. Toim.

*** — erinomaiset ihmiset. Toim.

**** — »jotka maksavat veroa päältä». Toim.

quam in mortuis fructibus terrae (kuolleina maan hedelmänä)*.

Raha pysyy aina samana muotona samassa substraattissa; ja se voidaan siten helpommin käsittää pelkäksi esineeksi. Mutta sama tavara, raha jne. voi esittää pääomaa tai tuloa jne. Niinpä jopa taloustieteilijöille on selvää, että tässä muodossa raha ei ole mitään kouriintuntuva; vaan että sama esine voi olla alistettu milloin pääoman määritykselle, milloin jollekin toiselle ja vastakkaiselle määritykselle, ja sen mukaan *on* tai *ei ole* pääomaa. Pääoma on siten ilmeisesti *suhde* ja *voi olla vain tuotantosuhde*.

Kirjoitettu lokakuussa 1857 —
toukokuussa 1858

Kokonaisena ilmestyi ensimmäisen
kerran 1939 *Marxismi-leninismien*
instituutin julkaisemana nimellä
Grundrisse der Kritik der politischen
Oekonomie (Rohentwurf) 1857—1858

Marx. *Grundrisse der Kritik,*
der politischen Oekonomie,
S. 375—415

* — Annan omaisuudestani kymmenykset Jumalalle, sekä elävänä karjana että kuolleina maan hedelmänä (Marx lainaa tässä Ducangen sanakirjaa). *Toim.*

K a r l M a r x

»PÄÄOMAN» ENSIMMÄISEN OSAN
ENSIMMÄISEN SAKSANKIELISEN
LAITOKSEN ALKULAUSE

Teos, jonka ensimmäisen nidoksen nyt esitän yleisölle, on 1859 julkaisemani teoksen »Zur Kritik der politischen Oekonomie» jatkoa*. Syynä siihen, että alun ja jatkon välinen aika on venynyt näin pitkäksi, on ollut monivuotinen sairauteni, joka on kerran toisensa perästä keskeyttänyt työni.

Selostus aikaisemman teokseni sisällyksestä on tämän nidoksen ensimmäisessä luvussa.⁶¹ Sitä ei ole siihen pantu vain yhtenäisyyden ja täydellisyyden takia. Esitystä on parannettu. Mikäli suinkin on käynyt päinsä, on useita aikaisemmin vain viittaillen käsiteltyjä kohtia tässä laajemmin selitetty, kun taas silloin perinpohjin selitettyihin on tässä vain viitattu. Arvo- ja rahateorian historiaa käsittelevät jaksot jäävät nyt luonnollisesti pois. Edellisen teoksen lukija löytää kuitenkin ensimmäisen luvun alaviitoissa uusia lähteitä mainittujen teorioiden historiaan.

Alku aina hankalaa, se pitää paikkansa kaikessa tieteessä. Ensimmäisen luvun ymmärtäminen, etenkin sen jakson, joka sisältää tavaran erittelyn, tuottaa sen tähden eniten vaikeuksia. Mitä muutoin tulee arvon substanssin ja arvon suuruuden erittelyyn, olen laatinut sen niin yleistajuiseksi kuin mahdollista.** Arvomuoto,

* Ks. tätä osaa, s. 5—185. *Toim.*

** Tämä tuntui sitä tarpeellisemmalta, kun F. Lassallen Schulze-Delitzschia vastaan kohdistaman teoksen sekin osasto, jossa hän sanoo esittävänsä tätä aihetta kehittävästä tutkielmasta »henkisen ytimen», sisältää huomattavia väärinkäsityksiä⁶². Sivumennen sanoen, kun F. Lassalle on melkein sanasta sanaan, aina laatimaani oppisanastoon saakka lainannut minun teoksistani kaikki taloustieteellisten teostensa yleiset teoreettiset väitteet, esimerkiksi teesit

jonka valmiina asuna on rahamuoto, on hyvin vähän sisältävä ja yksinkertainen. Kuitenkin ihmisjärki on turhaan koettanut päästä sen perille jo yli 2000 vuotta, vaikka toiselta puolen paljon sisältörikkaampien ja monimutkaisempien muotojen erittely on ainakin lähimain onnistunut. Minkä tähden? Sen tähden, että valmiin kappaleen tutkiminen on helpompaa kuin kappaleen solun. Taloudellisia muotoja eriteltäessä ei sitä paitsi voida käyttää mikroskooppia eikä kemiallisia reagensseja. Abstraktiokyvyn täytyy korvata ne molemmat. Mutta työn tuotteen tavaramuoto eli tavaran arvomuoto on porvarillisen yhteiskunnan taloudellinen solumuoto. Asiaa tuntemattomasta näyttää sen erittely olevan pelkkää hiusten halkomista. Todellisuudessa siinä onkin kysymyksessä hiusten halkominen, mutta vain samassa merkityksessä kuin mikroskooppisessa anatomiasa.

Jollei oteta lukuun arvomuotoa käsittelevää jaksoa, ei tätä kirjaa voida syyttää vaikeatajuisuudesta. Näin sanoessani edellytän tietysti lukijoita, jotka tahtovat oppia jotain uutta ja siis myöskin itse ajatella.

Fyysikko tekee havaintoja luonnonilmiöistä joko siellä, missä ne esiintyvät selvimmässä muodossa ja vapaimpina häiritsevistä vaikuttimista, tahi hän tekee, mikäli se on mahdollista, kokeita oloissa, jotka takaavat prosessille puhtaan kehityskulun. Minun tutkimusaiheenani tässä teoksessa on kapitalistinen tuotantotapa ja sitä vastaavat tuotanto- ja vaihtosuhteet. Sen klassisena kotimaana on näihin saakka ollut Englanti. Siinä syy, miksi valaisen pääasiassa Englannin oloilla teoreettista esitystäni. Mutta jos saksalainen lukija kohauttaisi fari-sealaisesti olkapäitään englantilaisten teollisuus- ja maanviljelystyöläisten oloille tai optimistisena rauhoittaisi

pääoman historiallisesta luonteesta, tuotantosuhteiden ja tuotantotavan keskinäisestä yhteydestä ym. ym. ja tehnyt sen lähdeä ilmoittamatta, niin propagandanäkökohdat ovat kai olleet syynä tähän menettelyyn. En tietysti puhu siitä, miten hän ne yksityiskohdissaan esittää ja niitä käyttää, sillä sen kanssa minulla ei ole mitään tekemistä.

itseään sillä, etteivät asiat Saksassa toki ole läheskään niin hullusti, niin minun täytyy huudahtaa hänelle: De te fabula narratur! [Sinustapa sadussa kerrotaan-kin!]*

Kysymys ei ole niiden yhteiskunnallisten vastakoh-
taisuuksien ylemmästä tahi alemmasta kehitysasteesta,
jotka johtuvat kapitalistisen tuotannon luonnonlaeista.
Kysymys on itse näistä laeista, näistä rautaisella vält-
tämättömyydellä vaikuttavista ja toteutuvista tendens-
seistä. Maa, jonka teollisuus on korkeammalle kehittynyt,
näyttää vähemmän kehittyneelle maalle vain sen oman
tulevaisuuden kuvan.

Mutta lukuunottamatta tätä, ovat meillä olot niissä
paikoin, missä kapitalistinen tuotanto on täysin kotiutu-
nut, esimerkiksi varsinaisissa tehtaissa, paljon huonom-
mat kuin Englannissa, koska meillä ei ole mitään tehdas-
lakeja vastapainona. Kaikissa muissa suhteissa meitä,
samoin kuin koko Länsi-Euroopan mannermaavaltioita,
ei vaivaa ainoastaan kapitalistisen tuotannon kehitys,
vaan myös sen kehityksen puute. Uudenajan epäkohtien
ohella rasittaa meitä koko joukko perittyjä epäkohtia,
jotka johtuvat vanhanaikaisten, aikansa eläneiden tuo-
tantotapojen säilymisestä ja niiden mukana kulkevista,
nyky aikaan soveltumattomista yhteiskunta- ja valtio-
suhteista. Me emme kärsi ainoastaan elävistä, vaan myös
kuolleista. Le mort saisit le vif! [Kuollut vie elävänkin
mukanaan!]

Verrattuna englantilaiseen on Saksan ja muiden
Länsi-Euroopan mannermaavaltioiden yhteiskunnallinen
tilasto vallan kurja. Kuitenkin se nostaa juuri sen verran
verhoa, että se antaa aavistuksen sen takana väijyvistä
meduusanpäleistä. Me kauhistuisimme omia olojamme,
jos meidän hallituksemme ja parlamenttimme asettaisi-
vat, niin kuin Englannissa tehdään, aika ajoittain komi-
teoita tutkimaan taloudellisia oloja, jos nämä komi-
teat varustettaisiin samoilla valtuuksilla totuuden sel-
ville saamiseksi kuin Englannissa, jos onnistuttaisiin

* — Mutato nomine de te fabula narratur (Kun nimesi vain
muutetaan, niin sinustapa sadussa kerrotaankin). *Horatius*. Satiir-
reja, 1. kirja, ensimmäinen satiiri. *Totm.*

tätä varten saamaan yhtä asiantuntevia, puolueettomia ja arkailemattomia miehiä kuin ovat Englannin ammattientarkastajat, sen »Public Health»- (yleisiä terveys-) kertomuksia laativat lääkärit, sen tutkimuskomissaarit, joiden tehtävänä on tutkia naisten ja lasten riistoa, asunto- ja ravinto-oloja ym. Perseus käytti pilviviittaa hirviötä hätyyttääkseen. Me vedämme pilviviitan korviemme ja silmiemme yli voidaksemme salata itseltämme hirviöiden olemassaolon.

Ei pidä pettää itseään tässä suhteessa. Samoin kuin Amerikan 1700-luvun vapaussota⁶³ soitti hälytyskelloja Euroopan keskiluokalle, samoin tekee Amerikan 1800-luvun sisällissota⁶⁴ Euroopan työväenluokalle. Englannissa on kumousprosessi kouraantuntuva. Tiettyyn kohtaan päästyään sen täytyy ulottaa vaikutuksensa mannermaahan. Siellä se tulee esiintymään joko räikeämmässä tai lievemmässä muodossa aina työväenluokan kehitystason mukaan. Puhumattakaan siis korkeammista vaikuttimista nykyisiä vallassaolevia luokkia pakottaa jo heidän oma etunsa poistamaan kaikki ne lain valvottavissa olevat esteet, jotka ehkäisevät työväenluokan kehitystä. Mm. sen tähden olen tässä nidoksessa kiinnittänyt niin suurta huomiota Englannin tehdaslainsäädännön historiaan, sisällykseen ja tuloksiin. Toisen kansan pitää ottaa oppia toiselta ja se voi sen tehdä. Vaikkapa yhteiskunta olisi-kin päässyt liikkeensä luonnonlain jäljille — tämän teoksen lopputarkoituksena onkin paljastaa nyky-yhteiskunnan liikkeen taloudellinen laki — se ei voi hypätä yli luonnollisten kehityskausiensa eikä tehdä niitä olemattomiksi. Mutta se voi lyhentää ja lievittää niiden synnytystuskia.

Mahdollisten väärinkäsitysten välttämiseksi sananen. En kuvaile suinkaan ruusunhohtoisin värein kapitalisteja ja maanomistajia. Tässä on kuitenkin kysymys henkilöistä vain sikäli kuin he ovat taloudellisten kategorioiden henkilöitymiä, tiettyjen luokkasuhteiden ja etujen edustajia. Käsitän taloudellisen yhteiskuntamuodostuman kehityksen luonnonhistorialliseksi prosessiksi ja sen tähden minun kannaltani, vähemmän kuin miltään muulta kannalta, voidaan tehdä yksityinen henkilö vastuunalaiseksi olosuhteista, joiden luomuksena hän yhteiskunnal-

lisesti pysyy, niin paljon kuin hän yksityishenkilönä voikin kohota niiden yläpuolelle.

Kansantaloustieteen alalla ei vapaa tieteellinen tutkimus kohtaa tiellään ainoastaan sitä vihollista, mikä sillä on vastassaan kaikilla muilla aloilla. Sen käsiteltävänä olevan aineen erikoinen luonne vetää vastustajaksi taistelukentälle ihmisrinnan kiihkeimmät, pikkumaisimmat ja vihaisimmat intohimot, yksityisedun raivottaret. Esimerkiksi Englannin korkea anglikaaninen kirkko⁶⁵ antaa mieluummin anteeksi hyökkäyksen 38:aa uskonkapaleetiaan vastaan 39:stä kuin rahatulojensa $\frac{1}{39}$ vastaan. Nykyisin on itse jumalankieltäminenkin culpa levis [lievä rikkomus] verrattuna perinnäisten omaisuussuhteiden arvosteluun. Kuitenkin on tässäkin ilmeistä edistystä havaittavissa. Viittaa esimerkiksi joku viikko sitten julkaistuun Siniseen kirjaan: »Correspondence with Her Majesty's Missions Abroad, regarding Industrial Questions and Trades Unions». ⁶⁶ Englannin kruunun ulkomaiset edustajat lausuvat tässä kuivin sanoin, että Saksassa, Ranskassa, lyhyesti sanoen kaikissa Euroopan mannermaan sivistysvaltioissa, pääoman ja työn välisten suhteiden muuttuminen on yhtä tuntuva ja yhtä välttämätöntä kuin Englannissakin. Atlantin valtameren toisella puolen Pohjois-Amerikan Yhdysvaltojen varapresidentti, herra Wade lausui samanaikaisesti julkisessa kokouksessa, että orjuuden poistamisen jälkeen tulee päiväjärjestykseen pääoma- ja maaomistussuhteiden muuttaminen. Nämä ovat ajanmerkkejä, joita eivät purpuraviitat eivätkä mustat kaavut voi peittää. Ne eivät merkitse sitä, että ihmeitä tapahtuisi huomispäivänä. Ne vain osoittavat, kuinka vallassa olevien luokkienkin mielessä alkaa sarastaa aavistus, ettei nykyaikainen yhteiskunta olekaan mikään kiinteä kide, vaan muutostuokkyinen ja alati muutosprosessissa oleva elimistö.

Tämän teoksen toinen nidos tulee käsittelemään pääoman kiertokulkua (II kirja) ja kokonaisprosessin muodostumia (III kirja), kolmas loppunidos (IV kirja) teorian historiaa.

Kaikkalainen tieteellinen arvostelu on minulle tervetullut. Ns. yleiselle mielipiteelle en ole koskaan tehnyt

myönnytyksiä ja sen ennakkoluulojen suhteen olen samalla kannalla kuin suuri florensilainen mielilauseessaan:

Segui il tuo corso, e lascia dir le genti!*

Lontoossa 25. heinäkuuta 1867

Karl Marx

*Julkaistu ensi herran kirjassa: K. Marx.
Das Kapital. Kritik der politischen
Oekonomie. Erster Band. Hamburg 1867*

*Valitut teokset
kolmessa osassa,
2. osa, s. 74—77*

* — Kulje omaa tietäsi ja anna ihmisten puhua! *Dante*. Jumalainen näytelmä, Kiirastuli, V laulu (muunneltuna). *Toim.*

K a r l M a r x

»PÄÄOMAN» ENSIMMÄISEN OSAN
VUODEN 1872 TOISEN SAKSANKIELISEN
LAITOKSEN LOPPUSANAT

Ensimmäisen laitoksen lukijoille minun on ennen kaikkea selitettävä toiseen laitokseen tehdyt muutokset. Pistää silmään kirjan havainnollisempi jaottelu. Lisäselitykset on joka paikassa merkitty selityksinä toiseen laitokseen. Itse tekstin suhteen merkittävintä on seuraava:

Luvussa I, 1 on tieteellisesti tarkemmin suoritettu arvon johtaminen niiden yhtälöiden erittelystä, joissa jokainen vaihtoarvo ilmenee; samoin on korostettu selvästi ensimmäisessä laitoksessa vain viittauksella osoitettua arvon substanssin yhteyttä sen suuruuden määrittämiseen yhteiskunnallisesti välttämättömällä työajalla. Luku I, 3 (Arvomuoto) on tehty kokonaan uudestaan: sitä vaati jo sekin, että ensimmäisessä laitoksessa se on esitetty kahteen kertaan. — Sivumennen huomautan, että tähän kaksinkertaiseen esitykseen minut saattoi ystäväni, tri Kugelman Hannoverissa. Olin vierailulla hänen luonaan keväällä 1867, jolloin ensimmäiset oikolukuarkit saapuivat Hampurista, ja hän sai minut vakuuttuneeksi siitä, että lukijoiden enemmistölle olisi arvomuodon täydentävä, opettavampi selittely välttämätöntä. — Ensimmäisen luvun ensimmäistä kohtaa »Tavarain fetissiluonne jne.» on suuresti muutettu. Luku III, 1 (Arvon mitta) on huolella tarkastettu, koska tätä kohtaa oli ensimmäisessä laitoksessa käsitelty huolimattomasti — lukijaa kehoitettiin tutustumaan teoksessa »Zur Kritik der politischen Oekonomie», Berlin 1859,* olevaan selitte-

* Ks. tätä osaa, s. 5—185.¹ *Toim.*

lyyn. Luku VIII, varsinkin 2. kohta, on huomattavasti uusittu.

Olisi hyödytöntä syventyä yksityiskohtaisesti paikoittaisiin tekstinmuutoksiin, jotka usein ovat vain tyyllillisiä. Niitä on tehty kautta kirjan. Kuitenkin nyt Pariisissa ilmestyvää ranskalaista käännöstä tarkistaessani havaitsen, että useat kohdat saksalaisessa alkutekstissä olisivat vaatineet milloin perinpohjaisempaa uudistamista, milloin suurempaa tyyllillistä oikaisua tai huolellisempaa satunnaisten virheiden poistamista. Tähän ei minulla ollut aikaa, koska vasta syksyllä 1871 kesken muiden kiireellisten töiden sain tiedon, että kirja on loppuunmyyty ja että toisen laitoksen painattaminen pitäisi aloittaa jo tammikuussa 1872.

Se ymmärtämys, minkä Pääoma on lyhyessä ajassa saanut osakseen Saksan työväenluokan laajoissa piireissä, on paras palkka työstäni. Taloustieteellisissä kysymyksissä porvariston kannalla oleva mies, herra Mayer, wieniläinen tehtailija, osoitti Saksan ja Ranskan sodan aikana julkaistussa kirjasessaan⁶⁷ sattuvasti, että se suuri teorian tajunta, mitä on pidettävä saksalaisena perintönä, on Saksan niin sanotuilta sivistyneiltä luokilta hävinnyt täydellisesti, mutta sitä vastoin se elpyy uudelleen Saksan työväenluokassa.⁶⁸

Kansantaloustiede on tähän hetkeen saakka pysynyt Saksassa ulkomaisena tieteenä. Gustav von Gülich on teoksessaan »Geschichtliche Darstellung des Handels, der Gewerbe etc.», etenkin teoksen kahdessa ensimmäisessä 1830 julkaistussa nidoksessa, jo käsitellyt niitä historiallisia olosuhteita, jotka meillä ovat ehkäisseet kapitalistisen tuotantotavan kehitystä ja siis myös uudenaikaisen porvarillisen yhteiskunnan rakentamista. Kansantaloustieteeltä on siis puuttunut elävä perusta. Tämä tiede tuotiin valmiina tavarana Englannista ja Ranskasta; sen saksalaiset professorit pysyivät oppilaina. Vieraiden tosiojien teoreettinen esitys muuttui heidän käsisään dogmikokoelmaksi, jota he tulkitsivat heitä itseään ympäröivän pikkuporvarillisen maailman hengessä ja siis väärin. Tieteellisen voimattomuuden tunnetta, jota ei voitu kokonaan karkottaa, ja levotonta omaatuntoa, että täytyi esiintyä koulumestarina todellakin vieraalla

alalla, koetettiin salata kirjallisuushistoriallisen oppineisuuden loistolla tai panemalla sekaan vieraita aineita, joita lainattiin ns. kameraalitieteistä, oikeasta tietojen sekamelskasta, jonka kiirastuli saksalaisen virkavallan toivorikkaiden kokelaiden on kestettävä.

Vuoden 1848 jälkeen kapitalistinen tuotanto on kehittynyt nopeasti Saksassa ja kasvattaa jo parhaillaan keinottelun kukkasiaan. Mutta tieteemme ammattimiehille kohtalo pysyi yhtä kovana. Niin kauan kuin he saivat ennakkoluulottomasti harjoittaa kansantaloustiedettä, Saksassa ei ollut uudenaikaisia taloudellisia suhteita. Sitten kun nämä suhteet syntyivät, olot olivat jo sellaisia, etteivät ne enää porvarillisen näköpiirin puitteissa sallineet noiden suhteiden ennakkoluulotonta tutkimista. Mikäli kansantaloustiede on porvarillista, so. mikäli kapitalistinen järjestelmä käsitetään historiallisesti ohimenevän kehitysvaiheen asemesta yhteiskunnallisen tuotannon ehdottomaksi ja viimeiseksi muodoksi, tämä tiede voi pysyä tieteenä vain niin kauan kuin luokkataistelu pysyy latenttina tahi esiintyy vain yksinäisinä ilmiöinä.

Ottakaamme Englanti. Sen klassinen kansantaloustiede kuuluu kehittymättömän luokkataistelun aikaan. Klassisen kansantaloustieteen viimeinen suuri edustaja, Ricardo, teki vihdoin itse tietoisesti tutkimustensa lähtökohdaksi vastakohtaisuuden luokkaetujen, työpalkan ja voiton, voiton ja maankoron välillä, samalla kun hän naiivisti käsitti tämän vastakohtaisuuden yhteiskunnalliseksi luonnonlaiksi. Mutta siten porvarillinen taloustiede olikin saavuttanut rajan, jonka yli se ei voinut mennä. Jo Ricardon eläessä ja vastoin häntä oli porvarillista kansantaloustiedettä arvosteltu Sismondin persoonassa.*

Seuraavalle kaudelle, 1820—1830, Englannissa on tunnusomaista tieteellinen elpyminen kansantaloustieteen alalla. Se oli sekä Ricardon teorian vulgarisoinnisen ja levittämisen että sen vanhaa koulua vastaan kohdistaman taistelun aikakautta. Pidettiin loistavia turnajaisia. Euroopan mantereella tiedetään hyvin vähän siitä, mitä silloin tehtiin, sillä väittelyä käytiin suureksi osaksi

* Ks. teostani *Zur Kritik der politischen Oekonomie*, Berliini 1859, s. 39; ks. tätä osaa, s. 51. *Toim.*

lehtikirjoituksissa, tilapäisjulkaisuissa ja lentokirjaisissa. Tämän väittelyn ennakkoluuloista vapaa luonne saa selityksensä ajan oloista, vaikka Ricardon oppia jo silloin käytettiin poikkeustapauksissa hyökkäysaseena porvarillista talouselämää vastaan. Toisaalta itse suurteollisuus vasta nyt jätti lapsuusiän taakseen, jota todistaa jo sekin, että vasta vuoden 1825 pulasta alkaa suurteollisuuden uudenaikaisen elämän jaksoittainen kiertokulku. Toisaalta pääoman ja työn välinen luokkataistelu oli tunnettu taka-alalle: poliittisesti sitä verhosivat Pyhään allianssiin⁶⁹ yhtyneiden hallitusten ja feodaaliylimystön sekä porvariston ohjaamien kansanjoukkojen välinen riita; taloudellisesti — teollisuuspääoman ja ylimystön maaomaisuuden keskeinen kiista, mikä Ranskassa kätkeytyi palstaomistuksen ja suurmaaomistuksen etujen vastakohtaisuuden taakse, mutta Englannissa puhkesi viljalakien⁷⁰ jälkeen ilmiriidaksi. Englannin tämän kauden kansantaloustieteellinen kirjallisuus muistuttaa Ranskassa tri Quesnayn kuoleman jälkeen vallinnutta taloustieteellistä myrsky- ja kiihkokautta, mutta vain samalla tapaa kuin jälkikesä muistuttaa kevättä. Vuoden 1830 mukana alkoi kerta kaikkiaan ratkaiseva käänne.

Porvaristo oli Ranskassa ja Englannissa valloittanut valtiovallan. Siitä alkaen luokkataistelu pukeutui sekä käytännössä että teoriassa yhä jyrkempiin ja uhkaavampiin muotoihin. Se soitti kuolinkelloja tieteelliselle porvarilliselle talousopille. Nyt ei enää ollut kysymys siitä, oliko tuo tahi tämä väite totta, vaan siitä, oliko se hyödyllinen vai vahingollinen pääomalle, mukava vai epämukava, poliisijärjestyksen vastainen vai ei. Epäitsekään tutkimuksen sijaan tuli maksettu kynäsota, ennakkoluulottoman tieteellisen tutkimustyön sijaan paha omatunto ja tarkoituseräinen huonon asian puolustelu. Ne häikäilemättömät lentokirjasetkin, joita Anti-Corn-Law-League, tehtailijat Cobden ja Bright etunenässään, heitti maailmaan, herättivät vielä maaylimystöä vastaan tähdätyllä polemiikillaan tiettyä, elleivät tieteellistä, niin ainakin historiallista, mielenkiintoa. Mutta vapaa-kauppalainsäädäntö veti Sir Robert Peelin ajoilta alkaen tämän viimeisenkin kiihottavan okaan pois vulgaaritalous-tieteestä.

Mannermaalla tapahtunut 1848:n vallankumous ulotti vaikutuksensa Englantiinkin. Miehet, jotka vielä pyrkivät säilyttämään tieteellisen merkityksensä ja tahtoivat olla enemmän kuin pelkkiä sofisteja ja hallitsevien luokkien sykofantteja, koettivat saattaa pääoman kansantaloustieteen sopusointuun proletariaatin vaatimusten kanssa, joita ei enää voitu jättää huomioon ottamatta. Siitä johtui se lattea synkretismi, jonka parhaana edustajana on John Stuart Mill. Se on porvarillisen taloustieteen vararikon julistus, jota suuri venäläinen oppinut ja kriitikko N. Tšernyševski teoksessaan »Otšerki iz političeskoj ekonomii (po Millju)» («Kansantaloustieteelliset esseet (Millin mukaan)») on äskettäin mestarillisesti kuvannut.

Saksassa kypsyi siis kapitalistinen tuotantotapa vastasitten, kun sen ristiriitainen luonne oli Ranskassa ja Englannissa jo tullut ilmi meluisissa historiallisissa taisteluissa ja kun Saksan proletariaatin teoreettinen luokkatietoisuus oli jo paljoka selvempi kuin Saksan porvariston. Heti kun porvarillinen kansantaloustiede tieteenä näytti Saksassa tulevan mahdolliseksi, se oli siis tullut jo jälleen mahdottomaksi.

Näissä oloissa sen edustajat jakautuivat kahteen leiriin. Toiset, viisaat, ansionhaluiset, käytännölliset miehet ryhmittäytyivät vulgaaritaloustieteen apologetiikan latteimman ja sen tähden onnistuneimman edustajan, Bastiat'n lipun ympärille; toiset, professorimaisen ylpeinä tieteesä arvosta, seurasivat J. St. Milliä yrityksissä sovittaa sovittamatonta. Samoin kuin porvarillisen taloustieteen klassisena aikana saksalaiset olivat myös sen rappeutumisen aikana pelkkiä oppilaita, matkijoita ja perässäkulkijoita, ulkomaisen suurliikkeen pikkujällemyyjä.

Saksalaisen yhteiskunnan erikoinen historiallinen kehitys teki siis täällä mahdottomaksi kaiken porvarillisen taloustieteen omaperäisen kehittämisen, mutta ei sen — arvostelua. Sikäli kuin sellainen arvostelu yleensä edustaa jotakin luokkaa, se voi edustaa vain sitä luokkaa, jonka historiallisena kutsumuksena on kapitalistisen tuotantotavan kumoaminen ja luokkien lopullinen poistaminen, ts. vain proletariaattia.

Saksan porvariston oppineet ja oppimattomat edustajat koettivat aluksi vaieta Pääoman kuoliaaksi, missä he olivat aikaisempien teosteni suhteen onnistuneet. Kun tämä taktiikka ei enää vastannut tarkoitustaan, he kirjoittivat muka kirjaani arvostellakseen ohjeita »porvarillisen tietoisuuden rauhoittamiseksi», mutta tapasivat työvään lehdistössä — ks. esim. Joseph Dietzgenin kirjoituksia »Volksstaat» lehdessä⁷¹ — ylivoimaisia taistelijoita, joille he ovat vielä tänä päivänä vastauksen velkaa.*

Pääomasta julkaistiin erinomainen venäläinen käännös Pietarissa keväällä 1872. 3000 kappaleen painos on nyt jo melkein loppuunmyyty. Jo 1871 oli Kijevin yliopiston kansantaloustieteen professori herra N. Sieber teoksessaan »Teorija tsennosti i kapitala D. Ricardo» (»D. Ricardon teoria arvosta ja pääomasta») osoittanut minun teoriani arvosta, rahasta ja pääomasta peruspiirteissään välttämättömäksi jatkoksi Smithin — Ricardon opille. Länsieurooppalaista ihmetyttää hänen arvokasta kirjaansa lukiessa, kuinka johdonmukaisesti hän pitää kiinni puhtaasti teoreettisesta kannasta.

Pääomassa käytettyä metodologiaa on hyvin vähän ymmärretty, mitä todistavat jo yksistään sitä koskevat ristiriitaiset käsitykset.

Niinpä Pariisiin »Revue Positiviste»⁷⁴ moittii minua toiselta puolen siitä, että käsittelen taloustiedettä meta-

* Saksan vulgaaritaloustieteen laveasanaiset löpöttelijät haukkuvat kirjani sanonta- ja esitystapaa. Kukaan ei voi arvostella ankarammin kuin minä Pääoman kirjallisia puutteellisuuksia. Kuitenkin tekee mielen näiden herrojen ja heidän yleisönsä hyödyksi ja iloksi lainata tähän kohtia englantilaisesta ja venäläisestä arvostelusta. Minun mielipiteitteni jyrkkä vastustaja »Saturday Review»⁷² kirjoitti ensimmäisestä saksalaisesta painoksesta: »Esitystapa antaa kuivimmillekin taloudellisille kysymyksille erityisen viehätöksen (charm)». »S. P. Vedomosti»⁷³ huomauttaa vuoden 1872 huhtikuun 20. päivän numerossaan: »Esitystapa on muutamia kovin spesifisiä kohtia lukuunottamatta yleistajuista, selvää ja esitettävän asian syvästä tieteellisyydestä huolimatta harvinaisen elävää. Tässä suhteessa tekijä... ei muistuta vähääkään useimpia saksalaisia oppineita, jotka... kirjoittavat teoksensa niin epäselvällä ja kuivalla kielellä, että tavallisen kuolevaisen pää on siitä haljeta.» Nykyisen saksalais-kansallisen vapaamielisen professorikirjallisuuden lukijoilta halkeaa kuitenkin aivan kokonaan muu kuin pää.

fyysisesti, toiselta puolen — arvatkaapa mistä? — siitä, että rajoitun vain olevaisen kriittiseen jäsentelyyn kirjoittamatta ruokareseptejä (comtelaisiako?) tulevaisuuden kuppilaa varten. Metafysiikkaa koskevaa moitetta vastaan huomauttaa prof. Sieber:

»Sikäli kuin varsinainen teoria on kysymyksessä, Marxin metodi on koko englantilaisen koulukunnan käyttämä deduktiivinen metodi, jonka puutteellisuudet samoin kuin hyvätkin puolet ovat ominaisia parhaille taloustieteen teoreetikoille.»⁷⁵

Herra M. Block — »Les Théoriciens du Socialisme en Allemagne. Extrait du 'Journal des Économistes', juillet et août 1872» — keksii, että metodini on analyttinen ja sanoo mm.:

»Tällä teoksellaan herra Marx kohoo huomattavimpien analyttisten tiedemiesten joukkoon» (»Par cet ouvrage m. Marx se classe parmi les esprits analytiques les plus éminents»).

Saksalaiset arvostelijat pauhaavat tietysti hegeliläisestä sofististikasta. Pietarilainen »Vestnik Jevropy»⁷⁶ pitää artikkelissa, jossa käsitellään vain Pääomassa käytettyä metodologiaa (vuoden 1872 toukokuun numero, s. 427—436), tutkimusmetodiani ankarana realistisena, mutta esitystapaa onnettomuudeksi saksalais-dialektisena. Se* sanoo:

»Ensi näkemältä, esityksen ulkonaisesta muodosta päätellen Marx on mitä suurin idealistifilosofi ja nimenomaan tämän sanan saksalaisessa, ts. huonossa merkityksessä. Todellisuudessa hän on kuitenkin realisti verrattomasti suuremmassa määrässä kuin kaikki hänen edeltäjänsä taloudellisen arvostelun alalla... Häntä ei voi enää mitenkään sanoa idealistiksi.»

En voi vastata herra kirjoittajalle paremmin kuin muutamilla otteilla hänen omasta arvostelustaan; ne kiinnostanevat sitä paitsi useita lukijoitani, jotka eivät voi tutustua alkuperäiseen venäläiseen kirjoitukseen.

Siteerattuaan »Poliittisen taloustieteen arvostelun» (Berliini 1859, s. 6—7) esipuhetta,** jossa olen käsitellyt metodini materialistista perustaa, herra kirjoittaja jatkaa:

»Marxista on tärkeää vain yksi seikka: tutkimiensä ilmiöiden lain löytäminen. Eikä hänestä ole tärkeä vain se laki, jonka alaisia ne ovat niin kauan kuin ovat tietyissä muodossa ja kyseisenä

* — I. I. Kaufman. *Toim.*

** Ks. tätä osaa, s. 8—9. *Toim.*

ajankolttana havaittavissa olevassa keskinäisessä yhteydessä. Hänestä on vielä ennen kaikkea tärkeää niiden muuttumisen, niiden kehittyneisen laki, ts. laki, jonka mukaan ne siirtyvät muodosta toiseen, toisesta keskinäisen yhteyden järjestyksestä toiseen. Löydettyään tämän lain hän tutkii yksityiskohtaisesti niitä seurauksia, joissa se ilmenee yhteiskuntaelämässä... Näin ollen Marxin pyrkimyksenä on yksinomaan tarkan tieteellisen tutkimuksen kautta todistaa yhteiskunnallisten suhteiden tiettyjen järjestysten välttämättömyys ja todeta mahdollisimman moitteettomasti ne tosiasiat, jotka ovat hänen lähtö- ja tukikohtinaan. Tätä varten on täysin riittävää, että hän osoitettuaan nykyisen järjestyksen välttämättömyyden todistaa samalla välttämättömäksi toisen järjestyksen, joksi edellisen täytyy väistämättömästi muuttua riippumatta siitä, uskovatko ihmiset sitä vai eivät, ovatko he siitä tietoisia vai eivät. Marx pitää yhteiskunnallista liikettä luonnonhistoriallisena prosessina, jota ohjaavat lait, mitkä eivät ainoastaan ole riippumattomia ihmisten tahdosta, tietoisuudesta ja aikomuksesta, vaan vieläpä määräävät heidän tahtomisensa, tietoisuutensa ja aikomuksensa... Kun tietoinen aines esittää noin toisarvoista osaa sivistyshistoriassa, silloin on itsestään selvää, että arvostelu, jonka kohteena on itse sivistys, voi vähiten nojata johonkin tietoisuuden muotoon tai tulokseen. Toisin sanoen sen lähtökohtana ei voi olla idea, vaan ainoastaan ulkoinen ilmiö. Arvostelu on rajoittuva siihen, että jotain tosiasiaa verrataan toiseen tosiasiaan eikä ideaan ja asetetaan vastakkain tosiasiat eikä tosiasiaa ja ideaa. Arvostelulle on tärkeää vain, että molemmat tosiasiat tutkitaan mahdollisimman tarkoin ja että ne todella ovat eri kehitysmomentteja, mutta ennen kaikkea on tärkeää tutkia yhtä tarkasti sitä järjestystä, peräkkäisyyttä ja yhteyttä, joina kehityksasteet ilmenevät... Saatetaan sanoa, että taloudellisen elämän yleiset lait ovat aina samat; aivan yhdentekevää on, sovelletaanko niitä nykyisyyteen vai menneisyyteen. Marx kiistää juuri sen. Hänen mielestään ei ole sellaisia abstraktisia lakeja... Päinvastoin hänen käsityksensä mukaan kullakin historiallisella aikakaudella on omat lakinsa... Heti kun kyseinen kehitysjakso on loppuun eletty ja elämä siirtyy tietystä vaiheesta toiseen, sitä alkavat ohjata toiset lait. Sanalla sanoen taloudellinen elämä esiintyy ilmiönä, jota voi verrata biologian muilla aloilla esiintyvään kehityshistoriaan... Vanhat taloustieteilijät ymmärsivät väärin taloudellisten lakien luonteen, kun he vertasivat niitä fysiikan ja kemian lakeihin... Ilmiöiden syvällisempi erittely osoitti, että yhteiskunnalliset elimistöt eroavat toisistaan yhtä suuresti kuin kasvi- ja elänelimistöt... Vieläpä sama ilmiö on aivan erilaisten lakien alainen sikäli kuin nuo elimistöt ovat yleisrakenteeltaan erilaiset, sikäli kuin niiden yksityiset elimet eroavat toisistaan tai ne olot, joissa ne toimivat, ovat erilaiset jne. Marx kiistää esimerkiksi, että väestölaki olisi samanlainen aina ja kaikkialla. Hän vakuuttaa päinvastoin, että kullakin kehityksasteella on oma väestölakinsa... Olosuhteet ja niitä vallitsevat lait muuttuvat tuotantovoimien erilaisesta kehityksestä riippuen. Asettaessaan tavoitteekseen tutkia ja selittää tältä kannalta kapitalistista

talousjärjestelmää hän on vain muotoillut ankanan tieteellisesti tavoitteen, mikä kaikella taloudellisen elämän tarkalla tutkimuksella tulee olla... Sellaisen tutkimuksen tieteellinen arvo on niiden erikoisten lakien selvittämisessä, jotka sääntelevät tietyn yhteiskunnallisen elimistön syntymistä, olemassaoloa, kehittymistä ja häviötä sekä vaihtumista toiseen, korkeampaan. Ja Marxin kirjalla on todellakin tämä arvo.»

Kun herra tekijä kuvaa sitä, mitä hän nimittää minun todelliseksi metodikseni, niin sattuvasti ja, mikäli minä itse sitä olen käyttänyt, niin hyväntahtoisesti, mitä muuta hän on kuvannut kuin dialektisen metodin?

Tosin esitystavan täytyy muodoltaan erota tutkimustavasta. Tutkimuksessa on aine omaksuttava yksityiskohtia myöten, eriteltävä sen eri kehitysmuodot ja haettava esiin niiden sisäinen yhteys. Vasta kun tämä on tehty, voidaan vastaavasti kuvata todellista liikettä. Jos tämä onnistuu ja esitys kuvastaa aatteellisessa muodossa aineen elämää, voi näyttää siltä kuin oltaisiin tekemisissä apriorisen ajatusrakennelman kanssa.

Dialektinen metodini ei ainoastaan ole perustaltaan erilainen kuin Hegelin metodi, vaan se on tämän suorainen vastakohta. Hegelin mielestä ajatusprosessi, jonka hän aatteen nimisenä muuttaa jopa itsenäiseksi subjektiiviseksi, on todellisuuden demiurgi*, todellisuuden, joka on vain aatteen ulkoinen ilmaus. Minulla taas aatteellinen ei ole muuta kuin ihmispäähän siirrettyä ja siellä muunnettua aineellisuutta.

Hegelin dialektiikan mystifioivaa puolta arvostelin jo noin 30 vuotta sitten siihen aikaan, jolloin se vielä oli muodissa. Mutta juuri kun laadin Pääoman ensimmäistä nidosta, suvaitsi suututtava, vaativainen ja keskin-kertainen jäljittelijäjoukkio,⁷⁷ joka nyt soittaa ensi viulua sivistyneessä Saksassa, käsitellä Hegeliä samoin kuin kunnan Moses Mendelssohn Lessingin aikana käsittelee Spinozaa, nimittäin »koiran raatona». Sen tähden tunnustauduin avoimesti tuon suuren ajattelijan oppilaaksi ja vieläpä keikailin paikoitellen arvoteoriaa koskevassa luvussa hänelle ominaisilla sanontatavoilla. Se että dialektiikka tulee Hegelin käsissä mystilliseksi, ei suinkaan ole estänyt häntä ensimmäisenä esittämästä dialektiikan

* — luoja. *Toim.*

yleisiä liikemuotoja laajalti ja tietoisesti. Dialektiikka vain seisoo hänen teoksissaan päälaellaan. Se on pyöräytettävä jaloilleen, että voisi sen mystillisen ulkokuoren alta löytää järjellisen ytimen.

Mystifioidussa muodossaan dialektiikka tuli Saksassa muotiin, koska se näytti ihanteellistavan olevaista. Järjellisessä muodossaan se on porvaristolle ja sen doktriinäärisille aatteilijoille kiusa ja kauhistus, koska siinä olevaisen myönteiseen ymmärtämiseen sisältyy myös olevaisen kieltäminen, välttämättömän häviön ymmärtäminen, koska se tarkastelee jokaista syntynyttä muotoa kehityksen kulussa, siis myös sen katoavalta puolelta, koska se ei anna minkään itseään lannistaa ja on olemukseltaan arvosteleva ja vallankumouksellinen.

Käytännönmiehenä porvari tuntee kapitalistisen yhteiskunnan ristiriitaisen liikkeen selvimmän uudenaikaisen teollisuuden jaksoittaisessa kehityksessä ilmenevinä vaihteluina, joiden huippukohtana on yleinen pula. Pula on jälleen tulossa, vaikkakin se on vielä alkuasteessaan, ja se on näyttämönsä laajuuden ja vaikutuksensa voimaperäisyyden vuoksi iskevä dialektiikkaa yksinpä uuden pyhän preussilais-saksalaisen valtakunnan nousukkaiden kalloihin.

Lontoossa 24. tammikuuta 1873

Karl Marx

Julkaistu ensi herran kirjassa: *K. Marx, Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie, Erster Band. Zweite verbesserte Auflage. Hamburg 1872*

Valitut teokset
kolmessa osassa,
2. osa, s. 78—85

K a r l M a r x

PÄÄOMA

KAHDESKYMMENESNELJÄS LUKU

NIIN SANOTTU ALKUPERÄINEN KASAUTUMINEN

1. Alkuperäisen kasautumisen salaisuus

On nähty, miten raha muuttuu pääomaksi, miten pääoman avulla tehdään lisäarvoa ja lisäarvosta enemmän pääomaa. Kuitenkin pääoman kasautuminen edellyttää lisäarvoa, lisäarvo kapitalistista tuotantoa, ja tämä suurempia pääoma- ja työvoimamääriä tavaratuotajien käsissä. Koko tämä liike näyttää siis tapahtuvan noidankehässä, josta pääsemme pois ainoastaan olettamalla, että ennen kapitalistista kasautumista on ollut »alkuperäinen» kasautuminen (Adam Smithin »previous accumulation»), joka ei ole kapitalistisen tuotantotavan tulos, vaan sen lähtökohta.

Tällä alkuperäisellä kasautumisella on kansantaloustieteessä sama osa kuin syntiinlankeemuksella jumaluusopissa. Aatami puraisi omenaa, ja siitä lankesi ihmiskunta syntiin. Sen alkuperää selitetään kertomalla se menneen ajan taruna. Kaukaisessa muinaisuudessa oli toiselta puolen ahkera, lahjakas ja ennen kaikkea säästäväinen valiojoukko ja toiselta puolen laiskottelevia, kaikkensa ja vielä enemmän tuhlaavia heittiöitä. Jumaluusopin syntiinlankeemuksen legenda kertoo meille tosin, miten ihminen kirottiin syömään leipänsä otsansa hiessä; mutta taloudellisen syntiinlankeemuksen historia paljastaa meille, kuinka löytyy ihmisiä, joille se ei suinkaan ole tarpeellista. Yhdentekevää. Niin tapahtui, että edelliset kasasivat rikkautta ja jälkimmäisillä ei lopulta ollut muuta myytävää kuin oma nahkansa. Ja tästä syntiinlankeemuksesta alkaen on olemassa köyhyys suurissa kansanjoukoissa, joilla yhä edelleen kaikesta työstään huolimatta ei ole muuta myytävää kuin itsensä, sekä harvojen rikkaus, joka jatkuvasti kasvaa, vaikka he

jo aikoja sitten ovat lakanneet työtä tekemästä. Omaisuuden [propriété] puolustamiseksi tyrkyttää esimerkiksi herra Thiers valtiomiehen vakavuudella tuollaisia äiteliä lapsellisuuksia ennen niin henkeville ranskalaisille. Mutta niin pian kuin omaisuuskysymys on esillä, tulee samalla pyhäksi velvollisuudeksi pitää kiinni aapiskirjan kannasta ainoana kaikille ikäluokille ja kehitysasteille oikeana kantana. Todellisuudessa historiassa, kuten tunnettua, valloitus, sorto, ryöstömurha — lyhyesti sanoen väkivalta — esittävät suurta osaa. Lempeässä kansantaloustieteessä on aina ollut vallalla idylli. Oikeus ja »työ» ovat aina, tietysti joka kerta »tämä vuosi» poisluetuna, olleet ainoat rikastumisen välineet. Todellisuudessa alkuperäisen kasautumisen keinot ovat kaikkea muuta kuin idyllejä.

Raha ja tavara eivät alun pitäen ole pääomaa, yhtä vähän kuin tuotantovälineet tai elämäntarvikkeet. Niiden täytyy muuttua pääomaksi. Mutta itse tämä muutos voi tapahtua vain määrättyissä oloissa, jotka ovat seuraavat: kahden hyvin erilaisen tavaranomistajan tulee joutua toistensa kanssa tekemisiin, toisaalta rahan, tuotantovälineiden ja elämäntarvikkeiden omistajien, joiden tarkoituksena on lisätä omistamaansa arvosummaa ostamalla vierasta työvoimaa; toisaalta vapaiden työmiesten, oman työvoimansa ja sen kautta työn myyjien. Vapaiden työmiesten siinä kaksinaisessa merkityksessä, etteivät he itse välittömästi kuulu tuotantovälineisiin, kuten orjat, maaorjat jne., eivätkä myöskään tuotantovälineet kuulu heille, kuten omaa taloutta pitävillä talonpojilla ym., vaan että he päinvastoin ovat niistä täydellisesti irti ja vapaat. Tämä tavaramarkkinain polarisoituminen muodostaa kapitalistisen tuotannon perusedellytykset. Pääomasuhde edellyttää eroa työmiesten ja työn todellistuttamisedellytysten omistamisen välillä. Niin pian kuin kapitalistinen tuotanto kerran seisoo omilla jaloillaan, se ei ainoastaan säilytä tuota eroa, vaan uusintaa sen yhä kasvavassa mitassa. Prosessi, joka luo pääomasuhteen, ei siis voi olla muuta kuin työmiehen erottamisprosessia työnsä edellytysten omistamisesta, prosessia, joka toisaalta muuttaa yhteiskunnalliset elämäntarvikkeet ja tuotantovälineet pääomaksi, toisaalta välittömät tuot

tajat palkkatyöläisiksi. Niin sanottu alkuperäinen kasautuminen ei siis ole muuta kuin tuottajan ja tuotantovälineiden historiallista eroamisprosessia. Se näyttää »alkuperäiseltä», koska se muodostaa pääoman ja sitä vastaavan tuotantotavan esihistorian.

Kapitalistisen yhteiskunnan taloudellinen rakenne on kehittynyt feodaalisen yhteiskunnan taloudellisesta rakenteesta. Jälkimmäisen hajoaminen on vapauttanut edellisen alkeet.

Välitön tuottaja, työmies, saattoi vasta silloin hallita itseään, kun hän oli lakannut olemasta turpeeseen sidottu ja toisen orja tai oma. Tullakseen vapaaksi työvoiman myyjäksi, joka vie tavaransa kaikkialle, missä sitä ostetaan, hänen täytyi vielä vapautua ammattikuntien vallasta, niiden oppipoika- ja kisällisäännoistä ja häiritsevistä työmääräyksistä. Näin ollen se historiallinen liike, joka muuttaa tuottajat palkkatyöläisiksi, näyttää toiselta puolen vapauttavan heidät pal elijan asemasta ja ammattipalosta; ja ainoastaan tämän puolen ottavat porvarilliset historiankirjoittajat huomioon. Mutta toiselta puolen nämä äsken vapautetut tulevat vasta sitten oman itsensä myyjiksi, kun heiltä on riistetty kaikki heidän tuotantovälineensä ja se tuki ja turva, minkä vanhat feodaaliset laitokset heille tarjosivat. Ja tämän pakkoluovutuksen historia on kirjoitettu ihmiskunnan aikakirjoihin veri- ja tulikirjaimin.

Teollisuuskapitalistien, näiden uusien vallanpitäjien, täytyi puolestaan syrjäyttää sekä ammattikuntiin kuuluvat käsityöläismestarit että läänitysherrat, joiden hallussa rikkauden lähteet olivat. Tältä kannalta katsoen heidän menestyksensä on tulos voitokkaasta taistelusta feodaalivaltaa ja sen sietämättömiä etuoikeuksia vastaan sekä ammattikuntia ja niitä kahleita vastaan, joilla nämä ehkäisivät tuotannon vapaata kehitystä ja toisen ihmisen oikeutta riistää toista. Teollisuusritarit saivat kuitenkin tungetuksi tieltään miekan ritarit ainoastaan käyttämällä hyväkseen tapahtumia, jotka eivät millään tavoin olleet heidän ansiotaan. He ovat päässeet valtaan yhtä alhaisilla keinoilla kuin olivat ne keinot, joilla roomalainen vapautettu orja kerran teki itsensä suojelijansa herraksi.

Lähtökohtana kehitykselle, joka on tuottanut sekä palkkatyöläisen että kapitalistin, oli työmiehen orjuus. Jatko oli tämän orjuuden muotojen muuttumista, feodaalisen riiston muuttumista kapitalistiseksi. Ymmärtääksemme tätä kehitystä meidän ei tarvitse siirtyä ajassa kovin kauas taaksepäin. Vaikka tapaamme kapitalistisen tuotantotavan ensimmäisiä merkkejä jo 1300- ja 1400-luvulla muutamissa Välimeren rannikkokaupungeissa, kapitalistinen ajanjakso alkaa vasta 1500-luvulla. Siellä, missä se alkoi, oli maaorjuus jo aikoja ennen lakkautettu lopullisesti ja keskiajan loistokohta, kaupunkien itsenäisyys, jo kauan ollut himmenemässä.

Alkuperäisen kasautumisen kehityksessä ovat historiallisesti käännteentekeviä kaikki ne nullistukset, joita syntymässä olevat kapitalistiluokat käyttävät vipusimenaan, ja ennen kaikkea ne ajankohdat, jolloin suuret ihmisjoukot äkkiä ja väkivaltaisesti kiskaistaan irti elinkeinoistaan ja proletaareina, vapaina ja lainsuojattomina heitetään työmarkkinoille. Maalaistuottajan, talonpojan maaomaisuuden pakkoluovutus on koko prosessin perustuksena. Sen historia näyttää eri maissa erilaiselta ja sen kehityskaudet ovat eri järjestyksessä sekä sattuvat yhteen eri historiankausien kanssa. Ainoastaan Englannissa, jonka sen tähden otammekin esimerkiksi, sillä on klassinen muoto.¹⁸⁹⁾

2. Maalaisväestön maan pakkoluovutus

Englannista oli maaorjuus 1300-luvun loppupuolella todellisuudessa hävinnyt. Väestö¹⁹⁰⁾ muodostui silloin

¹⁸⁹⁾ Italiassa, jossa kapitalistinen tuotanto aikaisemmin kehittyi, maaorjuus myös hävisi aikaisemmin. Maaorja vapautetaan täällä ennen kuin hän on hankkinut itselleen nautintaoikeuden maahan. Hänen vapauttamisensa tekee hänestä siis kohta täysin vapaan proletarin, joka sitä paitsi enimmäkseen jo roomalaisten aikana perustetuissa kaupungeissa tapaa valmiina uudet herransa. Kun maailmanmarkkinoilla tapahtunut vallankumous 1400-luvun lopulla⁷⁸ teki lopun Pohjois-Italian yliherruudesta kaupan alalla, muodostui päinvastaiseen suuntaan kulkeva liike. Kaupunkien työväkeä ajettiin joukoittain maaseudulle, ja se aiheutti siellä puutarhamaisesti hoidetun pienviljelyksen ennen kuulumattoman kukoistuksen.

¹⁹⁰⁾ »Pienet maanomistajat, jotka omin käsin viljelivät omia vainioitaan ja saivat tyytyä vaatimattomaan hyvinvointiinsa...

ja vielä enemmän 1400-luvulla suurimmaksi osaksi vapaista, omaa taloutta pitävistä talonpojista niin feodaalisen nimikilven taakse kuin heidän omaisuutensa olikin kätkeyty. Vapaa vuokraaja oli suuremmilla herrastiloilla tunkenut tieltään aikaisemmin itsekin maaorjana olleen bailiff'n (voudin). Maanviljelyksen palkkatyöläiset olivat osittain talonpoikia, jotka käyttivät vapaan aikansa ansiotöihin suurtilanomistajien kartanoissa, osittain kuuluivat itsenäiseen, suhteellisesti sekä absoluuttisesti pieneen varsinaisten palkkatyöläisten luokkaan. Viimeksi mainitutkin olivat todellisuudessa omaa talouttaan pitäviä talonpoikia, koska he paitsi palkkaansa saivat käytettäväkseen 4 acraa ja enemmänkin peltomaata ynnä asunnon. Heillä oli sitä paitsi yhdessä varsinaisten talonpoikien kanssa käyttöoikeus yhteismaahan, jolla heidän karjansa kävi laitumella ja josta he samalla saivat polttoaineensa, puut, turpeen ym.¹⁹¹⁾ Kaikissa Euroopan maissa on feodaaliselle tuotannolle ominaista, että maa on jaettu mahdollisimman monelle alustalaiselle. Lääniherran niin kuin jokaisen muunkin hallitsijan valta ei riippunut hänen saamiensa maanvuokrien määrästä, vaan hänen alamaistensa luvusta, ja jälkimmäinen riip-

olivat silloin paljon tärkeämpi osa kansasta kuin nyt... Kokonaista 160 000 maanomistajaa, jotka perheineen lienevät olleet enemmän kuin $\frac{1}{7}$ koko väestöstä, eli viljelemällä pieniä freeholdtilojansa» (täydellisesti vapaita tilojansa). »Näiden pienten maanomistajain keskimääräiset tulot arvioidaan 60—70 punnaksi. On laskettu, että omaa maata viljelevien lukumäärä oli suurempi kuin vierasta maata viljelevien vuokraajien.» (*Macaulay. History of England, 10th ed. London 1854, v. I, p. 333—334.*) — Vielä 1600-luvun viimeisellä kolmanneksella $\frac{4}{5}$ Englannin väestöstä sai elatuksensa maanviljelyksestä. (Sama, p. 413.) — Käytän Macaulayta lähteenä, koska hän järjestelmällisenä historianväärentäjänä »tyypistää mahdollisuuden mukaan sen kaltaisia asioita.

¹⁹¹⁾ Ei saa koskaan unohtaa, ettei maaorjakaan ollut ainoastaan rakennukseensa kuuluvan maapalstan omistaja, joskin verovelvollinen omistaja, vaan että hänellä oli myös omistusoikeus yhteismaahan. »Talonpoika siellä (Sleesiassa) on maaorja.» Kuitenkin nämä orjat omistavat yhteistiloja. »Sleesialaisia ei ole vielä saatu jakamaan yhteismaitaan, kun sitä vastoin Neumarkissa tuskin on ainoatakaan kylää, missä ei tätä jakoa olisi toimitettu mitä parhaimmalla menestyksellä.» (*Mirabeau. De la Monarchie Prussienne, Londres 1788, II, p. 125, 126.*)

pui omaa taloutta pitävien talonpoikien lukumäärästä.¹⁹²⁾ Vaikka siis Englannin maa normannien valloituksen jälkeen tulikin jaetuksi suunnattoman suuriin vapaaherakuntiin, joista yhteen ainoaan usein sisältyi 900 vanhaa anglosaksilaista lordikuntaa, oli siinä sentään tiheässä pieniä talonpoikaistaloja, joiden välissä ainoastaan siellä täällä oli suurempia herrastiloja. Tällaiset olot, yhtyneinä 1400-lukua luonnehtineeseen kaupunkien kukoistukseen, tekivät mahdolliseksi kansanrikkouden, jota kansleri Fortescue niin kaunopuheisesti kuvaa teoksessaan »Laudibus Legum Angliae», mutta ne tekivät pääomarikkouden mahdolliseksi.

Sen kumouksen alkunäytös, joka loi pohjan kapitalistiselle tuotantotavalle, tapahtui 1400-luvun viimeisellä kolmanneksella ja 1500-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä. Joukko turvattomia proletaareja viskattiin työmarkkinoille lääniherröiden henkivartiostojen hajottamisen tuloksena. Nämä henkivartijat, kuten sir James Steuart oikein huomauttaa, »täyttivät kaikkialla hyödyttöminä talot ja kartanot».⁷⁹ Vaikka kuningasvalta, joka itse oli porvarillisen kehityksen tuote, ponnistellessaan ehdottoman vallan saavuttamiseksi edisti väkivaltaisesti näiden henkivartiostojen hajaantumista, se ei missään tapauksessa ollut sen ainoana syynä. Päinvastoin mahtava lääniherra, uhmaten kuninkuutta ja parlamenttia, loi verrattomasti lukuisamman proletariaatin ajamalla talonpojat väkisin maalta, johon heillä oli sama feodaalinen omistusoikeus kuin lääniherralla itsellään, ja anastamalla heidän yhteismaansa. Välittömän aiheen siihen antoi Englannissa varsinkin flanderilaisen villateollisuuden kukoistus ja sitä vastaava villan hintojen kohoaminen. Suuret feodaalisodat olivat nielleet vanhan feodaaliateelin, uusi aateli oli aikansa lapsi, jolle raha oli mahtien mahti. Peltomaiden muuttuminen lammaslaitumiksi oli sen vuoksi sen tunnussana. Harrison kuvaa teoksessaan

¹⁹²⁾ Japani puhtaasti feodaalisine maanomistusoloineen ja kehittyneine pienviljelyksineen antaa paljon selvemmän käsityksen Euroopan keskiajasta kuin kaikki meidän enimmäkseen porvarillisten ennakkoluulojen värittämät historiakirjamme. On aivan liian mukavaa olla »vapaamielinen» keskiajan kustannuksella.

»Description of England. Prefixed to Holinshed's Chronicles», miten pienten talonpoikien pakkoluovutus köyhdyttää maan. »What care our great incroachers» (»Mitäpä meidän suurhätäjämme siitä välittävät!») Talonpoikien ja työväen asunnot hajotettiin väkivalloin maan tasalle tai jätettiin rappeutumaan.

»Jos tahtoo tutkia minkä hyvänsä ritaritilan vanhempia asiakirjoja», Harrison sanoo, »niin huomaa että lukemattomat talot ja pienet talonpoikaistaloudet ovat hävinneet, että maa elättää nyt paljoa vähemmän ihmisiä, että useat kaupungit ovat rappeutuneet, vaikka uusiakin syntyy... Voisin kertoa yhtä ja toista kaupungista ja kylästä, jotka on hävitetty lammaslaitumien takia ja joissa ainoastaan säätyläisrakennukset vielä ovat pystyssä.»

Noiden vanhojen aikakirjojen valitukset ovat aina liioiteltuja, mutta ne osoittavat tarkasti, millaisen vaikutuksen tuotantosuhteiden kumous teki aikalaisiin. Kansleri Fortescue'n ja Thomas Moren teoksien vertaaminen selvittää, mikä juopa on olemassa 1400- ja 1500-luvun välillä. Kultra-ajastaan, niin kuin Thornton oikein sanoo, Englannin työväenluokka syöksyi ilman mitään välitiloja rauta-aikaan.

Tämä mullistus säikähdytti lainsäädäntöä. Se ei ollut vielä sillä sivistysasteella, jossa »Wealth of the Nation» [»kansallisriikkaus»], so. pääoman muodostaminen ja rahvaan häikäilemätön riistäminen ja köyhdyttäminen, käy kaiken valtioviisauden ultima Thulesta.* Henrik VII:n historiassaan Bacon sanoo:

»Tähän aikaan (1489) lisääntyivät valitukset peltomaan muuttamisesta laitumiksi» (lampaille ym.), »joita muutamien paimenten oli helppo hoitaa; ja vuokramaat, elinajaksi tai vuodeksi vuokratut maat» (joilla suurin osa vapaita pikkutilallisia asui) »muutettiin herrastiloiksi. Tämä vei kansan rappiotilaan ja samalla kaupungit, kirkot ja kymmenykset hunningolle... Kuningas ja parlamentti ryhtyivät tähän aikaan ihailtavalla viisaudella parantamaan tätä epäkohtaa... He ryhtyivät toimenpiteisiin väestöä vähentävää yhteismaiden valtaamista (depopulating inclosures) ja sen jäljessä seuraavaa niin ikään väestöä vähentävää laiduntaloutta (depopulating pasture) vastaan.»

* — kirjaimellisesti: äärimmäinen Thule; tässä ilmaisuja on käytetty merkityksessä: huippu. (Muinaiset kirjailijat käyttivät sitä merkitsemään Euroopan äärimmäistä pohjoista seutua.) *Toim.*

Eräs Henrik VII:n antama laki, 1489, c. 19, kieltää kaikkien niiden talonpoikaistalojen hävittämisen, joihin kuului vähintään 20 acra maata. Henrik VIII:n laissa 25 uudistetaan sama määräys. Siinä sanotaan mm., että

»useat vuokramaat ja suuret karjalaumat, varsinkin lammasmaat, kasautuvat muutamiin käsiin, minkä johdosta maanvuokrat ovat paljon kasvaneet ja peltoviljelys (tillage) suuresti rappeutunut, kirkkoja ja taloja on revitty, hämmästyttävän suuret ihmisjoukot ovat käyneet kykenemättömiksi elättämään itseään ja perhettään.»

Sen vuoksi laissa säädetään rappeutuneet talot uudelleen rakennettaviksi, määrätään pellon ja laidunmaan määräsuhteet jne. Eräessä laissa vuodelta 1533 valiteetaan, että monella tilalla on 24 000 lammasta, ja rajoitetaan niiden lukumäärä 2000:ksi.¹⁹³⁾ Kansan valitukset ja Henrik VII:n ajasta 150 vuotta eteenpäin jatkunut lainsäädäntö pienten vuokraajien ja talonpoikien häätämistä vastaan olivat yhtä tuloksettomat. Niiden tuloksettomuuden salaisuuden paljasti Bacon meille tietämättään.

»Henrik VII:n laki», sanoo hän teoksessaan »Essays, civil and moral», luku 29, »oli syvälleikäpä ja ihailtava, se kun loi määrätyn normaalimitan kokoisia maatiloja ja taloja, so. säilytti niille maata sellaisen määrän, mikä teki niille mahdolliseksi saattaa maailmaan alamaisia, joilla oli riittävästi varoja ja jotka eivät olleet orjan asemassa sekä kävivät auran kurkeen maanomistajina eivätkä palkkalaisina» (»to keep the plough in the hand of the owners and not hirelings»).^{193a)}

¹⁹³⁾ Utopiassaan Thomas More puhuu ihmemaasta, jossa »lampaat syövät ihmisiä». (Utopia, transl. Robinson, ed. Arber, London 1869, p. 41.)

^{193a)} Bacon selittää mitä yhteistä oli vapaalla hyvinvoivalla talonpoikaissäädillä ja hyvällä jalkaväellä: »Kuningaskunnan vallalle ja asemalle oli erittäin tärkeää, että oli olemassa tarpeeksi suuria vuokramaita, jotta kelpo miehet saisivat kunnollisen toimeentulon ja että suuri osa kuningaskunnan maasta pysyisi yeomanryn käsissä, ts. niiden käsissä, jotka asemansa puolesta olivat aatelismiesten ja torpparien (cottagers) sekä talonpoikaisrenkien välillä... Sillä etevimpien sotilasiantuntijain yleinen mielipide on... että jalkaväki on armeijan päävoima. Mutta hyvään jalkaväkeen tarvitaan miehiä, jotka eivät ole kasvaneet orjina eivätkä puutteessa, vaan vapaina ja kutakuinkin hyvinvoipina. Jos siis joku valtio antaa liian suuren merkityksen aatelismiehille ja hienoille herroille, maamiesten ja kyntäjien ollessa vain heidän työ-

Mutta kapitalistinen järjestelmä vaati päinvastoin, että kansanjoukot olisivat orjan asemassa, että ne muuttuisivat palkkalaisiksi ja että niiden työvälineet muuttuisivat pääomaksi. Tämän murroskauden aikana lain-säädäntö koetti myös säilyttää maaseudun palkkatyöläisen torppaan kuuluvat 4 acra maata ja kielsi tätä ottamasta vuokralaisia torppansa. Vuonna 1627, Kaarle I aikana, tuomittiin Roger Crocker Fontmillista siitä, että hän oli rakennuttanut torpan Fontmillin herraskartanoon-sa liittämättä siihen pysyväisesti kuuluvaksi 4 acra maata; vuonna 1638, Kaarle I aikana, asetettiin kuninkaallinen komissio toimimaan vanhojen lakien voimaan saattamiseksi, varsinkin sen lain, joka koski 4 acra maapalstaa: jo Cromwell kielsi rakentamasta taloa 4 mailin päähän Lontoosta, ellei sitä varustettu 4 acra maapalstalla. 1700-luvun ensimmäisellä puoliskolla maatyöläinen jo vetosi oikeuteen ellei hänen asumukseensa liitetty 1—2 acra. Nykyään maatyöläinen on onnellinen, jos hänen torppansa yhteydessä on kasvitarha tai jos hän edes voi vuokrata pari kapanalaa maata kauempana siitä.

»Maanomistajat ja vuokraajat», tri Hunter sanoo, »toimivat tässä yhdessä. Jokunen acre torppaa kohti tekisi työläisen liian riippumattomaksi.»¹⁹⁴⁾

Uuden pelottavan sysäyksen kansanjoukkojen väkivaltaiselle pakkoluovutusprosessille antoi 1500-luvulla uskonpuhdistus ja sitä seurannut kirkon omaisuuden

väkenään tai renkeinään tai myös torppareina, ts. asunnon omaavina kerjäläisinä, sillä voi olla hyvä ratsuväki, mutta ei koskaan hyvää, kestävä jalkaväkeä... Tämän näkee Ranskassa ja Italiassa ja muutamissa muissa vieraisissa maissa, joissa koko väestö todellisuudessa koostuu joko aatelista tai köyhistä talonpojista... niin suuressa määrin, että ne ovat pakotetut käyttämään jalkaväkitaljoonissaan sveitsiläisiä palkkajoukkoja ym., mistä myös seuraa, että näissä maissa on paljon väkeä ja vähän sotilaita.» (The Reign of Henry VII etc. Verbatim Reprint from Kennet's England, ed. 1719, London 1870, p. 308.)

¹⁹⁴⁾ *Tri Hunter*. Public Health. 7th Report 1864, London 1865, p. 134.— »Sitä alaa maata, mikä» (vanhoissa laeissa) »määrättiin, pidetään nyt työläisille liian suurena ja kykenevänä muuttamaan ne pieniksi vuokratiloiksi.» (*George Roberts*. The Social History of the People of the Southern Counties of England in Past Centuries, London 1856, p. 184, 185.)

suunnaton varastaminen. Uskonpuhdistuksen aikana katoollisella kirkolla oli suuri osa Englannin maista läänityksinä. Luostarien hävittäminen yms. saattoi niiden asukkaat proletariaatin asemaan. Kirkon tilat lahjoitettiin suurimmalta osaltaan saaliinhimoisille kuninkaan suosikeille tai myytiin polkuhinnasta keinottelijoille, maanvuokraajille ja kaupunginporvareille, jotka karkottivat joukoittain entisiä perinnöllisiä alustalaisia ja yhdistivät heidän taloutensa. Köyhälle maalaisväestölle laissa taattu osa kirkonkymmenyksistä otettiin kaikessa hiljaisuudessa takavarikkoon.¹⁹⁵⁾ »Pauper ubique jacet»,⁸⁰ huudahti kuningatar Elisabet tehtyään kiertomatkan Englannissa. Hänen 43. hallitusvuotenaan oli vihdoin pakko virallisesti myöntää pauperismin olemassaolo vaivaisveroa kantamalla.

»Tämän lain alkuunpanijat häpesivät ilmaista syytä menette-lynsä ja sen tähden julkaisivat sen vastoin perinteellistä tapaa ilman mitään johdantopöytäkirjaa.»¹⁹⁶⁾

Kaarle I:n lailla (16, 4) säädettiin vaivaisvero pysyvääksi, mutta vasta 1834 se todellisuudessa julkaistiin uudessa, ankarammassa muodossa.¹⁹⁷⁾ Nämä uskonpuh-

¹⁹⁵⁾ »Vanhojen asetusten mukaan oli köyhille annettu oikeus saada osa kirkonkymmenyksistä.» (*J. D. Tuckett. A History of the Past and Present State of the Labouring Population, v. II, p. 804, 805.*)

¹⁹⁶⁾ *William Cobbett. A History of the Protestant Reformation, 471.*

¹⁹⁷⁾ Protestanttisen »hengen» huomaa mm. seuraavasta. Muuttamat Etelä-Englannin maanomistajat ja varakkaat vuokraajat laativat yksissä tuumin Elisabetin vaivaislain oikeintulkitsemisesta 10 kysymystä, joista he pyysivät lausuntoa aikansa kuuluisalta lainoppineelta, lakitieteen tohtori Sniggeltä (myöhemmin Jaakko I aikana tuomari). »Yhdeksäs kysymys: Eräät seurakunnan rikkaat maanvuokraajat ovat keksineet viisaan suunnitelman, jonka avulla kaikki epäselvyys lain noudattamisessa voidaan välttää. He ehdottavat, että seurakuntaan rakennetaan vankila. Jokaiselta köyhältä, joka ei tahdo tulla suljetuksi mainittuun vankilaan, on avustus kiellettävä. Sitten on lähiseudulla ilmoitettava, että jos joku on halukas pestämaan tämän seurakunnan vaivaisia, hänen on määräpäivänä jätettävä sinetöidyt tarjoukset ja ilmoitukset alimmasta hinnasta, josta hän tahtoo ne meiltä ottaa. Tämän suunnitelman laatijat olettavat, että naapurikreivikunnissa on henkilöitä, jotka ovat haluttomia työhön ja vailla omaisuutta ja luottoa vuokratukseen maata tai laivan ja eläkkeen ilman työtä (»so as to live without labour»). Sellaisten pitäisi olla taipuvaisia

distuksen välittömät seuraukset eivät olleet sen pysyväisiä seurauksia. Kirkon omaisuus muodosti vanhojen maanomistusolojen uskonnollisen vallituksen. Sen kaaduttua ne eivät enää kestäneet.¹⁹⁸⁾

Vielä 1600-luvun viimeisinä vuosikymmeninä oli yeomanry, riippumaton talonpoikaissäätö, lukuisampi kuin maanvuokraajaluokka. Siinä oli ollut Cromwellin päävoima ja se oli Macaulaynkin tunnustuksen mukaan edullisena vastakohtana juopolle lanta-ateelille ja sen palvelijoille, maalaispapeille, joiden velvollisuuksiin kuu-

tekemään seurakunnalle hyvin edullisia tarjouksia. Jos silloin tällöin köyhiä kuolisi elätteelle ottajien huostassa ollessaan, niin se synty jäisi painamaan viimeksi mainittuja, koska seurakunta on tehnyt velvollisuutensa noita vaivaisia kohtaan. Pelkäämme kuitenkin, että nykyinen laki ei salli tämänkaltaisten viisaiden keinojen (prudential measure) käyttämistä; mutta Teidän on tiedettävä, että muutkin tämän ja naapurikreivikuntien riippumattomat maanomistajat yhtyvät meihin saadakseen edustajansa alahuoneessa tekemään esityksen laiksi, joka sallisi köyhien vangitsemisen ja pakkotyön, niin ettei kukaan vankilaan sulkemistaan vastustava voisi saada köyhäinapua. Tämä toivoaksemme tulee pidättämään kurjuudessa eläviä henkilöitä apua vaatimasta» («will prevent persons in distress from wanting relief»). (*R. Blakey. The History of Political Literature from the Earliest Times, London 1855, v. II, p. 84, 85.*) — Skotlannissa poistettiin maaorjuus vuosisatoja myöhemmin kuin Englannissa. Vielä 1698 saltounilainen Fletcher selitti Skotlannin parlamentissa: »Kerjäläisten luku Skotlannissa on arvioitu 200 000:ksi. Ainoa keino, minkä minä periaatteellisenä tasavaltalaisena voin ehdottaa, on vanhan maaorjuustilan palauttaminen ja kaikkien niiden tekeminen orjiksi, jotka eivät kykene pitämään huolta elatuksestaan.» Eden kirjassaan *The State of the Poor, v. 1, ch. I, p. 60, 61* sanoi: »Pauperismi on peräisin maanviljelijäin vapauttamisen ajoilta. Teollisuuslaitokset ja kauppa ovat kansamme köyhien todelliset vanhemmat.» Eden ja tuo periaatteiltaan tasavaltalainen skotlantilainen erehtyvät vain siinä, että pitävät maaorjuuden lakkauttamista maanviljelijäin proletaareiksi, so. paupereiksi, muuttumisen syynä, vaikka syy oli siinä, että heiltä riistettiin omistusoikeus maahan.— Ranskassa, missä pakkoluovutus tapahtui toisella tavalla, vastaa Englannin vaivaislakeja Moulinsin ordonanssi vuodelta 1566 ja edikti vuodelta 1656.

¹⁹⁸⁾ Herra Rogers, vaikka hän olikin silloin kansantaloustieteen professorina Oxfordin yliopistossa, protestanttisen oikeaoppisuuden päämajassa, panee teoksensa *History of Agriculture* esipuheessa painoa siihen, kuinka uskonpuhdistus köyhdyttää kansaa.

lui naittaa herrojen »suosikkityöt». Maalaispalkkatyöläisilläkin oli osansa yhteisomaisuudesta. Vuoden 1750 vaiheilla oli yeomanry hävinnyt¹⁹⁹⁾ ja 1700-luvun viimeisinä vuosikymmeninä häviää maanviljelijäin yhteisomaisuuden viimeinenkin jälki. Emme ota tässä huomioon agraarivallankumouksen puhtaasti taloudellisia kannustimia. Kysymme vain, mitkä loivat sen väkivaltaiset voimavivut.

Stuartien restauraation aikana maanomistajat panivat lain avulla toimeen saman anastuksen, mikä kaikkialla mannermaalla tapahtui ilman laillisia mutkia. He lakkauttivat maan läänitysjärjestyksen, so. he karistivat hartioiltaan kaikki velvollisuudet valtiota kohtaan, »korvasivat» ne valtiolle talonpoikien ja muun kansan maksettaviksi asetetuilla veroilla, vaativat uudenaikaisen omistusoikeuden tiloihin, jotka heillä olivat vain läänityksinä, ja säätivät vihdoin Englannin maatyöväkeä varten kotipaikkaoikeuslait (laws of settlement), jotka mutatis mutandis vaikuttivat Englannin maatyöväkeen samalla tavalla kuin tatari Boris Godunovin asetus venäläisiin talonpoikiin.⁸¹

»Glorious Revolution» (mainio vallankumous)⁸² saatoi Vilhelm III Oranialaisen²⁰⁰⁾ mukana valtaan maan-

¹⁹⁹⁾ A Letter to Sir T. C. Bunbury, Brt.: On the High Price of Provisions. By a Suffolk Gentleman. Ipswich 1795, p. 4. Suuren maanvuokraajajärjestelmän intohimoinen puolustajakin, teoksen Inquiry into the Connection between the Present Price of Provisions and the Size of Farms etc., London 1773, p. 139, tekijä sanoo: »Valitan erittäin syvästi yeomanryme häviötä, tuon miesjoukon, joka todellisuudessa ylläpiti kansamme riippumattomuutta, ja mieltäni pahoittaa nähdä heidän maansa nyt yksinoikeuteen pyrkivien lordien käsissä, vuokrattuina pienviljelijöille, joiden vuokraoikeus perustuu sellaisiin ehtoihin, että he ovat tuskin paremmassa asemassa kuin vasallit, jotka voidaan potkia pois jokaisessa epäsuotuisassa tilanteessa.»

²⁰⁰⁾ Tämän porvarillisen sankarin yksityismoraalista mainitakoon mm. seuraavaa: »Huomattavat maatilalahjoitukset lady Orkneyle Irlannissa 1695 ovat selvänä todistuksena kuninkaan mieltymyksestä ja sanotun naisen vaikutusvallasta... Lady Orkneyn ansiokkaat palvelukset kuuluvat olleen foeda labiorum ministeria [likaisia rakkautenpalveluksia]. (Sloanen käsikirjoituskoelema British Muscumissa n:o 4224. Käsikirjoituksen otsakkeena on: The Charakter and Behaviour of King William, Sunderland etc.

omistaja- ja kapitalistiset voitontavoittelijat. He alkoivat uuden ajanjakson siten, että ryhtyivät harjoittamaan suunnattoman suuressa mitassa valtion omaisuuksien varkautta, jota tähän asti oli sattunut vain vaatimattomassa muodossa. Valtion tiloja lahjoitettiin, myytiin polkuhintoihin tai suorastaan anastamalla liitettiin yksityistiloihin.²⁰¹⁾ Kaikki tämä tapahtui ottamatta vähimmässäkään määrässä huomioon laillisia muotoja. Näin petollisesti anastettuun valtion omaisuuteen ja kirkonmaan ryöstöön mikäli niitä ei menetetty tasavaltalaisen vallankumouksen aikana, perustuvat Englannin nykyisen harvainvallan ruhtinaalliset maatilat.²⁰²⁾ Porvarilliset kapitalistit suosivat näitä toimenpiteitä mm. muuttaakseen maan pelkäksi kauppatavaraksi, laajentaakseen suurviljelyksessä olevaa aluetta, lisätäkseen maaseudulta tulevien lainsuojattomien proletaarien tarjontaa jne. Sitä paitsi uusi maaylimystö oli uuden pankkiylimystön, äsken siinnee rahaylimystön ja siihen aikaan suojelutullien varassa eläneiden suurten teollisuusmiesten luonnollinen liittolainen. Englannin porvaristo toimi omaksi hyödykseen aivan yhtä oikein kuin ruotsalaiset kaupunginporvarit, jotka päinvastoin käsi kädessä taloudellisen turvansa, talonpojiston, kanssa tukivat kuninkaita väkivaltaisessa valtionmaiden takaisinottamisessa ylimystöltä (alkaen vuodesta 1604, sitten Kaarle X:n ja Kaarle XI:n aikana).

Kunnan omaisuus — se oli aivan toista kuin äsken mainittu valtion omaisuus — oli muinaisgermaanista

as represented in Original Letters to the Duke of Shrewsbury from Somers, Halifax, Oxford, Secretary Vernon etc. Se on täynnä merkittäviä asioita.)

²⁰¹⁾ »Valtion tilojen laitton luovuttaminen, osittain myymälä, osittain lahjoittamalla, muodostaa häpeällisen luvun Englannin historiassa... kansan suunnatonta pettämistä (gigantic fraud of the nation)» (E. W. Newman. Lectures on Political Economy, London 1851, p. 129, 130).— {Se kuinka nykyiset englantilaiset suurtilojen omistajat ovat saaneet ne omikseen, nähdään yksityiskohdittain teoksesta [Evans, N. H.] Our old Nobility. By Noblesse Oblige, London 1879. — F. E.}

²⁰²⁾ Ks. esimerkiksi E. Burken pamflettia Bedfordin berttualisesta suvusta, jonka jälkeläinen on lordi John Russell, »the tom-tit of liberalism» [»vapaamielisyysden talitiainen»].

alkuperää ja säilyi läänityslaitoksen turvin. Olemme nähneet, että sen väkivaltainen anastaminen, johon enimmäkseen liittyy peltomaan muuttaminen laitumeksi, alkoi 1400-luvun lopussa ja jatkui 1500-luvulle. Mutta silloin tuo prosessi oli yksityisen harjoittamaa väkivaltaa, jota vastaan lainsäädäntö oli 150 vuotta turhaan taistellut. 1700-luvulla kehitys ilmenee siinä, että itse laki tulee nyt aseeksi kansalle kuuluvaa maata ryöstettäessä, vaikkakin suuret maanvuokraajat käyttävät sen ohessa omia pieniä yksityiskeinojaankin.²⁰³⁾ Ryöväyksen parlamentaarisenä muotona olivat »Bills for Inclosures of Commons» (lait yhteismaan aitaamisesta), toisin sanoen asetukset, joiden avulla maanomistajat lahjoittivat kansalle kuuluvaa maata itselleen yksityisomaisuudeksi — kansan pakkoluovutusta koskevat asetukset. Sir F. M. Eden kumoaa itse oman sukkelan asianajotempunsa, jolla hän koettaa selittää, että yhteismaat ovat lääniherrojen sijaan tulleiden suurten tilanomistajien yksityisomaisuutta, vaatimalla »yleistä parlamenttisäädöstä yhteismaiden aitaamisesta», siis myöntämällä, että tarvitaan parlamentin toimeenpanemaa valtiokaappausta, jotta ne muuttuisivat yksityisomaisuudeksi, ja vaatimalla toisaalta lainsäädäntötietä »vahingonkorvausta» pakkoluovutetuille köyhille.²⁰⁴⁾

Kun riippumattomien tilallisten (yeomenien) sijaan tuli tenantsat-will, pieniä maanvuokraajia yhden vuoden irtisanomisajalla, alistuvainen ja maanomistajien miellivallasta riippuvainen joukkio, niin järjestelmällisesti suoritettu yhteismaiden varkaus valtion tilusten ryöväyksen ohella edisti erityisesti niiden suurten vuokratilojen paisumista, joita 1700-luvulla nimitettiin capital far-

²⁰³⁾ »Maanvuokraajat kieltävät torppareita pitämästä muita eläviä olentoja kuin itsensä sillä tekosyyllä, että jos heillä olisi karjaa tai siipikarjaa, he varastaisivat refuladoista niille ruokaa. He sanovat myös, että pitääkää torpparit köyhinä, niin he pysyvät ahkerina. Todellisena syynä kuitenkin on se, että maanvuokraajat täten anastavat koko oikeuden yhteismaan käyttämiseen.» (A Political Enquiry into the Consequences of enclosing Waste Lands, London 1785, p. 75.)

²⁰⁴⁾ Eden, mt., esipuhe.

meiksi²⁰⁵⁾ eli kauppiaan farmeiksi;²⁰⁶⁾ nämä samat syyt edistivät maalaisväestön »vapauttamista» proletariaatiiksi teollisuutta varten.

1700-luku ei kuitenkaan samassa määrin kuin 1800-luku käsittänyt, että kansallisriikkaus ja kansan köyhyys ovat sama asia. Siitä johtui, että sen ajan taloustieteellisessä kirjallisuudessa käytiin mitä kiihkeintä väitelyä yhteismaan aitaamisesta. Mainitsen käytettävänäni olevasta laajasta aineistosta muutamia kohtia, koska ne valaisevat selvästi olosuhteita.

»Useissa Hertfordshiren seurakunnissa», muuan harmistunut kynänkäyttäjä kirjoittaa, »on 24 keskimäärin 50—150 acren laajuista vuokratilaa sulautunut kolmeksi tilaksi.»²⁰⁷⁾ »Northamptonshiressä ja Lincolnshiressä on yhteismaiden aitaaminen ollut hyvin yleistä ja useimmat aitaamisen kautta syntyneet uudet lordikunnat ovat muuttuneet laidunmaiksi; tästä on ollut seurauksena, että useissa lordikunnissa, missä ennen viljeltiin 1500 acra, nyt on tuskin 50 acra auran alla... Entisten asuinrakennusten, latojen, tallien ym. rauniot» ovat ainoat entisten asukkaiden jättämät jäljet. »Sata taloa ja perhettä on monessa paikassa supistunut... kahdeksaksi tai kymmeneksi... Useimmissa seurakunnissa, joissa aitaaminen tapahtui vasta 15 tai 20 vuotta sitten, on sangen vähän maanomistajia verrattuna niiden lukumäärään, jotka viljelivät maata sen ollessa vapaassa tilassa. Ei ole mitään tavatonta nähdä neljän tai viiden rikkaan karjanomistajan anastavan suuria, asken aidattuja lordikuntia, jotka aikaisemmin olivat olleet 20—30 maanvuokraajan ja yhtä monen pientilallisen, alustalaisen käsissä. Kaikki nämä perheineen on karkotettu tiluksiltaan ja samalla monet muut perheet, jotka saivat heiltä työnsä ja toimeentulonsa.»²⁰⁸⁾

Lähellä asuva maalordi ei aitaamisen tekosyyllä anastanut ainoastaan kesantona olevaa maata, vaan usein sellaisenkin maan, jota viljeltiin yhteisesti tahi seurakunnalle suoritettavaa määrättyä maksua vastaan.

²⁰⁵⁾ »Capital farms.» (Two Letters on the Flour Trade and the Dearness of Corn. By a Person in Business. London 1767, p. 19, 20).

²⁰⁶⁾ »Merchant-farms.» (An Inquiry into the Present High Prices of Provisions, London 1767, p. 114, Note.) Tämän hyvän anonyymin teoksen kirjoittaja oli pastori Nathaniel Forster.

²⁰⁷⁾ Thomas Wright. A short address to the Public on the Monopoly of large farms, 1779, p. 2, 3.

²⁰⁸⁾ Pastori Addington. Enquiry into the Reasons for or against enclosing open fields, London 1772, p. 37—43, passim.

»Puhuin tässä jo viljeltyjen vapaiden peltojen ja tilusten aitaamisesta. Nekin kirjoittajat, jotka puolustavat aitaamista, myöntävät, että aitaaminen edistää suurten vuokratilojen monopoliasemaa, kohottaa elämäntarvikkeiden hintoja ja aiheuttaa väestön vähenemistä... Vieläpä autioiden alueidenkin aitaaminen, sellaisena kuin se nyt tapahtuu, riistää köyhiltä osan heidän elämäntarvikkeitaan ja paisuttaa vuokratiloja, jotka jo ennestään ovat liian suuria.»²⁰⁹⁾ »Jos maa», tri Price sanoo, »joutuu muutamien harvojen suurien vuokraajien käsiin, niin pienet vuokraajat» (aikaisemmin hän on nimittänyt heitä »joukoksi pientilallisia ja vuokraajia, jotka elättävät itseään ja perhettään viljelemänsä maan tuotteilla, lampailla, jotka he lähettävät laitumelle yhteismaalle, siipikarjalla, sioilla ym., niin että heidän harvoin tarvitsee ostaa elintarvikkeita») »muuttuvat henkilöiksi, joiden täytyy ansaita elatuksensa tekemällä työtä muille ja joiden täytyy hakea torilta kaikki, mitä he tarvitsevat... Ehkäpä tehdään enemmän työtä, kun siihen on suurempi pakko... Kaupungit ja manufaktuurit kasvavat, kun niihin ajetaan enemmän väkeä työtä etsimään. Tähän suuntaan vaikuttaa luonnostaan vuokramaiden keskitys ja siihen suuntaan se todellisuudessa on jo useita vuosia tässä kuningaskunnassa vaikuttanut.»²¹⁰⁾

Hän tekee seuraavan yhteenvedon aitaamisen yleisistä vaikutuksista.

»Alempien kansankerrosten tila on yleensä ottaen melkein joka suhteessa huonontunut, pienet maanomistajat ja vuokraajat ovat alentuneet päiväläisten ja renkien säätyyn; ja samalla on elämäntarvikkeiden hankkiminen tässä tilanteessa tullut vaikeammaksi.»²¹¹⁾

²⁰⁹⁾ Tri R. Price. *Observations on Reversionary Payments*, 6 ed. By W. Morgan, London 1803, v. II, p. 155, 156. Lukekaa Forsteria, Addingtonia, Kentiä, Pricea ja James Andersonia ja verratkaa heihin McCullochin kurjaa sykofanttista jaarittelua hänen luettelossaan: *The Literature of Political Economy*, London 1845.

²¹⁰⁾ Tri R. Price, *mt.*, s. 147.

²¹¹⁾ Tri R. Price, *mt.*, s. 159. Tämä muistuttaa vanhaa Roomaa. »Rikkaat olivat anastaneet itselleen suurimman osan jakamattomista tiluksista. He luottivat silloisen asiaintilan nojalla siihen, ettei niitä heiltä enää pois otettaisi ja ostivat sen tähden lähellä olevia köyhien maapalstoja, osittain omistajien suostumuksesta, osittain väkivallalla, niin että he viljelivät jo hyvin laajoja aloja yksityisten peltöjen asemesta. He käyttivät tällöin orjia maanviljelykseen ja karjanhoitoon, koska vapaat miehet olisi heiltä otettu työstä sotapalvelukseen. Orjien omistaminen tuotti heille myös sikäli suurta voittoa, että niiden lukua, sotapalveluksesta vapautettuja kun olivat, voitiin esteettä lisätä ja he saivat paljon lapsia. Niin mahtimiehet kokosivat itselleen kaiken rikkauksen ja koko seutu vilisi orjista. Italialaiset sitä vastoin väheni-

Todellisuudessa yhteismaan anastus ja sitä seurannut maanviljelyksen kumous vaikuttivat niin nopeasti maatyöläisiin, että Edeninkin käsityksen mukaan heidän palkkansa alkoi vuosina 1765—1780 vähentyä minimiä pienemmäksi ja sitä alettiin lisätä julkisella vaivaisavulla. Heidän työpalkkansa, Eden sanoo, »riitti vain toin tuskin välttämättömimpien elämäntarvikkeiden tyydyttämiseen».

Kuulkaamme vielä hetkinen erästä aitaamisen puolustajaa ja tri Pricen vastustajaa.

»Ei ole oikein päätellä väkiluvun vähenevän siksi, ettei enää nähdä ihmisten tuhlaavan työtään avonaisilla vainioilla... Kun pienten talonpoikien muututtua ihmisiksi, joiden täytyy tehdä työtä muiden hyväksi, saadaan aikaan enemmän työtä, niin se on vain edullista ja toivottavaa kansakunnalle» (johon nuo muutuneet eivät tietysti kuulu). »...Tuotteiden määrä enenee, jos heidän työnsä käytetään yhdistettynä maatilalla; niin syntyy lisätuotteita manufaktuureja varten ja sen kautta lisääntyvät tuotetun viljan määrään verrattuna manufaktuurit, jotka ovat tämän kansakunnan kultakaivoksia.»²¹²⁾

Se stoalainen sielunrauha, jolla kansantaloustieteilijä katselee »pyhän omistusoikeuden» röyhkeintäkin polkemista ja karkeintakin väkivaltaa ihmistä kohtaan, niin pian kuin tarkoituksena on perustuksen luominen kapitalistiselle tuotantotavalle, ilmenee mm. sir F. M. Edenissä, joka lisäksi vielä on torymielinen ja »ihmisystävä». Koko se rosvousten, hirmutekojen ja kansan kärsimysten sarja, joka oli seurauksena laajalle

vät vähenemistään, sillä heitä rasitti köyhyys, verot ja sotapalvelus. Ja vaikkapa sattui rauhan aikojakin, he olivat kuitenkin tuomitut täydelliseen toimeettomuuteen, koska rikkaat omistivat maan ja käyttivät vapaiden miesten sijasta orjia peltotyössä.» (*Appianus*. Römische Bürgerkriege, 1, 7.) Tämä kohta kuvaa aikaa ennen Liciniuksen lakia⁸³. Sotapalvelus, joka niin suuressa määrin joudutti roomalaisten plebeijien köyhtymistä, oli myös Kaarle Suurella pääkeinona vapaiden saksalaisten talonpoikien muuttumisessa alustalaisiksi ja maaorjiksi.

²¹²⁾ [*J. Arbuthnot*.] An Inquiry into the Connection between the Present Prices of Provisions etc., p. 124, 129. Samoin, vaikka päinvastaiseen suuntaan, on toisella kirjoittajalla: »Työläiset karkotetaan asunnoistaan ja ajetaan kaupunkoihin työnhakuun; — mutta sitä suurempi ylijäämä saadaan ja niin pääoma lisääntyy.» (*R. B. Seeley*.] The Perils of the Nation, 2nd ed., London 1843, p. XIV.)

ulottuneesta väestön pakkoluovutuksesta 1400-luvun viimeiseltä kolmannekselta alkaen 1700-luvun loppuun, johdattaa hänet vain seuraavaan »mukavaan» loppuajahtelmaan:

»Oli palautettava oikea (due) suhde pelto- ja laidunmaan välille. Vielä 1300-luvulla ja suurin piirtein myös 1400-luvulla oli 1 acre karjanlaidunta 2:ta, 3:a, jopa 4:ää peltoacrea kohti. 1500-luvun keskivaiheilla muuttui suhde siten, että 2 acra karjanlaidunta oli 2 peltoacrea, myöhemmin 2 acra karjanlaidunta 1 peltoacrea kohti, kunnes lopuksi oikea suhde — 3 acra karjamaata 1 pelto-maa-acra kohti — saavutettiin.»

1800-luvulla katosi luonnollisesti muistokin maanviljelijän ja kunnanomaisuuden välisestä yhteydestä. Puhumattakaan myöhemmästä ajasta, maalaisväestö ei saanut penniäkään korvausta niistä 3 511 770 acresta yhteismaata, jotka siltä ryöstettiin vuosina 1801—1831 ja jotka maalordien parlamentin päätöksellä lahjoitettiin maalordeille.

Viimeinen suuri maanviljelijäin pakkoluovutus oli ns. Clearing of Estates (tilojen harventaminen, todellisuudessa ihmisten karkottaminen niiltä). Kaikkien tähän asti käsiteltyjen englantilaisten pakkoluovutusmenetelmien huippukohtana oli »harventaminen». Niin kuin edellisessä osastossa esitetystä nykyaikaisten olojen kuvauksesta näimme, joudutaan nyt, kun ei enää ole vapaita talonpoikia häädettävänä, torpparien asuntojen »harventamiseen», niin ettei maanviljelystyöväki löydä enää viljelemältään maalta tilaa edes omaa asuntoa varten. Mutta mitä »Clearing of Estates» oikeastaan merkitsee, sen opimme tuntemaan ainoastaan uudenaikaisen romaanikirjallisuuden luvatussa maassa, Skotlannin ylämaassa. Siellä on tälle menettelylle ominaista sen järjestelmällisyys, se suurisuuntaisuus, millä se yhdellä iskulla pannaan toimeen (Irlannissa ovat tilanherrat saaneet aikaan usean kylän hävittämisen samalla kertaa; Skotlannin ylämaassa on kysymys saksalaisten herttuakuntien suuruisista alueista)—ja lopuksi sille on ominaista vääryydellä hankitun maaomaisuuden erikoisluonne.

Ylä-Skotlannin keltit muodostivat klaaneja, joista kukin omisti viljelemänsä maan. Klaanin edustaja, sen päällikkö eli »suuri mies» oli vain nimellisesti klaanille

kuuluvan maan omistaja aivan samoin kuin Englannin kuningatar omistaa nimellisesti koko valtakunnan maan. Vaikka Englannin hallituksen oli onnistunut tukahduttaa näiden »suurten miesten» keskinäiset taistelut ja estää heidän yhtämittaiset hyökkäyksensä Skotlannin alamaalle, klaanipäälliköt eivät sittenkään luopuneet vanhasta rosvoammatistaan; he vain muuttivat sen muotoa. He muuttivat omaan valtaansa nojautuen nimellisen omistusoikeutensa yksityisomistusoikeudeksi, ja kun klaanin väestö teki vastarintaa, he päättivät karkottaa tämän väestön väkivalloin. »Englannin kuningas olisi voinut samoin perustein vaatia oikeutta ajaa alamaaisensa mereen», sanoo professori Newman.²¹³⁾ Tästä vallankumouksesta, joka alkoi vallantavoittelijan⁸⁴ tartuttua aseisiin viimeisen kerran, sen alkuvaiheista kertovat sir James Steuart²¹⁴⁾ ja James Anderson.²¹⁵⁾ 1700-luvulla mailtaan karkotettuja gaeliläisiä⁸⁶ kiellettiin samalla muuttamasta maasta, jotta heidät saataisiin väkivalloin ajetuksi Glasgowiin ym. tehdaskaupunkeihin.²¹⁶⁾ Esimerkiksi 1800-luvulla käytetystä menettelytavasta²¹⁷⁾ riittävät tässä

²¹³⁾ »A king of England might as well claim to drive his subjects into the sea.» *F. W. Newman*. Lectures on Political Economy, London 1851, p. 132.

²¹⁴⁾ Steuart sanoo: »Korko näistä maista» (hän sekoittaa erehdyttävästi taloustieteellisen maankorkokäsitteen veroon, joka taksimenien⁸⁵ oli maksettava klaanin päällikölle) »on aivan mitätön verrattuna niiden laajuuteen, mutta mitä siihen henkilöluvuun tulee, joka asuu vuokramaalla, huomataan ehkä, että kappale maata Skotlannin ylämaissa elättää kymmenen kertaa enemmän väkeä kuin samanarvoinen maa rikkaimmissa maakunnissa.» (*James Steuart*. An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy, London 1767, v. I, ch. XVI, p. 104.)

²¹⁵⁾ *James Anderson*. »Observations on the means of exciting a spirit of National Industry etc.», Edinburgh 1777.

²¹⁶⁾ Vuonna 1860 vietiin väkivaltaisesti häädettyjä Kanadaan valheellisten lupausten houkuttelemina. Muutamat pakenivat vuoristoon ja läheisiin saariin. Poliisi ajoi heitä takaa, joutui kahakkaan heidän kanssaan, mutta he pääsivät pakoon.

²¹⁷⁾ Buchanan, A. Smithin teosten selittäjä, kirjoittaa 1814: »Ylämaassa kumotaan joka päivä voimakeinoin vanhoja omistussuhteita... Välittämättä ollenkaan perinnöllisistä vuokralaisista» (myös tämä on erehdyttävästi käytetty käsite) »maalordi antaa maan enimmän tarjoavalle, ja jos tämä on parantaja (improver), niin hän kohta alkaa käyttää uutta viljelystapaa. Maassa, jossa ennen asui taajaan pienviljelijöitä, väkiluku vastasi maasta saa-

Sutherlandin herttuattaren »harvennukset». Tämä taloudellisen sivistyksen saanut nainen päätti heti hallitusohjiin tartuttuaan käyttää taloudellista voimakeinoa ja muuttaa lammaslaitumeksi koko kreivikunnan, jonka asukasluku aikaisempien samanlaisten menettelyjen ansiosta oli huvennut jo 15 000:ksi. Vuosina 1814—1820 karkotettiin ja hävitettiin järjestelmällisesti sukupuuttoon nämä 15 000 asukasta, noin 3000 perhettä. Kaikki heidän kylänsä tuhottiin ja poltettiin, kaikki heidän peltonsa muutettiin laitumiksi. Brittiläisiä sotilaita komennettiin tuomiota toimeenpanemaan ja niinpä nämä joutuivat jopa taistelemaan kanta-asukkaita vastaan. Eräs vanha vaimo joutui liekkien uhriksi kodissaan, koska hän kieltäytyi lähtemästä sieltä. Näin mainittu rouva anasti 794 000 acraa maata, joka ammoisista ajoista oli kuulunut klaanille. Karkotetuille asukkaille hän antoi meren rannalta 6000 acraa maata, 2 acraa perhettä kohti. Nämä 6000 acra olivat sitä ennen olleet autioina eivätkä olleet tuottaneet mitään tuloa omistajilleen. Herttuatar meni jalomielisyydessään niin pitkälle, että vuokrasi acren keskimäärin 2 šillingistä 6 pennystä klaaniväelle, joka vuosisatoja oli vuodattanut vertaan hänen sukunsa puolesta. Koko riistämänsä klaanimaan hän jakoi 29 suurreksi lammasfarmiksi, joista jokaisessa asui vain yksi perhe, enimmäkseen englantilaisten maanvuokraajien renkejä. Vuonna 1825 oli 15 000 gaeliläisen sijaan jo tullut 131 000

tuja tuotteita, uuden järjestelmän vallitessa, josta seurauksena on parannettu viljelys ja suuremmat maankorot, pyritään saamaan mahdollisimman vähillä kustannuksilla mahdollisimman paljon tuotteita, ja tässä tarkoituksessa karkotetaan tarpeettomiksi tulleet kädet... Kotiseudultaan ajetus hakevat toimeentulonsa tehdaskaupungeista jne.» (*David Buchanan. Observations on etc. A. Smith's Wealth of Nations, Edinburgh 1814, v. IV, p. 144.*) »Skotlantilaiset mahtimiehet ovat pakkoluovuttaneet perheitä kitkien niitä kuin rikkaruohoa; he ovat kohdelleet kyliä ja niiden asukkaita niin kuin kosta janoavat intialaiset villieläinten luolia... Ihminen myydään lampaannahasta tai lampaanreidestä, vieläpä vähemmästäkin... Kun Kiinan pohjoismaakuntiin oli hyökätty, mongolien neuvoskunnassa ehdotettiin, että väestö hävitettäisiin ja maa muutettaisiin laitumeksi. Monet Skotlannin ylämaan maalordit ovat panneet tämän ehdotuksen täytäntöön omassa maassaan omia kansalaisiaan kohtaan.» (*George Ensor. An Inquiry concerning the Population of Nations, London 1818, p. 215, 216.*)

lammasta. Merenrannalle heitetty osa alkuasukkaista koetti elättää itseään kalastuksella. Heistä tuli sammakkoeläimiä ja he elivät, kuten eräs englantilainen kirjailija sanoo, puoleksi maalla ja puoleksi vedessä, mutta maa ja vesi vain puolittain turvasivat heidän toimeentulonsa.²¹⁸⁾

Mutta nuo kunnan gaeliläiset saivat vielä raskaammin sovittaa vuoristolaisromanttisen jumaloimisensa klaanin »suuria miehiä» kohtaan. Kalanhaju nousi suurten miesten nenään. He vainusivat siinä jotain ansiotilaisuutta ja antoivat merenrannan vuokralle Lontoon suurille kalakauppiaille. Gaeliläiset karkotettiin toistamiseen.²¹⁹⁾

Mutta lopulta muutetaan osa lammaslaitumia vuorostaan metsästysmaiksi. Kuten tiedetään, Englannissa ei ole mitään varsinaisia metsiä. Mahtimiesten puistoissa elävät villieläimet ovat jo syntyjään kotieläimiä ja lihavia kuin Lontoon aldermenit. Skotlanti on sen tähden tämän »jalon intohimon» viimeinen turvapaikka.

»Ylämaassa», Somers sanoo 1848, »metsiköt ovat sangen laajoja.^{219a)} Täällä toisella puolen Gaickia on Glenfeshien uusi metsä, tuolla toisella puolen Ardverikien uusi metsä. Samassa linjassa on

²¹⁸⁾ Kun nykyinen Sutherlandin herttuatar otti Lontoossa suurella loistolla vastaan Setä Tuomon tuvan kirjoittajan mrs. Beecher-Stowen osoittaakseen suosiotaan amerikkalaisen tasavaltilan neekeriorjille — minkä hän muitten ylimysnaisten kanssa viisaasti kyllä jätti tekemättä sisällissodan aikana, jolloin jokainen »ylevä» englantilainen sydän sykki orjienomistajien puolesta — minä selostin »New York Tribunessa» Sutherlandin orjien oloja⁸⁷⁾. (Kirjoitustani on osittain lainattu *Careyn* teoksessa *The Slave Trade*, Philadelphia 1853, p. 202, 203.) Kirjoitukseni julkaistiin eräässä skotlantilaisessa lehdessä ja se herätti vilkkaan väittelyn lehden ja Sutherlandin mielitelijäin välillä.

²¹⁹⁾ Mielenkiintoisia tietoja tästä kalakaupasta löydämme herra David Urquhartin teoksesta *Portfolio*, New Series. — Nassau W. Senior edellä mainitussa jälkeenjättämässään teoksessa »*Journals, Conversations and Essays relating to Ireland*». London 1868 sanoo »Sutherlandshiren tapausta erääksi hyödyllisimmistä 'harvennuksista' (clearings) mitä miesmuistiin on tapahtunut».

^{219a)} Skotlannin »deer forestsissa» (riistametsissä) ei ole ainnuttakaan puuta. Lampaat ajetaan pois ja saksanhirviä sijaan paljalle vuorille, ja tällaista nimitetään »deer forest». Siis ei edes metsänviljelystä.

siellä edessämme Bleak-Mount, hiljattain tehty ääretön autioma. Idästä länteen, Aberdeenin lähistöltä Obanin kallioille, jatkuu nyt keskeytymätön metsävyö, samalla kun ylämaan muissa osissa ovat Loch Archagin, Glengarryn, Glenmoristonin ym. uudet metsät... Maan muuttaminen lammaslaitumeksi ajoi gaeliläiset vähemmän hedelmälliselle maalle. Nyt jaloriista alkaa tulla lampaiden sijaan ja ajaa väestön vielä tuhoavampaan kurjuuteen... Metsästyksmaat ja kansa eivät voi tulla toimeen rinnakkain. Toisen tai toisen täytyy joka tapauksessa väistyä. Jos metsästyksmaat saavat tulevan neljännesvuosisadan aikana kasvaa lukumäärällisesti ja alueellisesti yhtä paljon kuin edellisen neljännesvuosisadan aikana, niin ette tapaa enää yhtään gaeliläistä kotoisella maallaan. Tämä ylämaan maanomistajien menettely johtuu osittain muodista, ylimysmielisestä turhamaisuudesta, metsästyksinnosta yms., osittain he käyvät riistalla kauppaa, voitto ainoana silmämääränään. Sillä tosiasia on, että lohko vuorimaata on metsästyksmaana usein paljoa tuottavampi kuin lammaslaitumena... Huvimetsästäjä, joka hakee itselleen metsästyksaluetta, on valmis tarjoamaan siitä kukkaronsa paksuutta vastaavan hinnan... Ylämaan osaksi on tullut kärsimyksiä, jotka ovat yhtä julmia kuin normannilaisten kuninkaiden politiikan Englannille tuottamat kärsimykset. Villit eläimet ovat saaneet yhä enemmän tilaa, samalla kun ihmisiä on ajettu yhä ahtaammalle... Vapaus toisensa jälkeen on riistetty heiltä... Ja sorto kasvaa vieläkin päivä päivältä. Tilanomistajat panevat toimeen harventamista ja väestön karkottamista järkkymättömän periaatteen mukaan, maanviljelyksen vaatimana välttämättömyytensä, aivan niin kuin Amerikan ja Australian aarniometsissä hävitetään puita ja pensaita; ja toimitus sujuu rauhallisesti, kuten liike-elämä ainakin.»²²⁰⁾

Kirkon omaisuuden ryöstö, valtion tilojen petollinen luovutus, kunnan omaisuuden varastaminen, feodaali- ja klaaniomaisuuden väkivaltainen ja häikäilemättömin terrorikeinoin toimeenpantu muuttaminen uudenaikaiseksi yksityisomaisuudeksi — sellaisia olivat alkuperäisen kasautumisen moninaiset idylliset menetelmät. Ne valtasivat maan kapitalistiselle viljelykselle, liittivät maan pääomaan ja loivat kaupunkilaisteollisuutta varten välttämättömän henkipaton proletariaatin tarjonnan.

²²⁰⁾ *Robert Somers*. Letters from the Highlands; or, the Famine of 1847, London 1848, p. 12—28 passim. Nämä kirjeet ilmestyivät alkuaan »Timesissa». ⁸⁸ Englannin taloustieteilijät selittivät tietysti 1847 nälänhädän johtuvan gaeliläisten keskuudessa liika-asutuksesta. Joka tapauksessa he harjoittivat »painostusta» elintarpeisiin

3. Pakkoluovutettuja koskeva verinen lainsäädäntö alkaen 1400-luvun lopusta. Työpalkan alentamislait

Nouseva manufaktuuriteollisuus ei mitenkään voinut niellä feodaaliherrojen henkivartiostojen hajottamisen ja puuskittaisten väkivaltaisten pakkoluovutusten johdosta kotikonnultaan karkotettua henkipattoa proletariaattia yhtä nopeasti kuin sitä syntyi. Toisaalta totutulta elämänuraltaan yhtäkkiä poistyonnettyt ihmiset eivät voineet yhtä nopeasti tottua uuden asemansa vaatimaan kuriin. He muuttuivat joukoittain kerjäläisiksi, rosvoiksi, maankiertäjiksi — osittain taipumuksesta, mutta useimmissa tapauksissa olojen pakosta. Sen seu-

nähdessä. — Saksassa »Clearing of Estates» [tilojen harventaminen] eli kuten sitä siellä sanottiin »Bauernlegen» oli vauhdikasta varsinkin kolmikymmenvuotisen sodan⁸⁹ jälkeen ja aiheutti vielä 1790 Saksin vaaliruhtinaskunnassa talonpoikaiskapinoita. Se levisi Itä-Saksaan. Useimmissa Preussin maakunnissa vasta Fredrik II turvasi talonpojille omistusoikeuden. Sleesian valloituksen jälkeen hän pakotti maanomistajat rakennuttamaan uudestaan torpat, talot ym. sekä varustamaan talonpoikaistalot karjalla ja kalustolla. Hän tarvitsi sotilaita armeijaansa ja verotettavia valtionrahastoaan varten. Sen kuinka miellyttävää oli talonpojan elämä Fredrik II aikana hänen nurinkurisine finanssijärjestelmineen ja hallituksineen, jossa oli sekaisin despotismia, virkavaltaisuutta ja feodalismia, huomaa hänen ihailijansa Mirabeaun seuraavista sanoista: »Pellava on yksi Pohjois-Saksan talonpoikien suurimmista rikkauksista. Mutta ihmiskunnan onnettomuudeksi se on ainoastaan apukeino äärimmäistä köyhyyttä vastaan eikä mikään hyvinvoinnin välikappale. Välittömät verot, päivätyöt, kaikenlaiset rasitukset köyhdyttävät saksalaista maanviljelijää, joka vielä lisäksi maksaa välillisiä veroja kaikesta, mitä ostaa... ja vielä muiden onnettomuksiensa lisäksi hän ei saa myydä tuotteitaan minne ja miten tahtoo. Hän ei myöskään uskalla ostaa tarvitsemaansa tuotteita kauppiailta, joka voisi tarjota ne hänelle otollisesta hinnasta. Kaikki nämä seikat köyhdyttävät hänet vähitellen, ja hänen olisi mahdotonta maksaa välittömät veronsa määräpäivänä, jollei hänellä olisi kehruutyötä; se tuottaa hänelle sivutulon, koska sitä voivat tehdä hänen vaimonsa, lapsensa, palvelustyttönsä, renkinsä ja hän itse. Mutta kuinka vaivalloista hänen elämänsä jopa näine apukeinoineen onkaan! Kesällä hän raataa kuin pakkotyöläinen kynnössä ja elonkorjuussa. Hän menee levolle kello 9 ja nousee kello 2 ehtiäkseen tehdä työnsä. Talvella hänen tulisi koota voimia lepäämällä enemmän, mutta silloin hänellä ei riittäisi viljaa leipään ja siemeneksi, koska hänen täytyisi myydä osa sadostaan saadakseen varoja kokoon veroihin. Täytyy siis kehrätä aukon täyt-

rauksena 1400-luvun lopulla ja 1500-luvulla julkaistiin koko Länsi-Euroopassa verisen julmia lakeja irtolaisuutta vastaan. Nykyisen työväenluokan esi-isiä rangaistiin ensin siitä, että heidät muutettiin väkipakolla irtolaisiksi ja paupereiksi. Lainsäädäntö kohteli heitä »vapaaehtoisina» rikoksentekijöinä pitäen lähtökohtanaan sitä, että he olisivat voineet jos olisivat halunneet työskennellä edelleenkin entisissä olosuhteissa, joita ei enää ollut olemassakaan.

Englannissa tämä lainsäädäntö alkoi Henrik VII:n aikana.

Henrik VIII, 1530: Vanhat ja työhön kykenemättömät kerjäläiset saavat kerjäämisluvan. Sitä vastoin ruoskaa ja vankeutta työkykyisille irtolaisille. Heidät on sidottava kärryihin ja ruoskittava, kunnes veri virtaa heidän ruumiistaan, sitten heidän on vannottava vala, että palaavat synnyinseuduilleen tai sinne, missä olivat asuneet viimeisten kolmen vuoden aikana, ja että »ryhtyvät työhön» (to put himself to labour). Kuinka

teeksi... ja siinä täytyy olla hyvin ahkera. Siksi talonpoika paneekin talvella maata puolen yön aikaan tai kello yhdeltä ja nousee viideltä tai kuudelta; tai hän panee maata yhdeksältä ja nousee kahdelta ja tätä jatkuu joka päivä kautta elämän, paitsi sunnuntaipäiviä... Tämä ylenmääräinen valvominen ja työ kuluttaa ihmistä, ja siitä johtuu, että miehet ja naiset vanhenevat maaseudulla paljoa pikemmin kuin kaupungeissa.» (*Mirabeau*, mt., III nidos, s. 212 ja seur.)

Lisäys 2. patnokseen. Huhtikuussa 1866, 18 vuoden kuluttua Robert Somersin yllä mainitun teoksen ilmestymisestä, professori Leone Levi piti Society of Artsissa⁹⁰ esitelmän lammaslaitumien muuttamisesta metsästysmaiksi, jossa hän kuvasi skotlantilaisen ylämaan yhä enenevää autioitumista. Hän sanoi mm.: »Väestön karkottaminen ja maan muuttaminen lammaslaitumeksi tarjosi mukavimman keinon hankkia tuloja ilman menoja... Lammaslaitumen muuttaminen deer forestiksi [metsästysmaaksi] on tullut tavalliseksi ilmiöksi ylämaassa. Villit eläimet ovat karkottaneet lampaat, niin kuin ennen karkotettiin ihmiset, jotta olisi saatu tilaa lampaille... Voitte kulkea Dalhousien kreivin tilalta Forfarshiressä John o'Groatsille saakka poistumatta metsämaalta.— Useihin (näistä metsiköistä) ovat kotiutuneet kettu, villikissa, näätä, hileri, kärppä ja alppijänis; kaniini, orava ja rotta ovat hiljattain myös löytäneet niihin tiensä. Suunnattomat alueet, jotka Skotlannin tilastojen mukaan ovat erittäin hedelmällisiä ja laajoja laitumia, ovat nyt kaikkea viljelystä ja hoitoa vailla ja käytetään

julmaa ivaa! Henrik VIII:n 27:ntenä hallitusvuotena annetussa laissa toistetaan edellä mainittu laki, mutta vielä uusilla lisäyksillä kovennettuna. Sitä, joka toisen kerran tavataan irtolaisuudesta, ruoskitaan uudelleen ja leikataan puolet korvasta, ja kolmannella kerralla hänet mestataan suurena rikoksentekijänä ja yhteiskunnan vihollisena.

Edvard VI: Ensimmäisenä hallitusvuotenaan 1547 hän julkaisee lain, jossa sanotaan, että jos joku kieltäytyy tekemästä työtä, hänet tuomitaan sen henkilön orjaksi, joka on hänet joutilaisuudesta ilmiantanut. Isännän on elätettävä orjaansa vedellä ja leivällä, heikolla juomalla ja sellaisilla lihanjätteillä, jotka hän hyväksi näkee. Hänellä on oikeus ruoskaa ja kahleita käyttäen pakottaa orja kuinka inhottavaan työhön hyvänsä. Jos orja poistuu luvatta 14 päiväksi, hänet tuomitaan orjaksi koko elinkautekseen ja hänet on merkittävä otsaan tai poskeen poltetulla S kirjaimella; jos hän pakenee kolmannen kerran, hänet on mestattava valtiopetokseen syyllistyneenä. Isäntä voi myydä tai testamentata hänet, tahi orjana vuokrata aivan samoin kuin vuokrataan muuta irtainta

yksinomaan vain muutamien henkilöiden huvimetsästysalueina, vaikka tämä metsästys kestää vain muutaman päivän vuodessa.»

Lontoon »Economist» kirjoittaa 2. kesäkuuta 1866: »Muuan skotlantilainen lehti kertoo viime viikolla muiden uutisten joukossa: 'Eräs parhaita Sutherlandshiren lammasfarmeja, josta äsken vuokra-ajan loputtua tarjottiin 1200 punnan vuosivuokraa, muutetaan deer forestiksi!' Läänitysajan vaistot pääsevät vallalle... aivan samoin kuin normannilaiset valloittajat... hävittivät 36 kyläkuntaa luodakseen New Forestin... Kaksi miljoonaa acrea, joista osa oli Skotlannin viljavinta maata, on autioitettu. Glen Tiltin luonnonniitty oli Perthin kreivikunnan rehevimpiä. Ben Alderin metsästysalue oli parasta heinämaata Badenochin laajassa piirikunnassa; osa Blak Mount metsää oli Skotlannin parasta laidunta mustapäisille lampaille. Huvimetsästäjiä varten autioitetun maan laajuudesta voi saada käsityksen kun tietää, että tämä ala on paljoa laajempi kuin koko Perthin kreivikunta. Sen mitä tuotantolähteitä tämä suunnaton hävitys riistää valtiolta, voi nähdä siitä, että Ben Alderin metsäalue voi elättää 15 000 lammasta ja että se on vain $\frac{1}{30}$ Skotlannin koko metsästysmaasta... Kaikki tämä metsästysmaa on aivan tuottamatonta... Se olisi yhtä hyvin voitu upottaa Pohjanmeren aaltoihin. Lainsäädännön voimakkaan käden tulisi estää tällaisten keinotekoisien autioseutujen eli erämaiden luominen.»

omaisuutta ja karjaa. Jos orjat ryhtyvät vastustamaan jollakin tavoin herrasväkeään, heidät on niin ikään mestattava. Rauhantuomarien on ilmoituksen saatuaan etsiskeltävä miehiä. Jos huomataan, että maankiertäjä on kolme päivää vetelehtinyt työttä, hänet on kuljetettava synnyinseudulleen, hänen rintaansa on poltettava hehkuvalla raudalla merkki V ja häntä on siellä käytettävä kahleihin kytkettynä katu- tai muihin töihin. Jos irtolainen ilmoittaa väärän kotipaikan, hänet on rangaistukseksi annettava elinkautiseksi orjaksi vastaavaan asutukseen, asukkaille tai yhdyskunnalle ja merkittävä poltinmerkillä S. Kaikilla ihmisillä on oikeus ottaa irtolaiselta hänen lapsensa ja pitää heitä opissa, poikia 24:ään ja tyttöjä 20 ikävuoteen saakka. Jos he karkaavat, niin heistä tulee isäntiensä orjia mainittuun ikärajaan asti ja isännät voivat kahlita heidät, ruoskia heitä jne. Jokainen isäntä voi panna rautaisen renkaan orjansa kaulaan, käsivarteen tai sääreen tunteakseen hänet paremmin ja ollakseen varmempi hänestä.²²¹⁾ Tämän lain loppuosassa määritellään tapaukset, jolloin köyhien on työskenneltävä sen paikkakunnan tai niiden henkilöiden hyväksi, jotka antavat heille ruokaa ja juomaa ja turvaavat työllä. Tämänkaltaisia seurakunnan orjia on Englannissa ollut aina 1800-luvulle saakka nimellä roundsmen (ruotilaiset).

Elisabet, 1572: 14 vuotta vanhempia kerjäläisiä, joilla ei ole kerjuuoikeutta, on ankarasti ruoskittava ja heidän vasempaan korvanlehteensä on poltettava merkki, jollei joku tahdo ottaa heitä kahdeksi vuodeksi palvelukseensa; rikoksen uudistuessa on 18 vuotta vanhemmat mestattava, jollei kukaan tahdo ottaa heitä kahdeksi vuodeksi palvelukseensa, mutta kolmannella kerralla heidät on armotta mestattava valtiopetokseen syyllistyneinä. Samanlaisia säännöksiä sisältävät: Elisabetin

²²¹⁾ Teoksen *Essay on Trade etc.* kirjoittaja huomauttaa: »Edvard VI:n hallituksen aikana englantilaiset näyttävät toden-teolla työskennelleen manufaktuurin edistämiseksi ja köyhien työllistämiseksi. Tämän huomaamme eräästä merkillisestä laista, jossa sanotaan, että kaikki irtolaiset on merkittävä polttoraudalla» jne. (*An Essay on Trade and Commerce*, London 1770, p. 5.)

18:ntena hallitusvuotena annettu laki, luku 13, ja vuoden 1597 laki.^{221a)}

Jaakko I: Kuljeksiva ja kerjäävä henkilö julistetaan maankiertäjäksi ja irtolaiseksi. Rauhantuomarit Petty Sessions'eissa⁹¹ valtuutetaan ruoskituttamaan häntä julkisesti ja sulkemaan hänet ensi kerralla 6 kuukaudeksi, toisella 2 vuodeksi vankeuteen. Vankeusaikana häntä on ruoskittava niin usein ja niin paljon kuin rauhantuomarit hyväksi näkevät... Parantumattomien ja vaarallisten maankiertäjien vasempaan olkapäähän on poltettava R-kirjain ja heidät on pantava pakkotyöhön, ja jos heidät

^{221a)} Thomas More sanoo Utopiassaan: »Niin juuri tapahtuinkin, että ahne ja täyttymätön ahmatti, oikea isänmaansa ruttotauti, kahmii tuhansia acreja maata ja aittaa sen, tai voima- ja vainokeinoin saattaa omistajat siihen pisteeseen, että he ovat pakotetut myymään kaikki. Keinolla millä hyvänsä, tavalla tai toisella heidät pakotetaan lähtemään — nuo köyhät, yksinkertaiset, kurjat sielut. Miehiä ja naisia, puolisoita, orpolapsia, leskiä, valittavia äitejä sylilapsineen ja koko kotiväki, köyhä tavarasta, mutta rikas perheenjäsenistä, koska maanviljelyksessä tarvittiin paljon työkäsiä. He laahustavat pois tutulta ja totutulta kotipaikaltaan lepopaikkaa löytämättä; talouskaluston myynti, vaikka sen arvo ei olekaan suuri, olisi toisissa olosuhteissa voinut antaa heille jonkin summan; mutta äkkiä kadulle heitettyinä heidän täytyy myydä se polkuhintaan. Ja kun he ovat maata kiertäen kuluttaneet viimeisen penninsä, niin mitä muuta, sanokaa herran tähden, he voisivat tehdä kuin varastaa, ja sitten kaikkien oikeuden sääntöjen mukaan tulla hirtetyiksi, tai lähteä kerjuulle? Mutta silloin heidät heitetään irtolaisina vankilaan, koska he kuljeksivat eivätkä tee työtä; he, joille ei kukaan ihminen tahdo antaa työtä, vaikka he kuinka hartaasti siihen tarjoutuisivat.» Niistä köyhistä pakolaisista, joista Thomas More sanoo, että heidät pakotettiin varkauteen, »mestattiin Henrik VIII hallitus kautena 72 000 pienempää ja suurempaa varasta. (*Holinshed. Description of England*, v. 1, p. 186.) Elisabetin aikana »hirtettiin kulkureita joukkoittain; tavallisesti ei kulunut vuottakaan, ettei 300 tai 400 heistä olisi paikassa tai toisessa joutunut hirteen». (*Strype. Annals of the Reformation and Establishment of Religion, and other Various Occurrences in the Church of England During Queen Elisabeth's Happy Reign*, 2nd ed., 1725, v. II.) Saman Strypen mukaan mestattiin Somersetsshiressä yhtenä ainoana vuonna 40 henkeä, 35 merkittiin polttoraudalla, 37 ruoskittiin ja 183 »täydellistä lurjusta» laskettiin vapaaksi. Kuitenkin, hän sanoo, »tämä suuri määrä syytettyjä ei ole kuin 1/5 todellisista rikollisista; se johtui rauhantuomarien huolimattomuudesta ja kansan typerästä sääliväisyydestä». Hän lisää: »Muissa Englannin kreivikunnissa eivät olot suinkaan ole paremmat kuin Somersetsshiressä, ja useissa ne ovat vielä huonommat.»

vielä tavataan kerjäämästä, on heidät sääliittä mestattava. Nämä lakipykälät olivat voimassa 1700-luvun alkuun saakka, ja ne kumosi vasta Anna 12:ntena hallitusvuotenaan, luku 23.

Samanlaisia olivat lait Ranskassa, mihin 1600-luvun keskivaiheilla oli muodostunut Pariisin irtolaisten kuningaskunta (royaume des truands). Vielä Ludvig XVI hallituksen alussa (ordonanssi 13. heinäkuuta 1777) jokainen terve 16—60 vuoden ikäinen henkilö, joka oli ilman toimeentuloa eikä harjoittanut mitään ammattia, oli määrättävä kaleeriorjaksi. Samanlainen oli Kaarle V (lokakuu 1537) antama asetus Alankomaissa, Hollannin valtioiden ja kaupunkien ensimmäinen edikti 19. maaliskuuta 1614, Yhdistettyjen maakuntien »plakaatti» 25. kesäkuuta 1649 ym.

Niin maaltaan ja mannultaan väkivaltaisesti häädettyä, vainottua ja irtolaisiksi tehtyä maalaisväestöä piiskattiin, merkittiin polttoraudalla ja kidutettiin törkeihin ja hirmuisiin lakeihin nojautuen palkkatyöjärjestelmälle välttämättömän kurin alaiseksi.

Eikä siinä kaikki, että toisessa kohtiossa ovat työn edellytykset pääoman muodossa ja toisessa kohtiossa ihmiset, joilla ei ole mitään muuta myytävää kuin työvoimansa. Ei myöskään riitä, että heidät pakotetaan vapaaehtoisesti myymään itsensä. Kapitalistisen tuotannon jatkuessa kehittyty työväenluokka, joka kasvatuksen, perintätavan ja tottumuksen vaikutuksesta pitää tämän tuotantotavan vaatimuksia itsestään selvinä luonnonlakeina. Kehittyneen kapitalistisen tuotannon järjestelmä murtaa kaiken vastuksen, alati muodostuva suhteellinen liikaväestö pitää työn tarjonnan ja kysynnän lain ja siis myös työpalkan pääoman lisästarpeita vastaavilla raiteilla, taloudellisten suhteiden äänetön pakko saattaa lopullisesti työmiehen kapitalistin valtaan. Muutakin väkivaltaa kuin taloudellista, välitöntä väkivaltaa käytetään tosin yhä vielä, mutta vain poikkeustapauksissa. Tavallisissa tapauksissa riittää, että työmies jätetään »tuotannon luonnonlakien» varaan, so. itse tuotantosuhteista johtuvaan, niiden takaamaan ja ikuistamaan riippuvaisuuteen pääomasta. Toisin oli kapitalistisen tuotannon historiallisen syntymisen aikana. Syntyvä porvaristo

tarvitsee ja käyttää valtiomahtia »säännöstelläkseen» työpalkkaa, so. pakottaakseen sen voitontekoon soveltuvien rajojen sisälle, pidentääkseen työpäivää ja pitääkseen työmiehen itsensä normaalissa riippuvaisuuden tilassa. Tämä on ns. alkuperäisen kasautumisen oleellinen seikka.

Se palkkatyöläisten luokka, joka syntyi 1300-luvun toisella puoliskolla, oli silloin ja seuraavalla vuosisadalla ainoastaan sangen pieni osa kansasta, sen asemaa tuki voimakkaasti itsenäinen talonpoikaistalous maalla ja kaupunkien ammattikuntajärjestelmä. Maalla ja kaupungeissa mestari ja työläinen olivat yhteiskunnallisessa suhteessa lähellä toisiaan. Työn alistaminen pääoman valtaan oli vain muodollista, so. itse tuotantotavalla ei silloin vielä ollut mitään kapitalistista erikoisluonnetta. Pääoman vaihteleva osa oli paljon tärkeämpi kuin sen pysyvä osa. Palkkatyön kysyntä kasvoi sen tähden nopeasti pääoman kasautuessa, kun taas palkkatyön tarjonta seurasi sitä vain hitaasti. Suuri osa kansallistuotteesta, joka myöhemmin muuttui pääoman kasautumisvaranoksi, sisältyi silloin vielä työmiehen kulutusvarantoon.

Palkkatyötä koskeva lainsäädäntö, jonka tarkoituksena on alusta alkaen ollut työmiehen riistäminen ja joka aina on ollut hänelle vihamielinen,²²²⁾ sai Englannissa alkunsa Edvard III 1349 työläislaista (Statute of Labourers). Sitä vastaa Ranskassa vuoden 1350 ordonanssi, joka annettiin kuningas Juhanan nimissä. Englantilainen ja ranskalainen lainsäädäntö kehittyvät rinnakkain ja ovat samansisältöisiä. En kajoa tässä työväkeä koskeviin lainsäännöksiin, mikäli ne koettavat pakkokeinoilla edistää työpäivän pidentämistä, koska tätä kohtaa on aikaisemmin (8. luku, 5) selvitelty.

Statute of Labourers säädettiin alahuoneen pakottavien valitusten johdosta.

»Aikaisemmin», eräs tory sanoo naiivisti, »köyhät vaativat niin korkeata työpalkkaa, että se uhkasi teollisuutta ja varallisuutta. Nyt heidän palkkansa on niin alhainen, että se taas uhkaa teol-

²²²⁾ »Joka kerta kun lainsäädäntö pyrki sääntelemään työnantajien ja heidän työläistensä välisiä riitoja, neuvonantajina olivat työnantajat», A. Smith sanoo.⁹²⁾ »Lain henkenä on omaisuus», Linguet sanoo.⁹³⁾

lisuutta ja varallisuutta, mutta toisella ja ehkä paljoo vaarallisemmalla tavalla kuin ennen.»²²³⁾

Laillinen palkkatariffi vahvistettiin kaupunkeja ja maaseutua, kappaletyötä ja päivätyötä varten. Maatyöläisten on pestauduttava vuodeksi, kaupunkilaisten »avomilla markkinoilla». Vankeusrangaistuksen uhalla kielletään maksamasta korkeampaa palkkaa kuin asetuksessa on säädetty, ja korkeamman palkan ottamisesta rangaistaan ankarammin kuin sen maksamisesta. Niinpä vielä Elisabetin oppipoikasääntöjen pykälissä 18 ja 19 määrätään kymmenen päivän vankeusrangaistus sille, joka maksaa tariffia korkeampaa palkkaa, ja kahdenkymmenen yhden päivän vankeusrangaistus sille, joka sen vastaanottaa. Vuoden 1360 säännös kovensi rangaistuksia ja oikeutti työnantajan ruumiillisia pakotuskeinoja käyttäen puristamaan työtä lain säätämän palkkatariffin ehdoin. Kaikki välipuheet, sopimukset ja valat ym., joita muurarit ja kirvesmiehet olivat keskenään tehneet, selitettiin mitättömiksi. Työläisten yhteenliittymistä pidettiin raskeana rikoksena alkaen 1300-luvulta aina vuoteen 1825, jolloin lait yhteenliittymistä vastaan⁹⁴ kumottiin. Vuoden 1349 työläislain ja sitä seuraavien lakien henki näkyy selvästi siitä, että valtio määrää vain työpalkan ylärajan, mutta ei millään muotoa sen alirajaa.

Kuten tiedetään, 1500-luvulla huononi suuresti työläisten asema. Rahapalkka kohosi, mutta ei suhteessa rahanarvon alenemiseen ja sitä vastaavaan tavaran hintojen kohoamiseen. Todellisuudessa palkka siis aleni. Siitä huolimatta palkan alentamiseen tähdätyt lait olivat yhä voimassa, samalla kun niiltä, »joita ei kukaan tahtonut ottaa palvelukseensa», silvottiin korvia ja heitä merkittiin polttoraudalla. Elisabetin 5:ntenä hallitusvuotena annetulla oppipoikasäännöksellä (luku 3) rauhantuomarit oikeutettiin määräämään tietty palkkataso sekä muutamaan sitä vuodenaikojen ja tavaran hintojen mukaan. Jaakko I ulotutti tämän työjärjestelyn myös kutojiin, kehrääjiin ja kaikkiin mahdollisiin työläiskategorioi-

²²³⁾ [J. B. Byles.] *Sophisms of Free Trade*. By a Barrister, London 1850, p. 206. Hän lisää ilkeästi: »Me olimme aina saapuvilla, esiintymässä työnantajien puolesta. Eikö työläisten puolesta voida mitään tehdä?»

hin,²²⁴⁾ Yrjö II —lain työläisten yhteenliittymistä vastaan kaikkiin teollisuuden haaroihin.

Varsinaisena manufaktuurikautena kapitalistinen tuotantotapa oli tullut kyllin voimakkaaksi tehdäkseen työpalkan sääntelyn lain avulla yhtä mahdottomaksi kuin tarpeettomaksikin, mutta hätätilaa silmälläpitäen tahdottiin säilyttää vanhan arsenaalin aseet. Yrjö II 8:ntena hallitusvuotena annettu laki kielsi Lontoon ja sen ympäristön räätälinkisilleiltä 2 šillinkiä 7¹/₂ pennyä korkeamman päiväpalkan paitsi yleisen surun sattuessa; Yrjö III 13:ntena hallitusvuotena annetun lain 68. luku jätti vielä silkinkutojain palkan sääntelyn rauhantuomarien tehtäväksi; 1796 tarvittiin vielä kaksi korkeampien tuomioistuinten päätöstä sen ratkaisemiseksi, koskiko rauhantuomarien työpalkkapäätös myös muuta kuin maanviljelystyöväkeä; 1799 vahvistettiin parlamentin päätöksellä, että Skotlannin kaivostyömiesten palkat oli säänneltävä Elisabetin antaman lain ja kahden skotlantilaisen — vuosien 1661 ja 1671 — lain mukaan. Sitä miten

²²⁴⁾ Jaakko I:n toisena hallitusvuotena annetun lain 6. luvusta näkee, että muutamat verankutojat ottivat virallisesti rauhantuomareina oikeudekseen määrätä omissa verstaissaan oman palkkatariffinsa. — Saksassa julkaistiin usein säännöksiä, joiden tarkoituksena oli pitää työpalkka alhaisena, varsinkin kolmikymmenvuotisen sodan jälkeen. »Tilanomistajia vaikeutti palvelijoiden ja työmiesten puute autioituneilla seuduilla. Kaikkia maaseudun asukkaita kiellettiin vuokraamasta huoneita naimattomille miehille ja naisille; kaikki tällaiset loiset oli ilmiannettava viranomaisille ja suljettava vankilaan, jolleivät he tahtoneet ruveta palvelijoiksi, huolimatta siitä elättivätkö he itsensä muulla työllä, olivatko päiväläisinä talonpoikien kylvötoissa tai kävivät kauppaa rahalla ja viljalla.» (Kaiserliche Privilegien und Sanctionen für Schlesien, I, 125.) »Kautta vuosisadan hallitsijoiden säädöksissä valitetaan katkerasti sitä, että pahantapainen ja ilkeä palvelusväki ei tahdo alistua koviin ehtoihin eikä tyytyä lailliseen palkkaan; yksityistä tilanomistajaa kielletään maksamasta enemmän kuin mitä maakunta on taksassa määrännyt. Ja kuitenkin palvelusehdot olivat sodan jälkeen toisinaan paremmatkin, kuin mitä ne olivat 100 vuotta myöhemmin; vielä 1652 palvelusväki sai Sleesiassa kaksi kertaa viikossa lihaa, kun meidän vuosisadallamme Sleesiassa on seutuja, joissa palvelijat saavat lihaa vain kolmasti vuodessa. Myös päiväpalkka oli sodan jälkeen suurempi kuin seuraavina vuosisatoina.» (G. Freytag. [Neue Bilder aus dem Leben des deutschen Volkes, Leipzig 1862, S. 35, 36.])

paljon olot olivat sillä välin muuttuneet, osoittaa eräs ennen kuulumaton tapaus Englannin alahuoneessa. Siellä, missä enemmän kuin 400 vuotta oli valmisteltu lakeja yksinomaan yllirajasta, jonka yläpuolelle työpalkka ei missään tapauksessa saanut nousta, Whitbread ehdotti 1796, että lailla määrättäisiin maanviljelyspäiväläisten palkan aliraja. Pitt vastusti sitä, mutta myönsi, että »köyhien tila oli kauhea (cruel)». Vihdoin 1813 kumottiin palkan sääntelyä koskevat lait. Niistä tuli naurettava luonnottomuus oloissa, jolloin kapitalisti säänteli työn tehtaassaan omalla yksityislainsäädännöllään ja lisäsi vaivaisverolla maatyömiehen palkkaa sen välttämättömään minimirajaan saakka. Sen sijaan vielä nykyäänkin ovat voimassa ne työlakien määräykset, jotka koskevat sopimuksia työnantajan ja palkkatyöläisen välillä, irtisanomisaikoja yms. ja jotka sallivat ainoastaan siviilioikeudellisen kanteen sopimuksen rikkonutta työnantajaa vastaan, mutta rikosoikeudellisen syytteen sopimuksen rikkonutta työläistä vastaan.

Julmat lait yhteenliittymistä vastaan kumoutuivat 1825 proletariaatin uhkaavan käytöksen johdosta. Mutta ne kumottiin ainoastaan osaksi. Muutamat vanhojen säännösten somat jäännökset hävisivät vasta 1859. Vihdoin 29. kesäkuuta 1871 julkaistiin parlamentin päätös, jolla aiottiin poistaa tämän luokkalainsäädännön viimeisetkin jäänteet tunnustamalla trade unionit lailliseksi. Mutta toinen samana päivänä julkaistu parlamentin päätös (An act to amend the criminal law relating to violence, threats and molestation. — Täydennysasetus rikoslainsäädäntöön väkivallasta, uhkauksista ja raskuksista) palautti todellisuudessa uudessa muodossa entisen asiaintilan. Tällä parlamentaarilla silmänkääntötempulla kaikki ne keinot, joita työläiset saattoivat käyttää lakon tai työnsulun (liittoutuneiden tehtailijain lakko, kun he sulkevat tehtaansa samanaikaisesti) sattuessa, siirrettiin yleisen oikeuden piiristä ja alistettiin poikkeus-rikoslainsäädännön alaisiksi, jonka tulkinta tuli rauhantuomareiden, ts. tehtailijain itsensä tehtäväksi. Kaksi vuotta aikaisemmin sama herra Gladstone oli samassa alahuoneessa esittänyt tunnetun jalomielisesti lakiehdotuksen kaikkien työväenluokkaa vastaan kohdistet-

tujen poikkeuslakien kumoamisesta. Mutta toista lukemista pitemmälle ei asian annettu mennä, ja siten sen käsittelyä vitkuteltiin, kunnes lopuksi »suuri vapaamielinen puolue» liittoutuen torypuolueen kanssa sai rohkeutta asettua ratkaisevasti samaa proletariaattia vastaan, joka oli sen valtaan kohottanut. Tyytymättä tähänkään petokseen »suuri vapaamielinen puolue» oikeutti aina hallitsevien luokkien edessä matelevat englantilaiset tuomarit kaimamaan jälleen esille vanhentunut laki »salaliitoista»⁹⁵ ja käyttämään sitä työläisten liittoja vastaan. Tästä huomataan, että Englannin parlamentti luopui vastenmielisesti ja vain joukkojen painostuksesta säättämästä lakkojen ja ammattiyhdistysten vastaisia lakeja toimitetaan itse viisi vuosisataa häpeämättömän itsekkäästi kapitalistien pysyvänä ammattiyhdistyksenä työläisiä vastaan.

Samoin Ranskan porvaristo uskalsi aivan vallankumousmyrskyn alussa riistää työläisiltä heidän vasta äsken hankkimansa yhdistymisoikeuden. 14. kesäkuuta 1791 annetussa asetuksessa se julisti kaiken työläisten yhteelliittymisen »hyökkäykseksi vapautta ja ihmisoikeuksien julistusta vastaan», josta rangaistiin 500 livren sakolla ja kansalaisoikeuksien menettämisellä yhdeksi vuodeksi.²²⁵⁾ Tästä laista, joka valtiomahdin ja poliisin avulla sulloo pääoman ja työn välisen kilpailun pääomalle otollisiin puitteisiin, tuli pitkäikäisempi kuin vallankumoukset ja hallitsijasukujen vaihdokset. Hirmuhallituskin⁹⁶ jätti sen koskemattomaksi. Vasta äskettäin se pyyhittiin pois Code pénal'ista [rikoslaista]. Ei mikään ole kuvavampaa kuin tämän porvarillisen valtiokaappauksen te-

²²⁵⁾ Tämän lain I artikla kuuluu näin: »Koska kaikenlaisten samaa säätyä ja samassa toimessa olevien kansalaisten muodostamien yhdistysten lakkauttaminen on yksi Ranskan valtiosäännön kulmakiviä, niin niitä ei saa missään muodossa eikä minkään syyn nojalla uudelleen perustaa.» IV artikla selittää, että »jos samalla alalla, samassa käsityössä tai ammatissa toimivat kansalaiset pitävät keskenään neuvotteluja tai tekevät sopimuksia tarkoitukseensa kieltäytyä yhteisin neuvoin harjoittamasta ammattiaan tai tekemästä sitä muutoin kuin määrätystä hinnasta, mainitut neuvottelut ja sopimukset julistetaan... laittomiksi hyökkäyksiksi vapautta ja ihmisoikeuksien julistusta vastaan jne.», siis valtiorikokseksi, aivan niin kuin vanhoissa työläislaeissa. (Révolutions de Paris, Paris 1791, III, p. 523.)

kosyy. Le Chapelier, esittelijä, sanoi: »Vaikka onkin toivottavaa, että työpalkka kohoaisi nykyisestä tasostaan, jotta sen saaja pääsisi välttämättömien elämäntarvikkeiden puutteesta johtuvasta ehdottomasta riippuvaisuudestaan, joka on melkein orjan riippuvaisuutta», työläiset eivät kuitenkaan saa keskustella eduistaan, toimia yhdessä ja sen kautta lieventää »ehdotonta, melkein orjan riippuvaisuutta», koska he juuri sen kautta »loukkaavat entisten mestariensa, nykyisten yrittäjien vapautta» (vapautta pitää työmiehiä orjuudessa!) ja koska yhteenliittyminen entisten ammattikuntamestarien itsevaltiutta vastaan olisi — voitteko arvata! — Ranskan perustuslain lakkauttaman ammattikuntalaitoksen henkiinherättämistä!²²⁶⁾

4. Kapitalististen maanvuokraajien synty

Käsiteltyämme henkipattoisten proletaarien väkivaltaista syntyä, sitä veristä komentoa, joka teki heistä palkkatyöläisiä, saastaista valtiotekoa, joka poliisivoiman avulla edisti samalla kertaa pääoman kasautumista ja työläisen riistämistä yhä enemmän määrässä, kysymme nyt, mistä kapitalistit ovat peräisin? Sillä maalaisväestön pakkoluovutus synnyttää välittömästi vain suurtilanomistajia. Mitä maanvuokraajien (farmarien) syntyyn tulee, niin voimme niin sanoaksemme käsin sen tuntea, koska se on hitaasti tapahtuva, monta vuosisataa kestävä prosessi. Maaorjatkin ja heidän rinnallaan myös pienet maanomistajat elivät hyvin erilaisissa omistussuhteissa ja vapautettiin sen tähden hyvin erilaisilla taloudellisilla edellytyksillä.

Englannissa maanvuokraajien ensimmäisenä muotona on itse maaorjana oleva bailiff [herraskartanon pehtori]. Hänen asemansa on sama kuin muinaisroomalaisen villicus'en, mutta hänen toiminta-alansa on ahtaampi. 1300-luvun toisella puoliskolla hänen sijaansa asetetaan maanvuokraaja, jonka maanomistaja varustaa siemenillä, karjalla ja työaseilla. Hänen asemansa ei eroa paljoakaan

²²⁶⁾ *Buche et Roux. Histoire Parlementaire, t. X, p. 193—195 passim.*

talonpojan asemasta. Hän riistää vain enemmän palkkatyötä. Hänestä tulee pian metayer, puolivuokraaja. Hän panee liikkeeseen toisen puolen maanviljelyspääomasta, maalordi toisen. He jakavat kokonaistuotteen keskenään sopimuksen mukaisesti. Tämä muoto häviää Englannissa nopeasti antaakseen tilaa varsinaiselle maanvuokraajalle, joka sijoittaa liikkeeseen oman pääomansa, pitää palkkatyöläisiä ja maksaa maanomistajalle maankorkona osan lisätuotteesta rahassa tai luonnossa.

Niin kauan kuin riippumaton talonpoika ja palkkatyön ohella omaa talouttaan pitävä renki vaurastuvat 1400-luvulla omasta työstään, maanvuokraajan olot ja hänen tuotantoalansa pysyvät keskinkertaisina. 1400-luvun viimeisellä kolmanneksella alkanut ja miltei koko 1500-luvun jatkunut (lukuunottamatta sen viimeisiä vuosikymmeniä) maanviljelyksen kumous rikastutti maanvuokraajan yhtä nopeasti kuin köyhdytti maalaisväestön.²²⁷⁾ Kunnan laitumien anastaminen yms. sallii hänen lisätä suuresti karjaansa melkein ilman kustannuksia, samalla kun lisääntynyt karja tuottaa hänelle runsaammin lantaa maan parantamiseksi.

1500-luvulla tulee edellä sanotun lisäksi ratkaisevan tärkeä seikka. Silloin vuokrasopimukset olivat pitkäaikaiset, usein 99 vuotta. Jalojen metallien arvon ja siis myös rahanarvon jatkuva aleneminen tuotti maanvuokraajille kultaisia hedelmiä. Se alensi työpalkkaa muista aikaisemmin mainituista seikoista puhumattakaan. Osa työpalkasta muuttui vuokravoitoksi. Viljan, villan, lihan, lyhyesti kaikkien maanviljelystuotteiden hintojen jatkuva kohoaminen paisutti maanvuokraajan rahapääomaa ilman että hän itse teki mitään sen hyväksi, samalla kun hänen maksettavanaan oleva maanvuokra oli sovittu vanhentuneen raha-arvon perusteella.²²⁸⁾ Näin ollen hän

²²⁷⁾ »Maanvuokraajat», Harrison sanoo Description of England -teoksessaan, »joiden oli ennen vaikea maksaa 4 punnan korkoa, maksavat nyt 40, 50, 100 puntaa ja luulevat sittenkin tehneensä huonot kaupat, jollei heillä vuokrasopimuksensa päätyttyä ole 6—7 vuoden vuokra tallessa».

²²⁸⁾ Rahan arvon alenemisen vaikutusta yhteiskunnan eri luokkiin 1500-luvulla ks. A Compendious of Briefe Examination of Certayne Ordinary Complaints of Diverse of our Countrymen in

rikastui samalla kertaa sekä palkkatyöläistensä että maalordinsa kustannuksella. Ei siis ollut mikään ihme, jos Englannissa 1500-luvun loppuun mennessä oli silloisiin oloihin katsoen rikas »kapitalististen maanvuokraajien luokka».²²⁹⁾

5. Maanviljelyskumouksen vaikutus teollisuuteen. Kotimaisten markkinoiden luominen teollisuuspääomalle

Puusmittainen ja yhä uudistuva maalaisväestön pakoluovutus ja karkotus tuottivat, kuten nähtiin, kaupunkien teollisuudelle yhä uusia, kokonaan ammattikuntien ulkopuolella olevia proletaarijoukkoja. Tässä ilmeni niin suurta viisautta, että se sai vanhan A. Andersonin (ei ole sekoitettava James Andersoniin) kaupan historiassaan⁹⁷ uskomaan kaitselmuksen välittömään vaikutukseen. Meidän täytyy viipyä vielä hetkinen tässä

these our Days, By W. S. Gentleman (London 1851). Tässä kirjoituksessa käytetyn vuoropuhelun muodon tähden pidettiin Shakespearea kauan kirjoituksen tekijänä ja vielä 1751 se julkaistiin hänen nimessään uudestaan. Sen tekijä on William Stafford. Eräissä kohden ritari (knight) tuumii seuraavaa:

Ritari: »Te, naapuri, maanviljelijä, te, herra kauppias, ja te, kunnan kupariseppä ja muut käsityöläiset, te voitte pitää hyvää huolta eduistanne. Sillä yhtä paljon kalliimpia kuin tavarat nyt ovat entisaikaan verraten, yhtä paljon te nostatte tavaroittenne ja työnne hintaa, joita te myytte. Mutta meillä ei ole mitään sellaista, minkä myyntihintaa me voisimme korottaa korvataksemme tappion, jonka me kärsimme ostaessamme elintarvikkeita.» Toisessa paikassa ritari kysyy tohtorilta: »Anteeksi, ketä te tarkoitatte? Ja ensiksikin, ketkä eivät mielestänne kärsisi siinä mitään tappiota?» — *Tohtori:* »Tarkoitan kaikkia niitä, jotka elävät ostolla ja myynnillä; sillä sikäli kuin he kalliimmasta ostavat, sikäli he myös kalliimmasta myyvät.» — *Ritari:* »Keitä ne sitten ovat, jotka sanojenne mukaan siitä voittavat?» — *Tohtori:* »Tietenkin kaikki ne maanvuokraajat eli farmarit, jotka pitävät tiluksia tai vuokramaita vanhalla vuokralla; sillä maksaessaan vanhan hinnan mukaan he myyvät uuden hinnan mukaan; ts. he maksavat maastaan tähän ja myyvät kaiken, mitä siinä kasvaa, kalliista hinnasta...» — *Ritari:* »Keitä ne sitten ovat, jotka sanontanne mukaan siinä menettävät enemmän kuin nuo toiset voittavat?» — *Tohtori:* »Niitä ovat kaikki aatelismiehet, herrat ja kaikki muut, jotka elävät kerta kaikkiaan määrätystä vuokrasta tai palkasta tahi eivät itse viljele maataan tahi eivät harjoita ostoa ja myyntiä.»

²²⁹⁾ Ranskassa tulee varhaiskeskiajan régisseurista, so. tilan-

alkuperäisen kasautumisen puolella. Riippumattoman, omaa taloutta pitävän maalaisväestön harvenemista ei vastannut ainoastaan teollisuusproletariaatin tiheneminen, samoin kuin maailman aineen tiivistymisen toisessa paikassa Geoffroy Saint-Hilaire selittää johtuvan sen ohenemisesta toisessa.²³⁰⁾ Huolimatta viljelijöidensä luvun vähentymisestä maa tuotti nyt yhtä paljon kuin ennenkin tai enemmänkin, koska kumousta maanomistulosoloissa seurasivat parannetut viljelystavat, laajempi yhteistyö, tuotantovälineiden keskitys jne., ja koska toisaalta maaseudun palkkatyöläiset pakotettiin tekemään voimaperäisemmin työtä²³¹⁾ ja toisaalta tuotantoalue, jolla he tekivät työtä omaksi hyödykseen, yhä

hoitajasta ja feodaaliherran saatavien perijästä, pian homme d'affaires (liikemies), joka kiristyksellä, petoksella ym. kohoaa kapitalistiksi. Nämä régisseursit olivat toisinaan itsekkin ylhäisiä herroja. Esimerkiksi: »Tässä on laskelma, jonka herra Jacques de Thoirasse, Besançonin aatelinen linnanhoitaja, esittää herralle, joka Dijonissa pitää tilejä Burgundin herra herttualle ja kreiville, koroista, jotka mainitulta linnanhoitajalta ovat tulevat joulukuun 25. p:stä 1359 joulukuun 28. p:ään 1360.» (*Alexis Monteil. Traité de Matériaux Manuscrits etc.*, p. 234, 235.) Tästä jo huomataan, miten kaikilla yhteiskuntaelämän aloilla valtaosa saaliista joutuu välittäjälle. Niinpä esimerkiksi taloudellisella alalla rahamiehet, pörssimiehet, kauppiaat ja pikkukauppiaat kuorivat kerman ansioista; porvarillisessa oikeudessa asianajaja kynii riitapuolia; politiikassa edustaja merkitsee enemmän kuin valitsijat, ministeri enemmän kuin hallitsija; uskonnossa jumalan syrjäyttää pyhä »välimies» ja tämän taas työntävät syrjään papit, jotka vuorostaan ovat välttämättömiä välittäjiä hyvän paimenen ja hänen lampaidensa välillä.— Kuten Englannissa niin myös Ranskassakin suuret läänitysalueet olivat jaetut äärettömän moneen pieneen viljelys-tilaan, mutta maalaisväestön ehdot olivat täällä verrattomasti epäedullisemmat. 1300-luvulla syntyivät vuokratilat — farmit eli terriers. Niiden luku kasvoi jatkuvasti ja ylitti 100 000. Ne maksoivat maanvuokrana rahassa tai luonnossa $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{5}$ tuotteista. Vuokratilat olivat läänejä, aliläänejä (fiefs, arrière-fiefs) jne. tilusten arvon ja alan mukaan; monet niistä käsittivät ainoastaan muutamia auranaloja maata. Kaikkien näiden vuokratilojen alustalaiset olivat tiettyyn määrään saakka tilan tuomiovallan alaisina; oli olemassa neljä eri astetta. Voidaan ymmärtää, kuinka kaikki nämä pienet hirmuvallat rasittivat maalaisväestöä. Monteil sanoo, että siihen aikaan Ranskassa oli 160 000 tuomioistuinta siellä, missä nykyään on vain 4000 (rauhantuomarit mukaan luettuina).

²³⁰⁾ Ks. hänen teostaan *Notions de Philosophie Naturelle*, Paris 1838.

²³¹⁾ Seikka, jota sir James Steuart tähdentää.⁹⁸

supistui. Kun siis osa maalaisväestöstä vapautui, vapautuivat myös sen aikaisemmat elämäntarvikkeet. Ne muuttuivat nyt vaihtelevan pääoman aineellisiksi osiksi. Maattomaksi jääneen talonpojan täytyi ostaa niiden arvo uudelta herraltaan, teollisuuskapitalistilta, työpalkan muodossa. Kotimaisesta maanviljelyksestä saatavan teollisuuden raaka-aineen kävi samoin kuin elämäntarvikkeidenkin. Se muuttui pysyvän pääoman ainesosaksi.

Kuviteltakoon esimerkiksi niiden Westfalenin talonpoikien kohtaloa, jotka Fredrik II:n aikana kehräsivät kaiken pellavan, mutta eivät silkkiä. Heidät pakkoluovutettiin väkivaltaisesti ja osa ajettiin maaltaan ja mannultaan ja jäljelle jäänyt osa muutettiin suurten maanvuokraajien päiväläisiksi. Samalla rakennettiin suuria pellavankehrutehtaita ja kutomoita, joihin maasta »vapautetut» pestautuivat palkkatöihin. Pellava oli aivan samannäköistä kuin ennenkin. Yksikään säije ei siinä ole muttunut, mutta uusi yhteiskunnallinen sielu on mennyt sen ruumiiseen. Se muodostaa nyt osan manufaktuuriherrojen pysyvästä pääomasta. Ennen se oli jaettu pientuottajien suuren joukon kesken, jotka itse perheineen viljelivät ja kehräsivät sen pieninä annoksina; nyt se on keskitetty kapitalistin käsiin, joka antaa toisten kehrätä ja kutoa sen hänelle. Pellavan kehruuseen käytetty lisätö tuotti aikaisemmin lukemattomille talonpoikaisperheille lisäansiota, ja myös, Fredrik II:n aikaan, veroja pour le roi de Prusse*. Nykyään se tuottaa liikevoittoa muutamille kapitalisteille. Kehräimet ja kangaspuut, jotka ennen olivat hajallaan ympäri maata, on nyt koottu harvoin suuriin työkasarmeihin samoin kuin työmiehet ja raaka-aine. Niin kehräimet, kangaspuut kuin raaka-ainekin ovat muuttuneet kehrääjien ja kutojien riippumattoman ylläpidon välineistä välineiksi, joilla heitä komennetaan²³²⁾ ja joilla heistä puristetaan maksamaton työtä. Suurista manufaktuureista enempää kuin

* — kirjaimellisesti: Preussin kuninkaalle, kuvaannollisesti: tuuleen. *Toim.*

²³²⁾ »Suon teille», kapitalisti sanoo, »kunnian palvella minua ehdolla, että annatte minulle sen vähän, mikä teille jää, siitä väivännäöstä, mikä minulla on teitä komentaessani». (*J. J. Rousseau. Discours sur l'Économie Politique. [Genève 1760, p. 70.]*)

suurista vuokrafarmeistakaan ei näy, että ne ovat muodostuneet monesta pienestä tuotantoyksiköstä useiden pienten itsenäisten tuottajien pakkoluovuttamisen kautta. Ennakkoluuloton tutkija ei kuitenkaan joudu harhaan. Mirabeaun, vallankumousleijonan, aikana suuria manufaktuureja nimitettiin vielä manufactures réunies, yhdistetyiksi manufaktuureiksi, niin kuin me nyt puhumme yhteenliitetystä pelloista.

»Nähdään vain», Mirabeau sanoo, »suuria manufaktuureja, joissa sadat ihmiset työskentelevät yhden johtajan johdolla ja joita tavallisesti sanotaan yhdistetyiksi manufaktuureiksi (manufactures réunies). Niitä verstaita taas, joissa hyvin suuri joukko työläisiä työskentelee hajallaan ja kukin omaan laskuunsa, pidetään tuskin silmäyksenkään arvoisina. Ne asetetaan aivan varjoon. Se on hyvin suuri erehdys, sillä ne yksin muodostavat todella tärkeän osan kansan rikkaudesta... Yhdistetty tehdas (fabrique réunie) rikastuttaa suunnattomasti yhtä tai kahta yrittäjää, mutta työmiehet ovat vain paremmin tai huonommin palkattuja päiväläisiä eivätkä missään suhteessa tule osallisiksi yrittäjän hyvinvoinnista. Erillään olevassa tehtaassa (fabrique séparée) sitä vastoin kukaan ei tule rikkaaksi, mutta joukko työmiehiä elää hyvin... Ahkerien ja taloudellisten työläisten lukumäärä lisääntyy, koska järkevässä elintavassa ja toimeliaisuudessa he näkevät asemansa parantamiskeinon sen sijaan, että vaatisivat pientä palkankorotusta, joka ei koskaan voi merkitä paljoa tulevaisuudelle, vaan enintään tekee mahdolliseksi elää tietyllä hetkellä vähän paremmin. Erillään olevat yksityismanufaktuurit, jotka useimmiten harjoittavat rinnan pientä maanviljelystä, ovat vapaita.²³³⁾

Maalaisväestön erään osan pakkoluovuttaminen ja häätäminen vapauttaa työläisten ohella heidän elämäntarvikkeensa ja työaineksensa teollisuuspääomaa varten ja samalla luo kotimaiset markkinat.

Ja todellakin, ne tapahtumat, jotka muuttavat pien-tilalliset palkkatyöläisiksi ja heidän elämäntarvikkeensa ja työvälaineensä pääoman aineellisiksi tekijöiksi, synnyttävät samalla pääomalle sen kotimaiset markkinat. Aikaisemmin talonpoikaisperhe kasvatti ja valmisti elämäntarvikkeet ja raaka-aineet, jotka se sitten suurim-

²³³⁾ *Mirabeau*, mt., III osa, s. 20—109 eri paik. — Se Mirabeaun käsitys, että hajallaan olevat verstaat ovat taloudellisempia ja tuottavampia kuin »yhdistetyt» ja että viimeksi mainitut ovat pelkkiä hallitusten hoidossa versovia keinotekoisia ansarikasveja, saa selityksensä siitä tilasta, missä suuri osa Euroopan mantereen manufaktuureista silloin oli.

maksi osaksi itse käytti. Näistä raaka-aineista ja elämän-tarvikkeista on nyt tullut tavaraa; suurfarmari myy ne, manufaktuurit ovat niiden menekkimarkkinoita. Lanka, liinakangas, karkeat villakankaat — esineet, joihin tarvittavia raaka-aineita oli joka talonpoikaiskodissa ja jotka talonpoikaisperheet kehräsivät ja kutoivat omiksi tarpeikseen — ovat nyt muuttuneet manufaktuuri-tuotteiksi, joiden myyntipaikkana on juuri maaseutu. Lukuisa hajallaan oleva ostajajoukko, jonka tarpeet oli tähän asti tyydyttänyt joukko pieniä, omaan laskuunsa työskenteleviä tuottajia, keskittyy nyt suuriksi teollisuus-pääoman tyydyttämiksi markkinoiksi.²³⁴⁾ Niin käyvät käsi kädessä aikaisemmin itsenäisten talonpoikien pakko-luovutus ja erottaminen tuotantovälineistä sekä maaseudun sivuelinkeinoalojen tuhoaminen, manufaktuurin ja maanviljelyksen eroaminen toisistaan. Ja ainoastaan maaseudun kotiteollisuuden hävittäminen voi laajentaa ja lujittaa tietyn maan kotimaisia markkinoita niissä mitasuhteissa, mitkä kapitalistinen tuotantotapa tarvitsee.

Varsinainen manufaktuurikausi ei kuitenkaan aiheuta mitään jyrkkää muutosta. Muistamme, että se anastaa haltuunsa kansallisen tuotannon ainoastaan osittain ja että sen laajana taustana [Hintergrund] on aina kaupunkien käsiteollisuus ja maaseudun sivuelinkeinot. Joskin se tuhoaa nuo sivuelinkeinot ja kaupungin käsiteollisuuden yhdessä muodossa, tietyillä teollisuuden aloilla, tietyissä kohdissa, se herättää ne jälleen eloon toisissa, koska se tiettyyn vaiheeseen asti tarvitsee niitä raaka-aineen valmistamisessa. Se synnyttää sen tähden pienten maalaiseläjien uuden luokan. Nämä harjoittavat maanviljelystä sivuelinkeinonaan ja pääelinkeinonaan teollisuustyötä, valmistavat tuotteita, jotka he myyvät

²³⁴⁾ »Kaksikymmentä naulaa villoja, jotka ahkera työläisperhe vuoden aikana muuttaa huomaamatta muiden töiden lomassa tarvitsemikseen vaatteiksi — sehän ei herätä mitään huomiota. Mutta tuokaapa villat markkinoille, lähettäkää ne tehtaaseen ja sitten tehdastuotevälittäjälle ja kauppiaalle, niin olette panneet liikkeelle suuret kauppatoimet ja nimellisen pääoman, joka vastaa kaksikymmenkertaisesti noiden villojen arvoa... Työväenluokkaa riistetään tällä tavoin onnetoman tehdastyöväen, loisen kauppiasluokan ja tekaistun kauppaa-, raha- ja finanssijärjestelmän ylläpitämiseksi.» (David Urquhart, mt., s. 120.)

manufaktuureihin joko välittömästi tai jonkun kauppiaan välityksellä. Tämä on yhtenä syynä, vaikkakaan ei pääsyynä, siihen ilmiöön, joka aluksi hämmentää Englannin historian tutkijaa. 1400-luvun viimeiseltä kolmannekselta alkaen hän tapaa alituista, vain aika-ajoin keskeytyvää valitusta, että pääoma-talous lisääntyy maaseudulla ja talonpoikaissääty vähenee yhä nopeammin. Toisaalta hän tapaa yhä uudelleen tämän talonpoikaissäädyn, joskin vähempilukuisena ja yhä huonontuneissa oloissa.²³⁵⁾ Pääsyynä tähän on se, että Englannissa on vuoronperään vallitsevana milloin viljatalous, milloin karjanhoito, ja siitä riippuen vaihtelee talonpoikien työalan laajuus. Vasta suurteollisuus koneineen synnyttää pysyvän perustan kapitalistiselle maanviljelykselle, pakkoluovuttaa perinpohjaisesti maalaisväestön enemmistön ja tekee maanviljelyksen eroamisen maaseudun kotiteollisuudesta lopulliseksi nyhtämällä irti sen juuret — kehruun ja kudonnan.²³⁶⁾ Vasta se siis valloittaa teollisuuspääomalle koko kotimaiset markkinat.²³⁷⁾

²³⁵⁾ Poikkeuksena tästä on Cromwellin aika. Niin kauan kuin tasavalta säilyi, Englannin kansan kaikki kerrokset kohosivat siitä alennustilasta, mihin ne olivat Tudorien aikana vajonneet.

²³⁶⁾ Tuckett tietää, että suuri villateollisuus sai koneiden käytäntöönottamisen kautta alkunsa varsinaisista manufaktuureista ja maalais- eli kotimanufaktuurin hävittämisestä. (*Tuckett*, mt., I osa, s. 139—144.) »Aura ja ies olivat jumalien keksimiä ja sankarien työkaluja: ovatko kangaspuut, värttinä ja rukki vähemmän jaloa alkuperää? Te erotatte rakin ja auran, värttinän ja ikeen ja saatte tehtaita ja vaivaistaloja, luottoa ja pulakausia, kaksi vihamielistä kansanosaa, maanviljelysväestön ja kauppaväestön.» (*David Urquhart*, mt., s. 122.) Mutta sitten tulee Carey ja syyttää, eikä varmaankaan aiheetta, Englantia siitä, että se tahtoo muuttaa kaikkien muiden maiden väestön pelkäksi maanviljelyväestöksi, jonka tehtailijana Englanti olisi. Hän väittää, että tällä tavoin on joutunut rappiolle Turkki, koska »maanomistajat ja -viljelijät eivät koskaan saaneet» (Englannin takia) »lujittaa itseään auran ja kangaspuiden, vasaran ja äkeen luonnollisella liitolla». »The Slave Trade», p. 125.) Hänen mielestään Urquhart itse on yksi Turkin rappiotilan pääaiheuttajia, hän kun on siellä Englannin etuja silmälläpitäen toiminut vapaakaupan edistämiseksi. Parasta kuitenkin on se, että Carey, sivumennen sanoen suuri Venäjän lihakoitsija, tahtoo suojelutullijärjestelmällä estää tuota eroamista, jota se vain jouduttaa.

²³⁷⁾ Ihmisystävälliset englantilaiset taloustieteilijät, kuten

6. Teollisuuskapitalistin synty

Teollisuuskapitalistin²³⁸⁾ synty ei tapahtunut yhtä vähitellen kuin maanvuokraajan. Epäilemättä monet pienet ammattikuntamestarit ja vielä useammat itsenäiset pienet käsityöläiset ja jopa palkkatyöläisetkin muuttuivat pikkukapitalisteiksi ja sitten vähitellen laajenevan palkkatyön riistämisen ja vastaavan kasautumisen kautta kapitalisteiksi sans phrase [varauksettomasti]. Kapitalistisen tuotannon lapsuusvuosina kävi usein niin kuin keskiaikaisen kaupunkilaitoksen lapsuusaikana, jolloin kysymys siitä, kuka karanneista maaorjista oli oleva herra ja kuka palvelija, ratkaistiin usein sen perustalla, oliko pakeneminen tapahtunut aikaisemmin tai myöhemmin. Tämän menettelyn etanankulku ei kuitenkaan millään tavoin vastannut kaupan tarpeita uusilla maailmanmarkkinoilla, jotka 1400-luvun lopun suuret löydöt⁹⁹ olivat luoneet. Mutta keskiaika jätti jälkeensä kaksi erilaista pääoman muotoa, jotka kypsyvät mitä erilaisimmissa yhteiskuntataloudellisissa muodostumisissa ja ennen kapitalistisen tuotantotavan aikaa käyvät pääomasta quand même [ylipäänsä] — koronkiskurin pääoman ja kauppiaan pääoman.

»Nykyään yhteiskunnan kaikki rikkaus menee ensin kapitalistin käsiin... hän maksaa maanomistajalle vuokran, työmiehelle palkan, veron- ja kymmenystenkantajalle heidän saatavansa, ja pitää itse huomattavan, jopa suurimman ja päivä päivältä yhä kasvavan osan vuotuisen työn tuotteista. Kapitalistia voidaan nykyään pitää koko yhteiskunnan varallisuuden ensisijaisena omistajana, vaikkei mikään laki olekaan antanut hänelle oikeutta tähän omistukseen... Tämän omistuksen siirron aiheutti koron ottaminen pääomasta... eikä ole vähemmän merkillistä, että koko Euroopan lainsäätäjät tahtoivat estää sen laeilla koronkiskomista vastaan... Kapitalistin valta maan kaiken rikkauden yli tietää

Mill, Rogers, Goldwin, Smith, Fawcett ym., ja vapaamieliset tehtailijat, kuten John Bright ja hänen kaltaisansa, kysyvät englantilaiselta maaylimystöltä — niin kuin jumala tiedusteli Kainilta hänen veljeään Abelia — minne tuhannet vapaat talonpoikamme ovat joutuneet? Entä mistä te sitten olette tulleet? Noiden vapaiden talonpoikien hävittämisestä. Minkä tähden ette kysy edelleen, mihin vapaat kankurit, kehrääjät ja käsityöläiset ovat joutuneet?

²³⁸⁾ Teollisuus — tässä vastakohtana maanviljelykselle. Käsitteellisesti maanvuokraaja on samanlainen teollisuuskapitalisti kuin on tehtailija.

täydellistä kumousta omistusoikeudessa; minkä lain tai lakien sarjan nojalla se on tapahtunut?»²³⁹⁾

Kirjoittajan olisi tullut muistaa, ettei kumouksia toimeenpanna lakien nojalla.

Koronkiskomisen ja kaupan muodostaman rahapääoman muuttamista teollisuuspääomaksi ehkäisi läänityslaitos maalla ja ammattikuntalaitos kaupungeissa.²⁴⁰⁾ Nämä esteet poistettiin silloin, kun feodaalien henkivartiostot laskettiin hajalle ja maalaisväestön omaisuus pakkoluovutettiin ja väestö osittain karkotettiin. Uusi manufaktuuri syntyi merisatamissa tai sisämaan sellaisilla paikkakunnilla, jotka olivat vanhan kaupunkijärjestyksen ja sen ammattikuntalaitoksen ulkopuolella. Englannin corporate towns [ammattikuntakaupungit] alkoivat sen tähden ankan taistelun näitä uusia teollisuustaimitarhoja vastaan.

Amerikan kulta- ja hopeakenttien löytö, alkuasukkaiden sukupuuttoon hävittäminen, orjuuttaminen ja kairoksiin hautaaminen, alkanut Itä-Intian valloittaminen ja ryöstäminen, Afrikan muuttaminen mustaihoisten metsästysalueeksi — sellainen oli kapitalistisen tuotantokauden aamunkoitto. Nämä idylliset prosessit olivat alkuperäisen kasautumisen pääkohtia. Niiden jäljessä seurasi Euroopan kansojen kauppasota, jonka taistelutantereena oli koko maapallo. Se alkoi Alankomaiden erottautumisella Espanjasta,¹⁰⁰ sai jättiläismittasuhteet Englannin jakobiinienvastaisessa sodassa¹⁰¹ ja jatkuu nyt vielä oopiumisotina Kiinaa vastaan¹⁰² jne.

Alkuperäisen kasautumisen eri momentit jakautuvat enemmän tai vähemmän oikeassa aikajärjestyksessä Espanjan, Portugalin, Hollannin, Ranskan ja Englannin osalle. Englannissa ne yhdistetään 1600-luvun loppupuolella systemaattisesti siirtomaajärjestelmäksi, valtionläninajärjestelmäksi, uudenaikaiseksi verojärjestelmäksi ja suojelutullijärjestelmäksi. Nämä menetelmät perustu-

²³⁹⁾ The Natural and Artificial Rights of Property Contrasted, London 1832, p. 98, 99. Nimettömän kirjoituksen tekijä on Th. Hodgskin.

²⁴⁰⁾ Vielä 1794 pienet verankutojat lähettivät Leeds'istä edustuston anomaan parlamentilta lakia, joka kieltäisi kauppiaita rupeamasta tehtailijoiksi. (Tri *Atkin*, mt.)

vat osaksi mitä häikäilemättömimpään väkivaltaan, kuten esimerkiksi siirtomaajärjestelmä. Mutta kaikki ne käyttävät valtiomahtia, ts. yhteiskunnan keskitettyä ja järjestynyttä valtaa, edistääkseen feodaalisen tuotantotavan ansarimaista muuttamista kapitalistiseksi ja lyhentääkseen siihen johtavia siirtymiskausia. Väki-valta on jokaisen uutta kohdussaan kantavan vanhan yhteiskunnan kätilö. Väki-valta itse on taloudellinen voimatekijä.

Mies, jonka erikoisalana on kristillisyyks, nimittäin W. Howitt, sanoo kristillisestä siirtomaajärjestelmästä:

»Ne raakamaisuudet ja inhottavat ilkityöt, joita ns. kristityt rodut ovat suorittaneet kaikissa maailman kolkissa ja kaikkia kansoja kohtaan, jotka niiden on onnistunut orjuuttaa, ylittävät ne kauhuteot, joita mikä tahansa rotu, olkoonpa se miten villi ja sivistymätön, säälimätön ja häpeämätön tahansa on suorittanut millä hyvänsä historian kaudella»²⁴¹⁾.

Hollannin siirtomaatalouden historia — ja Hollanti oli 1600-luvun kapitalistinen mallivaltio — »antaa voitattamattoman kuvan petoksista, lahjomisista, salamurhista ja kataluudesta».²⁴²⁾ Mikään ei ole kuvaavampaa kuin heidän ihmisvarkausjärjestelmänsä Celebes-saarella orjain hankkimiseksi Jaavalle. Ihmisvarkaita opetettiin tätä tarkoitusta varten. Varas, tulkki ja myyjä olivat pähenkilöinä tässä kaupassa, alkuasukasprinssit päämyyjinä. Varastetut nuoret kätettiin Celebes-saaren salaisiin vankiloihin, kunnes he olivat valmiita ikänsä puolesta orjalaivoille lähetettäväksi. Eräässä virallisessa kertomuksessa sanotaan:

»Tämäkin Makassarin kaupunki on täynnä toistaan kauheampia salavankiloita, joihin on sullottu onnettomia, saaliinhiimon ja tyranniuden uhreja, kahlehdittuja ja väkivaltaisesti perheistään erotettuja.»

Saadakseen haltuunsa Malakan hollantilaiset lahjoi-

²⁴¹⁾ *William Howitt*. Colonization and Christianity. A Popular History of the Treatment of the Natives by the Europeans in all their Colonies, London 1838, p. 9. Orjien kohtelusta on hyvää aineistoa Charles Comten kirjassa: *Traité de la Législation*, 3ème éd. Bruxelles 1837. Täytyy tutkia yksityiskohdissaan tätä teosta nähdäkseen, millaiseksi porvaristo tekee itsensä ja työmiehensä siellä, missä se voi häikäilemättömästi muodostella maailmaa oman kuvansa mukaan.

²⁴²⁾ *Thomas Stamford Raffles*, late Lieut. Gov. of that island. The History of Java, London 1817 [v. II, p. CXC—CXCI, liite].

vat sen portugalilaisen kuvernöörin. Tämä päästi heidät 1641 kaupunkiin. He riensivät kohta kuvernöörin taloon ja murhasivat hänet »pidättyäkseen» maksamasta 21 875 punnan lahjuksia. Mihin he vain jalallaan astuivat, seurasi hävitys ja väestön tuhoutuminen. Banjuwangissa, Jaavan maakunnassa, oli 1750 yli 80 000 asukasta, 1811 oli enää ainoastaan 8000. Sellaista on »doux commerce» [lempeä kauppa]!

Kuten tiedetään, Englannin Itä-Intian komppania¹⁰³ sai paitsi poliittista valtaa Itä-Intiassa myös yksinoikeuden teekauppaan samoin kuin yleensä Kiinan kauppaan sekä tavarankuljetukseen Euroopasta ja Eurooppaan. Mutta Intian rannikkoliikenne ja saarien välinen liikenne sekä kauppa Intian sisäosissa tuli komppanian korkeiden virkamiesten monopoliksi. Suola-, oopiumi- ja betelmonopoli ynnä muiden tavaroiden myyntimonopoli oli ehtymätön rikkauten lähde. Virkamiehet itse määräsivät hinnat ja nylkivät onnetonta hindua mielensä mukaan. Kenraalikuvernööri oli osallisena tässä yksityiskaupassa. Hänen suosikkinsa saivat sopimuksia ehdoilla, joiden avulla he tekivät tyhjästä kultaa menestyksellisemmin kuin alkemistit. Suuria rikkauksia syntyi kuin sieniä sateella, alkuperäinen kasautuminen tapahtui ilman šillinginkään ennakkosijoitusta. Oikeudenkäynti Warren Hastingsia vastaan aivan vilisee sellaisia esimerkkejä. Tässä eräs tapaus. Muuan oopiumin hankintaa koskeva sopimus annettiin eräälle Sullivanille juuri ennen hänen lähtöään virkamatkalle sangen kaukana oopiumialueista olevaan Intian osaan. Sullivan myy sopimuksensa 40 000 punnasta eräälle Binnille, Binn myy sen samana päivänä 60 000 punnasta ja viimeinen ostaja ja sopimuksen täyttävä selittää, että hän vielä sen jälkeen sai suunnattoman suuren voiton. Yhden parlamentille esitetyn asiakirjan mukaan yhtiö ja sen virkamiehet ottivat intialaisilta vuosina 1757—1766 lahjana 6 miljoonaa puntaa! Vuosina 1769—1770 englantilaiset panivat keino- tekoisesti toimeen nälänhädän ostamalla kaiken riisin ja kieltäytymällä jälleenmyymästä sitä muuten kuin satumaisiin hintoihin.²⁴³⁾

²⁴³⁾ Vuonna 1866 kuoli yhdessä ainoassa maakunnassa, Oris-

Alkuasukkaiden kohtelu oli tietysti kauheinta yksinomaan vientikauppaa palvelevilla plantaaseilla, kuten esimerkiksi Länsi-Intiassa, sekä ryöstettäväksi tuomituissa rikkaissa ja taajaanasutuissa maissa, kuten Meksikossa ja Itä-Intiassa. Mutta myös varsinaisissa siirtomaissa alkuperäisen kasautumisen kristillinen luonne esiintyi oikeassa valossaan. Uuden-Englannin puritaanit — nuo protestanttisuuden järkevät taiturit — määräsivät 1703 Assembly'nsä [lakiasäättävän kokouksensa] päätöksellä 40 punnan palkinnon jokaisesta intiaanin päänahasta ja jokaisesta vangitusta punanahasta; 1720 — 100 punnan palkinnon kustakin päänahasta; 1744, kun Massachusetts-Bayssa oli yksi heimo julistettu kapinalliseksi, määrättiin seuraavat palkinnot: 12-vuotiaan tai vanhemman miehen päänahasta 100 puntaa uudessa valuutassa, miespuolisesta vangista 105 puntaa, naisvangeista ja vangeituista lapsista 55 puntaa, naisten ja lasten päänahoista 50 puntaa. Muutamia vuosikymmeniä myöhemmin siirtomaajärjestelmä kosti sillä välin kapinallisiksi tulleille hurskaiden pilgrim fathers'ien (pyhiinvaeltajaisien) jälkeläisille. Englantilaisten aloitteesta ja kustannuksella heidät lyötiin kuoliaiksi tomahawkeilla. Britannian parlamentti selitti verikoirat ja päänahan riistämisen »keinoiksi, jotka jumala ja luonto ovat antaneet sen käsiin».

Siirtomaajärjestelmä myötävaikutti kaupan ja laivaliikenteen nopeaan kehitykseen. »Gesellschaften Monopolia» (Luther) olivat voimakkaita vipuja pääoman keskityksessä. Siirtomaat olivat varmoja menekkimarkkinoita syntyville manufaktuureille ja myynnin yksinoikeus kiihdytti kasautumista. Euroopan ulkopuolelta ryöstäen, orjuuttaen ja murhaten hankitut aarteet virtasivat emämaahan ja muuttuivat siellä pääomaksi. Hollanti, joka ensimmäisenä kehitti siirtomaajärjestelmän täydelliseksi, oli jo 1648 kauppavahvuutensa huipulla.

»Sen hallussa oli jakamattomasti »melkein koko Itä-Intian kauppa sekä Lounais- ja Koillis-Euroopan välinen kauppaliikenne.

sassa, nälkään enemmän kuin miljoona hindua. Siitä huolimatta Intian valtionrahastoa koetettiin rikastuttaa myymällä nälkäänäkeville elämäntarvikkeita korotettuihin hintoihin.

Sen kalastusalueiden, merenkulkuvälineiden ja manufaktuuri-eroisista ei ollut missään maassa. Tasavallan pääomat olivat ehkä suuremmat kuin koko muun Euroopan yhteensä.»¹⁰⁴

Gulich unohtaa lisätä: Hollannin kansa oli jo 1648 rasittuneempi, köyhtyneempi ja raaemmin sorretty kuin koko muun Euroopan kansat yhteensä.

Nykyään seuraa teollisuuden yliherruuden mukana kaupan yliherruus. Varsinaisena manufaktuuriaikana sitä vastoin kaupan yliherruus synnytti teollisuuden yliher-ruuden. Siitä johtui, että siirtomaajärjestelmällä oli siihen aikaan vallitseva asema. Siirtomaajärjestelmä oli se »vieras jumala» joka asetui alttarille Euroopan vanhojen epäjumalien rinnalle ja eräänä kauniina päivänä työnsi ne kaikki yhdessä rytäkässä alas. Se julisti voiton-teon ihmiskunnan perimmäiseksi ja ainoaksi päämääräksi.

Julkinen luotto, so. valtionvelkajärjestelmä, jonka ituja huomaamme Genovassa ja Venetsiassa jo keskiajal-la, valtasi manufaktuuri-aikana koko Euroopan. Siirto-maajärjestelmä merikauppoineen ja kauppasotineen oli sen taimitarha. Niin se ensin juurtui Hollantiin. Valtion-velka, so. valtion luovutus — olipa valtiomuoto yksinval-tainen, perustuslaillinen tai tasavaltainen — painaa lei-mansa kapitalistiseen aikakauteen. Ainoana osana niin sanotusta kansallisomaisuudesta, joka on todella nykyai-kaisten kansojen yhteisomaisuutta, on niiden valtion-velka.^{243a)} Siitä oli johdonmukaisena seurauksena nykyai-kainen oppilausekka, että kansa tulee sitä rikkaammaksi, mitä pahemmin se velkaantuu. Julkinen luotto tulee pääoman credoksi. Ja valtionvelan ilmaannuttua anteek-siantamattomana kuolemansyntyinä ei ole enää pyhän hengen pilkkaaminen, vaan uskollisuudenrikos valtion-velkaa vastaan.

Valtionvelka tulee yhdeksi alkuperäisen kasautumi-sen vaikuttavimmista vivuista. Ikään kuin taikasauvan kosketuksesta se antaa tuottamattomalle rahalle lisään-tymiskyvyn ja muuttaa sen siten pääomaksi ilman että sen tarvitsee alistua teollisuus- ja jopa koronkisko-

^{243a)} William Cobbett huomauttaa, että Englannissa kaikkia julkisia laitoksia nimitetään »kuninkaallisiksi», mutta velka siellä on sentään »kansallinen» (national debt).

mislaitoksiinkin erottamattomasti kuuluvan vaivannäön ja vaaran alaiseksi. Valtionvelkojat eivät todellisuudessa anna mitään, sillä lainattu summa muutetaan julkiseksi, helposti siirrettäväksi velkakirjoiksi, jotka edelleen liikkuvat heidän käsissään niin kuin ne olisivat puhdasta rahaa. Mutta paitsi näin muodostettua toimetonta koroillaaneläjien luokkaa ja hallituksen ja kansan välillä esiintyvien rahamiesten improvisoitua rikkautta, paitsi veronkannon vuokraajia, kauppiaita ja yksityistehtailijoi- ta, joiden käsiin joutuu huomattava osa jokaisesta valtionlainasta aivan kuin taivaasta pudonneena pääomana — valtionvelka on synnyttänyt myös osakeyhtiöt, kaikenlaisten arvopaperien kaupan, hinta- ja kurssikeinottelun, sanalla sanoen pörssikeinottelun ja uudenaikaisen pankkienvallan.

Kansallisilla nimillä koristetut suuret pankit olivat alun pitäen vain yksityisten keinottelijoiden yhtiöitä, jotka asettuivat hallitusten rinnalle ja joilla saamiensa etuoikeuksien avulla oli tilaisuus lainata niille rahaa. Sen tähden ei ole varmempaa valtionvelan kasvamisen mittaria kuin näiden pankkien osakkeiden arvon jatkuva kohoaminen. Pankkien kukoistuskausi alkaa Englannin pankin perustamisesta (1694). Englannin pankki alkoi toimintansa lainaamalla hallitukselle rahaa 8 %:n korolla; samalla parlamentti oikeutti sen tekemään rahaa samasta pääomasta, jonka se lainasi vielä kerran yleisölle pankkiseteloinä. Se sai näillä seteleillä diskontata vekseleitä, antaa tavaralainoja ja ostaa jalometalleja. Ei kestänyt kauan ennen kuin tästä omatekoisesta luottorahastosta tuli kovaa rahaa, jossa Englannin pankki antoi lainat valtiolle ja jossa se valtion tiliin maksoi valtionvelan korot. Eikä siinä vielä kaikki, että se toisella kädellä antoi ottaakseen toisella enemmän takaisin; jopa ottaessaankin se jäi kansakunnan ikuisiksi velkojaksi viimeiseen annettuun penniin saakka. Vähitellen siitä tuli maan metalliaarteiden välttämätön säilytyspaikka ja koko kauppaluoton painopiste. Samaan aikaan kun Englannissa lakattiin polttamasta noita-akkoja, siellä alettiin hirttää setelinväärentäjiä. Minkä vaikutuksen tämän pankkiylimysten, rahamiesten, koroillaaneläjien, välittäjien, keinottelijoiden ja pörssisusien lauman äkillinen

ilmestyminen teki aikalaisiin, sen todistavat senaikuiset teokset, esim. Bolingbroken.^{243b)}

Valtionvelan mukana syntyi kansainvälinen luottojärjestelmä, joka on usein alkuperäisen kasautumisen yhtenä salalähteenä yhden tai toisen kansan keskuudessa. Niinpä esimerkiksi venetsialaisten rosvojärjestelmän rikokset muodostivat sellaisen salatun perustuksen pääomarikkaudelle Hollannissa, jolle rappeutuva Venetsia lainasi suuria rahasummia. Niin on myös Hollannin ja Englannin suhteiden laita. Jo 1700-luvun alussa hollantilaiset manufaktuurit jäivät kauas jälkeen englantilaisista, ja Hollanti lakkasi olemasta vallitseva kauppa- ja teollisuuskansakunta. Siksi sen yhdeksi päätoimeksi tuli 1701—1776 suunnattoman suurten pääomien lainaaminen etenkin mahtavalle kilpailijalleen Englannille. Nykyään on Englannin ja Yhdysvaltojen suhde sama. Moni pääoma, joka tänään esiintyy Yhdysvalloissa ilman syntymätodistusta, on vasta eilen Englannissa pääomaksi muuttanutta lapsenverta.

Kun valtionvelalla on tukensa valtioneuvoissa, joiden täytyy peittää vuotuiset korko- ym. menot, niin uudenaikaisesta verojärjestelmästä tuli valtionlainajärjestelmän välttämätön täydennys. Lainat antavat hallitukselle mahdollisuuden kattaa ylimääräiset menot ilman että veronmaksaja sen heti tuntee, mutta tulevaisuudessa ne vaativat korkeampia veroja. Toiselta puolen jatkuvasti kasautuvista veloista johtuva verojen korotus pakottaa hallitusta uusien ylimääräisten menojen sattuessa ottamaan yhä uusia lainoja. Uudenaikainen valtion rahaasiain hoito, jonka akselina on välttämättömien elämäntarvikkeiden verottaminen (siis niiden kallistaminen), sisältää siis itsestään tapahtuvan verojenkasvun idun. Liikaverotus ei ole väliaikainen tapaus, vaan päinvastoin pysyväinen periaate. Hollannissa, jonne tämä järjestelmä ensiksi kotiutui, suuri isänmaanystävä De Witt on ylistänyt sitä Maximenissaan¹⁰⁵ parhaimmaksi järjestel-

^{243b)} »Jos tataarit tulvisivat meidän päivinämme Eurooppaan, olisi melko vaikeata saada heidät ymmärtämään, mitä rahamies meillä on.» (*Montesquieu. Esprit des lois*, ed. Londres 1769, t. IV, p. 33.)

mäksi, millä palkkatyöläinen saatetaan alistuvaksi, kohtuulliseksi, ahkeraksi ja... ylenmäärin työtä tekeväksi. Sen tuhoisa vaikutus palkkatyöläisten asemaan ei kuitenkaan vaadi tässä huomiotamme siinä määrin kuin sen aiheuttama talonpojan, käsityöläisen, lyhyesti sanoen pikkuporvariston kaikkien kerrosten väkivaltainen pakkoluovutus. Siitä eivät ole eri mieltä edes porvarilliset taloustieteilijätäkään. Sen pakkoluovuttavaa tehoa lisää vielä suojelutullijärjestelmä, joka on yksi sen olennaisia osia.

Valtionvelan ja sitä vastaavan verotusjärjestelmän suuri osuus yhteiskunnallisen varallisuuden muuttamisessa pääomaksi ja kansanjoukkojen pakkoluovutuksessa on saattanut useita kirjailijoita, kuten Cobbettin, Doubledayn ym. etsimään siitä nykyaikaisen kurjuuden pääsyytä.

Suojelutullijärjestelmä oli keksitty keino, jota käytäen valmistettiin tehtailijoita, pakkoluovutettiin vapaita työläisiä, kapitalisoitiin kansan tuotanto- ja elämäntarvikkeita, lyhennettiin väkivaltaisesti siirtymistä vanhanaikaisesta tuotantotavasta uudenaikaiseen. Euroopan valtiot taistelivat patentista tähän keksintöön, ja kun se kerran oli tullut voitontekijän palvelukseen, ne verottivat siinä tarkoituksessa muitakin kuin omia kansojaan välillisesti suojelutulleilla, välittömästi vientipalkkioilla ym. Ne tuhosivat väkivaltaisesti riippuvassa asemassa olevien naapurimaiden koko teollisuuden, kuten esimerkiksi Englanti teki lopun Irlannin villamanufaktuurista. Euroopan mannermaalla meneteltiin Colbertin antaman esimerkin mukaan vielä yksinkertaisemmin. Tehtailijoiden alkuperäinen pääoma otettiin siellä osittain ilman muuta valtionrahastosta.

»Minkä tähden», Mirabeau huudahtaa, »etsitään syytä Saksin manufaktuurien kukoistukseen niin kaukaa kuin seitsenvuotista sotaa¹⁰⁸ edeltäneeltä ajalta? Entä 180 miljoonan valtionvelka!»²⁴⁴⁾

Siirtomaajärjestelmä, valtionvelat, verotaakka, suojelutullijärjestelmä, kauppasodat ym.— kaikki nämä varsinaisen manufaktuuriajan taimet kasvavat jättiläisko-

²⁴⁴⁾ *Mirabeau*, mt., VI osa, s. 101.

koisiksi suurteollisuuden lapsuusvuosina. Viimeksi mainitun syntymää vietetään suurella herodesmaisella lastenryöstöllä. Samoin kuin kuninkaallinen laivasto ottavat tehtaakin miehistönsä pakkovärväyksellä Niin välinpitämättömästi kuin sir F. M. Eden suhtautuukin niihin julmuuksiin, jotka liittyvät 1400-luvun viimeisellä kolmanneksella alkaneeseen ja hänen omaan aikaansa, 1700-luvun loppuun saakka kestäneeseen maalaisväestön maan pakkoluovutukseen; niin omahyväisesti kuin hän lausuukin onnittelunsa tämän prosessin johdosta, koska se oli niin »välttämätön» kapitalistiselle maanviljelykselle ja »oikean suhteen luomiselle maanviljelysmaan ja karjalaitumen välillä», hän ei sentään osoita samaa taloudellista ymmärtämystä kun on kysymys lastenryöstöistä ja orjuutuksesta sitä tarkoitusta varten, että manufaktuuri tuotanto voitaisiin muuttaa tehdastuotannoksi ja luoda oikea suhde pääoman ja työvoiman välille. Hän sanoo:

»Yleisön olisi ehkä syytä harkita, voiko manufaktuuri, jonka menestyäkseen täytyy tyhjentää työväenasunnnot ja köyhäinkodit¹⁰⁷ lapsista, joiden on vuoroittain, ryhminä tehtävä työtä miltei yöt läpeensä; manufaktuuri, joka sitä paitsi sulloo yhteen eri suku-puolta olevat, eri ikäiset ja kaikenlaiset yksilöt, niin että tarttuvan täytyy saattaa heidät pahuuteen ja siveettömyyteen — voiko sellainen manufaktuuri lisätä kansallisen ja yksilöllisen onnen yhteismäärää?»²⁴⁵ »Derbyshiressä, Nottinghamshiressä ja varsinkin Lancashiressä», Fielden kirjoittaa, »käytettiin äskettäin keksittyjä koneita suurissa tehtaissa, aivan virtojen varrella, jotka voivat pyörittää vesiratasta. Näihin kaukana kaupungeista sijaitseviin paikkoihin tarvittiin äkkiä tuhansia työkäsiä; ja mm. Lancashireen, joka siihen asti oli ollut verraten harvaan asuttu ja hedelmätön, tarvittiin nyt ennen kaikkea ihmisiä. Varsinkin pienet ja nopsat sormet olivat haluttuja. Kohta tuli tavaksi ottaa tehtaisiin oppipoikia (1) Lontoon, Birminghamin ym. seurakuntien köyhäinkodeista. Monia, monia tuhansia näitä pieniä, avuttomia olentoja, joiden ikä vaihteli 7:stä 13:een tai 14:ään vuoteen, kuljetettiin siten pohjoiseen. Tapana oli, että työnantaja» (so. lastenvaras) »puki, ruokki ja antoi asunnon oppipojilleen oppiokatalossa tehtaan lähellä. Työnjohtajia asetettiin valvomaan heidän työtään. Näiden orjanpitäjien etujen mukaista oli rasittaa lapsia ylenmäärin työllä, sillä heidän palkkionsa oli suhteellinen sen tuotannon määrään, mikä lapsesta voitiin pusertaa. Sen luonnollisena seurauksena oli julma kohtelu. Monilla tehdasseuduilla,

²⁴⁵) *Eden, mt., II kirja, I luku, s. 421.*

varsinkin Lancashinessä, näitä viattomia ja suojattomia olentoja, jotka oli luovutettu tehtaan isännän käytettäväksi, sydäntävihlovalla tavalla piinattiin. Heidät rasiettiin kuoliaaksi ylenmääräisellä työllä... piiskattiin, kahlehdittiin ja kidutettiin erittäin julmasti; heitä, nälän heikentämiä, luurangoiksi laihtuneita, pakotettiin työhön useinkin ruoskan avulla... Muutamissa tapauksissa heidät saatettiin jopa tekemään itsemurha! Berbyshiren, Nottinghamshiren ja Lancashiren ihanat, romanttiset laaksot, joihin yhteiskunnallinen valvonta ei ulottunut, olivat muuttuneet synkiksi kidutus- ja murhapaikoiksi! Tehtailijoiden voitot olivat suunnattomat. Se vain yllytti heidän sudennälkäänsä. He alkoivat käyttää yötyötä, so. kun he olivat yhden ryhmän työläisiä väsyttäneet päivällä loppuun saakka, heillä oli toinen ryhmä valmiina yötyöhön; päiväryhmä meni vuoteisiin, jotka yöryhmä oli juuri jättänyt ja päinvastoin. Lancashirelainen sananparsi kertoo, että vuoteet eivät koskaan jäähtyneet».²⁴⁶⁾

Kapitalistisen tuotannon kehittyessä manufaktuuriainkana Euroopan yleinen mielipide oli kadottanut hävyn- ja omantunnon viimeisetkin rippeet. Kansakunnat ylpeilivät kyynisesti jokaisesta hävyttömyydestä, joka edisti pääoman kasautumista. Luettakoon esimerkiksi kunnan A. Andersonin naiiveja kauppa-aikakirjoja.¹⁰⁸ Näissä toimitetaan maailmalle englantilaisen valtioviisauden voitonona sitä, että Englanti Utrechtiin rauhassa pakotti

²⁴⁶⁾ *John Fielden*, mt., s. 5, 6. Tehdasjärjestelmän alkuaikojen häpeämättömyyksistä ks. *Tri Aikin*, mt., s. 219, ja *Gisborne*. *Enquiry into the duties of men*, 1795, v. II. — Kun höyrykone muutti tehtaot vesiputousten luota maaseudulta kaupunkien keskuksiin, lapsia oli tarjolla »kieltäytymishaluiselle» voitontekijälle tarvitsematta väkivaltaisesti tuottaa orjia köyhäinkodeista.— Kun sir R. Peel (»moitteettoman ulkomuodon ministerin» isä) esitti 1815 lakiehdotuksensa lastensuojeluksesta, F. Horner (harkkora-hakomitean neropatti ja Ricardon hyvä ystävä) selitti alahuoneessa: »On yleisesti tunnettua, että yhden vararikon tehneen henkilön tavaroiden joukossa ilmoitettiin julkisella huutokaupalla myytäväksi ja myytiinkin erä, jos sellaista sanaa saa käyttää, tehdaslapsia omaisuuden osana. Kaksi vuotta sitten (1813) käsiteltiin »King's Benchissa»¹¹⁰ (ylihovioikeudessa) inhottava tapaus. Juttu koski jokuista poikaa. Eräs Lontoon seurakunta oli luovuttanut heidät tehtailijalle, joka vuorostaan oli antanut heidät toiselle. Lopuksi jokunen ihmisystävä löysi heidät täysin nälkiintyneinä (absolute famine). Toiseen vielä kauhistuttavampaan tapaukseen hän tutustui toimiessaan parlamentin tutkimuskomitean jäsenenä. Muutamia vuosia sitten eräs Lontoon seurakunta ja muuan Lancashiren tehtailija sopivat keskenään, että jokaista 20 tervettä lasta kohti tehtailijan oli otettava vastaan myös yksi idiootti.»

espanjalaiset Asientosopimusten¹⁰⁹ nojalla luovuttamaan Englannille oikeuden käydä neekerikauppaa Afrikan ja Espanjan Amerikan välillä, kun se tähän saakka oli harjoittanut sitä ainoastaan Afrikan ja Englannin Länsi-Intian välillä. Englanti sai oikeuden viedä vuoteen 1743 saakka Espanjan Amerikkaan vuosittain 4800 neekeriä. Tämä antoi virallisen suojan myös brittiläiselle salakuljetukselle. Liverpool kasvoi suureksi orjakauppansa ansiosta. Orjakauppa oli tässä kaupungissa noudatettu alkuperäisen kasautumisen menetelmä. Ja tähän päivään saakka on liverpoolilainen »rehellisyys» orjakaupan Pindaros, joka — ks. mainittua tri Aikinin teosta vuodelta 1795 — »intohimoisuuteen saakka edistää yritteliäisyyttä kaupassa, kasvattaa erinomaisia merimiehiä ja tuottaa äärettömästi rahaa». Liverpool käytti 1730 orjakaupassaan 15 laivaa, 1751 — 53, 1760 — 74, 1770 — 96 ja 1792 — 132.

Samalla kun puuvillateollisuus aiheutti lastenorjuutta Englannissa, se antoi sysäyksen Yhdysvaltojen enemmän tai vähemmän patriarkaalisen orjatalouden muuttamiseen kaupalliseksi riistojärjestelmäksi. Tarvitsihan palkkatyöläisten verhottu orjuus Euroopassa jalustakseen orjuuden sans phrase [koristelemattoman orjuuden] Uudessa maailmassa.²⁴⁷⁾

Tantae molis erat¹¹¹ luoda edellytykset kapitalistisen tuotantotavan »ikuisten luonnonlakien» vapaalle vaikutukselle, viedä loppuun työmiesten ja työehtojen erotusprosessi, muuttaa toisessa kohtiossa yhteiskunnan tuotanto- ja elämäntarvikkeet pääomaksi ja toisessa väestö palkkatyöläisiksi, vapaiksi »työtätekeviksi köyhiksi», tuoksi uudenaikaisen historian taideluomukseksi.²⁴⁸⁾ Jos

²⁴⁷⁾ Vuonna 1790 oli Englannin Länsi-Intiassa 10 orjaa yhtä vapaata kohti. Ranskan — 14 yhtä kohti, Hollannin — 23 yhtä kohti (*Henry Brougham. An Inquiry into the Colonial Policy of the European Powers, Edinburgh 1803, v. II, p. 74*).

²⁴⁸⁾ Sanontaa »labouring poor» [»työtätekevä köyhä»] tavataan englantilaisissa laeissa siitä hetkestä alkaen, jolloin palkkatyöläisten luokka saavuttaa huomattavat mittasuhteet. »Labouring poor» asetetaan vastakohtaksi toisaalta »idle pooreille» [laiskoille köyhille], kerjäläisille ym., toisaalta niille työläisille, jotka eivät ole vielä kynittyjä kanoja, vaan työvälaineidensä omistajia. Sanonta »labouring poor» siirtyi lakikielestä kansantaloustieteeseen, jossa

raha Augier'in sanojen mukaan »tulee maailmaan oikea veritahra toisella poskellaan»,²⁴⁹⁾ niin pääoma tulee maailmaan tihkuen verta ja likaa kaikista luokosistaan, kiireestä kantapäähän.²⁵⁰⁾

7. Kapitalistisen kasautumisen historiallinen tendenssi

Mihin pääoman alkuperäinen kasautuminen, so. sen historiallinen syntymisprosessi, suuntautuu? Mikäli se ei ole orjien ja maaorjien välitöntä muuttumista palkkatyöläisiksi, siis pelkkää muodonvaihdosta, on se vain välitöntämän tuottajan pakkoluovutusta, so. omaan työhön perustuvan yksityisomistuksen lakkauttamista.

Yksityisomistusta, vastakohtana yhteiskunnalliselle, kollektiiviselle omistukselle, on vain siellä, missä työ-

sitä on käytetty alkaen Culpeperista, J. Childistä ym. aina A. Smithiin ja Edeniin saakka. Sen mukaan voidaan Edmund Burken, tuon »execrable political cantmongerin» [»inhottavan valtiollisen lörpöttelijän»] bonne foita [rehellisyttä], kun hän väittää sanonnan »labouring poor» olevan »execrable political cant» [»inhottavaa valtiollista ulkokultaisuutta»]. Tämä liehakoitsija, joka englantilaisen oligarkian palkkaamana näytteli romantikkoja Ranskan vallankumouksen suhteen, ja Amerikan selkkausten alkuvaiheessa Pohjois-Amerikan siirtomaiden palkkaamana näytteli yhtä menestyksellisesti vapaamielistä englantilaisen oligarkian suhteen, oli kauttaaltaan tavallinen porvari: »Kaupan lait ovat luonnon lakeja ja siis myös jumalan lakeja» (*E. Burke. Thoughts and Details on Scarcity*, ed. London 1800, p. 31, 32). Eipä ihme, että hän uskollisena jumalan ja luonnon laeille myi aina itsensä enemmän tarjoavalle! Pastori Tuckerin kirjoituksista — Tucker oli pappi ja tory, mutta muutoin kunnan mies ja kyvykäs kansantaloustieteilijä — saa hyvän kuvan tästä Edmund Burkesta hänen vapaamielisyytensä ajoilta. Ottaen huomioon sen kurjan periaatteettomuuden, joka nykyään vallitsee ja uskoo nöyryimmästi »kaupan lakeihin», on yhä uudelleen paljastettava Burket, jotka eroavat seuraajistaan vain yhdessä suhteessa — lahjakkuudessaan!

²⁴⁹⁾ *Marie Augier*. Du Crédit Public.

²⁵⁰⁾ »Pääoma», »Quarterly Reviewer» sanoo, »pakenee melua ja taistelua ja on luonnostaan pelokas. Tämä on kyllä totta, mutta ei vielä sisällä koko totuutta. Pääoma pelkää liikevoiton puuttumista tai pientä voittoa niin kuin luonto pelkää tyhjyyttä. Tuottaessaan tyydyttävän voiton pääoma tulee rohkeaksi. Varmat 10

välineet ja työn ulkonaiset edellytykset ovat yksityisten henkilöiden hallussa. Mutta sen mukaan, ovatko nämä yksityiset henkilöt työmiehiä vai työtä tekemättömiä, muuttuu itse yksityisomistuksen luonne. Ne äärettömän monet vivahdukset, mitä yksityisomistuksella ensi silmäyksellä on, heijastavat vain eri asteita näiden molempien äärimmäisyyksien välillä.

Työläisten yksityinen omistusoikeus tuotantovälineisiin on pienliikkeen perustana, ja pienliike puolestaan välttämättömänä edellytyksenä yhteiskunnallisen tuotannon ja työläisen vapaan yksilöllisyyden kehitykselle. Tosin tämä tuotantotapa esiintyy myös orjuuden, maaorjuuden ja muiden riippuvaisuussuhteiden vallitessa. Mutta se kukoistaa, vaikuttaa koko voimallaan, saavuttaa oikean klassisen muotonsa vain siellä, missä työläinen on käyttämiensä työehtojen vapaa omistaja, talonpoika pellon, jota viljelee, käsityöläinen työkalun, jota hän osaa taidolla käyttää.

Tämä tuotantotapa edellyttää maan lohkomista ja muiden tuotantovälineiden jakautumista. Samoin kuin se tekee mahdottomaksi viimeksi mainittujen keskittämisen, se tekee mahdottomaksi myös yhteistoiminnan, työnjaon saman tuotantoprosessin sisällä, luonnon yhteiskunnallisen vallitsemisen ja sääntelyn sekä yhteiskunnallisten tuotantovoimien vapaan kehityksen. Sitä voidaan sietää vain ahtaissa luontoperäisissä yhteiskunnan ja tuotannon rajoissa. Sen ikuistamispyrkimys olisi, kuten Pecqueur oikein sanoo, »yleisen keskinkertaisuuden pysyväksi julistamista»¹¹². Määrätylle asteelle päästyään se tuottaa oman häviönsä aineelliset edellytykset. Siitä hetkestä asti yhteiskunnan helmassa liikkuu voimia ja intohimoja, jotka tuntevat olevansa tämän tuotantotavan kahlehtimia. Sen täytyy hävitä ja se hävitetään. Sen

prosenttia, ja pääomaa voi käyttää kaikkialla; 20 prosenttia, ja se tulee vilkkaaksi; 50 prosenttia, suorastaan uhkarohkeaksi; 100 prosenttia, ja se tallaa kaikki inhimilliset lait jalkoihinsa; 300 prosenttia, ja ei löydy mitään rikosta, jota se ei uskaltaisi tehdä vaikkapa hirsipuun uhalla. Jos melu ja taistelu tuottaa voittoa, se edistää kumpaakin. Todistuksina ovat salakuljetus ja orjakauppa.» (*T. J. Dunning, mt., s. 35, 36.*)

hävittäminen, yksityisten ja hajallaan olevien tuotantovälineiden muuttaminen yhteiskunnallisesti keskitetyiksi, siis useiden kääpiömäisten omaisuuksien muuttaminen harvojen suureksi omaisuudeksi, siis kansan syvien rivien maan, elämäntarvikkeiden ja työkalujen pakkoluovutus, tämä pelottava ja vaikea kansanjoukkojen pakkoluovutus muodostaa pääoman esihistorian. Siihen sisältyy sarja väkivaltaisia menetelmiä, joista me selostimme alkuperäisen kasautumisen keinoina vain käänteentekevät. Välittömät tuottajat pakkoluovutetaan mitä säälimättömmän vandaalisesti ja siinä päästetään alhaisimmat, likaisimmat, pikkumaisimmat ja rumimmat intohimot valloilleen. Työllä hankitun, niin sanoaksemme yksityisen, riippumattoman työläisyksilön ja hänen työehtojensa yhteenkasvamiseen perustuvan yksityisomaisuuden työntää tieltään kapitalistinen yksityisomaisuus, joka perustuu vieraan, mutta muodollisesti vapaan työn riistämiseen.²⁵¹

Niin pian kuin tämä muuttumisprosessi on hajottanut tarpeeksi syvälti ja laajalti vanhan yhteiskunnan, niin pian kuin työläiset ovat muuttuneet proletaareiksi ja heidän työehtonsa pääomaksi, niin pian kuin kapitalistinen tuotantotapa pysyy omilla jaloillaan, sai työn jatkuva yhteiskunnallistaminen sekä maan ja muiden tuotantovälineiden muuttaminen yhteiskunnallisesti käytetyiksi, siis yhteisiksi tuotantovälineiksi, ja siis myös yksityisomaisuuksien laajempi pakkoluovuttaminen uuden muodon. Nyt ei enää ole pakkoluovutettavana omaa talouttaan hoitava työläinen, vaan monia työläisiä riistävä kapitalisti.

Tämä pakkoluovutus tapahtuu itse kapitalistisen tuotantotavan sisäisten lakien vaikutuksesta, pääomien yhteenkokoontumisen kautta. Yksi kapitalisti lyö monta muuta kuoliaaksi. Käsi kädessä tämän yhteenkokoontumisen kanssa eli sen kanssa, että muutamat kapitalistit

²⁵¹) »Olemme aivan uudessa yhteiskuntatilassa... pyrimme erottamaan kaikenlaatuisen omaisuuden kaikenlaatuisesta työstä.» (*Sismondi. Nouveaux Principes de l'Économie Politique*, t. II, [Paris 1827], p. 434.)

pakkoluovuttavat monien omaisuudet, työprosessin yhteistoiminnallinen muoto kehittyy yhä laajempialaiseksi, kehittyvät tieteen tarkoituksenmukainen tekninen käyttäminen, maan suunnitelmallinen käyttäminen, työvälineiden muuttuminen ainoastaan yhteisesti käytettäviksi, kaikkien tuotantovälineiden säästö käyttämällä niitä yhdistetyssä, yhteiskunnallisessa työssä, kaikkien kansojen takertuminen maailmanmarkkinain verkkoon ja sen kautta kapitalistisen järjestelmän kansainvälinen luonne. Samalla kun pienenee niiden pääomaylimysten luku, jotka anastavat ja tekevät yksinoikeudekseen tämän muuttamisprosessin kaikki edut, kasvaa kurjuuden, sorron, orjuuden, rappeutumisen ja riiston määrä, ja samalla kasvaa myös yhä paisuvan ja kapitalistisen tuotantoprosessin mekanismin itsensä kouluttaman, yhdistyneen ja järjestyneen työläisluokan suuttumus. Pääomamonopoli tulee sen tuotantotavan kahleeksi, joka on sen kanssa ja sen suojassa kehittynyt. Tuotantovälineiden yhteenkootuminen ja työn yhteiskunnallistuminen pääsevät kohtaan, missä ne käyvät kapitalistisen vaipansa kanssa yhteensopimattomiksi. Se räjäytetään rikki. Kapitalistisen yksityisomaisuuden kuolinhetki lyö. Pakkoluovuttajat pakkoluovutetaan.

Kapitalistisesta tuotantotavasta johtuva kapitalistinen anastustapa, siis myös kapitalistinen yksityisomaisuus, on ensimmäinen yksilöllisen, omaan työhön perustuvan yksityisomaisuuden kieltäminen. Mutta kapitalistinen tuotanto tuottaa luonnollisen prosessin välttämättömyydellä oman kieltämisensä. Se on kieltämisen kieltämistä. Se ei palauta yksityisomaisuutta, mutta kylläkin yksilöllisen omaisuuden kapitalistisen ajan saavutusten perusteella: yhteistoiminnan ja maan sekä itse työn tuottamien tuotantovälineiden yhteisomistuksen perusteella.

Yksilöiden oman työn tuottaman, hajallaan olevan yksityisomaisuuden muuttaminen kapitalistiseksi on tietysti verrattomasti pitkäaikaisempi, ankarampi ja vaikeampi prosessi kuin todellisuudessa jo yhteiskunnalliseen tuotantotoimeen perustuvan kapitalistisen yksityisomaisuuden muuttaminen yhteiskunnan omaisuudeksi. Edellisessä tapauksessa oli kysymys siitä, että muutamat anas-

tajat pakkoluovuttavat kansanjoukot, jälkimmäisessä tapauksessa on kysymys siitä, että kansanjoukot pakkoluovuttavat muutamat anastajat.²⁵²⁾

*Julkaistu ensi herran kirjassa K. Marx.
Das Kapital. Kritik der politischen
Oekonomie. Erster Band. Hamburg 1867*

*Karl Marx. Pääoma,
1. osa, kustannusliike
Edistys, Moskova 1974,
s. 640—683*

²⁵²⁾ »Teollisuuden edistys, jonka tahdoton ja vastustuskyvytön toimeenpanija porvaristo on, asettaa kilpailusta johtuvan työläisten eristäytymisen tilalle heidän vallankumouksellisen yhteenliittymisensä yhdistysten kautta. Suurteollisuuden kehittyessä porvariston jalkojen alta riistetään siis itse se perusta, jolla se tuottaa ja omistaa tuotteet. Se tuottaa ennen kaikkea omat haudankaivajansa. Porvariston häviö ja proletariaatin voitto ovat yhtä väistämättömiä... Kaikista nykyään porvaristoa vastaan esiintyvistä luokista vain proletariaatti on todella vallankumouksellinen luokka. Muut luokat rappautevat ja häviävät suurteollisuuden kehittyessä, proletariaatti on sen oma tuote... Keskisäädyt, kuten pienteollisuudenharjoittaja, pikkukauppias, käsityöläinen, talonpoika, kaikki ne taistelevat porvaristoa vastaan pelastaakseen perikadolta olemassaolonsa keskisäätynä. Ne eivät siis ole vallankumouksellisia, vaan vanhoillisia. Enemmänkin, ne ovat taantumuksellisia, sillä ne yrittävät kääntää historian pyörää taaksepäin.» (*K. Marx ja F. Engels. Manifest der Kommunistischen Partei, London 1848, p. 11, 9 [ks. tätä julkaisua, 1. osa, s. 104, 103].*)

Friedrich Engels

**MUISTIHANPANOT KARL MARXIN »PÄÄOMAN»
ENSIMMÄISESTÄ OSASTA¹¹³**

**Karl Marx. »Pääoma». I. osa
Ensimmäinen kirja
Pääoman tuotantoprosessi**

ENSIMMÄINEN LUKU

TAVARA JA RAHA¹¹⁴

I Tavara sinänsä

Niiden yhteiskuntien varallisuus, joissa kapitalistinen tuotantotapa on vallalla, koostuu *tavaroista*. Tavara on esine, olio, jolla on *käyttöarvo*; tämä on olemassa kaikissa yhteiskuntamuodoissa, mutta kapitalistisessa yhteiskunnassa käyttöarvo on samalla *vaihtoarvon* aineellinen edustaja.

Vaihtoarvo edellyttää tertium comparationis*, jolla sitä mitataan: työtä, vaihtoarvojen yleistä yhteiskunnallista substanssia, nimittäin *yhteiskunnallisesti välttämätöntä työaika*, joka on siinä esineellistynyt.

Kuten tavara on kaksinaisuus: käyttöarvo ja vaihtoarvo, niin myös siihen sisältyvä työ on kaksimääritteinen: se on toisaalta *tiettyä tuottavaa toimintaa*, kutomista, ompelamista jne., *»hyödyllistä työtä»*, toisaalta *pelkästään ihmisen työvoiman kuluttamista, pelkistynyttä abstraktista työtä*. Edellinen tuottaa käyttöarvon, jälkimmäinen vaihtoarvon, ja vain tämä [vaihtoarvo] on määrällisesti vertailukelpoinen (ammatti- ja ei-ammattityön, monipuolisen ja yksinkertaisen työn eroavuudet *vahvistavat* tämän).

Vaihtoarvon substanssina on siis abstraktinen työ, edellisen suuruus on jälkimmäisen aikamitta. Tarkastellaanpa vielä vaihtoarvon muotoa.

1. x tavaraa $a = y$ tavaraa b ; jonkin tavaran arvo ilmaistuna jonkin toisen tavaran käyttöarvona on tavaran *suhteellinen arvo*. Kahden tavaran samanarvoisuus on suhteellisen arvon yksinkertainen muoto. Edellä esitetys-

* — vertailun kolmatta jäsentä. *Toim.*

sä yhtälössä y tavaraa b on *vasta-arvo*. Siinä x tavaraa a saa arvomuotonsa erotukseksi luontoismuodostaan, kun sitä vastoin y tavaraa b saa samalla ominaisuuden olla vaihtokelpoinen luontoismuodossaan. Vaihtoarvo on tiettyjen historiallisten olojen vaikutuksesta painanut leimansa tavaran käyttöarvoon. Sen vuoksi tavara ei voi ilmaista vaihtoarvoaan omassa käyttöarvossaan, vaan ainoastaan jonkin toisen tavaran käyttöarvossa. Vasta kahden konkreettisen työn tuotteen rinnastuksessa tulee näkyviin niihin kumpaankin sisältyvän konkreettisen työn ominaisuus olla abstraktista ihmistyötä, ts. tavara ei voi suhtautua siinä itsessään olevaan konkreettiseen työhön kuten pelkkään abstraktisen työn toteutumismuotoon, mutta voi suhtautua niin toisenlaatuisissa tavaroissa olevaan konkreettiseen työhön.

Yhtälö x tavaraa $a = y$ tavaraa b edellyttää välttämättömästi, että x tavaraa a voidaan ilmaista myös muissa tavaroissa, siis

2. x tavaraa $a = y$ tavaraa $b = z$ tavaraa $c = v$ tavaraa $d = u$ tavaraa $e = \text{jne. jne. jne.}$ Tämä on *kehkeytynyt* suhteellinen arvomuoto. Tässä x tavaraa a suhtautuu ei enää yhteen, vaan *kaikkiin* tavaroihin kuten siinä itsessään esiintyvän työn pelkkiin ilmenemismuotoihin. Se joltaa kuitenkin pelkän kääntämisen tietä.

3. suhteellisen arvon toiseen vastamuotoon:

y tavaraa $b = x$ tavaraa a u tavaraa $d = x$ tavaraa a
 v tavaraa $c = x$ tavaraa a t tavaraa $e = x$ tavaraa a
 jne. jne.

Tavarat saavat täten *yleisen suhteellisen arvomuodon*, jossa ne kaikki abstrahoituvat käyttöarvostaan ja yhtäläistyvät abstraktisen työn aineellistumina x :ssä *tavaraa a*. Kaikkien muiden tavaroiden suhteen x tavaraa a on vastikkeen lajimuoto, se on niiden *yleinen vastike*, joka on aineellistuneena työnä ilman muuta abstraktisen työn toteutuma, yleensä työtä. Nyt voi kuitenkin

4. *jokainen* tähän sarjaan kuuluva tavara ottaa esitetäväkseen yleisen vastikkeen osaa, mutta *samanaikaisesti* vain yksi kerrallaan, sillä jokainen niistä eliminoisi toisensa, jos kaikki tavarat olisivat yleisiä vastikkeita. Kolmatta muotoa ei ole synnyttänyt x tavaraa a , vaan muut tavarat, se on syntynyt objektiivisesti. Tietyn

tavaran — tämä voi aikaa myöten vaihdella — täytyy siis ottaa suoritettavakseen tämä osa, ja vasta siten tavara tulee täysin tavaraksi. Sellainen erikoistavara, jonka luontoismuotoon liittyy kiinteästi yleinen vastikemuoto, on *raha*.

Tavarassa on pulmallista se, että siinä kuten kaikissa kapitalistisen tuotantotavan kategorioissa henkilösuhde esiintyy esineellistyneenä. Vertaillaessaan tuotteitaan *tavaroina* toisiinsa tuottajat vertailevat erilaista työtään yleensä inhimillisenä työnä — he eivät voi suorittaa sitä ilman tätä esineiden välitystä. *Henkilösuhde* näyttää siis *esineiden* suhteelta.

Kristinusko, varsinkin protestanttisuus on sopiva uskonto yhteiskunnalle, jossa vallitsee tavarantuotanto.

II Tavaravaihtoprosessi

Se että tavara on tavaraa, todistetaan vaihdossa. Kahdella tavaranomistajalla täytyy olla halua vaihtaa tavaransa ja siis tunnustaa toisensa *yksityisomistajaksi*. Tämä oikeussuhde, jonka muotona on sopimus, on tahtojen suhde, jossa taloudellinen suhde kuvastuu. Tämä taloudellinen suhde itse määrää sen *sisällön* (s. 45).

Tavara on käyttöarvo ei-omistajalle, ei-käyttöarvo omistajalleen. Siitä johtuu vaihdon tarpeellisuus. Jokainen tavaranomistaja tahtoo kuitenkin saada vaihdossa erityisiä tarvitsemiaan käyttöarvoja — sikäli vaihto on yksilöllinen prosessi. Toisaalta hän tahtoo realisoida tavaransa arvona, siis vaihtaa sen johonkin mieleiseensä tavaraan siitä huolimatta, onko hänen omalla tavarallaan toisen tavaranomistajalle käyttöarvoa vai ei. Sikäli vaihto on hänen kannaltaan yleinen yhteiskunnallinen prosessi. Tämä prosessi ei voi kuitenkaan kaikkien tavaranomistajien osalta olla samalla sekä yksilöllinen että yleinen yhteiskunnallinen. Jokaisesta tavaranomistajasta *hänen* tavaransa on yleinen vastike ja kaikki muut tavarat ovat sikäli sen erikoisvastikkeita. Koska *kaikkien* tavaranomistajien laita on samoin, niin *mikään* tavara ei ole yleinen vastike, ja siksi *millään* tavaralla ei ole myöskään yleistä suhteellista arvomoota, jossa ne yhtäläistyisivät arvoina ja samanlaistuisivat arvosuurei-

na. Siksi ne eivät olekaan toistensa suhteen yleensä tavaroita, vaan ainoastaan tuotteita (s. 47).

Tavarat voivat olla toistensa suhteen arvoja ja siis tavaroita vain vertailtuina johonkin toiseen, yleisenä vastikkeena olevaan tavarahan. Mutta ainoastaan *yhteiskunnallinen teko voi tehdä jonkin tietyn tavarahan yleiseksi vastikkeeksi: rahaksi*.

Tavarahan sisäinen ristiriita — tavara käyttöarvon ja vaihtoarvon suoranaisena ykseytenä, hyödyllisen yksityistyön tuotteenä... ja suoranaisena abstraktisen ihmistyön yhteiskunnallisena aineellistumana — tämä ristiriita ei lievene eikä laimene, ennen kuin se on muodostunut tavarahan kaksinaistumiseksi tavaraksi ja rahaksi (s. 48).

Koska kaikki muut tavarat ovat vain rahan erikoisvastikkeita ja raha on niiden yleinen vastike, niin *erikoisina* tavaroina ne suhtautuvat rahaan kuten yleiseen tavarahan (s. 51). Vaihtoprosessi ei anna tavaralle, jonka se muuttaa rahaksi, sen *arvoa* vaan *arvomuodon* (s. 51). Fetisismiä: tavara ei näytä tulevan rahaksi sen tähden, että muut tavarat ilmaisevat siinä kaikin puolin arvonsa, vaan ne näyttävät päinvastoin ilmaisevan arvonsa siinä sen tähden, että se *on rahaa*.

III Raha eli tavarahan kiertokulku

A. ARVOJEN MITTA (KULTA = OLETETTUA RAHA)

Arvonmittana raha on tavaroiden sisäisen arvonmitan, *työajan*, välttämätön *ilmenemismuoto*. Tavaroiden yksinkertainen suhteellinen arvon ilmaisuus rahassa — x tavaraa $a = y$ rahaa — on niiden hinta (s. 55).

Tavarahan hinta, rahamuoto, ilmaistaan *kuviteltuna rahana*; *arvonmittana* ollessaan raha on siis vain kuviteltua rahaa (s. 57).

Koska kerran on suoritettu arvon muuttaminen hinnaksi, käy teknisesti välttämättömäksi kehittää arvonmitta *hinta-asteikoksi*; ts. vahvistetaan jokin kultamäärä, *jolla mitataan erilaisia kultamääriä*. Tämä on kokonaan toista kuin arvonmitta, joka itsekin on riippuvainen kullann hinnasta, mutta joka on täysin välinpitämätön hinta-asteikon suhteen (s. 59).

Raha toimii *laskurahana*, kun hinnat osoitetaan kullan laskunimillä.

Joskin hinta tavaran arvon suuruuden osoittajana on tavaran ja rahan vaihtosuhteen osoittaja, niin tästä *ei* seuraa käänteisesti, että tavaran ja rahan vaihtosuhteen osoittajan on välttämättömästi oltava tavaran arvon suuruuden osoittaja. Jos oletetaan olosuhteiden sallivan tai pakottavan myymään tavaran yli tai alle sen arvon, silloin nämä myyntihinnat eivät vastaa tavaroiden arvoa, mutta ovat kuitenkin tavaran *hintoja*, koska ne ovat 1. tavaran arvomuoto, rahaa ja 2. tavaran ja rahan vaihtosuhteen osoittajia.

Itse hintamuotoon sisältyy siis mahdollisuus, etteivät hinta ja arvon suuruus vastaa määrällisesti toisiaan. Tämä ei ole kyseisen muodon puutteellisuus, vaan päinvastoin tekee sen sellaista tuotantotapaa vastaavaksi, jonka vallitessa sääntö toteutuu ainoastaan sokeasti vaikuttavana säännöttömyyden keskimääräislakina. Hintamuoto voi kuitenkin sisältää myös laadullisen ristiriidan, niin että hinta kokonaan lakkaa olemasta arvon ilmaisu... Omatunto, kunnia jne. voivat... hintansa kautta saada tavaran muodon (s. 61).

Arvon mittaaminen rahalla, hintamuoto, edellyttää luovuttamisen välttämättömyyttä, ajatuksellinen hinnanmuodostus todellista. Siitä kiertokulku.

B. KIERTOKULKUVÄLINE

a) T a v a r o i d e n m e t a m o r f o o s i

Yksinkertainen muoto: $T-R-T$, jonka asiallinen sisältö = $T-T$. Luovutaan ja saadaan käyttöarvo.

a) Ensimmäinen vaihe: $T-R=$ myynti, jossa on kaksi osapuolta; epäonnistuminen eli myynti alle arvon ja jopa alle tuotantokustannusten on siis mahdollista, jos tavaran yhteiskunnallinen arvo muuttuu. »Työnjako muuttaa työn tuotteen tavaraksi ja tekee siten *välttämättömäksi* sen muuttamisen rahaksi.» Se jättää samalla *sattuman varaan*, onnistuuko tämä transsubstantiaatio (s. 67). Tässä on kuitenkin tarkasteltava ilmiötä sen *puhtaassa* muodossa. $T-R$ edellyttää R:n omistajaan nähden (ellei hän satu olemaan kullan tuottaja), että hän on saanut R:nsä vaihtamalla siihen aikaisemmin

toisen T:n; tämä ei siis ole *ostajaan* nähden käänteisesti vain = R — T, vaan edellyttää häneltä aikaisempaa myyntiä jne., joten edessämme on loputon ostajien ja myyjien sarja.

β) Samoin on laita toisessa vaiheessa, R — T, ostettaessa, jolloin *osto* on samalla toisen osapuolen taholta myyntiä.

γ) Kokonaisuudessaan prosessi on siis ostamisen ja myymisen kehäkiertoa. *Tavarankiertokulku*. Tämä eroaa täysin välittömästä tuotteiden vaihdosta; ensiksikin välittömän tuotteiden vaihdon yksilölliset ja paikalliset rajat murtuvat ja ihmistyötä sisältävien esineiden vaihto välillistyy ja toisaalta ilmenee jo tässä vaiheessa, että koko prosessia vaativat yhteiskunnalliset luontaiset yhteydet, jotka ovat riippumattomia toimivista henkilöistä (s. 72). Yksinkertainen vaihto päättyy vaihtotoimeen, jossa jokainen ei-käyttöarvo vaihdetaan käyttöarvoon; kierto jatkuu loputtomiin (s. 73).

Väärä taloudellinen dogmi: *tavarankiertokulku edellyttää välttämättömästi ostojen ja myyntien välistä tasapainoa, koska jokainen myynti on ostamista ja vice versa**, minkä pitäisi tarkoittaa, että jokainen myyjä tuo myös ostajansa markkinoille. 1. Osto ja myynti ovat yhtäältä sama kahden kohtiomaisesti vastakkaisen henkilön toimitus, toisaalta yhden henkilön kaksi kohtiomaisesti vastakkaista toimitusta. Oston ja myynnin samuuteen sisältyy, että tavara on hyödytön, ellei se tule myydyksi, ja samoin että sellainen tapaus on *mahdollinen*. 2. Osaprosessina T — R on samalla itsenäinen prosessi ja siihen sisältyy, että R:n omistaja voi valita ajankohdan, jolloin hän muuttaa tämän R:n jälleen T:ksi. Hän voi *odottaa*. Itsenäisten T — R ja R — T-prosessien sisäinen ykseys liikkuu juuri niiden itsenäistymisen vuoksi ulkoisissa vastakohdissa, ja kun näiden itsenäisten prosessien itsenäistyminen saavuttaa tietyn rajansa, tuo *ykseys toteutuu pulan kautta*. Pulan *mahdollisuus* on siis jo siinä.

Tavarankiertokulun välittäjänä raha on *kiertokulkuväline*.

* — päinvastoin. *Toim.*

b) Rahan kiertoliike

Jokainen yksilöllinen tavara joutuu kiertokulkuun ja irrottuu siitä rahan välityksellä; raha itse jää aina kiertämään. Vaikka tämä onkin pelkästään tavaran kiertokulun *ilmenemistä*, tavaran kiertokulku *näyttää* rahan kiertokulun tulokselta. Koska raha jää aina kiertokulun piiriin, herää kysymys, paljonko siinä on rahaa.

Kiertävän rahan paljouden määrää *tavaroiden hintasumma* (rahan arvon pysyessä samana), ja tämän määrää kiertokulussa olevien *tavaroiden paljous*. Mikäli tavaroiden paljous oletetaan tietynlaiseksi, kiertävän rahan määrä vaihtelee tavaroiden hinnan *vaihtelujen* mukaan. Kun nyt aina yksi ja sama rahakappale välittää tietyssä ajassa joukon kauppatoimia toinen toisensa jälkeen, niin

tietyinä ajanjaksona $\frac{\text{tavaroiden hintasumma}}{\text{rahakappaleen kierros-luku}} = \text{kier- tokulkuvälineenä toimivan rahan määrä (s. 80)}$.

Siitä syystä paperiraha voi syrjäyttää kultarahan, jos sitä toimitetaan ylettömästi kiertokulkuun.

Koska rahan kierrossa *ilmenee* vain tavaroiden kiertokuluprosessi, niin myös rahan kiertonopeudessa ilmenee niiden muodonvaihtelujen nopeus ja rahan pysähtymisessä oston erottuminen myynnistä, yhteiskunnallisen aineenvaihdunnan pysähtyminen. Itse kiertokulusta ei tietenkään voi nähdä, mistä tämä pysähtyminen johtuu, se osoittaa vain itse ilmiön. Poropörvari selittää sen johtuvan kiertokulkuvälineiden puutteesta (s. 81).

Siis: 1. Tavaranhintojen pysyessä ennallaan kiertävä rahamäärä kasvaa, jos kiertävä tavaramäärä kasvaa tai rahankierto hidastuu; ja pienenee vice versa.

2. Tavaranhintojen yleisesti kasvaessa pysyy kiertokulussa oleva rahamäärä samana, jos tavaramäärä vähenee tai kiertonopeus suurenee samassa suhteessa.

3. Tavaranhintojen yleisesti laskiessa käy päinvastoin kuin kohdassa 2.

Yleensä vakiintuu melko pysyvä keskitaso, jossa miltei ainoastaan *pula* aiheuttaa merkittäviä poikkeuksia.

c) Lyöty raha arvonmerkkinä

Valtio säättää hintojen mitta-asteikon, samoin tietyn kultakappaleen — lyödyn rahan — nimen ja valmistuksen. Vastaava kansallispuku riisutaan jälleen maailmanmarkkinoilla (abstrahoitimme tässä rahanlyöntiveron), niin että lyödyt rahat ja harkot eroavat vain muotonsa puolesta. *Lyöty raha kuluu* kuitenkin kiertokulussa, kierto-kulkuvälineenä oleva kulta eroaa hintojen mitta-asteikon olevasta kullasta, lyöty raha muuttuu yhä enemmän virallisen sisältönsä *vertauskuvaksi*.

Tähän sisältyy latentti mahdollisuus korvata metalliraha merkeillä eli symboleilla. Tästä johtuu 1. vaihtoraha: kupari- ja hopeamerkit, joiden vakiintuminen todellisen kultarahan sijaisiksi estetään rajoittamalla määrää, jossa ne ovat legal tender*. Laki määrää täysin mielivaltaisesti niiden metallipitoisuuden, ja sen vuoksi ne lyödyn rahan tehtävässään ovat *arvostaan riippumattomia*. Täten mahdollistuu siirtyminen *aivan arvottomiin* rahamerkkeihin.— 2. *Paperiraha*, ts. *valtion paperiraha, jolla on pakkokurssi* (luottorahaa ei tässä vielä käsitellä). Mikäli tämä paperiraha kiertää todella kultarahan sijaisena, sikäli se on kullan kiertokulun lakien alainen. Vain suhde, jossa paperi korvaa kullan, voi olla erityisen lain kohteena, ja tänä lakina on se, että paperirahan liikkeeseenlasku on rajoitettava määrään, jonka verran todellakin pitäisi olla paperirahan edustamaa kultaa liikkeessä. Kiertokulun tarvitsema rahamäärä tosin vaihtelee, mutta kaikkialla muodostuu silti kokemusperäisesti vähimmäismäärä, jota pienemmäksi se ei voi koskaan vähetä. Liikkeeseen voidaan laskea tämä vähimmäismäärä. Jos se ylitetään tarvittavan rahamäärän laskiessa minimiin, osa paperirahasta on heti liikanaista. Sellaisessa tapauksessa paperirahan yhteismäärä edustaa tavaramaailmassa kuitenkin vain tämän maailman sisäisten lakien määräämää, siis yksinomaan edustettavissa olevaa kullan paljoutta.

Jos siis paperirahan määrä on tarvittavaa kultamäärää kaksi kertaa suurempi, niin jokainen paperirahayk-

* — laillinen maksuväline. *Toim.*

sikkö halpenee puoleen nimellisarvostaan. Aivan kuin kulta olisi muuttanut arvoaan toimiessaan hinnan mitana (s. 89).

C. RAHA

a) Aarteen muodostuminen

Jo kohta tavaran kiertokulun alkaessa kehittyä kehittyvä välttämättömyys ja kiihkeä halu pitää kiinni tuloksesta $T - R = R$; pelkästä aineenvaihdon välityksestä tämä muodonvaihdos muuttuu *itsetarkoitukseksi*. Raha kivettyy siten *aarteeksi*, tavaran myyjästä tulee *aarteen muodostaja* (s. 91).

Tämä muoto on vallitsevana juuri tavaran kiertokulun alkuasteella. *Aasia*. Tavaran kiertokulun kehittyessä edelleen jokaisen tavarantuottajan täytyy varata itselleen nexus rerum, yhteiskunnallinen käteispankki R. Näin muodostuvat kaikkialla hoards*. Tavaran kiertokulun laajetessa lisääntyy rahan, tämän rikkauden alati iskuvalmiin, ehdottoman yhteiskunnallisen muodon, valta (s. 92). Aarteenmuodostamishimo on luonnostaan rajaton. *Laadullisesti* eli muotonsa puolesta raha on aineellisen rikkauden rajaton, ts. yleinen edustaja, koska se voidaan muuttaa välittömästi miksi tavaraksi tahansa. Jokainen todellinen rahasumma on kuitenkin *määrällisesti* rajallinen ja siitä syystä pelkkänä ostovälineenäkin teholtaan rajallinen. Tämä ristiriita pakottaa aarteen muodostajan yhä uudelleen jatkamaan Sisyfoksen työtä, kasaamista.

Kasaamalla kultaa ja hopeaa in plate** luodaan sitä paitsi uusia markkinoita näille metalleille ja samalla piilevä rahalähde.

Aarteen muodostaminen toimii *liikkeellä olevan rahan poistokanavana tai täyttöjohtona* kiertokulussa tarvittavan rahamäärän alituisesti vaihdellessa (s. 95).

b) Maksuväline

Tavaran kiertokulun kehittyessä syntyy uusia suhteita: tavaran luovuttaminen voi olla ajallisesti erotettu

* — aarteet. *Toim.*

** — esineinä. *Toim.*

tavaran hinnan realisoimisesta. Tavarat vaativat eripituisia tuotantoaikoja, niitä valmistetaan eri vuodenaikoina, monet on kuljetettava kaukaisille markkinoille jne. Siitä syystä A voi olla myyjänä ennen kuin ostaja B on maksukykyinen. Käytäntö säännöstelee maksuehdot siten, että A:sta tulee *velkoja*, B:stä *velallinen* ja rahasta tulee *maksuväline*. *Velkojan* ja *velallisen* suhde muodostuu jo *vastakoh taiseksi* (tätä voi esiintyä tavaran kiertokulusta riippumattakin, esim. muinais- ja keskiajalla) (s. 97).

Tässä suhteessa raha toimii 1. arvonmittana myytävän tavaran hinnan määrittelyssä, 2. kuvaannollisena ostovälineenä. Aarteeksi muuttuessaan R *tuli poistetuksi* kiertokulusta, nyt maksuvälineeksi muuttuessaan R joutuu kiertokulkuun, mutta vasta sitten kun T on siitä poistunut. Velallinen ostaja myy voidakseen *maksaa*, muutoin hänen omaisuutensa myydään julkisella pakokohuutokaupalla. R tulee siis nyt itse kiertokulkuprosessin suhteita vastaavan yhteiskunnallisen välttämättömyyden pakosta *myynnin itsetarkoitukseksi* (s. 97, 98).

Ostamisen ja myymisen eriaikaisuus, joka saa rahan toimimaan maksuvälineenä, johtaa samalla kiertokulkuvälineiden säästymiseen, maksujen keskittymiseen tiettyyn paikkaan. Virements Lyonissa keskiajalla oli eräänlainen clearing house, missä maksettiin vain molempien puolien saamista erotus (s. 98).

Sikäli kuin maksut tasoittavat toisensa, raha toimii vain kuvaannollisesti *laskurahana* eli arvon mittana. Sikäli kuin maksut on todella suoritettava, raha ei esiinny kiertokulkuvälineenä eikä vain aineenvaihdon häviävänä ja välittävänä muotona, vaan yhteiskunnallisen työn yksilöllisenä ruumiillistumana, vaihtoarvon itsenäisenä olemuksena, *absoluuttisena tavarana*. Tämä *välitön ristiriita* pistää silmään siinä tuotanto- ja kauppapulien vaiheessa, *jota sanotaan rahapulaksi*. Tämä syntyy vain siellä, missä maksujen keskeytymätön ketju ja niiden keinotekoinen tasoittamisjärjestelmä ovat täysin kehittyneet. Kun tässä koneistossa tapahtuu yleisiä häiriöitä, johtukoot ne mistä hyvänsä, raha muuttuu äkillisesti ja välittömästi pelkästä kuvaannollisesta *laskurahasta kovaksi rahaksi* eikä ole tavallisilla tavaroilla korvattavissa (s. 99).

Luottoraha saa alkunsa siitä, että raha toimii maksuvälineenä; velkasitoumukset itse kiertävät siirtäen velkasaavat henkilöltä toiselle. Luotto-olojen kehittyessä laajenee myös maksuvälineenä olevan rahan toiminta; sellaisena raha saa erikoisia olomuotoja, joissa se esiintyy suurten kauppatoimien piirissä, jota vastoin lyöty raha tulee tungetuksi pääasiallisesti vähittäiskaupan alalle (s. 101).

Kun tavarantuotanto on saavuttanut tietyn tason ja laajuuden, maksuvälineenä olevan rahan toiminta ylittää tavaran kiertokulkupiirin. Rahasta tulee *yleinen kontrahittavara*. *Korot, verot yms. muuttuvat luontoissuorituksista rahamaksuiksi*. Vrt. Ranska Ludvig XIV aikana (Boisguillebert ja Vauban), toiselta puolen Aasia, Turkki, Japani jne. (s. 102).

Rahan kehittyminen maksuvälineeksi panee kasamaan rahaa maksupäiviksi. Yhteiskunnan kehittyessä aarteiden muodostaminen itsenäisenä rikastumismuotona lakkaa ilmaantuakseen jälleen maksuvälineiden varannon muodostamisena (s. 103).

c) M a a i l m a n r a h a

Yleismaailmallisessa liiketoiminnassa eliminoituvat lyödyn rahan, vaihtorahan, arvomerkkien paikalliset muodot ja raha esiintyy vain harkkojen muodossa *maailmanrahana*. *Vasta maailmanmarkkinoilla raha toimii kaikessa laajuudessaan tavarana, jonka luontoismuoto on samalla ihmistyön välitön yhteiskunnallinen toteutumismuoto in abstracto**. Rahan olemassaolotapa tulee sen käsitettä vastaavaksi (s. 104; yksityiskohdat s. 105).

* — abstraktisesti. *Toim.*

TOINEN LUKU

RAHAN MUUTTUMINEN PÄÄOMAKSI

I Pääoman yleinen kaava

Tavarankiertokulku on pääoman lähtökohta. Tavaran tuotanto, tavarankiertokulku ja sen kehittyminen, kauppa ovat sen johdosta kaikkialla niitä historiallisia edellytyksiä, joiden nojassa pääoma syntyy. Pääoman nykyinen elämänhistoria alkoi nykyaikaisen maailman-kaupan ja maailmanmarkkinoiden luomisesta 1500-luvulla (s. 106).

Kun tarkastelee tavarankiertokulun synnyttämiä taloudellisia muotoja, osoittautuu sen viimeiseksi tuotteeksi raha, ja tämä on *pääoman ensimmäinen ilmenemismuoto*. Historiallisesti pääoma esiintyy maaomaisuutta vastaan aina ensinnä *rahaomaisuutena*, kauppiaan tai koronkiskurin pääomana, ja yhä vieläkin jokainen uusi pääoma astuu näyttämölle *rahana*, joka on tiettyjen prosessien kautta muuttuva pääomaksi.

Raha rahana ja raha pääomana eroavat alussa toisistaan vain erilaisen *kiertokulkumuotonsa* puolesta. Muodon $T - R - T$ ohella on tavattavissa muoto $R - T - R$, ostaminen myymistä varten. Raha, jonka liikkeessä kuvastuu *tämä* kiertokulkumuoto, *muuttuu* pääomaksi, on sinänsä (ts. tarkoitukseltaan) jo pääomaa.

Kiertokulun $R - T - R$ tuloksena on $R - R$, rahan vaihtaminen välillisesti rahaan. Ostan 100 punnalla puuvillaa ja myyn sen 110 punnasta, joten loppujen lopuksi olen vaihtanut 100 puntaa 110 puntaan, rahan rahaan.

Jos tämän prosessin tuloksena saataisiin samanlainen raha-arvo kuin siihen alunperin sijoitettiin, 100 puntaa 100 punnasta, niin prosessi olisi mieleetön. Mutta realisoikoonpa kauppias 100 puntaansa 100 punnasta, 110 punnasta tai vain 50 punnasta, hänen rahansa on kuitenkin

suorittanut omalaatuisen liikkeen, joka eroaa täysin tavaran kiertokulusta $T - R - T$. Tämän liikkeen ja $T - R - T$:n muotoeroavuuksia tarkasteltaessa tulee näkyviin myös sisällön eroavuus.

Kumpikin prosessin vaihe on sama kuin $T - R - T$:ssä. Mutta kokonaiskulussa on suuri ero. $T - R - T$:ssä raha on välittäjänä, tavara lähtö- ja päätekohtana; tapauksessa $R - T - R$ on T välittäjä, R lähtö- ja päätekohta. $T - R - T$:ssä raha luovutetaan lopullisesti, $R - T - R$:ssä vain *sijoitetaan*, se pitää saada takaisin. *Se palaa takaisin lähtökohtaansa* — siis jo siinä rahan rahana suorittama kiertokulku eroaa silmin havaittavasti rahan pääomana suorittamasta kiertokulusta.

$T - R - T$:ssä raha voi palata lähtökohtaansa vain siten, että *koko prosessi toistetaan*, myydään *uusia* tavaroita; paluu ei siis riipu itse prosessista. Sitä vastoin $R - T - R$:ssä sitä edellyttää heti alun alkaen prosessin luonne, eikä prosessi olisi täydellinen, jos paluu epäonnistuisi (s. 110).

Kiertoliikkeessä $T - R - T$ lopputarkoituksena on käyttöarvo, kiertoliikkeessä $R - T - R$ *itse vaihtoarvo*.

$T - R - T$:ssä molemmilla äärikohtilla on sama varma taloudellinen muoto. Ne molemmat ovat *tavaraa ja yhtä suuria arvoja*. Ne ovat samalla kuitenkin laadullisesti erilaisia käyttöarvoja, ja prosessin sisältönä on yhteiskunnallinen aineiden vaihto. $R - T - R$:ssä operaatio näyttää ensi silmäykseltä tautologiselta, sisällyksettömältä. Sadan punnan vaihtaminen sataan puntaan ja vieläpä kiertoteitse näyttää mielettömältä. Rahasumma voi erota toisesta vain *suuruudeltaan*; sen vuoksi vain *äärikohtien määrällinen eroavuus* tekee $R - T - R$:n mielekkääksi. Kiertokulusta saadaan rahaa enemmän kuin siihen sijoitettiin. Sadalla punnalla ostettu puuvilla myydään esim. $100 + 10$ punnasta; prosessi saa siis muodon $R - T - R'$, jossa $R' = R + \Delta R$. Tämä ΔR , *tämä lisäkasvu on l i s ä a r v o*. Alun perin sijoitettu arvo ei ainoastaan säily kiertokulussa, vaan liittyy itseensä lisäarvoa, *lisää arvoaan*, ja *tämä liike muuttava rahan pääomaksi*.

Kiertoliikkeessä $T - R - T$ voi olla äärikohtien arvon erilaisuutta, mutta se on puhtaasti satunnaista

tälle kiertokulkumuodolle, eikä $T - R - T$ tule olemaan mielestöntä, jos äärikohtat ovat saman arvoisia — tämä on pikemminkin normaalikulun edellytys.

$T - R - T$:n toistumisen rajana on sen ulkopuolella oleva lopullinen tarkoituserä, kulutus, tiettyjen tarpeiden tyydyttäminen. Sitä vastoin $R - T - R$:ssä alku ja loppu on sama, nimittäin raha, ja jo siitä syystä liike on loputon. Määrällisesti $R + \Delta R$ eroaa tosin R :stä, mutta on sittenkin vain *rajallinen* rahasumma; jos se kulutettaisiin, se lakkaisi olemasta pääomaa; jos se otettaisiin pois kiertokulusta, se pysyisi muuttumattomana aarteena. Jos kerran on olemassa arvon lisäämisen tarve, niin se on olemassa yhtä hyvin R' :n kuin R :nkin osalta, ja pääoman liike on rajaton, koska sen tavoite on prosessin lopussa yhtä saavuttamattomissa kuin alussa (s. 111—113). Tämän prosessin ylläpitäjänä rahanomistajasta tulee *kapitalisti*.

Jos kohta tavarankiertokulussa vaihtoarvo kehittyy korkeintaan itsenäiseksi muodoksi verrattuna tavarankäyttöarvoon, niin *tässä se yhä täkkinä osoittautuu edistyneeksi, itseään kehittäväksi substanssiksi, jolle tavara ja raha ovat pelkkiä muotoja. Alkuperäisenä arvona se jopa eroaa omasta itsestään lisäarvona*. Se muuttuu kasvavaksi rahaksi ja sellaisena pääomaksi (s. 116).

$R - T - R'$ näyttää tosin vain kauppiaan pääomalle ominaiselta muodolta. Mutta myös teollisuuspääoma on rahaa, joka muuttuu tavaraksi ja sitten jälleen myynnin tietä suuremmaksi rahamääräksi. Toimitukset, jotka suoritetaan *kiertokulun ulkopuolella, oston ja myynnin välimailloilla*, eivät muuta siinä mitään. Korkea tuottavassa pääomassa tämä prosessi esiintyy vihdoin välittömästi muodossa $R - R'$, arvossa, joka on ikään kuin itseään suurempi (s. 117).

II Yleisen kaavan ristiriitaisuudet

Se kiertokulun muoto, jossa raha muuttuu pääomaksi, on ristiriidassa kaikkien tähänastisten tavarankäytön, arvon, rahan ja itse kiertokulun luonnetta koskevien lakien kanssa. Voiko tämän saada aikaan käänteisen järjestyksen puhtaasti muodollinen erilaisuus?

Enemmänkin. Tämä käänteisyys koskee vain yhtä kolmesta toimivasta henkilöstä. Kapitalistina ostan tavaraa A:lta ja myyn sen jälleen B:lle. A ja B esiintyvät yksinomaan vain tavaran ostajana ja myyjänä. Kummasakin tapauksessa olen heihin nähden vain pelkkä rahanomistaja tai tavaranomistaja, toiseen nähden ostaja eli raha, toiseen nähden myyjä eli tavara, mutta en kumpaankaan nähden kapitalisti tai jokin, joka edustaisi jotain, mikä on enemmän kuin raha tai tavara. A:n osalta liiketoimi alkoi *myynnistä*, B:n osalta se päättyi *ostoon*, siis aivan niin kuin tavaran kiertokulussa. Jos oikeuteni lisäarvoon perustuisi käänteiseen järjestykseen, ei lisäarvon saantimahdollisuutta olisi, koska A voisi myydä välittömästi B:lle.

Olettakaamme A:n ja B:n ostavan tavaroita toisiltaan välittömästi. *Molemmat* voivat voittaa, mitä *käyttöarvoon* tulee; A voi tuottaa tavaraansa jopa enemmän kuin B voisi samassa ajassa tuottaa ja vice versa, jolloin taaskin molemmat voittaisivat. *Vaihtoarvon* laita on kuitenkin toisin. Siinä suhteessa vaihdetaan toisiinsa *samanlaisia arvosuureita* silloinkin kun niiden väliin tulee raha kiertokulkuvälineenä (s. 119).

Abstraktisesti katsoen yksinkertaisessa tavaran kiertokulussa tapahtuu — lukuun ottamatta käyttöarvon korvaamista toisella — vain tavaran *muodonvaihdos*. Mikäli tavaran kiertokulku edellyttää ainoastaan tavaran vaihtoarvon muodonvaihdosta, se edellyttää *vastikkeiden vaihtoa*, jos ilmiö tapahtuu *aidossa* muodossaan. Tavarat voivat tosin tulla myydyiksi hintoihin, jotka poikkeavat niiden arvosta, mutta vain silloin kun loukataan tavaranvaihdon lakia. Puhtaassa muodossaan se on vastikkeiden vaihtoa eikä siis ole rikastumiskeino (s. 120).

Siitä syystä kaikki yritykset johtaa lisäarvo tavaran kiertokulusta ovat virheellisiä (Condillac, s. 121, Newman, s. 122).

Olettakaamme kuitenkin, ettei vaihto tapahdu puhtaassa muodossa, *että vaihdetaan ei-vastikkeita*. Olettakaamme, että jokainen myyjä myy tavaransa 10 % yli niiden arvon. Kaikki jää ennalleen, sillä kukin menettää ostajana sen, minkä hän voittaa myyjänä. Aivan niin kuin rahan arvo olisi muuttunut 10 %. Samoin on laita

jos *ostajat* ostavat kaiken 10 % alle arvon (s. 123) (Torrens).

Olettamus, että lisäarvo syntyy hinnanlisäyksestä, edellyttää olevaksi luokan, joka *ostaa, mutta ei myy, ts. kuluttaa, mutta ei tuota*, ja jolle raha virtaa yhtenänsä *ilmaiseksi*. Tavaroiden myyminen sellaiselle luokalle yli niiden arvon merkitsee vain ilmaiseksi annetun rahan keinottelemista osaksi takaisin. (Vähä-Aasia, Rooma.) Tällöin myyjä jää sittenkin petetyksi eikä voi näin ollen rikastua, saada lisäarvoa.

Ottakaamme *petkutusta* pauus. A myy B:lle viiniä 40 punnan arvosta saaden vastineeksi 50 punnan arvosta viljaa. A on voittanut 10 puntaa. A:lla ja B:llä on kuitenkin yhteensä vain 90 puntaa, A:lla 50 ja B:llä vain 40. Arvo on siirretty, vaan ei *luotu*. Minkään maan kapitalistiluokka kokonaisuudessaan ei voi hyötyä omalla kustannuksellaan (s. 126).

Siis vastikkeita vaihdettaessa ei synny mitään lisäarvoa eikä myöskään ei-vastikkeita vaihdettaessa synny lisäarvoa. Tavarahan kierto ei luo uutta arvoa.

Vanhimmat ja yleisimmät pääoman muodot, kauppapääoma ja koronkiskojan pääoma jäävät tässä sen vuoksi huomioon ottamatta. Ellei kauppapääoman arvon lisääntymistä tahdota selittää pelkästä *petkutuksesta* johtuneeksi, tarvitaan monia, tästä vielä puuttuvia välijäseniä. Sitäkin enemmän tämä koskee koronkiskojan pääomaa ja korkoa tuottavaa pääomaa. Myöhemmin osoitetaan kumpikin johdannaisiksi muodoiksi ja myös selitetään, miksi ne *esiintyvät* historiallisesti *ennen* nykyaikaista pääomaa.

Lisäarvoa ei siis voi syntyä kiertokulusta. Entä sen ulkopuolella? Sen ulkopuolella tavarantuoja on yksinkertaisesti tavaransa tuottaja ja tämän tavarahan arvo riippuu tietyn yhteiskunnallisen lain mukaan mitattavasta hänen tavaraan sisältyvän työnsä paljoudesta; tämä arvo ilmaistaan laskurahalla, esim. 10 punnan hintana. Mutta tämä arvo ei ole samalla 11 punnan suuruinen arvo; hänen työnsä luo arvoa, mutta ei arvoaan lisäävää arvoa. Hän voi lisätä arvoa olemassa olevaan arvoon, mutta se käy päinsä vain *tekemällä lisää työtä*. Tavarantuottaja ei siis voi tuottaa *lisäarvoa kiertokulun*

ulkopuolella ja ryhtymättä tekemisiin muiden tavaranomistajien kanssa.

Pääoman täytyy syntyä tavaran kiertokulussa ja samalla *ei siinä* (s. 128).

Siis: Rahan muuttuminen pääomaksi on selvitettävä tavaran vaihdon sisäisten lakien pohjalla, niin että lähtökohtana on vastikkeiden vaihto. Rahanomistajamme, joka vielä on vain kapitalistin toukka, täytyy ostaa tavarat niiden arvosta, myydä ne niiden arvosta ja saada kuitenkin prosessin lopussa arvoa enemmän kuin hän on siihen sijoittanut. Hänen kehittymisensä perheksi täytyy tapahtua kiertokulun piirissä ja samalla eikiertokulun piirissä. Nämä ovat probleemien ehdot. Hic Rhodus, hic salta!* (s. 129).

III Työvoiman osto ja myynti

Pääomaksi muodostuvan rahan arvonmuutos ei voi tapahtua itse rahassa, sillä ostettaessa raha realisoi vain tavaran hinnan ja toisaalta rahan arvon suuruus ei muutu niin kauan kuin raha *pysyy rahana*, ja myytäessä raha samoin ainoastaan muuttaa tavaran luontois muodostaan rahamuotoon. Muutoksen täytyy siis tapahtua kaavaan $R - T - R$ sisältyvässä *tavarassa*; ei kuitenkaan sen *vaih toarvossa*, koska vaihdetaan vastikkeita, vaan se voi johtua vain tavaran *käyttöarvosta sellaisenaan*, ts. tavaran *käytöstä*. Siihen tarvitaan tavara, *jonka käyttöarvolla on ominaisuus olla vaih toarvon lähteenä*, ja sellainen tavara on olemassa, nimittäin *t y ö v o i m a* (s. 130).

Jotta rahanomistaja löytäisi työvoiman *tavarana* markkinoilta, sen pitää olla omistajansa myytävissä, olla siis *v a p a a t a* työvoimaa. Koska molemmat, sekä ostaja että myyjä, ovat sopimuskumppaneina *juridisesti samanarvoisia* henkilöitä, työvoiman täytyy tulla myydyksi vain *väliaikaisesti*, sillä jos se myydään en bloc**, myyjä ei pysy enää myyjänä, vaan muuttuu itse tavaraksi.

* — Tässä on Rhodos, hyppää tässä! — vastaus kerskurille (Aisopoksen faabelista Kerskuri), joka väitti, että hän teki Rhodossaarella valtavia hyppyjä. *Toim.*

** — kokonaan; tässä: ainiaaksi. *Toim.*

Mutta sitä varten omistajan täytyy sen sijaan, että voisi myydä *tavaroita*, joissa hänen työnsä on esineellistynyt, olla päinvastoin sellaisessa asemassa, että hänen on pakko myydä *omaa työvoimaansa tavaran* (s. 131).

Voidakseen muuttaa rahansa pääomaksi rahanomistajan on siis löydettävä tavaramarkkinoilta *vapaa* työläinen, vapaa kahdessa mielessä: tämä hallitsee vapaana henkilönä työvoimaansa kuten *omaa* tavaraansa eikä toisaalta omaa mitään *muuta* myytävää tavaraa, on vapaa kuin taivaan lintu, vapaa kaikista työvoimansa käyttöön tarvittavista *esineistä* (s. 132).

Rahanomistajan ja työvoiman omistajan suhde ei muuten ole luonnonomainen eikä kaikille ajoille yhteinen yhteiskunnallinen suhde, vaan se on *historiallinen* suhde, monien taloudellisten mullistusten tuote. Myös edellä tarkastelluilla taloudellisilla kategorioilla on oma historiallinen leimansa. Jotta tuote tulisi tavaraksi, sitä ei saa tuottaa enää välittömäksi olemassaolon välineeksi. Tavaramäärä voi saada arvomuodon vasta *tietynlaisen, kapitalistisen tuotantotavan* puitteissa, joskin tavarantuotantoa ja kiertokulkua voi esiintyä jo siellä, missä tuotteiden valtaosa ei muodostu koskaan tavaraksi. Raha voi ditto* olla olemassa kaikkina kausina, jolloin tavarankiertokulku on saavuttanut tietyn tason; rahan eri muodot alkaen pelkäästä vastikkeesta aina maailmanrahaan asti edellyttävät erilaisia kehitysasteita, vaikka varsin heikostikin kehittynyt tavarankiertokulku voi ne kaikki synnyttää. Sitä vastoin *pääoma* syntyy vain edellä mainituin ehdoin, ja tämä ehto käsittää kokonaisen maailmanhistorian (s. 133).

Työvoimalla on vaihtoarvo, jonka kuten kaikkien muidenkin tavaroiden vaihtoarvon määrää työvoiman tuottamiseen ja siis myös uusintamiseen tarvittava työaika. Työvoiman arvo on työvoiman omistajan ylläpitämiseen ja nimenomaan työvoiman normaalin työkyvyn ylläpitämiseen tarvittavien elämäntarvikkeiden arvo. Nämä määräytyvät *ilmaston, luonnonolojen* yms. mukaan, samoin kuin kunkin maan *historiallisesti* muodostuneen

* — myös. *Toim.*

standard of lifen* mukaan. Ne vaihtelevat, mutta ovat kyseisessä maassa ja kyseisenä aikana *vallitsevia*. Ne käsittävät edelleen *täydennysmiesten*, ts. *lasten* elämäntarvikkeet, joten näiden omalaatuisten tavaranomistajien rotu ikuistuu. Niihin kuuluvat edelleen taitoa vaativan työn ollessa kysymyksessä *koulutuskustannukset* (s. 135).

Työvoiman arvon alimpana rajana on *fyysisesti välttämättömien elämäntarvikkeiden* arvo. Jos työvoiman hinta alenee tähän minimiin, se alenee silloin alle työvoiman *arvon*, sillä tämä arvo edellyttää *normaalilaatuista* eikä alikuntoista työvoimaa (s. 136).

Työn luonteeseen kuuluu, että työvoimaa käytetään vasta sopimuksenteon *jälkeen* ja, koska sellaisiin tavaroihin nähden raha on enimmäkseen *maksuväline*, kaikissa kapitalistisen tuotantotavan maissa työvoimasta maksetaan vasta sitten kun sitä on *käytetty*. *Työläinen antaa siis kaikkialla luottoa kapitalistille* (s. 137, 138).

Työvoiman kulutusprosessi on samalla *tavaran ja lisäarvon tuottamisprosessi*, ja tämä kulutus tapahtuu *kiertokulun piirin* ulkopuolella (s. 140).

* — elintason. *Toim.*

KOLMAS LUKU

ABSOLUUTTISEN LISÄARVON TUOTANTO

I Työprosessi ja arvonlisäysprosessi

Työvoiman ostaja kuluttaa työvoimaa panemalla työvoiman myyjän tekemään työtä. Esiintyäkseen tavarana tämän työn on esiinnyttävä ensin käyttöarvona ja sellaisena se on riippumaton spesifisestä kapitalistin ja työlläisen välisestä suhteesta. Työprosessia sellaisenaan selitetään s. 141—149.

Kapitalistisella perustalla tapahtuvassa työprosessissa on kaksi erikoisuutta: 1. työmies tekee työtä kapitalistin valvonnan alaisena, 2. tuote on kapitalistin omaisuutta, sillä työprosessi on nyt vain kapitalistin ostaman kahden *olion*, nimittäin työvoiman ja tuotantovälineiden prosessi (s. 150).

Kapitalisti ei kuitenkaan halua tuottaa käyttöarvoa sellaisenaan, vaan ainoastaan vaihtoarvon ja erikoisesti *lisäarvon* edustajana. Näin ollen työ muodostuu *tuotantoprosessin ja arvonmuodostusprosessin ykseydeksi*, kuten tavara on käyttöarvon ja vaihtoarvon ykseys (s. 151).

On siis tutkittava tuotteessa esineellistynyttä työmäärää.

Esimerkiksi lanka. Olettakaamme sen valmistamiseen tarvittavan 10 naulaa puuvillaa, sanokaamme 10 šillingin arvosta, ja työvälineitä, joiden välttämätön kuluminen kehrättäessä on merkitty tässä lyhyiden vuoksi 2 šillingin arvoiseksi varttinämääräksi. Tuote kattaa siten 12 šillingiä tuotantovälinekuluja, ts. mikäli tuote on 1. tullut *todella käyttöarvoksi*, tässä tapauksessa langaksi, ja 2. mikäli nämä työvälineet ovat edustaneet *vain yhteiskunnallisesti välttämätöntä työaikaa*, Kuinka suuren lisän antaa siihen kehruu?

Työprosessia tarkastellaan tässä siis aivan toiselta puolen. Puuvillanviljelijän, värttinäntekijän jakehräjän ym. työt ovat tuotteen arvon yhteismitallisina osina — laadullisesti yleiseksi välttämättömäksi *arvoa luovaksi* työksi samastettuina — siis pelkästään määrällisesti erotettavissa ja juuri siitä syystä *määrällisesti* ajanpituudella *mitattavissa*. Tämä aika oletetaan *yhteiskunnallisesti välttämättömäksi* työajaksi, sillä vain tämä on arvoa luovaa.

Olkoon työvoiman päiväarvo = 3 šillinkiä ja edustakoon tämä 6 työtuntia ja valmistettakoon tunnissa $1\frac{2}{3}$ naulaa lankaa, siis 6 tunnissa 10 naulaa lankaa 10 naulasta puuvillaa (kuten edellä), niin 6 tunnissa arvo on lisääntynyt 3 šillinkiä ja tuote on 15 šillingin arvoinen (10 š + 2 š + 3 š) eli 1 š 6 pennyä lankanaulalta.

Tässä ei ole kuitenkaan lisäarvoa. Tämä ei voi tyydyttää kapitalistia. (Vulgaarin taloustieteen verukkeet, s. 157.)

Oletimme työvoiman päiväarvoksi 3 šillinkiä, koska siinä esineellistyi $\frac{1}{2}$ työpäivää eli 6 tuntia. Se että tarvitaan $\frac{1}{2}$ työpäivää *työläisen ylläpitoon 24 tunnin ajan, ei suinkaan estä häntä tekemästä työtä koko päivän*. Työvoiman arvo ja sen luoma arvo ovat kaksi eri suuretta. Työvoiman *hyödyllinen* ominaisuus oli ainoastaan *conditio sine qua non**, kun taas ratkaisevana tekijänä oli työvoiman *erikoinen* käyttöarvo, *ominaisuus olla sen omaa vaihtoarvoa suuremman vaihtoarvon lähde* (s. 159).

Työmies tekee siis 12 tuntia työtä, käyttää kehruuseen 20 naulaa puuvillaa = 20 š ja 4 š:n arvosta värttinöitä ja hänen työnsä maksaa 3 š = 27 š. Tuotteessa on kuitenkin esineellistynyt 4 työpäivän arvosta värttinöitä ja puuvillaa sekä 1 työpäivä kehruuta = 5 työpäivää à 6 š = 30 š, mikä on tuotteen arvo. Tuotteessa on 3 š lisäarvoa; raha on muuttunut pääomaksi (s. 160). Probleeman kaikki ehdot on täytetty (yksityiskohdat s. 160).

Arvonlisäysprosessi on työprosessi, joka arvonmuodostamisprosessina jatkuu *pitemmälle* sitä kohtaa, missä se on tuottanut pelkästään työvoiman maksetun arvon *vasta-arvon*.

* — välttämätön ehto, *Toim.*

Arvonmuodostumisprosessi eroaa tavallisesta työprosessista siinä, että viimeksi mainittu katsotaan *laadulliseksi* ja ensiksi mainittu *määrälliseksi*, vieläpä vain sikäli kuin siihen sisältyy yhteiskunnallisesti välttämätöntä työaikaa (s. 161. Yksityiskohdat s. 162).

Työprosessin ja *arvonmuodostumisprosessin* ykseytenä tuotantoprosessi on *tavarantuotantoa*, työprosessin ja *arvonlisäysprosessin* ykseytenä se on *kapitalistinen tavarantuotantoprosessi* (s. 163).

Yhdistetyn työn pelkistäminen yksinkertaiseksi (s. 163—165).

II Pysyvä ja vaihteleva pääoma

Työprosessi lisää *uutta* arvoa työn esineeseen ja *siirtää* samalla työn esineen arvon tuotteeseen, *säilyttää* sen siis pelkästään uutta arvoa lisäämällä. Tämä kaksinaimainen tulos saavutetaan näin: työn *erikoisen hyödyllinen, laadullinen luonne* muuttaa yhden käyttöarvon toiseksi käyttöarvoksi ja *säilyttää siten arvon*; työn *arvoa muodostava, abstraktisen yleinen, määrällinen luonne lisää arvoa* (s. 166).

Kuusinkertaistukoon esim. kehruutyön tuottavuus. *Hyödyllisenä* (laadullisena) työnä työ *säilyttää* samassa ajassa kuusi kertaa enemmän työvälineitä. *Uutta* arvoa se lisää kuitenkin vain sen verran kuin ennenkin, ts. jokaisessa lankanaulassa on vain $\frac{1}{6}$ aikaisemmin lisäystä uudesta arvosta. *Arvoa luovana* työnä se ei tuota enemmän kuin aikaisemmin (s. 167). Päinvastoin käy, jos kehruutyön tuottavuus pysyy samanlaisena, mutta työvälineiden arvo kohoaa (s. 168).

Työväline luovuttaa tuotteeseen vain sen arvon, minkä se *itse menettää* (s. 169). Tämä tapahtuu eri tapauksissa eri lailla. Hiili, voiteluaineet ym. kulutetaan kokonaan. Raaka-aine saa uuden muodon. Työkalut, koneet jne. luovuttavat arvonsa vain hitaasti ja osittain ja niiden kuluminen lasketaan kokemuseräisesti (s. 169, 170). Tällöin työkalu jää kuitenkin edelleenkin *kokonaan* työprosessiin. Tässä siis sama työkalu osallistuu *kokonaan työprosessiin* ja vain osittaisesti *arvonlisäysprosessiin*, joten molempien prosessien välinen ero kuvastuu esineellisissä

tekijöissä (s. 171). Sitä vastoin raaka-aine, josta muodostuu jätteitä, sisältyy kokonaan arvonlisäysprosessiin ja vain osittain työprosessiin, koska se minus jätteet ilmenee tuotteessa (s. 171).

Työväline ei voi missään tapauksessa luovuttaa vaihtoarvoa *enemmän* kuin mitä sillä itsellään on ollut — se palvelee työprosessissa vain käyttöarvona ja voi sen vuoksi luovuttaa vain sen vaihtoarvon, mikä sillä on jo ennestään ollut (s. 172).

Kapitalistin kannalta tällä arvon säilymisellä on suuri arvo eikä se maksa hänelle mitään (s. 173, 174).

Säilynyt arvo vain *ilmenee uudelleen*, se oli olemassa jo aikaisemmin, ja vain työprosessi *lisää uuden arvon*. Ja nimenomaan kapitalistisessa tuotannossa *lisäarvon*, sen ylijäämän, joka *tuotteen arvossa ylittää kulutettujen tuotteen muodostajien* (tuotantovälineiden ja työvoiman) *arvon* (s. 175, 176).

Täten on kuvattu ne olomuodot, jotka alkuperäinen pääoma-arvo ottaa luopuessaan rahamuodosta ja muuttuessaan samalla työprosessin tekijöiksi: 1. ostettaessa *työvälineitä* ja 2. ostettaessa *työvoimaa*.

Työvälineisiin sijoitettu pääoma *ei* siis muuta arvonsa suuruutta tuotantoprosessissa; sanomme sitä *pysyväksi pääomaksi*.

Työvoimaan sijoitettu osa *muuttaa* arvoaan, tuottaa 1. *oman* arvonsa ja 2. *lisäarvon*, se on *vaihtelevaa pääomaa* (s. 176).

(Pääoma on *pysyvää* vain erikoisesti kysymyksessä olevaan tuotantoprosessiin nähden, jossa se ei muutu; se voi koostua milloin suuremmasta, milloin pienemmästä työvälinemäärästä ja ostettujen työvälineiden arvo voi nousta ja laskea, mutta tämä ei koske niiden suhdetta tuotantoprosessiin (s. 177). Samoin voi vaihdella prosenttisuhde, jossa kyseinen pääoma jakautuu pysyvään ja vaihtelevaan, mutta jokaisessa kyseisessä tapauksessa *c* jää pysyväksi ja *v* vaihtelevaksi pääomaksi) (s. 178).

III Lisäarvon suhdeluku

$P = 500 \text{ puntaa} = 410^c + 90^v$. Kun päättyy tuotantoprosessi, jossa *v* muutettiin työvoimaksi, saadaan $410^c +$

+ 90^v + 90^m = 590. Olettakaamme, että *c*:stä tulisi raaka-aineen osalle 312 punttaa, apuaineiden osalle 44 ja koneiden kulumisen osalle 54 punttaa = 410 punttaa. Koneiden yhteinen arvo olisi kuitenkin 1054 punttaa. Mikäli koneiden arvo laskettaisiin mukaan kokonaisuudessaan, tulisi *c* yhtälön kummallekin puolelle 1410, lisäarvo olisi samoin kuin ennenkin 90 (s. 179).

Koska *c*:n arvo esiintyy jälleen vain tuotteessa, niin saatu tuotearvo eroaa prosessissa saadusta arvotuotteesta, joka ei siis ole = $c + v + m$, vaan = $v + m$. Arvonlisäysprosessin kannalta *c*:n suuruudella ei siis ole merkitystä, ts. $c = 0$ (s. 180). Näin tapahtuu myös käytännössä, kun ei oteta huomioon kaupallista laskutapaa, esim. laskettaessa jonkin maan teollisuudestaan saamaa voittoa vähennetään sen ulkoa tuomat raaka-aineet (s. 181). Tarpeellinen aineisto lisäarvon suhteesta kokonaispääomaan III kirjassa.¹¹⁵

Siis lisäarvon suhdeluku = $m : v$, edellä $90 : 90 = 100\%$.

Työaika, jossa työmies uusintaa työvoimansa arvon — kapitalististen tai muiden suhteiden vallitessa — on välttämätöntä työtä ja yli sen jatkuva työ, joka luo kapitalistille lisäarvoa, on lisätyötä (s. 183, 184). Lisäarvo on esineellistynyttä lisätyötä, ja ainoastaan sen puristamismuoto erottaa toisistaan eri yhteiskuntamuodostumat.

Esimerkki väärennyksestä, *c* lasketaan mukaan, ks. s. 185—196 (*Senior*).

Välttämättömän työn ja lisätyön summa = *työpäivä*.

IV Työpäivä

Välttämätön työaika on tietty. Lisätyö vaihtelee, mutta tietyissä puitteissa. Se ei voi olla koskaan = 0, sillä muutoin kapitalistinen tuotanto lakkaisi. Fyysisistä syistä se ei voi koskaan kohota 24 tuntiin, ja lisäksi ylimpään rajaan vaikuttavat aina moraaliset syyt. Rajat ovat kuitenkin varsin joustavia. Taloudellinen vaatimus on, ettei työpäivä olisi pitempi kuin mikä vastaa työläisen normaalia kulutusta. Mutta mikä on normaalia? Tässä on ristiriita ja se on ratkaistavissa vain voimalla,

Siitä johtuu työväenluokan ja kapitalistiluokan välinen taistelu *normaalityöpäivästä* (s. 198—202).

Lisätyö aikaisempina yhteiskunnallisina kausina. Niin kauan kuin vaihtoarvo ei ollut käyttöarvoa tärkeämpi, lisätyö oli lievempää esim. muinaisaikoina: vain siellä missä tuotettiin välittömästi vaihtoarvoa — kultaa ja hopeaa — lisätyö oli hirveää (s. 203). Samoin Amerikan orjavaltioissa vientipuuvillan massatuotantoon asti. Samoin veropäivätyö esim. Romaniassa.

Veropäivätyö kapitalistisen riiston parhaana vertailukohtena, sillä se määrittää ja osoittaa lisätyön erikoisesti suoritettavaksi työajaksi. Valakian *Règlement organique*¹¹⁶ (s. 204—206).

Niin kuin tämä on lisätyöhimon positiivinen ilmaus, niin myös Englannin *Factory Acts* on sen negatiivinen ilmaus.

Factory Acts. Laki vuodelta 1850 (s. 207) 10 1/2 tuntia ja lauantaisin 7 1/2 = 60 tuntia viikossa. Lain kiertämisestä koitunut tehtailijain voitto (s. 208—211).

Riisto rajoittamattomilla tai vasta myöhemmin rajoitetuilla aloilla: *pitsiteollisuus* (s. 212), *saviteollisuus* (s. 213), *tulitikut* (s. 214), *tapetit* (s. 214—217), *leipomot* (s. 217—222), *rautatieläiset* (s. 223), *ompeelijat* (s. 223—225), *sepät* (s. 226), *päivä- ja yötyö, vuorojärjestelmä: a) sulatot ja metallinjalostusteollisuus* (s. 227—236).

Nämä tosiasiat todistavat, että pääoma ei pidä työläistä minään muuna kuin *työvoimana*, jonka koko aika on työaikaa niin kauan kuin tämä ajallisesti on suinkin mahdollista, ja että kapitalistista on samantekevää, miten kauan työläinen elää (s. 236—238). Mutta eikö tämä ole kapitalistien omienkin etujen vastaista? Miten on nopeasti kuluvien työläisten korvaamisen laita? Järjestynyt orjakauppa Yhdysvalloissa kohotti orjien pikaisen kulutuksen taloudelliseksi periaatteeksi, aivan niin kuin Euroopassa työläisten virtaaminen maaseutupiireistä jne. (s. 239). *Poorhouse — supply** (s. 240). Kapitalisti näkee vain alituisesti käytettävissä olevan liiväväestön ja kuluttaa sitä. Vaikkapa sukupuuttoon — *après moi le déluge***. *Pääoma ei välitä työläisen tervey-*

* — Köyhäintalojen työvoimatoimitukset. *Toim.*

** — minun jälkeeni vedenpaisumus! *Toim.*

destä eikä hänen elämänsä pituudesta siellä, missä yhteiskunta ei pakota siitä välittämään, ja vapaa kilpailu panee kapitalistisen tuotannon sisäiset lait vaikuttamaan yksityiseen kapitalistiin ulkoisen pakkolain tavalla (s. 243).

Normaalityöpäivän säätäminen on tulos monisatavuotisesta kapitalistin ja työläisen välisestä taistelusta.

Alussa lakeja säädettiin työajan pidentämiseksi, nyt sen lyhentämiseksi (s. 244). Ensimmäinen Statute of Labourers* Edvard III:n 23. hallitusvuonna, 1349, sen tekosyn nojalla, että rutto oli vähentänyt väestöä niin, että jokaisen täytyi tehdä enemmän työtä. Siitä syystä säädettiin lailla palkkamaksimi ja työpäivän aikarajat. Henrik VII:n aikana 1496 maatyöläisten ja kaikkien käsityöläisten (artificers) työpäivä kesti kesällä, maaliskuusta syyskuuhun, klo 5:stä a. klo 7:ään ja 8:aan i. tunnin, puolentoista tunnin ja puolen tunnin = 3 tunnin väliajoin. Talvella klo 5:stä iltapimeään. Tätä säädöstä ei noudatettu koskaan tiukasti. Pääoman käytettävissä ei vielä 1700-luvullakaan ollut *koko* viikon työ (lukuunottamatta maatyöläisiä). Ks. sen ajan polemiikkia (s. 248—251). Vasta suurteollisuus sai aikaan tämän ja enemmänkin, se murskasi *kaikki* puitteet ja riisti mitä häikäilemättömimmin työläisiä. Proletariaatti nousi vastarintaan heti kun tuli jälleen tajuihinsa. Vuosien 1802—1833 5 lakia olivat nimellisiä, koska ei ollut tarkastajia. Vasta vuoden 1833 laki saattoi voimaan 4:llä tekstiili-teollisuuden alalla normaalityöpäivän: klo 5.30:stä a. klo 8.30:een i., jonka ajan kuluessa 13—18-vuotiaita young persons** sallittiin käyttää vain 12 tuntia ja 1 1/2 tunnin väliajoin. 9—13 vuoden ikäisiä lapsia vain 8 tuntia, ja lasten ja nuorten yötyö kiellettiin (s. 253—255).

Relaissystem*** ja tämän väärinkäyttö lain kiertämistarkoituksessa (s. 256).[†] Vihdoin vuoden 1844 laki, joka asetti *naiset iästä riippumatta* samaan asemaan kuin young persons, rajoitti lasten työpäivän 6 1/2 tuntiin, pani relaissystemin aisoihin. Sen sijaan sallittiin nyt

* — työväenlaki. *Toim.*

** — alaikäisiä. *Toim.*

*** — vuorojärjestelmä. *Toim.*

kuitenkin 8-vuotisten lasten työ. Vihdoin 1847 säädettiin naisten ja alaikäisten 10 tunnin työpäivälaki (s. 259). Kapitalistien yritykset vastustaa sitä (s. 260—268). Vuoden 1847 laissa ollut vika aiheutti sittemmin vuoden 1850 kompromissilain (s. 269), jolla säädettiin alaikäisten ja naisten työpäivän pituudeksi 10 1/2 tuntia viitenä päivänä ja 7 1/2 tuntia yhtenä päivänä = 60 tuntia viikossa, jota paitsi työn piti tapahtua klo 6:n ja 18:n välisenä aikana. Muussa suhteessa lasten osalta vuoden 1847 laki pysyi voimassa. Poikkeuksena silkkiteollisuus (s. 270). Lastenkin työaika rajoitettiin 1853 klo 6:n ja 18:n välille (s. 272).

Printworks Act* 1845 ei rajoittanut juuri mitään. Lapset ja naiset voivat tehdä työtä 16 tuntia!

Valkaisutehtaat ja värjäämöt 1860, pitsitehtaat 1864, saviastiatehtaat ja monet muut alat 1863 (tehdaslain alaisiksi, erityinen ulkoilmassa tapahtuvaa valkaisua ja leipomoita koskeva laki annettiin samana vuonna) (s. 274).

Vasta suurteollisuus synnyttää siis työajan rajoittamistarpeen, mutta sitten osoittautuu, että sama yletön työnteko on vallannut vähitellen kaikki muutkin alat (s. 277).

Historia osoittaa edelleen, että yksityinen »vapaa» työläinen on kapitalistin edessä turvaton ja alakynnessä varsinkin naisten ja lasten työn tullessa käytäntöön ja että tämä on omiaan synnyttämään työläisten ja kapitalistien välistä luokkataistelua (s. 278).

Ranskassa kaikkia ikäluokkia ja työaloja koskeva 12 tunnin työaikalaki vasta 1848. (Ks. kuitenkin s. 253 huomautusta, joka koskee Ranskassa 1841 lasten työstä annettua lakia, mikä pantiin todella täytäntöön vasta 1853 ja silloinkin vain Nordin departementissa.) Belgiassa täydellinen »työvapaus». Amerikassa kahdeksaa tuntia vaativa liike (s. 279).

Työläinen poistuu siis työprosessista vallan toisin kuin hän siihen yhtyi. Työsopimusta hän ei tehnyt minään vapaana osapuolena; aika joksi hän voi vapaasti myydä työvoimansa, on aika joksi hänen on pakko se

* — Laki karttuunipainoista. *Toim.*

myydä, ja vain työläisten *joukkovastarinta* valloittaa heille *valtion lain*, joka estää heitä myymästä itseään ja sukukuntaansa kuolemaan ja orjuuteen pääoman kanssa tehdyn vapaaehtoisen sopimuksen tietä. Luovuttamattomien ihmisoikeuksien loistelias luettelon tilalle tulee tehdaslain vaatimaton Magna Charta (s. 280—281).

V Lisäarvon suhdeluku ja paljous

Suhdeluvun ohella edellytetään samalla myös tiettyä *paljoutta* (massaa). Jos yhden työvoiman päivääro on 3 šillinkiä ja lisäarvon suhdeluku = 100 %, niin lisäarvon paljous päivää kohti = 3 šillinkiä yhden työläisen osalta.

1. Koska *vaihteleva pääoma* on *kaikkien* kapitalistin samanaikaisesti käyttämien työvoimien arvon rahallinen ilmaisu, niin niiden tuottaman lisäarvon *paljous* = = vaihteleva pääoma kerrottuna lisäarvon suhdeluvulla. Molemmat tekijät voivat vaihdella, ja siksi syntyy erilaisia yhdistelmiä. Lisäarvon *paljous* voi kasvaa vaihtelevan pääoman pienetessäkin, jos suhdeluku suurenee, nimittäin työpäivä *pitenee* (s. 282).

2. Tämän lisäarvon suhdeluvun suurenemisen *ehdotomana rajana* on se, ettei työpäivää voida koskaan pidentää täyteen 24 tuntiin; *yhden* työläisen päivässä valmistaman tuotteen kokonaisarvo ei siis voi olla *koskaan* = = 24 työtunnin arvo. *Yhtä suuren* lisäarvon saamiseksi vaihteleva pääoma voidaan siis vain *näissä puitteissa* korvata työn riiston tehostamisella. Tämä on tärkeää niiden ilmiöiden selittämiseksi, jotka johtuvat pääoman vastakkaisista pyrkimyksistä: 1. *vähentää* vaihtelevaa pääomaa ja työllistettyjen työläisten lukua ja 2. tuottaa mahdollisimman paljon lisäarvoa (s. 283, 284).

3. Kun työvoiman arvo on tietty ja riiston aste yhtä suuri, eri pääomien tuottamat arvo- ja lisäarvomäärät *ovat suoraan verrannolliset näiden pääomien vaihtelevien osien suuruuteen* (s. 285). Tämä näyttää käyvän ristiin kaikkien tosiasioiden kanssa.

Tietynlaisen yhteiskunnan ja työpäivän ollessa kysymyksessä lisäarvoa voidaan suurentaa vain lisäämällä työläisten lukua, ts. väestöä, ja kun työläisten lukumäärä

on tietty, vain pidentämällä työpäivää. Tämä pitää kuitenkin paikkansa vain *absoluuttiseen* lisäarvoon nähden.

Nyt osoittautuu, ettei pääomaksi voida muuttaa *jokaista* rahasummaa, että on olemassa vähimmäismäärä: *yhden* ainoan työvoiman ja välttämättömien työvälineiden kustannushinta. Lisäarvon suhdeluvun ollessa 50 % kapitalistilla täytyy olla jo kaksi työläistä elääkseen yhtä hyvin kuin työläinen eikä hän tällöin voi mitään säästää. Kahdeksankin työläisen omaavana hän on yhä vielä pikkumestari. Siksi keskiaikana ihmisiä estettiin muuttumasta käsityöläisistä kapitalisteiksi rajoittamalla yhdellä mestarilla olevien kisällien lukumäärää. Kapitalistiksi muuttumiseen tarvittava varallisuusminimi vaihtelee ajasta ja toimialasta riippuen (s. 288).

Pääoma on kehittynyt *työn käskijäksi* ja pitää huolen siitä, että työmies tekee työnsä kunnollisesti ja voimaperäisesti. Se *pakottaa* edelleen työläiset suorittamaan työtä enemmän kuin heidän ylläpitoonsa tarvitaan ja voittaa lisäarvon pumppaamisessa kaikki aikaisemmat *suoranaisen* pakkotyöhön perustuvat tuotantjärjestelmät.

Pääoma omaksui työn tiettyine teknisine edellytyksineen eikä muuta lähinnä niitä. Jos siis tarkastellaan tuotantoprosessia *työprosessina*, niin työmies ei suhtaudu tuotantovälineisiin kuten pääomaan, vaan kuten oman tarkoituksenmukaisen toimintansa välikappaleisiin. Toisin on kuitenkin laita tarkasteltaessa sitä *arvonlisäysprosessina*. Tuotantovälineet muodostuvat *vieraan työn imemisvälineiksi*. *Työmies ei enää käytä tuotantovälineitä, vaan tuotantovälineet käyttävät työmiestä* (s. 289). Sen sijaan että hän kuluttaisi niitä., *ne kuluttavat häntä* elinprosessinsa käyteaineena, ja pääoman elinprosessi on vain liikettä, jonka pääoma suorittaa *lisääntyvänä arvona*... Pelkkä rahan muuttuminen tuotantovälineiksi muuttaa viimeksi mainitut *vieraaseen työhön ja lisätyöhön* oikeuttavaksi *oikeus-* ja *pakkoperusteeksi*.

NELJÄS LUKU

SUHTEELLISEN LISÄARVON TUOTANTO

I Suhteellisen lisäarvon käsite

Työpäivän ollessa määrätyn pituinen voidaan lisätyötä enentää vain vähentämällä *välttämätöntä* työtä, mutta tämä käy päinsä — ottamatta lukuun arvon alitavataa palkanalennusta — vain alentamalla työ[voima]n arvoa, siis alentamalla välttämättömien elämäntarvikkeiden hintaa (s. 291—293). Tämä taas käy päinsä vain *työn tuotantovoiman kohottamisen ja itse tuotantotavan mullistamisen tietä*.

Työpäivää pidentämällä tuotettu lisäarvo on *absoluuttista* lisäarvoa ja välttämätöntä työaika lyhentämällä tuotettu lisäarvo on *suhteellista* lisäarvoa (s. 295).

Työ[voima]n arvon alentamiseksi on kohotettava tuotantovoimaa niillä teollisuusaloilla, joiden tuotteet — tavalliset elämäntarvikkeet ja niiden korvikkeet sekä niiden raaka-aineet jne. — määräävät työvoiman arvon. Todistetaan, miten kilpailu tuo tuotantovoiman kohottamisen näkyviin tavaranhintojen alenemisessä (s. 296—299).

Tavaran *arvo* on *kääntäen verrannollinen* työn tuotantovoimaan ja samoin *työvoiman arvo*, koska tavaran arvot sen määräävät. Sitä vastoin *suhteellinen lisäarvo* on *suoraan verrannollinen* työn tuotantovoimaan (s. 299).

Kapitalistia ei kiinnosta tavaran *absoluuttinen* arvo, vaan ainoastaan tavarassa oleva *lisäarvo*. Lisäarvon realisointiin sisältyy sijoitetun arvon korvaaminen. Koska sivun 299 mukaan sama tuotantovoiman kohottamisprosessi alentaa tavaran arvoa ja suurentaa tavarahan sisältyvää lisäarvoa, niin on selvää, miksi kapitalisti, josta on tärkeää vain vaihtoarvon tuottaminen, koettaa alitui-

sesti alentaa tavaroiden vaihtoarvoa (vrt. Quesnay, s. 300).

Tuotantovoimia kehittämällä saavutettu työn säästö ei kapitalistisessa tuotannossa tarkoita suinkaan työpäivän lyhentämistä — työpäivää voidaan jopa *pidentääkin*. Siksi sellaisten taloustieteilijäin kuin McCullochin, Uren, Seniorin ja tutti quanti* teoksista saa lukea yhdeltä sivulta, *että työmies on kiitollisuuden velassa pääomalle tuotantovoimien kehittämisestä*, ja toiselta sivulta, *että hänen on kiitollisuutensa todisteeksi tehtävä työtä vastaisuudessa 15 tuntia 10 asemesta*. Tämän tuotantovoimien kehityksen tarkoituksena on vain *välttämättömän* työn lyhentäminen ja kapitalistin hyväksi koituvan työn pidentäminen (s. 301).

II Kooperaatio, yhteistoiminta

Sivun 288 mukaan kapitalistiseen tuotantoon tarvitaan yksilöllinen pääoma, joka on kyllin suuri pitämään työssä samanaikaisesti suuren määrän työläisiä; *työtä käyttäväksi täyskapitalistiksi tulee vasta kun itse on irrottanut kokonaan työstä*. Suuren työläismäärän toiminta, joka tapahtuu samaan aikaan, samalla työmaalla, saman kapitalistin käskyjen mukaan ja saman tavaralajikkeen tuottamiseksi, on *historiallisesti ja käsitteellisesti kapitalistisen tuotannon lähtökohta* (s. 302).

Ero on siis aluksi vain *määrällinen* verrattuna varhaisempaan aikaan, jolloin työnantaja käytti *vähemmän* työläisiä. Mutta sekin on samalla muuttumista. Jo työläisten lukuisuus takaa, *että työtä käyttävä saa todella keskimääräistyön*, mitä ei saa pikkumestari, jonka silti täytyy maksaa työ[voima]n keskiarvo; pientuotannossa tämä erilaisuus tasoittuu koko yhteiskunnan mitassa, mutta ei yksityisen mestarin osalta. *Arvonlisäyslaki* toteutuu siis yleensä yksityiseen tuottajaan nähden täydellisesti vasta silloin kun hän tuottaa *kapitalistina*, käyttää samanaikaisesti paljon työläisiä, siis panee jo *alun pitäen* toimintaan *yhteiskunnallisen keskimääräistyön* (s. 303, 304).

* — heidän kaltaistensa. *Toim.*

Mutta edelleen: yksinomaan suurtuotantoa harjoittamalla, tuotteeseen siirtyvää pysyvän pääoman arvonosaa pienentämällä saadaan tuotantovälineiden osalta säästöä, mikä johtuu vain niiden yhteisestä kuluttamisesta monien henkilöiden työprosessissa. Työvälineet saavat siten yhteiskunnallisen luonteen jo ennen kuin itse työprosessi sen saa (tähän asti pelkkä samanlaatuisten prosessien rinnakkaisuus) (s. 305).

Tässä tarkasteltakoon tuotantovälineiden säästöä vain sikäli kuin se huojistaa tavaroita ja *alentaa* siten työ[voima]n arvoa. Vasta III osassa¹¹⁷ tarkastellaan, missä määrin se muuttaa lisäarvon suhdetta *koko* sijoitettuun *pääomaan* (c + v). Tämä jako on täysin kapitalistisen tuotannon hengen mukainen; koska se [kapitalistinen tuotanto] asettaa työehdot itsenäisinä työmiehen vastakohtaksi, näyttää niiden säästäminenkin erikoiselta toimitukselta, joka ei liikuta häntä ja on siis erillään niistä menettelytavoista, joiden avulla kohotetaan pääoman kulutettavana olevan työvoiman tuottavuutta.

Työmuotoa, jolloin monet henkilöt tekevät suunnitelmallisesti työtä rinnakkain ja yhdessä samassa tuotantoprosessissa tai toisiinsa liittyvissä tuotantoprosesseissa, sanotaan kooperaatioksi, yhteistoiminnaksi (s. 306). (Concours de forces*. Destutt de Tracy.)

Yksityisten työläisten yhteinen mekaaninen *voima* eroaa oleellisesti siitä mekaanisesta voimasta, joka syntyy kun monet kädet vaikuttavat yhdessä samanaikaisesti samaan jakamattomaan *toimitukseen* (kuorman nosto jne.). Yhteistoiminta luo alun alkaen tuotantovoiman, joka on jo sinänsä *joukkovoimaa*.

Edelleen *pelkkä yhteiskunnallinen kosketus* synnyttää useimmissa tuottavissa töissä *kilvoittelua*, joka kohottaa yksityisen työmiehen yksilöllistä suorituskyykyä, niin että 12 työmiestä valmistavat yhden yhteisen 144 tunnin työpäivän kuluessa tuotteita enemmän kuin 12 työmiestä 12 eri työpäivässä tai yksi työmies 12 peräkkäisessä työpäivässä (s. 308).

Vaikka monet tekevätkin samaa tai samanlaatuista työtä, silti jokaisen yksilöllinen työ voi edustaa yhtä

* — Voimien yhdistäminen. *Toim.*

erilaatuista työprosessin vaihetta (ihmisketju, jota myöten jokin esine siirtyy henkilöltä toiselle), jolloin yhteistoiminta taaskin säästää työtä. Samoin on laita, jos rakennustyö aloitetaan yhtäikaa eri puolilta. Yhdistetyllä eli kokonaistyömiehellä on silmiä ja käsiä edessä ja takana, ja hän on jossain määrin läsnä kaikkialla (s. 308).

Yhteistoiminta antaa mahdollisuuden jaotella monimutkaiset työprosessit erillisiksi, samaan aikaan suoritettaviksi työprosesseiksi ja lyhentää siten koko tuotteen valmistamiseen tarvittavaa työaikaa (s. 308).

Monilla tuotannonaloilla on *kriittisiä hetkiä*, jolloin tarvitaan paljon työläisiä (elonkorjuu, sillinpyynti jne.). Silloin auttaa vain yhteistoiminta (s. 309).

Toisaalta yhteistoiminta *laajentaa* tuotantotilaa ja käy sen tähden tarpeelliseksi niissä töissä, joissa työkenttä on alueellisesti laaja (soiden kuivaus, teiden ja patojen rakentaminen jne.), toisaalta se *supistaa* tuotantotilaa keskittämällä työläiset yhteen paikkaan ja pienentää siten kustannuksia (s. 310).

Yhteistoiminta, yhdistetyn työpäivän erikoinen tuotantovoima, on kaikissa näissä muodoissa työn yhteiskunnallista tuotantovoimaa. Tämä johtuu itse yhteistoinnasta. Ollessaan toisten kanssa suunnitelmallisessa yhteistyössä työmies menettää yksilölliset puitteensa ja kehittää lajijominaisuuksiaan.

Palkkatyöläiset eivät voi toimia yhdessä, ellei *sama kapitalisti* käytä heitä yhtäikaa, maksa heille ja varusta heitä työvälillä. Yhteistoinnin mittavuus riippuu siis siitä, *paljonko kapitalistilla on pääomaa*. Ehto, että omistajan muuttamiseen kapitalistiksi tarvitaan tietty määrä pääomaa, tulee nyt olemaan *aineellisena* ehtona lukuisten erillisten ja itsenäisten yksilöllisten töiden muuttumiselle yhdistetyksi yhteiskunnalliseksi työprosessiksi.

Samoin myös työn oleminen pääoman *käskyvallassa*, joka aikaisemmin oli vain muodollinen seuraus kapitalistin ja työläisen suhteesta, on nyt itse työprosessin *välttämätön ehto*; juuri kapitalisti edustaa työprosessissa yhdistämistä. Työprosessin *johto* tulee yhteistoinnassa *pääoman tehtäväksi* ja saa sellaisena erityisiä luonteenpiirteitä (s. 312).

Kapitalistisen tuotannon tarkoitusta (pääoman mahdollisimman suurta arvonnisäystä) vastaavasti tämä johtaminen on samalla yhteiskunnallisen työprosessin käyttämistä mahdollisimman ankaraan riistoon ja edellyttää siis riistäjien ja riistonalaisten välistä väistämätöntä antagonismia. Edelleen työvälineiden käytön valvonta. Vihdoin yksityisten työläisten tehtävien yhteys *ei riipu itsestään työläisestä*, vaan pääomasta, joten tuo yhteys nousee vastustamaan heitä *kapitalistin arvovaltana*, vieraana tahtona. Näin ollen kapitalistinen johto on *kaksinaista* (1. yhteiskunnallinen työprosessi tuotteen valmistamiseksi, 2. pääoman arvonnisäysprosessi) ja muodoltaan *itsevaltaista*. Tämä itsevaltaisuus kehittää omalaatuiset muotonsa: kapitalisti, joka vastikään vapautui työstä, luovuttaa valvonnan järjestyneelle joukkiole upseereita ja aliupseereita, jotka itsekin ovat pääoman palkkatyöläisiä. Kansantaloustieteilijät katsovat näiden valvontamenojen olevan *orjuuden aikana faux frais**, mutta kapitalistisen tuotantotavan vallitessa he samastavat johdon, sikäli kuin riisto sitä edellyttää, suoranaisesti saman tehtävän kanssa, mikäli se johtuu yhteiskunnallisen työprosessin luonteesta (s. 313, 314).

Ylipääällikkyyks teollisuudessa tulee pääoman oikeudeksi samoin kuin feodaalijalla ylipääällikkyyks sodassa ja ylin tuomiovalta olivat maaomaisuuden oikeutena (s. 314).

Kapitalisti ostaa 100 erillistä työvoimaa ja saa siten 100 hengen yhdistetyn työvoiman. Hän *ei* maksa 100 hengen yhdistetystä työvoimasta. Aloittaessaan yhdistetyn työprosessin työläiset ovat lakanneet kuulumasta itselleen, heidät on yhdistetty pääomaan. *Työn yhteiskunnallinen tuotantovoima* ilmenee siis *pääoman sisäisenä tuotantovoimana* (s. 315).

Esimerkkejä muinaisten egyptiläisten ym. yhteistoinnasta (s. 316).

Sivistyksen alkuasteilla metsästäjäkansojen, paimentolaisten ja intialaisyhteisön alkukantaisen yhteistoiminnan perustana oli 1. tuotantovälineiden yhteisomistus, 2. yksilön luonnonomainen kiinteä kytkeytyminen hei-

* — tuottamattomia kustannuksia. *Toim.*

moon ja alkukantaiseen yhteisöön.— Ajoittainen yhteistoiminta antiikin maailmassa, keskiajalla ja uuden ajan siirtomaissa perustuu suoranaiseen herruuteen ja väkivaltaan, useimmiten orjuuteen.— Kapitalistinen yhteistoiminta edellyttää sitä vastoin vapaata palkkatyöläistä. Historiallisesti se esiintyy talonpoikaistalouden ja itsenäisen käsityön (ammattikunnallisen tai muun) suoranaishenä vastakohtana ja lisäksi kapitalistiselle tuotantoprosessille ominaisena ja muista erottavana historiallisena muotona. Se on ensimmäinen muutos, minkä työprosessi kokee saatettuna pääoman valtaan. Tässä ilmenee siis samalla, että 1. kapitalistinen tuotantotapa on historiallisesti välttämätön työprosessin muuttamiseksi yhteiskunnalliseksi prosessiksi ja 2. tämä työprosessin yhteiskunnallinen muoto on pääoman tapa käyttää mahdollisimman edullisesti hyödykseen työprosessia lisäämällä tämän tuotantovoimaa (s. 317).

Tähän asti tarkastelemassamme *yksinkertaisessa* muodossaan yhteistoiminta käy yhteen laajamittaisen tuotannon kanssa, mutta ei ole mikään kapitalistisen tuotantotavan pysyvä, erikoiselle kaudelle luonteenomainen muoto, ja se on olemassa nykyäänkin siellä, missä pääoma toimii suuressa mitassa, mutta missä työnjako ja koneet eivät esitä vielä merkittävää osaa. Vaikka siis yhteistoiminta on kapitalistisen tuotannon perusmuoto, sen *yksinkertainen* muoto sinänsä tai erikoisena muotona esiintyy rinnan yhteistoiminnan kehittyneimpien muotojen kanssa (s. 318).

III Työnjako ja manufaktuuri

Manufaktuuri, työnjakoon perustuvan yhteistoiminnan klassinen muoto, on vallitsevana 1550—1770. Se saa alkunsa:

1. Joko siitä, että yhdistetään erilaisia käsityöaloja, joista jokainen suorittaa osatoimituksen (esim. vaunu-manufaktuuri), jolloin vastaava yksityinen käsityöläinen menettää varsin pian kykynsä tehdä entistä käsityötään *alusta loppuun*, mutta harjaantuu sitä taitavammaksi osatehtävässään; tällöin siis prosessi muuttuu sellaiseksi, jossa kokonaisoperaatio on jaettu osiinsa (s. 318, 319.)

2. Taikka siitä, että monia samaa tai samanlaatuista työtä tekeviä käsityöläisiä kootaan yhteen samaan tehtaaseen ja eri toimitukset jaotellaan eri työläisten samanaikaisesti suoritettavaksi sen sijaan, että yksi työmies suorittaisi ne vähitellen perättäisesti (neulat jne.). Tuotetta ei valmisteta enää yksi käsityöläinen, vaan ryhmä käsityöläisiä, joista kukin suorittaa yhden osatoimituksen (s. 319, 320).

Kummassakin tapauksessa on tuloksena *tuotantokoneisto, jonka elimiä ovat ihmiset*. Toimitus jää *käsityömäiseksi*; jokainen osatoimitus, jonka läpi tuote käy, täytyy suorittaa *käsityönä*, mitään *todella tieteellistä tuotantoprosessin jäsentelyä ei siis ole*. Juuri tämän käsityömäisyyden *vuoksi* jokainen yksityinen työläinen on kytketty täydellisesti osatehtävään (s. 322).

Käsityöläiseen verrattuna täten saadaan työnsäästö, ja tätä lisää entisestään taidon siirtyminen seuraaville sukupolville. Manufaktuurille ominainen työnjako vastaa siten aikaisempien yhteiskuntien pyrkimyksiä tehdä ammatit perinnöllisiksi — kastit, ammattikunnat (s. 322).

Työkalujen moninaistuminen, mikä johtuu niiden soveltamisesta erikoistehtäviin — 500 eri vasaratyyppiä Birminghamissa (s. 323, 324).

Koko koneiston kannalta tarkasteltuna manufaktuurissa on kaksi puolta: se on joko pelkkää itsenäisten osatuotteiden mekaanista yhdistämistä (kello) tai joukko toisiinsa liittyviä *s a m a s s a* työpajassa tapahtuvia prosesseja (neula).

Manufaktuurissa kukin työläisryhmä toimittaa toiselle raaka-aineen. Sen vuoksi perusedellytyksenä on, että joka ryhmä *tuottaa tietyssä ajassa tietyn määrän*, joten syntyy aivan toisenlainen työn yhtäjaksoisuus, säännöllisyys, yhdenmukaisuus ja tehokkuus kuin varsinaisessa yhteistoiminnassa. *Tässä siis jo tulee tuotantoprosessin teknologiseksi laiksi se, että työn on oltava yhteiskunnallisesti välttämätöntä työtä* (s. 329).

Eri toimituksiin tarvittavan ajan eriävyys vaatii eri työläisryhmien erilaista *vahvuutta* ja lukumäärää (kirjakevalimossa 4 valajaa ja 2 katkaisijaa yhtä hankaajaa kohden). Manufaktuuri luo siis kokonaistyöläisen eri elinten matemaattisen pätevän suuruussuhteen. ia tuotan-

toa voidaan laajentaa vain ottamalla uusia työmiehiä samassa suhteessa kaikkiin ryhmiin. Lisäksi tiettyjen tehtävien — valvonta, tuotteiden kuljetus paikasta toiseen jne.— itsenäistyminen on kannattavaa vasta sitten kun tuotanto on saavuttanut tietyn tason (s. 329, 330).

Mahdollista on myös erilaisten manufaktuurien yhdistyminen yhdeksi kokonaisuudeksi, mutta siitäkkin puuttuu aina todellinen teknologinen yhtenäisyys, joka muodostuu vasta koneiden tultua käytäntöön (s. 331).

Koneita — jauho- ja survinmyllyjä yms. — on jo varhain manufaktuurissa, mutta sellainen on harvinaista ja vain toisarvoista. Manufaktuurin tärkein kone on *yhdistetty kokonaistyöläinen*, joka on paljon lähempänä täydellisyyttä kuin entinen yksityinen käsityöläinen ja jossa kaikki usein väistämättömästi kehittyvät osatyöläisen vajavaisuudetkin esiintyvät täydellisyytenä (s. 333). Manufaktuuri kehittää osatyöläisten kesken eroavuutta, ammattitaitoisten ja ammattitaidottomien, ja jopa täydellisen työläisten hierarkian (s. 334).

Työnjako: 1. yleinen (jako maatalouteen, teollisuuteen, laivaliikenteeseen jne.), 2. erikoinen (jako lajeihin ja alalajeihin), 3. yksityinen (työpajassa). Yhteiskunnallinenkin työnjako kehittyy eri lähtökohdista. 1. Perheen ja heimon piirissä jako on luontainen, sukupuolen ja iän mukainen, minkä lisäksi sitä laajentaa naapuriheimojen väkivaltainen orjuutus (s. 335). 2. Paikasta, ilmastosta ja sivistysasteesta johtuu, että eri yhteisöt valmistavat erilaisia tuotteita, ja näitä *vaihdetaan siellä, missä yhteisöt joutuvat kosketuksiin toistensa kanssa* (s. 49). Vieraiden yhteisöjen kanssa tapahtuva vaihto on siten yhtenä päätekijänä, jonka vuoksi luontaisen työnjaon kehittyminen rikkoo oman yhteisön luontaisia keskinäisiä yhteyksiä (s. 336).

Manufaktuurille ominainen työnjako edellyttää siis toisaalta tiettyä yhteiskunnallisen työnjaon kehitystasetta ja toisaalta se kehittää tätä työnjakoa edelleen — tämä on alueellista työnjakoa (s. 337, 338).

Yhteiskunnallisen työnjaon ja manufaktuurille ominaisen työnjaon välillä on kuitenkin aina se ero, että ensiksi mainittu edellyttää välttämättä *tavaroiden* valmistamista, kun taas viimeksi mainitussa tapauksessa

osatyöläinen *ei* tuota mitään tavaraa. Siitä syystä jälkimmäisessä — keskittyminen ja järjestyneisyys, edellisessä — pirstoutuneisuus ja kilpailun sekasortoisuus (s. 339—341).

Intialaisten yhteisöjen varhaisesta organisaatiosta (s. 341, 342). Ammattikunta (s. 343, 344). Kaikissa niissä työnjako on *yhteiskunnan sisäinen*, kun taas manufaktuureille ominainen työnjako on *kapitalistisen tuotantotavan erikoinen luomus*.

Toimiva työkuunta (Arbeitskörper) on manufaktuurisena kuten yhteistoiminnassakin (Kooperation) *pääoman olomuoto*. Töiden yhdistämisestä aiheutuva tuotantovoima esiintyy sen johdosta *pääoman tuotantovoimana*. Yhteistoiminta jättää kuitenkin yksilöiden työtavan yleensä muuttumattomaksi, kun taas manufaktuuri mullistaa sen, tekee työmiehestä *rujon*; kykenemättömänä valmistamaan itsenäisesti tuotteita hän on enää ainoastaan kapitalistin työpajan *tarvekalu*. Kyvyt henkiseen työhön katoavat monilta ilmetäkseen sitä laajemmassa mitassa muutamilla. Manufaktuureille ominaisesta työnjaosta seuraa, että työprosessiin osallistuvien henkiset kyvyt muodostuvat työläisten vastakohtaksi *vieraana omaisuutena ja heitä hallitsevana mahtina*. Tämä erottumisprosessi, mikä alkaa jo yhteistoiminnan piirissä ja kehittyy edelleen manufaktuurissa, täydellistyy suurteollisuudessa, joka erottaa tieteen itsenäiseksi tuotantokyvyksi työstä ja pakottaa sen pääoman palvelukseen (s. 346).

Lainaukset¹¹⁸ (s. 347).

Manufaktuuri on yhtäältä tiettyä yhteiskunnallisen työn järjestelyä, toisaalta vain erikoinen *suhteellisen lisäarvon tuottamismenetelmä* (s. 350). Juuri siinä on sen historiallinen merkitys.

Manufaktuurin kehityksen esteitä sen kukoistuskaudellakin: ammattitaidottomien työläisten määrää rajoittaa ammattitaitoisten enemmisyys, naisten ja lasten työtä — miesten vastarinta; laws of apprenticeship* voimassa viimeiseen asti sielläkin, missä se on tarpeetonta; työläisten jatkuva tottelemattomuus, koska kokonaistyö-

* — oppipoikalait. *Toim.*

läisellä ei vielä ole työläisistä riippumatonta luustoa; työläisten maastamuutto (s. 353, 354).

Sitä paitsi manufaktuuri ei kyennyt mullistamaan tai edes valtaamaan koko yhteiskunnallista tuotantoa. Sen ahdas tekninen pohja joutui ristiriitaan sen luomien tuotantotarpeiden kanssa. Tarvittiin koneita, ja manufaktuuri olikin jo oppinut niitä valmistamaan (s. 355).

IV Koneet ja suurteollisuus

a) Koneet sinänsä

Tuotantotavan mullistus, joka manufaktuurissa alkaa työvoimasta, alkaa suurteollisuudessa työvälisestä.

Jokainen kehittynyt koneisto koostuu 1. voimakoneesta, 2. voimansiirtolaitteesta ja 3. työkoneesta (s. 357).

1700-luvun teollinen vallankumous alkoi työkoneesta. Sille on kuvaavaa, että muodoltaan enemmän tai vähemmän muuttunut työkalu siirtyy ihmiseltä koneelle ja toimii tämän käyttämänä. Toistaiseksi on samantekevää, onko tällöin käyttövoimana ihmis- tai luonnonvoima. Spesifinen eroavuus on siinä, että ihminen käyttää vain omia elimiään, kone voi käyttää tietyissä rajoissa niin monta työkalua kuin tarvitaan. (Rukki yhtä, jennykone 12—18 väärttinää.) Sikäli kuin kumouksellinen muutos rukissa ei koske poljinta eikä voimaa, vaan väärttinää, ihminen on alussa vielä kaikkialla samalla sekä käyttövoimana että valvojana. Sitä vastoin työkoneiden kumouksellinen muuttuminen teki ensin välttämättömäksi höyrykoneen parantamisen ja sittemmin sai sen myös aikaan (s. 359, 360, edelleen s. 361, 362).

Suurteollisuudessa kahdenlainen koneistus: joko 1. samanlaatuisten koneiden yhteistoiminta (kutomakone, kirjekuorikone, joka erilaisten työkalujen yhdistelmänä suorittaa monien osatyöläisten työn), jo tässä koneisto ja käyttövoima toimii teknologisenä ykseytenä, tai 2. konejärjestelmä, erilaisten osatyökoneiden yhdistelmä (kehruu). Tällä on luonnollinen perustansa manufaktuurille ominaisessa työnjao^osa. On kuitenkin olemassa oleellinen ero. Manufaktuurissa täytyi jokainen osaprosessi mukauttaa työmiestä vastaavaksi, tässä se ei ole enää

tarpeen, *objektiivisesti* työprosessi voidaan jaotella vaiheisiinsa, joiden koneellistaminen tulee sitten tieteen tai siihen perustuvan kokemuksen osaksi. Yksityisen työläisryhmän määräsuhde toistuu yksityisen koneryhmän suhteena (s. 363—366).

Kummassakin tapauksessa tehdas muodostuu *suureksi automaatiksi* (mikä muuten on vasta viime aikoina ollut täydellistymässä siihen suuntaan) ja tämä on sen adekvaattinen muoto (s. 367), ja sen täydellisin muoto on *koneita rakentava automaatti*, joka on hävittänyt suurteollisuuden käsityö- ja manufaktuuri-perustan ja siten vasta tehnyt koneistuksen muodoltaan täydelliseksi (s. 369—372).

Yksityisten alojen kumouksellistumisen yhteys aina liikennevälineitä myöten (s. 371).

Manufaktuurissa työläisten yhdistely on subjektiivista, tässä on objektiivinen *koneellinen* tuotantoelimistö, jonka työläinen tapaa valmiina ja joka voi toimia vain yhteen kuuluvien työläisten käsissä; työprosessin yhteistoiminnallinen luonne on nyt *teknologinen välttämättömyys* (s. 372).

Yhteistoiminnasta ja työnjaosta johtuvat tuotantovoimat eivät maksa mitään pääomalle; eivät myöskään luonnonvoimat, höyry, vesi. Samoin on tieteen keksimien voimien laita. Mutta näitä voidaan käyttää vain vastaavan koneiston avulla, joka on valmistettavissa vain suurin kustannuksin, ja samoin työkoneet maksavat paljon enemmän kuin entiset työkalut. Näiden koneiden elinikä on kuitenkin paljon pitempi ja tuotantokenttä paljon laajempi kuin työkalujen ja ne luovuttavat siis tuotteen suhteellisesti paljon pienemmän osan arvostaan kuin työkalu, ja siksi koneen suorittama *ilmainen palvelus* (joka *ei* esiinny toistamiseen tuotteen arvossa) on paljon suurempi kuin työkalun suorittama (s. 374, 375—376).

Tuotannon keskittymisestä johtuva tuotteen halpeneminen on suurtuotannossa paljon suurempi kuin manufaktuurissa (s. 375).

Valmiiden tavaroiden hinnat todistavat, että kone on halventanut tuotteita suuresti ja että niihin siirtyvä työvälineiden arvon osa suhteellisesti suurenee, mutta absoluuttisesti pienenee. Koneen tuottavuuden mitta-

puuna on se, missä määrin se korvaa ihmistyövoiman. Esimerkkejä s. 377—379.

Jos oletetaan höyryauran korvaavan 150 työläistä, joiden vuosipalkka on 3000 punttaa, niin tämä vuosipalkka ei edusta *kaikkea heidän suorittamaansa työtä*, vaan ainoastaan *välttämätöntä* työtä, jota paitsi he suorittavat vielä *lisätyötä*. Jos sitä vastoin höyryaura maksaa 3000 punttaa, niin se ilmaisee *kaiken* siihen sisältyvän työn raha-arvon, ja jos kone siis maksaa yhtä paljon kuin sen korvaama työvoima, niin siinä esineellistynyt inhimillinen työ on aina *paljon pienempi* kuin sen korvaama työ (s. 380).

Tuotannon halventamisen välineenä koneen täytyy maksaa vähemmän kuin mitä maksaa sen korvaama työ. Pääomalle kuitenkin koneen arvon tulee olla pienempi kuin on sen korvaaman työvoiman arvo. Siitä syystä Amerikassa saattavat olla edullisia koneet, jotka eivät ole edullisia Englannissa (esim. kivenhakkuukoneet). Tietyt lainsäädännölliset rajoitukset voivat sen tähden johtaa siihen, että käyttöön tulevat yhtäkkiä koneet, jotka aikaisemmin olivat pääomalle epäedullisia (s. 380—381).

b) Työvoiman riisto koneiden avulla

Lihassoiman arvo alenee, koska itse koneissa on voimaa, joka niitä käyttää. *Naisten ja lasten työ, palkkatyöläisten lukumäärän* pikainen kasvu sen seurauksena, että työhön otetaan perheen jäseniä, jotka eivät aikaisemmin tehneet palkkatyötä. Näin ollen *miehen työvoiman arvo osittuu koko perheen työvoiman vuoksi*, siis alenee. Jos aikaisemmin oli vain yhden, niin nyt on neljän toimitettava paitsi työtä, myös *lisätyötä* pääomalle, jotta perhe voisi elää. Riistettävän *aineksen* lisääntyessä kohoaa siis heti myös riistoaste (s. 383).

Työvoiman myynti ja osto oli aikaisemmin *vapaiden henkilöiden* suhde, nyt ostetaan *alaikäisiä tai puolittain alaikäisiä*; työläinen myy nyt vaimonsa ja lapsensa, muuttuu *orjakauppiaksi*. Esimerkkejä s. 384, 385.

Ruumiillinen rappeutuminen, työläislasten kuolleisuus (s. 386), samoin teollisesti harjoitetussa maataloudessa. (Gang system*) (s. 387).

Moraalinen rappeutuminen (s. 389). Kasvatuspykälät ja tehtailijoiden vastarinta niihin nähden (s. 390).

Naisten ja lasten tulo tehtaaseen murtaa lopulta *pääoman hirmuvaltaan kohdistuneen miestyöläisten vastarinnan* (s. 391).

Joskin kone *lyhentää* jonkin esineen tuottamiseen tarvittavaa työaikaa, niin pääoman käsissä se muuttuu tehokkaaksi välikappaleeksi, jolla *pidennetään työpäivää yli kaikkien normaalirajojen*. Kone luo toisaalta pääomalle *uusia mahdollisuuksia* siihen ja antaa toisaalta *uutta aihetta* sellaiseen.

Kone kykenee olemaan aina liikkeessä ja tässä suhteessa sitä rajoittaa vain apuna olevan inhimillisen työvoiman heikkous ja rajoittuneisuus. Kone, joka käy 20 tuntia päivässä ja kuluu 7 1/2 vuodessa, nielee kapitalistin hyväksi *lisätyötä yhtä paljon*, mutta *puolta lyhyemmässä ajassa kuin kone*, joka käy 10 tuntia päivässä ja kuluu 15 vuodessa (s. 393).

Vaara, että kone kuluu moraalisesti — by superseeding** —, on tällöin vähäisempi (s. 394).

Edelleen tulee imetyksi suurempi määrä työtä *ilman lisäsijoituksia* rakennuksiin ja koneisiin, siis työpäivän pidentessä ei ainoastaan kasva lisäarvo, vaan myös vähenvät suhteellisesti ne sijoitukset, jotka ovat välttämättömiä lisäarvon saamiseksi. Tämä on sitä tärkeämpää, mitä suurempi osa pääomasta on *kiinteää*, niin kuin on laita suurteollisuudessa (s. 395).

Alussa kun koneella on *monopolin* luonne, voitot ovat suunnattoman suuria, ja siitä johtuu himo pidentää työpäivää yhä enemmän, määrättömästi. Koneen tultua yleisesti käytäntöön tämä monopolivoiton saanti lakkaa ja alkaa vaikuttaa se laki, että lisäarvo syntyy ei koneen *korvaamasta*, vaan *käyttämästä* työstä, siis vaihtelevasta pääomasta, joka muuten koneteollisuuden aikana *supistuu* välttämättä suurten sijoitusten vuoksi. Koneiden

* — arttelijärjestelmä. *Toim.*

** — korvaamisen vuoksi. *Toim.*

kapitalistisessa käytössä on siis sisäinen ristiriita: pääoman ollessa tietynlainen kone *suurentaa* lisäarvon toista tekijää, lisäarvon suhdelukua, *pienentämällä* toista tekijää, *työläisten lukumäärää*. Heti kun koneella tuotetun tavaran arvo tulee tämän tavaran määrääväksi yhteiskunnalliseksi arvoksi, mainittu ristiriita tulee esiin ja *pakottaa pidentämään jälleen työpäivää* (s. 397).

Syrjäyttämällä työstä miestyöläisiä ja vetämällä työhön naisia ja lapsia kone aiheuttaa kuitenkin samalla *liikatyöväestöä*, jonka on pakko alistua pääoman sanelemaan lakeihin. Näin muodoin kone kaataa kaikki työpäivää rajoittavat moraaliset ja luonnolliset aidat. Siitä johtuu paradoksi, että työajan tehokkain lyhentämismuutoksen muuttuu mitä varmimmaksi keinoksi, jolla työläisen ja hänen perheensä koko elämä muutetaan pääoman arvonlisäykseen käytettäväksi työajaksi (s. 398).

Näimme jo, miten yhteiskunnan vastavaikutus ilmenee tässä normaalityöpäivän säätämisenä ja sen pohjalta kehittyy nyt *työn voimaperäistäminen* (s. 399).

Koneiden käyntinopeuden kiihtyessä työn voimaperäistäminen ja työajan pidentäminen tapahtuu alussa samanaikaisesti. Mutta pian saavutetaan kohta, missä molemmat tekevät toisensa mahdottomiksi. Toisin on kuitenkin laita, jos työaika rajoitetaan. Voimaperäisyys voi nyt lisääntyä, 10 tunnissa voidaan suorittaa työtä yhtä paljon tai enemmän kuin aikaisemmin 12:ssa, ja voimaperäisempi työpäivä luetaan nyt *potensoiduksi*, työtä mitataan paitsi ajan pituuden, myös voimaperäisyyden mukaan (s. 400). Näin siis voidaan 5 tunnissa välttämättömästi työtä ja 5 tunnissa lisätyötä saada saman verran lisäarvoa kuin vähemmän voimaperäisellä 6 tunnin välttämättömällä ja 6 tunnin lisätyöllä (s. 400).

Miten työtä voimaperäistetään? M a n u f a k t u u r i s s a on todistettu (159. huomautus), esim. astiateollisuudessa jne., että *työpäivän pelkkä lyhentäminen* kohottaa tavattomasti tuottavuutta. *Konetyössä* tämä oli paljon epävarmempaa. Mutta R. Gardnerin todiste (s. 401—402).

Heti kun *lakisääteisesti* lyhennetään työpäivää, koneesta tulee välikappale, jolla työläinen pakotetaan työskentelemään voimaperäisemmin joko vauhtia lisäämällä

tai supistamalla työläisten lukumäärää koneisiin verrattuna. Esimerkkejä s. 403—407. Että tämän ohella rikastuvat ja laajenevat tehtaat, todistetaan s. 407—409.

c) Tehdaskokonaisuus klassisessa muodossaan

Tehtaassa *kone* pitää huolen työkalujen tarkoituksenmukaisesta käytöstä. Siellä siis poistetaan manufaktuurissa kehittyneet työn laadulliset eroavuudet, työ *niveloituu* yhä enemmän, eroavuus on korkeintaan iästä ja sukupuolesta johtuvaa. Tehtaassa työnjako on *työläisten jaottelua erikoiskoneiden kesken*. Siellä työläiset jaetaan vain *perustyöläisiin*, jotka ovat varsinaisia työkalukoneen käyttäjiä, ja *feedereihin** (näin on vain selfaktorin, vähemmässä määrässä kehruukoneen ja vieläkin vähemmässä määrässä kutomakoneen laita); lisäksi työnvalvojat, insinöörit ja varastomiehet, mekaanikot, puusepät ym., vain ulkonaisesti tehtaaseen kuuluva luokka (s. 411—412).

Työläisen välttämätön sopeuttaminen automaatin keskeytyksettömään liikkeeseen vaatii varhaista opiskelua, mutta ei suinkaan työläisen määräämistä koko elämän ajaksi samaan osatehtävään niin kuin manufaktuurissa. Henkilöitä voidaan saman koneen ääressä vaihtaa (vuorojärjestelmä) ja työläisiä voidaan siirtää jonkin koneen äärestä toisenlaisen koneen ääreen, koska oppivaikeudet ovat vähäiset. Apulaisten työ on joko varsin yksinkertaista tai muuttuu yhä laajemmassa mitassa konetyöksi. Manufaktuurille ominainen työnjako jatkuu silti alussa perinteellisenä ja muuttuu itsekin pääoman entistä tehokkaammaksi riistovälineeksi. Työläinen muuttuu elämänsä ajaksi osakoneen osaksi (s. 413).

Kaikelle kapitalistiselle tuotannolle, mikäli se ei ole vain työprosessi, vaan myös pääoman arvon lisäämistä, on yhteistä se, ettei työläinen käytä työvälinettä, vaan päinvastoin *työväline käyttää työläistä*, mutta vasta konejärjestelmässä tämä nurinkurisuus tulee teknologisesti *kouraantuntuvaksi todellisuudeksi*. *Automaatiksi* muuttu-

* — aputyöläisiin. *Toim.*

nut työväline esiintyy työprosessissa *työläistä vastaan pääomana*, kuolleena työnä, joka hallitsee elävää työvoimaa ja imee sitä itseensä. Samoin tuotantoprosessin henkiset potenssit muuttuvat työhön kohdistuvaksi pääoman vallaksi... Yksityisen, henkisesti köyhdytetyn koneetyöläisen osittainen taituruus katoaa mitättömänä sivuseikkana tieteen, suunnattomien luonnonvoimien ja yhteiskunnallisen joukkotyön varjoon, jotka ovat ruumiillistuneet konejärjestelmässä (s. 414, 415). Tehtaan kasarmikuri, tehdaslakikirja (s. 416). Tehtaan fyysiset olosuhteet (s. 417, 418).

c') eli d) Työläisten taistelu
tehdasjärjestelmää ja koneita
vastaan

Tämä taistelu, joka alkaa pääomansuhteen syntymästä, ilmenee alussa kapinana koneita, kapitalistisen tuotantotavan aineellista perustaa, vastaan. Nauhakone (s. 419). Luddiitit¹¹⁹ (s. 420). Työläiset oppivat vasta myöhemmin erottamaan aineelliset tuotantovälineet näiden yhteiskunnallisesta käyttömuodosta.

Manufaktuurikaudella työnjaon parantaminen on ensimmäiseen keino *mahdollistaa* työläisen korvaaminen (s. 421). (Viittaukset maanviljelyyn, syrjäyttäminen, s. 422.) Koneellisessa tuotannossa työläinen *tungetaan* kuitenkin *itse asiassa syrjään*, kone kilpailee suoranaisesti hänen kanssaan. Käsinkutojat (s. 423). Samoin Intia (s. 424). Tämä vaikutus on pysyvä, koska kone valtaa alinomaa uutta alaa tuotannossa. Kapitalistisen tuotannon aiheuttama tuotantovälineiden itsenäistyminen ja vieraantuminen työläisestä kehittyi koneiden johdosta täydelliseksi vastakohtaisuudeksi — siksi työläiset nousevat vasta nyt kapinaan työvälinettä vastaan (s. 424).

Yksityiskohtia koneiden aiheuttamasta työläisten syrjäyttämisestä (s. 425, 426). Kone välikappaleena murta-massa syrjäyttämisen avulla pääomaan kohdistuvaa työläisten vastarintaa (s. 427, 428).

Liberaalinen kansantaloustiede väittää työläisiä syrjäyttävän koneen vapauttavan samalla pääomaa, joka voi työllistää nämä työläiset. Käy kuitenkin päinvastoin:

koneen käyttöönotto sitoo pääomaa, pienentää sen vaihtelevaa ja suurentaa sen pysyvää osaa, voi siis vain rajoittaa pääoman työllistämiskykyä. Todellisuudessa — ja näin ajattelee myös jokainen apologetta — tällä tavoin ei vapaudu pääomaa, vaan vapautetaan syrjäytettyjen työläisten elämäntarvikkeet, *työläinen vapautetaan elämäntarvikkeista*, mikä apologetan lausumana on sitä, että *kone vapauttaa elämäntarvikkeita työläisille* (s. 429, 430).

Tätä kehitellään edelleen (*erittäin hyvä »Fortnightly»* varten*) (s. 431, 432). *Apologetasta ei* koneiden kapitalistiseen käyttöön erottamattomasti liittyviä vastakohtia olekaan, *koska ne eivät johdu itse koneista, vaan näiden kapitalistisesta käytöstä* (s. 432).

Koneet laajentavat joko välittömästi tai välillisesti tuotantoa ja *mahdollistavat* siten aikaisemman työläismäärän, vuorityöläisten, puuvillamaiden orjien yms. lukumäärän lisäämisen. Sitä vastoin villatehtaat syrjäyttivät skotlantilaiset ja irlantilaiset lampaiden avulla (s. 433, 434).

Koneteollisuus vie *yhteiskunnallisen* työnjaon paljon pitemmälle kuin manufaktuuri (s. 435).

c'') eli e) Kone ja lisäarvo

Koneiden tuloksena on lähinnä se, että *suurenevat lisäarvo* ja tuotemäärä, jossa lisäarvo esiintyy ja josta kapitalistiluokka seuralaisineen kuluttaa osan — siis kapitalistien lukumäärän suureneminen; uudet ylellisyystarpeet ja samalla niiden tyydyttämisvälineet. *Ylellisyystarvikkeiden tuotanto* kasvaa, samoin *kulkulaitos* (kehittyneissä maissa ne nielevät kuitenkin vähän työvoimaa) (todisteita s. 436), kasvaa vihdoin *palvelijoiden, uudenaikaisten kottorjien luokka*, jolle toimittaa ainesta *työstä vapauttaminen* (s. 437). *Tilastoa*.

Taloudellisia ristiriitoja (s. 437).

Koneista johtuva työn *absoluuttisen lisääntymisen* mahdollisuus jollakin tuotantoalalla ja tämän prosessin muunnokset (s. 439—440).

* Ks. tätä osaa, s. 411—435. *Toim.*

Korkealle kehittyneen suurteollisuuden tavaton joustavuus, kyky laajeta äkkiä, hyppäyksittäin (s. 441). Vaikutus raaka-aineita tuottaviin maihin. Työstä vapautumisesta johtuva työläisten maastamuutto. Teollisuus- ja maatalousmaiden kansainvälinen työnjako. Pulien ja kukoistuskausien jaksoittaisuus (s. 442). Työläisten siirtyminen sinne tänne tässä laajenemisprosessissa (s. 444).

Tämän historiikkia s. 445—449.

Sitten koneista johtuvasta yhteistoiminnan ja manufaktuurin (sekä välimuotojen) syrjäyttämisestä (s. 450, 451), samoin ei-tehdasmaisesti harjoitettujen teollisuusalojen muuttuminen suurteollisuuden hengessä. Kotiteollisuus tehtaan ulko-osastona (s. 452). Kotiteollisuudessa ja uudenaikaisessa manufaktuurissa riisto hävyttömämpää kuin varsinaisessa tehtaassa (s. 453). Esimerkiksi Lontoon kirjapainot (s. 453). Kirjansidonta, lumppujen lajittelu (s. 454), tiilenpoltto (s. 455). Uudenaikainen manufaktuuri yleensä (s. 456). *Kotiteollisuus: pitsinnyp-läys* (s. 457—459). Oljenpunonta (s. 460). Muuttuminen tehdastuotannoksi riiston saavutettua äärirajansa: puki-met *ompelukoneella* (s. 462—466). Tämän muutoksen jouduttaminen saattamalla laajemmalti voimaan pakolliset tehdaslait, jotka tekevät lopun tähänastisesta rajattomaan riistoon perustuvasta totunnaisuudesta (s. 466). *Esimerkkejä: saviteollisuus* (s. 467). Tulitikut (s. 468). Edelleen tehdaslakien vaikutus työläisten joutenolosta samoin kuin sesongeista ja muodista johtuvaan työn epäsäännöllisyyteen (s. 470). Ylettömän työn ohella joutilaisuutta sesonkimaisuuden vuoksi koti- ja manufaktuuriteollisuudessa (s. 471).

Terveysoloja koskevat tehdaslakien säännökset (s. 473). Kasvatuspykälät (s. 476).

Työläisten erottaminen työstä pelkästään *iän* vuoksi heti kun he ovat varttuneet ja eivät enää ole soveliaita työhön eivätkä voi enää elää lasten palkalla eivätkä myöskään ole oppineet tekemään muuta työtä (s. 477).

Manufaktuurin ja käsityön mysteerit ja perinteellisen luutuneisuuden poistaa suurteollisuus, joka muuttaa tuotantoprosessin tietoiseksi luonnonvoimien käytöksi. Yksin se on siitä syystä *vallankumouksellinen* verrattuna kaikkiin aikaisempiin muotoihin (s. 497). Mutta muodol-

taan kapitalistisena se jättää työläisten osalta voimaan luutuneen työnjaon, ja koska se mullistelee yhtä mittaa tämän perustaa, työläinen joutuu turmioon. Toisaalta juuri tämä saman työläisen toiminnan välttämätön vaihtelu vaatii hänen mahdollisimman suurta monipuolisuutta ja yhteiskunnallisen vallankumouksen mahdollisuutta (s. 480, 481).

Tehdaslainsäädännön ulottaminen myös kaikkia eitehdasmaisia tuotantoaloja koskevaksi on välttämätöntä (s. 482 ja seur.). Vuoden 1867 laki (s. 485). Kaivokset, huomautus s. 486 ja seur.

Tehdaslakien keskittävä vaikutus, tehdasmaisen tuotannon ja samalla kapitalistisen tuotannon klassisten muotojen yleistyminen, niille ominaisten ristiriitojen kärjistyminen, vanhaa yhteiskuntaa kumoavien ja uutta muodostavien aineiden kypsyminen (s. 488—493).

Maanviljelys. Koneet syrjäyttävät tällä alalla työläisiä vieläkin nopeammin. Talonpojan korvaaminen palkkatyöläisellä. Maaseudun kotiteollisuuden hävittäminen. Kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuuden kärjistyminen. Maatyöväestön hajanaisuus ja heikkous, samaan aikaan kuin kaupunkityöläiset keskittyvät, siksi maatyöläisten palkat ovat minimissä. Samalla *maan ryöstökäyttö*: kapitalistisen tuotantotavan huippuna on *kaiken rikka den alkulähteiden* — maan ja työläisen — turmeleminen (s. 493—496).*

Kirjoitettu 1868
Julkaistu ensi kerran venäjän
kielellä kokoelmassa «Архив
К. Маркса и Ф. Энгельса»,
кн. IV, 1929

Friedrich Engels. Marxin
Pääomasta, kustannustilike
Edistys, Moskova 1972,
s. 60—120

* Käsikirjoituksessa seuraa edelleen 5. luvun otsikko: »Lisäarvon tuotannon edelleentarkastelua», ja tähän käsikirjoitus katkeaa. *Toim.*

Friedrich Engels

»DEMOKRATISCHES WOCHENBLATTILLE»
KIRJOITETTU ARVOSTELU KARL MARXIN
»PÄÄOMAN» ENSIMMÄISESTÄ OSASTA¹²⁰

Marxin »Pääoma»*

I

Niin kauan kuin maailmassa on ollut kapitalisteja ja työläisiä, ei ole ilmestynyt kirjaa, jolla olisi työläisille sellainen merkitys kuin kyseisellä teoksella. Nyt on ensi kerran selvitetty tieteellisesti pääoman ja työn suhde, se akseli, jonka ympäri koko nykyinen yhteiskuntajärjestelmämme pyörii, ja selvitetty niin perusteellisesti ja terävästi kuin ainoastaan saksalainen voi selvittää. Niin arvokkaita kuin Owenin, Saint-Simonin, Fourierin teokset ovat ja tulevat olemaan, vasta saksalaiselle oli suotu kohota korkeuteen, josta nykyisten yhteiskuntasuhteiden koko alue avautui selvänä ja näkyvänä kuin alempi vuoristomaisema katsojalle, joka seisoo korkeimmalla huipulla.

Tähänastinen kansantaloustiede on opettanut meille, että työ on kaiken varallisuuden lähde ja arvojen mitta, siis että kaksi esinettä, joiden tuottamiseen on kulutettu saman verran työaikaa, ovat myös saman arvoisia ja, koska ylipäänsä vain samat arvot ovat vaihtokelpoisia, myös toisiinsa vaihdettavissa. Samalla se opettaa kuitenkin, että on olemassa eräänlaista kasautunutta työtä, jota sanotaan pääomaksi, että tämä pääoma siihen sisältyvien apulähteiden ansiosta kohottaa elävän työn tuotavuuden sata- ja tuhatkertaiseksi ja vaatii siitä tietyn hyvityksen, jota sanotaan voitoksi eli hyödyksi. Kuten

* Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie, von Karl Marx. Erster Band. Der Produktionsprozess des Kapitals. Hamburg, O. Meissner, 1867.

kaikki tiedämme, asianlaita on todellisuudessa siten, että kasautuneen, kuolleen työn tuottama voitto aina vain suurenee ja kapitalistien pääomat käyvät yhä jättiläisemmiksi, kun taas elävän työn palkka supistuu jatkuvasti ja pelkällä palkalla elävien työläisten joukko yhäi kasvaa ja köyhtyy. Miten tämä ristiriita on ratkaistavissa? Miten kapitalistille voi jäädä voittoa, jos työläiselle korvataan täydelleen työn arvo, jonka hän on sijoittanut tuotteeseensa? Jos kerran vain samanlaiset arvot ovat vaihdettavissa, niin samoinhan pitäisi olla tässäkin tapauksessa. Toisaalta kuinka voidaan vaihtaa samanlaisia arvoja ja kuinka työläinen voi saada tuotteensa täyden arvon, jos tämä tuote tulee jaetuksi hänen ja kapitalistin kesken, kuten monet taloustieteilijät selittävät? Tähänastinen taloustiede on avuton tämän ristiriidan suhteen, kirjoittelee tai änkyttää noloja, mitään sanomattomia lauseparsia. Eivätkä tähänastiset taloustieteen sosialistiset arvostelijatkaan ole kyenneet tekemään muuta kuin esittämään tämän ristiriidan; kukaan ei ratkaissut sitä, ennen kuin Marx vihdoin tutki tämän voiton muodostumisprosessin aina sen syntymäsjäaa myöten ja teki siten kaiken selväksi.

Pääoman selvittelyssä Marx lähtee siitä yksinkertaisesta, tunnetusta tosiasiasta, että kapitalistit lisäävät pääomaansa vaihdon välityksellä: he ostavat rahallaan tavaran ja myyvät sen sitten suuremmasta rahasummasta kuin mitä se tuli heille maksamaan. Kapitalisti ostaa esim. puuvillaa 1000 taalerilla ja myy sen sitten 1100 taalerista, »ansaitsee» siis 100 taaleria. Tätä alkuperäisen pääoman ylittävää 100 taaleria Marx sanoo *lisäarvoksi*. Mistä tämä lisäarvo syntyy? Taloustieteilijäin oletuksen mukaan vaihdetaan vain samanlaisia arvoja, ja abstraktisen teorian kannalta tämä onkin totta. Puuvillan osto ja sen jälleenmyynti ei siis voi tuottaa lisäarvoa sen enempää kuin hopeataalerin vaihtaminen 30 hopeagroscheniin ja näiden vaihtorahojen vaihtaminen jälleen hopeataaleriin, jolloin ei rikastuta eikä köyhdytä. Yhtä vähän voi lisäarvoa syntyä siitä, että myyjät myyvät tavarat niiden arvoa kalliimmasta tai ostajat ostavat ne niiden arvoa huokeammalla, koska jokainen on vuorostaan milloin ostaja, milloin myyjä ja siten siis jälleen

tasoissa. Yhtä vähän voi tulla lisäarvoa siitä, että myyjät ja ostajat petkuttavat toisiaan, sillä tämä ei loisi mitään uutta arvoa tai lisäarvoa, vaan käteinen pääoma ainoastaan jakautuisi toisin kapitalistien kesken. Vaikka kapitalisti ostaa ja myy tavarat niiden arvoa vastaavasti, hänen saamansa arvo on suurempi kuin hänen sijoittamansa. Miten tämä tapahtuu?

Nykyisten yhteiskuntasuhteiden vallitessa kapitalisti löytää tavaramarkkinoilta *tavaran*, jolla on se omalaatuinen ominaisuus, että sen *käyttö on uuden arvon lähde, uuden arvon luomista*. Tämä tavara on *työvoima*.

Mikä on työvoiman arvo? Jokaisen tavaran arvon mittana on sen valmistamiseen tarvittava työ. Työvoima on olemassa elävän työläisen muodossa ja työläinen tarvitsee tietyn määrän elämäntarvikkeita voidakseen olla olemassa sekä ylläpitääkseen perhettään, joka takaa työvoiman olemassaolon hänen kuolemansakin jälkeen. Työvoiman arvon osoittaa siis näiden elämäntarvikkeiden tuottamiseen tarvittava työaika. Kapitalisti suorittaa siitä maksun viikoittain ja ostaa siten käyttöönsä työläisen viikon työn. Näin pitkälle herrat taloustieteilijät lienevät kuta kuinkin yhtä mieltä kanssamme työvoiman arvosta.

Kapitalisti panee nyt työläisensä tekemään työtä. Tietyssä ajassa työläinen on toimittava työtä sen verran kuin oli edustettuna hänen viikkopalkkassaan. Jos otaksutaan, että työläisen viikkopalkka edustaa kolmea työpäivää, niin alettuaan työn maanantaina työläinen on keski-viikkoiltaan mennessä *korvannut* kapitalistille *saamansa palkan koko arvon*. Mutta lakkaako hän silloin tekemästä työtä? Ei suinkaan. Kapitalisti on ostanut hänen *viikon* työnsä, ja työläisen täytyy vielä tehdä työtä viikon viimeiset kolme päivää. Tämä työläisen *lisätyö*, hänen palkkansa korvaamiseen tarvittavan ajan ylittävä työ, on *lisäarvon lähde*, pääoman paisumista alati voimistavan voiton lähde.

Älköön sanottako, että olisi mielivaltaista olettaa työläisen korvaavan työllään kolmessa päivässä palkan, jonka hän on saanut, ja tekevän muut kolme päivää työtä kapitalistin hyväksi. Tarvitseeko hän juuri kolme päivää palkan korvaamiseen vai kaksi vai neljä, on tässä tapauksessa tietenkin aivan samantekevää ja vaihtelee

olosuhteiden mukaan; pääasia on kuitenkin se, että maksamansa työn ohella kapitalisti pihistää työtä, josta hän *ei maksa* mitään, ja tämä ei ole mikään mielivaltainen oletamus, sillä samana päivänä, jolloin kapitalisti jatkuvasti saisi kiristetyksi työläiseltä työtä vain sen verran kuin maksaa hänelle palkan muodossa, sinä samaisena päivänä kapitalistin olisi suljettava työpajansa, koska silloin koko hänen voittonsa valuisi hiekkaan.

Tässä meillä on kaikkien noiden ristiriitojen ratkaisu. Lisäarvon muodostuminen (tästä lisäarvosta on huomattava osa kapitalistin saamaa voittoa) on nyt aivan selvää ja luonnollista. Työvoiman arvo tulee maksetuksi, mutta tämä arvo on paljon pienempi kuin se, minkä kapitalisti osaa saada työvoimasta, ja tämä ero, *maksamaton työ*, onkin juuri kapitalistin eli tarkemmin sanoen kapitalistiluokan osuus. Senkin voiton, minkä edellä olleessa esimerkissä puuvillakauppias saa puuvillastaan, täytyy koostua maksamattomasta työstä, elleivät puuvillan hinnat olleet kohonneet. Kauppiaan täytyy tehdä kaupat puuvillatehtailijan kanssa, joka voi näiden 100 taalerin lisäksi saada vielä voittoa itselleen ja jakaa siis anastamansa maksamattoman työn hänen kanssaan. Tämä maksamaton työ on yleensä se, mikä ylläpitää kaikki työtätekemättömät yhteiskunnan jäsenet. Siitä peritään valtion- ja kunnanverot, sikäli kuin näitä lankeaa kapitalistiluokalle, maanomistajien maankorot jne. Sen varassa on koko olemassaoleva yhteiskuntajärjestelmä.

Toisaalta olisi mautonta olettaa, että maksamaton työ olisi saanut alkunsa vasta nykyisten suhteiden vallitessa, jolloin tuotantoa harjoittavat toisaalta kapitalistit ja toisaalta palkkatyöläiset. Päinvastoin. Sorretun luokan on pitänyt kaikkina aikoina suorittaa maksutonta työtä. Varsin pitkän ajan, jolloin orjuus oli vallitsevana työnjärjestelymuotona, orjien oli pakko tehdä työtä enemmän kuin heille annettiin korvausta elämäntarvikkeiden muodossa. Maaorjuuden vallitessa ja aina talonpoikien veropäivätöiden lakkauttamiseen saakka asianlaita oli samoin; tässä suhteessa tulee jopa kouraantuntuvasti ilmi ero ajassa, jolloin talonpoika tekee työtä elämänsä ylläpitämiseksi ja lisätyötä kartanonherralta, koska näet viimeksi mainittu tapahtuu erikseen edellisestä. Muoto

on nyt muuttunut, mutta asia on pysynyt samana, ja niin kauan kuin »tuotantovälineet ovat jonkin yhteiskunnan osan yksinoikeutena työmiehen täytyy, olipa hän vapaa tai epävapaa, lisätä ylläpidokseen välttämättömään työaikaan ylimääräistä työaikaa, tuottaakseen elämäntarvikkeet tuotantovälineiden omistajalle». (Marx, s. 202.)*

II

Edellisessä artikkelissa totesimme, että jokainen kapitalistin palkkaama työläinen suorittaa kahdenlaista työtä. Osan työajastaan hän käyttää kapitalistilta saamansa palkan korvaamiseen ja tätä osaa työstä Marx sanoo *välttämättömäksi työksi*. Hän on silti edelleenkin jatkava työntekoa ja tuottaa tämän ajan kuluessa kapitalistille *lisäarvoa*, josta huomattava osa on voittoa. Tätä osaa työstä sanotaan *lisätyöksi*.

Olettakaamme työläisen tekevän kolme viikonpäivää työtä palkkansa korvaukseksi ja kolme päivää lisäarvon tuottamiseksi kapitalistille. Tämä merkitsee toisin sanotuna, että kahdentoista tunnin työpäivässä hän tekee kuusi tuntia työtä palkkansa edestä ja kuusi tuntia lisäarvon tuottamiseksi. Viikosta voidaan saada vain kuusi ja sunnuntaikin mukaan liitettynä vain seitsemän päivää, mutta joka eri päivästä voidaan saada irti kuusi, kahdeksan, kymmenen, kaksitoista, viisitoista työtuntia ja jopa enemmänkin. Työläinen on myynyt päiväpalkastaan kapitalistille yhden työpäivän. Entä *mikä on työpäivä?* Kahdeksanko vai kahdeksantoista tuntia?

Kapitalisti on kiinnostunut siitä, että työpäivä tehdään niin pitkäksi kuin suinkin mahdollista. Mitä pitempi se on, sitä enemmän tuotetaan lisäarvoa. Työläisellä on se oikea tunne, että häneltä anastetaan laittomasti jokainen työtunti, minkä hän tekee palkkansa korvauksen lisäksi. Hän tuntee nahoissaan, mitä merkitsee liian pitkäaikainen työnteko. Kapitalisti kamppailee voitostaan, työmies terveydestään, parin tunnin päivittäisestä levosta voidakseen työntekoa, nukkumista ja syömistä lukuun ottamatta vaikuttaa myös muussa suhteessa ihmisenä. Huoma-

* Ks. *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, Moskova 1974, s. 218, *Toim.*

utettakoon ohimennen, ettei suinkaan yksityisten kapitalistien hyvästä tahdosta riipu se, tahtovatko he vai eivät osallistua tähän kamppailuun, sillä kilpailu pakottaa ihmisystävällisimmätkin heistä liittymään kollegoihinsa ja sääntämään työajan yhtä pitkäksi kuin nämä.

Taistelu työpäivän säätämisestä on jatkunut vapaiden työläisten historiallisesta ensiesiintymisestä alkaen aina nykypäiviin saakka. Työpäivä on eri teollisuusaloilla totutun tavan mukaan erilainen, mutta todellisuudessa tästä pidetään harvoin kiinni. Vain siellä, missä työpäivä on lailla säädetty ja valvotaan sen noudattamista, vain siellä voidaan sanoa olevan normaalityöpäivän. Ja näin on toistaiseksi laita miltei yksinomaisesti Englannin tehdaspiireissä. Siellä on säädetty kymmentuntinen työpäivä (10 $\frac{1}{2}$ tuntia viitenä päivänä ja 7 $\frac{1}{2}$ tuntia lauantaina) kaikille naisille ja 13—18-vuotiaille pojille, ja koska miehet eivät voi tehdä työtä ilman heitä, niin miestenkin työpäivä muodostuu kymmentuntiseksi. Englannin työläiset ovat saaneet tämän lain¹²¹ vuosia vaatineella sitkeydellä, kamppailemalla sinnikkäästi ja itsepintaisesti tehtailijoita vastaan, turvautumalla painovapauteen, yhdistymis- ja kokoontumisoikeuteen samoin kuin käyttämällä taitavasti hyväkseen vallassaolevan luokan sisäistä hajaannusta. Siitä on tullut Englannin työläisten palladion, turva, se on sulkenut vähitellen piiriinsä kaikki suurteollisuudenalat ja viime vuonna miltei *kaiken teollisuuden*, ainakin kaikki ne alat, joiden palveluksessa on naisia ja lapsia. Kyseisessä teoksessa on erittäin seikkaperäistä aineistoa tästä Englannissa tapahtuneen lakisääteisen työpäivän sääntelyn historiasta. Pohjois-Saksan seuraavilla valtiopäivillä tulevat käsiteltäviksi myös ammattisäädökset ja samalla tehdastyön sääntely. Toivottavasti kukaan saksalaisten työläisten valitsema valtiopäivämies ei ryhdy käsittelemään tätä lakia ennen kuin on perehtynyt perin pohjin tähän *Marxin* kirjaan. *Tässä suhteessa on paljon saavutettavissa.* Saksan hallitsevien luokkien sisäinen hajaannus on työläisille edullisempi kuin koskaan Englannissa, sillä *yleinen äänioikeus panee hallitsevat luokat tavoittelemaan työläisten suosiota.* Neljä tai viisi proletariaatin edustajaa on näissä olosuhteissa voima, jos he osaavat käyttää

hyväkseen asemaansa, jos he tuntevat ennen muuta käsiteltävänä olevan asian, mitä porvarit eivät tunne. Ja siihen Marxin kirje antaa heille kaiken aineiston valmiina käteen.

Sivuutamme joukon muita erinomaisia, enimmäkseen teorian kannalta kiinnostavia tutkimuksia ja pysähdymme vielä vain viimeiseen lukuun, jossa käsitellään pääoman akkumulaatiota eli kasautumista. Siinä todistetaan ensinnäkin, että kapitalistinen, ts. toisaalta kapitalisteja ja toisaalta palkkatyöläisiä edellyttävä tuotantotapa ei ainoastaan tuota alinomaa kapitalisteille pääomaa, vaan se tuottaa samalla myös entistä enemmän työläisten köyhyyttä; siten tulee turvatuksi se, että toisella puolen on aina jatkuvasti olemassa kapitalisteja, jotka ovat kaikkien elämäntarvikkeiden, kaikkien raaka-aineiden ja työvälineiden omistajia, ja toisella puolen suuri joukko työläisiä, joiden on pakko myydä näille kapitalisteille työvoimaansa sellaisesta elämäntarvikkeiden määrästä, joka parhaassa tapauksessa riittää pitämään heidät työkuunnossa ja turvaamaan uuden työkykyisten proletaarien polven kasvun. Pääoma ei kuitenkaan pelkästään uusiin, se ja samalla sen valta omistamattomaan työläisluokkaan kasvaa ja suurenee jatkuvasti. Niin kuin se itse uusiintuu yhä suuremmassa mitassa, niin myös nykyaikainen kapitalistinen tuotantotapa uusintaa yhä suuremmassa mitassa, alati kasvavassa määrässä omistamattomien työläisten luokkaa. »Pääoman kasautuminen uusintaa pääomasuhteen laajemmassa mitassa, enemmän kapitalisteja ja suurempia kapitalisteja toiseen kohtioon, enemmän palkkatyöläisiä toiseen... *Pääoman kasautuminen on siis proletariaatin lisääntymistä.*» (S. 600.)* [567] Mutta konetekniikan edistyminen, maanviljelyn paraneminen yms. vähentää alinomaa tietyn samanlaisen tuotemäärän valmistamiseen tarvittavien työläisten lukua, ja koska tämä edistys, ts. tämä liikatyöväen kasvu on jopa pääoman kasvua nopeampi, niin miten käy näiden määrällisesti alati lisääntyvien työläisten? Heistä muodostuu teollisuuden vara-armeija, joka saa huonoina tai keskinkertaisina liiketoimintakausina työstään sen arvoa

* Ks. *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 551. *Toim.*

pienemmän maksun ja on toimessa epäsäännöllisesti tai julkisen köyhäinhoidon varassa, mutta joka erittäin vilkkaan liiketoiminnan aikana on ehdottoman tarpeen kapitalistiluokalle, mistä Englanti on kouraantuntuva esimerkki. *Kaikissa olosuhteissa* se on omiaan järkyttämään vakituisesti työssä olevien työläisten vastustusvoimaa ja pitämään heidän palkkansa alhaalla. »Kuta suurempi on yhteiskunnallinen rikkaus... sitä suurempi on suhteellinen liikaväestö eli teollisuuden vara-armeija. Mutta kuta suurempi tämä vara-armeija on toimivaan työläisarmeijaan verraten, sitä suurempi on se pysyväinen liikaväestö, jonka kurjuus on kääntäen verrannollinen sen työrasitukseen.* Kuta suurempi vihdoin on! työväenluokan Latsarus-kerros ja teollisuuden vara-armeija, sitä suurempi on virallisesti tunnustettu pauperismi. *Tämä on kapitalistisen kasautumisen ehdoton, yleinen laki.*» (S. 631.)**

Nämä ovat muutamia ankaran tieteellisesti todistettuja nykyisen kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän peruslakeja, ja viralliset taloustieteilijät varovat kyllä jo pelkästään yrittämästä niiden kumoamista. Mutta onko siten sanottu kaikki? Ei suinkaan. Yhtä terävästi kuin Marx korostaa kapitalistisen tuotannon huonoja puolia, yhtä selvästi hän todistaa, että tämä yhteiskuntamuoto on ollut välttämätön yhteiskunnan tuotantovoimien kohottamiseksi sille korkeudelle, joka tekee mahdolliseksi yhteiskunnan kaikkien jäsenten yhtäläisen, ihmisarvon mukaisen kehityksen. Kaikki aikaisemmat yhteiskuntamuodot ovat olleet köyhiä siihen. Vasta kapitalistinen tuotanto luo sen rikkauden ja ne tuotantovoimat, jotka siihen tarvitaan, mutta se luo samalla myös lukuisista ja sorretuista työläisistä koostuvan yhteiskuntaluokan, joka yhä enemmän pakottuu ottamaan tämän rikkauden ja tuotantovoimat ja käyttämään niitä koko yhteiskunnan eikä kuten nykyään yksinoikeutetun luokan hyväksi.

*Kirjoittanut Engels maaliskuun 2.
ja 13. päivän välisenä aikana 1868
Julkaistu »Demokratisches Wochenblattissa» n:o 12 ja 13, 21. ja 28. maaliskuuta 1868*

*Valitut lehdet
holmassa osassa,
2. osa, s. 128—133*

* Marx on täsmentänyt tätä väitettä Pääoman 1. osan auktorisoidussa ranskannoksessa. *Toim.*

** Ks. *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 579. *Toim.*

Friedrich Engels

»THE FORTNIGHTLY REVIEW' LLE»

KIRJOITETTU

ARVOSTELU KARL MARXIN

»PÄÄOMAN» ENSIMMÄISESTÄ

OSASTA¹²²

Karl Marx »Pääomasta»*

Rahankiertotutkimuksissaan herra Thomas Tooke viittaa siihen tosiasiaan, että pääomana toimiessaan raha palautuu takaisin lähtökohtaansa, kun sitä vastoin pelkästään kiertokulkuvälineenä toimivan rahan laita ei ole siten.¹²³ Tämä eroavuus (minkä muuten sir James Steuart on todennut paljon aikaisemmin) on vain yhtenä renkaana todistelussa, jolla herra Tooke vastustaa »currencyn» kannattajia ja heidän väitteitään paperirahan liikkeeseenlaskun vaikutuksesta tavaranhintoihin.¹²⁴ Sitä vastoin tekijämme ottaa tämän eroavuuden lähtökohdaksi tutkiessaan itse pääoman luonnetta ja varsinkin kysymystä, miten raha, tämä itsenäinen arvon muoto, muuttuu pääomaksi.

Turgot sanoo kaikille liikemiehille olevan yhteistä sen, että he *ostavat myydäkseen*; heidän ostoksensa ovat ennakkoa, mikä palautuu heille jälleen myöhemmin.¹²⁵

Ostaminen myyntiä varten — sitä on todella liiketointa, jossa raha toimii pääomana ja joka edellyttää rahan palautumista lähtökohtaansa, erotukseksi *myynnistä ostamista varten*, jolloin raha on *tarpeen* vain toimiakseen kiertokulkuvälineenä. Ilmenee siis, että erilainen järjestys, jossa myynti- ja ostotoimet seuraavat toisiaan, panee rahan kiertämään kahdella eri tavalla.

* Das Kapital. Von Karl Marx. Erster Band. Hamburg, Meissner, 1867.

Näiden molempien prosessien havainnollistamiseksi tekijämme esittää seuraavat kaavat:

Myynti ostamista varten: tavara T vaihdetaan rahaan R , joka vaihdetaan edelleen toiseen tavaraan T , eli $T - R - T$.

Ostaminen myyntiä varten: raha vaihdetaan tavaraan ja tämä jälleen rahaan: $R - T - R$.

Kaava $T - R - T$ kuvaa yksinkertaista tavarankiertoa, jossa raha toimii kiertokulkuvälineenä, rahana. Tätä kaavaa on eritelty kyseisen teoksen ensimmäisessä luvussa,¹²⁶ joka sisältää uuden ja varsin selvän, tieteellisesti tavattoman mielenkiintoisen arvo- ja rahateorian, minkä jätämme tässä kuitenkin huomion ulkopuolelle, koska se on yleensä sivuseikka sen kannalta, mikä meistä on oleellista Marxin pääomaa koskevilla katsomuksilla.

Toisaalta kaava $R - T - R$ kuvaa sitä kiertokulkumuotoa, jossa raha muuttuu pääomaksi.

Myyntitarkoituksessa tapahtuva ostamisprosessi $R - T - R$ voidaan supistaa kaavaan $R - R$; se on epäsuorasti rahan vaihtamista rahaan. Olettakaamme, että ostan 1000 punnalla puuvillaa ja myyn sen 1100 punnasta; olen siis viime kädessä vaihtanut 1000 puntaa 1100 puntaan, rahan rahaan.

Sehän olisi järjetöntä, jos tämä prosessi olisi aina vain saman sijoittamani rahasumman palautumista. Mikäli kauppias, joka on sijoittanut 1000 puntaa, realisoi 1100, 1000 tai jopa vain 900 puntaa, hänen rahansa on kuitenkin suorittanut liikkeen, joka eroaa täysin kaavasta $T - R - T$, mikä merkitsee myymistä ostamista varten, jonkin tarpeettoman myymistä, jotta voitaisiin ostaa, mitä tarvitaan. Vertailkaamme näitä molempia kaavoja.

Jokaisessa prosessissa on kaksi vaihetta eli tointa, ja nämä kaksi tointa ovat kummassakin kaavassa samoja, mutta sittenkin näiden molempien prosessien välillä on suuri ero. Tapauksessa $T - R - T$ raha on vain välittäjänä; tavara, käyttöarvo, on lähtö- ja päätekohtana. Tapauksessa $R - T - R$ tavara on välirenkaana, kun sitä vastoin raha on alkuna ja loppuna. Tapauksessa $T - R - T$ raha tulee käytetyksi täydellisesti; tapauksessa $R - T - R$ se on vain sijoittamista, se täytyy saa-

da takaisin. Se palaa lähtökohtaansa, ja siinä onkin aistimin havaittava ero *kiertokulussa*, jonka raha suorittaa rahana ja jonka se suorittaa *pääomana*.

Ostamistarkoituksessa tapahtuvassa myyntiprosessissa $T - R - T$ raha voi palautua lähtökohtaansa vain koko prosessin toistumisen tietä, uuden tavaran myymisen tietä. Palautuminen ei siis riipu itse prosessista. Tapauksessa $R - T - R$ tämä palautuminen on välttämättömyys ja ennakkotarkoitus; ellei niin ole tapahtunut, silloin on tullut jokin este, ja prosessi jää keskeneräiseksi.

Myytäessä ostamista varten tarkoituksena on *käyttöarvon* saanti; ostettaessa myyntiä varten — *lisäarvon* saanti.

Kaavassa $T - R - T$ molemmat äärimmäiset jäsenet, taloustieteellistä sanontaa käyttäeksemme, ovat identtisiä. Molemmat ovat tavaraa ja lisäksi arvoltaan samansuuruisia, sillä koko arvoteoria edellyttää, että normaalisti vaihdetaan vain samanlaisia arvoja. Samalla nämä kaksi äärimmäistä jäsentä $T - T$ ovat laadullisesti erilaisia käyttöarvoja ja niitä vaihdetaankin juuri sen vuoksi. Prosessissa $R - T - R$ koko operaatio näyttää ensi silmäykseltä järjettömältä. Tuntuu mielettömältä, että 100 punttaa vaihdetaan 100 puntaan ja vieläpä kierteitse. Rahasumma voi erota toisesta rahasummasta vain suuruutensa puolesta. Sen tähden $R - T - R$ voi olla jossain määrin mielevää, jos sen äärimmäiset jäsenet ovat määrällisesti erilaisia. Kiertokulusta täytyy saada rahaa enemmän kuin siihen on heitetty. Puuvilla, joka on ostettu 1000 punnalla, myydään 1100 punnasta = 1000 punttaa + 100 punttaa. Tätä prosessia kuvastava kaava muuttuu siis kaavaksi $R - T - R'$, missä $R' = R + \Delta R$, R plus lisäkasvu. Tätä ΔR :ää, tätä lisäkasvua Marx sanoo *lisäarvoksi**. Alun perin sijoitettu arvo ei ainoastaan säily, vaan lisäksi kasvaa, se *suurentaa arvoaan*, ja *juuri tämä prosessi muuttaa rahan pääomaksi*.

Kiertokulkumuodossa $T - R - T$ voi tosin myös olla äärimmäisten jäsenten arvon eroavuutta, mutta sillä seikalla ei tässä ole kerrassaan mitään merkitystä; kaava

* »*Arvolla*» tarkoitetaan tässä aina *vaihtoarvoa*, milloin sitä ei ole tarkemmin määriteltä.

ei ole mieletön, vaikka molemmat äärimmäiset jäsenet ovat ekvivalentteja. Päinvastoin, siinä on kaavan normaalisuus.

$T - R - T$:n toistumista rajoittavat seikat, jotka ovat tyyten vaihtoprosessin ulkopuolella: kulutuksen tarpeet. $R - T - R$:ssä alku ja loppu ovat laadullisesti samoja, ja juuri sen vuoksi liike on tai voi olla loputon. Epäilemättä $R + \Delta R$ eroaa määrällisesti R :stä, mutta sittenkin se on vain rajallinen rahasumma. Kulutettuna se lakkaisi olemasta pääomaa, kiertokulusta poistettuna se jäisi pysyväisesti aarteeksi. Jos kerran oletetaan olevan arvon lisäämisen tarvetta, niin tämä tarve on olemassa yhtä hyvin R' :n kuin R :nkin osalta; pääoma on oleva alituisesti ja loputtomasti liikkeessä, koska sen tavoite on jokaisen yksityisen prosessin lopussa yhtä saavuttamattomissa kuin aikaisemminkin. Tämän loputtoman prosessin suorittaminen muuttaa rahanomistajan *kapitalistiksi*.

Kaava $R - T - R$ näyttää sopivan vain kauppapääomaan. Mutta teollisuuspääomakin on rahaa, joka vaihdettiin tavaraan ja sitten jälleen suurempaan rahaan. Epäilemättä tässä tapauksessa oston ja myynnin välillä on joitakin toimituksia, jotka suoritetaan varsinaisen kiertopiirin ulkopuolella. Ne eivät kuitenkaan muuta olemusta. Sama prosessi esiintyy toisaalta suppeamassa muodossaan korkoa kasvavassa pääomassa. Tällöin kaava kutistuu $R - R'$:ksi, arvoksi, joka on niin sanoakseni itseään suurempi.

Mistähän tuo R :n lisäkasvu, tuo lisäarvo johtuu? Aikaisemmat tavaran luonnetta, arvoa, rahaa ja kiertokulkua koskevat tutkimuksemme eivät ainoastaan ole selittämättä tätä kysymystä, vaan vieläpä näyttävät osoittavan mahdottomaksi jokaisen kiertokulkumuodon, joka johtaa jonkin sellaisen kuin lisäarvon syntymiseen. Tavarankierron ($T - R - T$) ja pääomana toimivan rahan kierron ($R - T - R$) välinen ero näyttää olevan vain prosessin järjestyksen muuttumisessa. Miten tämä järjestyksen muuttuminen voi saada aikaan niin ihmeellisen tuloksen?

Enemmänkin: tämä järjestyksen muuttuminen koskee vain *yhtä* kolmesta prosessin osapuolesta. Kapitalistina

ostan tavaran *A*:lta ja myyn jälleen *B*:lle. *A* ja *B* esiintyvät vain myyjänä ja ostajana. Ostaessani *A*:lta olen vain rahanomistaja ja myydessäni *B*:lle vain tavaranomistaja. Näissä liiketoimissa en esiinny kuitenkaan kapitalistina enkä edusta mitään, mikä on *enemmän* kuin raha tai tavara. *A*:n osalta liiketoimi alkoi myynnistä, *B*:n osalta ostosta. Joskin minun kannaltani järjestys kaavassa $T - R - T$ on muuttunut, niin siten ei ole laita heidän kannaltaan katsoen. Sitä paitsi mikään ei estä *A*:ta myymästä tavaraansa *B*:lle ilman minun välitystäni, ja silloin ei ole odotettavissa mitään lisäarvoa.

Olettakaamme *A*:n ja *B*:n ostavan välittömästi toisiltaan sitä, mitä he tarvitsevat. Kumpikin saattaa hyötyä käyttöarvosta puheen ollen. Vieläpä *A* voi tuottaa erikoistavaraansa enemmän kuin *B* voisi samassa ajassa tuottaa ja vice versa*, kumpikin olisi tällöin hyötynyt. Vaihtoarvon laita on kuitenkin toisin. Tässä tapauksessa tulevat vaihdetuiksi samanlaiset arvomäärät, olkoon raha välittäjänä tai älköön.

Tarkasteltaessa asiaa abstraktisesti, ts. jätettäessä huomion ulkopuolelle kaikki seikat, jotka eivät johdu yksinkertaisen tavaranvaihdon sisäisistä laeista, tässä yksinkertaisessa kierrossa tapahtuu paitsi käyttöarvon korvautuminen toisella käyttöarvolla ainoastaan tavaran muodon vaihdos. Tavaranomistajalle jää *sama* vaihtoarvo, sama määrä esineellistynyttä yhteiskunnallista työtä, olkoon tämä muodoltaan itse tätä tavaraa tai rahaa, josta tavara on myyty, taikka rahalla ostettua toisenlaista tavaraa. Tämä muodonvaihdos muuttaa arvon määrää yhtä vähän kuin viiden punnan setelin vaihtaminen viiteen sovereigniin. Sikäli kun on kysymys vain vaihtoarvon *muodon* vaihdoksesta, vaihdetuksi täytyy tulla vasta-arvojen ainakin siinä tapauksessa, että tämä prosessi tapahtuu aidossa muodossaan ja normaalioloissa. Tavarat *voidaan* myydä hintaan, joka on niiden arvoa korkeampi tai alempi, mutta vain rikkomalla tavaranvaihdon lakia. Sen vuoksi tavaranvaihto ei ole aidossa ja normaalissa muodossaan mikään lisäarvon luomiskeino. Sen vuoksi

* — päinvastoin. *Toim.*

erehtyvätkin kaikki taloustieteilijät, jotka yrittävät johdattaa lisäarvon tavaravaihdosta, kuten esim. B. Con-dillac.

Olettakaamme kuitenkin, että prosessi tapahtuu epänormaaleissa oloissa ja että vaihdetaan ei-vasta-arvoja. Olettakaamme, että esim. jokainen kauppias myy tavaransa hintaan, mikä on 10 % korkeampi niiden arvoa. *Caeteris paribus** jokainen menettää ostajana jälleen sen, minkä hän on voittanut myyjänä. Kävisi samoin kuin jos rahan arvo olisi laskenut 10 prosenttia. Päinvas-taisesti, mutta samoin tuloksin kävisi, jos kaikki ostajat ostaisivat tavaransa hintaan, mikä on 10 % alempi niiden arvoa. Emme pääse hitustakaan lähemmäksi ratkaisua, jos oletamme, että jokainen tavaranomistaja myy tuottajana tavaransa niiden arvoa kalliimpaan hintaan ja kuluttajana ostaa ne niiden arvoa korkeampaan hintaan.

Ne jotka puolustavat harhaluuloa, että lisäarvo muodostuu tavaroiden nominellista hinnanlisäyksestä, olettavat aina olevan luokan, joka ostaa eikä koskaan myy mitään, kuluttaa eikä tuota mitään. Tutkimuksemme tässä vaiheessa sellaisen luokan olemassaolo on vielä selvittämättä. Olettakaamme kuitenkin sen olevan olemassa. Mistä tämä luokka saa rahaa voidakseen ostaa? Ilmeisesti tavarantuottajilta jonkin oikeus- tai väkivalta-perusteen nojalla ilman vaihtoa. Tavaroiden myyminen sellaiselle luokalle niiden arvoa korkeampaan hintaan ei merkitse muuta kuin ilmaiseksi luovutetun rahan osittaista takaisinpaluuta. Näin petkuttamalla kaupankäynnissä roomalaisia Vähän-Aasian kaupungit palauttivat osan rahoistaan, jotka ne olivat maksaneet roomalaisille pakkoverona, mutta sittenkin nämä kaupungit vetivät lyhyemmän korren. Tämäkään ei siis ole lisäarvon luomiskeino.

Ottakaamme petkutustapaus. *A* myy *B*:lle 40 punnan arvosta viiniä saaden vastikkeeksi rukiita 50 punnan arvosta. *A* on voittanut 10 punttaa ja *B* on menettänyt 10 punttaa, mutta kummallakin on yhteensä edelleenkin

* — Muiden ehtojen ollessa samoja. *Toim.*

vain 90 punttaa. Arvoa on siirretty, vaan ei ole luotu. Minkään maan koko kapitalistiluokka ei voi lisätä rikkauttaan keskinäisen petkutuksen tietä.

Näin ollen vasta-arvoja vaihdettaessa ei synny lisäarvoa eikä myöskään ei-vasta-arvoja vaihdettaessa synny lisäarvoa. Tavarankierto ei luo uutta arvoa. Siinä syy, jonka vuoksi molemmat vanhimmat ja yleisimmät pääoman muodot, kauppapääoma ja korkoa tuottava pääoma, on jätetty tässä kokonaan huomioon ottamatta. Sen selittämiseen, ettei näiden molempien pääoman muotojen saama lisäarvo ole pelkän petkutuksen tulos, tarvitaan joukko välirenkaita, jotka tutkimuksen tässä vaiheessa vielä puuttuvat. Tulemme myöhemmin näkemään, että molemmat ovat vain johdannaismuotoja, ja myös toteamaan, miksi ne molemmat historiallisesti ilmaantuvat kauan ennen nykyaikaista pääomaa.

Lisäarvo ei siis voi olla lähtöisin tavarankierrosta. Voiko se kuitenkin olla lähtöisin sen ulkopuolelta? Tavarankierron ulkopuolella tavaranomistaja on pelkästään tavarantuottaja, ja tavarantuotteen arvon määrää siihen sisältyvän, tiettyjen yhteiskunnallisten lakien mukaisesti mitattavan työn paljous. Tämä arvo ilmaistaan rahoissa lasketuna sanokaamme 10 punnan suuruisena hintana. Tämä 10 punnan suuruisen hinta ei ole samalla 11 punnan suuruisen hinta; tavaraan sisältyvä työ luo arvon, mutta ei kuitenkaan itsestään kasvavaa arvoa; se voi lisätä uutta arvoa olemassaolevaan arvoon vain lisäämällä siihen uutta työtä. Miten tavaranomistaja voisi sitten kiertokulun ulkopuolella ja olematta kosketuksissa muihin tavaranomistajiin tuottaa lisäarvoa, ts. muuttaa tavarantai rahan pääomaksi?

»Pääoma ei siis voi syntyä kiertokulusta ja yhtä vähän voi se olla syntymättä kiertokulusta. Sen täytyy syntyä samalla kertaa siinä ja ei siinä. Rahan muuttuminen pääomaksi on siis selvitettävä tavarantavaihdon sisäisten lakien pohjalla, niin että *lähtökohtana on vastikkeiden vaihto*. Vielä vain kapitalistin toukkana olevan tavaranomistajamme täytyy ostaa tavarat niiden arvosta, myydä ne niiden arvosta, ja kuitenkin prosessin lopussa saada enemmän arvoa kuin hän on siihen sijoittanut. Hänen perhoseksi kehittymisensä täytyy tapahtua kiertokulun

piirissä ja samalla *ei*-kiertokulun piirissä. Nämä ovat ongelman edellytykset. *Hic Rhodus, hic salta!**)**

Ja nyt ratkaisu:

»Se rahan arvonmuutos, jossa sen pitää muuttua pääomaksi, ei voi tapahtua itse rahassa. Ostovälineenä ja maksuvälineenä se *realisoi* vain sen tavarann hinnan, joka sillä ostetaan tai maksetaan. Jos se taas pysyy entisenään säilyttäen oman muotonsa, niin se ikään kuin jähmettyy muuttumattoman arvosuureen kivettymäksi. Samaten muutos ei voi johtua toisesta kiertokulun toimituksesta, tavarann jälleenmyynnistä, sillä tämä toimitus ainoastaan muuttaa tavarann luontaismuodosta takaisin rahamuotoon. *Muutoksen täytyy siis tapahtua siinä tavarassa*, joka ostetaan ensimmäisessä toimituksessa $R - T$, mutta ei sen arvossa, sillä tässä suoritetaan vastikkeiden vaihto, tavarasta maksetaan sen arvon mukaan. *Muutos voi siis johtua vain tavarann käyttöarvosta sellaisenaan, ts. sen käytöstä*. Saadakseenn arvoa jonkin tavarann käyttämisestä rahanomistajamme pitäisi onnistua kiertokulun piirissä, markkinoilla, keksimään tavarann, jonka käyttöarvolla itsellään olisi se omituinen ominaisuus, että se olisi arvonlähteenä, jonka todellinen käyttäminen siis olisi työn esineellistyttämistä, ja niin muodoin arvon luomista. Ja rahanomistaja löytääkin markkinoilla sellaisen erikoisen tavarann — työkyvyn eli *työvoiman*.

Työvoimalla eli työkyvyllä tarkoitamme kaikkia niitä ruumiillisia ja henkisiä kykyjä yhteensä, jotka ihmisellä on ruumiillisessa olemuksessaan, elävässä persoonallisuudessaan ja jotka hän panee liikkeelle joka kerta kun hän tuottaa jonkinlaisia käyttöarvoja.

Jotta rahanomistaja löytäisi työvoiman tavarana markkinoilla, pitää erinäisten ehtojen olla täytettyjä. Tavarannvaihto ei sinänsä sisällä muita riippuvaisuussuhteita kuin sen omasta luonnosta johtuvia. Tällä edellytyksellä työvoima voi esiintyä tavarana markkinoilla ainoastaan silloin ja sikäli kuin sen oma omistaja, henkilö, jonka työvoimaa se on, pitää sitä kaupan tai myy sitä tavarana. Jotta sen omistaja myisi sitä tavarana, hänen täytyy

* — Tässä on Rhodos, hyppää tässä! *Toim.*

** — *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 158. *Toim.*

hallita sitä, siis olla työkykynsä, oman henkilöllisyytensä, vapaa omistaja. Ilän ja rahanomistaja kohtaavat toisensa markkinoilla ja asettuvat keskinäisiin suhteisiin yhdenvertaisina tavaranomistajina, vain sillä erotuksella, että toinen on ostaja, toinen myyjä. Tämän suhteen jatkuminen edellyttää, että työvoiman omistaja myy työvoimansa vain määrääjäksi, sillä jos hän myy sen summakaupalla, kerta kaikkiaan, niin hän myy itsensä, muuttaa itsensä vapaasta orjaksi, tavaranomistajasta tavaraksi.

Toinen olennainen ehto, jotta rahanomistaja löytäisi työvoiman tavarana markkinoilta, on se, että työvoiman omistajalla ei olisi mahdollisuutta myydä tavaroita, joihin hänen työnsä on esineellistynyt, ja että hän olisi päinvastoin pakotettu pitämään tavarana ja kauppamaan itse työvoimaansa, jota on vain hänen elävässä ruumiissaan.

Jotta joku voisi myydä tavaroita, jotka eivät ole hänen työvoimaansa, hänellä täytyy luonnollisesti olla tuotantovälineitä, esim. raaka-aineita, työkaluja jne. Hän ei voi tehdä kenkiä ilman nahkaa. Hän tarvitsee sitä paitsi elintarvikkeita. Kukaan ei voi elää tulevaisuuden tuotteista eikä siis myöskään käyttöarvoista, joiden tuottaminen ei vielä ole päättynyt; ja samoin kuin maailmannäyttämölle ilmestymisensä ensimmäisenä päivänä ihmisen täytyy vieläkin joka päivä kuluttaa ennen kuin ja sillä aikaa kun hän tuottaa. Jos tuotteet tuotetaan *tavaroina*, ne täytyy myydä *sitten* kun ne on tuotettu, ja ne voivat tyydyttää tuottajan tarpeita vasta myymisen jälkeen. Tuotantoajan lisäksi tulee myymiseen tarvittava aika.

Voidakseen muuttaa rahansa pääomaksi rahanomistajan on siis löydettävä tavaramarkkinoilta *vapaa työläinen*, vapaa kahdessa mielessä: työläinen vapaana henkilönä hallitsee työvoimaansa tavarana eikä hänellä toisaalta ole myytävänä mitään muuta tavaraa, on vapaa kuin taivaan lintu, vapaa kaikista työvoimansa realisoimiseen välttämättömistä esineistä.

Kysymys, miksi tämä vapaa työläinen kohtaa rahanomistajan tavarana kiertokulkupiirissä, ei kiinnostaa rahanomistajaa, joka työmarkkinoissa näkee tavaramarkkinoi-

den erikoisen osaston. Ja toistaiseksi se kiinnostaa yhtä vähän meitäkin. Teoriassa me pidämme kiinni todellisesta asiain-tilasta, samoin kuin rahanomistaja käytännössä. Yksi seikka on kuitenkin selvä. Luonto ei synnyttä yhtäällä rahan- ja tavaranomistajia ja toisaalla pelkästään työvoiman omistajia. Tämä suhde ei ole luonnonhistoriallinen ja yhtä vähän on se yhteiskunnallinen suhde, joka olisi yhteinen kaikille historiallisille ajanjaksoille. Ilmeisesti se itse on edelläkäyneen historiallisen kehityksen tulos, monien taloudellisten mullistusten tuote, sen seuraus, että kokonainen sarja yhteiskunnallisen tuotannon vanhempia muodostumia on hävinnyt.

Niillä taloudellisilla kategorioilla, joita olemme tarkastelleet aikaisemmin, on myös historiallinen jälkensä. Tuotteen tavaraksi tulemiseen vaaditaan tiettyjä historiallisia edellytyksiä. Jotta tuote tulisi tavaraksi, sitä ei saa tuottaa välittömästi tuottajan tarpeiden tyydyttämiseksi. Jos olisimme edelleen tutkineet, millä ehdoilla kaikki tai vaikkapa vain suurin osa tuotteista saa tavaran muodon, niin olisi käynyt selville, että tämä tapahtuu vain aivan erityisen, *kapitalistisen* tuotantotavan vallitessa. Sellainen tutkimus oli kuitenkin liian kaukana tavaran erittelystä. Tavarantuotantoa ja tavaran kiertokulkua voi olla olemassa huolimatta siitä, ettei suurin osa tuotteista — ne kun on tarkoitettu välittömästi omiksi tarpeiksi — muutu tavaraksi ja ettei vaihtoarvo läheskään hallitse yhteiskunnallista tuotantoprosessia tämän kaikessa laajuudessa ja syvyydessä.

Jos tarkastelemme rahaa, niin huomaamme, että raha edellyttää tiettyä tavaranvaihdon kehitysastetta. Eri rahamuodot, pelkkä tavaravastike, kiertokulkuväline, maksuväline, aarre ja maailmanraha, viittaavat aina toisen tai toisen tehtävän erilaisen laajuuden ja suhteellisuuden tärkeyden mukaan yhteiskunnallisen tuotannon hyvin erilaisiin asteisiin. Mutta niin kuin kokemus on osoittanut, suhteellisen heikosti kehittynyt tavaran kiertokulku riittää kuitenkin kaikkien näiden muotojen syntymiseen. Toisin on pääoman laita. Sen historiallisena olemassaoloeltona ei suinkaan ole yksistään se, että on olemassa tavaran ja rahan kiertokulku. Pääomaa syntyy vain siellä, missä tuotantovälineiden ja elinhyödykkeiden

omistaja kohtaa markkinoilla vapaan työläisen työvoimansa myyjänä, ja jo tämä yksi historiallinen edellytys käsittää kokonaisen maailmanhistorian. Pääoma ilmentää siis jo aivan syntymästään alkaen yhteiskunnallisen tuotannon uutta aikakautta.»*

Tarkastelkaamme nyt tätä omalaatuista tavaraa, työvoimaa. Sillä on samoin kuin kaikilla muillakin tavaroilla vaihtoarvoa. Sen kuten kaikkien muidenkin tavaroiden arvon määrää sen tuottamiseen, siis myös uusintamiseen tarvittava työaika. Työvoiman arvo on sama kuin niiden elämäntarvikkeiden arvo, jotka tarvitaan työvoiman omistajan pitämiseen normaalityökunnossa. Nämä elämäntarvikkeet määräytyvät ilmaston ja muiden luonnonolojen samoin kuin kunkin maan historiallisesti muodostuneen elintason mukaisesti. Ne vaihtelevat, mutta vastaavat tietyn maan ja tietyn aikakauden oloja. Lisäksi niihin sisältyvät loppuun kulutettujen työläisten täydennysmiesten, ts. heidän lastensa elämäntarvikkeet, jotta tämä omalaatuinen tavaranomistajalaji voisi ikuistaa itsensä. Niihin sisältyvät päälle päätteeksi laatutyön osalta koulutuskustannukset.

Työvoiman arvon alimpana rajana on fyysisesti välttämättömien elämäntarvikkeiden arvo. Jos työvoiman hinta alenee tähän minimiin, se alenee silloin alle työvoiman arvon, sillä viimeksi mainittu edellyttää normaali-laatuista eikä alikuntoista työvoimaa.

Työn luonteesta seuraa, että työvoimaa käytetään vasta *sitten*, kun se on myyty, ja kaikissa kapitalistisen tuotantotavan maissa työstä maksetaan sen jälkeen, kun se on suoritettu. Työläinen antaa siis kaikkialla luottoa kapitalistille. Tämän työläisen kapitalistille myöntämän luoton käytännöllisistä seurauksista Marx esittää muutamia mielenkiintoisia esimerkkejä parlamentin asiakirjoista; näiden esimerkkien osalta kehotamme tutustumaan itse kirjaan.

Työvoimaa kuluttaessaan sen ostaja tuottaa samalla tavaroita ja lisäarvoa; sen tarkastelemiseksi meidän täytyy jättää kiertokulun piiri ja siirtyä tuotannon piiriin.

Tällöin toteamme heti, että työprosessi on luonteel-

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 158—161. *Toim.*

taan kaksinainen. Se on toisaalta yksinkertainen käyttöarvojen valmistamisprosessi; sellaisena se on ja sen täytyy olla mahdollista kaikissa yhteiskunnan olemassaolomuodoissa; toisaalta tämä prosessi tapahtuu, kuten edellä on mainittu, spesifisissä kapitalistisen tuotannon oloissa. Meidän onkin nyt tarkasteltava sitä.

Kapitalistisella pohjalla tapahtuvassa työprosessissa on kaksi erikoisuutta. Ensimmäkin työläinen tekee työtä kapitalistin valvonnan alaisena ja kapitalisti pitää silmällä, ettei mitään tuhlaata suotta ja ettei mihinkään yksityiseen tuotteeseen käytetä työtä enemmän kuin on yhteiskunnallisesti välttämätöntä. Toiseksi tuote on kapitalistin omaisuutta, sillä itse prosessi tapahtuu kahden hänelle kuuluvan olion, työvoiman ja työvälineiden, kesken.

Kapitalisti on kiinnostunut käyttöarvosta vain sikäli kuin tämä on vaihtoarvon ja ennen muuta lisäarvon ruumiillistuma. Hänen tarkoituksenaan on tuottaa tavaraa, jonka arvo on suurempi kuin tavaran tuottamiseen sijoitettujen arvojen summa. Miten se voi tapahtua?

Ottakaamme mielivaltaisesti jokin tavara, esim. puuvillalanka, ja eritelkäämme siinä esineellistynyttä työ määrää. Olettakaamme 10 lankanaulan valmistamiseen tarvittavan 10 naulaa puuvillaa 10 šillingin arvosta (jätteet jätämme tällöin huomion ulkopuolelle). Lisäksi tarvitaan tiettyjä työvälineitä: höyrykone, karstauskone ja muita koneita, hiiltä, voiteluaineita jne. Merkitkäämme ne kaikki yksinkertaistamisen vuoksi »värttinöiksi» ja olettakaamme, että kuluminen, hiili yms., mitä tarvitaan 10 lankanaulan kehräämiseen, on 2 šillinkiä. Siten meillä on 10 šillingin arvosta puuvillaa ja 2 šillingin arvosta värttinöitä = 12 šillinkiä. Jos 12 šillinkiä merkitsee 24 työtunnin eli kahden työpäivän tuotetta, silloin puuvilla ja värttinät lankana objektivoivat kahden työpäivän työtä. Kuinka suuren lisän antaa kehruu?

Olettakaamme, että työvoiman arvo per diem* on 3 šillinkiä ja että nämä kolme šillinkiä merkitsevät kuuden tunnin työtä. Olettakaamme edelleen, että työläinen tarvitsee kuusi tuntia 10 lankanaulan kehräämiseen.

*— päivää kohti. *Toim.*

Siinä tapauksessa tuotteeseen tulee työn kautta lisättyä 3 šillinkiä; 10 lankanaulan arvo on 15 šillinkiä eli šillinki ja 6 pennyä naulaa kohti.

Tämä prosessi on varsin yksinkertainen, mutta siitä ei koidu mitään lisäarvoa. Eikä voikaan koitua, sillä asianlaita ei ole yhtä yksinkertainen kapitalistisessa tuotannossa.

»Katsokaammepa lähemmin. Työvoiman päiväarvo oli 3 šillinkiä, koska siinä esineellistyy $\frac{1}{2}$ työpäivää, ts. koska työvoiman tuottamiseen joka päivä tarvittavat elinhyödykkeet maksavat puoli työpäivää. Mutta aikaisempi työ, joka sisältyy työvoimaan, ja elävä työ, jonka tämä työvoima voi suorittaa, sen päivittäiset ylläpito-kustannukset ja sen päivittäinen käyttäminen ovat kaksi aivan eri suuretta. Edellinen määrää sen vaihtoarvon, jälkimmäinen on sen käyttöarvo. Se että tarvitaan puoli työpäivää pitämään hengissä työmiestä 24 tuntia, ei suinkaan estä häntä tekemästä työtä *koko* päivää. Työvoiman arvo ja työvoiman kulutusprosessissa luotu arvo ovat siis kaksi eri suuretta. Tämä arvon erotus oli kapitalistilla mielessään, kun hän osti työvoiman. Sen hyödyllinen ominaisuus valmistaa lankaa tai kenkiä oli ainoastaan *conditio sine qua non**, koska työtä on käytettävä hyödyllisessä muodossa, jotta se synnyttäisi arvoa. Mutta ratkaiseva merkitys oli tämän tavaran erikoisella käyttöarvolla, sen ominaisuudella olla arvon lähteenä ja sitä paitsi suuremman arvon kuin mitä sillä itsellään on. Tämä on se erikoinen palvelus, jota kapitalisti siltä odottaa. Ja hän menettelee tässä tavaranvaihdon ikuisten lakien mukaisesti. Työvoiman myyjä, samoin kuin kaiken muunkin tavaran myyjä, realisoi todellakin työvoiman vaihtoarvon ja luovuttaa sen käyttöarvon. Hän ei voi saada toista antamatta pois toista. Työvoiman käyttöarvo, itse työ, on yhtä vähän myyjän omaisuutta kuin myydyn öljyn käyttöarvo on öljykauppiaan. Rahanomistaja on maksanut työvoiman päiväarvon; työvoiman käyttäminen yhden päivän aikana, päivän pituinen työ kuuluu siis hänelle. Se seikka, että työvoiman päivittäinen ylläpito maksaa vain puoli päivää, vaikka työvoima

* — välttämätön ehto. *Toim.*

voi vaikuttaa, työskennellä koko päivän, että siis se arvo, jonka työvoiman käyttäminen yhden päivän aikana luo ja joka on kaksi kertaa niin suuri kuin sen oma päivänarvo, on vain ostajan erikoinen onni, mutta ei suinkaan mikään vääryys myyjää kohtaan.

Työläinen tekee siis työtä 12 tuntia, kehrää 20 naulaa lankaa, mikä edustaa 20 šillingin arvosta puuvillaa, 4 šillingin arvosta värttinöitä jne., ja hänen työnsä maksaa 3 šillinkiä, yhteensä 27 šillinkiä. Jos 10 naulaa puuvillaa on imenyt itseensä 6 työtuntia, niin 20 naulaa puuvillaa on imenyt itseensä 12 työtuntia, mikä on yhtä kuin 6 šillinkiä. 20 naulassa lankaa on nyt aineellistettuna 5 työpäivää: 4 kulutetussa puuvilla- ja värttinämäärässä, 1:n on puuvilla imenyt itseensä kehruuprosessin aikana. Mutta 5 työpäivän kultailmaisuus on 30 šillinkiä eli 1 punta 10 šillinkiä. Tämä on siis 20 lankanaulan hinta. Naula lankaa maksaa kuten ennenkin 1 šillinki 6 pennyä. Mutta prosessiin pantujen tavaroiden arvosumma oli 27 šillinkiä. Langan arvo on 30 šillinkiä. Tuotteen arvo on noussut 1/9 suuremmaksi kuin sen tuottamiseen ennakoita pantu arvo. Niin 27 š on muuttunut 30š:ksi. Ne ovat synnyttäneet 3 š:n lisäarvon. Taidonnäyte on vihdoin onnistunut. Raha on muuttunut pääomaksi.

Ongelman kaikki ehdot on ratkaistu eikä tavaravaihdon lakeja ole millään tavoin rikottu. Vastike vaihdettiin vastikkeeseen. Ostajana kapitalisti maksoi kaikista tavaroista, puuvillasta, värttinämäärästä ja työvoimasta niiden arvon. Hän teki sitten sen, minkä jokainen muukin tavaranoستaja tekee, hän kulutti niiden käyttöarvon. Työvoiman kulutusprosessi, joka samalla oli tavarantoitanto-prosessi, antoi tuotteeksi 20 naulaa lankaa, jonka arvo on 30 šillinkiä. Kapitalisti palaa nyt markkinoille, mistä aikaisemmin oli ostanut tavaroita, ja myy tavarantoit. Hän myy naulan lankaa 1 šillingistä 6 pennystä, ei rahtuistakaan yli tai alle sen arvon. Ja kuitenkin hän saa kiertokulusta 3 šillinkiä enemmän kuin hän siihen alkuaan pani. Koko tämä tapahtuma, hänen rahansa muuttuminen pääomaksi, kehittyi kiertokulun piirissä *eikä* kuitenkaan tapahdu siinä. Se tapahtuu kiertokulun välityksellä, koska sen ehtona on työvoiman ostaminen tavaramarkkinoilta. Se ei tapahdu kiertokulussa, sillä

kiertokulku on vain johdattajana arvonlisäysprosessiin, joka tapahtuu tuotannon piirissä. Ja niin on nyt 'tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles'*.»**

Lisäarvon tuottamistavan toteamisesta Marx siirtyy lisäarvon erittelyyn. Edellä esitetystä ilmenee, että lisäarvon tuotantoon osallistuu suoranaisesti vain osa tuotannolliseen yritykseen sijoitetusta pääomasta, ja sinä on työvoiman ostamiseen käytetty pääoma. Vain tämä osa tuottaa uutta arvoa; koneisiin, raaka-aineisiin, hiiheen yms. sijoitettu pääoma tulee tosin jälleen näkyviin pro tanto*** tuotteen arvossa, se säilyy ja uusiintuu, mutta siitä ei voi muodostua mitään lisäarvoa. Tämä saa Marxin ehdottamaan pääoman uudenlaista jaottelua: *pysyvään* pääomaan, joka vain uusinnetaan — koneisiin, raaka-aineisiin ja kaikkiin muihin työprosessissa tarvittaviin välineisiin sijoitettuun pääoman osaan — ja *vaihtelevaan* pääomaan, jota ei ainoastaan uusinneta, vaan joka on samalla suoranainen lisäarvon lähde — työvoiman ostoon, palkkoihin sijoitettuun osaan. Tästä selviää, että pysyvä pääoma ei osallistu suoranaisesti lisäarvon tuotantoon niin välttämätön kuin se sitä varten lieneekin; ja sitä paitsi jollekin tuotannonalalle sijoitetulla pysyvän pääoman määrällä ei ole vähäisintäkään vaikutusta tällä alalla tuotetun lisäarvon määrään.**** Sen vuoksi pysyvä pääoma ei voi tulla otetuksi huomioon määriteltäessä lisäarvon *suhdelukua*. Tämä voidaan määrittää vain vertaamalla lisäarvon suuruutta sen pääoman suuruuteen, joka osallistuu suoranaisesti lisäarvon muodostamiseen, ts. *vaihtelevan* pääoman suuruuteen. Marx määrittelee sen vuoksi lisäarvon suhdetuvun yksinomaan lisäarvon suhteeksi vaihtelevaan pääomaan: jos työn hinta päivältä on 3 šillinkiä ja päivässä luotu lisäarvo on samoin 3 šillinkiä, niin lisäarvon suhdeluku on 100 %. Esimerkkinä siitä millaiseen kuriositeettiin voidaan päätyä, kun pysyvä pääoma katsotaan tavan mu-

* — »kaikki parhaiten mahdollisimman parhaassa maailmassa» (*Voltaire*. *Candide, ou l'optimisme*). *Toim.*

** *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 182—183. *Toim.*

*** — vastaavan suuruisena. *Toim.*

**** Meidän on huomautettava tässä, ettei *lisäarvo* ole suinkaan sama kuin *voitto*.

kaisesti aktiiviseksi tekijäksi lisäarvon tuotannossa, voi olla herra N. W. Senior, »kun tämä taloustieteen tuntemuksestaan ja kauniista tyylistään kuuluisa Oxfordin professori kutsuttiin Manchesteriin oppimaan (puuvillankehräajiltä) kansantaloustiedettä sen sijaan, että opettaisi sitä Oxfordissa.»*

Työaikaa, jonka kuluessa työläinen uusintaa työvoimansa arvon, Marx sanoo »välttämättömäksi työksi»; sen ylittävää työaikaa, jonka kuluessa tuotetaan lisäarvo, hän sanoo »lisätyöksi». Välttämätön työ ja lisätyö muodostavat yhdessä »työpäivän».

Työpäivään sisältyy välttämätön työaika; millään taloudellisilla laeilla ei ole kuitenkaan säädetty lisätyöhön käytettävää aikaa, joka voi tietyissä puitteissa olla pitempi tai lyhempi. Tämä ei voi olla koskaan yhtä kuin nolla, sillä silloin katoaisi kiihoke, joka kannustaa kapitalistia käyttämään työtä. Samalla työpäivän yhteinen pituus ei voi fysiologisista syistä ylittää 24 tuntiin. Sanokaamme 6 ja 24 tunnin työpäivän välillä on kuitenkin monia väliasteita. Tavaravaihdon lait vaativat, ettei työpäivä olisi pitempi kuin on sopivaa työläisen normaalikulutuksen kannalta. Mutta mitä on normaali-kulutus? Montako tuntia työtä sopii sen kannalta tehdä päivässä? Tässä kohdassa kapitalistin ja työläisen mielipiteet eroavat suuresti toisistaan, ja kun ei mitään korkeampaa arvovaltaa ole, kysymys ratkaistaan *väkivalloin*. Työpäivän säännöstelyn historia on näistä rajoista käydyn taistelun historiaa. Sitä ovat käyneet keskenään kokonaiskapitalisti ja kokonaistyöläinen, kapitalistien luokka ja työväenluokka.

»Pääoma, kuten jo on huomautettu, ei ole keksinyt lisätyötä. Kaikkiialla, missä tuotantovälineet ovat yhteiskunnan jonkin osan yksinoikeutena, on työmiehen, olipa hän vapaa tai epävapaa, pitänyt lisätä ylläpidokseen välttämättömään työaikaan ylimääräistä työaikaa tuottaakseen elinhyödykkeet tuotantovälineiden omistajalle, olkoonpa tämä omistaja sitten! ateenalainen *καλός* *καγαθός*** , etruskilainen teokraatti, *civis romanus**** ,

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 208. *Toim.*

** — ylimys. *Toim.*

*** — Rooman kansalainen. *Toim.*

normannilainen paroni, amerikkalainen orjainomistaja, valakialainen pajari, uudenaikainen maalordi tai kapitalisti.»*

On kuitenkin selvää, että jokaisessa yhteiskuntamuodostumassa, jossa tuotteen käyttöarvolla on suurempi merkitys kuin vaihtoarvolla, lisätyön rajana on yhteiskunnan tarpeiden suppeampi tai laajempi piiri ja että näissä oloissa ei ole ehdotonta halua lisätyöhön sen itsensä vuoksi. Niinpä toteammekin, että antiikin aikoina lisätyötä oli raa'assa muodossaan, työläisen kuolemaan johtavana työnä, olemassa miltei yksinomaisesti kulta- ja hopeakaivoksissa, missä vaihtoarvoa tuotettiin omassa muodossaan, rahana.

»Mutta niin pian kuin kansat, joiden tuotanto vielä liikkuu orjatyön, verotyön yms. alhaisissa muodoissa, tulevat vedetyiksi maailmanmarkkinoille, jossa vallitsee kapitalistinen tuotantotapa ja jotka tekevät pääasialliseksi pyrkimykseksi tämän tuotannon tuotteiden myynnin ulkomaille, niin orjuuden, maaorjuuden ym. barbaarisen julmuuden kukkuraksi tulee ylityön sivistynyt julmuus. Siten Amerikan Yhdysvaltojen eteläisissä valtioissa neekerien työ säilytti lievästi patriarkallisen luonteen niin kauan kuin tuotannon tarkoituksena oli pääasiassa omien tarpeitten välitön tyydyttäminen. Mutta sitä mukaa kuin puuvillanvienti tuli noiden valtioiden pääharrastukseksi, neekerien rasittaminen liiallisella työllä ja paikka paikoin heidän elämänsä loppuunkuluttaminen seitsemässä työvuodessa tuli tekijäksi edeltäpäin lasketussa ja laskevassa järjestelmässä. Samoin oli myös verotyöjärjestelmän laita, esim. Tonavan ruhtinaskunnissa.»**

Tässä suhteessa vertaus kapitalistiseen tuotantoon on erittäin kiinnostava, koska verotyössä lisäarvolla on oma aistimin havaittava muotonsa.

»Olettakaamme, että työpäivässä on 6 tuntia välttämätöntä työtä ja 6 tuntia lisätyötä. Silloin vapaa työmies tekee kapitalistille viikossa 36 tuntia lisätyötä. Se on samaa kuin jos hän työskentelisi 3 päivää viikossa it-

* Ks. *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 218. *Toim.*

** *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 218—219. *Toim.*

seään ja 3 päivää viikossa ilmaiseksi kapitalistia varten. Mutta tämä ei ole näkyvässä. Lisätyö ja välttämätön työ sekaantuvat toisiinsa. Minä voin siis esittää saman suhteen esim. niin, että työmies työskentelee joka minuutissa 30 sekuntia itselleen ja 30 sekuntia kapitalistille jne. Toisin on *veropäivätyön* laita. Se välttämätön työ, jonka esim. valakialainen talonpoika suorittaa ylläpidokseen, on näet paikallisesti erotettu hänen lisätyöstään pajaria varten. Edellisen hän suorittaa omalla pellollaan, toisen herrastilalla. Molemmat työajan osat ovat siis itsenäisesti toistensa vieressä. *Veropäivätyön* muodossa lisätyö on tarkoin erotettu välttämättömästä työstä.»*

Meidän täytyy luopua siteeraamasta muita Tonavan ruhtinaskuntien nykyistä yhteiskuntahistoriaa koskevia mielenkiintoisia esimerkkejä, joilla Marx todistaa, että pajarit, joita Venäjä on tukenut interventiollaan, osaavat kiristää lisätyötä yhtä hyvin kuin joku yrittäjäkapitalisti *Règlement organique*,¹²⁷ jolla venäläinen kenraali Kiseļjov antoi pajareille miltei rajattoman vallan talonpoikien työhön, selittää kuitenkin myönteiseksi sen, minkä Englannin tehdaslait selittävät kielteiseksi.

»Nämä lait hillitsevät pääoman pyrkimystä työvoiman rajattomaan riistämiseen rajoittamalla työpäivää valtion pakkovallan kautta, jopa sellaisenkin valtion, jossa kapitalisti ja suurtilallinen hallitsevat. Lukuunottamatta päivä päivältä uhkaavammaksi paisuvaa työväenliikettä, tämän tehdastyön rajoittamisen saneli sama välttämättömyys, josta johtui guanon käyttäminen englantilaisilla pelloilla. Sama sokea saaliinhimo, joka yhtäällä oli ehdyttänyt maan, oli toisaalla alkanut jäytää kansallisen elinvoiman juuria. Säännöllisesti uudistuvat kulkutaudit puhuivat tässä yhtä selvää kieltä kuin aleneva sotilaskelpoisuus Saksassa ja Ranskassa.»**

Todistaakseen pääoman pyrkivän pidentämään työpäivää yli kaikkien järjestelmien rajojen Marx siteeraa yksityiskohtaisesti ammattitarkastajien selostuksia, lasten työtä tutkivien komissioiden selostuksia, yleistä

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 219. *Toim.*

** Sama, s. 221—222. *Toim.*

terveyden tilaa koskevia selostuksia ja muita parlamentin asiakirjoja ja tekee niistä seuraavat joltopäätökset:

»Mitä on työpäivä? Kuinka pitkä on se aika, minkä pääoma saa kuluttaa sitä työvoimaa, jonka päiväärvon se maksaa? Kuinka paljon työpäivää voidaan pidentää yli itse työvoiman uusintamiseen välttämättömän työajan? Olemme nähneet pääoman vastaavan näihin kysymyksiin: työpäivä on 24 täyttä tuntia vähennettynä ne muuttamat lepo hetket, joita ilman työvoima on ehdottomasti kykenemätön palvelemaan uudelleen. Ensiksikin on itsestään selvää, että työmies ei koko elämänsä aikana ole mitään muuta kuin työvoima, että siis kaikki hänen käytettävissä oleva aikansa on luonnostaan ja lain mukaan työaika, siis kokonaan pääoman omalle arvonlisäykselle kuuluvaa. Mutta rajattoman sokeassa kiihkoasaan, lisätyön sudennälässään, pääoma ei murra ainoastaan työpäivän siveellisiä, vaan myös sen puhtaasti fyysiset ääriajat. Pääoma ei kysy työvoiman elämän-pituutta. Se aiheuttaa itse työvoiman enneaikaisen uupumisen ja kuoleutumisen. Se pidentää työmiehen tuotantoaika tetyksi ajanjaksoksi lyhentämällä hänen elinaikaansa.»*

Eikö tämä ole itse pääoman etujen vastaista? Eikö pääoman pidä ajan oloon korvata tästä ylettömästä kulutuksesta johtuvia kuluja? Teoreettisesti se on ehkä niin. Käytännössä kuitenkin järjestynyt orjakauppa kohotti etelävaltioissa työvoiman kulutuksen seitsemässä vuodessa tunnustetuksi talouden periaatteeksi; käytännössä englantilainen kapitalisti luottaa saavansa työläisiä maaseutupiireistä.

»Kokemus osoittaa yleensä kapitalisteille, että tietä liikaväestöä on olemassa alituisesti, ts. liikaväestöä pääoman hetkelliseen arvonlisäämistarpeeseen verrattuna, joskin sen virran muodostavat kuihtuneet, pian loppuunelävät, nopeasti toisensa tieltään työntävät, niin sanoaksemme puolikypsinä poimitut ihmispolvet. Mutta toisaalta kokemus osoittaa ymmärtäväiselle tarkkailijalle, kuinka nopeasti ja syvästi kapitalistinen tuotanto, joka historiallisesti puhuen on vasta eilispäivän lapsi, on ehtinyt horjuttaa kansan elinvoimaa, kuinka teol-

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 242—244. *Toim.*

lisuusväestön rappautumista hidastuttaa vain se, että siihen alituisesti sulautuu maalta siirtyneitä, luonnollisissa oloissa eläneitä henkilöitä, ja kuinka maatyömiehetkin, huolimatta raikkaasta ilmasta ja heidän keskuudessaan niin kaikkivaltiaasta principle of natural (luonnollisen valinnan periaatteesta), joka sallii vain voimakkaimpien yksilöiden kehittymisen, alkavat jo menehtyä. Pääoman, jolla on niin »pätevät syyt» olla huomaamatta ympäröivän työläispolven kärsimyksiä, käytännöllistä liikuntaa määrää ihmiskunnan vastaisen turmeltumisen ja lopulta vastustamattoman vähenemisen mahdollisuus yhtä vähän ja yhtä paljon kuin maan mahdollinen putoaminen aurinkoon. Osakehuijauksissa jokainen tietää, että rajuilman kerran täytyy puhjeta, mutta jokainen toivoo, että se sattuu hänen lähimmäiseensä sen jälkeen, kun hän itse jo on korjannut kultasateen ja vienyt sen varmaan talteen. *Après moi le déluge!** on jokaisen kapitalistin ja jokaisen kapitalistisen kansan mielilause. Pääoma on sen vuoksi häikäilemättömän välinpitämätön työmiehen terveydestä ja elämänpituudesta siellä, missä yhteiskunta ei pakota sitä välittämään siitä. Yleisesti katsottuna tämä ei myöskään riipu yksityisen kapitalistin hyvästä tai pahasta tahdosta. Vapaa kilpailu saattaa kapitalistisen tuotannon sisäiset lait ulkonaisen pakkolain tavalla vaikuttamaan yksityiseen kapitalistiin.»**

Normaalityöpäivän säätäminen on tulos monisata-vuotisesta työnantajan ja työläisen välisestä taistelusta. On mielenkiintoista havaita tässä taistelussa kaksi vastakkaista virtausta. Alussa lakien tarkoituksena on pakkottaa työläiset tekemään kauemmin työtä; alkaen Edward III:n 23. hallitusvuonna (1349) annetusta ensimmäisestä työväenlaista aina 1700-luvulle saakka hallitsevat luokat eivät saaneet koskaan puristetuksi työläisestä täyttä työmäärää. Höyry- ja uudenaikaisten koneiden käytäntöönnotto muutti kuitenkin tilannetta. Naisten ja lasten työn käytäntöönnotto kaatoi niin nopeasti kaikki työajan perinteelliset raja-aidat, että 1800-luku alkoi sellaisella järjestelmällisellä ylityöllä, jollaiselle ei ole

* — Minun jälkeeni vedenpaisumus! *Toim.*

** *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 246—247. *Toim.*

vertaa maailmanhistoriassa ja joka jo 1802 pakotti lainsäädännön määräämään työaikarajoituksia. Marx selostaa perusteellisesti Englannin tehdaslainsäädäntöä aina vuoden 1867 tehdaslakiin saakka ja päättyy seuraaviin johtopäätöksiin:

1. Koneet ja höyryvoima johtavat ylityöhön ennen muuta niillä teollisuusaloilla, joilla niitä käytetään, ja lainsäädännöllisiä rajoituksia sovelletaan sen vuoksi ennen muuta näillä aloilla. Sittemmin toteamme tämän ylityöjärjestelmän levinneen miltei kaikille aloille, jopa sellaisillekin, joilla koneita ei käytetä lainkaan tai joilla tuotantotavat ovat jatkuvasti mitä alkeellisimpia (ks. Lasten työtä tutkivan komission selostuksia).

2. Naisten ja lasten työn tultua käytäntöön tehtaissa yksityinen »vapaa» työläinen kadotti kykynsä vastustaa pääoman hyökkäystä ja hänen täytyi alistua ehdoitta. Tämä pakotti hänet yhteiseen vastarintaan; alkoi luokan taistelu luokkaa vastaan, kokonaistyöläisen taistelu kokonaiskapitalistia vastaan.

Jos palaamme nyt kohtaan, missä oletimme »vapaan» ja »tasa-arvoisen» työläisemme tekevän sopimuksen kapitalistin kanssa, niin toteamme, että tuotantoprosessissa on tapahtunut paljon oleellisia muutoksia. Tämä sopimus ei ole työläisen puolelta mikään vapaa sopimus. Se osa päivästä, jonka ajaksi hän on vapaa myymään työvoimansa, on osa, jonka ajaksi hänen on pakko se myydä; ja vain työläisten joukkovastarinta pakottaa saattamaan voimaan valtionlain, joka estää heitä myymästä »vapaaehtoisen» sopimuksen tietä itseään ja lapsiaan kuolemaan ja orjuuteen. »'Luovuttamattomien ihmisoikeuksien' loisteluaan luettelon sijalle tulee lailla rajoitetun työpäivän vaatimaton Magna Charta.»*

Eriteltävänämme on nyt lähinnä lisäarvon *suhdeluku* ja tämän suhde koko tuotetun lisäarvon *määrään*. Tutkimuksessamme oletamme kuten tähänkin asti, että työvoiman arvo on tietty pysyvä suure.

Näin olettaessamme tuo suhdeluku merkitsee samalla koko lisäarvon määrää, jonka yksityinen työläinen luo-

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 276. *Toim.*

vuttaa tietyssä ajassa kapitalistille. Jos työvoimamme päiväärä on 3 šillingiä, jotka olennoisesti 6 työtuntia, ja lisäarvon suhdeluku on 100 %, niin 3 šillingin vaihteleva pääoma tuottaa päivittäin 3 šillingiä lisäarvoa eli työlläinen toimittaa päivittäin 6 tuntia lisätyötä.

Koska vaihteleva pääoma on kapitalistin samanaikaisesti käyttämän koko työvoiman arvon rahallinen ilmaus, niin työvoiman tuottaman lisäarvon määrä saadaan kertomalla vaihteleva pääoma lisäarvon suhdeluvulla, ts. sen määrää samanaikaisesti käytetyn työvoiman paljouden ja riistonasteen välinen suhde. Molemmat tekijät voivat muuttua, joten toisen pienenemisen voi korvata toisen suureneminen. Vaihteleva pääoma, joka tarvitaan 100 työlläisen käyttämiseen, ei tuota lisäarvon suhdeluvun ollessa 50 % (sanokaamme 3 tuntia lisätyötä päivittäin) enempää lisäarvoa kuin minkä tuottaa puolet tästä vaihtelevasta pääomasta, joka käyttää 50 työlläistä lisäarvon suhdeluvun ollessa 100 % (sanokaamme 6 tuntia lisätyötä päivittäin). Näin muodoin pääoman käytettävissä olevan työn lisääntyminen voi tietyissä olosuhteissa ja tietyissä rajoissa olla joskus riippumaton työlläisten määrän suurenemisesta.

Tällä lisäarvon suhdeluvun korottamisen tietä tapahtuvalla lisäarvon kasvulla on kuitenkin ehdoton rajansa. Olkoon työvoiman arvo millainen hyvänsä, esineellistyköön välttämätön työaika kahdessa tai kymmenessä tunnissa, työlläisen päivästä toiseen tuottama kokonaisarvo ei voi saavuttaa koskaan arvoa joka edustaisi 24 työtuntia. Saman lisäarvomäärän saamisen kannalta vaihteleva pääoma voidaan korvata vain näissä puitteissa tapahtuvalla työpäivän pidennyksellä. Tämä on sittemmin tärkeää voidaksemme selittää eri ilmiöitä, jotka johtuvat pääoman kahdesta vastakkaisesta tendenssistä, nimittäin pyrkimyksestä 1. supistaa käytettävien työlläisten lukumäärää, ts. vaihtelevan pääoman suuruutta ja 2. teettää silti mahdollisimman paljon lisätyötä.

Edelleen. »Eri pääomien tuottamat arvon ja lisäarvon määrät, kun arvo on tietty ja työvoiman riistoaste yhtä suuri, ovat suoraan verrannolliset näiden pääomien vaihtelevien osien suuruuteen, ts. niiden eläväksi työvoimaksi muutettuihin osiin.

Tämä laki on ilmeisessä ristiriidassa kaiken *silminnäkemiseen* perustuvan kokemuksen kanssa. Jokainen tietää, että puuvillakehräämön omistaja, joka käyttää verrattain paljon pysyvää ja vähän vaihtelevaa pääomaa, ei suinkaan korjaa sen vuoksi pienempää voittoa eli lisäarvoa kuin leipuri, joka panee liikkeelle verrattain paljon vaihtelevaa ja vähän pysyvää pääomaa. Tämän näennäisen ristiriidan ratkaisemiseksi tarvitaan vielä paljon välijäseniä, samoin kuin alkeellisessa algebrassa tarvitaan paljon välijäseniä sen seikan ymmärtämiseksi, että $\frac{0}{0}$ voi esittää todellista suuretta.»*

Samassa maassa ja työpäivän pituuden pysyessä samana lisäarvoa voidaan suurentaa vain lisäämällä työläisten määrää, ts. väestöä; tämä lisäys on kyseisen maan kokonaispääoman lisäarvontuotannon matemaattinen raja. Jos toisaalta työläisten määrä on muuttumaton, tämän rajan määrää työpäivän pidentämismahdollisuus. Myöhemmin nähdään tämän lain pitävän paikkansa ainoastaan edellä eritellyn lisäarvomuodon osalta.

Tutkimuksemme tässä vaiheessa todettakoon, että pääomaksi ei voida muuttaa jokaista rahasummaa, että siinä suhteessa on olemassa tietty minimi: menot johonkin työvoimaan ja niihin työvälineisiin, jotka ovat välttämättömiä sen työvoiman liikkeelle panemiseksi. Oletakaamme lisäarvon suhdeluku 50 %:ksi; silloin alkavan kapitalistin pitäisi käyttää kahta työläistä voidakseen elää samoin kuin työläinen. Tällöin hän ei voisi kuitenkaan säästää mitään, mutta kapitalistisen tuotantotavan tarkoituksenahan ei ole pelkkä toimeentulo, vaan myös ja ensi sijassa varallisuuden lisääminen.

»Voidakseen elää kaksi kertaa niin hyvin kuin tavallinen työmies ja voidakseen muuttaa puolet tuotetusta lisäarvosta pääomaksi hänen täytyisi kohottaa sekä työmiesten lukua että sijoitetun pääoman vähimmäismäärä kahdeksankertaiseksi. Tosin hän itsekin voi työmiehensä tavalla tarttua omin käsin tuotantoprosessiin, mutta silloin hän on vain kapitalistin ja työmiehen välimuoto, 'pikkumestari'. Kapitalistisen tuotannon määrätty kehitysaste vaatii, että kapitalisti saisi käyttää kaiken

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 280—281. *Toim.*

aikansa, jonka hän toimii kapitalistina, ts. personoituna pääomana, vieraan työn anastamiseen ja siis sen valvomiin sekä tämän työn tuotteiden myymiseen. Keskiajan ammattikuntalaitos koetti väkivaltaisesti ehkäistä käsityömestarin muuttumista kapitalistiksi siten että se rajoitti työläisten luvun, jonka yksityinen mestari sai pitää palveluksessaan, hyvin alhaiseen enimmäismäärään. Rahan- tai tavaranomistaja muuttuu vasta silloin todella kapitalistiksi, kun tuotantoon sijoitettu alin summa on paljoa suurempi keskiajan enimmäismäärää. Tässä, samoin kuin luonnontieteessä, osoittautuu oikeaksi Hegelin 'Logiikassaan' keksimä laki, että pelkät määrälliset muutokset muuttuvat tietyssä kohdassa laadullisiksi erotuksiksi.»*

Se vähin arvosumma, joka tarvitaan muuttamaan rahan- tai tavaranomistaja kapitalistiksi, vaihtelee kapitalistisen tuotannon eri kehitysasteilla ja on kyseisellä kehitysasteella erilainen eri tuotantoaloilla.

Tuotantoprosessissa, jota edellä on käsitelty seikkaperäisesti, kapitalistin ja työläisen välinen suhde on muuttunut oleellisesti. Se on kehittynyt ensi sijassa työhön, ts. itse työläiseen kohdistuvaksi pääoman päällikkyydeksi. Henkilöitynyt pääoma, kapitalisti, pitää silmällä, että työläinen suorittaisi työnsä säännöllisesti, huolellisesti ja niin voimaperäisesti kuin kuuluu.

»Pääoma kehittyi edelleen pakkosuhteeksi, joka pani työväenluokan tekemään enemmän työtä kuin sen omien välttämättömyystarvikkeiden ahdas piiri vaati. Ja vieraan työteliäisyyden tuottajana, lisätyön imijänä ja työvoiman riistäjän pääoma voittaa tarmossa, häikäilemättömyydessä ja tehokkuudessa kaikki aikaisemmat suoranaiseen pakkotyöhön perustuvat tuotantojärjestelmät.

Pääoma alistaa aluksi työn valvontaansa niillä teknisillä edellytyksillä, joissa se sen historiallisesti tapaa. Se ei siis välittömästi muuta tuotantotapaa. Lisäarvon tuottaminen tähän asti käsitellyssä muodossa, ts. yksinkertaisesti työpäivää pidentämällä, esiintyy siis riippumattomana kaikista itse tuotantotavan muutoksista.

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 282. *Toim.*

Sitä tapahtui yhtä hyvin vanhanmallisessa leipomossa kuin uudenaikaisessa puuvillakehräämössä.

Jos tarkastelemme tuotantoprosessia työprosessin kannalta, niin työmies ei suhtautunut tuotantovälineisiin niin kuin ne olisivat pääomaa, vaan kuin ne olisivat hänen tarkoituksenmukaisen tuottavan toimintansa pelkkä väline ja aines. Nahkurinliikkeessä esim. hän käsittelee vuotia pelkkänä työnsä esineenä. Ei hän kapitalistille nahkoja parkitse. Asia muuttuu toiseksi, kun tarkastelemme tuotantoprosessia arvonlisäämisprosessin kannalta. Tuotantovälineet muuttuvat kohta vieraan työn imemisvälineiksi. Työmies ei enää käytä tuotantovälineitä, vaan tuotantovälineet käyttävät työmiestä. Sen sijaan, että hän kuluttaisi *niitä* tuottavan toimintansa aineellisina alkeina, ne kuluttavat *häntä* elinprosessinsa käyteaineena, ja pääoman elinprosessi on vain liikettä, jonka pääoma suorittaa lisääntyvänä arvona. Sulatusuunit ja tehdasrakennukset, jotka yöllä lepäävät eivätkä ime elävää työtä, ovat kapitalisteille 'pelkkää tappiota' (mere loss). Sen tähden sulatusuunit ja tehdasrakennukset muodostavat työvoimien 'yötyöhön käyttämisoikeuden' vaatimuksen. (Ks. Lasten työtä tutkivan komission selostukset, 4. selostus, 1865, s. 79—85.) Rahan pelkkä muuttuminen tuotantoprosessin esineelliseksi tekijöiksi, tuotantovälineiksi, muuttaa jälkimmäiset vieraaseen työhön ja lisätyöhön kohdistuvaksi oikeudelliseksi ja pakkovalaksi.»*

On kuitenkin olemassa toinenkin lisäarvon muoto. Kun työpäivän äärraja on saavutettu, kapitalistille jää vielä toinen lisätyön enentämiskeino: työn tuottavuuden kohottaminen ja siitä seuraava työvoiman arvon alentaminen ja välttämättömän työajan lyhentäminen. Tätä lisäarvon muotoa tullaan tarkastelemaan jossakin seuraavassa artikkelissa.

*Kirjoitettu 22. toukokuuta —
1. heinäkuuta 1868
Julkaistu ensi kerran
«Летопици марксизма»
aikakauslehdessä 1. n:o:ssa 1926*

*Friedrich Engels. Marxin
Pääomasta, s. 30—59*

* *Karl Marx. Pääoma, 1. osa, s. 283—284. Toim.*

Friedrich Engels
MARXIN »PÄÄOMAN» TOISEN OSAN
ESIPUHEESTA

...Mutta mitä uutta Marx sitten on sanonut lisäarvosta? Miten on selitettävissä, että Marxin lisäarvoteoria iski kaikkiin sivistysmaihin kuin salama kirkkaalta taivaalta, kun taas kaikkien hänen sosialististen edeltäjäinsä, mm. Rodbertuksen, teorioilla ei ollut mitään vaikutusta?

Eräs esimerkki kemian historiasta valaisee asian.

Kuten tunnettua vielä 1700-luvun lopulla oli vallitsevana flogistonteoria, jonka mukaan kaiken palamisen olemuksena oli se, että palavasta aineesta erkani toinen, oletettu aine, absoluuttinen palamisaine, jolle annettiin nimi flogiston. Tämä teoria riitti selittämään useimmat silloin tunnetut kemialliset ilmiöt, vaikka monissa tapauksissa se oli hyvinkin vaikeaa. Mutta sitten Priestley valmisti 1774 ilmalajin, »jonka hän totesi niin puhtaaksi eli niin flogiston-vapaaksi, että tavallinen ilma siihen verrattuna tuntui aivan pilaantuneelta». Hän nimitti sitä deflogistoiduksi ilmaksi. Vähän myöhemmin Scheele valmisti Ruotsissa saman ilmalajin ja osoitti, että sitä on ilmakehässä. Hän huomasi myös, että se häviää, jos jokin kappale poltetaan siinä tai tavallisessa ilmassa, ja nimitti sitä sen tähden tuli-ilmaksi [Feuerluft].

Sekä Priestley että Scheele olivat kuvailleet hapen, mutta eivät tienneet, mitä heillä oli käsissään. He »jäivät edeltäjiltään tapaamiensa» flogististen »kategorian lumoihin». Alkuaine, jonka tuli kaataa koko flogistinen käsityskanta ja mullistaa kemia, oli heidän käsissään hedelmätön. Mutta Priestley oli kohta keksintönsä tehtyään ilmoittanut Pariisissa sen Lavoisier'lle, ja Lavoisier tutki nyt tämän uuden tosiasian avulla koko flogistisen kemian; hän vasta huomasi, että uusi ilmalaji oli

»Näistä tuloksista hän teki johtopäätöksen, että yhdistys, joka syntyy flogistonin yhtyessä erääseen ilman ainesosaan» (siis palamisessa), »ei ole muuta kuin tulta tai lämpöä, joka haihtuu lasin läpi.»*

* Roscoe und Schorlemmer. Ausführliches Lehrbuch der Chemie, Braunschweig 1887, I, S. 13, 18.

uusi kemiallinen alkuaine ja että palaminen *ei ole* salaperäisen flogistonin *poistumista* palavasta aineesta, vaan tämän uuden alkuaineen *yhtymistä* palavaan aineeseen, ja asetti siten jaloilleen koko kemian, joka flogistisessa muodossaan oli seisonut päällään. Ja joskaan Lavoisier, kuten hän myöhemmin väitti, ei ollut kuvaillut happea samaan aikaan kuin muut eikä itsenäisesti, hän on kuitenkin varsinainen hapen *keksijä* eivätkä nuo kaksi, jotka olivat vain *kuvaillleet* sen aavistamattakaan, *mitä* olivat kuvaillleet.

Lisäarvoteoriassa Marx on edeltäjiinsä verrattuna samaa kuin Lavoisier on verrattuna Priestleyhin ja Scheeleen. Tuotteen arvon sen osan *olemassaolo*, jota nyt sanotaan lisäarvoksi, oli jo kauan ennen Marxia todettu; samoin oli enemmän tai vähemmän selvästi selitetty, mistä se muodostuu, nimittäin: sen työn tuotteesta, josta anastaja *ei ole maksanut vastiketta*. Mutta pitemmälle ei päästy. Toiset — klassiset porvarilliset taloustieteilijät — tutkivat korkeintaan määräsuhdetta, jossa työn tuote jaetaan työläisen ja tuotantovälineiden omistajan kesken. Toiset — sosialistit — pitivät tätä jakoa epäoikeudenmukaisena ja yrittivät utopistisin keinoin korjata vääryyttä. Kummatkin jäivät tapaamiensa taloustieteellisten kategoriain lumoihin.

Mutta sitten esiintyi Marx. Ja aivan päinvastoin kuin kaikki edeltäjänsä. Siinä, missä nämä olivat nähneet *ratkaisun*, hän näki vain *ongelman*. Hän näki, että siinä ei ollut deflogistoitua ilmaa eikä tuli-ilmaa, vaan happea, että kyseessä ei ollut taloustieteellisen tosiasian pelkkä toteaminen eikä myöskään tämän tosiasian ristiriita ikuisine oikeudenmukaisuuksineen ja tosimoraaleineen, vaan tosiasia, jonka tehtävänä oli mullistaa koko kansantaloustiede ja joka antoi avaimen koko kapitalistisen tuotannon ymmärtämiseen sille, joka osasi sitä käyttää. Tämän tosiasian avulla hän tutki kaikki aikaisemmat kategoriat, kuten Lavoisier oli hapen avulla tutkinut aikaisemmin flogistisen kemian kategoriat. Tietääkseen, mitä lisäarvo on, hänen täytyi tietää, mitä arvo on. Arvostelu täytyi kohdistaa ennen kaikkea Ricardon arvoteoriaan itseensä. Marx tutki siis työn arvoaluovaa ominaisuutta ja totesi ensimmäisen kerran, *mikä* työ, miksi

ja kuinka luo arvoa, totesi, että arvo ylipäänsä ei ole mitään muuta kuin *tällaista* jähmettynyttä työtä — asia, joka Rodbertukselta jäi elämänsä loppuun asti ymmärtämättä. Marx tutki sitten tavaran ja rahan suhdetta ja osoitti, kuinka ja miksi tavaran — koska sillä on arvon luonne — ja tavaranvaihdon täytyy synnyttää tavaran ja rahan välinen vastakkaissuhde; hänen tähän perustuva rahateoriaansa on ensimmäinen tyhjentävä laatuaan ja on nyt kaikessa hiljaisuudessa yleisesti hyväksytty. Hän tutki rahan muuttumista pääomaksi ja osoitti, että se johtui työvoiman ostosta ja myynnistä. Asettamalla tässä työn tilalle työvoiman, jolla on arvoaluova luonne, hän ratkaisi yhdellä iskulla erään pulmista, johon Ricardon koulukunta oli sortunut: mahdottomuuden saattaa pääoman ja työn keskinäinen vaihto sopusointuun Ricardon lain kanssa, joka määrittelee arvon työllä. Vasta todettuaan pääoman jakautuvan pysyväksi ja vaihtelevaksi Marx pystyi esittämään yksityiskohtiaan myöten todellisen asianlaidan lisäarvon synnystä ja siten selittämään sen — mitä kukaan hänen edeltäjistään ei ollut kyennyt tekemään; hän siis totesi itse pääoman kahtalaisuuden, jossa toteamisessa ei Rodbertus eivätkä porvarilliset taloustieteilijätäkään päässeet alkuunkaan, mutta joka antaa avaimen monimutkaisten taloustieteellisten ongelmien ratkaisuun; sen osoittaa parhaiten juuri II kirja ja vielä enemmän III kirja, kuten tullaan näkemään. Sitten Marx tutki itse lisäarvoa, löysi sen molemmat muodot: absoluuttisen ja suhteellisen lisäarvon, ja osoitti, kuinka erilainen, mutta kummassakin tapauksessa ratkaiseva osuus niillä on ollut kapitalistisen tuotannon historiallisessa kehityksessä. Lisäarvoteoriaan pohjautuen hän loi ensimmäisen järkipärisen työpalkkateorian, mikä onkin nyt vain olemassa, ja esitti ensimmäisen kerran kapitalistisen kasautumisen historian peruspiirteet ja hahmotteli sen historialliset tendenssit.

Kirjoittanut Engels
5. toukokuuta 1885

Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, s. 134—136

Julkaistu ensi herran kirjassa:
K. Marx, Das Kapital Kritik der politischen Oekonomie. Zweiter Band. Herausgegeben von Friedrich Engels. Hamburg 1885

K a r l M a r x

**LISÄARVOTEORIOITA. LIITTEITÄ
(»PÄÄOMAN» 4. OSA)**

PÄÄOMAN TUOTTAVUUS. TUOTTAVA JA TUOTTAMATON TYÖ

[a) Pääoman tuottavuus yhteiskunnallisen työn tuottavuuden kapitalistisena ilmenemisenä]

[XXI—1317]* Emme ole nähneet ainoastaan, kuinka pääoma tuottaa, vaan kuinka se itse tuotetaan ja kuinka se tulee tuotantoprosessista olennaisesti muuttuneena suhteena, siinä kehityttyään. Toisaalta se muovaa tuotantotavan uudelleen, toisaalta tämä tuotantotavan muuttunut hahmo ja aineellisten tuotantovoimien erikoinen kehitysaste ovat itse pääoman perusta ja elto, sen oman muodostumisen edellytys.

Koska elävä työ — pääoman ja työläisen välisen vaihdon välityksellä — on yhdistetty pääomaan sen ainesosana, ilmenee sille kuuluvana toimintana niin pian kuin työprosessi alkaa, kaikki yhteiskunnallisen työn tuotantovoimat esiintyvät pääoman tuotantovoimina, aivan niin kuin työn yleinen yhteiskunnallinen muoto ilmenee rahassa olion ominaisuutena. Siten yhteiskunnallisen työn tuotantovoima ja sen erikoiset muodot esiintyvät nyt pääoman, *esineellistyneen* työn, esineellisten työnehtojen tuotantovoimina ja muotoina — esineellisten työnehtojen, jotka ovat henkilöityneet tällaisena itsenäistyneenä hahmona kapitalistissa elävää työtä vastaan. Tässä on jälleen kysymyksessä se suhteen nurinkääntyminen, jota rahan tarkastelussa nimitimme *fetisismiksi*.¹²⁸

Kapitalistilla itsellään on valtaa vain *pääoman henkilöitymänä*. (Italialaisessa kirjanpidossa tämä hänen roo-

* Hakasulkuihin on merkitty Marxin vuosien 1861—1863 käsikirjoitusten julkaisemattoman osan vihkojen ja sivujen numerot. *Toim.*

linsa *kapitalistina*, henkilöityneenä pääomana, on alituisen asetettu vastakkain hänen kanssaan pelkkänä henkilönä, jona hän esiintyy vain yksityisenä kuluttajana ja oman pääomansa velallisena.)

Pääoman *tuottavuus*, vaikka tarkastellaan pelkästään työn *muodollista* alistamista pääomalle, sisältyy lähinnä *lisätyön pakkoon*, pakkoon työskennellä yli välittömän tarpeen, pakkoon, joka on kapitalistiselle tuotantotavalle yhteinen aikaisemman tuotantotavan kanssa, mutta jota kapitalistinen tuotantotapa harjoittaa, kehittää tuotannolle suotuisammalla tavalla.

Silloinkin kun tarkastellaan tätä pelkästään muodollista suhdetta, kapitalistisen tuotannon *yleistä* muotoa, joka on yhteinen sen vähemmän ja enemmän kehittyneille tavoille — eivät *tuotantovälineet*, esineelliset työnehdot — työn materiaali, työvälineet (ja elintarpeet) — esiinny työläiselle alistettuina, vaan hän niille alistettuna. Hän ei käytä niitä, vaan ne käyttävät häntä. Ja tämän kautta ne ovat pääomaa. »Pääoma käyttää työtä.» Työläiselle esineelliset työnehdot eivät ole välineitä tuotteiden tuottamiseksi, ei välittömien olemassaolovälineiden muodossa, eikä vaihtovälineinä, tavaroina. Päinvastoin työläinen on niille väline niiden arvon säilyttämiseksi, pääomaksi muuttumiseksi, siis suurentamiseksi, lisätyön imemiseksi.

Jo tämä suhde yksinkertaisuudessaan on nurinkääntymä, esineen henkilöitymä ja henkilön esineellistymä, sillä tämän muodon erottaa kaikista aikaisemmista se, että kapitalisti ei hallitse työläistä missään henkilökohtaisessa ominaisuudessa, vaan ainoastaan sikäli kuin hän on »pääoma»; hänen herruutensa on vain esineellistetyin työn herruutta elävään työhön, työläisen tuotteen herruutta työläiseen itseensä.

Mutta suhde tulee monimutkaisemmaksi ja näennäisesti salaperäisemmäksi, kun erikoisesti kapitalistisen tuotantotavan kehityksen myötä eivät ainoastaan nämä välittömästi aineelliset oliot {kaikki työntuotteita; käyttöarvon kannalta tarkasteltuna esineellisiä työnehtoja sekä työntuotteita; vaihtoarvon kannalta yleistä yhteiskunnallista työaikaa eli rahaa} nouse takajaloilleen työläistä vastaan ja ole häntä vastassa »pääomana», vaan

myös yhteiskunnallisesti kehittyneen työn muodot, yhteistyö, manufaktuuri (työnjaon muotona), tehdas (koneiden varaan, aineellisena perustana, organisoidun yhteiskunnallisen työn muotona) — esiintyvät *pääoman kehitysmuotoina* ja sen vuoksi näistä yhteiskunnallisen työn muodoista kehittyneet työn tuotantovoimat, sen vuoksi myös tiede ja luonnonvoimat, esiintyvät *pääoman tuotantovoimina*. Todellakin, samanlaisten työn lajien yhteys yhteistyössä, työn eri lajien kombinaatio työnjaossa, luonnonvoimien, tieteen ja työn tuotteiden käyttö koneistetussa tuotannossa — kaikki tämä on yksittäistä työläistä vastassa yhtä *vieraana* ja *esineellisenä*, heistä riippumattomien ja heitä hallitsevien työvälineiden pelkkänä olemassaolomuotona, kuin nämä itse ovat heitä vastassa yksinkertaisessa näkyvässä hahmossaan materiaalina, instrumenttina jne. *pääoman* ja sen vuoksi *kapitalistin* funktioina.

Heidän oman työnsä yhteiskunnalliset muodot tai heidän oman [1318] yhteiskunnallisen työnsä muodot ovat yksittäisistä työläisistä aivan riippumatta muodostuneita suhteita; työläisistä, pääomalle alistettuina, tulee näiden yhteiskunnallisten muodostumien elementtejä, mutta nämä yhteiskunnalliset muodostumat eivät kuulu heille. Sen vuoksi ne ovat työläisiä vastassa pääoman itsensä *hahmoina* — erotukseksi työläisten yksittäisestä työkyvystä — pääomalle kuuluvina, siitä juontuvina ja siihen yhdistettyinä kombinaatioina. Ja tämä saa sitä reaalisemman muodon, mitä enemmän toisaalta työläisten työkyky itse tulee näiden muotojen modifioimaksi niin, että se tulee itsenäisenä, siis tämän kapitalistisen suhteen *ulkopuolella*, voimattomaksi, sen itsenäinen tuotantokyky tuhoutuu; toisaalta koneiden kehityksen myötä työn ehdot esiintyvät työtä hallitsevina myös teknologisesti ja samalla korvaavat sitä, alistavat sitä, tekevät sen itsenäisissä muodoissaan tarpeettomaksi.

Tässä prosessissa, jossa heidän työnsä *yhteiskunnalliset* luonteet ovat heitä vastassa tietyissä määrin *kapitalisoituina* (niin kuin esimerkiksi koneistossa työn näkyvät tuotteet esiintyvät työtä hallitsevina), tapahtuu sama tietysti luonnonvoimille ja tieteelle, yleisen historiallisen kehityksen — abstraktissa olemuksessaan — tuotteelle —

ne ovat työläisiä vastassa pääoman *voimina*. Tiede ja sen käyttö eroavat todellakin yksittäisen työläisen taidosta ja tietämyksestä — ja vaikka ne, alkuperänsä puolesta tarkasteltuna, ovat jälleen työn tuotteita — ne esiintyvät kaikkialla, missä tulevat mukaan työprosessiin, *pääomaan yhdistettyinä*. Kapitalistin, joka käyttää konetta, ei tarvitse ymmärtää sitä (katso Ure)¹²⁹. Mutta *koneessa* realisoitu tiede on työläisiä vastassa *pääomana*. Ja todellakin kaikki tämä *yhteiskunnalliseen työhön* perustuva tieteen, luonnonvoiman ja työn tuotteiden valtavan määrän käyttö esiintyykin vain työn *riistämisen välineenä*, lisätyön anastamisen välineenä, sen vuoksi pääomalle kuuluvana *voimana* vastakohtana työlle. Pääoma käyttää kaikkia näitä keinoja luonnollisesti vain riistääkseen työtä, mutta riistääkseen sitä sen täytyy käyttää niitä tuotantoon. Ja niin työn *yhteiskunnallisten* tuotantovoimien kehitys ja tämän kehityksen ehdot esiintyvät *pääoman tekona*, johon yksittäinen työläinen ei ainoastaan suhtaudu passiivisesti, vaan joka toteutuu vastakohtaisesti suhteessa häneen.

Pääoma itse on kaksinainen, koska se koostuu tavaroista:

1. *Vaihtoarvo* (raha); mutta *itseään lisäävä arvo*, arvo, joka luo arvoa, *kasvaa arvona*, saa lisäyksen siksi, että on *arvo*. Tämä palautuu tietyn esineellistetyn työn määrän vaihtamiseen suurempaan määrään elävää työtä.

2. *Käyttöarvo*. Tässä pääoma ilmenee niiden tiettyjen suhteidensa kannalta, joissa se on työprosessissa. Mutta tässä ei ole kyse vain työaineesta, työvälineistä, joihin *työ* kuuluu, vaan työn kanssa pääomaan kuuluvista myös työn *yhteiskunnallisista kombinaatioista* ja näitä yhteiskunnallisia kombinaatioita vastaavasta työvälineiden kehityksestä. Kapitalistinen tuotanto kehittää ensi kertaa suuressa mitassa työprosessin ehtoja, sekä esineellisiä, että subjektiivisia, — repii ne irti yksittäisestä, itenäisestä työläisestä — mutta kehittää niitä *yksittäistä työläistä* hallitsevina ja hänelle *vieraina* voimina.

Niin pääomasta tulee hyvin salaperäinen olio. [1318]

[1320] Pääoma on siis tuottava: 1. lisätyöhön *pakotavana* voimana, 2. yhteiskunnallisen työn tuotantovoimien ja yleisten yhteiskunnallisten tuotantovoimien, kuten tieteiden, itseensä imijänä ja anastajana (henkilöitymänä).

Herää kysymys, miten tai millä perusteella pääomaa vastassa oleva työ ilmenee tuottavana, eli *tuottavana työnä*, vaikka työn tuotantovoimat on siirretty pääomaan. Eihän samaa tuotantovoimaa voida ottaa lukuun kahdesti, kerran työn tuotantovoimana ja toisen kerran pääoman tuotantovoimana? {Työn tuotantovoimana on pääoman tuotantovoima. Mutta *työvoima* on tuottava *arvonsa* ja *tuottamansa arvon* välisen *erotuksen* nojalla.}

[b) Tuottava työ kapitalistisen tuotannon järjestelmässä]

Vain porvarillinen ahdaskatseisuus joka pitää tuotannon kapitalistisia muotoja sen absoluuttisina muotoina — sen vuoksi tuotannon ikuisina luonnonmuotoina — voi sekoittaa kysymyksen, mikä on *tuottavaa työtä* pääoman näkökannalta kysymykseen, mikä työ ylipäänsä on tuottavaa tai mitä tuottava työ ylipäänsä on, ja kuvitella olevansa hyvin viisas vastatessaan, että jokainen työ, joka ylipäänsä tuottaa jotakin, josta on tuloksena jotakin, on juuri sillä perusteella tuottavaa työtä.

Vain työ, *joka muuttuu suoraan pääomaksi*, on *tuottavaa*; siis vain työ, joka tekee vaihtelevan pääoman vaihtelevaksi ja jonka vuoksi kokonaispääoma C on yhtä suuri kuin $C + \Delta$ ¹³⁰. Jos vaihteleva pääoma on ennen vaihtumistaan työhön yhtä kuin x niin että meillä on yhtälö $y = x$, niin työ, joka muuttaa $x:n$ $x + h$:ksi ja tekee yhtälöstä $y = x$ yhtälön $y' = x + h$, on tuottavaa työtä. Tämä on *ensimmäinen* kohta, jota täytyy käsitellä. Työ, joka tuottaa lisäarvoa eli palvelee pääomaa liikkeelle panevana voimana lisäarvon tuottamiseksi ja siten sen esiintymiseksi pääomana, itseään lisäävänä arvona.

Toiseksi: työn yhteiskunnalliset ja yleiset tuotantovoimat ovat pääoman tuotantovoimia; mutta nämä tuotantovoimat koskevat vain työprosessia eli ne koskevat vain käyttöarvoa. Ne esiintyvät ominaisuuksina, jotka kuulu-

vat pääomaan oliona, sen käyttöarvona. Ne eivät koske välittömästi *vaihtoarvoa*. Työskentelijä sata miestä yhdessä tai kukin sadasta erikseen, heidän tuotteensa arvo on 100 työpäivää, esiintyvät ne suuressa tai pienessä tuotemäärässä, ts. työn tuottavuudesta riippumatta.

[1321] Vain yhdellä tavalla työn erilainen tuottavuus koskee vaihtoarvoa.

Jos työn tuottavuus kehittyy esim. jollakin yksittäisellä tuotannon haaralla — jos esim. mekaanisilla kangaspuilla ei kudota käsikangaspuiden sijasta vain poikkeustapauksessa ja jos yhden kyynärän kutominen mekaanisilla kangaspuilla vaatii vain puolet siitä työajasta minkä vaatii kutominen käsikangaspuilla, niin käsinkutojan 12 tuntia ei enää esitä itseään 12 tunnin vaan 6 tunnin arvossa, koska *välttämätön* työaika on nyt tullut 6 tunniksi. Käsinkutojan 12 t on enää 6 t yhteiskunnallista työaikaa, vaikka hän työskentelee 12 tuntia nyt niin kuin ennenkin.

Mutta nyt ei ole kysymys siitä. Ottakaamme sen sijaan jokin toinen tuotannonala, esim. latominen, jolla ei käytetä vielä mitään koneita, niin 12 t tuottavat tällä alalla aivan yhtä paljon *arvoa* kuin tuotannonaloilla, joilla koneisto jne. on äärimmäisen kehittynyt. *Arvoa* tuottavana työ pysyy siten aina *yksittäisen työläisen* työnä, joka vain on ilmaistu *yleisessä työssä*. Tuottava työ arvoa tuottavana työnä on sen vuoksi aina pääomaa vastassa yksittäisen työkyvyn, *erillisen työläisen* työnä, olkootpa nämä työläiset tuotantoprosessissa sitten millaisessa yhteiskunnallisessa kombinaatiossa tahansa. Kun pääoma siten edustaa suhteessa työläiseen työn yhteiskunnallista tuotantovoimaa, edustaa työläisen tuottava työ suhteessa pääomaan aina vain *erillisen työläisen* työtä.

Kolmanneksi: koska lisätyön puristaminen ja työn yhteiskunnallisten tuotantovoimien omaksuminen ilmenee pääoman luonnonominaisuutena — sen vuoksi sen käyttöarvosta juontuvana ominaisuutena —, niin kääntäen ilmenee työn luonnonominaisuutena, että se esittää *omat* yhteiskunnalliset tuotantovoimansa pääoman tuotantovoimina ja oman lisätuotteensa pääoman tuottamana lisäarvona, pääoman arvon itselisyksenä.

Näitä 3 kohtaa on nyt kehiteltävä ja johdettava niistä tuottavan ja tuottamattoman työn ero.

1. kohtaan. Pääoman tuottavuus on siinä, että se asettaa työn palkkatyönä itseään vastaan ja työn tuottavuus siinä, että se asettaa tuotantovälineet pääomana itseään vastaan.

Olemme nähneet, että raha muutetaan pääomaksi, ts. tietty vaihtoarvo muutetaan itselisiäntyväksi arvoksi, arvoksi ja lisäarvoksi siten, että osa siitä muutetaan sellaisiksi tavaroiksi, jotka palvelevat työtä työvälineinä (raaka-aine, instrumentti, lyhyesti: esineelliset työnehdot), toinen osa käytetään työvoiman ostamiseen. Tämä ensimmäinen vaihto rahan ja työvoiman välillä eli pelkkä jälkimmäisen osto ei kuitenkaan vielä muuta rahaa pääomaksi. Tämä osto yhdistää työvoiman käytön tietyksi ajaksi pääomaan eli tekee tietyn määrän elävää työtä yhdeksi pääoman itsensä olemassaolotavoista, niin sanoakseni pääoman entelekhiaksi.*

Todellisessa tuotantoprosessissa elävä työ muuttuu pääomaksi toisaalta uusintaessaan työpalkan — siis vaihtelevan pääoman arvon — toisaalta tuottaessaan lisäarvon; ja tämän muutosprosessin välityksellä muutetaan pääomaksi koko sijoitettu rahasumma, vaikka vain työpalkkaan sijoitettu osa on sen välittömästi vaihteleva osa. Jos arvo oli $c + v$, niin nyt se on $c + (v + x)$, mikä on sama kuin $(c + v) + x$ eli alkuperäinen rahasumma, arvo määrä, on lisääntynyt, on määrätynyt samalla itsensä säilyttäväksi ja itseään lisääväksi arvoksi.

{On huomattava tämä: se seikka, että vain pääoman *vaihteleva osa* saa aikaan sen lisäyksen, ei millään tavoin muuta sitä, että tämän prosessin välityksellä koko alkuperäinen arvo näyttää lisänneen arvoaan, on suurentunut lisäarvolla, että siis koko alkuperäinen rahasumma on muuttunut pääomaksi. Sillä alkuperäinen arvo on $c + v$ (pysyvä ja vaihteleva pääoma). Prosessissa siitä tulee $c + (v + x)$; $v + x$ on uusinnettu osa, joka on syntynyt elävän työn muuttuessa esineellistetyksi, muutos, jonka edellytyksenä ja lähtökohtana on v :n vaihto työvoimaan

* — toimintana, toteutuneena muotona. *Toim.*

eli vaihtelevan pääoman muuttaminen palkaksi. Mutta $c + (v + x) = c + v$ (alkuperäinen pääoma) $+ x$. Sitä paitsi v :n muuttuminen $v + x$:ksi, siis $(c + v)$:n $(c + v) + x$:ksi saattoi tapahtua vain siten, että osa rahasta muutetaan c :ksi. Toinen osa voi muuttua *vaihtelevaksi* pääomaksi vain toisen muuttuessa pysyväksi pääomaksi.}

Todellisessa tuotantoprosessissa työ muuttuu *realiter** pääomaksi, mutta tämän muuttumisen ehtona on alkuperäinen rahan vaihto työvoimaan. Tämän työn *välittömän* muuttumisen kautta, ei työläiselle vaan kapitalistille kuuluvaksi *esineellistetyksi* työksi, raha vasta muuttuu pääomaksi, myös se osa siitä, joka on saanut tuotantovälineitten, työnehtojen muodon. Tätä ennen raha on vain *an sich*** pääomaa, olipa se sitten olemassa omassa muodossaan tai sellaisten tavaroiden (tuotteiden) muodossa, joilla on sellainen hahmo, että ne voivat palvella uusien tavaroiden tuotantovälineinä.

[1322] Vasta tämä tietty *suhde* työhön muuttaa rahan tai tavaran pääomaksi, ja *tuottavaa* työtä on *työ*, joka tässä suhteessaan tuotannonehtoihin — suhteessa, jota todellisessa tuotantoprosessissa vastaa määrätty menettely — muuttaa rahan tai tavaran pääomaksi, ts. säilyttää työvoimaa vastaan itsenäistyneen *esineellisen työn* arvon ja lisää sitä. Tuottava työ on vain lyhentävä ilmaus koko sille erityissuhteelle, jossa työvoima esiintyy kapitalistisessa tuotantoprosessissa. Tuottavan työn ero *muista* työn laaduista on kuitenkin mitä tärkein, koska se ilmaisee juuri sen työn muotomäärityksen, jolle koko kapitalistinen tuotantotapa ja pääoma itse perustuu.

Tuottava työ on siis sellaista — kapitalistisen tuotannon järjestelmässä — joka tuottaa *lisäarvoa* käyttäjälleen eli joka muuttaa objektiiviset työnehdot pääomaksi ja niiden omistajan kapitalistiksi, siis työtä, joka tuottaa oman tuotteensa pääomana.

Kun siis puhumme *tuottavasta työstä*, niin puhumme *yhteiskunnallisesti määrätystä* työstä, joka edellyttää aivan määrättyä suhdetta työn ostajan ja myyjän välillä.

* todella. *Toim.*

** — »itsessään», mahdollisuutena. *Toim.*

Vaikka nyt työvoiman ostajan hallussa oleva raha, tahi tavara — tuotantovälineet ja työläisiä varten tarkoitettut elintarpeet — tulee pääomaksi vasta mainitussa prosessissa, jossa ne muutetaankin pääomaksi (ja nämä oliot eivät sen vuoksi ole pääomaa ennen joutumistaan prosessiin, vaan niiden on vasta määrä tulla pääomaksi) — ne ovat kuitenkin *an sich* pääomaa. Ne ovat sitä sen itsenäisen hahmon nojalla, jossa ne ovat työvoimaa ja työvoima niitä vastassa — suhde, joka edeltää ehtona ja varmistaa vaihdon työvoiman kanssa ja sitä seuraavan työn todellisen pääomaksi muuttumisen prosessin. Tuotantovälineillä ja elintarpeilla on alunperin suhteessa työläisiin *yhteiskunnallinen määräitys*, joka tekee ne pääomaksi ja antaa niille käskyvallan työhön. Sen vuoksi ne on *edellytetty* suhteessa työhön pääomana.

Tuottavaksi työksi voidaan sen takia nimittää sellaista työtä, joka vaihtuu suoraan *rahaan pääomana*, tai, mikä on vain lyhennetty ilmaus samalle asialle, joka vaihtuu välittömästi *pääomaan*, ts. rahaan, joka on *an sich* pääomaa, jolla on määre toimia pääomana, eli on *pääomana* työkykyä vastassa. Ilmauksessa »työ, joka vaihtuu *välittömästi pääomaan*», on edellytettynä, että työ vaihtuu rahaan *pääomana* ja muuttaa sen actu* pääomaksi. Mitä *välittömyyden* määre merkitsee, käy kohta selvemmäksi.

Tuottava työ on siis sellaista, joka uusintaa työläiselle vain hänen työvoimansa etukäteen määrätyn arvon, mutta sitä vastoin arvoaluovana toimintana lisää pääoman arvoa eli asettaa luomansa arvot työläistä itseään vastaan pääomana.

[c) Pääoman ja työn välisen vaihdon kaksi olennaisesti erilaista momenttia]

Pääoman ja työn välisessä vaihdossa on, kuten näimme tuotantoprosessin tarkastelussa¹³¹, erotettava kaksi olennaisesti erilaista, vaikkakin toinen toisensa ehtona olevaa momenttia.

Ensiksi: alkuperäinen vaihto työn ja pääoman välillä on *muodollinen prosessi*, jossa pääoma esiintyy *rahana*

* — todella. *Toim.*

ja työvoima *tavarana*. Työkyvyn myynti tapahtuu ideaalisesti tai juridisesti tässä ensimmäisessä prosessissa, vaikka työ *maksetaan* vasta sen suorituksen jälkeen päivän, viikon jne. lopussa. Se ei muuta mitenkään tätä liiketointa, jossa työvoima *myydään*. Tässä myydään *välittömästi työvoiman itsensä käyttö*, siis tosiasiallisesti *työ itse*, koska työkyvyn käyttö on sen toiminta — työ, eikä suinkaan tavaraa, jossa työ jo on realisoitunut. Kysymyksessä ei siis ole tavaravaihdon välittämä työn vaihto. Kun *A* myy saappaat *B*:lle, niin molemmat vaihtavat työtä, toinen saappaissa, toinen rahassa realisoitua työtä. Mutta tässä vaihdetaan toiselta puolelta *esineellistynyttä työtä* yleisessä yhteiskunnallisessa muodossaan, ts. *rahana*, toistaiseksi vain *työvoimana olemassa olevaa työtä vastaan*; ja se, mikä ostetaan ja myydään, on tämän voiman käyttö, siis työ itse, vaikka myydyin tavarana *arvo* ei ole työn arvo (irrationaalinen ilmaus), vaan työvoiman *arvo*. Tapahtuu siis välitön vaihto *esineellistyneen* työn ja *työvoiman* välillä, työvoiman, joka de facto* purkautuu eläväksi työksi; siis vaihto *esineellistyneen* ja elävän työn välillä. Palkka — työvoiman arvo — esiintyy sen vuoksi, kuten aikaisemmin on kehitelty, välittömänä kauppahintana, *työn hintana*.¹³²

Tässä ensimmäisessä momentissa työläisen ja kapitalistin suhde on tavarana myyjän ja ostajan suhde. Kapitalisti maksaa työvoiman *arvon*, siis sen tavarana *arvon*, jonka hän ostaa.

Samalla työvoima ostetaan kuitenkin vain siksi, että työ, jonka se voi suorittaa ja jonka se sitoutuu suorittamaan, on suurempi kuin se työ joka vaaditaan hänen työvoimansa uusintamiseen, ja joka sen vuoksi esittää itsensä työvoiman arvoa suurempana arvona.

[1323] *Toiseksi*: pääoman ja työn *vaihdon* toisella momentilla ei ole itse asiassa mitään tekemistä ensimmäisen kanssa, ankarasti ottaen se ei ole ollenkaan *vaihto*.

Ensimmäisessä momentissa tapahtuu rahan ja tavarana — vastikkeiden — vaihto, ja työläinen ja kapitalisti

* — tosiasiallisesti. *Toim.*

ovat suhteessa toisiinsa vain tavaranomistajina. Vaihdetaan vastikkeita (ts. suhteeseen ei lainkaan vaikuta se, *milloin* ne vaihdetaan; eikä se, onko työn hinta työvoiman *arvon ylä-* tai *alapuolella* tai *yhtä suuri* kuin se, vaikuta kauppaan mitenkään. Se *voi* siis tapahtua tavaravaihdon yleisen lain mukaan).

Toisessa momentissa ei tapahdu mitään vaihtoa. Rahanomistaja on lakannut olemasta tavarän ostaja ja työläinen tavarän myyjä. Rahanomistaja toimii nyt kapitalistina. Hän kuluttaa tavarän, jonka on ostanut, ja työläinen toimittaa sen, koska hänen työvoimansa käyttö on hänen työnsä itse. Aikaisemman liiketoimen välityksellä *työ* itse on tullut osaksi esineellistä rikkautta. Työläinen suorittaa työn, mutta se *kuuluu* pääomaan ja on enää vain yksi sen funktio. Se tapahtuu sen vuoksi välittömästi pääoman valvonnan ja johdon alaisena; ja tuote, jossa se esineellistyy, on uusi hahmo, jossa pääoma esiintyy tai jossa se pikemminkin *todellistuu* teossa pääomana. Tässä prosessissa työ *esineellistyy* sen takia suoraan, muuttuu *välittömästi* pääomaksi, sen jälkeen kun se on jo *muodollisesti* yhdistetty pääomaan ensimmäisen liiketoimen välityksellä. Ja tässä muuttuukin enemmän työtä pääomaksi kuin aikaisemmin työkyvyyn ostossa sijoitettiin pääomaa. Tässä prosessissa anastetaan osa maksamatonta työtä, ja vain siten raha muuttuu pääomaksi.

Vaikka tässä nyt ei todellisuudessa tapahdukaan mitään vaihtoa, on tuloksena, jos jätetään välirenkaat huomioonottamatta, että prosessissa — molemmat momentit yhdistettynä — on tietty määrä esineellistynyttä työtä vaihtunut suurempaan määrään elävää työtä. Tämä ilmenee prosessin tuloksena siten, että työ, joka on esineellistynyt tuotteessaan, on suurempi kuin työvoimassa esineellistynyt työ ja sen vuoksi suurempi kuin se esineellistynyt työ, joka maksetaan palkkana työläiselle; eli siten, että todellisessa prosessissa kapitalisti ei saa takaisin, siis säilytä, ainoastaan sitä osaa pääomasta, jonka hän on sijoittanut työpalkkaan, vaan myös lisäarvon, joka ei maksa hänelle mitään. Työn *välitön* vaihto pääomaan merkitsee tässä: 1. työn välitöntä muuttumista pääomaksi, yhdeksi pääoman esineelliseksi osaksi tuo-

tantoprosessissa; 2. tietyn esineellistyneen työn määrän vaihtoa samaan määrään elävää työtä plus lisämäärään elävää työtä, joka anastetaan *ilman vaihtoa*.

Ilmaus, että *tuottava työ* on sellaista työtä, joka vaihtuu *välittömästi pääomaan*, käsittää kaikki nämä momentit ja on vain johdettu kaava sille, että se on *työtä*, joka muuttaa rahan pääomaksi, vaihtuu tuotannonehtoihin *pääomana* eikä siis suinkaan yksinkertaisina tuotannonehtoina, ei suhtaudu tuotannonehtoihin *työnä* yleensä, vailla erikoista sosiaalista määritystä.

Tämä kattaa seuraavat seikat: 1. rahan ja työvoiman suhteen toisiinsa tavaroina, oston ja myynnin rahanomistajan ja työvoiman omistajan välillä; 2. työn suoran alistamisen pääomalle; 3. työn todellisen muuttamisen pääomaksi tuotantoprosessissa tai, mikä on sama asia, lisäarvon luominen pääomalle. Tapahtuu *kahdenlainen työn ja pääoman vaihto*. Ensimmäinen ilmaisee pelkästään työvoiman ja sen vuoksi todellisuudessa työn ja sen vuoksi sen tuotteen oston; toinen *elävän* työn välittömän muuttamisen pääomaksi eli sen esineellistämisen pääoman todellistamisena.

[d) Tuottavan työn erikoinen käyttöarvo pääomalle]

Kapitalistisen tuotantoprosessin tulos ei ole pelkkä tuote (käyttöarvo) eikä *tavara*, ts. käyttöarvo, jolla on tietty vaihtoarvo. Sen tulos, sen tuote on *lisäarvon* luominen pääomalle ja siten rahan tai tavaran tosiasiallinen *muuttaminen* pääomaksi, mitä ne ovat ennen tuotantoprosessia vain tarkoitukseltaan, an sich, määreeltään. Tuotantoprosessissa imetään enemmän työtä kuin on ostettu ja tämä imeminen, [1324] vieraan maksamattoman työn *anastaminen*, joka toteutuu tuotantoprosessissa, on kapitalistisen tuotantoprosessin välitön tarkoitusperä; sillä pääoma pääomana (sen vuoksi kapitalisti kapitalistina) ei halua tuottaa välittömästi käyttöarvoa omaan kulutukseen eikä tavaraa muuttaakseen sen ensin rahaksi ja myöhemmin käyttöarvoksi. Sen tarkoitusperä on *rikastuminen*, *arvon lisääminen*, sen *suurentaminen*, siis vanhan arvon säilyttäminen ja lisäarvon luominen. Ja tämän kapitalistisen tuotantoprosessin *erikoisen tuotteen* pääoma

saavuttaa vain vaihdossa työn kanssa, työn, jota sen vuoksi sanotaan *tuottavaksi työksi*.

Jotta työ tuottaisi *tavar*an, sen täytyy olla hyödyllistä työtä, tuottaa *käyttöarvo*, esittää itsensä *käyttöarvossa*. Ja vain työ, joka esittää itsensä *tavarassa*, siis käyttöarvoissa, on sen vuoksi työtä, jonka kanssa pääoma vaihtuu. Tämä on itsestään selvä edellytys. Mutta tämä työn konkreettinen luonne, sen käyttöarvo sellaisenaan — se, että se siis on esim. räätälintyötä, suutarintyötä, kehräämistä, kutomista jne. — ei muodosta sen erikoista käyttöarvoa pääomalle eikä leimaa siis sitä *tuottavaksi työksi* kapitalistisen tuotannon järjestelmässä. Sen *erikoista käyttöarvoa pääomalle* ei suinkaan muodosta sen tietty hyödyllinen luonne, yhtä vähän kuin sen tuotteen erikoiset hyödylliset ominaisuudet, jossa se esineellistyy. Työn käyttöarvon pääomalle muodostaa työn luonne vaihtoarvon luovana elementtinä, abstraktisena työnä, ei kylläkään se, että se ylipäänsä esittää tietyn määrän tätä yleistä työtä, vaan että se esittää sitä *suuremman määrän* kuin työn hintaan, ts. *työvoiman arvoon, sisältyy*.

Työvoiman käyttöarvo pääomalle on juuri se työmäärän ylijäämä, jonka se suorittaa yli sen työmäärän, joka on esineellistynyt siinä itsessään ja on sen vuoksi välttämätön sen uusintamiseksi. Se suorittaa tämän määrän luonnollisesti siinä *tietyissä muodossa*, joka sillä on erikoisena hyödyllisenä työnä, kehruutyönä, kutomistyönä jne. Mutta tämä työn konkreettinen luonne, joka ylipäänsä tekee sille mahdolliseksi esittää itsensä tavarassa, ei ole sen *erikoinen käyttöarvo* pääomalle. Pääomalle tämä erikoinen käyttöarvo on työn määrässä työnä yleensä ja erotuksessa, jolla sen suorittama työmäärä *ylittää* sen työmäärän, jonka se maksaa.

Tietystä rahasummasta x tulee pääomaa siten, että se esittää itsensä tuotteessaan $x + h$:na, ts. että työmäärä, joka sisältyy siihen tuotteena, on suurempi kuin se työmäärä, joka sisältyi siihen alunperin. Ja tämä on rahan ja tuottavan työn välisen vaihdon tulos, eli vain se työ on *tuottavaa*, joka tekee esineellistyneelle työlle mahdolliseksi vaihdossa sen kanssa esittää itsensä suurentuneena määränä esineellistynyttä työtä.

Kapitalistinen tuotantoprosessi ei sen vuoksi olekaan pelkästään tavaroiden tuotantoa. Se on prosessi, joka imee maksamatonta työtä, tekee raaka-aineen ja työvälit — tuotantovälineet — maksamattoman työn imemisen välineiksi.

Tähänastisesta käy selväksi, että »tuottava työ» on työn määre, jolla ei ole ehdottomasti mitään tekemistä työn *tietyn sisällön*, sen erikoisen hyödyllisyyden tai sen erikoislaatuisen käyttöarvon kanssa, jossa se esittää itsensä.

Lajiltaan *sama* työ voi olla *tuottavaa* tai *tuottamatonta*.

Esim. Milton, joka kirjoitti »Kadotetun paratiisin» 5 punnasta, oli *tuottamaton työläinen*. Sitä vastoin kirjailija, joka tekee tehdasmaista työtä kirjakauppiaalleen, on *tuottava työläinen*. Milton tuotti »Kadotetun paratiisin» samasta syystä, josta silkkiäistoukka tuottaa silkkiä. Se oli hänen luontonsa toimintaa. Hän myi myöhemmin tuotteen 5 punnasta. Mutta leipzigiläinen kirjallinen proletaari, joka valmistaa kirjoja (esim. taloustieteen yleiskatsauksia) kirjakauppiaansa johdon alaisena on *tuottava työläinen*, sillä hänen tuotteensa on alunpitäen alistettu pääomalle ja tehdään vain pääoman arvon lisäämiseksi. Laulajatar, joka myy lauluaan omaan laskuunsa, on *tuottamaton työläinen*. Mutta sama laulajatar, kun hänet on kiinnittänyt yrittäjä, joka tehdäkseen rahaa antaa hänen laulaa, on *tuottava työläinen*, sillä hän tuottaa pääomaa.

[e] Tuottamaton työ työnä, joka suorittaa palveluksia. Palvelusten osto kapitalismin oloissa.

Vulgaari käsitys pääoman ja työn suhteesta palvelusten vaihtona]

[1325] Tässä on erotettava eri kysymyksiä.

Ostanko housut vai ostanko kangasta ja otan kotiini räätälinkisällin, jolle maksan hänen *palveluksensa* (ts. hänen räätälintyönsä), tämän kankaan muuttamisen hou-
suiksi, on minulle täysin yhdentekevää, sikäli kuin on kysymys vain housuista. Ostan housut kauppiasräätälitä sen sijaan että toimisin yllä mainitulla tavalla, koska

yllä mainittu tapa on kallis ja housut maksavat vähemmän työtä, ovat siis huokeammat, kun kapitalistiräätäli tuottaa ne kuin jos teetän ne yllä mainitulla tavalla. Mutta kummassakaan tapauksessa en muuta rahaa, jolla ostan housut, pääomaksi vaan housuiksi ja kummassakin tapauksessa kysymys on minun kannaltani rahan käyttämisestä pelkkänä kiertokulkuvälineenä, ts. sen muuttamisesta täksi tietyksi käyttöarvoksi. Tässä raha ei siis toimi pääomana, vaikka se toisessa tapauksessa vaihtuu *tavaraan*, toisessa ostaa itse *työn tavarana*. Se toimii vain rahana, tarkemmin sanottuna kiertokulkuvälineenä.

Toisaalta räätälinkisälli ei ole *tuottava työläinen*, vaikka hänen työnsä tuottaa minulle tuotteen, housut, ja hänelle hänen työnsä hinnan, rahan. On mahdollista, että työ määrä, jonka kisälli suorittaa, on suurempi kuin se, mikä sisältyy siihen hintaan, jonka hän saa minulta. Ja tämä on jopa todennäköistä, koska hänen työnsä hinta määräytyy siitä hinnasta, jonka *tuottavat räätälinkisällit* saavat. Mutta minulle tämä on täysin yhden-tekevää. Työskenteleekö hän 8 vai 10 tuntia sen jälkeen, kun hinta kerran on lyöty lukkoon, on minulle täysin yhden-tekevää. Kysymys on vain *käyttöarvosta*, housuista, jolloin minun etuni mukaista on, ostanpa ne kummalla tavalla tahansa, maksaa niistä mahdollisimman vähän, mutta ei kuitenkaan toisessa tapauksessa sen enempää eikä vähempää kuin toisessakaan, eli *maksaa niistä niiden normaali hinta*. Minulle tämä on rahan *meno*a kulutukseen, ei rahani lisääntymistä, vaan vähentymistä. Se ei ole lainkaan rikastumiskeino, niin kuin ei mikään muukaan tapa käytä rahaa *henkilökohtaiseen kulutukseen* ole rikastumiskeino.

Joku Paul de Kockin »oppineista» saattaa sanoa minulle, että en voi ilman tätä ostoa, niin kuin en ilman leivänkään ostoa, elää enkä siis *rikastuakaan*, että se siis on rikastumiseni epäsuora väline tai ainakin ehto. Samalla tavalla voitaisiin pitää verenkiertoani ja hengitysprosessiani rikastumiseni ehtona. Mutta ei verenkiertoni eikä hengitysprosessini itsessään tee minua sen takia rikkaaksi. Pikemminkin ne molemmat edellyttävät kallista aineenvaihduntaa —ⁿ jos tämä ei olisi välttämätöntä, maan päällä ei olisi yhtään köyhää. Pelkkä rahan *välitön*

vaihto työhön ei siis muuta rahaa pääomaksi eikä työtä tuottavaksi työksi.

Mikä sitten on luonteenomainen piirre tässä vaihdossa? Miten se eroaa rahan vaihdosta tuottavaan työhön? Toisaalta siten, että *raha* kulutetaan *rahana*, vaihtoarvon itsenäisenä muotona, vaihtoarvon, jonka on määrä muuttua *käyttöarvoksi*, elintarpeeksi, henkilökohtaisen kulutuksen kohteeksi. Rahasta ei siis tule pääomaa, vaan päinvastoin se menettää olemassaolonsa vaihtoarvona tullakseen käytetyksi, kulutetuksi käyttöarvona. Toisaalta työ kiinnostaa minua pelkästään käyttöarvona, *palveluksena*, joka muuttaa kankaan housuiksi — palvelus, jonka työn määrätty hyödyllinen luonne suorittaa minulle.

Sitä vastoin ei palvelus, jonka sama räätälinkisälli kauppiasräätälin käyttämänä suorittaa tälle kapitalistille, ole lainkaan siinä, että hän muuttaa kankaan housuiksi, vaan siinä, että välttämätön työaika, joka esineellistyy housuissa, on 12 työtuntia ja palkka, jonka kisälli saa, on vain 6 tuntia. Palvelus, jonka hän tekee kapitalistille, on siis siinä, että hän työskentelee 6 tuntia ilmaiseksi. Se, että tämä tapahtuu housujen tekemisen muodossa, vain *peittää* todellisen suhteen. Sen vuoksi kauppiasräätäli yrittää heti, kun vain voi, muuttaa housut jälleen rahaksi, ts. muotoon, jossa räätälintyön määrätty luonne on täysin hävinnyt ja jossa suoritettu palvelus esiintyy sen vuoksi niin, että 6 tunnin työajan sijasta, joka [1326] saa ilmauksensa tietystä rahasummassa, on käsillä 12 tunnin työaika, joka saa ilmauksensa kaksinkertaisessa rahasummassa.

Ostan räätälintyön sen palveluksen takia, jonka se tekee minulle *räätälintyönä* — tyydyttää vaatetustarpeeni, palvelee siis yhtä *tarpeistani*. Kauppiasräätäli ostaa sen välineenä tehdä yhdestä taalerista kaksi. Minä ostan sen, koska se tuottaa tietyn käyttöarvon, tekee tietyn palveluksen. Kapitalisti ostaa sen, koska se tuottaa enemmän vaihtoarvoa kuin maksaa, pelkkänä välineenä vaihtaa vähemmän työtä enempään työhön.

Siinä tapauksessa, missä raha vaihtuu suoraan työhön jälkimmäisen tuottamatta pääomaa, *olematta* siis *tuottavaa* työtä, työ ostetaan *palveluksena*, mikä ylipäänsä on

vain ilmaus erikoiselle käyttöarvolle, jonka työ toimittaa niin kuin jokainen muukin tavara; mutta erityinen ilmaus työn erikoiselle käyttöarvolle, sikäli kuin tämä ei suorita palvelusta *esineenä* vaan *toimintana*, mikä ei kuitenkaan erota sitä mitenkään jostakin koneesta, esimerkiksi kellosta. *Do ut facias, facio ut facias, facio ut des, do ut des*¹³³ ovat tässä saman suhteen aivan yhtä päteviä muotoja, kun taas kapitalistisessa tuotannossa *do ut facias* ilmaisee hyvin erikoisen suhteen esineellisen arvon, joka on annettu, ja elävän toiminnan, joka anastetaan, välillä. Koska siis tähän *palvelusten* ostoon ei lainkaan sisälly työn ja pääoman erityistä suhdetta — se on joko kokonaan hajonnut tai sitä ei ole tässä lainkaan, se on tietenkin Sayn, Bastiatin ja kumppanien mielimuoto *pääoman ja työn suhteen* ilmaisemiseksi.

Miten näiden palvelusten *arvo* säännellään ja miten tämä *arvo* itse määräytyy työpalkan laeista, on kysymys, jolla ei ole mitään tekemistä esillä olevan suhteen tutkimisen kanssa, vaan kuuluu lukuun työpalkasta.

On siis ilmeistä, ettei pelkkä rahan vaihto työhön muuta jälkimmäistä *tuottavaksi työksi*, että toisaalta tämän työn *sisältö* on lähinnä yhdentekevä.

Työläinen itse voi ostaa työtä, ts. tavaroita, jotka tuotetaan palvelusten muodossa, ja hänen palkkansa kuluttaminen sellaisiin palveluksiin on palkan kuluttamista, joka ei lainkaan eroa hänen palkkansa kuluttamisesta mihin tahansa muihin tavaroihin. Palvelukset, joita hän ostaa, voivat olla enemmän tai vähemmän välttämättömiä, esim. lääkärin tai papin palvelus, aivan niin kuin hän voi ostaa leipää tai viinaa. Ostajana — ts. rahan edustajana suhteessa tavarahan — työläinen kuuluu aivan samaan kategoriaan kuin kapitalisti, milloin tämä esiintyy vain ostajana, ts. on kysymys vain rahan muuttamisesta tavarahan muotoon. Miten näiden palvelusten hinta määräytyy ja mikä suhde sillä on varsinaiseen työpalkkaan, missä määrin sitä säätelevät jälkimmäisen lait, missä määrin ei, ovat kysymyksiä, joita on tarkasteltava työpalkkaa koskevassa tutkimuksessa ja jotka ovat aivan yhdentekeviä nyt käsillä olevalle tutkimukselle.

Jos siis pelkkä rahan ja työn vaihto ei muuta jälkimmäistä *tuottavaksi työksi*, tai, mikä on sama, rahaa pää-

omaksi, niin myös työn *sisältö*, konkreettinen luonne, erityinen hyödyllisyys näyttää lähinnä yhdentekevältä, niin kuin olemme juuri nähneet, että saman räätälinkisällin sama työ on toisessa tapauksessa tuottavaa, toisessa ei.

Tietyt *palvelukset* eli *käyttöarvot*, tiettyjen toimintojen tai töiden tulokset, ruumiillistuvat *tavaroiksi*, toiset taas eivät jätä jälkeensä mitään käsinkosketeltavaa, henkilöistä itsestään *erillistä* tulosta; eli niiden tulos ei ole *myytävä tavara*. Esimerkiksi palvelus, jonka laulaja tekee minulle, tyydyttää esteettisen tarpeeni, mutta se mitä nautin on olemassa vain laulajasta itsestään erottamattomassa toiminnassa, ja heti kun hänen työnsä, laulaminen, on lopussa, on nautintokin lopussa: minä nautin itse toimintaa — sen heijastumista korvaani. Itse nämä palvelukset voivat, niin kuin tavarat, joita ostan, olla välttämättömiä tai vain näyttää välttämättömiltä, esim. sotilaan tai lääkärin tai asianajajan palvelus, tai ne voivat olla palveluksia, jotka tuottavat minulle nautintoa. Tämä ei vaikuta mitenkään niiden taloudelliseen määritykseen. Jos olen terve enkä tarvitse lääkäriä tai jos minulla on onni välttyä oikeusjutuilta, niin kartan rahan panemista lääkärin tai asianajajan palveluksiin kuin ruttoa.

[1328] *Palvelukset* voivat olla myös pakotettuja, *virkamiesten palvelukset* jne.

Jos ostan opettajan palveluksen, en kehittäkseni taipumuksiani, vaan hankkiakseni jonkin taidon, jolla voin ansaita rahaa — tai jos muut ostavat tämän opettajan minulle — ja jos todella opin jotakin, mikä sinänsä on täysin riippumatonta palveluksen maksusta, niin nämä oppikustannukset kuuluvat aivan niin kuin ylläpitokustannuksenikin työvoimani tuotantokustannuksiin. Mutta tämän palveluksen erikoinen hyödyllisyys *ei lainkaan muuta taloudellista suhdetta*; se ei ole suhde, jossa minä muutan rahaa pääomaksi tai jonka välityksellä palveluksen suorittaja, opettaja, muuttaa minut *kapitalistiseksi*, isännäkseen. Tämän suhteen *taloudelliselle määritykselle* on sen vuoksi täysin yhdentekevää, parantaako lääkäri minut, onko opettajalla menestystä opetuksessaan, voittaako asianajaja juttuni. Se, mistä maksetaan, on palvelus sellaisenaan, palvelus, jonka tulosta sen suoritta-

ja ei sen luonteen vuoksi voi taata. Suuri osa *palveluksista* kuuluu tavaroiden *kulutuskustannuksiin*, kuten kokki, palvelustyttö jne.

Kaikkien *tuottamattomien töiden* luonteenomainen piirre on, että ne ovat käytettävissäni vain samassa suhteessa — kuten kaikki muut tavarat ovat ostettavissani kulu- tukseen — kuin riistän *tuottavia työläisiä*. Kaikista henkilöistä *tuottavalla työläisellä* on sen vuoksi vähiten käytettävissään tuottamattomien työläisten *palveluksia*, vaikka hänen on eniten maksettava *pakotetuista* palveluksista (valtio, verot). Valtani käyttää *tuottavia työläisiä* ei sitä vastoin suinkaan kasva samassa suhteessa, jossa käytän *tuottamattomia työläisiä*, vaan päinvastoin on siihen käänteisessä suhteessa.

Tuottavat työläiset itse voivat olla suhteessa minuun *tuottamattomia työläisiä*. Esimerkiksi jos annan tapetoida taloni ja nämä tapetoijat ovat yrittäjän, joka myy minulle tämän työsuorituksen, palkkatyöläisiä, niin asia on minulle sama kuin jos olisin ostanut tapetoidun talon, käyttänyt rahaa tavaraan, jonka itse kulutan; mutta yrittäjille, joka antaa näiden työläisten tapetoida, he ovat tuottavia työläisiä, sillä he tuottavat hänelle lisäarvoa. [1328]

* * *

[1333] Kuinka suuressa määrin kapitalistisen tuotannon näkökannalta sellainen työläinen, joka kylläkin tuottaa myytävää tavaraa — mutta vain työvoimansa hintaa vastaavasti, ei siis lisäarvoa pääomalle — *ei ole tuottava*, nähdään jo niistä kohdista Ricardolla, joissa sanotaan, että sellaisten ihmisten pelkkä olemassaolo on epäkohta¹³⁴. Tämä on pääoman teoria ja käytäntö.

»Pääoman teoria sekä käytäntö, jonka mukaan työ pysäytetään hetkellä, jolloin se voi tuottaa työläisen ylläpidon lisäksi *votton* kapitalistille, näyttävät olevan vastoin niitä luonnonlakeja, jotka säätelevät tuotantoa.» (Thomas Hodgskin. Popular Political Economy, London 1827, s. 238.) [1333]

* * *

[1336] Olemme nähneet ettei pääoman tuotantoprosessi ole vain *tavaroiden* tuotantoprosessi, vaan *lisäarvon*

tuotantoprosessi, lisätyön imemistä ja sen vuoksi pääoman tuotantoprosessi. Rahan ja työn tai pääoman ja työn ensimmäinen muodollinen vaihtotoimitus on vain *mahdollisesti* vieraan elävän työn anastamista esineellistyneen työn avulla. Todellinen anastusprosessi tapahtuu vasta todellisessa tuotantoprosessissa, jonka takana menneenä vaiheena on tuo ensimmäinen muodollinen liiketoimi, jossa kapitalisti ja työläinen ovat toisiaan vastassa pelkinä tavaranomistajina, ostajana ja myyjänä. Tästä syystä kaikki vulgaaritaloustieteilijät pysähtyvät tuohon ensimmäiseen muodolliseen liiketoimeen — näin Bastiat — juuri saadakseen kapitalismille ominaisen suhteen katoamaan tällä tempulla. Rahan vaihdossa tuottamattomaan työhön tulee ero terävästi näkyviin. Tässä raha ja työ vaihtuvat toisiinsa vain tavarina. Sen sijaan, että tämä vaihto muodostaisi tällöin pääomaa, se on *tulon kulutusta*. [1336]

[f) Käsityöläisten ja talonpoikien työ kapitalistisessa yhteiskunnassa]

[1328] Miten sitten on itsenäisten käsityöläisten ja talonpoikien laita, jotka eivät käytä työläisiä, siis eivät tuota kapitalisteina? Joko he ovat *tavarantuottajia*, kuten aina talonpoikien {mutta esim. ei puutarhurin, jonka otan talooni} tapauksessa, ja minä ostan heiltä *tavarana*, jolloin asiaan ei vaikuta mitään esimerkiksi se, että käsityöläinen toimittaa sen tilauksesta, talonpoika tuottaa välineittensä sallimassa mitassa. Tässä suhteessa he ovat minua vastassa tavaroiden myyjinä, eivätkä työn myyjinä, eikä tällä suhteella siis ole mitään tekemistä pääoman ja työn vaihdon kanssa, ei siis myöskään *tuottavan ja tuottamattoman työn* eron kanssa, mikä perustuu vain siihen, vaihdetaanko työ rahaan rahana vai rahaan pääomana. Sen vuoksi he eivät kuulu *tuottavien* eivätkä *tuottamattomien työläisten* kategoriaan, vaikka he ovat tavaroiden tuottajia. Mutta heidän tuotantoaan ei ole alistettu kapitalistiselle tuotantotavalle.

On mahdollista, että nämä tuottajat, jotka työskentelevät omilla tuotantovälineillä, eivät ainoastaan uusina työvoimaansa, vaan luovat lisäarvoa, sikäli kuin

heidän asemansa sallii heidän ottaa haltuunsa oman lisätyönsä tai osan siitä (jolloin osa otetaan heiltä pois verojen jne. muodossa). Ja tässä tapaamme omalaatuisuuden, joka on luonteenomainen yhteiskunnalle, jossa on vallitsevana yksi tuotantotavan määrittäminen, vaikka kaikki tuotantosuhteet eivät vielä olekaan sille alistettuja. Feodaalisessa yhteiskunnassa esimerkiksi — sellaisena kuin sitä voidaan parhaiten tutkia Englannissa, koska feodaalinen järjestelmä tuotiin tänne valmiina Normandiasta ja sen muoto painettiin monessa suhteessa erilaiseen yhteiskuntaperustaan — saavat feodaalisen ilmauksen myös ne suhteet, jotka ovat etäällä feodalismien olemuksesta, esimerkiksi pelkät rahasuhteet, joissa ei millään tavoin ole kysymys herran ja vasallin vastavuoroisista henkilökohtaisista palveluksista. Esimerkkinä on myös kuvitelma että pientalonpoika hallitsee tilaansa läänityksenä.

Aivan samoin kapitalistisessa tuotantotavassa. Riippumaton talonpoika tai käsityöläinen esiintyy kahtena henkilönä*. Tuotantovälineiden omistajana hän on kapitalisti, työläisenä hän on palkkatyöläisensä. Hän siis maksaa palkkansa kapitalistina ja saa voittonsa pääomastaan, ts. hän riistää itse itsensä palkkatyöläisenä ja maksaa itselleen lisäarvona sen pakkoveron, jonka työ on velkaa pääomalle. Ehkäpä hän maksaa itselleen vielä kolmannen osan maanomistajana (maankoron), aivan niin kuin myöhemmin tulemme näkemään, että teollisuuskapitalisti toimiessaan omalla [1329] pääomalla maksaa itselleen korkoa ja pitää tätä jonakin, jota hän ei ole velkaa itselleen teollisuuskapitalistina, vaan kapitalistina yleensä.

Tuotantovälineiden *tietty yhteiskunnallinen luonne* kapitalistisessa tuotannossa — niin että ne ilmaisevat tietyn *tuotantosuhteen* — on kasvanut niin kiinni näiden tuotantovälineiden materiaaliseen olemassaoloon tuotantovälineinä ja on porvarillisen yhteiskunnan käsitystavassa siitä niin erottamaton, että tuota yhteiskunnallista luonetta (määrättynä kategoriana) sovelletaan myös sellai-

* »Pienissä yrityksissä... *yrittäjä* on usein *oma työläisensä.*» (Storch. Cours d'économie politique, nide I, Pietarin laitos, s. 242).

sissa tapauksissa, joissa suhde on sen kanssa suoraan ristiriidassa. Tuotantovälineistä tulee pääomaa vain sikäli, kuin ne ovat itsenäistyneet itsenäiseksi mahdiksi työtä vastaan. Puheena olevassa tapauksessa tuottaja — työläinen — on tuotantovälineidensä haltija, omistaja. Ne eivät siis ole pääomaa sen enempää kuin hankään suhteessa niihin palkkatyöläinen. Siitä huolimatta ne käsitetään pääomaksi ja hänet itsensä jakautuneeksi niin, että *hän* kapitalistina käyttää itse itseään palkkatyöläisenä.

Todellakin tämä esitystapa, niin irrationaalinen kuin se ensi näkemältä onkin, on toki seuraavassa määrin oikea: tuottaja kylläkin luo puheena olevassa tapauksessa oman lisäarvonsa {olettaen, että hän myy tavaransa sen arvosta}, eli koko tuote esineellistää vain hänen omaa työtään. Mutta siitä, että hän voi itse ottaa *haltuunsa* oman työnsä koko tuotteen, eikä kolmas, *isäntä*, anasta sitä osaa hänen tuotteensa arvosta, joka menee yli esimerkiksi hänen päivätyönsä keskimääräisen hinnan, siitä hänen ei ole kiittäminen työtään (joka ei erota häntä muista työläisistä), vaan tuotantovälineiden omistusta. Siis ainoastaan tuotantovälineiden omistuksen nojalla hän ottaa haltuunsa oman lisätyönsä ja niin hän suhtautuu omana kapitalistinaan itseensä palkkatyöläisenä.

Ero ilmenee tässä yhteiskunnassa normaalina suhteena. Missä sitä tosiasiallisesti siis ei ole, siellä se oletetaan, ja siinä määrin oikein, kuin juuri osoitettiin; sillä (erotukseksi esim. muinaisen Rooman tai Norjan oloista tai Yhdysvaltain luoteisosien oloista) *yhdistyminen* ilmenee tässä satunnaisena, ero normaalina, ja *eroa* pidetään olemassa olevana suhteena silloinkin kun yksi henkilö yhdistää eri funktiot. Tässä käy ilmi hyvin terävästi, että kapitalisti sellaisenaan on vain pääoman funktio, työläinen työvoiman funktio. Sillä on myös laki, että taloudellinen kehitys jakaa funktiot eri henkilöille; ja käsityöläisestä tai talonpojasta, joka tuottaa omilla tuotantovälineillään, tulee vähitellen joko pieni kapitalisti, joka riistää myös vierasta työtä, tai hän menettää tuotantovälineensä {tämä voi tapahtua, vaikka hän pysyykin niiden *nimellisensä* omistajana, kuten talonpoika hy-

poteekkilaitoksen ollessa kysymyksessä} ja muuttuu palkkatyöläiseksi. Tämä on tendenssi yhteiskuntamuodossa, jossa kapitalistinen tuotantotapa on vallitsevana.

[g) Tuottavan työn sivumääre työnä, joka realisoituu aineellisessa rikkaudessa]

Kapitalistisen tuotannon olennaisten suhteiden tarkastelussa voidaan siis olettaa, että koko tavaroiden maailma, aineellisen tuotannon — aineellisen rikkauden tuotannon — kaikki piirit on (muodollisesti tai todellisesti) alistettu kapitalistiselle tuotantotavalle {koska tämä tapahtuu yhä kasvavassa määrin, koska tämä on prosessin periaatteellinen päämäärä ja koska vain tässä tapauksessa työn tuotantovoimat kehitetään huippuunsa}. Tällä edellytyksellä — joka ilmaisee prosessin raja-arvon ja joka siis alati tulee yhä tarkemmin todellisuutta vastaavaksi — kaikki tavaroiden tuotannossa toimivat työläiset ovat palkkatyöläisiä, ja tuotantovälineet ovat kaikissa näissä piireissä heitä vastassa pääomana. Silloin voidaan pitää tuottavien työläisten, ts. pääomaa *tuottavien työläisten* luonteenomaisena piirteenä sitä, että heidän työnsä realisoituu *tavaroissa*, aineellisessa rikkaudessa. Ja niin *tuottava työ* olisi saanut ratkaisevasta luonteenpiirteestään, joka on *työn sisältöön* nähden täysin yhdenkertainen ja siitä riippumaton, eroavan toisen sivumääreen.

[h) Kapitalismin ilmentymiä immateriaalisen tuotannon alueella]

Ei-materiaalinen tuotanto, silloinkin kun sitä harjoitetaan yksinomaan vaihtoa varten, siis tuottaa *tavaroita*, voi olla kahdenlaista:

1. Sen tuloksena on sellaisia *tavaroita*, käyttöarvoja, joilla on sekä tuottajista että kuluttajista eriävä itsenäinen hahmo, voivat siis olla olemassa jonkin ajan tuotannon ja kulutuksen välillä, voivat kiertää tänä väliaikana *myytävänä tavaroina*, kuten kysymyksen ollessa kirjoista, maalauksista, lyhyesti sanottuna kaikista taiteentuotteista, jotka eriävät toimivan taiteilijan taidesuorituksesta. Tässä kapitalistinen tuotanto on vain hyvin rajoit-

tetussa määrin soveltuva, siinä määrin kuin esimerkiksi kirjailija käyttää toisia apulaisina yhteisen teoksen — esim. tietosanakirjan — tuottamiseksi. [1330] Tässä tapauksessa, että erilaiset tieteelliset ja taiteelliset tuottajat, käsityöläiset tai ammattimiehet työskentelevät kirjakauppiaiden yhteiselle kauppiaanpääomalle — suhde, jolla ei ole mitään tekemistä varsinaisen kapitalistisen tuotantotavan kanssa ja jota ei ole vielä edes muodollisesti alistettu sille — on kysymys enimmäkseen *siirtymämuodosta kapitalistiseen tuotantoon*. Se, että juuri näissä siirtymämuodoissa työn riistö on suurimmillaan, ei lainkaan muuta asiaa.

2. Tuotanto ei ole erotettavissa tuottamisen aktista, kuten kaikkien esittävien taiteilijoiden, puhujien, näyttelijöiden, opettajien, lääkäreiden, pappien jne. tapauksessa. Tässäkin kapitalistinen tuotantotapa voi olla olemassa vain vähäisessä laajuudessa ja asian luonteen vuoksi vain muutamilla aloilla. Esimerkiksi oppilaitoksissa opettajat voivat olla pelkkiä oppilaitosyrittäjän palkkatyöläisiä; tällaisia opetustehtaita on Englannissa lukuisasti. Vaikka he eivät ole *tuottavia työläisiä* suhteessa oppilaisiin, he ovat sitä suhteessa yrittäjäänsä. Tämä vaihtaa pääomaansa heidän työkykyynsä ja rikastuu tämän prosessin välityksellä. Samoin teatteriyritysten, huvittelulaitosten jne. tapauksessa. Yleisöön näyttelijä suhtautuu tällöin taiteilijana, mutta suhteessa yrittäjäänsä hän on *tuottava työläinen*. Kaikki nämä kapitalistisen tuotannon ilmentymät tällä alueella ovat niin merkityksettömiä tuotannon kokonaisuuteen verrattuna, että ne voidaan jättää kokonaan huomioon ottamatta.

(i) Tuottavan työn ongelma materiaalisen tuotannon kokonaisprosessin näkökulmasta]

Spesifisesti kapitalistisen tuotantotavan kehityksen myötä, tuotantotavan, jossa useat työläiset työskentelevät yhdessä saman tavaran tuotannossa, täytyy sen suhteen, jossa heidän työnsä välittömästi on tuotannon esineeseen, luonnollisesti vaihdella suuresti. Esimerkiksi aikaisemmin mainituilla aputyömiehillä tehtaassa¹³⁵ ei ole välittömästi mitään tekemistä raaka-aineen muokkaa-

misen kanssa. Työläiset, jotka toimivat muokkauksen kanssa välittömästi tekemisissä olevien valvojina, ovat askeleen kauempana; insinöörillä on jälleen toisenlainen suhde, hän työskentelee pääasiallisesti vain päällään jne. Mutta näiden työläisten kokonaisuus, työläisten, joilla on arvoltaan erilaiset työkyvyt, vaikka työssä olevien suuri joukko on suurin piirtein samalla tasolla, tuottaa tuloksen, joka — pelkän työprosessin tulosta tarkasteltaessa — ilmenee tavarassa tai aineellisessa tuotteessa: ja kaikki yhdessä, työpajana, ovat näiden tuotteiden elävä tuotantokoneisto, vastaavasti kuin he — koko tuotantoprosessia tarkasteltaessa — vaihtavat työnsä pääomaan ja uusintavat kapitalistin rahan pääomana, ts. itseään lisäävänä arvona, itseään suurentavana arvona.

Kapitalistiselle tuotantotavalle onkin juuri ominaista se, että se erottaa erilaiset työt, siis myös henkisen ja ruumiillisen työn — tai työt joissa jompikumpi puoli on vallitsevana — ja jakaa ne eri henkilöille. Tämä ei kuitenkaan estä materiaalista tuotetta olemasta näiden henkilöiden yhteinen tuote tai heidän yhteistä tuotettaan esineellistymästä materiaalisessa rikkaudessa; toisaalta tämä ei estä sitä seikkaa, että näistä henkilöistä jokaisen yksittäisen suhde on palkkatyöläisen suhde pääomaan ja tässä erityisessä mielessä tuottavan työläisen suhde. Kaikki nämä henkilöt eivät ainoastaan toimi välittömästi materiaalsen rikkauden tuotannossa, vaan he vaihtavat työnsä välittömästi rahaan pääomana ja uusintavat sen vuoksi välittömästi palkkansa lisäksi lisäarvon kapitalistille. Heidän työnsä koostuu maksetusta työstä plus maksamattomasta lisätyöstä.

[k] Kuljetusteollisuus materiaalsen tuotannon haarana. Tuottava työ kuljetusteollisuudessa]

Kaivannaisteollisuuden, maanviljelyksen ja tehdasteollisuuden lisäksi on olemassa vielä neljäs aineellisen tuotannon piiri, joka myös käy läpi käsityön, manufaktuurin ja mekaanisen tuotannon eri vaiheet; tämä on kuljetusteollisuus, kuljettaapa se sitten ihmisiä tai tavaroita. Tuottavan työn, ts. palkkatyöläisen, suhde kapitalistiin on tässä aivan sama kuin materiaalsen tuotannon

muissa piireissä. Tässä työn esineeseen aiheutetaan edelleen myös materiaallinen muutos — *tilaa koskeva*, paikanmuutos. Ihmisten kuljetuksen ollessa kysymyksessä tämä esiintyy vain *palveluksena*, jonka yrittäjä tekee heille. Mutta tämän *palveluksen* ostajan ja myyjän suhteella ei ole mitään tekemistä tuottavan työläisen ja pääoman suhteen kanssa, ei sen enempää kuin langan ostajan ja myyjän suhteella.

Jos sitä vastoin tarkastelemme prosessia suhteessa tavaroihin, niin [1331] tässä työprosessissa kylläkin tapahtuu muutos työesineessä, *tavarassa*. Sen sijaintipaikkaa muutetaan ja samalla tapahtuu muutos sen käyttöarvossa, koska tämän käyttöarvon sijaintipaikka muuttuu. Sen vaihtoarvo kasvaa samassa määrin, kuin tämä sen käyttöarvon muutos vaatii työtä, — työmäärä, joka määräytyy osaksi pysyvän pääoman kulutuksesta, siis siitä esineellistyneen työn määrästä, joka sisältyy tavarahan, osaksi elävän työn määrästä, niin kuin kaikkien muidenkin tavaroiden arvonlisäysprosessissa.

Heti kun tavara on saapunut määräpaikkaansa, tämä sen käyttöarvolle tapahtunut muutos on hävinnyt, se ilmenee enää vain sen kohonneessa vaihtoarvossa, tavarahan kallistumisessa. Vaikka todellinen työ ei tässä nyt ole jättänyt jälkeäkään käyttöarvoon, niin se on silti realisoitunut tämän materiaallisen tuotteen vaihtoarvossa, ja niin siis pätee tähän teollisuuteen niin kuin materiaallisen tuotannon muihinkin piireihin nähden, että se ruumiillistuu *tavarassa*, vaikka ei olekaan jättänyt näkyvää jälkeä tavarahan käyttöarvoon.

* * *

Tässä olemme vielä tekemisissä vain *tuottavan pääoman*, ts. *välittömässä tuotantoprosessissa* toimivan pääoman kanssa. Myöhemmin tulemme *kiertokulukuprosessissa* toimivaan pääomaan. Ja vasta myöhemmin tarkasteltaessa sitä erikoista hahmoa, jonka pääoma ottaa *kauppapääomana*, voidaan vastata kysymykseen, missä määrin sen työllistämät työläiset ovat tai eivät ole tuottavia.¹³⁶ [XXI—1331]

**TULO JA SEN LÄHTEET.
VULGAARITALOUSTIEDE**

[1)] Korkoatuottavan pääoman kehitys kapitalistisen tuotannon perustalla [Kapitalististen tuotantotavan suhteiden tekeminen fetissiksi. Korkoatuottava pääoma eräänä fetissin täydellisimpänä ilmenemisenä. Vulgaaritaloustieteilijät ja vulgaarisosialistit pääomankorosta]

[XV—891] Tulon muoto ja tulon lähteet ilmaisevat kapitalistisen tuotannon suhteet *fetissimäisimmässä* muodossa. Tässä on kysymyksessä niiden oleminen sellaisena kuin se näkyy pinnalla, kätketystä yhteydestä ja välittävistä välijäsenistä erillään. Siten *maasta* tulee *maankoron* lähde, *pääomasta* *voiton* lähde ja *työstä* *työpalkan* lähde. Se vääristynyt muoto, missä todellinen nurinkääntyminen saa ilmauksensa, on luonnollisesti jäljentynyt tämän tuotantotavan edustajien käsityksiin. Kysymyksessä on tapa kuvitella ilman mielikuvitusta, vulgaarin ihmisen uskonto. Vulgaaritaloustieteilijät — heidät on erotettava tarkasti niistä taloustieteellisistä tutkijoista, joita olemme arvostelleet — kääntävät tosiasiaissa [kansantaloustieteen kielelle] kapitalistisen tuotannon vankeina olevien tuotannon edustajien käsitykset, motiivit jne., joissa tämä tuotanto heijastuu vain pinnallisessa näennäisyydessään. He kääntävät ne doktrinaariselle kielelle, mutta [yhteiskunnan] hallitsevan puolen, kapitalistin näkökannalta, eivätkä sen vuoksi naiivisti ja objektiivisesti, vaan apologeettisesti. Niiden vulgaarikäsitysten ahdaskatseinen ja pikkutarkka ilmaiseminen, jotka välttämättä syntyvät tämän tuotantotavan edustajissa, eroaa suuresti sellaisten poliittisten taloustieteilijöiden kuin

fysiokraattien, A. Smithin ja Ricardon pyrkimyksestä käsittää ilmiöiden sisäinen yhteys.

Kaikista näistä muodoista täydellisin fetissi on kuitenkin *korkeatuottava pääoma*. Tässä meillä on pääoman alkuperäinen lähtökohta — raha — ja kaava $R - T - R'$ kahteen äärijäseneensä $R - R'$ palautettuna. Raha, joka luo lisää rahaa. Se on pääoman alkuperäinen ja yleinen kaava järjettömäksi tiivistelmäksi kutistettuna.

Maa tai *luonto maankoron*, ts. maaomaisuuden lähteenä on kyllin fetissimäinen. Mutta käyttöarvon ja vaihtoarvon mukava sekoittaminen antaa tavalliselle käsitykselle vielä mahdollisuuden turvautua maankoron selittämiseksi luonnon itsensä tuotantovoimaan, joka henkilöityy jonkin silmänkääntötempun välityksellä maanomistajassa.

Työ työpalkan lähteenä, ts. sen osuuden lähteenä, joka määräytyy työläiselle hänen omasta tuotteestaan työn ominaisesti yhteiskunnallisen muodon nojalla, työ sen lähteenä, että työläinen ostaa työllään tuotteelta (pääomalta, aineellisesti tarkasteltuna) luvan tuottaa, ja että hänellä on työssä lähde, jonka kautta osa hänen tuotteestaan virtaa hänelle takaisin maksuna tältä tuotteelta työnantajana — tämäkin on kyllin kaunista. Mutta tavallinen käsitys on toki tässä sikäli sopusoinnussa asian itsensä kanssa, että vaikka se sekoittaakin työn palkkatyöhön, ja sen vuoksi palkkatyön tuotteen — työpalkan — työn tuotteeseen, niin terveelle ihmisjärjelle pysyy kuitenkin selvänä se seikka, että työ luo itse oman palkkansa.

Pääomasta, sikäli kuin sitä tarkastellaan *tuotantoprosessissa*, säilyy aina suuremmassa tai pienemmässä määrin se käsitys, että se on väline vieraan työn kalastamiseksi. Tätä voidaan käsitellä »oikeutena» tai »vääryytenä», perusteltuna tai perusteettomana, kapitalistin suhde työläiseen on tässä aina oletettu ja ajateltu.

Sikäli kuin *pääoma* esiintyy *kiertokulkuprosessissa*, jolloin tavallinen käsitys kohtaa sen erityisesti *kauppiaan-pääomassa*, sen laatuksena pääomana, jonka tehtävänä on vain tämä operaatio, niin tässä voitto yhdistetään osaksi epämääräiseen käsitykseen yleisestä petkutuksesta tai nimenomaisemmin siihen, että kauppias petkuttaa

teollisuuskapitalistia tai myös kuluttajaa niin kuin teollisuuskapitalisti työläistä tai tuottajat toinen toistaan. Joka tapauksessa voiton selitetään tässä johtuvan vaihdosta, siis yhteiskunnallisesta suhteesta eikä esineestä.

Sitä vastoin *korokoatuottavassa pääomassa* fetissi on täydellinen. Tämä on valmis pääoma — jollaisena se on tuotantoprosessin ja kiertokulkuprosessin ykseys — ja tuottaa sen vuoksi tiettyssä ajanjaksossa tietyn voiton. Korokoatuottavan pääoman muodossa on jäljellä vain tämä määritys, ilman tuotantoprosessin ja kiertokulkuprosessin välitystä. Pääomassa ja voitossa on vielä muisto niiden menneisyydestä, vaikkakin sen vuoksi, että voitto eroaa lisäarvosta, kaikkien pääomien yhtäläisen voiton — yleisen voiton suhdeluvun — vuoksi pääoma [892] hämärtyy jo kovasti, siitä tulee hämärä ja salaperäinen olio.

Korokoatuottavassa pääomassa tämä *automaattinen fetissi*, itseään lisäävä arvo, rahaa tekevä raha on täydellinen, eikä siinä ole tässä muodossa enää mitään syntymämerkkejä. Yhteiskunnallinen suhde on täydellinen esineen (rahan, tavaran) suhteena itseensä.

Laajempi tutkimus korosta ja sen suhteesta voittoon ei kuulu tähän; sen enempiä kuin tutkimus siitä, missä suhteessa voitto jakautuu teollisuusvoitoksi ja koroksi. Niin paljon on selvää, että pääomassa ja korossa pääoma on viety loppuun koron, lisääntymisensä, salaperäisenä ja itsensä luovana lähteenä. Nimenomaisesti tässä muodossa pääoma sen vuoksi myös [tavallisesti] käsitetään. Se on *par excellence** pääoma.

Koska kapitalistisen tuotantotavan perustalla tietty arvosumma, rahassa tai tavaroissa esitettyinä — varsinaisesti rahassa, tavaran muuttuneessa muodossa — antaa vallan kiskoa työläisistä tietty erä työtä gratis**, anastaa tiettyl isäarvo, lisätyö, lisätuote, niin on selvää, että raha itse voidaan myydä pääomana, sui generis*** tavarana, eli että pääomaa voidaan ostaa tavaran tai rahan muodossa.

* — varsinainen. *Totm.*

** — ilmaiseksi. *Totm.*

*** — omalajisenaan. *Totm.*

Pääomaa voidaan myydä voiton lähteenä. Rahan jne. kautta teen toiselle mahdolliseksi anastaa lisäarvoa. On siis paikallaan, että minä saan osan tästä lisäarvosta. Kuten maalla on arvoa, koska se tekee minulle mahdolliseksi kaapata osan lisäarvosta, siis maksan maasta pelkästään tämän sen avulla kaapatun lisäarvon, niin maksan pääomasta sen avulla luodun lisäarvon. Koska pääoman arvo ikuistuu, uusintuu lisäarvon realisoitumisen ohella kapitalistisessa tuotantoprosessissa, niin on paikallaan, että, kun rahaa tai tavaraa myydään pääomana, ne palaavat tietyn ajanjakson kuluttua myyjälle ja että tämä ei luovuta niitä koskaan niin kuin tavaraa; hän säilyttää niiden omistuksen. Rahaa tai tavaraa ei siis myydä rahana tai tavarana, vaan toisessa potenssissa, *pääomana*, itseään lisäävänä rahana tai tavarana. Se ei ainoastaan lisäännä, vaan myös säilyy tuotannon kokonaisprosessissa. Se pysyy sen vuoksi pääomana myyjälle, palaa hänelle. Myynti merkitsee sitä, että kolmannen, joka käyttää sitä tuottavana pääomana, on maksettava pääoman omistajalle tietty osa voitostaan, jonka hän tekee vain tämän pääoman avulla. Pääoma vuokrataan maan tavoin arvoaluovana oliona, joka säilyttää itsensä tässä arvonluonnissa ja palaa alituisesti ja voidaan niin ollen palauttaa myös alkuperäiselle myyjälle. Vain sen virtaaminen takaisin hänelle tekee siitä pääomaa. Muuten hän myisi sen tavarana tai ostaisi sillä rahana.

Mutta joka tapauksessa muoto itsessään tarkasteltuna on sellainen (tosiasiassa raha luovutetaan jaksottaisesti työn riistämisen, lisäarvon tekemisen välineenä), että esine ilmenee nyt pääomana ja pääoma pelkkänä esineenä, kapitalistisen tuotanto- ja kiertokulkuprosessin koko tulos esineeseen erottamattomasti kuuluvana ominaisuutena, ja riippuu kokonaan rahan, ts. aina vaihtokelpoisessa muodossaan olevan tavarana, omistajasta, haluaako hän kuluttaa sen rahana vai vuokrata pääomana.

Tässä on kysymyksessä pääoman suhde summana siihen itseensä hedelmän ominaisuudessa, ja sen tuottama voitto mitataan suhteessa sen omaan arvoon, joka ei katoa tässä prosessissa (mikä vastaa pääoman luonnetta).

Näin ollen on selvää, miksi pinnallinen kritiikki — aivan niin kuin se haluaa säilyttää tavarana ja vastustaa

rahaa — kääntyy nyt niin innokkaasti reformoivassa viisaudessaan korkoatuottavaa pääomaa vastaan kajoamatta todelliseen kapitalistiseen tuotantoon, hyökäten vain yhtä sen tulosta vastaan. Tämä väittely korkoatuottavaa pääomaa vastaan kapitalistisen tuotannon näkökanalta, väittely joka pöyhkeilee nykyään »sosialismina», esiintyy muuten pääoman itsensä kehittymomenttina esimerkiksi 17. vuosisadalla, jolloin teollisuuskapitalistin oli pidettävä puoliaan häneen nähden silloin vielä ylivoimaista vanhanaikaista koronkiskojaa vastaan.

[839] Pääoman täydellinen *esineellistyminen* [*Ver-sachlichung*], *nurinkääntyminen* ja *järjettömyys* korkoatuottavana pääomana — jossa kuitenkin vain kapitalistisen tuotannon sisäinen luonne, sen järjettömyys, ilmenee kouriintuntuvimmassa muodossa — on pääoma, joka tuottaa korkoa korolle. Tällöin se esiintyy moolokina, joka vaatii koko maailmaa itselleen kuuluvana uhrina, mutta saa aina nähdä salaperäisen kohtalon asettuvan sen oikeutettujen, sen omasta luonnosta johtuvien vaatimusten tyydyttämisen tielle.

Pääoman luonteenomainen liike sekä tuotantoprosessissa että kiertokulkuprosessissa on rahan tai tavarain palaaminen lähtökohtaansa, kapitalistille. Tämä ilmaisee sekä sen todellisen metamorfoosin, että tavara muutetaan sen tuotannonehdoiksi ja tuotannonehdot jälleen tavarain muotoon: uusintaminen. Toisaalta sen muodollisen metamorfoosin, että tavara muutetaan rahaksi, raha jälleen tavaraksi. Viimein tämän palaamisen lähtökohtaansa ilmaisee arvon moninkertaistaminen, $R - T - R'$. Alkuperäinen arvo, mutta prosessissa suurentuva, pysyy aina saman kapitalistin kädessä. Ainoastaan ne muodot vaihtelevat, joissa se on hänen kädessään, rahana, tavarana tai itse tuotantoprosessin muodossa.

Tämä pääoman *palaaminen* lähtökohtaansa saa korkoatuottavassa pääomassa aivan *ulkoisen*, siitä todellisesta liikkeestä, jonka muoto se on, erotetun asun. A ei kuluta rahaansa rahana vaan pääomana. Raha ei muutu tässä mitenkään. Se vain vaihtaa käsiä. Sen todellinen muuttuminen pääomaksi totentuu vasta B :n kädessä. Mutta A :lle rahasta on tullut pääomaa sen siirtyessä A :n kädestä B :n käteen. Pääoman todellinen palaaminen tuo-

tanto- ja kiertokulkuprosessista tapahtuu *B*:lle. Mutta *A*:lle palaaminen tapahtuu samalla tavalla kuin luovuttaminenkin. Raha palaa *B*:n kädestä jälleen *A*:n käteen. *A* lainaa rahan sen sijaan, että kuluttaisi sen.

Rahan jokainen paikanvaihto pääoman todellisessa tuotantoprosessissa ilmaisee uusintamisen momentin, oli pa kysymyksessä rahan muuttuminen työksi, valmiin tavarän muuttuminen rahaksi (tuotantotapahtuman päätös), tai rahan muuttuminen takaisin tavaraksi (tuotantoprosessin uusiminen, uusintamisen jälleäaloitus). Rahan paikanvaihto, milloin raha *lainataan pääomana*, siis sitä ei muuteta pääomaksi, vaan se astuu pääomana kiertokulkuun, ilmaisee pelkästään saman rahan siirtymisen kädestä toiseen. Omistusoikeusperuste pysyy lainanantajan käsissä, mutta hallinta siirtyy teollisuuskapitalistin käsiin. Mutta lainanantajalle rahan muuttuminen pääomaksi alkaa siitä hetkestä, jolloin hän kuluttaa sen pääomana sen sijaan, että kuluttaisi sen rahana, ts. antaa teollisuuskapitalistin käteen. (Hänelle se pysyy pääomana silloinkin, kun hän ei lainaa sitä teollisuudenharjoittajalle, vaan tuhlarille, tai kun hän lainaa sen työläiselle, joka ei pysty maksamaan vuokraansa. Tälle perustuu koko panttilainaamon tarina.) Toinen kylläkin muuttaa sen pääomaksi, mutta se tapahtuu lainanantajan ja lainanottajan välisen operaation ulkopuolella. *Tässä operaatiossa tuo välitys on hävinnyt*, se ei näy siinä, ei sisälly siihen välittömästi. Rahan todellisen pääomaksi muuttumisen sijasta tässä näyttäytyy vain sen sisällyksetön muoto. Kuten työvoiman tapauksessa tulee *rahan käyttöarvoksi tässä luoda vaihtoarvoa, suurempaa vaihtoarvoa, kuin siihen itseensä sisältyy*. Se annetaan lainaksi itseään lisäävänä arvona, tavarana, mutta sellaisena tavaranä, joka juuri tämän ominaisuuden nojalla eroaa tavarasta sellaisenaan ja jolla näin ollen on myös *omalaatuinen luovuttamismuoto*.

Pääoman lähtökohta on tavaränomistaja, rahanomistaja, lyhyesti sanottuna kapitalisti. Koska lähtökohta ja paluukohta pääoman tapauksessa lankeavat yhteen, pääoma palaa kapitalistille takaisin. Mutta tässä kapitalisti on olemassa kaksinkertaisesti, pääoman omistajana ja teollisuuskapitalistina, joka todella muuttaa rahan

pääomaksi. Tosiasiallisesti [894] pääoma virtaa häneltä ja palaa hänelle, mutta vain sikäli kuin hän on sen haltija. Kapitalisti on olemassa kaksinkertaisesti: juridisesti ja taloudellisesti. Omaisuutena pääoma palaa sen vuoksi myös juridiselle kapitalistille, sivupuolisolle. Mutta pääoman palaaminen, johon sisältyy sen arvon säilyminen, joka määrittää sen säilyväksi ja ikuistuvaksi arvoksi, on toki välitetty kapitalistille n:o 2, mutta ei kapitalistille n:o 1. Palaaminen ei näin ollen ilmene tässä monien taloudellisten prosessien seurauksena ja tuloksena, vaan ostajan ja myyjän erityisestä juridisesta toimesta johtuvana; siitä, että se *lainataan myymisen sijasta, siis luovutetaan vain väliaikaisesti*. Se, mikä itse asiassa *myydään*, on *sen käyttöarvo*, joka tässä on *vaihtoarvon* luominen, voiton tuottaminen, sen sisältämää arvoa suuremman arvon luominen. Rahana se ei muutu käytössä. Mutta se pannaan menemään rahana ja rahana se virtaa takaisin.

Muoto, jossa se virtaa takaisin, riippuu pääoman uusintamistavasta. Jos se lainataan rahana, niin se palaa liikkuvan pääoman muodossa, sen koko arvo plus lisäarvo, tässä se osa lisäarvosta tai voitosta, joka eriytyy koroksi: lainattu rahasumma plus siitä syntynyt lisäsumma.

Jos se lainataan koneiden, rakennusten jne. muodossa, lyhyesti sanottuna sellaisessa aineellisessa muodossa, jossa sen täytyy toimia tuotantoprosessissa kiinteänä pääomana, niin se palaa kiinteän pääoman muodossa, vuotuisena maksuna, ts. korvauksena kulumisesta, joka vastaa kiertokulkuun mennyttä kiinteän pääoman osaa, plus se osa lisäarvosta, joka on laskettu voittona (tässä voiton osana, korkona) kiinteälle pääomalle (ei sikäli kuin se on kiinteää pääomaa, vaan sikäli kuin se on ylipäänsä tietyn suuruinen pääoma).

Voitossa sellaisenaan on lisäarvo ja niin ollen voiton todellinen lähde jo hämärtynyt ja mystifioitunut:

1. Koska — muodollisesti tarkasteltuna — voitto on *lisäarvo* koko sijoitetulle pääomalle laskettuna, jolloin pääoman jokainen osa, kiinteä tai liikkuva, raaka-aineseen, koneistoon tai työhön sijoitettu, tuottaa yhtä suuren voiton;

2. Koska *yleisen voiton suhdeluvun* määräytymisen vuoksi — kuten yhden yksittäisen 500 suuruisen pääoman ollessa kysymyksessä esimerkiksi jokainen viidennes tuottaa 10 %, jos lisäarvo on 50 — nyt jokainen 500 tai 100 suuruisen pääoma — toimipa se millä alalla tahansa, olipa vaihtelevan ja pysyvän pääoman suhde siinä mikä tahansa, olipa sen kiertoaika minkä pituinen tahansa jne. — tuottaa samassa ajanjaksossa saman keskimääräisen voiton, esimerkiksi 10 %, kuin jokainen toinenkin, aivan toisilla elimellisillä edellytyksillä toimiva pääoma. Siis koska yksittäisten pääomien *voitto*, erillään tarkastettuna, ja niiden itse omalla tuotannonalallaan luoma *lisäarvo* tulevat todella eri suureiksi.

Kohdassa kaksi on kylläkin vain pidemmälle kehiteltynä se, mikä sisältyi jo kohtaan yksi.

Mutta korko perustuu lisäarvon olemiseen *voittona*, tähän jo ulkoistuneeseen lisäarvon muotoon, joka eroaa ensimmäisestä yksinkertaisesta, napanuoransa vielä näytävästä asustaan ja jota ei mitenkään voi tunnistaa ensi silmäyksellä. Se ei edellytä välittömästi lisäarvoa, vaan *voittoa*, josta se itse on vain erityiseen kategoriaan, erityisen otsikon alle asetettu osa. Korossa lisäarvo on siis paljon vaikeammin tunnistettavissa kuin voitossa, koska se suhtautuu suoraan lisäarvoon vain voiton muodossa.

Paluuaika riippuu todellisesta tuotantoprosessista; korkoatuottavan pääoman tapauksessa sen palaaminen pääomana *näyttää* riippuvan pelkästään lainanantajan ja lainanottajan välisestä sopimuksesta. Niin että pääoman paluu tämän liiketoimen yhteydessä ei enää ilmene tuotantoprosessin määräämänä tuloksena, vaan niin että pääoma ei ikään kuin hetkeksikään menettäisi rahan muotoa. Nämä liiketoimet kylläkin ovat todellisten takaisinvirtaamisten määräämiä, mutta se *ei ilmene* liiketoimessa itsessään.

[895] Voitosta eroten korko esittää *pelkän pääoman omistuksen arvon*, ts. tekee rahan (arvosumman, tavaran, olkoon muoto mikä hyvänsä) omistuksen sinänsä pääoman omistukseksi ja näin ollen rahan tai tavaran sinänsä itseään lisääväksi arvoksi. Työnehdot ovat kylläkin pääomaa vain sikäli, kuin ne toimivat suhteessa työläiseen hänen ei-omaisuutenaan ja niin muodoin vieraana

omaisuutena. Sellaisena ne toimivat kuitenkin vain vastakohtana työlle. *Näiden ehtojen vastakohtainen oleminen suhteessa työhön tekee niiden omistajista kapitalisteja* ja näistä heidän omistamistaan ehdoista pääomaa. Raha-kapitalistin *A* kädessä pääomalla ei kuitenkaan ole tätä vastakohtaista luonnetta, joka tekee sen pääomaksi, siis saa myös rahan omistuksen ilmenemään pääoman omistuksena. *Se todellinen muotomääritys, joka tekee rahasta tai tavarasta pääomaa, on hävinnyt.* Rahakapitalisti *A* ei ole millään tavoin vastakkain työläisen kanssa, vaan vain toisen kapitalistin *B* kanssa. Itse asiassa hän myy tälle rahan »käytön», vaikutukset, jotka se saa aikaan, kun se muutetaan tuottavaksi pääomaksi. Itse asiassa käyttö ei ole kuitenkaan se, minkä hän myy suoraan. Jos myyn tavaran, niin myyn tietyn käyttöarvon. Jos ostan rahaa tavaralla, niin ostan toiminnallisen käyttöarvon, joka rahalla tavaran muuttuneena muotona on. En myy tavaran käyttöarvoa sen vaihtoarvon ohella, enkä osta rahan erityistä käyttöarvoa rahan itsensä ohella. Mutta rahana rahalla ei ole — ennen muuttumistaan ja toimintaansa pääomana, mitä se ei tee rahanlainaajan kädessä — muuta käyttöarvoa kuin se, mikä sillä on tavarana (kulta ja hopea on rahan aineellinen substanssi) tai rahana, tavaran muuttuneena muotona. Itse asiassa se, mitä rahanlainaaja myy teollisuuskapitalistille, mitä tässä liiketoimessa tapahtuu, on vain tämä: lainanantaja siirtää rahan omistuksen teollisuuskapitalistille tietyksi ajaksi. Hän luovuttaa omistusoikeusperusteensa tietyksi ajaksi, ja samalla teollisuuskapitalisti on ostanut omistuksen tietyksi ajaksi. Hänen rahansa ilmenee näin ollen pääomana ennen kuin se luovutetaan; pelkkä rahan tai tavaran omistus kapitalistisesta tuotantoprosessista irrallaan ilmenee pääomana.

Se, että raha osoittautuu pääomaksi vasta luovutuksen jälkeen, ei muuta asiaa lainkaan, sen enempää kuin puuvillan käyttöarvoon vaikuttaa se, että sen käyttöarvo osoittautuu todeksi vasta kun se on luovutettu kehrääjälle, tai lihan käyttöarvo vasta kun se on siirtynyt liha-kauppiaan puodista kuluttajan pöytään. Raha, kun sitä ei käytetä kulutukseen, ja tavara, kun sekään ei palvele omistajansa kulutusta, tekevät sen vuoksi omistajastaan

kapitalistin ja ovat itsessään — irrallaan kapitalistisesta tuotantoprosessista ja *ennen* muuttumistaan »tuottavaksi» pääomaksi — pääomaa, ts. itseään lisäävää, itsensä säilyttävää ja itseään suurentavaa arvoa. Arvon luominen, koron tuottaminen on niiden sisäinen ominaisuus aivan kuin päärynäpuun ominaisuudet tuottaa päärynöitä. Ja sellaisena korkoatuottavana oliona rahanlainaaja myy rahansa teollisuuskapitalistille. Koska raha säilyttää itsensä, on itsensä säilyttävä arvo, niin teollisuuskapitalisti voi palauttaa sen minkä tahansa sovitun ajanjakson kuluttua. Koska se luo vuosittain tietyn lisäarvon, koron, tai siihen pikemminkin kasvaa lisää arvoa kunakin ajanjaksona, niin lainanottaja voi myös maksaa tämän lisäarvon lainanantajalle vuosittain tai minä muina sopimuksella määritettyinä ajanjaksoina tahansa. Rahahan tuottaa pääomana lisäarvoa päivittäin samoin kuin palkkatyö. Samaan aikaan kun korko on vain *erityistä nimeä käyttäen* määritelty voiton osa, korko *ilmenee tässä* pääomalle sellaisenaan luonteenomaisena *lisäarvonluontina*, tuotantoprosessista erotettuna, ja näin ollen luonteenomaisena pääomaomaisuudelle, rahan ja tavaran omistukselle, irrallaan niistä suhteista, jotka antavat tälle omaisuudelle kapitalistisen omaisuuden luonteen antaessaan sille työn vastakohdan luonteen; korko ilmenee vain pelkälle pääoman omistukselle ja näin ollen pääomalle ominaisena. *Teollisuusvoitto* taas ilmenee päinvastoin pelkkänä koron lisäkkeenä, jonka lainanottaja hankkii käyttämällä pääomaa tuottavasti, ts. riistämällä työläisiä lainatun pääoman välityksellä (eli kuten asia myös ilmaistaan, työllään kapitalistina; toiminta kapitalistina asetetaan tässä yhtäläiseksi työn kanssa; se jopa samastetaan palkkatyöhön, koska [896] tuotantorposessissa todella toimiva teollisuuskapitalisti tosiasiaassa ilmenee tuotannon toimivana tekijänä, työläisenä verrattuna laiskaan, toimeentomaan rahanlainaajaan, joka hoitaa omistajan tehtävää tuotantoprosessista erotettuna ja sen ulkopuolella).

Näin *korko*, eikä *voitto*, ilmenee pääomasta sellaisenaan ja näin ollen pelkästä pääoman omistuksesta virtaavana pääoman *arvonhuomuksena*; ja siten 'ominaisesti pääoman luomana tulona. Sen vuoksi myös vulgaarita-

loustieteilijät käsittävät sen tässä muodossa. Tässä muodossa on hävinnyt kaikki välitys, ja sekä pääoman *fetisiasu* että käsitys *pääomafetisistä* on valmis. Asu syntyy välttämättä siksi, että pääoman juridinen omistus eroaa sen taloudellisesta omistuksesta, ja yksi voitosta anastettu osa virtaa koron nimellä tuotantoprosessista täysin irralliselle *pääomalle sinänsä* eli *pääomanomistajalle*.

Vulgaaritaloustieteilijälle, joka haluaa esittää pääoman arvon, arvonluomisen itsenäisenä lähteenä, tämä muoto on tietenkin oikea makupala, muoto, jossa voiton lähde ei enää ole tunnistettavissa ja kapitalistisen prosessin tulos — prosessista erotettuna — saa itsenäisen olemisen. $R - T - R'$ sisältää vielä välityksen. $R - R'$:ssa meillä on pääoman sisällyksetön muoto, tuotantosuhteen nurinkääntyminen ja esineellistyminen [Versachlichung] korkeimmassa potenssissa.

Yleistä voiton suhdelukua vastaa tietenkin yleinen *koron suhdeluku* eli yleinen *korkokanta*. Tässä ei tarkoituksenamme kuitenkaan ole kehittää tätä seikkaa pidemmälle, koska korkoatuottavan pääoman analyysi ei kuulu tähän yleiseen jaksoon, vaan *luottoa* käsittelevään jaksoon. Sen sijaan tämän pääoman ilmenemismuodon selvittämiseksi kokonaisuudessaan on se havainto tärkeä, että yleinen voiton suhdeluku esiintyy verrattomasti vähemmän kouriintuntuvana, kiinteänä tosiasiana kuin *koron suhdeluku* eli *korkokanta*. Tosin korkokanta heilahtelee alituisesti. Se on tänään (rahamarkkinoilla teollisuuskapitalistille, ja yksinomaan tästä on kysymys) 2, huomenna 3, ylihuomenna 5 %. Mutta se on 2, 3, 5 prosenttia kaikille lainaajille. Jokainen 100 punnan rahasumma tuottaa yleisesti 2, 3, 5 %, sitä vastoin kun sama arvosumma tuottaa todellisessa toiminnassaan päämana erityisillä tuotannonaloilla hyvin erilaiset todelliset voitot. Näiden todellisten voittojen poikkeamisesta ideaalisesta keskimääräistasosta muodostuu prosessin, vastavaikutuksen tuloksena kyseinen taso, tämä tapahtuu vain pääoman melko pitkien kiertokulkuajien kuluessa. Joidenkin vuosien aikana voiton suhdeluku on tietyillä aloilla korkeampi, seuraavien aikana matalampi. Yhdistämällä vuodet tai sarja sellaisia kehityskulkuja saadaan *keskimääräinen* voitto. Siten se ei kuitenkaan esiinny koskaan

välittömästi annettuna, vaan ainoastaan vastakkaisten heilahtelujen keskimääräisenä tuloksena. Korkokannan laita on toisin. Se on *yleisyydessään* päivittäin määrätty tosiasia, joka on teollisuuskapitalistille jopa edellytys ja tekijä, joka palvelee häntä liiketoimien laskelmoinnissa. Yleinen voiton suhdeluksi on *tosiasiassa* olemassa vain ideaalisena keskimääräislukuna, sikäli kuin se palvelee todellisten voittojen arvioinnissa; se on olemassa vain *keskimääräislukuna*, abstraktiona, sikäli kuin se määritetään joksikin itsessään valmiiksi, määrättyksi, annetuksi; mutta todellisuudessa se on olemassa vain todellisten erilaisten voiton suhdelukujen tasoittumisliikkeen määrävissä tendenssissä, olipa kysymys yhdellä ja samalla tuotannonalalla toimivan yksittäisen pääoman tai eri aloilla toimivien eri pääomien voiton suhdeluvuista.

[897] Se, mitä lainanantaja vaatii kapitalistilta, on laskettu *yleisen voiton suhdeluvun* (keskimäärän) perusteella, ei sen poikkeaman perusteella, jolla tämän yksilöllinen voitto eroaa siitä. *Keskimäärästä* tulee tässä *edellytys*. Korkokanta itse *vaihtelee*, mutta kaikkien *lainanottajien* kohdalla.

Tietty yhtäläinen korkokanta ei sitä vastoin ole olemassa vain keskimääräisesti, vaan tosiasiallisesti (joskin se vaihtelee minimin ja maksimin välillä sen mukaan, onko lainanottaja hyvämaineinen vai ei), ja pikemminkin poikkeamat esiintyvät erityisten olosuhteiden aiheuttamina poikkeuksina. Ilmatieteelliset tiedotteet eivät osoita ilmapuntarin lukemaa sen tarkemmin kuin pörssitiedotteet korkokannan tasoa, ei sille tai tälle pääomalle, vaan *rahamarkkinoilla olevalle, ts. lainattavissa olevalle pääomalle*.

Tässä ei ole paikallaan eritellä sitä, mistä johtuu korkokannan suurempi kiinteys ja yhtäläisyys lainattavissa olevalle pääomalle, vastakohtana yleisen voiton suhdeluvun vähemmän kouriintuntuvalla muodolla ja erotukseksi siitä. Sen erittely kuuluu luottoa käsittelevään jaksoon. Näin paljon on kuitenkin selvää: *voiton suhdeluvun* heilahtelut kullakin tuotannonalalla — ottamatta lainkaan huomioon niitä erityisiä etuja, joita yksittäiset kapitalistit nauttivat saman tuotannonalan puitteissa — riippuvat kulloisestakin markkinahintojen

tasosta ja niiden heilahteluista kustannushintojen molemmin puolin. *Eri alojen voiton suhdelukujen* ero voidaan saada selville vain vertaamalla eri alojen, siis *eri* tavaroitten markkinahintoja niiden kustannushintoihin. Voiton suhdeluvun lasku jollakin erityisellä alalla ideaalisen keskimäärän alapuolelle on pitkittyessään riittävä vetämään pääomaa pois tältä alalta tai estämään uuden pääoman tuomisen tälle alalle keskimääräisessä laajuudessa. Sillä pääoman jakaantumista erityisille aloille tasoittaa vielä enemmän uuden lisäpääoman tuominen kuin sijoitetun pääoman jakaminen. Sitä vastoin erityisten alojen *lisävoitto* tulee havaittavaksi [samoin] vasta verrattaessa markkinahintoja tuotantohintoihin. Niin pian kuin ero tavalla tai toisella tulee näkyviin, alkaa pääomien vaellus erityisiltä tuotannonaloilta toisille. Puuttumatta tässä siihen, että tämä on aikaa vaativa tasoittumistapahtuma, ilmenee keskimääräinen voitto itse kullakin erityisellä alalla vain niiden voiton suhdelukujen keskimäärässä, jotka realisoidaan esimerkiksi 7 vuoden jakson aikana jne., aina pääoman luonteen mukaan. Pelkät heilahdukset *ala-* ja *yläpuolelle*, kun ne eivät ylitä keskipaljoutta eivät-kä saa poikkeuksellista muotoa, eivät siis ole riittäviä vaikuttamaan pääoman siirtymiseen, minkä lisäksi tulevat vielä ne vaikeudet, joita kiinteä pääoma aiheuttaa siirtymiselle. Hetkelliset suhdanteet voivat vaikuttaa vain rajoitetussa määrin ja enemmänkin lisäpääoman vetämiseen alalle tai työntämiseen siltä pois kuin eri aloille sijoitetun pääoman uudelleen jakamiseen.

Nähdään, että tämä kokonaisuus muodostaa hyvin monimutkaisen liikkeen, jossa tarkasteluun tulevat sekä markkinahinnat kullakin erityisellä tuotannonalalla, eri tavaroitten suhteelliset kustannushinnat, kysynnän ja tarjonnan taso kullakin alalla että eri alojen kapitalistien kilpailu, ja jossa sitä paitsi tasoittumisen nopeus tai hitaus riippuu pääomien erilaisesta elimellisestä kokoonpanosta (esimerkiksi enemmän kiinteätä tai liikkuvaa pääomaa) ja niiden tuottamien tavaroitten erityisestä luonteesta aina sen mukaan, miten nopean vetämisen pois markkinoilta, miten helpon tarjonnan pienentämisen tai suurentamisen markkinahintojen tasoa vastaavasti niiden luonne käyttöarvona sallii.

Sitä vastoin rahapääoman tapauksessa — rahamarkkinoilla — on toisiaan vastassa vain kaksi kategoriaa: ostajia ja myyjiä, kysyntää ja tarjontaa. Toisella puolen on lainaa ottava kapitalistiluokka, toisella lainaa autava. Tavaralla on yksi ja sama muoto — rahan muoto. Tässä ovat hävinneet kaikki erityiset asut, joita pääoma omaksuu aina sen erityisen tuotannonalan tai kierronpiirin mukaan, johon se on sijoitettu. Se on olemassa tässä itseenäisen vaihtoarvon, rahan erotuksettomassa, itsensä kanssa yhtäläisessä asussa. Erityisten alojen kilpailu loppuu tässä; ne ovat kaikki yhdessä lainanottajana, ja pääoma on myös niitä kaikkia vastassa muodossa, missä se vielä suhtautuu yhdentekevästi käyttömuotoihinsa. Sinä minä tuottava pääoma [898] *esiintyy vain eri alojen välisessä liikkeessä ja kilpailussa, luokan yhteisenä pääomana, sinä se esiintyy tässä todella, koko massallaan pääomaan kohdistuvassa kysynnässä.* Toisaalta rahapääomalla (pääomalla rahamarkkinoilla) on todella asu, jossa se jakautuu yhteisenä elementtinä, yhdentekevänä suhteessa erityiseen käyttöönsä, eri alojen kesken, kapitalistiluokan kesken, aina kunkin erityisen alan tuotantotarpeiden mukaan. Tähän tulee lisäksi se, että suurteollisuuden kehityksen myötä rahapääomaa, sikäli kuin se esiintyy markkinoilla, ei enää edusta yksittäinen kapitalisti, markkinoilla olevan pääoman sen tai tämän murto-osan omistaja, vaan se keskittyy, organisoituu ja on pääomaa edustavien pankkiirien kontrollissa aivan toisella tavalla kuin todellinen tuotanto. Kysynnän puolella rahapääomaan suuntautuu luokan paine, tarjonnan puolella taas se esiintyy lainattavissa olevana pääomana *en masse**, yhteiskunnan lainakelpoisena pääomana, harvoinhin varastoihin keskitettynä.

Nämä ovat eräitä niistä syistä, joiden vuoksi *yleinen voiton suhdeluku* ilmenee *kiinteän korkokannan* rinnalla katoavana utukuvana. Korkokannan suuruus tosin heilahtelee, mutta tämä ei estä sitä heilahtelemasta samalla tavalla kaikille lainanottajille eikä siten esiintymästä suhteessa heihin aina kiinteänä, annettuna, sen enempää kuin rahan arvonmuutos estää sitä, että sillä on sama

* — kokonaisuudessaan. *Toim.*

arvo suhteessa kaikkiin tavaroihin. Niin kuin tavaroiden markkinahinnat heilahtelevat päivittäin, mikä ei estä sitä, että ne ilmoitetaan päivittäin, niin heilahtelee korkokantakin, joka ilmoitetaan yhtä säännöllisesti rahan *hintana*. Pääomaa itseään tarjotaan tässä erikoisena tavarana — *rahana*. Sen hinnan määrittäminen on niin ollen *markkinahinnan* määrittäminen, kuten kaikkien muidenkin tavaroiden kohdalla. Koron suhdeluku esiintyy sen vuoksi aina *yleisenä koron suhdelukuna*, niin ja niin paljon rahaa niin ja niin suurelle rahamäärälle, kun taas voiton suhdeluku voi olla *samalla* alalla erilainen tavaroiden markkinahintojen ollessa yhtäläiset (aina niiden ehtojen mukaan, joilla yksittäiset pääomat tuottavat samaa tavaraa; sillä voiton erityinen suhdeluku ei riipu tavaroiden markkinahinnasta, vaan markkinahinnan ja kustannushinnan välisestä erosta) ja se tasoittuu eri alojen sisällä vain alituisessa heilahteluprosessissa. Sanalla sanoen: vasta rahapääomassa, lainattavissa olevassa rahapääomassa on pääomasta tullut *tavara*, jonka arvonlisäysominaisuudella on *kiinteä hinta*, joka ilmoitetaan kulloisenakin korkona.

Korkoatuottavana pääomana ja nimenomaan välittömässä muodossaan *korkoatuottavana rahapääomana* (korkoatuottavan pääoman muut muodot, jotka eivät liikuta meitä tässä, ovat puolestaan tästä muodosta johdettuja ja edellyttävät tätä) pääoma on näin ollen saanut puhtaan fetissimuotonsa. *Ensinnäkin* sen vuoksi, että se on jatkuvasti olemassa *rahana*, muodossa, jossa sen kaikki määrittäykset ovat hävinneet ja sen todelliset elementit ovat näkymättömiä; se on olemassa pelkkänä itsenäisenä vaihtoarvona, itsenäistyneenä arvona. Pääoman todellisessa prosessissa rahamuoto on häviävä muoto. Rahamarkkinoilla pääoma on aina olemassa tässä muodossa. *Toiseksi*, pääoman luoma lisäarvo, jälleen rahan muodossa, ilmenee sen osalle sellaisenaan tulevana ja niin ollen pelkän rahapääoman, prosessistaan erotetun pääoman, omistajan osalle tulevana. $R - T - R'$:sta tulee tässä $R - R'$, ja aivan niin kuin sen muoto on tässä erotukseton rahamuoto, niin ilmenee rahapääoman luoma lisäarvo — lisäraha, joksi se muuttuu tai jota se on — tiettyinä rahamäärinä itseensä suhteutettuna suhdelukuna,— onhan

raha juuri sellainen muoto, jossa on hävinnyt se ero, mikä tavaroilla on käyttöarvoina, niin ollen myös *tuottavien pääomien, jotka koostuvat näiden tavaroiden olemassaolodellytyksistä, välinen ero, itse tuottavien pääomien erityinen muoto*. Koron ollessa 5 % on 100 punnan pääomana 105 puntaa. Tämä on itseään lisäävän arvon eli rahaa luovan rahan aivan käsinkosketeltava muoto — samalla aivan ajatukseton mystifioitu muoto. Käsittämättömän, mystifioitu. Lähdimme pääoman kehittämissä kaavasta $R - T - R$, josta $R - R'$ oli vain tulos.¹³⁷ Löydämme nyt $R - R'$:n *subjektina*. Niin kuin kasvaminen on ominaista puulle, niin on rahan synnyttäminen (τόκος)* ominaista pääomalle tässä sen puhtaassa muodossa rahana. Käsittämättömän muodon, jonka tapaamme pinnalta ja josta sen vuoksi lähdimme analyysissä, löydämme jälleen prosessin tuloksena, prosessin, jossa pääoman asu tulee vähä vähältä yhä vieraantuneemmaksi sen sisäiselle olemukselle ja siitä riippumattomammaksi.

[899] Raha tavaran muuttuneena muotona oli se, mistä lähdimme. *Raha pääoman muuttuneena muotona* on se, mihin päädyimme, aivan kuten olemme havainneet tavaran sekä pääoman tuotantoprosessin edellytykseksi että sen tulokseksi.

Tässä ihmeellisimmässä asussaan, joka on samalla lähimpänä kansanomaisinta käsitystä, pääoma on sekä vulgaaritaloustieteilijöiden »perusmuoto» että pinnallisen kritiikin lähin hyökkäyskohde. Ensin mainittu osaksi sen vuoksi, että sisäinen yhteys ilmenee tässä vähiten ja pääoma esiintyy muodossa, jossa se näyttää arvon itsenäiseltä lähteeltä; osaksi sen vuoksi, että tässä muodossa sen *vastakohtainen* luonne on kokonaan peittynyt ja hävinnyt, se ei ole vastakohta työlle. Toisaalta pääoma on tässä muodossaan hyökkäyskohde, koska se on muoto, jossa pääoma esiintyy järjestöimmillään, tarjoaa helpoimman hyökkäyskohdan vulgaarisosialisteille.

Porvarillisten taloustieteilijöiden väittely 17. vuosisadalla (Child, Culpeper jne.) korkoa vastaan lisäarvon

* — synnytetty; korko. *Toim.*

itsenäisenä muotona on vain nousevan teollisuusporvariston taistelua vanhanaikaisia koronkiskoja, sen ajan rahaomaisuuden monopolisoijia vastaan siihen aikaan. Korkoatuottava pääoma on tässä vielä vedenpaisumusta edeltävä pääoman muoto, jonka täytyy tulla alistetuksi teollisuuspääomalle ja joutua siitä riippuvaan asemaan, asemaan, joka sen täytyy omaksua teoreettisesti ja käytännöllisesti kapitalistisen tuotannon perustalla. Porvaristo ei ole empinyt ottaa vastaan valtion apua tässä, kuten ei muissakaan tapauksissa, joissa on ollut kysymys sen kohtaamien perinteellisten tuotantosuhteiden saattamisesta sen omia tuotantosuhteita vastaaviksi.

On selvää, ettei voiton muunlainen jakaminen eri lajin kapitalistien kesken, siis teollisuusvoiton kohottaminen korkokantaa alentamalla ja kääntäen, kajoa millään tavoin kapitalistisen tuotannon olemukseen. Sosialismi, joka on suuntautunut korkoatuottavaa pääomaa vastaan pääoman »perusmuotona», ei itse siis ole ainoastaan täydellisesti porvarillisen näköpiirin vanki. Sikäli kuin sen kynäsota ei ole väärinymmärretty, pääomaa itseään vastaan epämääräisesti suunnattu hyökkäys ja arvostelu — pääomaa, jonka se kuitenkin samastaa sen yhteen johdettuun muotoon — se on kauttaaltaan vain sosialistiseen asuun puettua halua kehittää porvarillista luottoa. Se ilmaisee siis vain suhteiden kehittymättömyyttä siinä maassa, jossa tuollainen väittely menettelee sosialistisesti, se on itse vain teoreettinen kapitalistisen kehityksen oire, vaikka tämä porvarillinen pyrkimys voikin omaksua varsin hätkähdyttäviä muotoja, kuten esim. »ilmainen luotto». ¹³⁸ Samoin saintsimonismi pankkiiritoiminnan ihannoiteineen. (*Crédit Mobilier*¹³⁹ ilmaantui myöhemmin.)

[2]) Korkoatuottava pääoma ja kauppapääoma suhteessa teollisuuspääomaan. Vanhempia muotoja.

Johdettuja muotoja

Koska kaupallinen ja korkomuoto ovat vanhempia kuin kapitalistisen tuotannon muoto, teollisuuspääoma, joka on porvarillista yhteiskuntaa hallitsevien kapitalististen suhteiden *perusmuoto* — ja josta johdettuina tai sekundaarisina kaikki muut muodot esiintyvät — joh-

dettuina, kuten korkoatuottava pääoma; sekundaarisina, ts. pääomana jossakin erityisessä tehtävässä (joka kuuluu sen kiertokulkuprosessiin), kuten kauppapääoma. Niinpä teollisuuspääoman on syntyprosessissaan ensin alistettava nämä muodot ja muutettava ne oman itsensä johde-
tuiksi tai erityisiksi tehtäviksi. Nämä vanhemmat muodot se tapaa muodostumis- ja syntymiskaudellaan. Se tapaa ne *edellytyksinä*, mutta ei sen itsensä asettamina edellytyksinä, ei sen oman elämänproessin muotoina. Samalla tavalla se tapaa alunperin tavaran, mutta ei omana tuotteenaan, ja rahankierron, mutta ei oman uusintamisensa momenttina. Jos kapitalistinen tuotanto on kehittynyt muotojensa koko laajuudessa ja on hallitseva tuotantotapa, niin teollisuuspääoma hallitsee korkoatuottavaa pääomaa, ja kauppapääoma on vain kiertokulkuprosessista johdettu teollisuuspääoman itsensä asu. Mutta molemmat on ensin murskattava itsenäisinä muotoina [900] ja alistettava teollisuuspääomalle. Korkoatuottavaa pääomaa vastaan käytetään hallitusvaltaa (valtio) alentamalla korkokantaa väkivalloin niin, ettei se voi enää sanella ehtoja teollisuuspääomalle. Tämä on kuitenkin kapitalistisen tuotannon kehittymättömmimpiin vaiheisiin kuuluva muoto. Teollisuuspääoman todellinen tapa alistaa korkoatuottava pääoma on sille luonteenomaisen muodon — *luottojärjestelmän* luominen. Korkokannan väkivaltainen alentaminen on muoto, jonka teollisuuspääoma itse vielä lainaa aikaisemman tuotantotavan menetelmien joukosta ja jonka se hylkää hyödyttömänä ja epätarkoituksenmukaisena heti, kun se on vahvistunut ja vallannut alueensa. *Luottojärjestelmä* on sen oma luomus, se on itse teollisuuspääoman muoto, joka saa alkunsa manufaktuurin mukana ja kehittyy edelleen suurteollisuuden myötä. *Luottojärjestelmä* on alunperin vanhanaikaisia koronkiskojia (kultasepät Englannissa, juutalaiset, lombardit jne.) vastaan suuntautunut *poleeminen muoto*. Kirjoitukset, joissa selvitetään sen ensimmäisiä salaisuuksia 17. vuosisadalla, on kaikki esitetty tässä poleemisessä muodossa.

Kauppapääoma alistetaan eri muodoissa teollisuuspääomalle tai, mikä on sama, siitä tulee sen funktio, teollisuuspääomaa erityisessä tehtävässä. Sen sijaan että

ostaisi tavaran, *kauppias* ostaa palkkatyötä, jolla tuottaa tavaran myydäkseen sen markkinoilla. Mutta tällöin kauppapääoma itse menettää sen kiinteän muodon, joka sillä oli suhteessa tuotantoon. Manufaktuuri voitti siten keskiaikaiset ammattikunnat käyttäen kauppiaan muuttumista tuottajaksi ja työnsi käsityön ahtaampaan piiriin. Keskiajalla *kauppias* (lukuunottamatta hajanaisia pisteitä, joissa manufaktuuri kehittyi, Italiassa, Espanjassa jne.) oli pelkästään tuotettujen *tavaroiden kustantaja* — olivatpa tavarat kaupunkien ammattikuntien tahi talonpoikain tuottamia.

Tämä kauppiaan muuttuminen teollisuuskapitalistiksi on samalla kauppapääoman muuttumista pelkäksi teollisuuspääoman muodoksi. Toisaalta *tuottajasta* tulee kauppias. Esimerkiksi verankutoja ostaa itse raaka-aineensa suhteessa pääomansa suuruuteen jne. sen sijaan, että saisi sen pieninä erinä kauppiaalta ja työskentelisi tälle. Tuotannonehdot sisältyvät prosessiin hänen itsensä ostamina tavaroina. Ja yksittäisen kauppiaan tai tiettyjen asiakkaiden sijasta verankutoja tuottaa nyt kauppa-maailmalle.

Ensimmäisessä muodossa kauppias hallitsee tuotantoa, ja kauppapääoma hallitsee liikkeeseen panemaansa käsityötuotantoa ja talonpoikaista kotiteollisuutta. Elinkeinot ovat sille alistettuja. Toisessa muodossa tuotanto muuttuu kapitalistiseksi. Tuottaja on itse kauppias; kauppapääoma välittää enää vain kiertokulkuprosessia, toteuttaa tietyn tehtävän pääoman uusintamisprosessissa. Tässä on kaksi muotoa. Kauppiaasta tulee kauppiaana tuottaja, teollisuudenharjoittaja. Teollisuudenharjoittajasta, tuottajasta tulee kauppias.

Alunperin *kauppa* on edellytys ammattikuntamaisen tuotannon, maaseudun kotiteollisuuden ja feodaalisen maataloustuotannon muuttumiselle kapitalistiseksi. Se kehittää tuotteen tavaraksi, osaksi luomalla sille markkinat, osaksi hankkimalla uusia tavaravastikkeita, osaksi hankkimalla tuotannolle uusia materiaaleja ja avaamalla siten tuotantoaloja, jotka alusta pitäen perustuvat kauppaan, sekä markkinoita varten tuottamiseen että maailmanmarkkinoilta peräisin oleviin tuotannon elementteihin.

Niin pian kuin manufaktuuri on jonkin verran vahvistunut — ja vielä enemmän tämä pätee suurteollisuuteen nähden — se puolestaan luo markkinat, valloittaa ne, avaa osaksi väkivalloin markkinoita, jotka se kuitenkin valloittaa itse omilla *tavaroillaan*. Tästä eteenpäin kauppa on vain teollisuustuotannon palvelija, teollisuustuotannon, jolle alituisesti laajenevista markkinoista on tullut elinehto alati laajenevan massatuotannon — jota eivät rajoita olemassa olevat kaupan rajat (sikäli kuin kauppa ilmaisee vain olemassa olevaa kysyntää), vaan ainoastaan ja yksinomaan olemassa olevan pääoman suuruus ja työn tuotantovoiman kehittyneisyys — tulviessa alituisesti olemassa olevien markkinoiden yli ja toimiessa sen vuoksi jatkuvasti rajojensa laajentamiseksi ja työntämiseksi etäämmälle. Tässä kauppa on teollisuuspääoman palvelija, koska täyttää yhden sen tuotannonehdoista juontuvan tehtävän.

Siirtomaajärjestelmällä (samanaikaisesti tuontikieltojärjestelmän kanssa) teollisuuspääoma yrittää ensimmäisinä kehityskausinaan varmistaa väkivalloin itselleen markkinoita ja markkina-alueita. Teollisuuskapitalistilla on edessään maailmanmarkkinat; hän vertaa [901] ja hänen täytyy sen vuoksi jatkuvasti verrata omia kustannushintojaan koko maailmanmarkkinoiden eikä ainoastaan kotimaan markkinahintoihin. Hän tuottaa jatkuvasti ottaen tämän huomioon. Tämä vertailu lankeaa aikaisempina kausina vain kauppiassäädyn tehtäväksi ja varmistaa siten kauppapääomalle ylivallan tuottavaan pääomaan nähden. [901]

* *

*

[902] *Korko* ei siis ole mitään muuta kuin osa sitä voittoa (joka puolestaan itse ei ole muuta kuin lisäarvoa, maksamatonta työtä), jonka teollisuuskapitalisti maksaa vieraan pääoman omistajalle, vieraan pääoman, jolla hän »työskentelee» yksinomaan tai osittain. Korko on osa sitä voittoa — lisäarvoa, — joka erikoiseksi kategoriaksi kiinteytyneenä, omalla nimellä varustettuna erotetaan kokonaisvoitosta; kysymyksessä on erottaminen, joka ei ole missään suhteessa koron alkuperään,

vaan ainoastaan sen *maksamis-* tai haltuunottotapaan. Sen sijaan että teollisuuskapitalisti itse anastaisi tämän voiton osan — vaikka hän on henkilö, jonka kädessä koko lisäarvo välittömästi on, miten se sitten jakautuukin maankoron, teollisuusvoiton ja koron nimisenä hänen ja muiden henkilöiden kesken,— hän vähentää sen omasta tulostaan ja maksaa pääoman omistajalle.

Jos voiton suhdeluku on annettu, niin koron suhdeluvun suhteellinen korkeus riippuu siitä suhteesta, jossa voitto jakautuu koroksi ja teollisuusvoitoksi; jos jakautumissuhde on annettu, niin koron suhdeluvun absoluuttinen korkeus (ts. koron suhde pääomaan) riippuu voiton suhdeluvusta. Sen tutkiminen, miten tämä jakautumissuhde määräytyy, ei kuulu tähän, vaan pääoman todellisen liikkeen, ts. pääomien liikkeen tarkasteluun, kun taas tässä olemme tekemisissä vain pääoman yleisten muotojen kanssa.

Korkoatuottavan pääoman muodostuminen, sen eroaminen teollisuuspääomasta on itse teollisuuspääoman, itse kapitalistisen tuotantotavan kehityksen *välttämätön* tuote. Rahalla (arvosummalla, joka on aina muutettavissa tuotannonehdoiksi) tai tuotannonehdoilla, joiksi se on joka hetki muutettavissa ja joiden muutettu muoto se vain on, pääomana käytettynä, on käskyvallassaan tietty määrä vierasta työtä, enemmän työtä kuin siihen itseensä sisältyy. Se ei ainoastaan säilytä arvoaan vaihdossa työn kanssa, vaan lisää sitä, tuottaa lisäarvoa. Rahan tai tavaroiden arvo *pääomana* ei määräydy siitä arvosta, mikä niillä on rahana tai tavaroina, vaan siitä lisäarvomäärästä, jonka ne »tuottavat» omistajalleen. Pääoman tuote on voitto. Kapitalistisen tuotannon perustalla on se, kulutetaanko raha rahana vai pääomanaan, vain rahan erilaista käyttöä. Raha (tavara) on kapitalistisen tuotannon perustalla *an sich** pääomaa (aivan kuten *työkyky* on *sinänsä* työtä), sillä ensiksikin se voidaan muuttaa tuotannonehdoiksi ja se on itse asiassa vain niiden abstrakti ilmaus, niiden olemista *arvona*, ja toiseksi rikkauden esineellisillä aineksilla on *an sich* ominaisuus olla pääomaa, koska niiden vasta-

* — *sinänsä*, »itsessään», mahdollisuutena. *Toim.*

kohta — palkkatyö, joka muuttaa ne pääomaksi — on olemassa yhteiskunnallisen tuotannon perustana.

Maankorkokin on vain nimi yhdelle lisäarvon osalle, joka kapitalistin on maksettava, aivan kuten *korko* on toinen lisäarvon osa, jonka hän tosin kerää itse (kuten maankoron), mutta joka hänen on maksettava kolmannelle henkilölle. Mutta tässä on suuri ero: maaomaisuuden avulla maanomistaja *estää* pääomaa tasoittamasta maataloustuotteiden arvoja niiden kustannushintojen mukaisesti. Tämän tekee hänelle mahdolliseksi maanomaisuuden monopoli. Se tekee hänelle mahdolliseksi pistää taskuunsa arvon ja kustannushinnan välinen ero. Toisaalta — sikäli kuin on kysymys differentiaalikorosta — se tekee hänelle mahdolliseksi pistää taskuunsa se osa, jolla markkina-arvo ylittää tietyn maan tuotteen yksilöllisen arvon, sen sijaan että tämä erotus joutuisi — niin kuin muilla aloilla — lisävoittona niiden kapitalistien taskuun, jotka toimivat niitä keskimääräisiä ehtoja suotuisammilla ehdoilla, jotka tyydyttävät kysynnän pääosan, määrittävät valtaosan tuotannosta ja sääntelevät sen vuoksi kunkin erikoisen tuotannonalan markkina-arvoa.

Maanomaisuus on *väline* siepata osa teollisuuskapitalistin tuottamasta lisäarvosta. Lainaksi annettu *pääoma* sitä vastoin on *väline* — siinä määrin kuin kapitalisti toimii lainatulla pääomalla — tuottaa itse *koko* [903] lisäarvo. Se, että raha (tavara) voidaan antaa lainaksi pääomana, tarkoittaa vain sitä, että se on *an sich* pääomaa. Maaomaisuuden poistaminen ricardolaisessa mielessä, nimittäin sen muuttaminen valtion omaisuudeksi niin, että korko maksetaan maanomistajan sijasta valtiolle, on pääoman sisimmästä olemuksesta nouseva ihanne, hartain toive. Pääoma ei voi poistaa maaomaisuutta. Mutta muuttamalla sen maankoroksi, joka maksetaan valtiolle, pääoma ottaa sen *luokkana* haltuunsa valtion menojen rahoittamiseksi, ottaa siis kiertotietä haltuunsa sen, mistä ei voi suoraan pitää kiinni. Koron ja korkoatuottavan pääoman poistaminen merkitsee sen sijaan itse pääoman ja kapitalistisen tuotannon poistamista. Niin kauan kuin raha (tavara) voi palvella pääomana, se voidaan myydä pääomana. Pikkuporvarillisille

utopisteille on sen vuoksi täysin sopivaa, että he hyväksyvät tavaran, mutta eivät rahaa, että he hyväksyvät teollisuuspääoman, mutta eivät korkoatuottavaa, voiton, mutta eivät korkoa.

Ei ole kahta eri pääomaa, korkoatuottavaa ja voittoa tuottavaa, vaan *sama*, prosessissa pääomana toimiva pääoma tuottaa voiton, joka jakautuu kahden eri kapitalistin kesken: sen, joka on tuotantoprosessin ulkopuolella ja edustaa omistajana pääomaa *an sich* {on kuitenkin olennainen ehto pääomalle, että sitä edustaa *yksityisomistaja*, muuten se ei olisi pääomaa vastakohtaksi palkkатыölle}, ja sen, joka edustaa toimivaa pääomaa, prosessissa olevaa pääomaa.

[3] Lisäarvon yksittäisten osien eriytyminen eri tulojen muodossa. Koron ja teollisuusvoiton suhde. Tulon fetissoituneiden muotojen irrationaalisuus]

Voiton *jakautumisen* »luutuminen» tai itsenäistyminen edelleen ilmenee siten, että *jokaisen* pääoman *voitto* — siis myös pääomien keskinäiseen tasoittumiseen perustuva *keskimääräinen voitto* — hajooa tai jakautuu kahteen toisistaan riippumattomaan tai suhteessa toisiinsa itsenäiseen osaan: korkoon ja teollisuusvoittoon, jota nyt sanotaan usein myös vain *voitoksi* tai joka saa uuden nimen, »*valvontatyön palkka*». Jos voiton suhdeluku (keskimääräinen voitto) on 15 % ja *koron suhdeluku* (joka on aina, kuten olemme nähneet, *yleisessä* muodossa kiinteä) on 5 % (koron yleinen suhdeluku ilmoitetaan aina rahamarkkinoilla rahan »arvona» tai »hintana»), niin kapitalisti tarkastelee — silloinkin kun hän on pääoman omistaja eikä ole lainannut osakaakaan siitä, eikä voittoa siis ole jaettava kahden kapitalistin kesken — asiaa siten, että näistä 15 %:sta 5 % esittää hänen pääomansa *korkoa*, kun taas vain 10 % esittää voittoa, jonka hän on hankkinut pääomansa tuottavalla käytöllä. Nämä 5 % korkoa hän on »teollisuuskapitalistina» velkaa itselleen pääoman »omistajana»; ne kuuluvat hänen *pääomalleen an sich*, niin ollen myös hänelle *pääoman an sich* omistajana (mikä on samalla pääoman

olemista itseään varten eli pääoman olemista kapitalistina, omaisuutena, joka sulkee toiset omistamisen ulkopuolelle), pääomalle, abstrahoituna tuotantoprosessista, erotukseksi toimivasta pääomasta, tuotantoprosessissa olevasta pääomasta ja »teollisuuskapitalistista» tämän toimivan ja »työskentelevän» pääoman edustajana. »Korko» on pääoman hedelmä sikäli kuin tämä ei »työskentele», toimi, ja voitto on »työskentelevän», toimivan pääoman hedelmä. Tämä on yhdenmukaista sen kanssa, miten maataloutta harjoittava kapitalisti — joka on samalla maanomistaja, sen maan omistaja, jota hän käyttää kapitalistisesti — lukee sen osan voitostaan, joka muodostaa *maankoron*, tämän lisävoiton, ansiokseen maanomistajana eikä kapitalistina, maanomaisuuden eikä pääoman ansioksi, niin että hän, kapitalisti, on velkaa »maankoron» itselleen maanomistajana. Siten pääoma on yhdessä määrityksessään samaa, toisessa määrityksessä olevaa, pääomaa vastassa yhtä kiinteänä kuin ovat vastassa maanomaisuus ja pääoma, jotka itse asiassa muodostavat kahteen oleellisesti erilaiseen tuotantovälineeseen perustuvat vieraan työn anastamisen oikeusperusteet.

Jos toisaalta 5 osakasta harjoittaa liiketoimintaa puuvillakehräämöllä, joka edustaa 100 000 puntaa pääomaa ja tuottaa 10 % voiton, siis 10 000 puntaa, niin kukin saa tästä voitosta $\frac{1}{5}$ eli 2000 puntaa. Jos toisaalta *yksi* ainut kapitalisti on sijoittanut saman pääoman kehräämöön ja saa saman 10 000 punnan voiton, niin hän ei laske siten, että hän saa 2000 puntaa osakasvoittona ja 8000 puntaa yhtiövoittona 4 olemattoman osakkaan puolesta. *Pelkkä voiton jakautuminen* eri [904] kapitalistien kesken, joilla on erilainen juridinen omistusperuste samaan pääomaan ja jotka ovat muodossa tai toisessa toistensa kanssa *saman* pääoman omistajia, ei sen vuoksi suinkaan perusta eri kategorioita näille voiton osille. Miksi siis perustaa niitä pääoman lainaksiantajan ja pääoman lainaksiottajan välinen satunnainen jako?

Prima facie* kysymys on vain voiton jakautumisesta silloin, kun on olemassa kaksi pääomanomistajaa, joilla

* — Ensi katsomalta. *Toim.*

on eri oikeusperusteet — tämä on ensi näkemältä juridinen, eikä taloudellinen momentti. Tuottaako kapitalisti omalla vai vieraalla pääomalla, tai missä suhteessa omalla ja vieraalla, on sinänsä täysin yhdentekevää. Mistä siis johtuu, ettei tämä voiton jakautuminen [teollisuus]voitoksi ja koroksi esiinny satunnaisena jakona, siitä satunnaisesta seikasta riippuvana, onko kapitalistin todella jaettava jonkun *toisen* kanssa vai ei, toimiiko hän sattumalta omalla vai vieraalla pääomalla? Mistä johtuu, että hän pikemminkin joka tapauksessa jakautuu myös tuottaessaan yksinomaan omalla pääomalla pelkäksi pääoman omistajaksi ja pääoman käyttäjäksi, pääomaksi tuotantoprosessin ulkopuolella ja pääomaksi tuotantoprosessissa, pääomaksi, joka tuottaa *sinänsä* korkoa, ja pääomaksi, joka tuottaa voiton [tuotanto]prosessissa *ollessaan?*

Tämän perustana on todellinen syy. Raha (tavaran arvonilmauksena ylipäänsä) ottaa prosessissa haltuunsa pelkästään sen takia lisäarvoa — mitä nimiä sille annetaankin ja mihin osiin se jaetaankin —, koska se on edellytetty *pääomana* jo *ennen* tuotantoprosessia. Prosessissa se säilyttää, tuottaa ja uusintaa itsensä pääomana ja alati laajenevassa mitassa. Mutta jo *ennen* prosessia — kun kapitalistinen tuotantotapa kerran on annettu, kun työtä tehdään sen perustalla ja sitä vastaavien yhteiskunnallisten suhteiden puitteissa, kun siis ei ole puhe vain pääoman muodostumisprosessista — se on olemassa *pääomana* sinänsä, luonteeltaan, joka tosin totentuu vasta prosessissa ja joka ylipäänsä on todellinen vain itse prosessissa. Jos raha ei menisi prosessiin pääomana, niin se ei myöskään tulisi siitä pääomana, ts. voittoa tuottavana rahana, itseään lisäävänä arvona, lisäarvoa luovana arvona.

Asia on samoin kuin rahankin [sinänsä] tapauksessa. Esimerkiksi kolikko ei ole muuta kuin kappale metallia. Rahaa se on vain sen tehtävänsä nojalla, joka sillä on kiertokulkuprosessissa. Mutta kun tavaroiden kiertokulkuprosessi kerran on edellytetty, kolikko ei ainoastaan toimi rahana, vaan se on rahan ominaisuudessa jokaisessa yksittäisessä tapauksessa kiertokulkuprosessin edellytys ennen menoaan siihen.

Pääoma ei ole vain kapitalistisen tuotannon tulos. vaan myös sen edellytys. Raha ja tavara ovat sen vuoksi sinänsä latenttia pääomaa, mahdollista pääomaa; kaikki tavarat ovat pääomaa, sikäli kuin ne ovat muutettavissa rahaksi, raha, sikäli kuin se on muutettavissa sellaisiksi tavaroiksi, jotka muodostavat kapitalistisen tuotantoprosessin elementit. Raha — tavaroiden ja työnehtojen puhtaana arvonilmaisuna — on siis an sich pääomana kapitalistisen tuotannon edellytys. Mitä pääoma on, kun sitä tarkastellaan prosessin edellytyksenä, eikä tuloksena? Mikä tekee siitä pääomaa ennen sen menoa prosessiin, niin että tämä vain kehittää sen immanenttia luonnetta? Yhteiskunnallinen määrittäminen, jossa se on olemassa. Se, että elävää työtä vastassa on mennyt työ, toimintaa vastassa tuote, ihmistä vastassa esine, työtä vastassa sen omat esineelliset ehdot vieraina, itsenäisinä, itseriittoisina subjekteina, henkilöityminä, lyhyesti sanoen *vieraana omaisuutena*, ja tässä asussa itse työn »käyttäjinä» ja »komentajina», työn, jonka ne ottavat haltuunsa, sen sijaan, että se ottaisi ne haltuunsa. Se, että arvo — olkoonpa se olemassa rahana tai tavarana — pidemmälle kehiteltynä työnehdot, ovat työläistä vastassa *vieraana omaisuutena*, itseriittoisena omistajana, merkitsee vain sitä, että ne ovat häntä vastassa ei-työläisen *omaisuutena*, tai ainakin sitä, että sikäli kuin hän on kapitalisti, hän ei ole niitä vastassa työläisenä, vaan arvon jne. *omistajana, subjektina*, jossa näillä olioilla on oma tahto, jossa ne kuuluvat itselleen ja ovat henkilöityneet itsenäisinä voimina. *Pääoma* tuotannon edellytyksenä, pääoma sellaisena, kuin se on ennen menoaan tuotantoprosessiin, eikä sellaisena, kuin se tulee siitä, on vastakohtaisuus, jossa työ on sitä vastassa vieraana työnä ja jossa pääoma itse on vieraana omaisuutena työtä vastassa. Siinä on ilmaistu vastakohtainen yhteiskunnallinen määrittäminen, joka prosessista itsestään erotettuna saa ilmauksensa *kapitalistisessa omaisuudessa sellaisenaan*.

[905] Nyt tämä momentti — erotettuna itse kapitalistisesta tuotantoprosessista, jonka alituinen tulos se on ja jonka alituinen tuloksena se on sen alituinen edellytys — saa ilmauksensa siinä, että raha ja tavara sinänsä

ovat *latenttia pääomaa*, että ne voidaan *myydä pääomana* ja että ne edustavat tässä muodossa *pelkkää pääoman omistusta, kapitalistia pelkkänä omistajana*, ottamatta huomioon hänen kapitalistintehtävänsä ne, raha ja tavara, ovat sellaisenaan tarkasteltuna käskyvaltaa vieraaseen työhön, sen vuoksi itseään lisäävää arvoa, ja vieraan työn haltuunottovaade.

Tässä käy myös selvästi ilmi, että vieraan työn haltuunoton peruste ja väline on tämä *suhde*, eikä mikään työ tai vastikearvo kapitalistin puolella.

Korko ilmenee sen vuoksi pääomalle pääomana, pelkälle pääoman omistukselle kuuluvana *lisäarvona*, jonka se tuo tuotantoprosessista, koska menee siihen pääomana, joka siis kuuluu pääomalle *sellaisenaan*, tuotantoprosessista riippumatta, vaikka osoittautuukin todelliseksi vasta tuotantoprosessissa, *lisäarvona*, jonka pääoma pääomana sen vuoksi jo sisältää latentisti. *Teollisuusvoitto* sitä vastoin ilmenee *lisäarvon osana*, joka ei kuulu kapitalistille pääoman omistajana, vaan toimivana omistajana, toimivalle pääomalle. Niin kuin tässä tuotantotavassa kaikki esiintyy nurinkurisena, niin esiintyy myös lopulta viimeinen nurinkääntymä koron ja voiton suhteessa, niin että erikoisen otsakkeen [koron] alla erotettu voiton osa pikemminkin esiintyy pääomalle ominaisimmin kuuluvana tuotteena ja teollisuusvoitto pelkästään siihen ympätyynä lisäkkeenä.

Koska rahakapitalisti itse asiassa saa osansa *lisäarvosta* vain *pääoman omistajana* jääden itse tuotantoprosessin ulkopuolelle; koska pääoman — ts. pelkän pääoman omistusoikeusperusteen — hinta ilmoitetaan rahamarkkinoilla koron suhdelukuna jokaisen muun tavaran markkinahinnan tavoin; koska se osuus *lisäarvosta*, jonka *pääoma sinänsä, pelkkä* pääoman *omistus* suo, on siten *annettu* suure, kun taas voiton suhdeluku heilahtelee, on joka hetki erilainen eri tuotannon aloilla ja kullakin alalla yksittäisten kapitalistien kesken — osaksi heidän tuottaessaan suotuisuudeltaan erilaisilla ehdoilla, osaksi heidän riistäessään työtä kapitalistisesti vaihtelevalla harkitsevaisuudella ja tarmokkuudella, osaksi heidän vetäessään tavaran ostajia ja myyjiä nenästä vaihtelevalla onnella ja oveluudella (profit upon expo-

priation, alienation*),— niin heille *korko* näyttäytyy luonnollisesti, olivatpa he prosessoivan pääoman omistajia tai ei-omistajia, pääomalle sellaisenaan, pääoman omistukselle kuuluvana; pääoman omistajalle kuuluvana, olivatpa omistajana he tai kolmannet; sitä vastoin teollisuusvoitto ilmenee heille *heidän* työnsä tuotteena. Hehän ovat toimivina kapitalisteina — kapitalistisen tuotannon todellisina edustajina — itseään tai kolmansia vastassa pääoman pelkän, toimettoman olemisen ominaisuudessa, sen vuoksi *työläisinä* itseään tai muita vastassa *omistajan* ominaisuudessa. Ja koska he nyt keran ovat työläisiä, niin he ovat itse asiassa palkkatyöläisiä, erikoisen oivallisuutensa vuoksi vain paremmin palkkattuja palkkatyöläisiä, mistä heidän on osaksi kiittäminen myös sitä seikkaa, että he maksavat itse palkkansa itselleen.

Kun siis *korko* ja *pääoma korkoatuottavana* ilmaisevat esineellisen rikkauden pelkän vastakohtaisuuden suhteessa työhön ja sen vuoksi rikkauden olemisen *pääomana*, tämä näyttäytyy tavallisesti aivan päinvastaisena, koska ilmiö ei ensi silmäyksellä näytä *rahakapitalistia* olevan missään suhteessa palkkatyöläiseen, vaan ainoastaan suhteessa toiseen kapitalistiin tämän toisen kapitalistin ollessa palkkatyön vastakohtan sijasta pikemminkin itse *työläisenä* vastakohta suhteessa itseensä tai muihin kapitalisteihin pääoman pelkkänä olemisena, pelkkänä pääoman omistajana. Lisäksi yksittäinen kapitalisti voi antaa rahansa lainaksi *pääomana* tai käyttää sitä *itse* pääomana. Sikäli kuin hän saa siitä *korkoa*, hän saa siitä vain sen hinnan, minkä saisi myös siinä tapauksessa, että ei »toimisi» kapitalistina, ei »työskentelisi». Niin ollen on selvää, että siitä, mitä hän oikeastaan saa tuotantoprosessista, sikäli kuin se on vain korkoa, hänen on kiittäminen vain pääomaa eikä itse tuotantoprosessia eikä [906] itseään toimivan pääoman edustajana.

Tästä johtuu myös muutamien vulgaaritaloustieteilijöiden esittämä kaunis korulause: jos teollisuuskapitalisti ei saisi koron lisäksi lainkaan voittoa, niin hän panisi pääomansa tuottamaan korkoa ja ryhtyisi koroil-

* — luovuttamis-, vieraannuttamisvoitto. *Toim.*

laeläjäksi. Niin kaikki kapitalistit lakkaisivat tuottamasta ja kaikki pääoma lakkaisi toimimasta pääomana ja kuitenkin voitaisiin elää *sen koroilla!* Samaan tapaan päätteli jo Turgot: jos kapitalisti ei saisi korkoa, niin hän ostaisi maata (kapitalisoitu maankorko) ja eläisi maankorolla.¹⁴⁰ Mutta tässä korko on kuitenkin johdettu lisäarvosta, koska maankorko edustaa fysiokraateilla todellista lisäarvoa. Sitä vastoin tuossa vulgaarikäsityksessä asiat ovat kääntyneet nurin.

On pantava merkille toinenkin seikka: rahaa lainanneen teollisuuskapitalistin kannalta korko sisältyy *kustannuksiin*, kustannusten tarkoittaessa tällöin sijoitettua arvoa. Esimerkiksi 1000 punnan pääoma ei mene tuotantoon 1000 punnan arvoisena tavarana, vaan *pääomana*. Siis jos 1000 punnan pääoman vuotuinen korko on 10 %, niin se sisältyy 1100 punnan arvoisena vuotuisen tuotteeseen. Tässä käy siis selvästi ilmi, ettei *arvosummasta* (ja tavaroista, joissa se esiintyy) tule pääomaa vasta tuotantoprosessissa, vaan se muodostaa pääomana tuotantoprosessin edellytyksen ja niin ollen se sisältää sille pelkkänä pääomana kuuluvan lisäarvon. Lainatulla pääomalla toimivan teollisuudenharjoittajan kannalta korko tai pääoma pääomana — ja sitä se on vain sikäli kuin se tuottaa lisäarvoa (niin että se on tavarana esimerkiksi

1000 ja pääomana 1100 arvoinen, ts. $1000 + \frac{1000}{10}$, $C + \frac{C}{x}$) — sisältyy hänen kustannuksiinsa. Mikäli tuot-

teeseen sisältyvänä saataisiin vain korko, niin se kylläkin olisi yli sijoitetun pääoman *arvon* pelkkänä tavarana laskettuna, mutta ei yli tavarana arvon pääomana laskettuna; teollisuudenharjoittajan on maksettava pois tämä lisäarvo, se kuuluu hänen sijoituksiinsa, kuluihin, joita hänelle koituu tavarana tuottamisesta.

Mitä omalla pääomalla toimivaan teollisuudenharjoittajaan tulee, niin hänen on itse maksettava itselleen korkoa pääomasta ja hän pitää tätä korkoa sijoitettuna. Itse asiassa hän ei olekaan sijoittanut vain esimerkiksi 1000 punnan arvoista pääomaa, vaan 1000 punnan arvon pääomana, ja tämä arvo on 1050 puntaa, jos korko

on 5 %. Eikä tämä ole mitään joutavaa kuvittelua hänen kannaltaan. Sillä nuo 1000 puntaa tuottaisivat hänelle *pääomana* 1050, jos hän lainaisi ne sen sijaan, että käyttää niitä tuottavasti. Sikäli kuin hän siis sijoittaa itse nuo 1000 puntaa pääomana, hän sijoittaa 1050 puntaa. Onhan vaadittava korvaus menetetystä edusta, vaikka sitten itseltäkin!

1000 punnan arvoisten tavaroiden arvo on pääomana 1050 puntaa. Ts. pääoma ei ole mikään yksinkertainen luku; se ei ole yksinkertainen tavara, vaan potensoitu tavara; ei mikään yksinkertainen suure, vaan suureiden suhde. Se on pääsumman, annetun arvon suhde itseensä sellaiseen pääsummaan, joka tuotti lisäarvon. Pääoman

arvo on $C \left(1 + \frac{1}{x}\right)^1$ (1 vuodelle) eli $C + \frac{C}{x}$. Potensoitua tavaraa, potensoitua rahaa, pääomaa ei voida käsittää eikä kehitellä yksinkertaisten laskutapojen avulla sen enempiä kuin x :n arvoa yhtälössä $a^x = n$.

Aivan niin kuin *korossa* osa voitosta, pääoman tuottamasta lisäarvosta, ilmenee kapitalistin *sijoittamana*, niin ilmenee maataloustuotannossa toinen osa, *maankorko*, kapitalistin sijoittamana. Tässä asia ei esiinny yhtä silmiinpistävästi järjettömänä, koska maankorko ilmenee tässä maan vuotuisena hintana, maan, joka näin menee tavarana tuotantoon. »Maan hintaan» sisältyy tosin suurempi järjettömyys kuin pääoman hintaan, mutta se ei sisälly itse muotoon. Koska maa esiintyy tässä tavarana käyttöarvona ja maankorko sen hintana. (Järjettömyys on siinä, että sellaisella mikä ei ole työn tuote — maalla — on muka hinta, siis rahassa ilmaistu arvo, siis arvo, ja sitä olisi siis pidettävä esineellistettynä yhteiskunnallisena työnä). Ulkoisen muodon kannalta tässä on kaksinäinen ilmaus, siis kuten jokaisen tavarana kohdalla, käyttöarvo ja vaihtoarvo, ja vaihtoarvo on ilmaistu ideaalisesti hintana, jonakin sellaisena, jota tavara käyttöarvona ehdottomasti ei ole. Sitä vastoin ilmauksessa 1000 puntaa = 1050 puntaa, tai 50 puntaa on 1000 punnan vuotuinen hinta, on sama suhteutettu samaan, vaihtoarvo vaihtoarvoon, ja vaihtoarvon on määrä olla oman itsensä hinta, joka on eri kuin se itse, ts. vaihtoarvo itse rahassa ilmaistuna.

[907] Tässä siis 2 lisäarvon muotoa — korko ja maan-korko, — kapitalistisen tuotannon tulokset — menee tuohon tuotantoon edellytyksinä, *sijoituksina*, jotka kapitalisti itse tekee, jotka siis eivät lainkaan edusta hänelle lisäarvoa, tehtyjen sijoitusten arvon ylitystä. Näiden lisäarvon muotojen kohdalla *ilmenee* yksittäiselle kapitalistille itselleen, että lisäarvon tuotanto kuuluu kapitalistisen tuotannon *tuotantokustannuksiin*, että vieraan työn ja prosessissa kulutettujen tavaroiden (sisältyvätpä nämä pysyvään tahi vaihtelevaan pääomaan) arvon ylittävän lisän anastaminen on tämän tuotantotavan välttämätön ehto. Tämä tulee kyllä esiin myös sikäli kuin keskimääräinen voitto muodostaa tavaran kustannushinnan osatekijän ja siten tavaran tarjonnan, itsen tuottamisen ehdon. Mutta silti teollisuuskapitalisti pitää oikeutetusti tätä lisää, tätä lisäarvon osaa — vaikka se muodostaakin itse tuotannon elementin — sinänsä *omien* kustannustensa yli menevänä lisänä, eikä sijoituksiinsa kuuluvana, kuten korkoa ja maankorkoa. Kriisiaikoina myös voitto esiintyy tuotannehtona häntä itseään vastassa sikäli, kuin tapahtuu tuotannon supistus tai seisautus seurauksena sellaisesta hintojen laskusta, joka nielaisee voiton kokonaan tai supistaa sitä huomattavasti. Näin ollen syyllistyvät typeryyteen ne, jotka tarkastelevat lisäarvon eri muotoja vain pelkkinä jakomuotoina. Ne ovat yhtä lailla tuotantomuotoja. [907].

* *
*

[937] Saattaisi näyttää, että kolminaisuudessa »maa — maankorko, pääoma — voitto (korko), työ — työpalkka» viimeinen jäsen on vielä aivan järkevä. Siinä on ainakin ilmaistu se lähde, josta työpalkka juoksee. Mutta tämä viimeinen muoto on pikemminkin järjettömin ja kummankin muun perusta, kuten *palkkatyö* ylipäänsä edellyttää maan *maaomaisuutena* ja tuotteen pääomana. Vain silloin kun työn ehdot ovat tässä muodossa sitä vastassa, se on palkkatyötä. Mutta palkkatyönä se on ilmaistu kaavassa työ — työpalkka. Palkan ilmetessä tässä työn ominaisena tuotteena, sen ainoana tuotteena (ja se tosiaan onkin työn ainoa tuote palkkatyöläiselle) ilme-

nevät arvon muut osat — *maankorko ja voitto (korko)* — yhtä välttämättömästi muista ominaisista lähteistä juoksevina; ja aivan niin kuin se tuotearvon osa, joka eriytyy palkaksi, on käsitettävä työn *ominaiseksi* tuotteeksi, on koroksi ja voitoksi eriytyvät arvon osat käsitettävä niiden liikevoimien ominaisiksi tuloksiksi, joita varten ne ovat, joiden osalle ne lankeavat, siis vastaavasti maan ja pääoman hedelmiksi. [937]

[4] Lisäarvon muuttuneiden muotojen luutumisprosessi ja niiden enenevä eroaminen sisäisestä olemuksestaan — lisätyöstä. Korkoatuottava pääoma tämän prosessin ääritapauksena. Teollisuusvoiton apologeettinen käsittäminen »kapitalistin työpalkaksi»¹

[910] Tarkastelkaamme tietä, jonka pääoma kulkee ennen ilmenemistään korkoatuottavan pääoman muodossa.

Välittömässä tuotantoprosessissa asia on vielä yksinkertainen. Lisäarvo ei ole vielä saanut mitään *erityistä* muotoa, lukuunottamatta sitä, mikä erottaa sen lisäarvona tuotteen osan arvosta, joka muodostaa siinä uusinnetun arvon vastikkeen. Niin kuin arvo ylipäänsä pelkistyy työksi, niin lisäarvo pelkistyy lisätyöksi, maksamatomaksi työksi. Sen vuoksi lisäarvo myös mitataan sillä pääoman osalla, joka todella muuttaa omaa arvoa — vaihtelevalla pääomalla, työpalkkoihin sijoitetulla pääoman osalla. Pysyvä pääoma ilmenee vain pääoman vaihtelevan osan toimintaan laittamisen ehtona. Asia on hyvin yksinkertainen: jos 100 punnalla, 10 miehen työllä, ostetaan 20 miehen työ (ts. tavara, johon sisältyy 20:n työ), niin tuotteen arvo on 200 punttaa, ja 100 punnan suuruinen lisäarvo on 10 miehen maksamaton työ. Tai jos 20 miestä tekee työtä, kukin puoli päivää itselleen ja puoli kapitalistille, 20 puolta päivää on 10 päivää. Asia on aivan sama kuin jos olisi maksettu vain 10 miehelle ja 10 työskentelisi kapitalistille ilmaiseksi.

Nyt tässä alkiovaiheessa suhde on vielä hyvin käsitettävä tai pikemminkin sitä ei voida kieltää. Vaikeutena tässä on vain sen seikan selville saaminen, miten tämä

työn vastikkeeton anastaminen juontuu tavaravaihdon laista — siitä laista, että tavarat vaihtuvat niihin sisältyvien työaikojen suhteessa, — eikä ole sen kanssa ristiriidassa.

[911] Kiertokulkuprosessi jo hämärtää ja sumentaa todellisen yhteyden. *Pääoman kiertoajan* määrittäessä tässä samalla lisäarvon määrää, näyttää siltä, että mukaan tulee työajalle täysin vieras elementti.

Lopuksi valmiissa pääomassa, sellaisena kuin se ilmenee kokonaisuutena, kiertokulkuprosessin ja tuotantoprosessin ykseytenä, uusintamisprosessin ilmauksena — tiettyinä arvosummana, joka tuottaa tietyn voiton (lisäarvon) tiettyinä ajanjaksona, tiettyinä kiertojaksona, — tässä asussa tuotantoprosessi ja kiertokulkuprosessi ovat olemassa enää vain muistona menneestä ja momentteina, jotka *yhtäläisesti* määräävät lisäarvon. Tällöin pääoman yksinkertainen luonne peittyi. Lisäarvo ilmenee nyt voittona. Tässä on pantava merkille seuraavaa. 1. Tämä voitto on suhteutettu pääoman tiettyyn kiertojaksoon, joka on eri kuin työaika. 2. Lisäarvo laskettuna ja suhteutettuna erotuksettomasti koko pääomaan, eikä siihen pääoman osaan, josta se välittömästi juontaa juurensa. Näin sen lähde peittyi täydellisesti. 3. Vaikka tässä voiton ensimmäisessä muodossa voiton määrä on vielä kvantitatiivisesti yhtäläinen yksittäisen pääoman luoman lisäarvon määrän kanssa, on voiton suhdeluku alunperin eri kuin lisäarvon suhdeluku; sillä lisäarvon suhdeluku on $\frac{m}{v}$ ja voiton suhdeluku on $\frac{m}{c+v}$. 4. Jos lisäarvon suhdeluku edellytetään annetuksi, voi voiton suhdeluku nousta tai laskea ja liikkua vieläpä päinvastaiseen suuntaan kuin lisäarvon suhdeluku.

Siten lisäarvolla on jo voiton asussa muoto, joka ei ainoastaan välittömästi estä havaitsemasta voiton yhtäläisyyttä lisäarvon, lisätyön kanssa, vaan näyttää olevan välittömästi ristiriidassa tuon yhtäläisyyden kanssa.

Edelleen voiton muuttuessa *keskimääräiseksi voitoksi*, yleisen voiton suhdeluvun muodostuessa ja arvojen muuttuessa siihen kytkeytyen tai sen määräämänä kustannushinnoiksi yksittäisen pääoman voitto ei eroa ainoastaan ilmaukseltaan — joka osoittaa voiton suhdeluvun *erot-*

tumisen lisäarvon suhdeluvusta — vaan substanssiltaan, ts. tässä määrältään, itse siitä lisäarvosta, jonka yksittäinen pääoma on luonut erityisellä tuotannonalallaan. Yksittäistä pääomaa ja myös erityisen tuotannonalan kokonaispääomaa tarkasteltaessa voitto ei ainoastaan näytä olevan, vaan on nyt *tosiasiallisesti* eri kuin lisäarvo. Yhtä suuret pääomat tuottavat yhtä suuret voitot eli voitto on suhteessa pääomien suuruuteen. Eli voitto määräytyy sijoitetun pääoman arvosta. Kaikissa näissa ilmauksissa voiton suhde pääoman elimelliseen kokoonpanoon on hävinnyt täydellisesti, se ei ole enää havaittavissa. Välittömästi ilmiselvää on pikemminkin se, että yhtä suuret pääomat, jotka panevat liikkeeseen hyvin erilaiset työmäärät, siis komentavat hyvin erilaisia lisätyömääriä ja luovat varsin erilaisia lisäarvon määriä, tuottavat yhtä suuret voitot. Arvojen muuttuminen kustannushinnoiksi näyttää todellakin kumonneen itse perustan — sen, että tavaroiden arvon määrää niihin sisältyvä työaika.

Ja tässä aivan vieraantuneessa voiton muodossa — ja samassa määrin kuin voiton asu peittää oman sisäisen ytimen — pääoma saa yhä enemmän esineellisen asun, se muuttuu yhä enemmän suhteesta olioksi, mutta sellaiseksi olioksi, joka on nielaissut sisäänsä ja pitää sisällään yhteiskunnallisen suhteen, olioksi, joka suhtautuu itseensä kuvitteellisesti elävänä ja itsenäisenä, aistillis-yliaistilliseksi olioksi. Tässä *pääoman ja voiton* muodossa pääoma ilmenee valmiina edellytyksenä pinnalla. Tämä on sen todellisuuden muoto tai pikemminkin sen todellinen olemassaolomuoto. Ja juuri tässä muodossa se elää edustajansa, kapitalistin tietoisuudessa ja heijastuu hänen mielteissään.

Tämän voiton kiinteän ja luutuneen (muodonmuutoksen kokeneen) muodon (ja samalla pääoman voiton tuottajana, sillä *pääoma on peruste, voitto seuraus; pääoma on syy, voitto vaikutus; pääoma on substanssi, voitto aksidenssi; pääoma on pääomaa vain voittoa tuottavana, voiton, lisäarvon luovana arvona) ulkoisuus vahvistuu — ja samalla voiton perusteena olevan pääoman muodon, pääomana itsensä säilyttävän ja voitolla arvoaan lisäävän pääoman muodon ulkoisuus — vielä sen vuoksi, että*

sama pääomien tasoittumisprosessi, joka antaa voitolle tämän keskimääräisen voiton muodon, erottaa siitä *maankoron* muodossa osan, joka on itsenäinen ja aivan toiselta perustalta, maasta kasvanut. Maankorko esiintyy kylläkin alunperin voiton osana, jonka viljelijä maksaa maanomistajalle. Mutta koska hän, viljelijä, ei pistä tätä lisävoittoa taskuunsa eikä hänen käyttämänsä pääoma eroa pääomana muista pääomista (koska hän ei laske lisävoittoa pääoman ansioksi pääomana, hän maksaakin sen maanomistajalle), maa itse ilmenee tavaran arvon (lisäarvon) tämän osan lähteenä ja maanomistaja vain edustaa maata [912] juridisena henkilönä.

Jos maankorko lasketaan suhteessa sijoitettuun pääomaan, niin on jäljellä vielä yksi lanka muistuttamassa sen alkuperästä, voitosta, siis lisäarvosta yleensä, erotettuna osana. (Asian laita on luonnollisesti toisin yhteiskuntajärjestelmässä, jossa maaomaisuus riistää työtä suoraan. Sellaisessa tapauksessa ei ole minkäänlaista vaikeutta havaita lisärikkauden alkuperää.) Mutta maankorko lasketaan aina tietylle maa-alalle; se kapitalisoituu maan arvossa; tämä arvo nousee ja laskee suhteessa maankoron nousuun ja laskuun; maankorko nousee ja laskee maa-alan pysyessä muuttumattomana (tällä maa-alalla toimivan pääoman sitä vastoin ollessa vaihteleva suure); maalaatujen ero käy ilmi tietyltä alalta maksettavan koron korkeudesta; kokonaiskorko lasketaan koko pinta-alalle esim. yhden neliöjalan keskimääräisen koron määrittämiseksi; maankorko ilmenee jokaisen kapitalistisen tuotannon luoman tuotannon muodon tavoin samaan aikaan kiinteänä, annettuna, joka hetki olemassaolevana, siis yksittäisestä ihmisestä riippumatta olemassaolevana edellytyksenä. Viljelijän on maksettava maankorkoa, niin ja niin paljon pinta-alayksikköä kohti, aina maan laadun mukaan. Laadun kohotessa ja laskiessa nousee ja laskee maankorko, joka hänen on maksettava niin ja niin monelta eekkeriltä; hänen on maksettava maasta maankorkoa sillä käyttämästään pääomasta riippumatta, aivan kuten hänen on maksettava korko saamastaan voitosta riippumatta.

Maankoron laskeminen suhteessa teollisuuspääomaan on vielä yksi poliittisen taloustieteen kriittinen kaava,

joka pitää kiinni maankoron sisäisestä yhteydestä voittoon sen perustana ja pohjana. Mutta todellisuudessa tämä yhteys *ei ilmene*, vaan tässä maankorko pikemminkin mittaautuu suhteessa todelliseen maahan ja maaperään — ja siten koko välitys on katkaistu ja maankoron ulkoistunut itsenäinen asu tullut valmiiksi. Itsenäinen asu se on vain tässä ulkoistuneisuudessa, täydellisessä erottuneisuudessa välityksestään. Niin ja niin monta neliöjalkaa maata tuottaa niin ja niin paljon maankorkoa. Tässä ilmauksessa, jossa yksi lisäarvon osa — maankorko — *esiintyy suhteessa erityiseen luonnonelementtiin ihmistyöstä riippumatta*, ei ainoastaan lisäarvon luonne ole täydellisesti hävinnyt — koska itse arvon luonne on hävinnyt — vaan itse voiton on nyt kiittäminen pääomaa olemassaolostaan, *pääomaa erityisenä esineellisenä tuotannonelementtinä*, niin kuin maankorkokin näyttäytyy maalle kuuluvana. Maa on olemassa luonnostaan ja tuottaa korkoa. Pääoma koostuu tuotteista ja nämä tuottavat voittoa. Siinä, että tuotettu käyttöarvo tuottaa voittoa ja toinen käyttöarvo, jota ei ole tuotettu, tuottaa maankorkoa, on vain kaksi erilaista muotoa, joissa oliot *luovat arvoa*. Molemmat ovat yhtä käsitettäviä ja käsittämättömiä.

On selvää, että niin pian kuin lisäarvo hajoaa erilaisiin, *erityisiin* osiin, jotka suhteutuvat eri tuotannonelementteihin — kuten luontoon, tuotteisiin, työhön — vain *aineelliselta puolelta* erilaisiin tuotannonelementteihin, että niin pian kuin lisäarvo ylipäänsä saa *erityisiä*, suhteessa toisiinsa yhden tekeviä, toisistaan riippumattomia ja eri lakien säätelemiä muotoja, sen yhteinen alkuperuste — lisäarvo — ja niin ollen tämän yhteisen alkuperusteen luonne tulee yhä mahdottomammaksi tuntea eikä se tule näkyviin *ilmiössä*, vaan se on kätkeyty mysteeri, joka on vasta paljastettava. Tämä lisäarvon erityisten osien muotojen eristyminen — ja niiden astuminen toisiaan vastaan itsenäisinä asuina — tulee valmiiksi siten, että kukin näistä osista palautetaan yhteen erityiseen elementtiin sen mittana ja erityisenä lähteenä tai että kukin lisäarvon osa esiintyy erityisen syyn vaikutuksena, erityisen substanssin aksidenssina. Eli: pääoma — voitto, maa — maankorko, työ — työpalkka.

Ja juuri nämä valmiit suhteet ja muodot ilmenevät todellisen tuotannon edellytyksinä, koska kapitalistinen tuotantotapa liikkuu itse luomissaan muodoissa ja nämä sen tulosta olevat muodot astuvat yhtä lailla sitä vastaan valmiina edellytyksinä uusintamisprosessissa. Sellaisina ne käytännössä määräävät yksittäisten kapitalistien toimet, määräävät motiivit, jotka heijastuvat sellaisenaan heidän tietoisuudessaan. Vulgaaritaloustiede ei tee muuta kuin ilmaisee tämän motiivinsa ja mielteidensä puolesta kapitalistisen tuotantotavan ulkoisten ilmene-mismuotojen vankina olevan tietoisuuden doktrinaarissa muodossa. Ja mitä latteammin se pysyttelee kiinni pinnassa ja vain heijastaa sen tietyssä järjestyksessä, sitä enemmän se on tietoisesti »luonnonmukainen» ja kaikkea abstraktia järkeilyä karttava.

[913] Edellä kiertokulkuprosessin kohdalla* on huomattava lisäksi, että kiertokulkuprosessista juontuvat määritykset kiteytyvät pääoman tiettyjen lajien — kiinteän, liikkuvan jne.— ominaisuuksiksi ja ilmenevät siten annettuina, tietyille tavaroille aineellisina olioina kuuluvina ominaisuuksina.

Kun siinä lopullisessa asussa, jossa voitto annetuksi edellytettynä ilmenee kapitalistisessa tuotannossa, sen läpikäymät monet muutokset ja välitykset — ja niin ollen myös pääoman luonne — ovat hävinneet ja niitä on mahdoton tunnistaa; kun tämä muoto tulee vieläkin kiinteämmäksi sen vuoksi, että sama prosessi, joka antaa loppusilauksen tälle muodolle, asettaa voittoa vastaan sen yhden osan *maankorkona*, tekee siis voitosta lisäarvon *erityisen* muodon, joka on suhteutettu pääomaan aineelliselta puolelta erityisenä tuotantovälineenä aivan samalla tavalla kuin maankorko maahan, niin tämä lukuisten välijäsenten sisäisestä olemuksestaan erottama asu saa vieläkin *ulkoistuneemman* muodon tai pikemminkin absoluuttisen *ulkoistumisen muodon* korkoatuottavassa pääomassa, voiton ja koron jakautumisessa, korkoatuottavassa pääomassa pääoman yksinkertaisena asuna, asussa, jossa pääoma on oman uusintamisprosessinsa edellytys.

* Ks. tätä osaa, s. 499. *Toim.*

Toisaalta siinä saa ilmauksensa pääoman absoluuttinen muoto: $R-R'$, itseään lisäävä arvo. Toisaalta on pudonnut pois se keskijäsen T , joka on vielä olemassa puhtaassa kauppapääomassa $R-T-R'$. Tässä on vain R :n suhde itseensä ja R mitattuna suhteessa itseensä. Se on nimenomaisesti prosessista ulos vedetty, erotettu pääoma — edellytyksenä prosessille, jonka tulos se on ja jonka nojalla yksinomaan se on pääomaa.

{Tässä on jätetty huomioon ottamatta se, että korko voi olla pelkkä omaisuuden siirto ja että sen ei tarvitse ilmaista todellista lisäarvoa, kuten lainattaessa »tuhlarille», ts. kulutusta varten. Samoin saattaa olla lainattaessa *maksamista* varten. Kummassakin tapauksessa raha lainataan rahana eikä pääomana, mutta omistajalleen siitä tulee *pääomaa* pelkän lainaustoimen nojalla. Toisessa tapauksessa, diskontattaessa tai lainattaessa sellaisia tavaroita vastaan, jotka ovat hetkellisesti kaupaksi käymättömiä, raha voi liittyä pääoman kiertokuluprosessiin, tavarapääoman välttämättömään muuttamiseen rahapääomaksi. Sikäli kuin tämän muutosprosessin nopeuttaminen — mikä kuuluu luoton yleiseen olemuksen — nopeuttaa uusintamista, siis lisäarvon tuotantoa, lainattu raha on pääomaa. Sikäli kuin se taas palvelee vain *velkojen* maksamista — nopeuttamatta uusintamisprosessia, tehden sen mahdottomaksi tai supistaen sitä — se on pelkkä *maksuväline*, vain rahaa lainanottajalle ja *lainanantajalle itse asiassa pääoman prosessista riippumatonta pääomaa*. Tässä tapauksessa korko on vieraannuttamisvoiton tavoin kapitalistisesta tuotannosta — lisäarvon tuottamisesta — sellaisenaan riippumaton tosiasia. Näissä molemmissa rahan muodoissa — kulutukseen tarkoitettun tavaran ostovälineenä ja velkojen maksuvälineenä — korko on aivan kuten vieraannuttamisvoitto tosin kapitalistisessa tuotannossa uusintuva, mutta siitä riippumaton, aikaisempiin tuotantotapoihin kuuluva koron muoto. Kapitalistisen tuotannon luonteeseen kuuluu kuitenkin, että raha (tai tavara) voi olla pääomaa, voidaan myydä pääomana tuotantoprosessin ulkopuolella, ja näin voi tapahtua myös sellaisissa vanhemmissa muodoissa, joissa se ei muutu pääomaksi, vaan palvelee ainoastaan rahana.

Korkoatuottavan pääoman kolmas vanhempi muoto perustuu siihen, että kapitalistista tuotantoa *ei ole vielä olemassa*, ja voitto pistetään taskuun vielä koron muodossa, kapitalisti esiintyy pelkkänä koronkiskojana. Tämä merkitsee sitä, että 1. tuottaja työskentelee tuotantovälineillään vielä itsenäisesti, eivätkä tuotantovälineet vielä hänellä (vieläpä silloin, kun näihin tuotantovälineisiin kuuluu orjia, jotka eivät muodosta erityistä taloudellista kategoriaa sen enempää kuin työjuhdat, eli tässä [elottomien työvälineiden, työjuhtien ja orjien välillä on korkeintaan] aineellinen ero: mykät välineet, tuntevat ja puhuvat välineet); 2. tuotantovälineet kuuluvat tuottajalle vain nimellisesti, ts. että hän ei pysty joidenkin satunnaisten seikkojen vuoksi uusintamaan niitä myymällä tavaroitaan. Nämä korkoatuottavan pääoman muodot esiintyvät näin ollen kaikissa yhteiskuntamuodoissa, joissa on tavarain ja rahan kiertokulku, vallitseva niissä orjatyö, maaorjatyö tahi vapaa työ. Viimeksi mainitussa muodossa tuottaja maksaa lisätyönsä kapitalistille koron muodossa, koron, joka niin muodoin sisältää voiton. Tässä on koko [914] kapitalistinen tuotanto ilman etujaan: työn yhteiskunnallisten muotojen kehitystä ja niistä versovia työn tuotantovoimia. Tämä muoto on laajalti vallitseva sellaisten talonpoikaiskansojen keskuudessa, joiden kuitenkin täytyy jo ostaa osa elintarvikkeistaan ja tuotantovälineistään tavaroina, joiden rinnalla on siis jo eriytyneenä olemassa kaupunkien teollisuutta, ja joiden on lisäksi maksettava veroja ja maankorkoa rahassa jne.)

Korkoatuottava pääoma osoittautuu sellaiseksi vain sikäli kuin lainattu raha todella muutetaan pääomaksi ja se tuottaa lisäarvon, josta korko on osa. Tämä ei kuitenkaan kumoa sitä, että korosta ja koron tuottamisesta on prosessista riippumatta tullut siihen kiinteästi kuuluva ominaisuus. Yhtä vähän kuin puuvillan käyttöarvon puuvillana kumoo se, että se kehrätään tai käytetään jollakin muulla tavalla sen hyödyllisten ominaisuuksien toteennäyttämiseksi. Siten pääomakin osoittaa korkoaluvan voimansa vain siirtymällä tuotantoprosessiin. Mutta niinhän työkykykin osoittaa voimansa luoda arvoa vain, kun se pannaan toimimaan, realisoi-

daan työnä prosessissa. Tämä ei sulje pois sitä, että se on *an sich*, kykynä, arvoaluvaa toimintaa eikä tule sellaiseksi vasta prosessissa, vaan on päinvastoin sen edellytys. Sellaisena työkyky ostetaan. Joku voi ostaa sen myös antamatta sen työskennellä (kuten esimerkiksi teatterinjohtaja ostaa näyttelijän estääkseen hänen näyttelemissensä kilpailevassa teatterissa eikä antaakseen hänen näytellä). Käyttääkö se, joka työkyvyn ostaa, hyväkseen sen ominaisuutta, josta hän maksaa, sen ominaisuutta luoda arvoa, ei koske lainkaan myyjää eikä myytävää tavaraa; yhtä vähän kuin se, käyttääkö pääomaa ostava sitä hyväkseen pääomana, siis paneeko hän prosessissa toimimaan sen sisäisen ominaisuuden luoda arvoa. Se, mistä hän maksaa, on kummassakin tapauksessa *an sich*, mahdollisuutena, ostetun tavaran luonteen mukaan, toisessa tapauksessa työkykyyn, toisessa pääomaan sisältyvä lisäarvo ja kyky säilyttää oma arvonsa. Sen vuoksi myös omalla pääomalla toimiva kapitalisti pitää yhtä lisäarvon osaa korkona, ts. lisäarvona, joka tulee tuotantoprosessista, koska pääoma on vienyt sen siihen siitä riippumatta.

Maankorko ja suhde maa — maankorko saattaa ilmetä vielä salaperäisempänä muotona kuin koron muoto ja suhde pääoma — korko. Mutta järjettömyys ei ole maankoron muodossa ilmaistu eikä hahmottunut siten, että se ilmaisisi *pääoman suhteen itseensä*. Koska maa itse on (käyttöarvoja) tuottava ja elävä tuotantovoima (käyttöarvoa omaava tai käyttöarvoja tuottava), niin voidaan joko taikauskoisesti sekoittaa käyttöarvo ja vaihtoarvo, olio tuotteeseen sisältyvän työn erityisesti yhteiskunnalliseen muotoon (järjettömyydellä on tällöin perustansa siinä itessään, koska maankorolla sui generis* ei ole mitään tekemistä kapitalistisen prosessin kanssa sellaisenaan) tahi »valistunut» taloustiede voi kiistää sen, että maankorko ylipäänsä on lisäarvon muoto, koska sillä ei ole yhteyttä työhön eikä pääomaan, ja julistaa sen pelkäksi hinnanlisäksi, johon maanomistajalle suo mahdollisuuden maanomistuksen monopolii.

* — erityisenä kategoriana. *Toim.*

Korkoatuottavan pääoman laita on toisin. Tässä ei ole kysymys pääomalle vieraasta suhteesta, vaan kapitalistisesta suhteesta itsestään, kapitalistisesta tuotannosta syntyvästä ja sille ominaisesta, pääoman itsensä olemuksen ilmaisevasta suhteesta, sellaisesta pääoman asusta, jossa pääoma ilmenee *pääomana*. *Voitto* sisältää vielä suhteen prosessoivaan pääomaan, prosessiin, jossa lisäarvo, voitto itse tuotetaan. *Voitossa* lisäarvon asu on vieraantunut, tullut vieraaksi, eikä sen yksinkertainen asu, eikä siten sen substanssi eikä syntyperusta ole välittömästi havaittavissa. *Korkoatuottavassa pääomassa* asia ei ole näin; *korossa* tämä vieraantunut muoto on pikemminkin *nimenomaisesti* edellytetty, on esillä ja julistettu *olennaiseksi*. Se on itsenäistynyt, kiinteytynyt *vastakoh-taisesti* lisäarvon todellista luonnetta vastaan. Korkoatuottavassa pääomassa pääoman suhde työhön on hävinnyt. Itse asiassa korko edellyttää voittoa, josta se on vain osa, ja se, miten lisäarvo [915] jakautuu koron ja voiton kesken, eri lajin kapitalistien kesken, on itse asiassa palkkatyöläiselle aivan yhdentekevää.

Korko esiintyy nimenomaisesti pääoman hedelmänä itse kapitalistisesta prosessista erotettuna, siitä riippumatta ja sen ulkopuolella. Se kuuluu *pääomalle pääomana*. Se menee tuotantoprosessiin ja niin ollen myös tulee siitä. Pääoma on korosta raskaana. Pääoma ei tuo korkoa tuotantoprosessista, vaan vie sen siihen. Koron yli menevä voiton osa, se lisäarvoerä, josta pääoman on kiittäminen vain tuotantoprosessia ja jonka se vasta tuottaa toimivana pääomana, saa sen vuoksi suhteessa korkoon, *pääomalle an sich*, *pääomalle itseään varten*, *pääomalle pääomana* kuuluvaan arvonluomukseen, erityisen asun *teollisuusvoittona* (yrittäjävoittona, teollisena tai kaupallisena aina sen mukaan, korostetaanko tuotantoprosessia vai kiertokulkuprosessia). Näin vielä viimeinkin lisäarvon muoto, joka jossain määrin muistuttaa alkuperästään, erotetaan ja käsitetään alkuperälleen suoraan vastakkaisessa, eikä ainoastaan vieraantuneessa, muodossa. Näin pääoman ja lisäarvon luonne, kuten kapitalistisen tuotannon luonne ylipäätänsäkin, on täydellisesti mystifioitu.

Koron vastakohtana teollisuusvoitto ilmentää prosessissa olevaa pääomaa prosessin ulkopuolella olevan pääoman vastakohtana, pääomaa prosessina vastakohtaksi pääomalle omaisuutena, niin ollen kapitalistia toimivana kapitalistina, *toimivan pääoman* edustajana vastakohtaksi kapitalistille pelkkänä pääoman henkilöitymänä, pelkkänä pääoman omistajana. Siten kapitalisti ilmenee *työskentelevänä kapitalistina* suhteessa itseensä *kapitalistina*; näin ollen edelleen *työläisenä* suhteessa itseensä pelkkänä *omistajana*. Sikäli kuin niin ollen vielä säilyy jokin suhde lisäarvon ja prosessin välillä, se ilmenee juuri sellaisessa muodossa, jossa itse lisäarvon käsite on kielletty. *Teollisuusvoitto* palautetaan työhön, mutta ei vieraaseen, *maksamattomaan* työhön, vaan *palkkatyöhön*, kapitalistille maksettavaan työpalkkaan, kapitalistille, joka näin joutuu samaan kategoriaan palkkatyöläisen kanssa ollen vain paremmin palkattua palkkatyöläislajia — työpalkkathan vaihtelevat ylipäänsäkin suuresti.

Raha ei todellakaan muutu pääomaksi siten, että se vaihtuu tavaran aineellisiin tuotannonehtoihin ja että nämä ehdot — työmateriaali, työvälineet, työ — joutuvat työprosessissa käymistilaan, vaikuttavat toisiinsa, yhdistyvät, joutuvat kemialliseen prosessiin ja saostavat tavaran tämän prosessin kiteenä. Näin ei syntyisi milloinkaan pääomaa, ei syntyisi milloinkaan lisäarvoa. Tämä työprosessin abstrakti muoto on pikemminkin yhteinen kaikille tuotantotavoille, millainen niiden yhteiskunnallinen hahmo tai historiallinen määrittys sitten onkin. Tästä prosessista tulee kapitalistinen prosessi, raha muuttuu pääomaksi vain, jos 1. *tavaran tuotanto*, tuotteen tuottaminen tavarana, on tuotannon yleinen muoto; 2. jos tavara (raha) vaihtuu työvoimaan (siis tosiasiallisesti työhön) tavarana ja työ niin ollen on palkkatyötä; 3. näin on kuitenkin vain, jos objektiiviset ehdot, siis (koko tuotantoprosessia tarkastellen) tuotteet ovat työtä vastassa itsenäisinä voimina, sen ei-omaisuutena, vieraana omaisuutena ja siten muodollaan *pääomana*.

Työ palkkatyönä ja työnehdot pääomana — niin muodoin kapitalistin omaisuutena: työn ehdot ovat kapitalistissa henkilöityviä itseriittoisia omistajia ja

ilmentävät työtä vastaan kapitalistien omistusta, niiden itsერიittoista omistusta — ovat saman suhteen ilmaus, vain sen vastakkaisista kohtioista. Tämä kapitalistisen tuotannon ehto on sen pysyvä tulos. Tämä tulos on kapitalistisen tuotannon itsensä asettama *edellytys*: kapitalistinen tuotanto on itsensä edellytys, siis edellytetty ehtojensa mukana, niin pian kuin se on kehittynyt ja toimii sitä vastaavissa suhteissa. *Kapitalistinen tuotantoprosessi* ei siis ole tuotantoprosessi sinänsä; tämä sen elementtien vastakohtainen yhteiskunnallinen määrittäminen kehittyy ja realisoituu vain itse prosessissa, jota tämä määrittäminen luonnehtii läpikotaisin ja jonka se tekee juuri täksi yhteiskunnallisesti määrättyksi tuotantotavaksi, *kapitalistiseksi tuotantoprosessiksi*.

[1916] Sikäli kuin pääoma — ei tietty pääoma, vaan pääoma yleensä — vasta muodostuu, sen *muodostumisprosessi* on sitä edeltävän yhteiskunnallisen tuotantotavan *hajoamisprosessi*, *erottamistuote*. Se on siis *historiallinen prosessi* ja tiettyyn historialliseen jaksoon kuuluva prosessi. Se on pääoman *historiallinen syntymiskausi*. (Samalla tavalla ihmisen oleminen on tulos aikaisemmasta prosessista, jonka orgaaninen elämä on käynyt läpi. Vasta tiettyssä pisteessä ihmisestä tulee ihminen. Mutta kun ihminen kerran on ilmaantunut, hän on ihmishistorian pysyvä edellytys samoin kuin sen pysyvä tuote ja tulos, ja hän on *edellytys* vain omana tuotteenaan ja tuloksenaan.) Tässä työn täytyy vasta erota työnehdosta, joiden kanssa se oli identtinen aikaisemmassa muodossaan. Vasta siten siitä tulee *vapaata* työtä ja vasta siten sen ehdot muuttuvat sitä vastaan *pääomaksi*. Pääoman pääomaksi tuleminen prosessi eli sen kehitys *ennen* itse kapitalistista tuotantoprosessia ja sen realisoituminen tässä prosessissa kuuluvat näin kahteen historiallisesti erilaiseen kauteen. Jälkimmäisessä pääoma on oletettu, sen oleminen itsestään toimivana on *edellytetty*. Edellisessä se on toisen yhteiskuntamuodon hajoamisprosessin saostuma. Se on jonkin toisen muodon *tuote*, ei oman uusintamisensa niin kuin myöhemmin. Kapitalistinen tuotanto toimii palkkatyön perustalla palkkatyön ollessa sen olemassa oleva, mutta samalla myös sen alituisesti uusintama perusta. Se toimii niin muodoin myös *pääoman*

perustalla pääoman ollessa työnteojen asu, kapitalistisen tuotannon annettu edellytys, edellytys, joka kuitenkin palkkatyön tavoin on sen alituisesti asettama, sen alituinen tuote.

Tällä perustalla esimerkiksi *raha* on sinänsä pääomaa, koska tuotannonehdot ovat sellaisenaan vieraantuneessa muodossa työtä vastassa, esiintyvät vieraana omaisuutena sitä vastassa ja sellaisena hallitsevat sitä. Pääomaa voidaan silloin myös myydä *tavarana*, jolla on tämä ominaisuus, ts. pääomaa voidaan myydä pääomana kuten tapahtuu lainattaessa pääomaa korkoa vastaan.

Mutta pääoman ja kapitalistisen tuotannon ominaisesti yhteiskunnallisen määrityksen momentin — kysymyksessä on ominaisesti yhteiskunnallinen määrittäminen, joka saa juridisen ilmauksen pääomassa omaisuutena, pääomaomaisuudessa omaisuuden erityisenä muotona — näin *kiinteytyessä* ja *koron* ilmetessä näin ollen sellaisena *lisäarvon osana*, jonka pääoma tuottaa tässä määrityksessä, erotettuna tästä määrityksestä prosessin määrityksenä ylipäänsä, täytyy ilmeisesti toisen *lisäarvon osan*, *koron* yli menevän voiton osan, *teollisuusvoiton*, esiintyä arvona, joka ei ole peräisin pääomasta pääomana, vaan tuotantoprosessista erotettuna yhteiskunnallisesta määrittämisestä, joka onkin jo saanut erityisen olemassaolotapansa ilmauksessa »pääoma — korko». Mutta pääomasta erotettuna tuotantoprosessi on *työprosessi* yleensä. Teollisuuskapitalisti eroten itsestään kapitalistina, teollisuudenharjoittaja erotukseksi itsestään kapitalistina, pääoman omistajana on siis enää vain yksinkertainen toimihenkilö työprosessissa, ei toimiva pääoma, vaan toimihenkilö pääomasta riippumatta, siis työprosessin sinänsä erityinen edustaja, *työläinen*. Tällä keinoin teollisuusvoitto muutetaan sitten onnellisesti *työpalkaksi*, se liittyy tavallisen työpalkan kategoriaan, josta se eroaa enää vain määrällisesti ja siten, että sen maksamisella on erityinen muoto, ts. että kapitalisti maksaa sen itse itselleen sen sijaan, että joku muu maksaisi sen hänelle.

Tässä voiton viimeisessä jakautumisessa *koroksi* ja *teollisuusvoitoksi* ei *lisäarvon* (ja niin ollen pääoman) luonne ole ainoastaan summentunut, vaan se on nimenomaisesti esitetty jonakin aivan erilaisena.

Korko ilmaisee yhden lisäarvon osan; pelkän erityisen nimen alla erotetun osuuden voitosta; osuuden, joka tulee pääoman pelkälle omistajalle, jonka tämä sieppaa. Mutta tämä pelkkä määrällinen jakaminen muuttuu laadulliseksi jakamiseksi, joka antaa kummallekin osalle muuttuneen asun, asun, missä ei näy enää jälkeäkään sen alkuperäisestä olemuksesta. [917] Tätä vahvistaa lähinnä se, että *korko* ei esiinny tuotannolle yhdentekevänä jakona, joka tapahtuu »satunnaisesti» vain silloin, kun teollisuudenharjoittaja toimii vieraalla pääomalla. Myös silloin, kun hän toimii omalla pääomallaan, hänen voittonsa jakautuu *koroksi* ja *teollisuusvoitoksi*. Tällöin siis pelkkä määrällinen jako määritetään jo laadulliseksi jaoksi, joka on riippumaton siitä satunnaisesta seikasta, onko teollisuudenharjoittaja pääomansa omistaja vai ei-omistaja, laadulliseksi jaoksi, joka juontuu pääoman ja kapitalistisen tuotannon itsensä luonteesta. *Korko* ja *teollisuusvoitto* eivät ole vain kaksi eri henkilöille jaettua osuutta voitosta, vaan kaksi erityistä voiton *kategoriaa*, jotka ovat eri suhteessa pääomaan, siis suhteessa pääoman eri määrittelyihin. Tämä itsenäistyminen, aikaisemmin kehitellyistä perusteista riippumatta, vahvistuu sitäkin helpommin, kun *korkoatuottava pääoma* esiintyy historiallisena muotona ennen teollisuuspääomaa ja on edelleen olemassa sen rinnalla vanhassa muodossaan ja kun teollisuuspääoma alistaa sen yhtenä *erityisenä nuotonaan* kapitalistiselle tuotannolle vasta oman kehityksensä kulussa.

Pelkästään määrällinen jakaminen muuttuu siten laadulliseksi jakautumiseksi. Pääoma itse jakautuu. Sikäli kuin pääoma on kapitalistisen tuotannon *edellytys*, sikäli kuin se siis ilmaisee *työnehtojen vieraantuneen muodon*, ominaisesti yhteiskunnallisen suhteen, se realisoituu *korossa*. Se realisoi luonteensa pääomana *korossa*. Toisaalta, sikäli kuin pääoma toimii prosessissa, tämä prosessi ilmenee ominaisesti kapitalistisesta luonteestaan, ominaisesti yhteiskunnallisesta määrittelyksestään erotettuna—pelkkänä *työprosessina* ylipäänsä. Sikäli kuin kapitalisti näin ollen puuttuu prosessiin, hän ei puutu siihen kapitalistina, sillä hänen tämä luonteensa on diskontoitu *korossa*, vaan työprosessin ylipäänsä toimihenkilönä,

työläisenä, ja hänen työpalkkansa esiintyy *teollisuusvoitossa*. Kyseessä on erityinen työn laji — johtamistyö — mutta työlajithan ovat ylipäänsä keskenään erilaisia.

Näissä kahdessa lisäarvon muodossa eivät lisäarvon luonne, pääoman olemus ja kapitalistisen tuotannon luonne siis ole ainoastaan summentuneet täydellisesti, vaan kääntyneet vastakohtakseen. Mutta myös pääoman luonne ja asu ovat tulleet täydelliseksi samassa määrin kuin esineiden subjektivointi, subjektien esineellistyminen [Versachlichung], ja syyn ja vaikutuksen kääntyminen ylösalaisin, uskonnollinen quidproquo*, pääoman puhdas muoto $R-R'$, esitetään ja ilmaistaan järjettömänä, ilman mitään välitystä. Samoin suhteiden luutuminen, niiden esittäminen ihmisten suhteina esineisiin, joilla on tietty sosiaalinen luonne, on muovautunut aivan toisella tavalla kuin tavaran yksinkertaisessa ja rahan jo monimutkaisemmassa mystifioinnissa. Transsubstantiaatio, fetisismi on tässä viety loppuun.

Korko sinänsä ilmaisee siis juuri työnehtojen olemisen pääomana yhteiskunnallisessa vastakohtaisuudessaan ja niiden muuttumisen henkilöityneiksi voimiksi työtä vastaan ja työn yli. Se on tiivistetty ilmaus työnehtojen *vieraantuneesta* luonteesta suhteessa subjektin toimintaan. Se esittää pääoman omistuksen tai pelkän pääomaomaisuuden keinona anastaa vieraan työn tuotteita, herruutena vieraaseen työhön. Mutta se esittää tämän pääoman luonteen jonakin, mikä kuuluu pääomalle tuotantoprosessin itsensä ulkopuolella, eikä suinkaan ole itse tämän tuotantoprosessin erityisen määrittelyn tulos. Korko ei esitä pääoman vieraantunutta luonnetta työn vastakohtana, vaan päinvastoin ilman suhdetta työhön, pelkkänä yhden kapitalistin suhteena toiseen, siis itse pääoman ja työn suhteelle täysin ulkoisena ja yhdentekevänä määrittelynä. Voiton jako kapitalistien kesken on sellaisenaan työläiselle yhdentekevää. Siis *korossa*, voiton asussa, jossa pääoman *vastakohtainen luonne* saa erityisen ilmauksen, se saa ilmauksen, jossa tämä vastakohtaisuus on summentunut kokonaan ja se on nimenomaisesti jätetty syrjään. Sikäli kuin korko ylipäänsä

* — erehdys, vaihdos (joku jonkun sijasta). *Toim.*

esittää, paitsi rahan, tavaran jne. kykyä lisätä omaa arvoaan, lisäarvon niistä kasvavana, niiden luonnollisena hedelmänä, siis on pelkkä päämystifikaation ilmaus äärimmäisessä muodossa, sikäli kuin korko ylipäänsä esittää yhteiskunnallista suhdetta *sellaisenaan*, se ilmaisee [1918] vain kapitalistien välisen suhteen, ei suinkaan pääoman ja työn välistä suhdetta.

Toisaalta tämä *koron* muoto antaa voiton toiselle osalle *teollisuusvoiton laadullisen muodon*, teollisuuskapitalistin — ei kapitalistina, vaan *työläisenä* (teollisuudenharjoittajana) — työstä maksettavan työpalkan laadullisen muodon. Ne erityiset tehtävät, jotka kapitalistin on sellaisenaan suoritettava työprosessissa ja jotka kuuluvat hänelle juuri erotukseksi työläisestä, esitetään pelkkinä työtehtävinä. Hän luo lisäarvoa, ei siksi että työskentelee *kapitalistina*, vaan siksi että hän, kapitalisti, myös *työskentelee*. Aivan kuin kuningasta, joka kuninkaana komentaa nimellisesti armeijaa, ei asetettaisi komentamaan sitä sen vuoksi, että hän *komentaa*, esittää sotapäällikön osaa kuninkaanarvon omistajana, vaan että hän on kuningas, koska komentaa, hoitaa sotapäällikön tehtävää. Jos osa lisäarvosta erotetaan siten kokonaan riistoprosessista, niin toinen osa — teollisuusvoitossa — esitetään lisäarvon suorana vastakohtana, ei vieraan työn anastamisena, vaan oman työn luomana arvona. Tämä lisäarvon osa ei siis ole enää lainkaan lisäarvoa, vaan sen vastakohta, vastike tehdystä työstä. Koska [korkoatuottavan] pääoman *vieraantunut luonne*, sen vastakohtaisuus suhteessa työhön, on riistoprosessin, tämän *vieraantumisen todellisen toiminnan* ulkopuolella, on kaikkalainen vastakohtainen luonne poistettu itse tästä prosessista. Sen vuoksi *todellinen* riisto, se missä [kapitalistisen tuotannon] vastakohtainen luonne toteutuu ja vasta todella manifestoituu, ilmenee suoranaisesti vastakohtanaan, aineellisesti erityisenä työn lajina, mutta samaan työn yhteiskunnallisen määritykseen — palkkatyöhön — samaan työn *kategoriaan* kuuluvana. Riistämistyö samastetaan tässä sen työn kanssa, jota riistetään.

Tämä voiton yhden osan muuttuminen *teollisuusvoitoksi* juontuu toisen osan muuttumisesta *koroksi*. Toiselle lankeaa pääoman yhteiskunnallinen muoto — että se on

omaisuutta; toiselle pääoman taloudellinen tehtävä, sen tehtävä työprosessissa, mutta vapautettuna, abstrahoituna siitä yhteiskunnallisesta muodosta, missä sillä on tämä tehtävä. Miten tätä perustellaan oppineesti, sitä tarkastellaan lähemmin käsiteltäessä voiton apologettista esittämistä *valvontatyön* palkkana. Kapitalisti samastetaan tällöin *johtajaansa*, kuten jo Smith pani merkille.¹⁴¹

Osa palkoista kylläkin sisältyy teollisuusvoittoon (milloin johtaja ei saa tätä palkkaa). Pääoma esiintyy tuotantoprosessissa työn johtajana, sen komentajana (captain of industry) ja esittää siten toimeliasta osaa itse työprosessissa. Mutta sikäli kuin nämä tehtävät johtuvat kapitalistisen tuotannon ominaisesta muodosta — siis pääoman herruudesta työhön sille kuuluvana työvälineenä, pääoman luonteesta, pääoman, joka esiintyy *yhteiskunnallisena yksikkönä*, työn yhteiskunnallisen muodon subjektina, muodon, joka henkilöityy pääomassa valtana työhön — tämä riistämiseen liittyvä työ (joka voidaan myös siirtää johtajalle) on työtä, joka kyllä sisältyy tuotteen arvoon yhtä hyvin kuin palkkatyöläisenkin työ, aivan kuten *orjanomistusjärjestelmässä orjien valvojan työ* on maksettava yhtä lailla kuin itse työläisenkin työ. Jos ihminen on itsenäistänyt suhteensa omaan luontoonsa, ulkoiseen luontoon ja muihin ihmisiin *uskonnollisessa muodossa* niin, että nämä mielteet hallitsevat häntä, niin hän tarvitsee *pappeja* ja *heidän* työtään. Mutta tietoisuuden uskonnollisen muodon ja sen suhteiden kadotessa lakkaa myös tämä papin työ sisältymästä yhteiskunnalliseen tuotantoprosessiin. *Papin* mukana lakkaa papin työ ja samoin kapitalistin mukana työ, jonka hän suorittaa kapitalistina tai suorittaa toisella. (Orjuutta koskeva esimerkki esitettävä lainausten avulla.¹⁴²)

Muuten tämä apologia, voiton palauttaminen työpalaksi valvontatyön palkkana, kääntyy itse apologettoja vastaan; siinä, että englantilaiset [1919] sosialistit ovat oikeutetusti vastanneet: hyvä on, teidän pitää tulevaisuudessa saaman vain tavallisen johtajan palkka; teidän teollisuusvoittonne on palautettava asiallisesti eikä vain nimellisesti valvonta- tai johtamistyön palkkoihin.

{Tässä yhteydessä ei tietenkään voida paneutua tähän narrimaisuuteen ja joutavaan löpöttelyyn kaikkinen ristiriitaisuuksiin. Esimerkiksi teollisuusvoitto nousee ja laskee käänteisessä suhteessa sekä korkoon että maankorkoon. *Työn valvonnalla*, tietyllä määrällä työtä, jonka kapitalisti todella tekee, ei kuitenkaan ole sen kanssa mitään tekemistä, sen enempää kuin *työpalkan laskunkaan* kanssa. Tämän lajin työpalkalla on näet se ominainen piirre, että se laskee ja nousee käänteisessä suhteessa todelliseen työpalkkaan (sikäli kuin voiton suhdeluku on lisäarvon suhdeluvun määräämä; ja sikäli kuin kaikki *tuotannonehdot* pysyvät muuttumattomina, se on *yksinomaisesti* tämän lisäarvon suhdeluvun määräämä). Mutta tällaiset »pikku ristiriidat» eivät kumoa noiden töiden samuutta apologeettisen vulgaaritaloustieteilijän päässä. Työ, jonka kapitalisti tekee, pysyy ehdottomasti samana, maksaapa hän työpalkkoja vähän tai paljon, ovatpa työläiset paremmin tai huonommin palkattuja. (Aivan kuten työpäivästä maksettava työpalkka ei vaikuta itse työn määrään.) Vieläkin vähemmän. Sillä työläinen työskentelee voimaperäisemmin paremalla palkalla. Sitä vastoin kapitalistin työ on täysin määrätty, sen määrää laadullisesti ja määrällisesti se työmäärä, jota hänen on johdettava, ei tämän työmäärän palkka. Kapitalisti voi voimaperäistää työtään yhtä vähän kuin työläinen voi käsitellä puuvillaa enemmän kuin sitä on hänen saatavillaan tehtaassa.)

Englantilaiset sosialistit sanovat edelleen: johtamistoimi, valvontatyö voidaan yhtä lailla ostaa markkinoilta ja se on tuotettavissa ja niin ollen myös ostettavissa suhteellisesti yhtä huokealla kuin jokainen muukin työvoima. Kapitalistinen tuotanto itse on johtanut siihen, että pääomanomistuksesta (sekä oman että vieraan pääoman) kokonaan erotettua johtamistyötä on tarjolla liikamäärin. On tullut täysin tarpeettomaksi, että *kapitalistit* tekisivät tämän johtamistyön. Se on realiter* olemassa pääomasta irrallaan, ei teollisuuskapitalistin ja rahakapitalistin luulotellussa erossa, vaan teollisuusjohtajan jne. erossa kaiken lajin kapitalisteista. Paras

* — reaalisesti. *Toim.*

todistus: *ensiksi* työläisten itsensä perustamat osuuskunnalliset tehtaat. Ne todistavat, että tuotannon toimihenkilönä kapitalisti on tullut työläiselle tarpeettomaksi yhtä suuressa määrin kuin maanomistajan tehtävä näyttää kapitalistista itsestään tarpeettomalta porvarillisen tuotannon tehtävänä. *Toiseksi*, sikäli kuin kapitalistin työ ei johdu [tuotannon] prosessista kapitalistisena prosessina, ja lakkaa siis itsestään pääoman mukana, sikäli kuin se ei ole vain nimi vieraan työn riistämistoinnille, ts. sikäli kuin se johtuu työn yhteiskunnallisesta muodosta (yhteistyöstä, työnjaosta jne.), sikäli tämä työ on aivan yhtä riippumaton pääomasta kuin tämä yhteiskunnallisen työn muotokin niin pian kuin se on riisunut kapitalistisen verhonsa. Väite, että tämä työn valvonnan työ on välttämätön *kapitalistisena työnä*, kapitalistin toimintana, merkitsee vain sitä, että vulgaaritaloustieteilijä ei voi *kuvitella* pääoman kohdussa kehittynyttä yhteiskunnallista tuotantovoimaa eikä työn yhteiskunnallista luonnetta irrallaan tästä kapitalistisesta muodosta, sen momenttien vieraantumisen, vastakohtaisuuden ja ristiriidan muodosta, irrallaan sen nurinkääntymisestä ja vaihdoksesta. Ja juuri tätä me väitämme. [XV—919]

* * *

[XVIII—1142] {Kapitalistin todellinen voitto on suurimmaksi osaksi vieraannuttamisvoittoa ja kapitalistin »yksilöllisellä työllä» on erityisen suuri pelivara tällä alueella, missä ei ole kysymys lisäarvon luomisesta, vaan koko kapitalistiluokan kokonaisvoiton jakamisesta sen yksittäisten jäsenten kesken kaupan alueella. Tämä ei liikuta meitä tällä erää. Tietyt voiton lajit, esimerkiksi keinotteluun perustuvat, liikkuvat pelkästään tuolla alueella. Niiden tarkastelu ei siis lainkaan kuulu tähän. Osoittaa pikemminkin vain vulgaaritaloustieteen nauttimaista typeryyttä, että se — nimenomaan esittääkseen voiton »palkkana» — sekoittaa vieraannuttamisvoiton yhteen voiton kanssa, sikäli kuin tämä on peräisin lisäarvosta. Katso esimerkiksi arvon Roscher. Tällaisille aaseille on siis myös aivan luonnollista, että he sekoittavat eri tuotannonalojen kapitalistien laskentaerät ja

kompensoatioperusteet koko kapitalistiluokan kokonaisvoittoa jaettaessa kapitalistien harjoittaman työläisten riistämisen perusteisiin, niin sanoaksemme voiton sellaisenaan syntyperusteisiin.) [XVIII—1142]

[5) Oleellinen ero klassisen ja vulgaaritaloustieteen välillä. Korko ja maankorko tavarain markkinahinnan perustavina osina. Vulgaaritaloustieteilijöiden yritys antaa koron ja maankoron järjettömille muodoille järkevää ulkoasu]

[XV—919] *Korkoatuottavassa pääomassa* — voiton jakautumisessa koroksi ja teollisuusvoitoksi — pääoma on siis saanut esineellisimmän muotonsa, puhtaan fetissimuotonsa, ja lisäarvon luonne esitetään sellaisena, missä siitä ei ole jäljellä mitään. Pääoma — esineenä — ilmenee tässä arvon itsenäisenä lähteenä, arvoa luovana samalla tavalla kuin maa tuottaessaan maankoron ja työ tuottaessaan työpalkan (osaksi varsinaisen työpalkan, osaksi teollisuusvoiton). Tämän näkökannan edustajat ovat vieläkin sitä mieltä, että tavarain hinnasta on kylläkin edelleen maksettava työpalkka, korko ja maankorko, mutta ne maksetaan siitä, koska siihen sisältyvä maa luo maankoron, siihen sisältyvä pääoma koron ja siihen sisältyvä työ työpalkan; koska ne luovat nämä arvonosat, jotka juoksevat niiden vastaaville omistajille tai edustajille, [920] maanomistajalle, kapitalistille ja työläiselle (palkkatyöläiselle ja teollisuudenharjoittajalle). Se, että toisaalta tavaroiden hinta määrää työpalkan, maankoron ja koron, toisaalta koron, maankoron ja työpalkan hinta määrää tavaroiden hinnan, ei siis tältä näkökannalta ole millään muotoa ristiriita teoriassa tai, jos onkin, niin se on samalla todellisen hintojen liikkeen ristiriita, kehä.

Korkokanta kylläkin heilahtelee, mutta vain niin kuin muidenkin tavaroiden markkinahinta, kysynnän ja tarjonnan suhteen mukaan. Tämä ei kumoa korkoa pääomaan sisäisesti kuuluvana sen enempää kuin tavarainhintojen heilahtelut kumoavat hintoja tavaroiden määrityksinä,

Siten maa, pääoma ja työ ilmenevät toisaalta — sikäli kuin ne ovat maankoron, koron ja työpalkan lähteet ja nämä ovat tavaranhinnan perustavat osat — elementteinä, jotka luovat arvon; toisaalta ne ilmenevät — sikäli kuin ne virtaavat kunkin arvontuotantovälineen omistajalle, tuovat niille niiden luoman tuotteen arvonosan — tulolähteinä, ja maankoron, koron ja työpalkan muodot *jakautumisen* muotoina. (Kuten myöhemmin näemme, on vain johdonmukaista typeryyttä, että vulgaaritaloustieteilijät, kriittisen taloustieteen vastakohdana, käsittävät jakautumissuhteet vain tuotantosuhteiksi sub alia specie*, kun taas kriittiset taloustieteilijät erottavat ne, eivätkä havaitse niiden samuutta.)

Korukoatuottavassa pääomassa pääoma ilmenee *arvon* tai lisäarvon *itsenäisenä lähteenä*, jonka se omistaa rahana tai tavarana. Ja se on tämä lähde sinänsä, esineellisessä asussaan. Sen täytyy tosin mennä tuotantoprosessiin realisoidakseen tämän ominaisuutensa, mutta niin täytyy maan ja työnkin.

Näin ollen on ymmärrettävää, miksi vulgaaritaloustiede pitää muotoa »maa — maankorko, pääoma — korko, työ — työpalkka» parempana kuin muotoa, jota Smith ym. käyttävät osista, joista hinta muodostuu (tai pikemminkin osista, joihin hinta jakautuu), muotoa, jossa esiintyy »*pääoma — voitto*», jota käyttäen yleensäkin kaikki klassiset taloustieteilijät ilmaisevat pääomasuhteen sellaisenaan. Voittoon sisältyy vielä [vulgaaritaloustieteelle] häiritsevä suhde [tuotanto]prosessiin, ja lisäarvon ja kapitalistisen tuotannon tosi luonne — erotukseksi sen *ulkonaisesta hahmosta* — on vielä enemmän tai vähemmän havaittavissa oleva. Tästä tulee loppu, kun korko esitetään pääoman varsinaisena tuotteena ja samalla lisäarvon toinen osa, teollisuusvoitto, katoaa kokonaan joutuen työpalkan kategoriaan.

Klassinen poliittinen taloustiede yrittää palauttaa rikkauten erilaiset kiinteät ja toisilleen vieraat muodot analyysillä sisäiseen yhteyteensä ja kuoria niiltä asun, jossa ne ovat toistensa rinnalla yhdentekevinä; se haluaa käsittää sisäisen yhteyden erotukseksi ilmenemismuoto-

* — toisesta näkökulmasta katsoen. *Toim.*

jen moninaisuudesta. Niin ollen se palauttaa maankoron lisävoittoon, jolloin maankorko lakkaa olemasta erityinen *itsenäinen* muoto, ja se erotetaan näennäisestä lähteestään, maasta. Samoin se riisuu korolta sen itsenäisen muodon ja osoittaa sen voiton osaksi. Siten se on palauttanut kaikki tulon muodot ja kaikki itsenäiset asut, nimikkeet, joiden turvin ei-työläinen ottaa osan tavaran arvosta, yhteen voiton muotoon. Mutta voitto hajoaa lisäarvoksi, koska koko tavaran arvo hajoaa työksi; tavaraan sisältyvän työn maksettu osa hajoaa työpalkaksi ja sen ylimenevä osa siis maksamattomaksi työksi, eri oikeusperusteiden turvin haltuunotetuksi, mutta pääoman aikaansaamaksi lisätyöksi. Klassinen taloustiede joutuu tässä analyysissä silloin tällöin ristiriitaan itsensä kanssa; se yrittää usein suorittaa tuon palauttamisen, osoittaa eri muotojen lähteen samuuden välittömästi, ilman väljäseniä. Tämä seuraa kuitenkin välttämättä sen analyttisestä menetelmästä, [921] josta kritiikin ja käsittämisen täytyy alkaa. Sillä ei ole intressiä kehitellä geneettisesti eri muotoja, vaan palauttaa ne analyysin tietä sisäiseen yhteyteensä, koska se lähtee niistä annettuina edellytyksinä. Analyysi on kuitenkin välttämätön edellytys geneettiselle esitykselle, todellisen muotoutumisprosessin käsittämiseksi eri vaiheissaan. Klassinen taloustiede on lopulta puutteellinen ja virheellinen sen vuoksi, että se ei käsitä *pääoman perusmuotoa*, vieraan työn anastamiseen suuntautunutta tuotantoa, *historialliseksi* muodoksi, vaan yhteiskunnallisen tuotannon *luonnonmuodoksi*; juuri tuon käsityksen syrjäyttämiseksi se kuitenkin itse raivaa tietä analyysillaan.

Aivan toisin on laita *vulgaaritaloustieteen*, joka leviää vasta, kun taloustiede itse on analyysillaan hajottanut omat edellytyksensä, pannut ne horjumaan, kun siis vastakohta taloustieteelle on jo olemassa enemmän tai vähemmän taloustieteellisessä, utopistisessa, kriittisessä ja vallankumouksellisessa muodossa. Sillä poliittisen taloustieteen ja sen itsensä synnyttämän vastakohtan kehitys seuraavat kapitalistiseen tuotantoon sisältyvien yhteiskunnallisten vastakohtien ja luokkataisteluiden *todellista* kehitystä. Vasta kun poliittinen taloustiede on saavuttanut tietyn kehitystason — siis A. Smithin jäl-

keen — ja omaksunut vakiintuneita muotoja, eroaa siinä oleva elementti — ilmiöiden pelkkä jäljentäminen niiden mieltämisenä — sen vulgaariaines siitä erityiseksi taloustieteen esitykseksi. Siten *Say* erottaa *A. Smithin* läpi juoksevat vulgaarikäsitykset ja kiteyttää ne erilleen omaksi kristallisaatioksi. *Ricardon* ja hänen aikaansaamansa taloustieteen edelleen kehittymisen myötä saa myös vulgaaritaloustieteilijä uutta ravintoa (hänhän ei tuota itse mitään), ja mitä suuremman täydellisyyden taloustiede saavuttaa, siis tunkeutuu syvälle kohteeseensa ja kehittyy ristiriitaisena järjestelmänä, sitä itsenäisempänä sen oma vulgaariaines astuu sitä vastaan rikastuneena aineistolla, jonka se on järjestänyt omalla tavallaan, kunnes se lopulta saa parhaimman ilmauksensa akateemis-synkretistisenä ja eklektis-periaatteettomana kompilaationa.

Samassa määrin kuin taloustiede etenee syvemmälle, se ei ainoastaan itse esitä vastakohtia, vaan sen oma vastakohta astuu sitä vastaan yhteiskunnan taloudellisen elämän todellisten vastakohtien kehityksen myötä. Samassa määrin vulgaaritaloustiede tulee tietoisesti *apologeettisemmaksi* ja yrittää jaarittelemalla väkisin poistaa ajatukset, joihin vastakohtat sisältyvät. *Say* ilmenee niin muodoin vielä kriitikkona ja puolueettomana — koska hän löytää *Smithiltä* vastakohtat vielä suhteellisen kehittymättöminä — verrattuna esimerkiksi *Bastiatin*, ammattimaiseen sopusoinnun julistajaan ja apologettaan, joka kyllä tapasi vastakohtat sekä *Ricardon* taloustieteessä itse taloustieteen sisällä kehittyneinä että sosialismissa ja ajan luokkataisteluissa kehittyvinä. Tähän tulee lisäksi se, että varhemmissa vaiheissaan vulgaaritaloustiede ei vielä löydä ainesta täysin muokattuna, siis sen täytyy itse olla vielä enemmän tai vähemmän osallisena taloudellisten ongelmien ratkaisussa taloustieteen näkökannalta, kuten esimerkiksi *Sayn*, kun taas *Bastiatin* tehtävänä on vain plagioida ja järkeillä klasisisen taloustieteen *epämiellyttävä* puoli olemattomiin.

Bastiat ei kuitenkaan edusta vielä viimeistä vaihetta. Hän kunnostautuu vielä oppineisuuden puutteessa ja pelkästään pinnallisessa tuttavuudessa tieteen kanssa, tieteen, jota hän kaunistelee hallitsevan luokan eduksi,

Hänellä apologetiikka on vielä intohimoista, ja se onkin hänen varsinainen työnsä, koska hän ottaa taloustieteen sisällön muilta, niin kuin hänen tarkoituksiinsa sopii. Viimeinen muoto on *professoraalimuoto*, joka käy toimeen »historiallisesti» ja kerää viisaan maltillisesti kaikkialta »parhaan», jolloin kiinnostuksen kohteena eivät ole ristiriidat joita syntyy, vaan täydellisyys. Se on hengen riistämistä [922] kaikilta järjestelmiltä, niiden kärjen katkaisemista ja niiden kokoamista sopuisaksi otekoelmaksi. Apologetiikan kiivautta hillitsee tässä oppineisuus, joka suhtautuu hyväntahtoisen alentuvasti taloudellisten ajattelijoiden lioitteluihin antaen niiden vain erikoisuuksina niskennella mauttomassa vellissään. Koska tällaisia töitä ilmaantuu vasta sitten, kun poliittinen taloustiede on tieteenä saavuttanut kaarensa päätepisteen, ne ovat samalla tämän tieteen hautapaikka. (Tarvitsee tuskin mainita, että vulgaaritaloustiede on yhtä ylevänä sosialististen kuvitelmien yläpuolella.) Jopa Smithin, Ricardon jne. todellinenkin ajatus — eikä vain sen oma vulgaariaines — ilmenee tässä ajatuksettomana ja muutetaan vulgarismiksi. Muuan tämän lajin mestari on herra professori *Roscher*, joka on vaatimattomasti julistautunut poliittisen taloustieteen Thukydideeksi.¹⁴³ Roscherin yhtäläisyys Thukydideen kanssa perustuu ehkä siihen käsitykseen, mikä hänellä on Thukydideestä, että tämä nimittäin olisi alituisesti sekoittanut syyn ja vaikutuksen toisiinsa.

Korkoatuottavan pääoman muodossa käy tosin aivan selvästi ilmi, että pääoma ottaa vieraan työn hedelmät haltuunsa *ilman* työtä. Pääomahan ilmenee tässä sellaisessa muodossa, jossa se on erotettu tuotantoprosessista prosessina. Mutta vain tässä muodossa se voi tehdä sen ilman työtä, koska se itse asiassa astuu työprosessiin itsestään, ilman työtä elementtinä, joka itsessään luo *arvoa*, on arvon lähde. Jos se ottaakin osan tuotteen arvosta haltuunsa ilman työtä, niin se on myös luonut tuon osan ilman työtä, itse itsestään, *ex proprio sinu*.*

Klassisille ja niin muodoiin kriittisille taloustieteilijöille vieraantumisen muoto tuottaa vaikeuksia, ja he

* — uumenistaan. *Toim.*

yrittävät riisua sen analyysin avulla, vulgaaritaloustiede sitä vastoin tuntee olonsa täysin kotoiseksi vasta juuri tuossa *vieraantuneisuudessa*, jossa arvon eri osat ovat toisiaan vastassa: aivan niin kuin skolastikko tuntee olonsa kotoiseksi kaavassa jumala — isä, jumala — poika ja jumala — pyhä henki, niin vulgaaritaloustieteilijäkin kaavassa maa — maankorko, pääoma — korko, työ — työpalkka. Juuri tässä muodossahan nämä suhteet näyttävät ilmiössä olevan välittömästi yhteydessä toisiinsa, tässä muodossa ne siis elävät myös kapitalistisen tuotannon vankeina olevien tuotannon edustajien mielteissä ja tietoisuudessa. Vulgaaritaloustiede tuntee itsensä sitä yksinkertaisemmaksi, *luonnonmukaisemmaksi* ja yleishyödyllisemmäksi, sitä etääntyneemmäksi kaikkinaisesta teoreettisesta hiustenhalkomisesta, mitä enemmän se pitäytyy vain kääntämään tavanomaiset mielteet doktrinaariselle kielelle. Mitä vieraantuneemmassa muodossa se niin ollen käsittää kapitalistisen tuotannon muodostumat, sitä lähempänä se on tavallisen käsityksen elementtiä, sitä enemmän se siis on luonnollisessa elementissä.

Tämä tekee sitä paitsi sängen hyvän palveluksen apologetikalle. Sillä esimerkiksi kaavassa maa — maankorko, pääoma — korko, työ — työpalkka lisäarvon eri muodot ja kapitalistisen tuotannon asut [Gestalten] eivät ole toisiaan vastassa vieraantuneina, vaan vieraina ja yhdentekevinä, pelkästään erilaisina, *ilman vastakohtaisuutta*, Eri tulot juoksevat aivan eri lähteistä, yhdet maasta, toiset pääomasta, kolmannet työstä. Niillä ei siis ole toisiinsa mitään vihamielistä yhteyttä, koska niillä ei ylipäänsä ole mitään sisäistä yhteyttä. Jos ne nyt toimivatkin tuotannossa yhdessä, niin ne toimivat *harmonisesti*, sopusointua ilmaisten, aivan kuin esim. talonpoika, härkä, aura ja maa työskentelevät erilaisuudestaan huolimatta yhdessä sopusointuisesti maanviljelyksessä, todellisessa tuotantoprosessissa. Sikäli kuin niiden välillä esiintyy vastakohtaisuutta, niin se johtuu pelkästään kilpailusta siitä, kuka tuotannon edustajista ottaa enemmän haltuunsa tuotteesta, arvosta, jonka he ovat luoneet yhdessä. Jos tämä johtaakin satunnaisesti tappeluun, osoittautuu maan, pääoman ja työn välisen kilpailun

lopputulokseksi sitten kumminkin loppujen loppuksi, että [923] riidellessään keskenään jakamisesta ne ovat lisänneet tuotteen arvoa kilpailuinnollaan niin, että jokainen saa suuremman palasen, että itse niiden kilpailu esiintyy vain niiden sopusoinnun kannustavana ilmauksena.

Herra Arnd sanoo esimerkiksi *Rauta* arvostellessaan:

»Samoin tekijä sallii eräiden edeltäjiensä johtaa hänet lisäämään kolmeen kansallisen rikkauden elementtiin (työpalkka, pääomankorko ja maankorko) neljänneksi yrittäjävoiton; tällöin tuhoutuu koko *meidän tietemme* (!) »edelleen kehittymisen perusta, jonka A. Smith niin suurta harkintaa noudattaen laski, minkä vuoksi käsillä olevassa teoksessa ei ole ajateltavissakaan mitään sellaista kehitystä.» (*Karl Arnd. Die naturgemässe Volkswirtschaft, gegenüber dem Monopoliengeste und dem Communismus, mit einem Rückblicke auf die einschlagende Literatur, Hanau 1845, s. 477.*)

»Pääomankorolla» herra Arnd tarkoittaa nimittäin *korkoa* (mts. 123). Tämän mukaan pitäisi nyt uskoa, että A. Smith hajottaa kansallisen rikkauden pääomankoroksi, maankoroksi ja työpalkaksi, vaikka hän juuri päinvastoin nimenomaisesti esittää voiton pääoman arvonlisäyksenä ja huomauttaa toistuvasti nimenomaan, että *korko* on aina vain voitosta *johdettu* muoto, sikäli kuin se ylipäänsä esittää lisäarvoa. Näin vulgaaritaloustieteilijä lukee lähteistään sellaista, mikä on aivan vastakaista niiden sisällölle. Smithin kirjoittaessa »voitto» lukee Arnd »korko». Mitähän hän mahtoi arvella A. Smithin »koron» tarkoittavan?

»*Meidän tietemme*» sama »harkitsevainen» kehittäjä tekee seuraavan mielenkiintoisen keksinnön:

»Hyödykkeiden luomisen luonnollisessa kulussa on ainoastaan *yksi* ilmiö, joka — täysin sivistyneissä maissa — näyttää josakin määrin säätelevän korkokantaa: tämä on se suhde, missä vuotuinen jälkikasvu lisää Euroopan metsien puumäärää. Tämä jälkikasvu tapahtuu täysin *riippumatta puiden vaihtoarvosta* (kuinka hullunkurisesti puut menettelevätkään pannaan jälkikasvuunsa toimeen »vaihtoarvostaan riippumatta») »suhteessa 3—4 sataa kohti. Tämän vuoksi» (nimittäin sen vuoksi, että puiden jälkikasvu on täysin riippumaton niiden vaihtoarvosta niin paljon kuin niiden vaihtoarvo saattaneekin riippua niiden jälkikasvusta) »ei ole odotettavissa, että se» (korkokanta) »laskee alle sen tason, millä se on tällä hetkellä rikkaimmissa maissa» (mts. 124—125).

Tämä ansaitsee nimen »metsäperäinen korkokanta» ja sen keksijä on tehnyt itsensä lainaamassamme »meidän tiedettämme» käsittelevässä teoksessa huomatuksi myös »koiraveron» filosofina.¹⁴⁴

* * *

{Voitto (myös teollisuusvoitto) on suorassa suhteessa sijoitetun pääoman suuruuteen; sitä vastoin teollisuuskapitalistin saama *palkka* on käänteisessä suhteessa pääoman suuruuteen: se on huomattava pääoman ollessa pieni (koska kapitalisti on tällöin vieraan työn riistäjän ja omalla työllä elämisen välisessä asemassa), pääoman ollessa suuri se on häviävän pieni tahi kokonaan pääomasta erotettu, kuten palkatun johtajan tapauksessa. Osa johtamistyöstä johtuu pelkästään pääoman ja työn välisestä vihamielisestä vastakohtasta, kapitalistisen tuotannon antagonistisesta luonteesta, ja kuuluu sen *faux frais de production** aivan kuten $\frac{9}{10}$ kiertokulkuprosessin aiheuttamasta »työstä». Kapellimestarin ei tarvitse lainkaan olla orkesterin soittimien omistaja. Eikä hänen tehtävänsä johtajana kuulu, että hän keinottelisi orkesterin jäsenten ylläpitokustannuksilla tai olisi ylipäänsä missään tekemisissä heidän »palkkansa» kanssa. On hyvin merkillistä, että sellaiset taloustieteilijät kuin John Stuart Mill, jotka pitävät kiinni »koron» ja »teollisuusvoiton» muodoista muuttaakseen »teollisuusvoiton» valvontatyön palkaksi, myöntävät Smithin, Ricardon ja kaikkien mainitsemisen arvoisten taloustieteilijöiden tavoin, että keskimääräisen korkokannan, keskimääräisen koron suhdeluvun määrää keskimääräinen voiton suhdelu, joka Millin mukaan on käänteisessä suhteessa palkkatasoon — voitto ei siis ole mitään muuta kuin maksamatonta työtä, lisätyötä.

Sen, että valvontatyön palkat eivät lainkaan sisälly keskimääräiseen voiton suhdeluun todistaa parhaiten kaksi tosiasiaa:

[924] 1. Se, että osuustoiminnallisissa tehtaissa, joissa maksetaan palkkaa pääjohtajalle niin kuin kaikissa muis-

* — tuottamattomiin kustannuksiin, jotka ovat kuitenkin välttämättömiä annetuissa olosuhteissa. *Toim.*

sakin tehtaissa ja tämä hoitaa koko johtamistyön — valvojat ovat itse pelkkiä työläisiä — voiton suhdeluku on keskimääräisen voiton suhdeluvun yläpuolella eikä alapuolella;

2. se, että siellä, missä voitot ovat erityisillä, monopolisoimattomilla liiketoiminnan aloilla, kuten pikkukauppiaiden ja maanviljelijöiden jne. kohdalla, jatkuvasti korkealla keskimääräisen suhdeluvun yläpuolella, taloustieteilijät selittävät aivan oikein tämän johtuvan siitä, että nämä ihmiset maksavat itse itselleen omat palkkansa. Milloin tällainen henkilö työskentelee yksin, koostuu hänen voittonsa 1. hänen pienen pääomansa koroista; 2. hänen palkoistaan; 3. siitä osasta lisääikää, jonka hänen pääomansa tekee hänelle mahdolliseksi työskennellä itselleen toisten sijasta; osasta, jota ei ole ilmaistu jo korossa. Mutta jos hänellä on työläisiä, niin näiden lisääika tulee vielä lisäksi.

Arvoisa Senior (Nassau) muuttaa tietenkin myös *teollisuusvoiton* valvontatyön palkaksi. Mutta hän unohtaa nämä lorut heti, kun on kysymys käytännön kappailuista työläisten ja tehtailijan välillä, eikä doktrinaarisista fraaseista. Silloin hän vastustaa esimerkiksi työajan lyhentämistä, koska työpäivän ollessa esimerkiksi $11\frac{1}{2}$ tuntia työläiset työskentelisivät kapitalistille vain tunnin, ja tämä tunnin tuote muodostaisi hänen voittonsa (ottamatta lukuun *korkea*, jonka vuoksi he Seniorin laskujen mukaan työskentelevät myös yhden tunnin). Tässä siis teollisuusvoitto ei yhtäkkiä olekaan yhtä kuin se arvo, jonka kapitalistin työ lisää tavaraan tuotantoprosessissa, vaan yhtä kuin se arvo, jonka työläisten maksamaton lisätyö lisää tavaraan. Jos teollisuusvoitto olisi kapitalistin oman työn tuote, Seniorin ei olisi pitänyt valittaa, että työläiset työskentelevät ilmaiseksi kahden tunnin sijasta vain yhden. Vielä vähemmän hänen olisi pitänyt sanoa, että voittoa *ei ole lainkaan*, jos he työskentelevät $10\frac{1}{2}$ tuntia $11\frac{1}{2}$ sijasta. Hänen olisi pitänyt sanoa, että jos työläiset työskentelevät $11\frac{1}{2}$ tunnin sijasta vain $10\frac{1}{2}$, niin kapitalisti saa $11\frac{1}{2}$ tunnin valvontatyön palkan sijasta vain $10\frac{1}{2}$ tunnin valvontatyön palkan, siis menettää yhden tunnin valvontatyön palkan. Tähän työläiset olisivat vastanneet hänelle, että jos heille riit-

tää $10\frac{1}{2}$ tunnin tavallinen palkka, niin $10\frac{1}{2}$ tunnin *korkeamman palkan* täytyy riittää kapitalistille.

On käsittämätöntä, miten John Stuart Millin kaltaiset taloustieteilijät, jotka ovat ricardolaisia ja ilmaisevat periaatteen, että voitto on pelkästään yhtä kuin lisäarvo, lisätyö, jopa siinä muodossa, että voiton suhdeluku ja työpalkat suhtautuvat toisiinsa käänteisesti ja että palkkataso määrää voiton suhdeluvun (mikä tässä muodossa on väärin), miten tällaiset taloustieteilijät yhtäkkiä muuttavat teollisuusvoiton kapitalistin omaksi työksi, työläisten lisätyön sijasta, tai sitten he nimittävät vieraan työn riistämisen tehtävää työksi, jolloin itse asiassa on lopputuloksena, että tämän työn palkka on täsmälleen yhtä suuri kuin anastettu vieraan työn määrä tai että se riippuu suoraan riiston asteesta, eikä sen vaivan asteesta, minkä tämä riistäminen maksaa kapitalistille. (Sikäli kuin tämä työn riistämisen tehtävä vaatii todellista työtä kapitalistisessa tuotannossa, se saa ilmauksensa pääjohtajien palkoissa.) Sanon olevan käsittämätöntä, että palautettuaan (ricardolaisina) voiton sen perusainekseen taloustieteilijät antavat koron ja teollisuusvoiton vastakohtaan pettää itseään, teollisuusvoiton, joka on vain *naamioitu* voiton *muoto* ja jonka käsittäminen tällä tavoin itsenäiseksi perustuu tietämättömyyteen voiton olemuksesta. Yksi osa voitostahan esiintyy vain sen vuoksi *teollisuusvoittona*, toiminnasta prosessissa versoneena (oikeastaan toimivassa prosessissa, mikä kuitenkin sisältää samalla toimivan kapitalistin toiminnan) ja *sen vuoksi* kapitalistin työn ansiona, että toinen osa, *korke*, ilmenee pääomalle oliona, itsestään toimivana, itsenäisesti luovana oliona kuuluvana prosesseista riippumatta. Koska siis pääoma ja siitä versova lisäarvo selitetään koron nimisenä *mysteriksi*. Tämä käsitys, joka on kokonaan peräisin pääoman ulkoisimpia pinnalla olevia asuja heijastavista mielteistä, on ricardolaisen käsityksen suoranainen vastakohta ja täydellisesti ristiriidassa Ricardon arvokäsityksen kanssa. Sikäli kuin pääoma on arvona, sen arvo määräytyy siihen ennen sen prosessiin menoa sisältyvästä työstä. Sikäli kuin se menee prosessiin oliona, se menee siihen käyttöarvona, ja käyttöarvona se ei voi milloinkaan luoda vaih-

toarvoa, käytettiinpä sitä miten tahansa. Tässä nähdään, miten hienosti ricardolaiset ymmärtävät omaa mestariaan. Rahakapitalistiin verrattuna teollisuuskapitalisti pistää tietysti aivan oikeutetusti taskuunsa osan lisätyöstä, koska hän, toimiva kapitalisti, todella pusertaakin tämän lisätyön esiin. Rahakapitalistiin verrattuna hän on työläinen, mutta *työläinen kapitalistina, ts. vieraan työn riistäjänä*. [925] Että työläisten työn riistäminen maksaa kapitalistille työtä ja että heidän on niin ollen maksettava hänelle tästä riistämisestä, on sitä vastoin suhteessa työläisiin *hullunkurinen puolustelu*; se on orjavoudin puolustelu suhteessa orjiin.}

* * *

Yhteiskunnallisen tuotantoprosessin jokainen edellytys on samalla sen tulos, ja sen jokainen tulos ilmenee samalla edellytyksenä. Kaikki *tuotantosuhteet*, joissa prosessi liikkuu, ovat niin muodoin sekä sen tuotteita että sen ehtoja. Mitä enemmän tutkimme sen asua sellaisena kuin se todella ilmenee, sitä paremmin näemme, että viimeisessä muodossa se kiinteytyy yhä enemmän niin, että nämä ehdot ilmenevät prosessista riippumatta sitä määräävinä ja että prosessissa kilpailevien omat suhteet ilmenevät heille esineellisinä ehtoina, esineellisinä voimina, olioiden määrityksinä — sitäkin enemmän kun kapitalistisessa tuotannossa jokainen, jopa yksinkertaisinkin elementti kuten esimerkiksi tavara, on jo nurinkääntymä, antaa henkilöiden välisten suhteiden jo ilmetä olioiden ominaisuuksina ja henkilöiden suhteina näiden olioiden ominaisuuksiin.

{»Korko on korvaus säästöjen tuottavasta käytöstä; voitto sanan varsinaisessa merkityksessä on korvaus *valvontatoimesta tämän tuottavan käytön aikana*.» (»Westminster Review»¹⁴⁶, tammi-kuu 1826, s. 107.)

Tässä korko on siis korvaus siitä, että raha jne. käytetään pääomana; se versoo siis pääomasta sellaisenaan, pääomasta, jolle maksetaan korvaus sen pääomaominaisuudesta. Teollisuusvoitto sitä vastoin on korvaus pääoman tai kapitalistin toiminnasta »tämän tuottavan käytön aikana», ts. itse tuotantoprosessissa.} [925].

[925] *Korko* on vain osa voittoa, osa, jonka teollisuuskapitalisti, toimiva kapitalisti maksaa pääoman omistajalle. Koska hän voi ottaa lisätyötä haltuunsa vain pääoman (rahan, tavarahan) jne. avulla, hän maksaa osan sille, joka hankkii hänelle tämän välineen. Ja jälkimmäinen, joka haluaa nauttia rahasta pääomana panematta sitä toimimaan pääomana, voi tehdä tämän vain tyytyesään osaan voitosta. He ovat tosiasiallisesti liikekumppaneita: toinen on pääoman juridinen omistaja, toinen taloudellinen omistaja — niin kauan kuin käyttää sitä. Mutta koska voitto ilmaantuu vasta tuotantoprosessista, on vasta sen tulos ja on vasta tuotettava, on *korko* itse asiassa vain vaade osaan lisätyöstä, joka vielä on tehtävä, oikeusperuste tulevaan työhön, vaade vielä syntymättömän tavarahan *yhteen arvo-osaan*; korko on siis vasta tulosta prosessista, jonka kulun vaatiman ajanjakson lopussa se vasta erääntyy.

[926] Pääoma ostetaan (ts. lainataan korkoa vastaan) ennen, kuin siitä maksetaan. Raha toimii tässä maksuvälineenä kuten työvoiman ym. tapauksessa. Pääoman hinta — korko — sisältyy niin ollen teollisuudenharjoittajan sijoitukseen (sijoitukseen itselleen, jos hän toimii oman pääoman avulla) yhtä lailla kuin sen puuvillankin hinta, joka myös on ostettu esimerkiksi tänään, mutta joka on maksettava ehkäpä vasta kuuden viikon kuluksua. Korkokannassa — rahan markkinahinnassa — tapahtuvat heilahtelut vaikuttavat asiaan yhtä vähän kuin muidenkin tavaroiden markkinahintojen heilahtelut. Päinvastoin rahan — korkoatuottavan pääoman nimi rahapääomana — markkinahinnan määrää rahamarkkinoilla ostajien ja myyjien kilpailu, kysyntä ja tarjonta aivan kuin kaikkien muidenkin tavaroiden markkinahinnan. Tämä rahakapitalistin ja teollisuuskapitalistin välinen taistelu on vain yksi taistelu voiton jakamisesta, osuudesta, joka jaossa tulee kummankin osapuolen osalle. Suhde itse (kysyntä ja tarjonta) on molempien ääripäidensä tavoin itsekin tuotantoprosessin tulos tahi, tavanomaisesti sanoen, liiketoiminnan kulloisenkin tilan — sen kulloisenkin tilan, jossa uusintamisprosessi ja sen elementit ovat — [määräämä]. Mutta muodon ja ilmiön puolesta tämä taistelu määrää pääoman *hinnan* (koron) ennen sen

astumista uusintamisprosessiin. Tämä määrittäminen tapahtuu tosiaankin varsinaisen tuotantoprosessin ulkopuolella, siitä riippumattomien olosuhteiden määräämisenä, ja tämä hinnanmäärittäminen ilmenee pikemminkin yhtenä niistä edellytyksistä, joiden vallitessa prosessin on tapahduttava. Taistelu ei siis näytä määrittävän vain omistusoikeusperustetta tiettyyn osaan tulevasta voitosta, vaan näyttää antavan itse tämän osan pikemminkin mennä tuotantoprosessiin edellytyksenä, pääoman hintana, eikä tulla siitä tuloksena, aivan kuten tavaran hinta tai työpalkka menee edellytyksenä tuotantoprosessiin, vaikka ne itse asiassa tulevat siitä alituisesti — uusintamisprosessissa. Tavaran hinnan jokainen perusosa lakkaa esittämästä teollisuuskapitalistiin nähden lisäarvoa (*surplus value*), sikäli kuin se ilmenee sijoituksena ja sisältyy jo olemassa olevana tavaran hintana tuotantohintaan [*Produktionspreis*]. Se voiton osa, joka niin muodoin menee pääoman hintana prosessiin, lasketaan sijoituksiin, eikä se siten ilmene lisäarvona, vaan muuttuu prosessin *tuotteesta* sen yhdeksi annetuksi edellytykseksi, *tuotannonehdoksi*, joka sellaisenaan, itsenäisessä muodossa, menee prosessiin ja määrää sen tuloksen.

(Jos esimerkiksi korkokanta laskee ja markkinasuhteet vaativat tavaroiden halventamista niiden kustannushintojen alle, niin teollisuudenharjoittaja voi alentaa tavaran hintaa alentamatta teollisuusvoiton suhdelukua; hän voi jopa alentaa hintaa ja saada korkeamman teollisuusvoiton, mikä kylläkin esiintyisi pelkästään omalla pääomalla toimivalle teollisuudenharjoittajalle voiton suhdeluvun, bruttovoiton laskuna. Kaikki, mikä esiintyy *annettuna tuotannonehtona*, kuten tavaroiden, työpalkan ja pääoman hinta, ts. näiden elementtien markkinahinnat, vaikuttaa puolestaan määrävästi takaisin tavaran kulloiseenkin *markkinahintaan*, ja erityisen tavaran todellinen *kustannushinta* toteutuu vain markkinahintojen heilahtelun puitteissa, on vain näiden markkinahintojen itsestään tasoittuminen, aivan kuten tavaroiden *arvot* toteutuvat yksistään kaikkien eri tavaroiden kustannushintojen tasoittumisessa. Näin ollen vulgarin — olipa hän kapitalistin tietoisuuden teoretisoija tai käytännön kapitalisti — kehäpäättelmä: tavaroiden hin-

nat määräävät työpalkan, koron, voiton ja maankoron, ja kääntäen työn, koron, voiton ja maankoron hinnat määräävät tavaroiden hinnat, on vain *sen kehäliikkeen ilmaus*, jossa yleiset lait toteutuvat ristiriitaisesti todellisessa liikkeessä ja ilmiössä.)

Yksi lisäarvon osa, *korke*, ilmenee siis prosessiin menevän pääoman *markkinahintana*, eikä niin ollen lisäarvona, vaan tuotannonehtona. Tämä seikka, että kaksi kapitaliluokkaa, prosessissa oleva ja prosessin ulkopuolella oleva, jakaa lisäarvon, esiintyy siten, että osa lisäarvosta tulee pääomalle prosessin ulkopuolella, toinen osa prosessissa. Jakautumisen kiinnilyöminen etukäteen esiintyy yhden osan riippumattomuutena toisesta; yhden osan riippumattomuutena itse prosessista; lopuksi olion, *rahan, tavar*an, sisäisenä ominaisuutena, mutta näiden olioiden ominaisuutena *pääomana*, mikä taas ei esiinny suhteen ilmauksena, vaan siten, että tämä raha, tavara on *teknologisesti* määrätty työprosessiin; tämän määrityksen nojalla niistä tulee pääomaa; näin määritettyinä ne ovat itse työprosessin yksinkertaisia elementtejä, [927] ja siis *sellaisina työprosessin elementteinä pääomaa*.

Ei ole mitään salaperäistä siinä, että tavaran arvo hajoaa osaksi siihen sisältyvien tavaroiden arvoksi, osaksi työn arvoksi, ts. maksetuksi työksi, osaksi maksamattomaksi, mutta siitä huolimatta yhtä lailla myytävissä olevaksi työksi; eikä siinä, että maksamattomasta työstä muodostuva tavaran arvon osa, lisäarvo, hajoaa koroksi, teollisuusvoitoksi ja maankoroksi, ts. että tämän kokonaislisäarvon välittömän haltuunottajan ja »tuottajan» täytyy antaa siitä pois osia, yksi osa maanomistajalle, toinen pääoman omistajalle ja että hän saa siten itselleen jäävän kolmannen osan vain erinimisenä kuin korke ja maankorke, lisäarvo ja itse voitto — teollisuusvoittona. Lisäarvon, siis tavaran arvon yhden osan hajottaminen näihin erityisiin nimikkeisiin, kategorioihin, on hyvin ymmärrettävää eikä millään tavoin ristiriidassa itse arvon lain kanssa. Mutta koko asia mystifioituu sen vuoksi, että lisäarvon eri osat saavat itsenäisen muodon, että ne juoksevat eri henkilöille, että niihin kohdistuva oikeusperuste perustuu eri elementteihin, ja lopulta sen vuoksi, että nämä eri osat asettuvat edellytyksinä

itsenäisesti prosessia vastaan. Osista, joihin arvo voidaan hajottaa, ne muuttuvat itsenäisiksi elementeiksi, jotka *konstituovat*, siis perustavat ja muodostavat, arvon, muuttuvat *konstituoviksi elementeiksi*. Tällaisia ne ovat markkinahintaan nähden. Niistä tulee todella sen konstituovia elementtejä. Se, miten tämä niiden näennäinen riippumattomuus prosessin ehtona on sisäisen lain säätelmä, ja miten ne ovat vain *näennäisesti* riippumattomia, ei ilmene tuotantoprosessin minään hetkenä eikä myöskään vaikuta määräävänä, tietoisena motiivina. Aivan päinvastoin. Tämä tuloksen näennäisyys itsenäisenä edellytyksenä saa suurimman mahdollisen kiinteytensä niin pian kuin *lisäarvon osia* sisältyy hintaan tuotannonehtojen hintoina.

Ja näin on asia koron ja maankoron tapauksessa. Ne kuuluvat teollisuuskapitalistin ja viljelijän sijoituksiin. Ne eivät esiinny tässä enää maksamattoman lisätyön, vaan maksetun lisätyön, siis sellaisen lisätyön ilmauksena, josta on maksettu vastike tuotantoprosessissa, ei tosin työläiselle, jonka lisätyötä se on, vaan toisille henkilöille, pääoman ja maan omistajille. Korke ja maankorke ovat työläiseen nähden lisätyötä, mutta ne ovat vastikkeita [raha] kapitalistiin ja maanomistajaan nähden, joille ne on maksettava. Niin ollen ne eivät ilmene lisäarvona, vielä vähemmän lisätyönä, vaan tavaroiden »pääoma» ja »maa» *hintoina*, sillä ne maksetaan [raha] kapitalistille ja maanomistajalle vain tavaranomistajina, vain näiden tavaroiden omistajina ja myyjinä. Koroksi hajoava tavarantarvon osa ilmenee niin muodoin pääomasta maksetun *hinnan uusintamisena*, ja maankoroksi hajoava osa maasta maksetun hinnan *uusintamisena*. Nämä hinnat ovat siis kokonaishinnan *konstituovia osia*. Teollisuuskapitalistin kannalta asia ei ainoastaan *näytä olevan* näin; hänen kannaltaan korke ja maankorke todella konstituovat osan hänen sijoituksistaan ja kun ne toisaalta ovat hänen tavaransa *markkinahinnan* määräämiä — markkinahintana tämä on tavaranto määritys, jossa sosiaalinen prosessi tai sen tulos ilmenee tavaraan kuuluvana määrityksenä, ja tämän prosessin heilahtelut, sen liike tavaranto hinnan heilahteluna — niin *markkinahinta* on toisaalta niiden määräämä, aivan niin kuin

puuvillan markkinahinta määrää langan markkinahinnan, toisaalta taas langan markkinahinta puuvillan kynnän, siis sen markkinahinnan.

Mennessään tuotantoprosessiin tavaroiden — tavaran »maa» ja tavaran »pääoma»— *hintoina* lisäarvon osat »korke ja maankorke» ovat olemassa muodossa, joka ei ainoastaan peitä niiden todellista alkuperää, vaan suoraan kieltää sen.

Se, että lisätyö, *maksamaton* työ menee kapitalistiseen tuotantoprosessiin yhtä oleellisena kuin *maksettu* työ, ilmenee tässä niin, että työstä eriävistä tuotannon-elementeistä — maasta ja pääomasta — on maksettava eli että hintaan sisältyy sijoitettujen tavaroiden hinnasta ja työpalkasta eriäviä *kustannuksia*. Lisäarvon osat — korke ja maankorke — ilmenevät tässä kustannuksina, riistävän kapitalistin sijoituksina.

Keskimääräinen voitto sisältyy määräävänä tavaroiden tuotantohintoihin, siis jo tässä lisäarvo ei ole tuloksesta, vaan edellytyksenä; ei yhtenä osana, joksi tavaran arvo hajoaa, vaan tavaran *hinnan* konstituoivana osana. Mutta *keskimääräinen voitto*, kuten *tuotantohinta* itsekkin, on enemmänkin ideaalisesti määräävä ja ilmenee samalla sijoitusten yli menevänä lisänä [928] ja varsinaisesta kustannushinnasta eriävänä hintana. Sen, saadaanko keskimääräinen voitto vai ei, onko voitto suurempi tai pienempi kuin *markkinahintaa vastaava* — siis prosessin välitöntä tulosta vastaava, määrää uusintaminen tai pikemminkin uusintamisen laajuus; se määrää, kuinka paljon jollakin alalla olevasta pääomasta vedetään pois tai sijoitetaan, samoin sen, missä suhteessa vasta kasatut pääomat virtaavat näille erityisille aloille, ja lopulta sen, missä määrin nämä erityiset alat esiintyvät ostajina rahamarkkinoilla. Sitä vastoin *korossa* ja *maankorossa* lisäarvon osat esiintyvät yksittäin aivan kiinteässä muodossa edellytyksenä yksittäiseen tuotantohintaan nähden, ja ne ennakoitaan sijoituksina.

* * *

{*Kustannuksiksi* [*Kosten*] voidaan nimittää sijoituksia, sitä, minkä kapitalisti maksaa. Näin ollen voitto esiintyy näiden kustannusten yli jäävänä lisänä. Tämä koskee

yksittäisiä tuotantohintoja. Ja sijoitusten määräämiä hintoja voidaan siten nimittää kustannushinnoiksi¹⁴⁶.

Tuotantokustannuksiksi [*Produktionskosten*] voidaan nimittää keskimääräisen voiton — siis sijoitetun pääoman hinnan ynnä keskimääräisen voiton — määräämiä hintoja, koska tämä voitto on uusintamisen ehto, ehto, joka säätelee pääomien jakautumista eri aloille. Nämä hinnat ovat *tuotantohintoja* [*Produktionspreise*].

Lopuksi se todellinen työn (esineellistetyn ja välittömän) määrä, jonka tavaran tuottaminen maksaa, on sen *arvo*. Tämä arvo muodostaa itse tavaran todelliset tuotantokustannukset. Sitä vastaava hinta on vain arvo rahassa ilmaistuna.

Termiä »tuotantokustannukset» [*Produktionskosten*] käytetään vaihtelevasti kaikissa kolmessa merkityksessä.}

* * *

Jos lisäarvoa ei lainkaan usinnettaisi, niin lisäarvon mukana lakkaisi luonnollisesti sekä sen koroksi että maankoroksi nimitetty osa, samoin lakkaisi tämän lisäarvon *ennakointi* eli se, että lisäarvo sisältyy tavaroiden *hintana* tuotantokustannuksiin. Olemassa oleva arvo, joka menee tuotantoprosessiin, ei silloin ylipäätään tulisi siitä *pääomana* eikä voisi sen vuoksi myöskään mennä *pääomana* uusintamisprosessiin tahi tulla lainatuksi *pääomana*. Siis juuri samojen suhteiden — kapitalistisen tuotannon ehtoina olevien suhteiden — jatkuva uusintaminen ei ainoastaan anna niiden ilmetä tämän prosessin yhteiskunnallisina muotoina ja tuloksina, vaan samalla sen pysyvinä *edellytyksinä*. Mutta tällaisia ne ovat vain sen itsensä alituisesti *asettamina*, luomina, *tuottamina* edellytyksinä. Tämä uusintaminen ei ole kuitenkaan tietoista, ja se ilmenee pikemminkin vain näiden suhteiden jatkuvassa olemassaolossa *edellytyksinä* ja tuotantoprosessia hallitsevina *ehtoina*. Osista, joihin esimerkiksi tavaranarvo hajoaa, ne muuttuvat sen *konstituoiviksi* osiksi, jotka ovat itsenäisinä toisiaan vastassa ja niin ollen itsenäisinä osina myös *yhteyttään* vastassa, yhteyttään, joka ilmenee pikemminkin niiden *yhdistelmänä*. Porvari näkee, että tuotteesta tulee jatkuvasti tuotan-

nonehto. Mutta hän ei näe, että itse ne tuotantosuhteet, ne yhteiskunnalliset muodot, joissa hän tuottaa ja jotka ilmenevät hänelle annettuina, luonnollisina suhteina, ovat tämän ominaisesti yhteiskunnallisen tuotantotavan pysyvä tuote — ja vain sen vuoksi sen pysyvä edellytys. Eri suhteet ja momentit eivät ainoastaan itsenäisty ja omaksu näennäisesti toisista riippumatonta olemassaolotapaa, vaan ne esiintyvät esineiden välittöminä ominaisuuksina, ne omaksuvat esineellisen asun.

Siten kapitalistisen tuotannon edustajat elävät lumotussa maailmassa ja heidän omat suhteensa ilmenevät heille olioiden, tuotannon aineellisten elementtien ominaisuuksina. Mutta juuri viimeisissä, välitetyimmissä muodoissa — muodoissa, joissa välitys ei ainoastaan ole samalla tullut näkymättömäksi, vaan on ilmaistu suoranaisena vastakohtanaan — pääoman asut ilmenevät tuotannon todellisina vaikuttavina voimina ja välittöminä edustajina. Korkoatuottava pääoma on henkilöitynyt rahakapitalistissa, teollisuuspääoma teollisuuskapitalistissa, maankorkoa tuottava pääoma landlordissa maanomistajana ja lopuksi työ palkkatyöläisessä. Näinä kiinteinä asuina, henkilöityneinä itsenäisiksi persooniksi, jotka samalla esiintyvät pelkkinä henkilöityneiden esineiden edustajina, ne astuvat kilpailuun ja todelliseen tuotantoprosessiin. Kilpailu edellyttää tämän sisäisten yhteyksien ulkoistumisen. Nämä asut ovat kilpailun luontoa vastaavia luonnonhistoriallisesti olemassa olevia muotoja, ja niiden ilmiössä pinnalla kilpailu [929] itse on vain tämän nurinkääntyneen maailman liikettä. Sikäli kuin tässä liikkeessä toteutuu sisäinen yhteys, se ilmenee salaperäisenä lakina. Paras todistus tästä on itse poliittinen taloustiede, tiede, joka pyrki löytämään kätketyn yhteyden jälleen. Tämä kaikki astuu kilpailuun tässä ulkoisimmassa, viimeisessä muodossa. Esimerkiksi markkinahinta ilmenee tässä hallitsevana elementtinä, aivan kuten korkokanta, maankorko, työpalkka ja teollisuusvoitto arvon konstituivina elementteinä ja maan hinta ja pääoman hinta annettuina kustannuserinä, joiden pohjalla liiketoimintaa harjoitetaan.

Olemme nähneet, kuinka A. Smith ensin hajottaa arvon työpalkaksi, voitoksi (koroksi) ja maankoroksi, ja

esittää nämä sitten kääntäen tavaroiden hintojen konstituivina osina.* Ensimmäisessä muotoilussa hän ilmaisee salaisen yhteyden, toisessa ilmiön.

Jos mennään vielä lähemmäksi ilmiöpintaa, niin keskimääräisen voittosuhteen lisäksi voidaan korko ja jopa maankorkokin esittää tavaranhintojen (nimittäin *markkinahintojen*) konstituivina osina. Korko voidaan esittää konstituivana osana aivan suoraan, koska se sisältyy kustannushintaan. Joskaan maankorko — maan hintana — ei määrää tuotteen hintaa välittömästi, niin se määrää kuitenkin tuottamistavan, sen, keskitetäänkö suuri määrä pääomaa pienelle maa-alalle vai hajautetaanکو pieni määrä pääomaa suurelle maa-alalle; sen, minkä lajin tuotetta, karjaa vai viljaa tuotetaan — tuotetta, jonka markkinahinta parhaiten kattaa maankoron, sillä korko on maksettava ennen kuin sopimuskausi on kulunut umpeen. Jotta maankorko ei siis muodostaisi mitään vähennystä teollisuusvoitosta, muutetaan niittyä pelloksi, peltoa niityksi jne. Siten maankorko ei määrää yksittäisen tuotteen markkinahintaa suoraan, vaan epäsuorasti jakaessaan tuotelajien määräsuhteet siten, että kysyntä ja tarjonta aikaansaavat jokaiselle edullisimman hinnan niin, että korko voidaan maksaa. Ja jos maankorko ei määrääkään suoraan esimerkiksi viljan markkinahintaa, niin se määrää suoraan karjan jne. markkinahinnan, ts. niillä aloilla tuotettujen tuotteiden hinnan, joilla korkoa ei määrää oman tuotteen markkinahinta, vaan viljanviljelyyn käytetyn maan tuotetaman koron taso. Esimerkiksi lihasta maksetaan teollisesti kehittyneissä maissa aina liikaa, ts. ei ainoastaan paljon yli tuotantohinnan, vaan myös yli sen arvon. Sillä sen hinnasta ei ole maksettava ainoastaan sen tuotantokustannukset, vaan myös se maankorko, jonka maa tuottaisi viljan viljelyksessä. Muuten suuren karjan lihasta saataisiin vain hyvin vähän tai ei lainkaan *absoluuttista maankorkoa* — tässä tapauksessahan pääoman elimellinen kokoonpano on paljon lähempänä [teollisuuden pääoman kokoonpanoa], jollei pysyvän pääoman enemmyyks ole tässä peräti vielä suurempi. Maankorko, joka lihasta maksetaan ja joka sisältyy suoraan sen hintaan, on kuitenkin

* Ks. *Marx, Engels. Werke*, Bd. 26. 1, S. 65—69. *Toim.*

sen absoluuttisen ynnä differentiaalikoron määräämä, jonka maa tuottaisi viljelysmaana. Useimmissa tapauksissa tässä ei ole olemassa myöskään tätä differentiaalikorkoa. Paras todistus on se, että liha tuottaa maankorkoa sellaisella maalla, jolla vilja ei tuota maankorkoa.

Jos siis *voitto* sisältyy määräävänä tuotantohintaan, voidaan sanoa, että työpalkka, korko ja tietyssä määrin maankorko sisältyvät määräävinä markkinahintaan ja varmasti määräävinä tuotantohintaan. Tietenkin koko juttu palautuu lopuksi työajan määräämään arvoon; sillä koron liike on ylimalkaan voiton määräämä; toisaalta taas viljakorko on osaksi voiton suhdeluvun, osaksi maataloustuotteen arvon ja eri mailla tuotettujen eri arvojen markkina-arvoksi tasoittumisen määräämä; voiton suhdeluku taas on osaksi työpalkan, osaksi pysyvää pääomaa tuottavien tuotannonalojen työn tuottavuuden määräämä — siis loppujen lopuksi työpalkan korkeuden ja työn tuottavuuden määräämä; työpalkka taas hajoaa tavaran yhden osan vastikkeeksi (ts. työpalkka on yhtä kuin tietty tavaraan sisältyvä maksetun työn osa, *voitto* yhtä kuin siihen sisältyvä maksamattoman työn osa); lopuksi työn tuottavuus voi vaikuttaa vain kahdella tavalla tavaroiden hintaan, niiden arvoon vähentäen sitä, niiden lisäarvoon kohottaen sitä. Kustannushinta ei ole mitään muuta kuin sijoitettujen pääomien arvo ynnä niiden tuottama lisäarvo, jaettuna erityisten alojen kesken niiden kokonaispääomasta muodostamien osuuksien mukaan. Siten kustannushinta hajoaa arvoksi, joskaan ei yksittäisen alan, vaan kokonaispääoman kannalta tarkasteltuna. Toisaalta eri alojen pääomien kilpailu palauttaa markkinahinnat kullakin alalla alituisesti kustannushintaan. Kapitalistien kilpailu kullakin erityisellä alalla pyrkii palauttamaan markkinahinnan sen markkina-arvoon. Eri alojen kapitalistien kilpailu palauttaa markkina-arvot yhteisiin kustannushintoihin.

Ricardo vastustaa sitä, miten *Smith* konstituoii arvon sen itsestään määräytyvien osien avulla. Mutta ei johdonmukaisesti. Muuten hän ei voisi väitellä *Smithin* kanssa siitä, sisältyvätkö *voitto*, työpalkka ja maankorko, tai kuten hän itse sanoo, vain *voitto* ja työpalkka hintaan, ts. sisältyvätkö ne siihen *konstituoivina*. Analyyt-

tisesti katsoen ne sisältyvät siihen heti, kun ne maksetaan. Ricardon täytyisi pikemminkin sanoa: jokaisen tavaran hinta voidaan hajottaa voitoksi ja työpalkaksi, joidenkin (ja epäsuorasti hyvin monien) tavaroiden hinta voidaan hajottaa voitoksi, maankoroksi ja työpalkaksi. Mutta ne eivät konstituoi *minkään* tavaran arvoa, [930] koska ne eivät *muodosta yhteen laskettuina* tavaran arvoa itsenäisinä ja de propriis fontibus* virtaavina tietyn suuruisina voimina, vaan tavaran arvo — kun se on annettu — voidaan jakaa hyvin erilaisissa suhteissa noihin osiin. Ne — voitto, työpalkka ja maankorko — eivät ole annettuja suureita, joiden yhteenlaskeminen tai yhdistäminen määrää *arvon* suuruutta, vaan sama *arvosuure*, tietty *arvomäärä*, jakautuu työpalkkaan, voittoon ja maankorkoon, näihin kolmeen kategoriaan, ja eri olosuhteiden vallitessa hyvin eri tavoin.

Oletetaan, että tuotantoprosessi toistuu jatkuvasti samojen ehtojen vallitessa, ts. että uusintaminen tapahtuu samoilla ehdoilla kuin tuotanto, mikä edellyttää työn tuottavuuden pysymistä muuttumattomana tai ainakin sitä, että tuottavuuden vaihtelu ei muuta eri tuotannonedustajien suhteitä; jos siis itse tavaroiden arvot nousisivat tai laskisivat tuotantovoiman muutosten seurauksena, niin tavaran arvon jakautuminen tuotannonedustajien kesken pysyisi samana. Tässä tapauksessa olisi tosin teoreettisesti epätarkkaa sanoa, että arvon eri osat määräävät kokonaisuuden arvon tai hinnan, mutta olisi käytännöllistä ja oikein sanoa, että ne konstituivat sen, mikäli konstituomisella tarkoitetaan kokonaisuuden muodostamista osien yhteenlaskemisen avulla. Arvo jakautuisi jatkuvasti samassa suhteessa [sijoitetun pääoman] arvoksi ja lisäarvoksi; ja [vastaluotu] arvo jakautuisi muuttumattomassa suhteessa työpalkaksi ja voitoksi; voitto hajoaisi muuttumattomassa suhteessa koroksi, teollisuusvoitoksi ja maankoroksi. Voitaisiin siis sanoa: *H*, tavaran hinta, hajoaa työpalkaksi, voitoksi (koroksi) ja maankoroksi, ja toisaalta työpalkka, voitto (korko) ja maankorko konstituivat arvon tai pikemminkin hinnan.

* — omista lähteistään. *Toim.*

Tällaista uusintamisen pysyvyyttä tai yhtäläisyyttä — tuotannon toistumista samojen ehtojen vallitessa — ei esiinny. Tuottavuus muuttuu ja muuttaa tuotannonehdot. Ehdot muuttavat tuottavuutta. Mutta poikkeamat tulevat näkyviin osaksi pinnallisina värähtelyinä, jotka tasoittuvat lyhyen ajanjakson kuluessa, osaksi poikkeamien (divergences) vähittäisenä kasautumisena, poikkeamien, jotka johtavat kriisiin, vanhojen suhteiden väkivaltaiseen näennäiseen palauttamiseen, tai vain vähitelten tekevät itsensä tiettäväksi ja lyövät itsensä ehtojen muutoksina.

Koron ja maankoron muodossa, missä lisäarvo ennakoidaan, on edellytetty, että uusintamisen *yleinen* luonne pysyy samana. Ja näin asia on niin kauan, kuin kapitalistinen tuotantotapa jatkaa olemassaoloaan. Toiseksi on edellytetty, että tämän tuotantotavan *tietyt suhteet* pysyvät samoina tietyn ajan, miten asian laita suuremmassa tai pienemmässä määrin myös on. Siten tuotannon tulos *kiteytyy sen kiinteäksi ja niin muodoin edellytetyksi ehdoksi*, nimittäin *esineellisten tuotannonehtojen kiinteäksi ominaisuudeksi*. Juuri *kriisit* tekevät lopun tästä eri elementtien näennäisestä *itsenäisyydestä*, elementtien, joihin tuotantoprosessi jatkuvasti hajoaa ja jotka se jatkuvasti tuottaa uudelleen.

{Mitä *arvo* on todelliselle taloustieteilijälle, sitä on *markkinahinta* käytännön kapitalistille, nimittäin koko liikkeen primus.*}

Korkoatuottava pääoma saa kapitalistiselle tuotannolle luonteenomaisen ja sitä vastaavan muodon *luotossa*. Luotto on yksi kapitalistisen tuotantotavan itsensä luomista muodoista. (*Kauppapääoman* alistaminen [kapitalistiselle tuotantotavalle] ei itse asiassa vaadi mitään tuollaista uutta luomusta, koska tavara ja raha, tavaranta ja rahankierto pysyvät kapitalistisen tuotannon perusedellytyksinä, niistä vain tehdään absoluuttisia edellytyksiä. Siis toisaalta kauppapääoma on pääoman yleinen muoto, toisaalta pääomaa — sikäli kuin se esittää pääomaa tietyssä tehtävässä — joka toimii yksinomaan kiertokul-

* — ensisijainen tekijä. *Toim.*

kuprossissa, millaiseksi sen määrittää tuottava pääoma, joka ei muuta lainkaan sen muotoa.)

Arvojen tasoittuminen kustannushinnoiksi tapahtuu vain siten, että yksittäinen pääoma toimii luokan kokonaispääoman jako-osana ja toisaalta luokan kokonaispääoma jakautuu erityisaloille aina tuotantotarpeiden mukaan. Tämä tapahtuu luoton välityksellä. Sen välityksellä ei ainoastaan mahdollistu ja helpotu tämä tasoittuminen, vaan osa pääomasta — rahapääoman muodossa — ilmenee itse asiassa yhteisenä aineksena, jota koko luokka käyttää. Tämä on luoton yksi merkitys. Sen toinen merkitys on pääoman jatkuva pyrkimys lyhentää niitä muodonmuutoksia, jotka sen on käytävä läpi kiertokulku-prosessissa; ennakoita kiertoaika, pääoman muuttuminen rahaksi jne., ja [931] vaikuttaa näin omaa rajoittuneisuuttaan vastaan. Lopuksi *kasaamistehtävä*, sikäli kuin se ei ole [tulon] muuttamista pääomaksi, vaan lisäarvon tuomista alalle pääoman muodossa, säilytetään erityisen luokan hartioille; osaksi kaikesta yhteiskunnassa tapahtuvasta *kasaamisesta* tulee tässä mielessä pääoman kasaamista ja se asetetaan teollisuuskapitalistin käyttöön. Näiden yhteiskunnan lukemattomissa pisteissä erillisinä tapahtuvien operaatioiden tulokset keskitetään ja kootaan tiettyihin säiliöihin. Raha, joka on joutilas tavarahan metamorfoosin jähmettymänä, muutetaan siten pääomaksi.

* * *

»Maa — maankorko» ja »pääoma — korko» ovat irrationaalisia ilmauksia, sikäli kuin maankorko määrittyy maan *hinnaksi* ja korko pääoman *hinnaksi*. Korkoa tuottavan pääoman, maankorkoa tuottavan pääoman ja voittoa tuottavan pääoman muodoissa [kaikkien näiden tulojen] yhteinen alkuperä on vielä havaittavissa, sikäli kuin *pääoma* ylipäätään sisältää lisäarvon anastamisen, nämä eri muodot ilmaisevat siis vain sen, että tämä pääoman luoma lisäarvo jakautuu pääoman yleisen muodon tapauksessa kahden lajin kapitalistin kesken ja maatalouspääoman tapauksessa kapitalistin ja maanomistajan kesken.

Maankorko maan (vuotuisena) *hintana* ja korko pääoman *hintana* ovat yhtä irrationaalisia kuin $\sqrt{-3}$. Tämä jälkimmäinen muoto on ristiriidassa luvun yksinkertaisten alkeellisten muotojen kanssa aivan niin kuin edelliset ovat ristiriidassa pääoman yksinkertaisten muotojen tavarain ja rahan kanssa. Ne ovat irrationaalisia päinvas-
 taisella tavalla. »Maa — maankorko», maankorko maan hintana, ilmaisee maan tavarana, käyttöarvona, jolla on arvo, arvo, jonka rahailmaus on yhtä kuin sen hinta. Mutta käyttöarvolla, joka ei ole työn tuote, ei voi olla arvoa, ts. sitä ei voida ilmaista sosiaalisen työn tietyn määrän esineellistymänä, tietyn työmäärän sosiaalisena ilmauksena. Se ei ole sitä. Esittääkseen itsensä vaihto-
 arvona — ollakseen tavara — käyttöarvon täytyy olla konkreettisen työn tuote. Vain tällä edellytyksellä tämä konkreettinen työ voidaan puolestaan jälleen esittää *yhteiskunnallisena työnä*, arvona. Maa ja hinta ovat yhteismittomuuksia suureita, joilla kuitenkin pitäisi olla suhde keskenään. Tässä oliolla, jolla ei ole arvoa, on hinta.

Toisaalta korko pääoman hintana ilmaisee päinvas-
 taisen irrationaalisuuden. Tässä tavaralla on kaksinkertainen arvo, ensin arvo ja sitten toinen tästä arvosta eriävä hinta, ilman että tällä tavaralla on *käyttöarvoa*. Sillä pääoma ei ole lähinnä muuta kuin *rahasumma* tai *tietty tavaraerä* joka on yhtä kuin tietty *rahasumma*. Jos tavara lainataan pääomana, niin se on vain *rahasumman* naamioitu muoto. Sillä *pääomana* ei lainata niin ja niin monta naulaa puuvillaa, vaan niin ja niin paljon *rahaa*, jonka arvo on olemassa puuvillassa. Pääoman hinta suhtautuu niin ollen pääomaan vain *rahasumman* olomuotona, ts. rahassa esitettynä ja vaihtoarvon muodossa olemassa olevana arvosummana. Miten rahasummalla voi olla jokin hinta sen hinnan lisäksi, joka on ilmaistu sen omassa rahamuodossa? Hintahan on tavarain arvo *erotukseksi* sen käyttöarvosta. Hinta erotukseksi sen arvosta, hinta rahasumman arvona (koska hinta on vain arvon ilmaus rahassa) on siis *contradictio in terminis**.

Tämän ilmauksen irrationaalisuuden — (itse asian järjettömyys johtuu siitä, että korossa pääoma ilmenee

* — termien välinen ristiriita. *Toim.*

edellytyksenä erotettuna omasta prosessistaan, jossa siitä tulee pääomaa, siis itseään lisäävä arvo, ja että toisaalta maankorkoa tuottava pääoma tuottaa maankorkoa vain maatalouspääomana, vain erityisellä alalla toimivana pääomana, ts. se ilmenee vain tässä muodossa, joka siis *siirtyy* pääomasta tuohon elementtiin, mikä erottaa sen teollisuuspääomasta yleensä) — tämän järjettömyyden vulgaaritaloustieteilijä tuntee niin suurena määrin, että hän väärentää molemmat ilmaukset tehdäkseen niistä järkeviä. Hän katsoo, että pääomalle maksetaan korko, koska pääoma on käyttöarvo, ja puhuu sen vuoksi siitä hyödyllisyydestä, mikä tuotteilla tai tuotantovälineillä on uusintamiseen nähden sellaisenaan, hyödyllisyydestä, mikä pääomalla on aineelliselta puolen työprosessin elementtinä.

Mutta pääoman hyödyllisyys, sen käyttöarvohan on jo olemassa sen tavaramuodossa, jota ilman se ei olisi tavara eikä sillä olisi arvoa. Rahana se on tavaroiden arvon ilmaus ja [932] vaihdettavissa niihin oman arvonsa suhteessa. Mutta jos muutan rahaa koneeksi, puuvillaksi jne., muutan sen samanarvoiseksi käyttöarvoksi. Muutos koskee vain *arvomuotoa*. Rahana rahalla on se käyttöarvo, että se on muutettavissa minkä tahansa, kuitenkin samanarvoisen, tavaran muotoon. Tämän muodonmuutoksen takia rahan arvo muuttuu yhtä vähän kuin tavaran arvo muutettaessa tavara rahaksi. Niiden tavaroiden käyttöarvo, joiksi voin muuttaa rahan, ei anna sille sen arvon lisäksi mitään tästä arvosta eriävää hintaa. Mutta jos edellytän muutoksen ja sanon, että hinta maksetaan tavaroiden käyttöarvosta, niin tavaroiden käyttöarvoa ei ylipäätänsä makseta, tai maksetaan vain sikäli kuin niiden vaihtoarvo maksetaan. Se, miten tavaran käyttöarvo käytetään, meneekö se yksilölliseen vai teolliseen kulutukseen, ei vaikuta sen vaihtoarvoon ehdottomasti ollenkaan. Se vaikuttaa vain siihen, kuka tavaran ostaa, teollisuuskapitalistiko vai välitön kuluttaja. Tavaran tuottavan hyödyllisyyden ansioksi voidaan niin ollen lukea se, että tavaralla ylipäänsä on vaihtoarvo, sillä tavaralla täytyy olla käyttöarvo, jotta siihen sisältyvä työ maksettaisiin. Muutoin ne eivät ole tavaroita, tavaroitahan ne ovat vain käyttöarvon ja vaihtoarvon

ykseytenä. Mutta tämä käyttöarvo ei voi mitenkään olla syynä siihen, että tavaralla on vaihtoarvona tai hintana vielä toinen tästä hinnasta eriävä hinta.

Nähdään, miten vulgaaritaloustieteilijä haluaa voittaa tässä vaikeuden yrittämällä muuttaa *pääoman* — ts. rahan tai tavarana, joilla on niiden raha- ja tavara-määrittämisestä *ominaisesti eriävä* määrittäminen — pelkäsi *tavaraksi*, ts. jättämällä ottamatta huomioon juuri sen erityisen eron, mikä piti selittää. Hän ei halua sanoa, että pääoma on lisätyön anastamisen väline ja sen vuoksi sisältämänsä arvoa suurempi arvo. Sen sijaan hän sanoo: pääomalla on enemmän arvoa kuin sen oma arvo, koska se on tavallinen tavara niin kuin kaikki muutkin tavarat, ts. sillä on käyttöarvo. Tässä pääoma samastetaan tavararaan, vaikka juuri pitäisi selittää, miten tavara voi esiintyä pääomana.

Maan suhteen vulgaaritaloustieteilijä menettelee päinvastoin, mikäli ei matki kuin papukaija fysiokraattien juttuja. Toisaalla hän muuttaa pääoman tavaraksi selittääkseen pääoman ja tavarana välisen *eron*, tavarana muuttamisen pääomaksi. Nyt hän muuttaa maan pääomaksi, koska pääomasuhde sinänsä sopii hänen käsityksiinsä paremmin kuin maan hinta. Maankorko voidaan ajatella pääoman koroksi. Jos maankorko on esimerkiksi 20 ja korkokanta 5, niin näiden 20 voidaan sanoa olevan 400 suuruisen pääoman koron. Ja todellakin maa käy sitten kaupaksi 400:sta, mikä on vain 20 vuoden koron myynti. Tämän ennakkoidun 20 vuoden koron maksu on silloin maan hinta. Näin maa on muutettu pääomaksi. Vuotuinen 20 on vain 5 % korko pääomalle, joka maksettiin maasta. Ja niin suhde »maa — maankorko» on muutettu suhteeksi »pääoma — korko», mikä puolestaan muutetaan mielikuvituksessa maksamiseksi tavaroiden käyttöarvosta, siis suhteeksi »käyttöarvo — vaihtoarvo».

Analyttisemmät vulgaaritaloustieteilijät oivaltavat, että maan hinta ei ole mitään muuta kuin maankoron kapitalisoinnin ilmaus; itse asiassa kulloisenkin korkokannan määräämä kauppahinta, joka maksetaan tiettyjen vuosien maankorosta. He käsittävät, että maankoron kapitalisointi edellyttää maankoron, ettei korkoa siis voida päinvastoin selittää sen omasta kapitalisoinnista.

Sen vuoksi he kiistävät itse maankoron selittäessään sen maahan pannun pääoman koroksi, mikä ei estä heitä myöntämästä, että maa, johon ei ole pantu lainkaan pääomaa, tuottaa maankorkoa. Yhtä vähän se estää heitä myöntämästä, että *yhtä suuret* pääomamäärät tuottavat hedelmällisyydeltään erilaisilla mailla erisuuruiset maankorot tai että *erisuuruiset* pääomamäärät tuottavat *yhtä suuret korot* hedelmällisyydeltään erilaisilla mailla. Samoin heidän teesinsä maankorosta maahan pannun pääoman korkona ei estä heitä myöntämästä, että maahan pantu pääoma — jos sen on tosiaan selitettävä maasta maksettu maankorko — tuottaa esimerkiksi viisi kertaa suuremmat korot, ts. maankoron, joka on viisi kertaa suurempi kuin saman pääoman teollisuudessa kiinteään pääoman muodossa tuottama *korko*.

Nähdään, että vaikeudesta päästään tässä aina eroon *abstrahoimalla* siitä ja panemalla selitettävän *ominaisen eron* sijaan pikemminkin suhde, joka ilmaisee tämän eron vastakohtan, *ei* siis missään tapauksessa sitä itseään. [932]

[6] Vulgaarin sosialismin polemiikki korkoa vastaan (Proudhon). Koron ja palkkatyöjärjestelmän välisen suhteen ymmärtämättömyys]

[935] Proudhonin väittely Bastiatin kanssa korosta on luonteenomainen sekä sille tavalle, millä vulgaaritaloustieteilijä puolustaa poliittisen taloustieteen kategorioita, että sille tavalle, millä pinnallinen sosialismi (Proudhonin polemiikki tuskin ansaitsee tätä nimeä) hyökkää niitä vastaan. Palaamme tähän vulgaaritaloustieteilijöitä koskevassa jaksossa. Tässä vain muutamia alustavia huomautuksia.

[Rahan] takaisinvirtausliikkeen ei olisi pitänyt tyrmistyttää Proudhonia [korkoatuottavan pääoman] erityisenä ominaisuutena, jos hän olisi ymmärtänyt tästä liikkeestä ylipäätään yhtään mitään. Ei myöskään takaisin virranneeseen rahaan sisältyvän lisän. Se on kapitalistisen tuotannon luonteenomainen piirre.

{Mutta Proudhonille tämä lisä, ylijäämä on hinnan korotus, kuten tulemme näkemään. Hän on yleensäkin kritiikissään koulupoikamainen, eikä ole omaksunut sen

lieteen ensimmäisiäkään alkeita, jota haluaa arvostella. Niinpä hän ei ole esimerkiksi koskaan käsittänyt, että raha on tavarahan välttämätön muoto. (Katso ensimmäistä osaa¹⁴⁷.) Tässä hän sekoittaa toisiinsa jopa rahan ja pääoman, koska lainattavissa oleva pääoma ilmenee rahapäällä omana rahan muodossa.)

Korkoatuottavassa pääomassa lisän, josta ei makseta vastiketta, ei suinkaan olisi pitänyt hämmästyttää Proudhonia, sillä lisäarvo — ja siihen kapitalistinen tuotanto perustuu — on arvo, joka ei ole maksanut mitään vastiketta. Tämä ei ole mitenkään luonteenomaista korkoatuottavalle pääomalle. Sen luonteenomainen piirre — sikäli kuin tarkastelemme liikkeen muotoa — on vain ensimmäinen momentti, joka on täysin päinvastainen kuin Proudhonin tarkoittama; nimittäin se, että lainanantaja luovuttaa rahan saamatta siitä heti vastiketta ja että pääoman palaaminen korkoineen — sikäli kuin liiketoimi lainanantajan ja lainanottajan välillä tapahtuu — [ei siten ole missään yhteydessä] niihin muodonmuutoksiin, jotka pääoma käy läpi ja jotka tulevat näkyviin — sikäli kuin ne ovat pelkkiä taloudellisen muodon muutoksia — sarjana vaihtoja, tavarahan muuttumisia rahaksi, rahan muuttumisia tavaraksi; sikäli kuin ne ovat todellisia muodonmuutoksia eli tuotantoprosessi, ne ovat yhtä kuin teollinen kulutus. Itse kulutus muodostaa tässä taloudellisen muotoliikkeen momentin).

Mutta sen, mitä raha ei tee lainanantajan kädessä, se tekee lainanottajan kädessä, lainanottajan, joka todella käyttää sitä pääomana. Todellisen liikkeensä pääomana raha tekee lainanottajan kädessä. Se palaa rahana plus voittona, rahana plus $\frac{1}{x}$ rahana takaisin hänelle. Lainanantajan ja lainanottajan välinen liike ilmaisee vain pääoman lähtöpisteen ja päätepisteen. Rahana pääoma siirtyy *A:n* kädestä *B:n* käteen. *B:n* kädessä siitä tulee pääomaa ja sellaisena se palaa tietyn kierroksen jälkeen voiton kanssa. Tämä välinäytös, todellinen prosessi, joka sisältää sekä kiertokulkuprosessin että tuotantoprosessin, ei ole missään yhteydessä lainanottajan ja lainanantajan välisen liiketoimen kanssa. Tämä välinäytös, todellinen prosessi, joka sisältää sekä kiertokulku-

prosessin että tuotantoprosessin, ei ole missään yhteydessä lainanottajan ja lainanantajan välisen liiketoimen kanssa. Tämä alkaa uudelleen vasta, kun raha on jo realisoitunut pääomana. Nyt raha siirtyy takaisin lainanantajan käteen, mukanaan lisä, mutta vain osa lainanottajan realisoimasta lisästä. Hänen saamansa vastike on teollisuusvoitto, hänelle jäävä osa lisästä, jonka hän on ottanut haltuunsa yksinomaan lainatun rahan avulla. Tämä kaikki ei kuitenkaan ole näkyvässä lainanottajan ja lainanantajan välisessä liiketoimessa. Tämä liiketoimi rajoittuu kahteen aktiin: siirtyminen $A:n$ kädestä $B:n$ käteen; väliaika, jolloin raha on $B:n$ kädessä; rahan palaaminen koron kera väliajan jälkeen $A:n$ käteen.

Jos siis tarkastellaan pelkästään tätä muotoa — tätä $A:n$ ja $B:n$ välistä liiketointa — niin käsillä on pääoman pelkkä muoto ilman välitystään: raha, joka luovutetaan summana a ja joka palaa summana $a + \frac{1}{x} a$ takaisin tietyn ajanjakson kuluessa ilman että tapahtuu mitään välitystä sen ajanjakson lisäksi, joka kuuluu summan a poisvirtaamisen ja sen takaisinvirtaamisen summana $a + \frac{1}{x} a$ välillä.

Ja tässä irrationaalisessa muodossa, tässä muodossa, joka kyllä on olemassa itsenäisenä liikkeenä pääoman todellisen liikkeen rinnalla, aloittaa sen ja lopettaa sen, herra Proudhon tarkastelee oliota, jolloin kaiken täytyy olla hänelle käsittämätöntä. Jos tämä lainaamisen — ostamisen ja myymisen sijasta — muoto lakkaisi, niin ylijäämä jäisi hänen mielestään pois. Todellisuudessa tällöin jäisi pois vain lisän jakaminen kahden lajin kapitalistien kesken. Mutta tämä jako voi ja sen täytyy syntyä uudestaan aina kun vain tavara tai raha voi muuttua pääomaksi, ja tämä voi tapahtua palkkatyön perustalla aina. Jos tavara ja raha ei voisi tulla pääomaksi ja niin ollen lainatuksi *in posse** pääomana, niin ne eivät saisi olla palkkatyötä vastassa. Se, että niiden ei pitäisi olla *tavarana* ja *rahana* työtä vastassa eikä siis työn itse tulla tavaraksi, merkitsee vain [936] palaamista kapitalistista

* — mahdollisena. *Toim.*

tuotantoa edeltäviin tuotantotapoihin, joissa työ ei muutu tavaraksi, vaan joissa valtaosa työtä on vielä maaorja- tai orjatyötä. Se, että raha ja tavara eivät ole työtä vastassa, on vapaan työn ollessa perustana mahdollista vain, jos työläiset ovat tuotannonehtojensa omistajia. Vapaa työ kehittyy kapitalistisen tuotannon sisällä *yhteiskunnallisena* työnä. Se, että työläiset ovat tuotannonehtojensa omistajia, merkitsee siis, että nämä ehdot kuuluvat yhteiskunnallistuneille ja yhdistyneille työläisille ja että he tuottavat sellaisina, alistavat oman tuotantonsa itselleen yhteiskunnallistuneena. Mutta se, että haluaa säilyttää palkkatyön ja siis pääoman perustan, kuten Proudhon, ja samanaikaisesti kumota »epäkohdat» kieltämällä yksi pääoman johdetuista muodoista, on kouluoikamaista.

»*Gratuité du Crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon*», Paris 1850.

Lainaaminen näyttää Proudhonin mielestä olevan pahasta siksi, että se ei ole myymistä.

Lainaaminen korkoa vastaan merkitsee »kykyä myydä sama esine aina uudestaan ja saada siitä aina uudestaan *hinta* luovuttamatta milloinkaan myytävän esineen omistusta» (mts. 9). (Chevén, erään »*La Voix du Peuple*»¹⁴⁸ toimittajan, *ensimmäinen kirje*.)

Tämän kirjeen kirjoittajaa hämmentää se, että »esine» (esimerkiksi raha tai talo) ei vaihda omistajaa kuten ostossa ja myynnissä. Mutta hän ei näe, että kun rahan luovuttamisen yhteydessä lainanantaja ei saa vastiketta, niin sitä vastoin todellisessa prosessissa, vaihtojen muodossa ja perustalla, ei saada ainoastaan vastiketta, vaan myös maksamaton lisä. Sikäli kuin tapahtuu esineiden vaihto, ei tapahdu arvojen muuttumista, kukin on sekä ennen että jälkeen saman arvon omistaja. Sikäli kuin ilmestyy lisäarvo, ei tapahdu vaihtoa. Niin pian kuin tavaran ja rahan vaihdot jälleen alkavat, on lisäarvo jo imeytynyt tavarahan. Proudhon ei käsitä, miten voitto, eikä siis myöskään, miten korko johtuu arvojen vaihdon laista. »Taloa», »rahaa», jne. ei niin ollen tule vaihtaa pääomana, vaan »tavarana... kustannushintaan» (»*Gratuité du Crédit*», s. 43, 44).

»Itse asiassa hatuntekijä, joka myy hattuja... saa niistä arvon,

ei enempää eikä vähempää. Mutta rahaa lainaksi antava kapitalisti... ei saa ainoastaan pääomaansa vähentymättömänä takaisin, hän saa enemmän kuin pääomansa, enemmän kuin oli heittänyt vaihtoon, hän saa pääoman lisäksi myös koron» (mts. 69).

Herra Proudhonin hatuntekijät eivät näytä olevan *kapitalisteja*, vaan käsityöläiskisällejä.

»Koska kaupassa *pääoman korko* liittyy työläisen *palkkaan muodostaakseen* yhdessä viimeksi mainitun kanssa *tavaran hinnan*, työläisen on mahdotonta ostaa takaisin oman työnsä tuotetta. Elää työllään on periaate, joka koron vallan alaisuudessa sisältää ristiriidan» (s. 105).

IX kirjeessä (s. 144—152) kunnan Proudhon sekoittaa rahan kiertokulkuvälineenä rahaan pääomana ja päätelee niin ollen, että Ranskassa olemassa oleva »pääoma» tuottaa 160 % (1600 miljoonan vuotuisen koron valtionvelkana, kuoletuksina jne. yhden miljardin pääomalle, »rahasummalle, joka kiertää Ranskassa»).

Edelleen:

»Siitä, että *rahapääoma* suoritettuaan useita vaihtoja palaa korkojen kasautumisen vaikutuksesta aina lähteeseensä, seuraa, että uudelleen lainaaminen, jonka sama henkilö aina toteuttaa, tuo aina voittoa samalle henkilölle» (s. 154).

Koska pääoma annetaan lainaksi rahan muodossa, niin Proudhon uskoo, että rahapääomalla, siis pelkällä rahalla on tämä erityinen ominaisuus. Kaikki pitää *myydä, lainata* ei mitään. Toisin sanoin: niin kuin Proudhon tahtoi säilyttää tavaran, mutta ei halunnut sen muuttuvan »rahaksi», hän haluaa nyt säilyttää tavaran ja rahan, mutta niiden ei pidä kehittymän pääomaksi. Kun tästä on riisuttu kaikki mielikuvitukselliset muodot, niin tämä tarkoittaa vain, että pikkuporvarillis-talonpoikaisesta ja käsityömäisestä tuotannosta ei saa edetä suurteollisuuteen.

»Koska arvo ei ole muuta kuin *suhde* ja kaikki tuotteet ovat välttämättä *suhteessa toisiinsa*, niin seuraa, että yhteiskunnalliselta kannalta katsoen tuotteet ovat aina arvoja ja pysyviä arvoja. Pääoman ja tuotteen välillä ei ole eroa yhteiskunnan kannalta. Tämä ero on täysin subjektiivinen, se on olemassa vain yksilöihin nähden» (s. 250).

Millainen onnettomuus tapahtuukaan sellaisten sakalais-filosofisten fraasien kuin »subjektiivinen» eksyessä

jonkun Proudhonin käsiin. Porvarilliset yhteiskunnalliset muodot ovat hänelle »subjektiivisia». Ja subjektiivinen ja samalla väärä abstraktio, että — koska tavarain vaihtoarvo ilmaisee tavaroiden välisen *määräsuhteen*, se ilmaisee minkä tahansa tavaroiden välisen määräsuhteen, eikä kolmatta, johon kaikki tavarat ovat määräsuhteessa — tämä väärä »subjektiivinen» abstraktio on se [937] »yhteiskunnallinen näkökanta», jolta katsoen identtisiä ovat niin ollen tavara, raha ja pääoma, eivät ainoastaan tavara ja raha. Siten tältä »yhteiskunnalliselta näkökannalta» kaikki kissat todellakin ovat harmaita.

Lopuksi lisäarvo esiintyy vielä moraalin muodossa:

»Kaiken työn pitää tuottaa *ylijäämä*» (s. 200).

Tällä moraalikäskyllä *ylijäämä* onkin määriteltä sängen sievästi. [937]

**[7) Koron ongelman historiaa. Lutherin etevämyyys Proudhoniin nähden koronvastaisessa väittelyssä.
Korkoa koskevien näkemysten muuttuminen kapitalististen suhteiden kehityksen myötä]**

[937] Luther eli aikana, jolloin keskiajan kansalaisyhteiskunta hajosi nykyaikaisen yhteiskunnan elementeiksi — prosessi, jota nopeuttivat maailmankauppa ja kulta löydöt; niinpä hän tuntee pääoman tietenkin vain noissa kahdessa vedenpaisumusta edeltävässä [muodossa], korkoatuottavan pääoman ja kauppapääoman muodossa. Kun jo vahvistunut kapitalistinen tuotanto yrittää lapsuusvaiheessaan alistaa korkoatuottavan pääoman väkivaltaisesti teollisuuspääomalle — tämä tapahtui tosiasiallisesti ensimmäiseksi Hollannissa (missä kapitalistinen tuotanto puhkesi kukoistukseen manufaktuurin ja laajamittaisen kaupan muodossa aiemmin kuin muissa maissa), Englannissa se julistettiin 17. vuosisadalla kapitalistisen tuotannon ensimmäiseksi ehdoksi (osaksi hyvin naiiveissa muodoissa) — niin siirryttäessä kapitalistiseen tuotantoon ensimmäinen askel on päinvastoin »koronkiskonnan», korkoatuottavan pääoman vanhanaikaisen muodon *tunnustaminen* tuotannonehdoksi, välttämät-

tömäksi tuotantosuhteeksi; kuten myöhemmin heti alistettuaan korkoatuottavan pääoman (18. vuosisata, *Bentham*¹⁴⁹) teollisuuspääoma tunnustaa itse sen oikeutuksen, huomaa sen lihaksi omasta lihastaan.

Luther on Proudhonin *yläpuolella*. Häntä ei hämmennä *lainaamisen* ja *ostamisen* välinen ero; hän huomaa koronkiskonnan molemmissa yhtäläisesti. Hätkähdyttävintä hänen polemiikissaan muuten on se, että hän ottaa hyökkäyksensä pääkohteeksi *koron kasvaneisuuden kiinni pääomaan*.

I. »Von Kauffshandlung und Wucher» (1524). Lutherin teosten VI osa, Wittenberg 1589.

(Tämä on kirjoitettu talonpoikaissodan aikana tai aattona.)

Kaupankäynti (kauppapääoma):

»Nykyään kauppiaat valittelevat kovin aatelisista tai rosvoista», {nähdään miksi kauppiaat ovat ruhtinain puolella talonpoikia ja ritareita vastaan} »kun heidän täytyy tehdä kauppaa suuressa vaarassa ja kun heitä vangitaan, piestään, määrätään maksamaan veroa, ryöstetään jne. Jos kauppiaat kärsisivät tällaista oikeudenmukaisuuden vuoksi, he olisivat totisesti pyhiä ihmisiä... Mutta koskapa kauppiaat harjoittavat tällaista suurta vääryyttä ja epäkristillistä varkautta ja rosvoutta kautta maailman, myös toisiaankin kohtaan, niin ei ole mikään ihme, että Jumala tekee niin, että tällainen suuri omaisuus, vääryydellä hankittu, taas menetetään ja ryöstetään, ja heitä itseään lisäksi hakataan ja heidät vangitaan... Ja ruhtinain kuuluu rangaista tällaisesta vääristä kaupankäynnistä kiivaasti ja pitää huolta siitä, että kauppiaat eivät niin hävyttömästi nylje heidän alamaisiaan. Mutta koska he eivät näin tee, Jumala käyttää ritareja ja rosvoja ja rankaisee heidän kauttaan kauppiaita vääryydestä, ja näiden täytyy olla hänen perkeleinään, niin kuin hän vaivaa Egyptin maata ja koko maailmaa perkeleillä eli hävittää vihollisilla. Niinpä hän lyö yhtä lurjusta toisella antaen siten ymmärtää, että kauppiaat eivät ole pienempiä rosvoja kuin ritarit, koskapa he joka päivä rosvoavat koko maailmaa, kun taas yksi ritari ryöstää vuodessa kerran tai kaksi yhden tai kaksi ihmistä» (s. 296).

»...Jesajan sana toteutuu: sinun ruhtinaasi ovat tulleet varkauden tovereiksi. Sillä he hirttävät varkaita, jotka ovat varastaneet yhden tai puoli guldenia ja toimivat yhdessä niiden kanssa, jotka ryöstävät koko maailmaa ja varastavat turvallisemmin kuin kaikki muut, niin että pysyy totena sananlasku: suuret varkaat hirttävät [938] pieniä, ja kuten roomalainen senaattori Cato sanoi, pienet varkaat ovat vankitorneissa ja jalkapuissa, mutta suuret varkaat kulkevat kullassa ja silkissä. Mutta mitä Jumala tästä viimein sanoo? Hän tekee niin kuin hän sanoo Hesekielin kautta;

hän sulattaa ruhtinaat ja kauppiaat toisiinsa, yhden varkaan toiseen, kuten lyijyn ja vasken, niin kuin käy kun kaupunki palaa, että ei ole enää ruhtinaita eikä kauppiaita. Ja minä pelkään että tämä on jo ovella» (s. 297).

Koronkiskonnasta, korkoatuottavasta pääomasta:

»Olen kuullut sanottavan, että tätä nykyä otetaan vuodessa kaikilla Leipzigin markkinoilla 10 guldenia, ts. 30 sadalta,¹⁵⁰ muutamat lisäävät tähän Neuenburgin markkinat ja näin saadaan 40 sadalta; mahtaako asia olla näin, että jossakin otetaan vieläkin enemmän, sitä minä en tiedä. Hyi olkoon, mihin hiiteen tämä lopulta mahtaakaan johtaa!.. Kenellä nyt on Leipzigin 100 floriinia, hän ottaa vuodessa 40, ts. syö yhdessä vuodessa talonpojan tai kaupunkiporvarin. Jos hänellä on 1000 floriinia, hän ottaa vuodessa 400, ts. syö vuodessa ritarin tai rikkaan aatelismiehen. Jos hänellä on 10 000, hän ottaa vuodessa 4000, ts. syö rikkaan kreivin yhdessä vuodessa. Jos hänellä on 100 000, niin kuin suurilla kauppiailta täytyy olla, hän ottaa vuodessa 40 000, ts. syö suuren rikkaan ruhtinaan yhdessä vuodessa. Jos hänellä on 1 000 000, hän ottaa vuodessa 400 000, ts. syö suuren kuninkaan yhdessä vuodessa. Eikä hänellä ole mitään vaaraa, ei ruumiin eikä tavarankohdalla, hän ei tee työtä, istuu uunin takana omenoita paistamassa; siispä tuolirosvo voi istua kotona ja syödä kymmenessä vuodessa kokonaisen maailman» (s. 312—313).¹⁵¹

{II. »Eyn Sermon auf das Evangelion von dem reichen Mann und armen Lazaro», Wittenberg 1555.

»Meidän ei pidä suhtautua rikkaaseen mieheen hänen ulkonaisen käytöksensä mukaan, sillä hänellä on lampaan vaatteet ja hänen elämänsä loistaa ja näyttää somalta ja kätkee suden mestarillisesti. Sillä evankeliumi ei syytä häntä siitä, että hän on tehnyt aviorikoksen, murhan, ryöstön, pyhäinhäväistyksen tai jotakin muuta, minkä ihmiset ja järki tuomitsisivat. Hänhän on ollut elämässään yhtä kunniallinen kuin tuo fariseus, joka paastosi kahdesti viikossa eikä ollut niin kuin muut ihmiset.»}

Tässä Luther sanoo meille, miten koronkiskuripääoma syntyy: porvarien (pikkuporvarien ja talonpoikien), ritarien, aatelin ja ruhtinaiden häviön kautta. Toiselta puolen koronkiskuripääomalle virtaa pikkuporvarien, talonpoikien, ammattikuntakäsityöläisten, lyhyesti sanottuna pienen tavarantuottajan lisätyö ja *sen lisäksi työhodot*, pienen tavarantuottajan, joka tarvitsee rahaa esimerkiksi maksuja varten ennen kuin muuttaa tavaransa rahaksi, ja joka jo ostaa itse jotkin työhedoistaan

jne. Toisaalta koronkiskuripääoma anastaa maankoron omistajilta, tuhlailevilta, nauttivilta rikkailta. Koronkiskonta on mahtava väline teollisuuspääoman edellytysten muodostamisessa, mahtava voima tuotannonehtojen erottamisessa tuottajista, sikäli kuin sillä on kaksinainen vaikutus, ensinnäkin ylipäättään itsenäisen rahaomaisuuden muodostuminen, toiseksi työnehtojen anastaminen, ts. vanhojen työnehtojen omistajien saattaminen häviöön. Tässä koronkiskonnan vaikutus on aivan sama kuin kauppiaan. Ja molemmilla on se yhteinen piirre, että ne muodostavat itsenäisen rahaomaisuuden, ts. kasaavat käsiinsä osan sekä vuotuisesta lisäarvosta että työnehdoista ja kasatusta vuotuisesta työstä. Niiden käsissä todella oleva raha muodostaa vain pienen osan sekä vuotuisesta ja vuosittain kasatusta aarteenmuodostuksesta että kiertävästä pääomasta. Se, että ne muodostavat *rahaomaisuuksia*, merkitsee, että niille tulee huomattava osa sekä vuotuisesta tuotannosta että vuotuisista tuloista, eikä niitä ole maksettava in natura*, vaan muutetussa muodossa, rahassa. Sikäli kuin raha ei niin ollen kierrä aktiivisesti käteisenä rahana, ei ole liikkeessä, se kasataan koronkiskojan ja kauppiaan käsiin. Osaksi niiden käsissä ovat myös kiertävän rahan varastot ja vielä suu-remmassa määrin niissä on ja niihin kasautuvat tuotantoon kohdistuvat omistusperusteet, mutta rahaksi muutettuun tavaraan, rahaan kohdistuvina omistusperusteina. [939] Koronkiskonta saattaa häviöön toisaalta feodaalisen rikkauden ja omaisuuden, toisaalta pikkuporvarillisen, talonpoikaisen tuotannon, lyhyesti sanottuna kaikki muodot, joissa tuottaja esiintyy vielä tuotantovälineidensä omistajana.

Kapitalistisessa tuotannossa työläinen *ei ole* tuotantovälineiden *omistaja*, ei viljelemänsä pellon eikä käyttämiensä työkalujen. Tämä tuotannonehtojen vieraantuminen vastaa kuitenkin tässä itse tuotantotavan todellista muutosta. Työkalusta tulee kone; työläinen työskentelee tehtaassa jne. Itse tuotantotapa ei salli enää tuota pieneen omaisuuteen liittyvää tuotantovälineiden

* — luonnossa. *Toim.*

ja itse työläisten hajallisuutta. Kapitalistisessa tuotannossa koronkiskonta ei voi enää *erottaa* tuotannonehtoja työläisistä, tuottajista, koska ne on jo erotettu.

Koronkiskonta *keskittää* omaisuutta, erityisesti rahaomaisuuden muodossa, vain siellä, missä tuotantovälineet ovat hajallaan, missä siis työläinen tuottaa suuressa tai pienemmässä määrin itsenäisesti, pientalonpoikana, ammattikunnan jäsenenä (pikkukauppiaana) jne.; talonpoikana tai käsityöläisenä, olipa tämä talonpoika maaorja tai ei, olipa tämä käsityöläinen ammattikunnan jäsen tai ei. Koronkiskuri ei ota tässä haltuunsa ainoastaan maaorjan itsensä hallitsemaa lisätyön osaa tai vapaan talonpojan jne. tapauksessa ainoastaan koko lisätyötä, vaan myös tuotantovälineet, joiden nimellisenä omistajana talonpoika jne. pysyy, ja joihin hän suhtautuu omistajana itse tuotantoprosessissa. Tällaisen koronkiskonnan perustana on tämä *tuotantotapa*, jota se ei muuta, vaan johon se kiinnittyy loisena ja jota se kurjistaa. Se imee tämän tuotantotavan kuiviin, lamauttaa sen ja pakottaa uusintamisen tapahtumaan aina yhä kauheammilla ehdoilla. Tästä johtuu kansan viha koronkiskontaa kohtaan, erityisesti antiikin ajan suhteissa, joissa tämä tuotannonmääritys — että tuottaja omistaa tuotannonehtonsa — on samalla poliittisten suhteiden, kansalaisen itsenäisyyden perusta. Tästä tulee loppu heti kun työläisellä ei enää ole tuotannonehtoja. Samalla loppuu koronkiskonnan mahti. Toisaalta, sikäli kuin vallitsee orjuus tai lisätyön kuluttaa feodaaliherra palvelijoihin ja nämä joutuvat koronkiskojan uhriksi, pysyy tuotantotapa samaten muuttumattomana, se tulee vain ankarammaksi. Velkaantunut orjanomistaja tai feodaaliherra imee enemmän, koska häntä itseään imetään, tai hän tekee lopulta tilaa koronkiskojalle, josta itsestään tulee maanomistaja, kuten ritari jne. muinaisessa Roomassa. Vanhan riistäjän, jonka riisto oli vielä suuremmassa tai pienemmässä määrin poliittisen vallan väline, sijaan astuu karkea rahaa metsästävä nousukas. Mutta tuotantotapa itse jää entiselleen.

Vallankumouksellisesti koronkiskonta vaikuttaa kaikissa esikapitalistisissa tuotantotavoissa vain *poliittisessa* mielessä saattaessaan perikatoon ja häviöön ne omaisuus-

muodot, joiden vakaalla perustalla, ts. jatkuvasti samassa muodossa tapahtuvan uusintamisen perustalla, poliittinen rakenne lepää. Koronkiskuri vaikuttaa myös keskittävästi, mutta vain vanhan tuotantotavan perustalla, jolloin yhteiskunta — orjia, maaorjia jne. ja heidän uusia herrojaan lukuunottamatta — hajoaa roska-väeksi. Aasialaisissa [yhteiskunnan] muodoissa saattaa koronkiskonta jatkua pitkään aiheuttamatta muuta kuin taloudellista rappeutumista ja poliittista turmeltumista, aiheuttamatta todellista [olemassaolevan tuotantotavan] hajoamista. Vasta sellaisella kehityskaudella, jolloin muut edellytykset kapitalistiselle tuotannolle ovat olemassa — vapaa työ, maailmanmarkkinat, vanhan yhteiskunnallisen yhteyden hajoaminen, työn kehittyminen tietylle asteelle, tieteiden kehitys jne. — koronkiskonta esiintyy eräänä uuden tuotantotavan muodostumisen välineenä; samalla se saattaa perikatoon feodaaliherrat, porvarisvastaisen aineksen tukipylväät, sekä pienen teollisuuden, maanviljelyksen jne., lyhyesti sanottuna se on väline työnehtojen keskittämiseksi pääomana.

Se, että koronkiskojat, kauppiat jne. omistavat »rahaomaisuuden», tarkoittaa vain, että kansakunnan omaisuus on keskittynyt heidän käsiinsä, sikäli kuin se esiintyy tavarana ja rahana.

Kapitalistisen tuotannon on alunperin taisteltava koronkiskontaa vastaan, sikäli kuin koronkiskojasta itsestään ei tule tuottajaa. Silloin kun kapitalistinen tuotanto on jo vakiintunut, on vanhan tuotantotavan olemassaolon jatkumiseen kytkeytynyt koronkiskonnan heruus lisätyöhön jo lakannut. Teollisuuskapitalisti kokaa lisätyön välittömästi voittona; hän on jo vallannut osaksi myös tuotannonehdot, ja hän anastaa suoraan osan vuosittain kasatusta rikkaudesta. Tästä hetkestä lähtien, nimittäin siitä lähtien, kun teollinen ja kaupallinen omaisuus kehittyy, koronkiskojasta, ts. korkoa vastaan lainaavasta, tulee pelkästään työnjaon teollisuuskapitalistista erottama, mutta teollisuuspääomalle alistettu henkilö.

[1940] III. »An die Pfarrherrn wider den Wucher zu predigen. Vermanung», Wittemberg 1540 (ilman sivunumerointia).

Kauppa (ostaminen, myyminen) ja lainaaminen. (Luther ei anna tämän muotoeron pettää itseään kuten Proudhon.)

»Minä kirjoitin koronkiskontaa vastaan 15 vuotta sitten, jolloin se oli jo levinnyt niin valtavasti, että minä en osannut toivoa mitään parannusta. Sen jälkeen koronkiskonta on ylentynyt niin, että se *ei suostu enää lainkaan olemaan pahetta, syntiä tai turmelusta*, vaan ylistää itseänsä pelkäksi hyveeksi ja kunniallisuudeksi, ikään kuin se osoittaisi ihmisille suurta rakkautta ja tekisi kristillisiä palveluksia. Mikä nyt avuksi ja neuvoksi, kun turmeluksesta on tullut kunniallisuutta ja paheesta hyve? Seneca sanoo luonnollisen järjen perusteella: Deest remedii locus, ubi, quae vitia fuerunt, mores fiunt.* Saksasta on tullut, mitä siitä tuleman piti, inhottava ahneus ja koronkiskonta ovat turmelleet sen perin juurin...

Ensiksikin *lainaksi antamisesta ja ottamisesta*. Kun rahaa annetaan lainaksi ja siitä vaaditaan tai otetaan enemmän tai parempaa, se on koronkiskontaa, kaiken oikeuden kiroamaa. Sen vuoksi kaikki ne, jotka ottavat viisi, kuusi tai enemmän sadalta lainaksi antamastaan rahasta, ovat koronkiskojia, minkä mukaan he tietävät toimivansa, ja heitä sanotaan ahneuden ja mammonan epäjumalan palvelijoiksi... Aivan samoin on sanottava rukiista, ohrasta ja muusta tavarasta, että kun siitä vaaditaan enemmän tai parempaa, se on koronkiskontaa, omaisuuden hankkimista varastamalla ja ryöväämällä. Sillä lainaksi antaminen tarkoittaa, että kun annan jollekulle rahani, tavarani tai kaluni hänen käyttöönsä niin pitkäksi aikaa kuin hän tarvitsee tai minä voin tai tahdon antaa, niin hän antaa aikanaan minulle saman takaisin yhtä hyvänä kuin minä lainasin sen hänelle.»

»Tekevät siis *myös ostamisesta koronkiskontaa*. Mutta tämä on nyt liikaa yhtenä palana. Nyt on käsiteltävä yksi asia, koronkiskonta lainaamisen yhteydessä, saatuumme tämän päätökseen (niin kuin tuomiopäivänä) haluamme lukea lakia myös *ostamisen yhteydessä tapahtuvalle koronkiskonnalle*.»

»Jalo herra koronkiskonta sanoo siis: Hyvä ystävä, kun asiat ovat nykyisellään, teen lähimmäiselleni suuren *palveluksen* lainatessani hänelle sata viittä, kuutta, kymmentä vastaan. Ja hän kiittää minua sellaisesta lainasta kuin erityisestä hyvästä työstä. Hän rukoilee minua kolmasti luvaten omasta tahdostaan pakottamatta antaa minulle viisi, kuusi, kymmenen guldenia sadalta. Eikö minun pitäisi voida ottaa tämän verran hyvällä omalla tunnolla ilman koronkiskontaa...

Kerskaile, kaunistele ja koristele sinä vain itseäsi... Mutta jos joku ottaa enemmän tai parempaa, se on koronkiskontaa, *eikä* se ole *palveluksen, vaan vahingon* tekemistä lähimmäiselle, niin kuin varastamista ja rosvoamista. Kaikki, mitä sanotaan palve-

* — Ei ole mitään parannuskeinoa silloin kun paheena pidetystä on tullut tapa. *Toim.*

lukseksi ja hyväntekemiseksi, ei ole palvelus eikä hyvänteko lähimmäiselle. Sillä avionrikkoja ja avionrikkojatar tekevät toisilleen suuren palveluksen, suovat toisilleen suuren mielihyvän. Ritari tekee murhapolttajalle suuren ritaripalveluksen auttaessaan häntä rosvoamaan maanteillä, hyökkäämään ihmisten ja maan kimppuun. Paavilaiset tekevät meille suuren palveluksen, kun eivät hukuta, polta, murhaa eivätkä heitä vankiloihin mätänemään kaikkia, vaan antavat toki muutamien elää ja karkottavat heidät tai ottavat, mitä heillä on. Perkele itse tekee palvelijoilleen suuren, mittaamattoman palveluksen... Lopputulos on, että maailma on täynnään suuria, oivallisia jokapäiväisiä palveluksia ja hyviä tekoja... Runoilijat kirjoittavat kyklooppi Polyfemoksesta, että tämä sanoi Odysseukselle tekevänsä hänelle sen ystävänpalveluksen, että syö ensin hänen toverinsa ja sen jälkeen viimeiseksi hänet. Olisihan sekini ollut palvelus ja erinomainen hyvä työ.

Tällaisten palvelusten ja hyvien tekojen harjoituksessa ahkeoivat nykyään ylhäiset ja alhaiset, talonpojat ja porvarit, he ostavat ja pitävät takanaan aiheuttaen kalliit ajat, [941] nostavat rukiin, ohran ja kaiken muun tarpeellisen hintaa, pyyhkivät siten suutaan ja sanovat: täytyyhän ihmisellä olla, mitä hänellä täytyy olla, minä lasken tavarani palvelemaan ihmisiä, vaikka voisin ja kykenisin pitämään ne itselläni. Sillä tavalla on hienosti petkutettu ja narrattu Jumalaa... Peräti pyhiä on ihmislapsista tullut... Nyt ei siis kukaan voi enää kiskoa, ahnehtia eikä olla paha, maailmasta on tullut tosi pyhä, *jokainen palvelee toista*, kukaan ei tee toiselle vahinkoa...

Mutta jos koronkiskoja tällä tekee palveluksen, hän tekee sen itse perkeleelle, vaikka köyhä, puutetta kärsivä mies tarvitsee tällaista palvelusta ja hänen on otettava palveluksena ja hyvänä tekona vastaan se, ettei häntä nielaista kokonaan...

Hän* tekee sinulle** ja hänen täytyy tehdä sinulle sellainen palvelus {maksaa kiskurikorko}, »jos hän haluaa saada rahaa.»

{Ylläolevasta nähdään, että koronkiskonta oli suuresti lisääntynyt Lutherin aikoihin ja että sitä jo samalla puolusteltiin »*palveluksena*» (Say — Bastiat***). Jopa kilpailukäsitys tai sopusointukäsitys: »jokainen palvelee toista» on jo olemassa.

Antiikin maailmassa koronkiskonta oli parhaana aikana kielletty (ts. korkoa ei sallittu). Myöhemmin se oli lakisääteinen ja varsin vallitseva. Teoreettisesti oli aina vallalla (kuten *Aristoteleella*) näkemys, että koronkiskonta on sinänsä pahasta.

Kristillisellä keskiajalla koronkiskonta oli »synti» ja »kanonisesti» kielletty.

* — Rahan puutteessa oleva. *Toim.*

** — koronkiskoja. *Toim.*

*** Ks. tätä osaa, s. 457. *Toim.*

Uusi aika. Luther. Katolis-pakanallinen käsitys oli vielä vallitseva. Koronkiskonta oli hyvin laajamittaista (osaksi hallituksen rahantarpeen, kaupan ja manufaktuurin kehityksen, tuotteen rahaksi muuttamisen välttämättömyyden vuoksi). Mutta myös sen kansalaisyhteiskunta esitetään jo.

Hollanti. Koronkiskonnan ensimmäinen puolustelu. Täällä koronkiskonta myös ensimmäisenä uudenaikaisesti, alistetaan tuottavalle ja kaupalliselle pääomalle.

Englanti. 17. vuosisata. Polemiikki ei enää kohdistu koron ottamista vastaan sinänsä, vaan koron suuruutta vastaan. Sen luottoa hallitseva asema. Esiintyy pyrkimys luoda luottomuoto. Väkivaltaisia määräyksiä.

18. vuosisata. Bentham. Vapaa koronkiskonta tunnustetaan kapitalistisen tuotannon elementiksi.)

[Vielä muutamia otteita Lutherin kirjoituksesta »An die Pfarherrn wider den Wucher zu predigen».]

Korko vahingonkorvauksena:

»[Voi käydä ja usein käykin niin, että minä Hans lainaan sinulle Baltzerille sata guldenia, jotka minun täytyy saada takaisin mikkelinpäivään mennessä; jos sinä myöhästy, niin minä joudun siitä kärsimään. Mikkelinpäivä koittaa, mutta sinä et palauta minulle noita sataa guldenia. Silloin tuomari tarttuu minua kurkuun tai antaa sulkea minut torniin tai vankilaan, tai minua kohtaa jokin onnettomuus, ja tätä kestää niin kauan kunnes minä maksan. Istun vankilassa ja kärsin kovasti aliravitsemuksesta ja terveysvaivoista. Siihen sinä saatat minut myöhästymiselläsi, niin sinä maksat pahalla hyväntyöni. Mitä minä silloin teen? Kärsin edelleen, sillä sinä viivyit ja aikaillet, ja jokainen päivä, minkä sinä viivyit ja aikaillet, tuottaa minulle haittaa ja vahinkoa. Kenen on korvattava vahinko tai vastattava siitä? Sillä lopulta vahingosta tulee sietämätön vieras talossani, kunnes menehdyn kokonaan.]

Tässä on siis puhuttava asiasta maallisesti ja lainopillisesti (jumaluusoppi meidän täytyy säästää tuonnemmaksi). Sinä Baltzer olet siis velvollinen antamaan minulle sadan guldenin lisäksi korvauksen kaikesta vahingosta ja kuluista, mitä on tullut lisäksi.» {Kuluilla Luther tarkoittaa tässä oikeudenkäyntikuluja jne., joita on koitunut lainanantajalle sen vuoksi, ettei hän ole itse voinut maksaa.} »...Sen vuoksi on kohtuullista ja myös järjen ja luonnollisen oikeuden mukaista, että sinä korvaat minulle kaiken, sekä pääsumman että vahingon... Sellainen vahinko on lainopillisissa kirjoissa latinaksi *interesse**...

* — kirjaimellisesti: välillä oleminen, erotus (jonkun henkilön varallisuusasemassa ennen hänelle vahinkoa aiheuttanutta tapahtumaa ja tämän tapahtuman jälkeen). *Toim.*

Tähän vahinkoon voi liittyä toinenkin seikka. Jos sinä Baltzer et anna minulle mikkelinpäivään mennessä takaisin sataa guldenia, ja minun on tehtävä kauppa, voisin ostaa puutarhan, pellon, talon tai jotakin, josta voisin saada suuren hyödyn tai ylläpidon itselleni ja lapsilleni, niin minun täytyy päästää kauppa ohitseni ja sinä aiheutat nukkumisellasi ja vitkastelullasi minulle sen vahingon ja esteen, etten enää ikinä saa sellaista kauppaa» jne. »Nyt kun minä olen lainannut ne sinulle, sinä aiheutat minulle kaksinkertaisen tappion, koska *toisaalla en voi maksaa, toisaalla en ostaa*, ja minun siis täytyy kärsiä kummallakin taholla vahinkoa. Tämä on *duplex interesse, damni emergentis et lucri cessantis**...

Kun he ** ovat kuulleet, että Hans on kärsinyt tappiota lainattuaan sata guldenia ja vaatii kohtuullista korvausta vahingostaan, he kiiruhtavat käyttämään hyväksi tätä tapausta ja lisäävät jokaiseen sataan guldeniin korvauksen kaksinkertaisesta vahingosta, nimittäin maksamiseen liittyvistä kuluista ja tekemättä jääneestä puutarhakaupasta, ikään kuin sataan guldeniin olisi luonnostaan kasvanut kiinni tällainen kaksinkertainen vahingonkorvaus, niin että milloin heillä vain onkin sata guldenia, he lainaavat ne ja laskevat niille tällaisen kaksinkertaisen tappion, jota eivät kuitenkaan ole kärsineet...

Sen vuoksi sinä olet koronkiskuri, että otat lähimmäisesi rahasta korvauksen kuvitellulle vahingollesi, jota kukaan ei kuitenkaan ole sinulle aiheuttanut ja jota sinä et voi myöskään todistaa etkä laskea. Sellaista vahinkoa sanovat lainoppineet *non verum, sed phantasticum interesse****. Se on tappio, jonka jokainen kuvittelee itselleen...

Ei siis auta [942] sanoa, että olisi voinut tapahtua sellainen vahinko, etten olisi voinut maksaa enkä ostaa. Se on *ex contingente necessarium*****: siitä mitä ei ole, tehdään se minkä täytyy olla; siitä mikä on epävarma, tehdään täysin varma asia. Eikö tällainen koronkiskonta nielaise maailmaa muutamassa vuodessa?

Sellainen onnettomuus, josta on saatava hyvitys, saattaa tapahtua lainanantajalle *sattumalta*, hänen tahtomattaan. Asia on kuitenkin aivan toisin ja juuri päinvastoin koronkiskonnassa. Siinä etsitään ja keksitään vahinkoja hädänalaisen lähimmäisen korvattavaksi, tahdotaan elää ja rikastua sillä, tahdotaan *mäsäillä* laiskana ja joutilaana, *komeilla muiden ihmisten työn, huolen, vaaran ja vahingon kustannuksella*. Hyvä ystävä, kukapa ei haluaisi istua uunin takana ja antaa *sadan guldeninsa ansaita puolestaan* ympäri maata ja kuitenkin pitää ne varmassa tallessa *kukkarossa*, ilman vaaraa ja huolta, koska ne ovat lainaksi annettua rahaa?

* — kaksinkertainen vahinko, syntyneestä tappiosta ja menetetyistä voitosta. *Toim.*

** — rahanahneet ihmiset. *Toim.*

*** — ei todellinen, vaan kuviteltu vahinko. *Toim.*

**** — tehdä mahdollisesta välttämätön. *Toim.*

Ja mitä on sanottu lainatusta rahasta, koskee myös lainattua viljaa, viiniä ja muuta samankaltaista tavaraa, että siis niidenkin kohdalla voi sattua tuollainen kaksinainen vahinko. Mutta *tällaiset vahingot eivät ole luonnostaan kasvaneet kiinni tavarahan, vaan ne voivat tapahtua sattumalta ja sen vuoksi niitä ei ole laskettava vahingoksi, jos ne eivät ole todella tapahtuneet ja jos niitä ei ole todistettu»* jne.

»Koronkiskontaa täytyy tässä maailmassa olla, mutta voi koronkiskojia...

Myös kaikki viisaat, järkevät pakanat ovat tuominneet koronkiskonnan ylen pahana. Siten Aristoteles sanoo Poliitiikassaan, että koronkiskonta on luonnonvastaista siitä syystä, että se ottaa aina enemmän kuin antaa. Siten kumoutuu kaikkien hyveiden neuvo ja mitta, jota nimitetään: yhtäläinen yhtäläisestä, *aequalitas arithmetica**» jne.

»Mutta on häpeällistä itsensä elättämistä, että ottaa, varastaa tai ryöstää toisilta ihmisiltä, ja niin tekeviä nimitetään, luvalla sanoen, varkaiksi ja ryöväreiksi, jotka on tapana ripustaa hirsipuuhun, mutta koronkiskuri on kaunis varas ja ryöväri ja hän istuu tuolilla, minkä vuoksi häntä nimitetään *tuolirosvoksi...*

Pakanat ovat voineet päätellä järjen avulla, että koronkiskuri on moninkertainen varas ja murhamies. Mutta me kristityt pidämme heitä sellaisessa kunniaassa, että miltei rukoillen palvelemme heitä heidän rahansa tähden... Joka imee, ryöstää ja varastaa toiselta hänen omaisuutensa, tekee yhtä suuren murhan (sikäli kuin se hänestä riippuu) kuin se, joka tappaa jonkun nälkään ja syöksee turmioon. Mutta sellaista tekee koronkiskuri istuen samaan aikaan turvassa tuolillaan, vaikka hänen pikemmin pitäisi riippua hirsipuussa, ja häntä pitäisi olla syömässä niin monta korppia kuin hän oli varastanut kultarahoja, jos hänessä nyt olisi lihaa niin paljon, että niin monta korppia voisi mahtua jaolle osaansa saamaan...

Kauppiaat ja koronkiskurit rupeavat huutamaan, että kirjat ja sinetit on pidettävä voimassa. Siihen ovat lainoppineet vastanneet nopeasti ja yllin kyllin. In malis promissis**, sanovat jumaluusoppineet, kirjat ja sinetit, jollaisia jotkut antavat perkeleelle, ovat mitättömiä, vaikka ovat sitten verellä sinetöityjä ja kirjoitettuja. Sillä mikä on vastoin Jumalaa, oikeutta ja luontoa, on mitätön. Sen vuoksi käyköön vain ruhtinas, joka voi, riuskasti käsiksi, repiköön kaikki sinetit ja kirjat, älköönkö välittkö siitä» jne.

»Niinpä maan päällä ei ole perkeleen jälkeen suurempaa *ihmisen vihollista* kuin saituri ja koronkiskuri, sillä *hän tahtoo olla Jumala kaikkien ihmisten yläpuolella*. Turkkilaiset, sodankävijät ja tyrannit ovat hekin häijyä väkeä, mutta heidän täytyy toki antaa ihmisten elää, ja he myöntävät, että ovat pahoja ihmisiä ja vihollisia, ja he voivat, heidän jopa täytyykin joskus armahtaa muutamia. Mutta koronkiskuri ja kitupiikki, se tahtoisi, että koko

* — aritmeettinen yhtäläisyys. *Toim.*

** — »huonoissa lupauksissa». Tarkoitetaan: nolla obligatio, »v elkasuhde mitätön». *Toim.*

maailna menehtyisi nälkään ja janoon, hätään ja kurjuuteen (mikäli hänestä riippuu), jotta hän voisi yksin saada kaikki, ja jotta jokainen *ottaisi häneltä kuin Jumalalta ja [943] olisi iankaikkisesti hänen palvelijansa*. Siitä hänen sydämensä iloitsee, se virvoittaa hänen vertansa. Samaan aikaan ja varmaan juuri sen vuoksi hän astelee puettuna nädännahkaviittaaan, kultaisiin käätyihin, sormuksiin ja vaatteisiin, pyyhkii suutaan, antaa pitää ja ylistää itseään arvokkaana ja hurskaana miehenä, joka myös on paljon armeliaampi kuin itse Jumala, paljon ystävällisempi kuin Jumalan äiti ja kaikki pyhimykset...

Ja mitä ne kirjoittavat Herkuleen urotöistä, miten hän lanesti niin monta hirviötä, kauheata petoa pelastaakseen maan ja kansan. Sillä koronkiskuri on suuri kauhea hirviö, niin kuin ihmisusi, joka hävittää kaiken, enemmän kuin mikään Cacus, Geryon tai Antaeus jne. Ja vielä kaunistelee itseään ja on olevinaan hurskas, jottei nähtäisi mihin härät joutuvat, *kun hän vetää ne takaperin luolaansa.*»

{Tämä mitä herttaisain kuva sopii kapitalistiin ylipäänsä, joka on olevinaan niin kuin se, minkä hän ottaa muilta ja tuo luolaansa, *olisi lähtöisin häneltä*; marssitamalla ottamansa *takaperin* hän saa sen näyttämään siltä, että se *on lähtenyt hänen luolastaan.*}

»Mutta Herkules on kuuleva härkien ja vangittujen huodon ja etsivä Cacusen louhikoiden ja kallioidenkin keskeltä sekä päästävähärät jälleen vapaaksi tuosta konnasta. Sillä Cacus merkitsee konnaa, joka on *hurskas koronkiskuri*, joka varastaa, ryöstää ja syö kaiken. Ja kuitenkin hän on olevinaan niin kuin ei olisi tehnyt noin, eikä kenenkään pitäisi päästä hänestä selville, koska takaperin luolaan vedetyt härät jättävät sellaiset jäljet kuin ne *olisi laskettu ulos*. Myös koronkiskuri tahtoo vetää maailmaa nenästä niin, että hän muka hyödyttää maailmaa ja *antaa sille härkiä, vaikka hän pelkäästään raastaa niitä luokseen ja syö suihin...*

Sen tähden koronkiskuri ja saituri ei totisesti ole kunnan ihminen, eikä tee syntiäkään ihmisen tavoin; hänen täytyy olla ihmisusi, kaikkia tyranneja, murhamiehiä ja ryöväreitä pahempi, miltei yhtä paha kuin perkele itse... Hän ei esiinny vihollisena, vaan istuu ystävänä ja kansalaisena yhteisessä suojeluksessa ja rauhassa, ja kumminkin hän ryöstää ja murhaa julmemmin kuin yksikään vihollinen tai murhapolttaja. Ja niin kuin maantierosvoja, murhaajia tai sotijoita teilataan ja mestataan, niin pitäisi kaikki koronkiskurit teilata ja tappaa, ja kaikki saiturit karkottaa, kirotta ja mestata...»

Mitä maalauksellisin ja osuvin kuvaus samalla sekä vanhanaikaisen koronkiskonnan luonteesta että pääomas- ta yleensä »interesse phantasticumeineen»*, tavaraan ja

* — »kuviteltuine vahinkoineen». *Toim.*

rahaan luonnostaan »kiinnikasvaneine vahingonkorvauksineen», yleisine korulauseineen koronkiskonnan hyödyllisyydestä, »hurskaine» koronkiskojan ulkomuotoineen, koronkiskojan, joka ei ole »niin kuin muut ihmiset», pettävine ulkonäköineen, että annetaan, vaikka otetaan, että päästetään ulos, vaikka vedetään sisään jne.!

* * *

»Se kullan ja hopean omistukseen liittyvä suuri etu, että se antaa mahdollisuuden valita edulliset ostohetket, synnytti vähitellen pankkitirin toimen... Pankkiiri eroaa vanhasta koronkiskojoista siten, että hän lainaa rikkaille, köyhille harvoihin tai ei koskaan. Niin ollen hän lainaa pienemmällä riskillä ja hänellä on varaa lainata halvemmilla ehdoilla, ja näistä molemmista syistä hän välttää kansan koronkiskojaan kohdistaman vihan» (F. W. Newman. Lectures on Political Economy, London 1851, s. 44).

Feodaalisen maaomaisuuden pakkoluovutus kehittyi koronkiskonnan ja rahan myötä.

»Rahan käyttöönotto, rahan, joka ostaa kaikkia olioita ja joka on niin ollen maanomistajalle rahaa lainaavan velkojan suosiossa, tuo mukanaan välttämättömyyden lakisääteiseen luovutukseen lainatun maksamiseksi» (John Dalrymple. An Essay Towards a General History of Feudal Property in Great Britain, 4. edition, London 1759, s. 124).

[944] »Thomas Culpeperin (1641), Josiah Childin (1670) ja Patersonin (1694) mukaan rikkaus riippuu kullan ja hopean korkotason jopa väkivaltaisesti säädetystä alentamisesta. Tätä sääntöä on noudatettu Englannissa melkein kahden vuosisadan ajan» (Ganilh [Des systèmes d'économie politique, seconde édition, tome premier, Paris 1821, s. 58—59]).

Kun Hume Locken vastakohtaksi kehitti käsityksen, että korkokannan määrää voiton suhdeluku*, hänellä oli mielessään paljon korkeampi kapitalismin kehitysvaihe. Tämä pitää vielä enemmän paikkansa Benthamista, kun hän kirjoitti puolustuksensa koronkiskonnalle 18. vuosisadan lopulla.¹⁵²

Henrik VIII:n ajasta kuningatar Annan aikaan asti korkokantaa alennettiin lailla.

»Keskiajalla ei missään maassa ollut yletstä korkokantaa. Papit vastustivat ankarasti koron ottamista. Oikeusistuinten lainanan-

* Ks. Marx, Engels. Werke, Bd. 26. 1, S. 349—353. Toim.

tamiselle suoma turva oli epävarma. Sitä korkeampi oli korkokanta yksittäisissä tapauksissa. *Rahan kierto oli vähäistä, useimmat maksetut oli välttämätöntä suorittaa käteisellä eikä vekseliliike ollut vielä kehittynyt. Vaihtelevuutta ilmeni siksi sekä itse korossa, että koronkiskonnan käsittämisessä.*

Kaarle Suuren aikana pidettiin koronkiskontana 100 % ottamista, Lindau am Bodenseessa paikalliset porvarit ottivat vuonna 1344 216 $\frac{2}{3}$ %. Zürichissa raati määräsi lakisääteiseksi koroksi 43 $\frac{1}{3}$ %. Italiassa täytyi toisinaan maksaa 40 %, vaikka tavallinen korkokanta ei 1100—1300-luvulta lähtien ylittänyt 20 prosenttia. Verona määräsi lakisääteiseksi koroksi 12 $\frac{1}{2}$ %, Fredrik II asetti 10 %, mutta vain juutalaisille; kristityistä hän ei halunnut puhua. 10 % oli Reinin Saksassa tavallinen jo 1200-luvulla.» (*Hüllmann. Städtewesen des Mittelalters, zweiter Theil, Bonn 1827, s. 55—57.*)

Keskiajan tavattoman korkeat korot (sikäli kuin niitä ei peritty feodaaliaatelilta jne.) perustuivat kaupungeissa suurimmaksi osaksi valtaviin vieraannuttamisvoittoihin, joita kauppiaat ja kaupunkien käsityöläiset saivat maaseudulta, jota ne petkuttivat.

Roomassa, kuten koko antiikin maailmassa — paitsi teollisesti ja kaupallisesti erityisen kehittyneissä kaupunkikaupungeissa, kuten Ateenassa jne.— korkea korko ei ollut suurmaanomistajille ainoastaan väline pakkoluovutusta pienet maanomistajat, plebeijit, vaan myös väline tehdä heistä henkilöinä omaisuutta.

Koronkiskonta oli alunperin vapaata Roomassa. 12 taulun laki (vuonna 303 Rooman perustamisen jälkeen) määräsi koron yhdeksi prosentiksi vuodessa (Niebuhr sanoo 10 %)... Lakia rikottiin heti. Duilius (vuonna 398 Rooman perustamisen jälkeen) alensi koron uudestaan yhteen prosenttiin (unciarium foenus*). Vuonna 408 korko rajoitettiin puoleen prosenttiin; vuonna 413 lainaaminen korkoa vastaan kiellettiin kokonaan kansanäänestyksellä tribuuni Genuciuksen aloitteesta... Ei ole yllättävää, että tasavallassa, jossa sekä teollisuus että tukku- ja vähittäiskauppa olivat kiellettyjä, *kiellettiin myös rahakauppa*. Tätä kesti 300 vuotta Karthagon kukistumiseen asti. Sitten lailliseksi koroksi tuli 12 %. 6 % oli vuotuisen koron tavallinen taso. Justinianus määräsi koroksi 4 %. Usura quincunx** Trajanuksen aikana on lakisääteinen viiden prosentin korko. 12 % oli laillinen kauppakorko Egyptissä vuonna 146 eKr.» (*Dureau de La Malle. Economie politique des Romains, t. II, Paris 1840, s. 259—263.*) [944]

* — kirjaimellisesti: unssin lisäys. *Toim.*

** — kirjaimellisesti: viiden unssin korko. *Toim.*

* * *

[1950a] *J. W. Gilbert* sanoo *korosta* kirjassaan »The History and Principles of Banking» (London 1834) seuraavaa:

»Miehen, joka lainaa rahaa tarkoituksenaan *hankkia sillä voittoa*, pitää antaa osa voitosta lainanantajalle, mikä on luonnollisen oikeudenmukaisuuden itsestään selvä periaate. Mies hankkii voittoa tavallisesti kauppaliikkeen avulla. Mutta keskiajalla väestö oli kokonaan maatalousväestöä. Ja silloin, kuten feodaalihallinnon alaisuudessa, voi olla vain vähän kauppaliikettä ja niin muodoin vähän voittoa. Niin ollen koronkiskontalait olivat keskiajalla oikeutettuja. Sitä paitsi maatalousmaassa ihmisen tarvitsee harvoin lainata rahaa, jollei joudu onnettomuuden vuoksi hätään» (s. 163).

»Henrik VIII rajoitti koron 10 prosenttiin, Jaakko I 8, Kaarle II 6, Anna 5 prosenttiin» (s. 164—165). »Noihin aikoihin lainanantajilla oli tosiasiallinen joskaan ei laillista monopolia, ja sen vuoksi oli tarpeen asettaa heidät rajoitusten alaisiksi, kuten muutkin monopolistit. Moidän aikanamme säätelee voiton suhdeluku korkokantaa: noihin aikoihin sääтели korkokanta voiton suhdelukua. Jos rahanlainaaja rasitti kauppiasta korkealla korkokannalla, kauppiaan täytyi rasittaa tavarointensa hintoja korkeammalla voiton suhdeluvulla. Niin muodoin otettiin suuri rahasumma ostajan taskusta rahanlainaajan taskuun pantavaksi. Tämä *tavaroitten hinnan lisä* vähensi yleisön kykyä ja halua ostaa tavaroita» (s. 165).

17. vuosisadalla hyökkää *Josiah Child* teoksessaan »*Traité sur le commerce et sur les avantages qui résultent de la réduction de l'interest de l'argent*» (traduits de l'anglois, Amsterdam et Berlin 1754. Samoin *Thomas Culpeper* tähän kirjaan sisältyvässä teoksessaan »*Traité contre l'usure*») *Thomas Manley*'ä (tämän tutkielmaa »*Interest of Money Mistaken*» vastaan, jota hän nimittää »*koronkiskojien esitaistelijaksi*». Lähtökohta on luonnollisesti, kuten kaikkien 17. vuosisadan englantilaisten taloustieteilijöiden ajatuksenkulussa, Hollannin rikkaus, Hollannin, jossa oli alhainen korkokanta. Child tekee tästä alhaisesta korkokannasta rikkauden perustan, Manley sanoo, että se on vain seuraus maan rikkaudesta.

»Sen selville saamiseksi, onko maa köyhä vai rikas, on vain kysyttävä: mikä on rahan korkokanta» (s. 74).

»Aran ja vapisevan koronkiskurijoukon esitaistelijana hän suuntaa tärkeimmän patterinsa tulen siihen kohtaan, jonka minä

olen esittänyt heikoimmaksi... Hän suorastaan kieltää, että alhainen korkokanta olisi rikkauten syy ja vakuuttaa sen olevan vain rikkauten seuraus» (s. 120).

»Kun korkoa alennetaan, on niiden, jotka vaativat rahansa takaisin, pakko ostaa maata (jonka hinta nousee ostajien lukumäärän vuoksi) tai sijoittaa se kauppaan» (s. 133).

»Niin kauan kun korko on 6 % ei kukaan asetu alttiiksi merikaupan riskeille saadaksesen vain 8—9 %, — voiton, johon hollantilaiset, joilla on raha neljän ja kolmen prosentin korolla, ovat hyvin tyytyväisiä» (s. 134).

»Alhainen korko ja maan korkea hinta pakottavat kauppiaan pysymään jatkuvasti kaupassa» (s. 140).

»Koron alentaminen johdattaa kansakunnan säästäväisyyteen» (s. 144).

»Jos juuri kauppa rikastuttaa maata ja jos koron alentaminen lisää kauppaa, on koron alentaminen tai koronkiskonnan rajoittaminen epäilyksittä hedelmällinen pääsyy kansakunnan rikkautsiin. Ei ole lainkaan järjetöntä sanoa, että sama seikka voi samaan [950b] aikaan olla tietyissä oloissa *syy* ja toisissa *seuraus*.» (s. 155).

»Muna on kanan syy ja kana on munan syy. Koron alentaminen voi aiheuttaa rikkauten lisääntymisen ja rikkauten lisääntyminen vielä suuremman koron alenemisen. Koron alentaminen voi tapahtua lain avulla» (s. 156).

»Minä olen ahkeruuden puolustaja, mutta minun vastustajani puolustaa laiskuutta ja joutilaisuutta» (s. 179).

Tässä Child on suoraan teollisuus- ja kauppapääoman esitaistelija. [XV—950b]

Werke, Bd. 26.3, S. 445—528

MARX LUDWIG KUGELMANNILLE

Hannoveriin

Lontoossa 11. heinäkuuta 1868

...Mitä »Centralblattiin»¹⁵³ tulee, niin artikkelin kirjoittaja tekee minulle mitä suurimman myönnytyksen sanoessaan, että jos yleensä arvolla jotain tarkoitetaan, niin täytyy yhtyä minun johtopäätöksiini. Tuo onneton ei näe, että vaikkei kirjassani olisi lainkaan lukua »arvosta»¹⁵⁴, niin esittämäni reaalisten suhteiden analyysi sisältää tiedot ja todisteet todellisista arvosuhteista. Lörpöttely arvo-käsitteen todistamisen välttämättömydestä perustuu yksinomaan siihen, ettei olla lainkaan selvillä kyseisestä aiheesta eikä liioin tieteen metodista. Lapsikin tietää, että jokainen kansakunta kuolisi nälkään, jos se keskeyttäisi työnteon vaikkapa vain muutamaksi viikoksi, vuodesta puhumattakaan. Yhtä tunnettua on, että erilaisten tarpeiden paljoutta vastaavaa tuotteiden määrää varten tarvitaan moninainen ja paljoudeltaan tietty määrä yhteiskunnallista kokonaistyötä. On itsestään selvää, ettei *tietty* yhteiskunnallisen tuotannon *muoto* voi missään tapauksessa lakkauttaa tätä yhteiskunnallisen työn määräsuhtaisen *jakautumisen välttämättömyyttä*; muuttua voi vain *sen ilmenemismuoto*. Luonnon lakeja ei yleensä voida lakkauttaa. Muuttua voi, erilaisista historiallisista ehdoista riippuen, vain noiden lakien ilmenemismuoto. Tuon työn suhteellisen jakautumisen ilmenemismuotona yhteiskuntatilassa, jossa yhteiskunnallisen työn yhteys on olemassa yksilöllisten työntuotteiden *yksityisenä vaihtona*, on juuri noiden tuotteiden *vaihtoarvo*.

Tieteen tehtävänä on nimenomaan osoittaa, *miten* arvolaki ilmenee. Jos siis haluttaisiin »selittää» kerralla kaikki ilmiöt, jotka näyttävät olevan ristiriidassa lain kanssa, pitäisi antaa tiede *ennen* tiedettä. Ricardon virhe on juuri siinä, että ensimmäisessä arvoa käsittelevässä luvussa¹⁵⁵ kaikki mahdolliset kategoriat, jotka pitää ensin johtaa, hän olettaa *annetuiksi* todistaakseen niiden olevan täysin arvoin mukaisia.

[Toisaalta *teorian historia* tietysti todistaa, kuten olette aivan oikein huomauttaneet, että käsitys arvosuhteesta on ollut *aina sama*, se on ollut vain selvempi tai hämäämpi, enemmän harhakuvitelmien kietoma tai tieteellisesti varmempi. Koska ajatteluprosessikin johtuu tietyistä suhteista, koska se on *luonnonprosessi*, niin todella tajullinen ajattelu voi olla vain samaa ja eroaa vain kypsytydeltään, kehittyneisyydeltään, siis myös ajatteluelimen kehittyneisyyden puolesta. Kaikki muu on pötyä.

Vulgaarilla taloustieteilijällä ei ole vähäisintäkään käsitystä siitä, että todelliset, jokapäiväiset vaihtosuhteet ja arvosuureet *eivät* voi olla *välittömästi identtisiä*. Porvarillisen yhteiskunnan koko olemuksena¹ on juuri se, että siinä ei ole olemassa a priori* mitään tietoista yhteiskunnallisen tuotannon sääntelyä. Järkevä ja luonnollisesti välttämätön ilmenee vain sokeasti toimivana keskiarvona. Mutta vulgaari taloustieteilijä luulee tekevänsä suuren keksinnön, kun hän sen sijaan, että paljastaisi esineiden sisäisen yhteyden, väittää tärkeän näköisenä, että ilmiössä esineet näyttävät toisenlaisilta. Itse asiassa hän pöyhkeilee sillä, että pitää kiinni näennäisyydestä ja luulee sitä lopulliseksi. Mutta mitä varten silloin yleensä tarvitaan tiedettä?

Mutta tämän takana piilee vielä muutakin. Kun on käsitetty asioiden yhteys, luhistuu koko teoreettinen usko vallitsevan järjestyksen pysyvään välttämättömyyteen, luhistuu jo ennen kuin vallitseva järjestys hajoaa käytännössä. Siis tässä jo hallitsevien luokkien ehdoton etu vaatii mielettömän sekasotkun ikuistamista. Ja mistäpä muusta maksettaisiin löpötteleville sykofanteille,

* — edeltäkäsien, kokemuksesta riippumatta. *Toim.*

jotka lyövät valttia tieteessä ainoastaan sillä, että kansantaloustieteessä yleensä on ajattelemisen kiellettyä?

Mutta satis superque*. Tämä osoittaa joka tapauksessa, miten kovin nuo porvariston papit ovat rappeutuneet: työläiset ja jopa tehtailijat ja kauppiaatkin ovat ymmärtäneet kirjani** ja saaneet siitä selvän, mutta nämä »kirjanoppineet» (!) valittavat, että asetan heidän ymmärrykselleen kohtuuttomia vaatimuksia...

*Marx—Engels. Kirjeitä,
kustannusliike Edistys,
Moskova 1976, s. 208—210*

* — riittää, liikaakin. *Toim.*

** — *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa. *Toim.*

SELITYKSIÄ
NIMINAKEMISTO

SELITYKSIÄ

¹ Merkkiteoksensa *Poliittisen taloustieteen arvostelua* Marx kirjoitti elokuussa 1858 — tammikuussa 1859. Teoksen syntymistä edelsi viisitoista vuotta kestänyt monipuolinen tieteellinen tutkimustyö, jonka aikana Marx tutki valtavan määrän yhteiskuntataloudellista kirjallisuutta ja kehitti talousoppinsa perustat.

Aluksi Marx oli suunnitellut kirjan 6-osaiseksi. Ensimmäisessä osassa hän oli aikonut tutkia pääomaa, toisessa käsittelä maanomistusta, kolmannessa tutkia palkkatyötä, neljännessä valtiota, viidennessä kansainvälistä kauppaa ja kuudennessa maailmanmarkkinoita. Ensimmäiseen osaan oli suunniteltu neljä jaksoa, ja Pääoma yleensä -nimiseen ensimmäiseen jaksoon kolme lukua: 1. arvo, 2. raha ja 3. pääoma.

Kirjoittaessaan ensimmäistä osaa (Pääomaa) Marx valmisti elokuusta 1857 kesäkuuhun 1858 noin 50 painoarkin kokoisen käsikirjoituksen. NKP:n Keskuskomitean Marxismileninisin instituutti julkaisi sen 1939—1941 saksankielisenä nimellä *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie (Rohentwurf)* (Kansantaloustieteen arvostelun peruspiirteitä [Luonnos]). Tässä käsikirjoituksessa Marx esitti alustavasti monivuotisten taloudellisten tutkimustensa tulokset ja mm. lisäarvoteoriaansa perusväittämät.

Vuosien 1857—1858 käsikirjoitus on itse asiassa Marxin suunnitteleman laajan taloustieteellisen teoksen ensimmäisen osan keskeneräiseksi jäänyt variantti.

Vuoden 1858 alussa Marx ryhtyi julkaisemaan teostaan osittain, erillisinä vihkoina. Ensimmäistä jaksoa valmistellessaan hän muokkasi uudelleen rahaa käsittelevän luvun, kirjoitti tavaralle omistetun luvun ja viimeisteli käsikirjoituksen. Otsikoituaan sen Poliittisen taloustieteen arvostelua Marx lähetti sen 26. tammikuuta 1859 kustantajalle Berliiniin. Helmikuussa 1859 hän lähetti kustantamoon myös esipuheen.

Kesäkuussa 1859 Poliittisen taloustieteen arvostelua ilmestyi painosta.

Tutkimustensa kulussa Marx muutti teoksensa alkuperäistä suunnitelmaa. Kuusiosaisen teoksen sijasta hän suunnitteli nyt neliosaista Pääoma-teosta. Tämän vuoksi seuraavien vihkojen asemasta hän valmisti painoon Pääoman, johon sisällytti muokattuina myös Poliittisen taloustieteen arvostelua teoksen perusväittämät.

Käsillä oleva teos pohjautuu itsensä tekijän painoon valmistaman ensimmäisen saksankielisen painoksen tekstiin. Tällöin on kuitenkin otettu huomioon Marxin omaan kappaleeseensa tekemät korjaukset ja merkinnät sekä hänen 19. elokuuta 1859 Wilhelm Wolffille lahjoittamaansa kappaleeseen tehdyt merkinnät ja korjaukset. Molempien Marxin merkinnät ja korjaukset sisältävien kirjojen valokuvakopiot ovat säilytettävänä NKP:n KK:n Marxismi-leninisin instituutin arkistossa.

² On puhe kesken jääneestä Yleisjohduksesta, jota Marx suunnitteli suureen taloustieteelliseen teokseensa.

³ »*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*» (Reinin politiikan, kaupan ja elinkeinoelämän lehti), päivälehti, joka ilmestyi Kölnissä tammikuusta 1842 maaliskuuhun 1843. Lehden perustivat Preussin absolutismia vastaan oppositiossa olevan Reinin porvariston edustajat.

Huhtikuusta 1842 lähtien Marxista tuli »*Rheinische Zeitungin*» avustaja ja saman vuoden lokakuussa yksi lehden toimittajista. Lehti omaksui yhä selväpiirteisemmän vallankumouksellisen-demokraattisen luonteen. Hallitus asetti lehden erittäin tiukan sensuurin valvontaan ja kielsi sitten lehden julkaisemisen.

⁴ Tarkoitetaan Marxin artikkeleita Reinin kuudensien maapäivien keskustelut (kolmas artikkeli), Metsävarkauksia koskevista laista käydyt keskustelut ja Moselin kirjeenvaihtajan julistaminen syyttömäksi. (Marx—Engels. Werke, Bd. 1, S. 109—147, 172—199).

⁵ »*Allgemeine Zeitung*» (Yleinen lehti) oli 1798 perustettu taantumuksellinen saksalainen päivälehti; 1810—1882 ilmestyi Augsburgissa. Vuonna 1842 lehti esitti kirjoituksissaan vääristellysti utopistisen kommunismin ja sosialismin aatteita, minä Marx paljastikin artikkelissaan Kommunismi ja augsburgilainen »*Allgemeine Zeitung*», joka ilmestyi lokakuussa 1842 »*Rheinische Zeitungissa*.»

⁶ »*Deutsch-Französische Jahrbücher*» (Saksalais-ranskalaiset vuosikirjat) ilmestyi Pariisissa saksankielisenä Marxin ja Rugen toimittamana. Lehdestä ilmestyi vain ensimmäinen kaksoisnumero helmikuussa 1844. Lehden ilmestyminen lakkasi ensi sijassa Marxin ja porvarillisen radikaalin Rugen välisten periaatteellisten mielipide-erojen johdosta.

On puhe Marxin teoksesta Hegelin oikeusfilosofian kritiikkiä. Johdanto.

Tarkoitetaan Engelsing ensimmäistä taloustiedettä käsittelevää

teosta Ääri viivoja kansantaloustieteen arvosteluksi.

- ⁸ On kyseessä Marxin ja Engelsin teos Saksalainen ideologia (ks. tämän laitoksen 2. osaa, s. 67—147).
- ⁹ *Saksalaisen työväenyhdistyksen* Marx ja Engels perustivat Brysseliin elokuun lopulla 1847. Yhdistyksen tarkoituksena oli tehdä poliittista valistustyötä Belgiassa asuvien saksalaisten työläisten keskuudessa ja selittää heille tieteellisen kommunismin aatteita. Yhdistyksen parhaat ainekset kuuluivat Kommunistien liiton Brysselin jaostoon. Brysselin Saksalainen työväenyhdistys lakkasi toimimasta kohta Ranskan vuoden 1848 porvarillisen helmikuun vallankumouksen jälkeen, sillä Belgian poliisi oli vanginnut ja karkottanut sen jäseniä.
- ¹⁰ On kyseessä Marxin teos Palkkatyö ja pääoma (ks. tämän laitoksen 2. osaa, s. 377—416).
- ¹¹ *»Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie»* (Uusi Reinin lehti. Demokratian äänenkannattaja), päivälehti, ilmestyi Kölnissä Marxin toimittamana 1. heinäkuuta 1848 — 19. toukokuuta 1849.

Lehden päättävä ja peräänantamaton asenne, sen taisteluhenkinen internationalismi sekä Preussin hallitusta ja Kölnin paikallisia hallintoelimiä vastaan suunnattujen poliittisten paljastusluonteisten kirjoitusten ilmestyminen sen palstoilla johti siihen, että jo lehden ilmestymisestä lähtien feodaalimonarkistinen ja porvarillis-liberaalinen lehdistö sekä hallitus alkoivat vainota sitä. Vainot voimistuivat Preussissa marras—joulukuussa 1848 tapahtuneen vastavallankumouksellisen vallankaappauksen jälkeen.

Kaikista vainoamisista ja poliisin järjestämistä esteistä huolimatta *»Neue Rheinische Zeitung»* puolsi miehuullisesti vallankumouksellisen demokratian ja proletariaatin etuja. Vastavallankumouksen aloittama hyökkäys, Marxin karkottaminen Preussista sekä lehden muihin toimittajiin kohdistetut vainot johtivat lehden lakkauttamiseen.

- ¹² *»New York Daily Tribune»* (New Yorkin jokapäiväinen tribuuni) oli 1841—1924 ilmestynyt amerikkalainen sanomalehti. 1850-luvun puoliväliin saakka lehti oli amerikkalaisen whig-puolueen äänenkannattaja ja sittemmin tasavaltalaispuolueen äänenkannattaja. Marx avusti lehteä elokuusta 1851 maaliskuuhun 1862.
- ¹³ Marx lainaa anonyymina ilmestynyttä William Pettyn kirjaa *A Treatise of Taxes and Contributions* (Tutkielma veroista ja maksuista), Lontoo 1667.
- ¹⁴ *»The Spectator»* (katsoja) oli englantilainen kirjallinen päivälehti, ilmestyi Lontoossa 1711—1714.
- ¹⁵ Mainion vallankumouksen nimen sai englantilaisessa historiankirjoituksessa vuoden 1688 valtiokaappaus, jonka jälkeen Englannissa vakiintui perustuslaillinen monarkia. Se pohjasi maa-

- yimystön ja finanssiporvariston väliseen kompromissiin.
- ¹⁶ Ricardo mainitsee Owenin suunnikkaat teoksessaan *On protection to agriculture*, (Maanviljelyksen suojelusta) 4. painos Lontoo 1822, s. 21. Yhteiskunnallisten uudistusten utopistista suunnitelmaansa kehitellessään Owen todisteli, että taloudellisesti ja kotitalouden järjestämisen kannalta on tarkoituksenmukaisinta rakentaa asutukset suunnikkaan tai neliön muotoisiksi. Tästä sai alkunsa sanonta »Owenin suunnikkaat».
- ¹⁷ Marxin mainitsema teos *Theory of Exchanges on neljäs luku H. D. Macleodin teoksesta The Elements of Political Economy*, (Kansantaloustieteen perusteet) Lontoo 1858.
- ¹⁸ Voittakseen vaikeudet pankkisetelien vaihtamisessa kullaksi Englannin hallitus päätti vuonna 1844 Robert Peelin aloitteesta säätää lain Englannin pankin uudistamisesta. Pankki jaettiin kahteen täysin riippumattomaan osastoon, pankki- ja emissio-osastoon. Pankkisetelillä täytyi olla varma kate erityisen kultarahaston muodossa. Ilman kultakatetta liikkeellelaskettavien pankkisetelien määrä rajoitettiin 14 miljoonaan puntaan. Vastoin pankkilakia kierrossa olevien pankkisetelien määrä ei kuitenkaan todellisuudessa riippunut katerahastosta, vaan kiertokulun kysynnästä. Talouspulien aikana, jolloin rahan puute oli erityisen suuri, Englannin hallitus kumosi tilapäisesti vuoden 1844 lain ja korotti kultakatteettomien pankkisetelien määrää.
- ¹⁹ On kysymys Englannin ja Skotlannin 1707 solmimasta valtioliitosta, jonka seurauksena Skotlanti liittyi lopullisesti Englantiin. Tämä Skotlannin parlamentin hävittänyt toimenpide poisti kahden maan väliltä myös kaikki taloudelliset raja-aidat.
- ²⁰ *Leges barbarorum* (barbaarilait) olivat 5. ja 9. vuosisadan välillä syntyneet eri germaanisten heimojen oikeusmerkinnät.
- ²¹ Marx lainaa John Locken teosta *Some Considerations of the Consequences of the Lowering of Interest, and Raising the Value of Money*. In a Letter sent to a Member of Parliament, 1691 (Eräitä ajatuksia koron alenemisen ja rahan arvon kohoamisen seurauksista. Parlamentin jäsenelle osoitetussa kirjeessä, 1691), joka sisältyy kirjaan *The Works of John Locke*. In four Volumes. (John Locken teokset neljässä osassa), Seitsemäs painos, Lontoo 1768, s. 54.
- ²² On kyseessä *Société Générale du Crédit Mobilier* -niminen ranskalaisten Péreiren veljesten perustama osakepankki, joka tunnustettiin asetuksella 18. marraskuuta 1852. Pankin päätavoitteena oli luoton välittäminen sekä teollisten ja muiden yritysten perustaminen. Pankki osallistui laajasti rautateiden rakentamiseen Ranskassa, Itävallassa, Unkarissa, Sveitsissä, Espanjassa ja Venäjällä. Sen suurimpana tulolähteenä oli pörsikeinottelu. Laskemalla liikkeelle osakkeitaan, joiden takeena olivat ainoastaan pankin hallussa olevat muiden yritysten arvopaperit, pankki sai varoja, jotka se taas käytti sellaisten osak-

keiden hankkimiseen, joiden takeena oli eri yritysten omaisuus. Tällä tavoin samaa reaaliomaisuutta käytettiin fiktiivisen, kuvitteellisen pääoman lähteenä kahtaalla. Pankilla oli läheiset siteet Napoleon III:n hallitukseen ja se nautti sen suojelua. Vuonna 1867 pankki teki vararikon ja 1871 suoritettiin pankin loppuselvytys. Crédit Mobilier syntyi 1850-luvulla uudentyyppisenä finanssiyrityksenä. Sen synnyttivät taantumuskauden erityispiirteet, pidäkkeetön pörssikeinottelu ja havittelu. Samantapaisia laitoksia perustettiin Crédit Mobilierin esikuvan mukaan muissakin Keski-Euroopan maissa.

- ²³ On kyseessä kirja: James Mill. Commerce defended. An Answer to the Arguments by which Mr. Spence, Mr. Cobbet, and others, have attempted to prove that Commerce is not a Source of National Wealth (Kaupan puolustusta. Vastaus verukkeisiin, joiden avulla hra Spence, hra Cobbet ym. koettivat todistaa, ettei kaupankäynti ole kansallisrikkauten lähde), Lontoo 1808.
- ²⁴ »The Economist» on Lontoossa vuodesta 1843 ilmestyvä talouden ja politiikan kysymyksille omistettu englantilainen viikkolehti; teollisen suurporvariston äänenkannattaja.
- ²⁵ Peter Schlemihl on saksalaisen runoilijan, romanttikko Chamisson pienoisromaanin Peter Schlemihl (suom. Varjoa vailla) päähenkilö, joka vaihtoi varjonsa ihmeelliseen kukkaroon.
- ²⁶ *Patrem familias vendacem, non emacem asse* (perheenisän on oltava myynninhaluinen, ei ostonhimoinen) — tämä sanonta on lainattu Cato vanhemman teoksesta *De re rustica* (Maataloudesta).
- ²⁷ Tarkoitetaan Espanjan siirtomaiden vapautussotia Amerikassa vuosina 1810—1826. Sodan tuloksena suurin osa Latinalaisen Amerikan maista vapautui Espanjan herruudesta.
- ²⁸ Tarkoitetaan *Pariisin rauhansopimusta*, jonka allekirjoittivat toisaalta Ranskan vastaisen koalition osanottajat — Englanti, Itävalta, Preussi ja Venäjä — ja toisaalta Ranska. Sopimus allekirjoitettiin 20. marraskuuta 1815 välittömästi Napoleonin armeijan kärsimän tappion jälkeen.
- ²⁹ Tarkoitetaan kaupankäyntiä ja rajoja koskevaa *Kjahtan sopimusta*, jonka solmivat keskenään 21. lokakuuta 1727 Venäjä ja Kiina. Tämän sopimuksen ansiosta Venäjän ja Kiinan välinen kauppa, pääasiallisesti vaihtokauppa, laajeni huomattavasti.
- ³⁰ On puhe anastusluonteisesta, ns. toisesta oopiumisodasta, jota kävivät Kiinaa vastaan Englanti ja Ranska hankkiakseen itselleen Kiinassa uusia etuoikeuksia ja alistaakseen tämän puolisiirtomaaksi. Sota päättyi Kiinan tappioon ja ryöstöhenkisen Tientsinin sopimuksen solmimiseen.
- ³¹ Jakob Grimm. *Geschichte der deutschen Sprache*, osat I—II, Leipzig 1848.

- ³² *Historiallisesti oikeuskoulukunnaksi* sanottiin Saksassa 1700-luvun lopulla syntynyttä taantumuksellista suuntausta historia- ja oikeustieteessä.
- ³³ Englantilainen taloustieteilijä ja finanssimies John Law pyrki toteuttamaan käytännössä kerrassaan kestävämmän ajatusensa siitä, että laskemalla kiertoon kultakantaa vailla olevia seteleitä valtio voi lisätä maan varallisuutta. 1716 Law perusti Ranskaan yksityispankin, josta 1718 tuli valtionpankki. Laskiessaan rajattomasti kiertämään paperirahaa Lawn pankki poisti samalla kiertokulusta kovaa rahaa. Tämän toiminnan tuloksena pörssikeinottelu saavutti ennen näkemättömät mittasuhteet, mikä päättyi 1720 valtionpankin ja itsensä »Lawin järjestelmän» täydelliseen vararikkoon.
- ³⁴ *Threadneedle-street* on Lontoon katu, jonka varrella sijaitsee Englannin pankki.
- ³⁵ *Mannermaansulkemuksen eli kontinentaalijärjestelmän* julisti 1806 Napoleon I estääkseen Euroopan mantereen maita käymästä kauppaa Englannin kanssa. Mannermaansulkemukseen osallistui Espanja, Napoli, Hollanti, Preussi, Tanska, Venäjä, Itävalta ja eräät muut maat.
- ³⁶ On kyse »Kuninkaan käskyistä» (orders in council), jotka julkaistiin 1807 vastaukseksi Napoleon I:n järjestämään mannermaansulkemukseen. Nämä käskyt kielsivät puolueettomia maita käymästä kauppaa Ranskan ja muiden kontinentaalijärjestelmään liittyneiden maiden kanssa.
- ³⁷ *Hampstead* on yksi Lontoon 29 kaupunginosasta.
- ³⁸ Vuosien 1524—1525 *talonpoikaissota* oli Saksan suurin talonpoikaissota, jonka aiheutti feodaalisen riiston voimistuminen 1400-luvun loppupuolella ja 1500-luvun alkupuolella. Liike kietoutui läheisesti uskonpuhdistukseen.
- ³⁹ *Kolmikymmenvuotinen sota* (1618—1648) oli protestanttien ja katolilaisten välisen taistelun aiheuttama yleiseurooppalainen sota. Sota sai alkunsa Böömissä Habsburgien monarkian sortoa ja katolisen taantumuksen hyökkäystä vastaan alkaneesta kapinasta. Sittemmin sotaan yhtyneet Euroopan maat jakautuivat kahdeksi leiriksi. Katolilaisuuden lipun alle yhdistyneet ja paavin tukemat Espanjan ja Itävallan Habsburgit ja Saksan katoliset ruhtinaat taistelivat protestanttisia maita, Böömiä, Tanskaa, Ruotsia, Hollannin tasavaltaa ja eräitä uskonpuhdistuksen hyväksyneitä saksalaisia valtioita, vastaan. Protestanttisia maita tukivat Ranskan kuninkaat, Habsburgien viholliset. Taistelun päänäyttämöksi, sotilaallisen ryöväyksen ja sodan osanottajien anastussuunnitelmien kohteeksi tuli Saksa.
- Sota päättyi 1648 Westfalenin rauhaan, joka vahvisti Saksan poliittisen pirstoutuneisuuden.

- 40 Hollanti kuului pyhään Rooman valtakuntaan vuodesta 1477 vuoteen 1555, jolloin se valtakunnan jaon jälkeen joutui Espanjan alaisuuteen. 1500-luvun porvarillisen vallankumouksen loppuun mennessä Hollanti vapautui Espanjan herruudesta ja siitä tuli riippumaton porvarillinen tasavalta.
- Hollannin erottua pyhästä Rooman valtakunnasta Saksa jäi vaille tärkeimpiä merikauppateitä ja joutui riippuvaiseksi Hollannista, joka toimi kaupankäynnin välittäjänä. Tämä taas vaikeutti Saksan taloudellista kehitystä.
- 41 *Tulliliiton*, joka sääti yhteiset tullirajat, Saksan valtiot perustivat 1834 Preussin johdolla. Ajan mittaan siihen yhtyivät kaikki Saksan valtiot paitsi Itävaltaa ja eräitä pieniä valtioita.
- 42 *Kameralistiiikka* (eli kameraalitieteet) muodosti yhtenäisen oppikurssin, joka sisälsi monien Euroopan maiden keskiaikaisten ja myöhemmin myös porvarillisten yliopistojen oppialoja, kuten hallinto-opin, finanssitieteen, taloustieteen ym.
- 43 »*Das Volk*» (Kansa) oli Lontoossa saksan kielellä 7. toukokuuta — 20. elokuuta 1859 ilmestynyt päivälehti, Saksan työläisten Lontoon valistusseuran virallinen äänenkannattaja. Marx oli lehden toimittajana ja johtajana heinäkuusta elokuuhun. Lehti lakkautettiin rahavarojen puutteen vuoksi.
- 44 Helmikuun 24. päivänä 1848 kapinaan nousset pariisilaiset suistivat valtaistuimelta Ludvig Filipin. Ranska julistettiin tasavallaksi (ns. toinen tasavalta Ranskassa).
- 45 Ironinen vihjaus oikeistohegeliläisiin, joita toimi 1830—40-luvulla professorina monissa Saksan yliopistoissa ja jotka asemaansa hyväksi käyttäen hyökkäilivät filosofian radikaalin suunnan edustajia vastaan; oikeistohegeliläiset tulkitsivat Hegelin oppia taantumuksellisessa hengessä.
- Diadokeiksi* sanottiin Aleksanteri Suuren sotapäälliköitä, jotka hänen kuoltuaan taistelivat kiivaasti keskenään Aleksanterin valtakunnan jakamiseksi.
- 46 *Johdanto* (tunnetaan yleisesti nimellä Grundrissen johdanto) on niitä Marxin taloustieteellisiä käsikirjoituksia, joita voidaan pitää Pääoman eri lukujen alkuperäisinä variantteina. Marx kirjoitti Johdannon elokuun lopulla 1857. Keskenäisyydestään ja viimeistelemättömyydestään huolimatta Johdanto on poikkeuksellisen tärkeä, koska siinä Marx selvittää seikkaperäisemmin kuin muissa teoksissaan kansantaloustieteen tutkimuskohdetta ja -metodiaan sekä lausuu joukon sangen merkittäviä ajatuksia yhteiskunnan aineellisen perustan ja ideologisen päällysrakenteen keskinäisyyhteestä.
- 47 *Contrat social* (yhteiskuntasopimus) on Rousseau'n antama nimi sille vapaaehtoiselle sopimukselle joka vallitsi hänen mielestään alkukantaisten ihmisten välillä. Rousseau väittää näiden ihmisten eläneen alunperin »luonnollisessa tilassa», joka sittemmin johti valtion muodostumiseen. Rousseau kehitteli

teoriaansa seikkaperäisesti kirjassaan Yhteiskuntasopimuksesta.

- ⁴⁸ Latinaksi kirjoitettunaj »zoon politikon» on samaa kuin »poliittinen eläin» eli »yhteiskunnallinen eläin». Näin Aristoteles määrittelee ihmisen Poliitiikka-kirjansa alussa.
- ⁴⁹ *Edistyvää tai pysähtynyttä yhteiskuntatilaa* Smith käsittelee Kansojen varallisuus -teoksensa I kirjan 8. luvussa sekä 9. luvun loppusanoissa.
- ⁵⁰ »*Sosialistiseksi kaunokirjailijoiksi*» Marx nimitti saksalaista »todellista sosialistia» Karl Grünia, ranskalaista pikkuporvarillista sosialistia Proudhonia ym.
- ⁵¹ Puhuessaan »*niin sanotusta itse yrittäjien välisestä vaihdosta*» (zwischen dealers und dealers) Marx tarkoittaa Adam Smithin suorittamaa koko kiertokulkupiirin jakoa kahteen alaan: vain yrittäjien välinen kiertokulku sekä yrittäjien ja yksityiskulttajien välinen kiertokulku.
- ⁵² *Printing House Square* on pieni aukio Lontoossa, jossa sijait-sivat Englannin suurimman päivälehdän »The Times» (Aika) toimitus ja kirjapaino. Kuvaannollisessa mielessä tämä tarkoittaa nimenomaan lehden toimitusta ja kirjapainoa, jotka tunnettiin 1800-luvun puolivälissä lehtityön erinomaisesta organisaa-tiosta.
- Fama* on roomalaisessa tarustossa huhun jumalatar, joka olennoi kulkupuheen nopeaa leviämistä.
- ⁵³ Kirjoitus *Muotoja jotka edeltävät kapitalistista tuotantoa* on osa vuosien 1857—1858 käsikirjoitusta (ks. selitystä 1.) ja kuuluu pääomaa käsittelevään lukuun. Marx seuraa siinä omis-tusmuotojen kehitystä alkukantaisesta yhteisöstä aina kapita-lististen omistusmuotojen syntyyn saakka. Tämä historiallinen katsaus on niitä vuosien 1857—1858 käsikirjoituksen osia, jotka täydentävät huomattavasti Pääoman neljän osan sisältöä.
- ⁵⁴ Vuosien 1857—1858 käsikirjoituksen tässä osassa heimoksi käännettävällä *Stamm*-termillä oli 1850-luvun historiatietees-sä nykyistä laajempi merkitys. Se tarkoitti samasta kantaisästä polveutuvien ihmisten yhteisöä ja kattoi nykyiset käsitteet »suku» (Gens) ja »heimo» (Stamm). Ensi kertaa nämä käsitteet tarkoin määritteli ja erotti toisistaan huomattava amerikkalain-en kansatieteilijä ja historioitsija L. H. Morgan kirjassaan Ancient Society (1877). Tässä kirjassa Morgan teki ensi kertaa selkoa suvun merkityksestä alkukantaisen yhteisöjärjestelmän soluna ja näin laski tieteellisen perustan koko alkukantaisen yhteiskunnan historian tutkimukselle. Tehtyään yleistävät yhteenvedot Morganin tutkimuksista Engels käsitteli kaikin-puolisesti suku- ja heimo -käsitteiden merkitystä teoksessaan Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä (1884).
- ⁵⁵ *Kvirittit* (quirites), roomalaisten nimitys kansalaisoikeudel-lisessä mielessä.

- ⁵⁶ *Demos* oli muinaisen Ateenan kansalainen, joka kuului Attikan tiettyyn kuntaan (demoi). Muutama demoi muodosti fylen. Kleistheneen reformin mukaan (6. vuosisata eaa.) Attikaan muodostettiin 10 alueellista fylen.
- ⁵⁷ *Dithmarschen* oli yksi Saksan pohjoisista alueista.
- ⁵⁸ *Gaellilaiset*, Pohjois- ja Länsi-Skotlannin ylämaan kantaväestö, muinaisten kelttien jälkeläisiä.
- ⁵⁹ Ks. selitystä 48.
- ⁶⁰ *Panem et circenses*, »leipää ja sirkushuveja». Marx tarkoittaa Rooman orjavaltion kukoistuskautta, jolloin kaupunkiväestön alhaiso (ns. plebeijit) joutui eristetyksi tuotannon piiristä ja eli pääasiassa valtion ja rikkaiden orjanomistajien almuilla, kun nämä tarjosivat heille »leipää ja sirkushuveja».
- ⁶¹ Marx tarkoittaa Pääoman I osan ensimmäisen saksankielisen painoksen ensimmäistä lukua (Tavara ja raha). I osan toisessa ja seuraavissa saksankielisissä painoksissa tätä lukua vastaa ensimmäinen osasto (ks. Karl Marx. Pääoma, 1. osa, s. 45—140).
- ⁶² Tarkoitetaan F. Lassallen teoksen Herr Bastiat — Schulze von Delitzsch, der ökonomische Julian, oder: Capital und Arbeit, Berliini 1864 (hra Bastiat — Schulze von Delitzsch, taloudellinen Julian, eli pääoma ja työ) kolmatta lukua.
- ⁶³ Tarkoitetaan Englannin pohjoisamerikkalaisten siirtomaiden sotaa riippumattomuutensa puolesta (1775—1783). Tämä Englannin herruutta vastaan suunnattu pohjoisamerikkalaisten siirtomaiden sota oli porvarillisen vallankumouksen luonteinen, sillä sodan oli aiheuttanut kasvavan amerikkalaisen porvariston pyrkimys itsenäisyyteen ja esteiden poistamiseen kapitalismin kehityksen tieltä. Pohjoisamerikkalaisten voitettua syntyi itsenäinen porvarillinen valtio, Amerikan Yhdysvallat.
- ⁶⁴ *Amerikan sisällissotaa* kävivät taloudellisessa ja sosiaalisessa mielessä edistykselliset pohjoisvaltiot etelän orjavaltioita vastaan. Sota jatkui huhtikuusta 1861 huhtikuuhun 1865. Pohjoisvaltioiden voitto raivasi tien kapitalismin myrskyisälle kehitykselle USA:ssa.
- ⁶⁵ *Korkeakirkollinen suuntaus* oli anglikaanisen kirkon suuntaus, jolla oli kannattajia pääasiassa ylimystön keskuudessa; suuntaus piti kiinni vanhoista upeista kirkonmenoista, millä tahdottiin korostaa perinnöllistä yhteyttä katolilaisuuteen.
- ⁶⁶ *Siniksi kirjoiksi* (Blue Books) nimitetään yleensä Englannin parlamentin aineistojen ja ulkoasiain ministeriön diplomaattisten asiakirjojen julkaisuja, jotka ovat saaneet nimensä sinisten kansien mukaan. Niitä julkaistaan Englannissa 1600-luvulta alkaen ja ne ovat maan taloushistorian ja diplomatian historian tärkein virallinen lähde.

On puhe Hänen ylhäisyytensä ulkomaisten lähetystöjen kanssa teollisuuskysymyksistä ja trade unioneista käytävästä kirjeenvaihdosta, Lontoo 1867.

- ⁶⁷ S. Mayer. Die sociale Frage in Wien. Studie eines »Arbeitgebers« (Sosiaalinen kysymys Wienissä. Erään »työnantajan» tutkielma), Wien 1871.
- ⁶⁸ Pääoman ensimmäisen osan neljänestä saksankielisestä painoksesta puuttuvat näiden jälkisanojen neljä ensimmäistä kappaletta. Tässä osassa samoin kuin toisessa painoksessa jälkisanat julkaistaan kokonaisuudessaan.
- ⁶⁹ *Pyhä allianssi* oli Euroopan monarkkien taantumuksellinen liitto, jonka perustivat 1815 tsaristinen Venäjä, Itävalta ja Preussi vallankumousliikkeen tukahduttamiseksi ja feodaalis-monarkistisen hallitusmuodon säilyttämiseksi eri maissa.
- ⁷⁰ Niin sanotut *viljalait*, joiden tarkoituksena oli ulkomaisen viljan tuonnin rajoittaminen tai kieltö, oli saatettu Englannissa voimaan suurmaanomistajien etuja silmällä pitäen. Manchesterilaiset tehtailijat Cobden ja Bright perustivat 1838 Viljalakeja vastustavan liiton (Anti-Corn-Law-League). Liitto esitti täydellisen kauppavapauden vaatimuksen ja yritti kumota viljalait alentaakseen työläisten palkkoja ja heikentääkseen maaylimystön taloudellista ja poliittista asemaa. Taistelu päättyi 1846 viljalakien kumoamiseen, mikä merkitsi teollisuusporvariston voittoa maaylimystöstä.
- ⁷¹ »*Der Volksstaat*» (Kansanvaltio), Saksan sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen (eisenachilaisten) pää-äänenkannattaja, ilmestyi Leipziginä 1869—1876.
- ⁷² »*The Saturday Review of Politics, Literature, Science and Art*» (Lauantaikatsaus politiikan, kirjallisuuden, tieteen ja taiteen kysymyksiin) oli englantilainen vanhoillinen viikkolehti, joka ilmestyi Lontoossa 1855—1938.
- ⁷³ »*Sankt-Peterburgskije vedomosti*» (Pietarin sanomat) oli Venäjällä 1728—1914 ilmestynyt päivälehti, hallituksen virallinen äänenkannattaja; vuosina 1914—1917 lehden nimenä oli »*Petrogradskije vedomosti*».
- ⁷⁴ On kysymyksessä aikakauslehti »*La Philosophie positive. Revue*» (Positivistinen filosofia. Katsaus), joka ilmestyi Pariisissa 1867—1883. Sen kolmannessa, marras—joulukuun numerossa 1868 julkaistiin Pääoman ensimmäisen osan lyhyt arvostelu, jonka oli kirjoittanut J. W. De Roberty, Auguste Comten positivistisen filosofian kannattaja.
- ⁷⁵ Н. Зибер. Теория ценности и капитала Д. Рикардо в связи с позднейшими дополнениями и разъяснениями. (N. Ziber. D. Ricardon pääoma- ja arvoteoria myöhempien lisäysten ja selvitysten valossa). Киев, 1871, стр. 170.

- ⁷⁶ »*Vestnik Jevropy*» (Euroopan Sanomat), suuntaukseltaan porvarillis-liberaalinen, historiallis-poliittinen ja kaunokirjallinen kuukausijulkaisu, ilmestyi Pietarissa 1866—1918.
- ⁷⁷ Tarkoitetaan saksalaisia porvarillisia filosofeja Büchneriä, Langea, Dühringiä, Fechneriä ym.
- ⁷⁸ Maa-ilmanmarkkinoilla tapahtuneella vallankumouksella tarkoitetaan Genovan, Venetsian ja muiden Pohjois-Italian kaupunkien roolin jyrkkää vähenemistä kauttakulkukaupassa, minkä aiheuttivat suuret maantieteelliset löydöt: siihen aikaan löydettiin Kuuba, Haiti, Bahamasaaret, Pohjois-Amerikan manner, Afrikan eteläkärjen kiertävä meritie Intiaan ja viimein Etelä-Amerikan manner.
- ⁷⁹ J. Steuart. *An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy* (Tutkielma kansantaloustieteen alkeista), I nide, Dublin 1770, s. 52.
- ⁸⁰ »*Pauper ubique jacet*» (Köyhät ovat kaikkialla osattomia), sanat Ovidiuksen teoksesta *Fasti*, 1. kirja, runo 218.
- ⁸¹ Kysessä on nähtävästi paenneiden talonpoikien etsintää koskeva asetus, joka julkaistiin Feodor Ivanovitšin hallituskaudella 1597, jolloin Venäjän tosiasiallisena hallitsijana oli Boris Godunov. Asetuksen mukaan tilanherrojen sortoa ja orjuutusta paenneita talonpoikia oli etsittävä viiden vuoden aikana ja palautettava heidät entisille isännille.
- ⁸² Ks. selitystä 15.
- ⁸³ Tarkoitetaan roomalaisten kansantribuunien Liciniuksen ja Sextiuksen vuonna 367 eaa. julkaisemaa maalakia, jonka sai aikaan plebeijien patriiseja vastaan käymä taistelu. Tämä laki rajoitti Rooman kansalaisten omistusoikeuden valtionmaahan korkeintaan 500 jugerumiin (noin 125 hehtaariin).
- ⁸⁴ Tarkoitetaan Stuartien kuningassuvun kannattajien kapinaa vuosina 1745—1746. Kapinoitsijat vaativat ns. »nuoremman pretendentin» Kaarle Edwardin nostamista valtaistuimelle. Kapinassa kuvastui samalla Skotlannin ja Englannin kansanjoukkojen protesti maalordien harjoittamaa riistoa ja joukoittaista maiden anastusta vastaan. Sen jälkeen kun Englannin vakinainen sotaväki oli tukahduttanut kapinan, Skotlannin ylämaassa vallinnut klaanijärjestelmä alkoi hajota entistä voimakkaammin ja talonpoikien häätö mailtaan voimistui entisestään.
- ⁸⁵ *Taksmeneksi* sanottiin Skotlannissa klaanijärjestelmän aikana klaanin päällikön eli lairdin (»Suuren miehen») välittömässä käskyvallassa olleita vanhimpia. Klaanin päällikkö jakoi vanhimpien hoitoon maan (»tak»), joka oli koko klaanin omaisuutta. Vanhimmat (taksmenit) maksoivat klaanin päällikölle hänen valtansa tunnustukseksi pientä veroa ja jakoivat vuorostaan maapalstat vasalleilleen. Klaanijärjestelmän hajoamisen

- myötä päälliköistä tuli maalordeja ja taksmeneista itse asiassa kapitalistisia farmareita. Saman tien entinen vero muuttui maankoroksi.
- ⁸⁶ Ks. selitystä 43.
- ⁸⁷ Marx tarkoittaa artikkeliaan Vaalit.— Finanssivaikeudet.— Herttuatar Sutherland ja orjuus, joka julkaistiin »New York Daily Tribune» lehdessä 9. helmikuuta 1853 (ks. Marx—Engels, Werke, Bd. 8, s. 499—505).
- ⁸⁸ »The Times» (Ajat), suurin englantilainen päivälehti, suuntaukseltaan konservatiivinen; perustettu Lontoossa 1785.
- ⁸⁹ Ks. selitystä 47.
- ⁹⁰ *Taide- ja käsityöseura* (Society of Arts), porvarillinen valistus- ja hyväntekeväisyysseura, perustettu Lontoossa 1754.
- ⁹¹ *Petty Sessions* (alioikeudet), Englannissa rauhantuomareiden istunnot, joissa käsiteltiin vähäpätöisiä oikeusjuttuja yksinkertaistetun oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti.
- ⁹² A. Smith. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (Tutkimus kansojen varallisuudesta ja sen syistä), I. nide, Edinburgh 1814, s. 237.
- ⁹³ [Linguet, N.]. *Théorie des loix civiles, ou Principes fondamentaux de la société.* (Siviililakien teoria eli Yhteiskunnan peruseriaatteen) I. nide, Lontoo 1767, s. 236.
- ⁹⁴ *Yhdistystenvastaiset lait* kielsivät kaikenlaisten työväenjärjestöjen perustamisen ja toiminnan. Ne hyväksyttiin Englannin parlamentissa 1799 ja 1800. Parlamentti kumosi nuo lait 1824 ja vahvisti niiden kumoamisen vielä kerran 1825. Työväenyhdistysten toimintaa rajoitettiin silti tämänkin jälkeen huomattavasti. Jopa tavallinen agitaatio työläisten yhdistyksiin liittymisen ja lakkoihin osallistumisen puolesta katsottiin »pakotukseksi» ja »väkivallankäytöksi» ja rangaistiin rikosoikeuden mukaisesti.
- ⁹⁵ Laki »salaliittoja» vastaan oli olemassa Englannissa jo keskiajalla. Sen nojalla lakkautettiin työväenjärjestöjä ja tukahdutettiin työväen luokkataistelua jo ennen sitä kuin oli hyväksytty lait yhteenliittymistä vastaan sekä näiden lakien kumoamisen jälkeen.
- ⁹⁶ On puhe Ranskassa kesäkuusta 1793 kesäkuuhun 1794 vallinneen jakobiinilaisdiktatuurin hallituksesta.
- ⁹⁷ A. Anderson. *An Historical and Chronological Deduction of the Origin of Commerce, from the Earliest Accounts to the present Time* (Historiallinen ja kronologinen katsaus kaupankäyntiin sen varhaisvaiheista nykypäiviin saakka). Kirjan ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa 1764.

- ⁹⁸ J. Steuart. An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy (Tutkielma kansantaloustieteen alkeista), I. nide, Dublin 1770, ensimmäinen kirja, XVI luku.
- ⁹⁹ Tarkoitetaan Kuuban, Haitin, Bahamasaarten, Pohjois-Amerikan mantereeseen, Afrikan eteläkärjen kautta Intiaan johtavan meritien ja viimein Etelä-Amerikan mantereeseen löytämistä.
- ¹⁰⁰ Alankomaat (nykyisten Belgian ja Hollannin alue) erosivat Espanjasta vuosien 1566—1609 porvarillisen vallankumouksen seurauksena. Tämän vallankumouksen aikana porvariston ja kansanjoukkojen taistelu feodalismia vastaan punoutui yhteen Espanjan herruutta vastaan käydyn kansallisen vapautussodan kanssa. Kärsittyään muutamia tappioita Espanja joutui 1609 tunnustamaan Hollannin porvarillisen tasavallan itsenäisyyden. Nykyisen Belgian alue pysyi espanjalaisten hallussa aina vuoteen 1714.
- ¹⁰¹ On puhe sodista, joita Englanti kävi Ranskaa vastaan Ranskan suuren vallankumouksen kaudella.
- ¹⁰² *Oopiumisodat* olivat Englannin 1839—1842 sekä Englannin ja Ranskan 1856—1858 ja 1860 Kiinan valloittamiseksi käymiä sotia. Ensimmäisen sodan syyttymiseen antoivat aihetta Kiinan viranomaisten toimenpiteet englantilaisten salaista oopiumikauppaa vastaan. Tästä johtuu sotien nimitys.
- ¹⁰³ *Itä-Intian komppania* oli vuosina 1600—1858 toiminut englantilainen kauppayhtiö. Se oli Englannin Intiassa, Kiinassa ja muissa Aasian maissa harjoittaman siirtomaapolitiikan välikappale. Yhtiö piti pitkän aikaa hallussaan kauppamonopoliaa Intiassa ja hoiti maan tärkeimpiä hallintotehtäviä. Vuosien 1857—1859 kansallista vapautusta tavoitteleva kapina pakotti Englannin muuttamaan siirtomaaherruutensa muotoja ja lakkauttamaan 1858 Itä-Intian komppanian.
- ¹⁰⁴ Marx siteeraa Gülichin teosta *Geschichtliche Darstellung des Handels, der Gewerbe und des Ackerbaus der bedeutendsten handeltreibenden Staaten unsrer Zeit* (Historiallinen kuvaus aikamme merkittävimpien kauppavaltioiden kaupankäynnistä, teollisuudesta ja maanviljelyksestä), I. nide, Jena 1830, s. 371.
- ¹⁰⁵ Marx vetoaa tässä nähtävästi Johan de Wittin kirjoittamaksi oletetun teoksen *Aanwysing der heilsame politike Gronden en Maximen van de Republike van Holland en West-Friesland* (Hollannin ja Länsi-Frieslandin tasavallan tärkeimmät poliittiset periaatteet ja maksimit) englantinkieliseen laitokseen. Kirja julkaistiin ensi kertaa Leydenissä 1662. Kuten myöhemmin on todistettu, paitsi kahta Johan de Wittin kirjoittamaa lukua teoksen on kirjoittanut hollantilainen taloustieteilijä ja teollisuudenharjoittaja Piter von der Hore (Piter de la Court).
- ¹⁰⁶ *Seitsenvuotinen sota* (1756—1763) oli koko Euroopan käsittävä sota, jonka saivat aikaan feodaalis-monarkististen maiden valloituspyrkimykset sekä Ranskan ja Englannin välinen kilpailu

siirtomaista. Sodan seurauksena Ranska joutui luovuttamaan Englannille suurimmat siirtomaansa (Kanadan, Itä-Intian alueet yms.); Preussi, Itävalta ja Saksi säilyttivät entiset alueensa.

- 107 *Työtaloja* alettiin perustaa Englannissa 1600-luvulla; 1834 hyväksytyn »köyhäinlain» mukaan työtaloista tuli ainoa köyhien avustamismuoto; työtaloissa vallitsi vankila- ja pakkotyökuri, joten kansan keskuudessa ne saivat nimekseen »bastiljit köyhiä varten».
- 108 Ks. selitystä 97.
- 109 Tarkoitetaan *Utrechtin rauhaa*, jonka solmivat 1713 toisaalta Ranska ja Espanja ja toisaalta Ranskan vastaisen liittouman osanottajavaltiot (Englanti, Hollanti, Portugali, Preussi ja Itävallan Habsburgit). Tämän rauhan solmimiseen päättyi Espanjan kauan kestänyt perimyssota, joka oli alkanut 1701. Sopimuksen mukaan osa Ranskan ja Espanjan siirtomaista Itä-Intiassa ja Pohjois-Amerikassa sekä Gibraltar siirtyivät Englannille.
Asientoksi sanottiin sopimuksia, joilla Espanja myönsi 1500—1700-luvulla muille valtioille ja yksityisille henkilöille erikoisoikeudet neekeriorjien myyntiin Espanjan amerikkalaisiin siirtomaihin.
- 110 *King's Bench* (kuninkaan penkki) oli Englannin vanhimpia oikeuslaitoksia, joka käsitteli rikos- ja siviiliasioita. Sillä oli oikeus muuttaa alempiasteisten oikeuselinten päätöksiä.
- 111 *Tantae molis erat* (niin suunnaton vaiva oli) on sanonta Vergiliuksen runoelmasta *Aeneis*, ensimmäinen kirja, 33. runo.
- 112 C. Pecqueur. *Théorie nouvelle d'économie. Sociale et politiques, ou Etudes sur L'organisation des sociétés* (Uusi sosiaalisen ja poliittisen taloustieteen teoria eli Tutkielma yhteiskunnan organisaatiosta), Pariisi 1842, s. 435.
- 113 Engelsin 1868 laatima Marxin Pääoman ensimmäisen osan konsepti on säilynyt meidän päiviimme käsikirjoituksen muodossa. Se käsittää vain kirjan kaksi kolmasosaa ja mm. jakson Koneet ja suurteollisuus.
- 114 Pääoman ensimmäisen osan ensimmäisen painoksen ilmestyttyä Marx muokkasi ja täydensi huomattavasti kirjan eräitä jaksoja ja teki muutoksia sen rakenteeseen. Tämän ansiosta kuuden luvun ja ensimmäisen luvun liitteen asemesta toisessa ja seuraavissa saksankielisissä painoksissa on ollut 25 lukua käsittävät seitsemän osastoa.
Tässä teoksessa Engels osoittaa kaarisuluissa Pääoman ensimmäisen osan ensimmäisen saksankielisen painoksen (1867) sivut.
- 115 On kysymys Pääoman tulevasta, kolmannesta osasta, joka valmistui pääpiirteissään jo 1864—1865.

- ¹¹⁶ *Règlement organique* (Elimellinen reglementti) oli Tonavan ruhtinaskuntien (Moldavian ja Valakian) ensimmäinen valtiosääntö. Vuosien 1828—1829 Venäjän ja Turkin välisen sodan päättäneen Adrianopolin rauhansopimuksen mukaan Venäjän sotajoukot olivat miehittäneet nämä alueet. Näissä ruhtinaskunnissa Venäjän virkavallan edustajana ollut P. D. Kiseljov saattoi 1831 voimaan kyseisen perustuslain. Elimellisen reglementin mukaisesti lainsäädäntövalta kussakin ruhtinaskunnassa kuului suurmaanomistajien valitsemaalle kokoukselle, ja toimeenpanovalta hospodareille, joita maanomistajien, papiston ja kaupunkien edustajat valitsivat eliniäksi. Reglementissä vahvistettiin suurpajarien ja korkeimman papiston johtava asema, se säilytti entisellään maaorjuuden ja veropäivätyön. Vastaukseksi tällaiseen »perustuslakiin» talonpojat nostivat useita kapinoita. Elimellinen reglementti edellytti kuitenkin myös porvarillisia uudistuksia, kuten sisäisten tullisteiden poistamista, kauppavapautta, oikeuslaitoksen erottamista hallintoelimistä yms.
- ¹¹⁷ Marx tarkastelee tätä kysymystä Pääoman kolmannen osan viidennessä luvussa, joka on otsikoitu Säästäminen pysyvän pääoman käytössä.
- ¹¹⁸ On puhe Adam Fergussonin, John Tucketin ja Adam Smithin teoksista otetuista lainauksista.
- ¹¹⁹ *Luddittit* eli koneensärkijät olivat 1700-luvun jälkipuoliskolla — 1800-luvun alussa Englannin työläisten keskuudessa alkanen liikkeen osanottajia. Jälkeenjääneisyytensä ja luokkatietoisuutensa kehittymättömyyden vuoksi he kapinoivat koneita vastaan (liikkeen nimi johtuu kutoja Luddin nimestä; hän oli kuulemma ensimmäisenä rikkonut koneensa vastaukseksi isännän mielivaltaan). Koneensärkijäin liikkeessä ilmeni vaistonvaraisesti työväen protesti kapitalistista riistoa vastaan.
- ¹²⁰ Tämä artikkeli on yksi Engelsin Pääoman ensimmäisestä osasta kirjoittamista arvosteluista, joka julkaistiin työväen- ja demokraattisen lehdistön palstoilla ja jonka tarkoituksena oli tehdä tunnetuksi kirjan perusväittämiä.
 »*Demokratisches Wochenblatt*» (Demokraattinen viikkolehti) oli saksalainen työväenlehti, joka ilmestyi tammikuusta 1868 syyskuuhun 1869 Leipzigissä W. Liebknechtin toimittamana. Eisenachin edustajakokouksessa (1869) se julistettiin Sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen pää-äänenkannattajaksi ja sai uuden nimen »*Volksstaat*» (ks. selitystä 74). Marx ja Engels avustivat lehteä.
- ¹²¹ On kyseessä 15. elokuuta 1867 hyväksytty laki, joka laajensi tehdasasetusten vaikutuspiiriä myös uusille teollisuusaloille.
- ¹²² Tämän arvostelun Engels kirjoitti touko—kesäkuussa 1868 »*Fortnightly Review*» aikakauslehteä varten, mutta toimituskunta hylkäsi sen.

- »*The Fortnightly Review*» (Kahden viikon katsaus) oli englantilainen liberaalinen kuukausijulkaisu, joka käsitteli historian, filosofian ja kirjallisuuden kysymyksiä. Sen perusti 1865 ryhmä radikaaleja. Lehti ilmestyi tällä nimellä Lontoossa vuoteen 1934 asti.
- 123 Th. Tooke. *An Inquiry into the Currency Principle* (Tutkimus rahankierron periaatteista), toinen painos, Lontoo 1844, s. 69—70.
- 124 Tässä tarkoitetaan ns. »rahakoulukunnan» eli »rahankiertoperiaatteen» kannattajia. Tämän koulukunnan edustajat väittivät, että tavaroiden arvo ja hinta määräytyvät kiertokulun piirissä olevan rahan määrästä. He vaativat sitä paitsi että seteleillä olisi ehdottomasti kultakanta ja että niiden liikkeelle laskua säädeltäisiin jalometallien tuontia ja vientiä vastaavasti. Pitäen lähtökohtana erheellisiä teoreettisia väittämiään »rahakoulukunta» piti taloudellisten ylituotantokriisien pääsyyinä julistamiensa rahankiertolakien rikkomista. »Rahakoulukunnan» teoria oli suosittu Englannissa 1800-luvun alkupuoliskolla. Englannin hallituksen yritykset tukeutua tähän teoriaan jäivät kuitenkin tuloksettomiksi ja vain todistivat sen täyden soveltumattomuuden käytännön tehtäviin.
- 125 On kysymys teoksesta: Turgot. *Reflexions sur la formation et la distribution des richesses* (Mietteitä rikkauksien synnystä ja jaosta). Teokset, ensimmäinen osa, Pariisi 1844, s. 43. Tämän teoksen ensimmäinen painos ilmestyi 1766.
- 126 Tässä mainitsemansa ensimmäisen luvun Marx muutti kirjan toisessa painoksessa kolmesta luvusta koostuvaksi ensimmäiseksi osastoksi.
- 127 Ks. selitystä 116.
- 128 Jo Poliittisen taloustieteen arvostelua -teoksen ensimmäisessä vihkossa (1859) Marx osoitti, että porvarillisessa yhteiskunnassa yhteiskunnallisten suhteiden mystifiointi esiintyy erikoisen silmiinpistävästi rahassa, että porvarilliselle tuotannolle on ominaista rikkauden kiteytyminen fetissinä jalometallien muodossa (ks. tätä osaa, s. 37—38 ja 150—151). Porvarillisten yhteiskunnallisten suhteiden fetissoitumisprosessia Marx eritteli Lisäarvoteorioiden 3. osassa.
- 126 Alaviitteenä 108 Pääoman ensimmäisen osan 13. luvussa Marx kirjoittaa: »Tiede ei yleensä maksa kapitalistille 'mitään', mikä ei suinkaan estä häntä sitä käyttämästä. 'Vieras' tiede liitetään pääomaan samoin kuin vieras työkin. Mutta 'kapitalistinen' anastaminen ja henkilökohtainen anastaminen, olkoonpa se sitten tieteen tai aineellisen varallisuuden anastamista, ovat kuitenkin kokonaan eri asioita. Itse tri Ure valitti rakkaiden, koneita käyttävien tehtailijoidensa suurta tietämättömyyttä mekaniikasta.»
- 130 Kreikkalaista kirjainta Δ (delta) jota matematiikassa käytetään merkitsemään lisäystä, Marx käyttää tässä lisäarvon mer-

kitsemiseen. Jäljempänä tekstissä hän käyttää samassa merkityksessä kirjainta *h*.

- ¹³¹ Tuotantoprosessia Marx tarkastelee vuosien 1861—1863 käsikirjoituksen 1. vihkossa, s. 15—53.
- ¹³² Työn hintaa Marx käsittelee vuosien 1861—1863 käsikirjoituksen 1. vihkossa, s. 21—24 ja 21. vihkossa, s. 1312—1314.
- ¹³³ Sopimussuhteiden neljä kaavaa roomalaisen oikeuden mukaan: minä annan, jotta sinä tekisit; minä teen, jotta sinä tekisit; minä annan, jotta sinä antaisit; minä teen, jotta sinä antaisit.
- ¹³⁴ Marx tarkoittaa 26. lukua (Kokonaistulosta ja puhtaasta tulosta) Ricardon teoksesta Kansantaloustieteen periaatteet.
- ¹³⁵ Aputyömiesten työtä tehtaassa Marx käsittelee vuosien 1861—1863 käsikirjoitusten 21. vihkossa, s. 1308.
- ¹³⁶ Ks. Marx. Pääoma, 2. osa, 6. luku ja 3. osa, 17. luku.
- ¹³⁷ Marx tarkoittaa vuosien 1861—1863 käsikirjoituksen sitä osastoa, jonka ensimmäisen jakson otsikkona on »*R — T — R*. Pääoman yleisin muoto».
- ¹³⁸ Tarkoitetaan Proudhonia, joka Bastiatia vastaan suunnatussa polemiikissaan (1849—1850) puolusti »ilmaista, korotonta luottoa».
- ¹³⁹ Ks. selitystä 22.
- ¹⁴⁰ A. R. J. Turgot. *Réflexions sur la formation et la distribution des richesses* (1766), 73. § ja 85. §.
- ¹⁴¹ Marx tarkoittaa Adam Smithin *Kansojen varallisuuden* 1. osan 6. lukua.
- ¹⁴² *Orjavoutaja* koskevat sitaatit Marx esitti kaksi kolme vuotta myöhemmin Pääoman kolmanteen osaan kirjoittamassaan 23. luvussa.
- ¹⁴³ Roscher viittaa tahdittomasti Thukydideeseen kirjansa *Die Grundlagen der National-Ökonomie* (1854) ensimmäisen painoksen esipuheessa.
- ¹⁴⁴ Arnd omisti kirjassaan kysymykselle *kotraveron* oikeellisuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta kokonaisen pykälän (88. §, s. 420—421).
- ¹⁴⁵ »*The Westminster Review*» (Westminsterin katsaus) oli liberaalisen suunnan englantilainen aikakauslehti, joka ilmestyi neljä kertaa vuodessa Lontoossa 1824—1914.
- ¹⁴⁶ Marx käyttää tässä termiä »*Kostenpreis*» tarkoittamaan kapitalistin tuotantokustannuksia ($c + v$).
- ¹⁴⁷ Marx tarkoittaa teoksen Poliittisen taloustieteen arvostelua ensimmäistä vihkkoa. Ks. tätä osaa, s. 45, 77,

- 148 »*La Voix du Peuple*» (Kansan ääni) oli proudhonilainen päivälehti, joka ilmestyi Pariisissa 1. lokakuuta 1849—14. toukokuuta 1850.
- 149 Marx tarkoittaa Benthamin teosta *Defence of Urury*, jonka ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa 1787, toinen 1790 ja kolmas 1816.
- 150 Tarkoitetaan 100 guldenin lainaa, jonka ehtona oli korkojen maksu kolmena määräaikana Leipzigin messuilla. Leipziginä pidettiin vuosittain kolmet messut: uutena vuotena, pääsiäisenä (keväällä) ja mikonpäivänä (syksyllä).
- 151 Marxilla on tässä kohdin erehdys. Hänen koronkiskonnasta ja prosentteja tuottavasta pääomasta otsikoimansa kappale ei ole Lutherin teoksesta *Von Kauffshandlung und Wucher* (1524) vaan saman tekijän teoksesta *An die Pfarrherrn wider den Wucher zu predigen* (1540), jota Marx käsittelee myöhemmin 3. kohdassa.
- 152 Ks. selitystä 149.
- 153 »*Literarisches Centralblatt für Deutschland*» (Saksan kirjallinen pääkatsaus) oli Leipziginä 1850—1944 ilmestynyt tieteellinen, tiedotus-, selostus- ja kriittinen viikkolehti.
- 154 Marx tarkoittaa Pääoman ensimmäisen osan ensimmäisen saksankielisen painoksen ensimmäistä lukua (Tavara ja raha). Tämän osan toisessa ja seuraavissa saksankielisissä painoksissa tätä lukua vastaa ensimmäinen osasto (ks. Pääoma, 1. osa, s. s. 45—140).
- 155 D. Ricardo. Kansantaloustieteen ja verotuksen periaatteet.

NIMIHAKEMISTO

A

Addington, Stephen (1729—1796), englantilainen pappi, useiden oppikirjojen laatija.— 309.

Aikin, John (1747—1882), englantilainen lääkäri ja radikaali sanomalehtimies.— 336, 345, 346.

Aisopos (6. vuosisata eaa.), puoleksi tarunomainen muinais-kreikkalainen faabelien kirjoittaja.— 371.

Anderson, Adam (n. 1692—1765), skotlantilainen taloustieteilijä, kirjoittanut kaupankäynnin historiaa koskevan teoksen.— 329, 345.

Anderson, James (1739—1808), englantilainen taloustieteilijä, kehittänyt pääpiirteissään differentiaalikoron teorian.— 309, 329.

Anghiera, Peter Martyr (1457—1526), historioitsija ja maantieteilijä, italialaissyntyinen, oli pitkän aikaa Espanjan hovin palveluksessa.— 149.

Anna (1665—1714), Englannin kuningatar (1702—1714).— 320, 560, 562.

Apptanus (1. vuosisadan loppu — 170-luku), muinaisroomalainen historioitsija.— 310.

Arbuthnot, George (1802—1865), Englannin valtionrahaston virkailija; kirjoittanut useita teoksia rahankierron ja luoton kysynyksistä, kannatti Currency principlen (rahankiertoperiaatteen) nimellä tunnettua koulukuntaa.— 182.

Arbuthnot, John, englantilainen farmari, kirjoittanut teoksen Tutkielma ruokatarvojen nykyisten hintojen ja farmien koon välisestä riippuvuudesta.— 310.

Aretino, Pietro (1492—1556), renessanssikauden italialainen satiirikko kirjailija, useiden paavin hovien ja Euroopan yksinvaltiaita vastaan suunnattujen kirjeiden pamflettien tekijä.— 164—165.

Aristoteles (384—322 eaa.), suuri muinaisajattelija, filosofiaassa horjui materialismin ja idealismin välillä, orjanomistajaluokan ideologi; taloudellisilta katsomuksiltaan orjanomistuk-

sellisen luontoistalouden puolustaja, eritteli ensimmäisenä arvo-
muodon.— 15, 31, 39, 58, 110, 132, 151, 555, 558.

Arnd, Karl (1788—1877), saksalainen taloustieteilijä, vul-
gaarin kansantaloustieteen edustaja.— 523.

Athelstan (894—940), anglosaksien kuningas (924—940).—
276.

Athenaios (2. vuosisadan loppu — 3. vuosisadan alku), mui-
naiskreikkalainen kaunopuhuja ja kieliopin tutkija.— 63.

Attwood, Thomas (1783—1856), englantilainen pankkiiri, ta-
loustieteilijä ja poliitikko, radikaali.— 73.

Augier, Marie, ranskalainen lehtimies, kirjoitti artikkeleita
talouskysymyksistä.— 347.

Augustus (63 eaa.— 14 jaa.), Rooman keisari (27 eaa.—
14 jaa.).— 262.

Aurangzab (1618—1707), Intian hallitsija (padišah) (1658—
1707) suurmogulien dynastiasta.— 124.

B

Bacon, Francis, Verulamin paroni (1561—1626), merkittävä
englantilainen filosofi, englantilaisen materialismin perustan-
laskija.— 300, 301.

Bailey, Samuel (1791—1870), englantilainen taloustieteilijä
ja filosofi; vastusti vulgaarin kansantaloustieteen asenteista
Ricardon työhön perustuvaa arvoteoriaa ja samalla pani aivan
oikein merkille eräitä Ricardon taloustieteellisten katsomusten
ristiriitaisuuksia.— 62, 138.

Barbon, Nicholas (1640—1884), englantilainen taloustietei-
lijä, oli sitä mieltä, että esineen arvon määrää sen hyödyllisyys;
ns. nominalistisen rahateorian edeltäjä.— 69.

Bastiat, Frédéric (1801—1850), ranskalainen vulgaari taloustie-
teilijä, kannatti porvarillisen yhteiskunnan luokkaetujen sopu-
soinnun teoriaa.— 26, 199, 288, 457, 460, 520, 543, 546, 555.

Beecher-Stowe, Harriet Elizabeth (1811—1896), tunnettu ame-
rikkalainen kirjailijatar.— 314.

Bekker, Immanuel (1785—1871), saksalainen filosofi; julkai-
si useita laitoksia Platonin, Aristoteleen, Aristofaneen ym. mui-
naisajan kirjailijoiden teoksista.— 15, 58.

Bentham, Jeremy (1748—1832), englantilainen sosiologi, hyö-
tyfilosofian (utilitarismin) teoreetikko.— 549, 556, 560.

Berkeley, George (1685—1753), englantilainen taantumuksel-
linen filosofi, subjektiivisen idealismin huomattava edustaja,
piispa; kansantaloustieteen alalla merkantilismin edustaja, piti
työtä rikkauten lähteenä; nominalistisen rahateorian edustaja.—
24, 70, 111.

Bernier, François (1625—1688), ranskalainen lääkäri, matkailija ja kirjailija.— 124.

Blake, William, 1800-luvun alkupuoliskon englantilainen taloustieteilijä, kirjoittanut teoksia rahankierrosta.— 96, 176.

Blakey, Robert (1795—1878), englantilainen filosofi.— 304.

Blanc, Louis (1811—1882), ranskalainen pikkuporvarillinen sosialisti ja historioitsija, vuosien 1848—1849 vallankumouksen merkkiphenkilö, kannatti porvariston kanssa harjoitettavaa sopuulua.— 163.

Block, Maurice (1816—1901), ranskalainen taloustieteilijä, edusti vulgaaria kansantaloustiedettä.— 290.

Boisguillebert, Pierre (1646—1714), ranskalainen taloustieteilijä, fysiokraattien edeltäjä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen kantaisä Ranskassa.— 42, 44, 45, 51, 88, 96, 118, 119, 120, 141, 365.

Bolingbroke, Henry (1678—1751), englantilainen deistifilosofi ja poliitikko, tory-puolueen johtomiehiä.— 342.

Bosanquet, Charles (1769—1850), englantilainen teollisuudenharjoittaja ja taloustieteilijä, vastusti Ricardoa rahankierron kysymyksissä.— 166, 171.

Bosanquet, James (1804—1877), englantilainen pankkiiri ja taloustieteilijä, julkaissut myös raamatun kronologiaa käsitteleviä teoksia.— 90.

Bray, John Francis (1809—1895), englantilainen taloustieteilijä, utopistisocialisti, Robert Owenin seuraaja, kehitteli »työraha»-teoriaa.— 77.

Bright, John (1811—1889), englantilainen tehtailija, vaapaakaupan kannattaja, yksi Anti-Corn-Law-Leaguen perustajista; 1860-luvun loppupuolelta yksi liberaalipuolueen johtajista, oli useissa ministerinviroissa liberaalisissa hallituksissa.— 287, 334.

Brougham, Henry Peter (1778—1868), englantilainen lakimies ja kirjailija, whig-puolueen jäsen, lordi-kansleri (1830—1834).— 51, 346.

Brutus (Marcus Junius Brutus) (n. 85—42 eaa.), roomalainen poliitikko, Julius Caesaria vastaan suunnatun salaliiton johtaja.— 246.

Buchanan, David (1779—1848), englantilainen taloustieteilijä, Adam Smithin seuraaja ja tulkitsija.— 106, 312, 313.

Buchez, Philippe (1796—1865), ranskalainen poliitikko ja historioitsija, tasavaltalainen, kristillisen sosialismin ideologeja.— 327.

Burke, Edmund (1729—1797), englantilainen poliitikko, taantumusmies, kirjoittanut tutkielmia taloustieteen kysymyksistä.— 305, 347.

Burleigh, ks. *Cecil, William*, lordi Burleigh

Büchner, Ludwig (1824—1899), saksalainen fysiologi ja filosofi, edusti vulgaaria materialismia.— 192.

Bules, John Barnard (1801—1884), englantilainen lakimies, tory-puolueen jäsen, kirjoittanut Vapaakaupan sofismeja ym. teoksia.— 322.

Büsch, Johann Georg (1728—1800), saksalainen taloustieteilijä, edusti merkantilistisia katsomuksia.— 164.

C

Campbells, 1200-luvulta tunnettu länsiskotlantilainen ylhäisösuku.— 240.

Carey, Henry Charles (1793—1879), amerikkalainen vulgaari taloustieteilijä, kirjoittanut teoksen Sisäinen ja ulkoinen orjakauppa ym.— 199, 201, 314, 334.

Carli, Giovanni Rinaldo (1720—1795), italialainen tiedemies, kirjoittanut rahaa ja viljakauppaa käsitteleviä teoksia; vastusti merkantilismia.— 146.

Castlereagh, Robert Stewart, varakreivi (1769—1822), englantilainen valtiomies, tory-puolueen jäsen, sota- ja siirtomaaministeri (1805—1806, 1807—1809) sekä ulkoministeri (1812—1822).— 72.

Cato, Marcus Porcius, vanhempi (234—149 eaa.), roomalainen poliitikko ja kirjailija, puolusti aateliston etuoikeuksia.— 122, 245, 549.

Cecil, William, lordi Burleigh (1520—1598), englantilainen valtiomies, pääministeri (1558—1598).— 139.

Chevalier, Michel (1806—1879), ranskalainen insinööri, taloustieteilijä ja publisisti, 1830-luvulla Saint-Simonin ja myöhemmin vapaakaupan kannattaja.— 111, 153.

Chevé, Charles François (1813—1875), ranskalainen pikkuporvarillinen publisisti ja sosiologi.— 546.

Child, Josiah (1630—1699), englantilainen taloustieteilijä ja pankkiiri, merkantilismin kannattaja.— 347, 482, 562, 560, 563.

Cicero, Marcus Tullius (106—43 eaa.), tunnettu roomalainen puhuja ja valtiomies, eklektikkofilosofi.— 239.

Clay, William (1791—1869), englantilainen poliitikko ja taloustieteilijä, Currency principle-koulukunnan edustaja.— 182.

Cobbett, William (1762—1835), englantilainen poliitikko ja publisisti, kirjoittanut Englannin ja Irlannin protestanttisen uskonpuhdistuksen historian, pikkuporvarillinen radikaali.— 89, 303, 340, 343.

Cobden, Richard (1804—1865), englantilainen tehtailija, vapaakaupan kannattajien johtomiehiä ja Anti-Corn-Law-Leaguen perustajia; parlamentin jäsen.— 287.

Colbert, Jean Baptiste (1619—1683), ranskalainen valtiomies, merkantilismin kaunattaja, valtiovarain yli-intendentti.— 343.

Comte, Auguste (1798—1857), ranskalainen filosofi, positivismin kantaisä.— 290.

Condillac, Etienne Bonnot (1715—1780), ranskalainen taloustieteilijä ja deistifilosofi, sensuaalisti, katsoi esineen arvon määräytyvän sen hyödyllisyydestä.— 369, 416.

Constancio, Francisco Solano (1772—1846), portugalilainen lääkäri, diplomaatti ja kirjailija; on ranskantanut englantilaisten taloustieteilijöiden teoksia.— 52.

Cooper, Thomas (1759—1840), amerikkalainen tiedemies ja poliitikko; USA:n porvarillisen kansantaloustieteen huomattava edustaja, levitti vapaakaupan aatteita.— 24.

Corbet, Thomas, 1800-luvun englantilainen taloustieteilijä.— 90.

Cotton, William (1786—1866), englantilainen liikemies, Englannin pankin johtaja; keksi automaattisen vaa'an kullan punnitsemiseen.— 104.

Cromwell, Oliver (1599—1658), porvariston ja porvaristuneen aateliston johtaja 1600-luvun Englannin porvarillisen valtakumouksen kaudella; vuodesta 1653 Englannin, Skotlannin ja Irlannin lordiprotektori.— 43, 302, 304, 334.

Culpeper, Thomas (1578—1662), englantilainen taloustieteilijä ja merkantilismin kannattaja.— 347, 482, 560, 562.

Custodi, Pietro (1771—1842), italialainen taloustieteilijä, tuli tunnetuksi 1500-luvun loppupuolen — 1800-luvun alun italialaisten taloustieteilijöiden teosten julkaisijana.— 22, 28, 48, 103, 118, 146.

D

Daire, Eugene (1798—1847), ranskalainen taloustieteilijä, kustansi kansantaloudellisia teoksia.— 44, 88.

Dalrymple, John (1726—1810), skotlantilainen lakimies ja historioitsija.— 560.

Dante Alighieri (1265—1321), suuri italialainen runoilija.— 12, 283.

Darimon, Louis Alfred (1819—1902), ranskalainen poliitikko, publisisti ja historioitsija; kannatti ja teki tunnetuksi Proudhonin katsomuksia.— 77.

Destutt de Tracy, Antoine Louis Claude, kreivi (1754—1836), ranskalainen vulgaari taloustieteilijä ja sensuaalistifilosofi; perustuslaillisen monarkian kannattaja.— 386.

Dietzgen, Joseph (1828—1888), saksalainen työmies, itseoppinut filosofi, joka sai itsenäisesti selville dialektisen materialismin perustat; sosiaalidemokraatti.— 289.

Dodd, George (1808—1881), englantilainen publisisti, kirjoittanut teoksia teollisuuskysymyksistä.— 101.

Doubleday, Thomas (1790—1870), englantilainen publisisti ja taloustieteilijä, radikaali.— 343.

Ducange du Fresne, Charles (1610—1688), ranskalainen historioitsija ja filologi.— 277.

Duilius (Marcus Duilius) (4. vuosisata eaa.), muinaisroomalainen kansantribuuni (357 eaa.).— 561.

Dunning, Thomas Joseph (1799—1873), englantilainen ammattiyhdistysliikkeen toimihenkilö ja publisisti, kirjoittanut teoksen *Trade unionit ja lakot*.— 348.

Dureau de La Malle, Adolphe Jules César Auguste (1777—1857), ranskalainen runoilija ja historioitsija.— 561.

E

Eden, Frederic Morton (1766—1809), englantilainen taloustieteilijä, kirjoittanut teoksen *Köyhien asema*.— 304, 307, 310, 344, 347.

Edvard III (1312—1377), Englannin kuningas (1327—1377).— 65, 322, 380, 430.

Edvard VI (1537—1553), Englannin kuningas (1547—1553).— 318, 319.

Elisabet (1533—1603), Englannin kuningatar (1558—1603).— 139, 303, 319, 320, 323, 324.

Engels, Friedrich (1820—1895) (elämäkertatietoja).— 10.

Ensor, George (1769—1843), englantilainen publisisti, kirjoittanut *Eri maiden väestöntutkimuksen*, joka kumoaa herra Malthusin Väestönkehityksen periaatteet.— 313.

Euripides (n. 480— n. 406 eaa.), tunnettu muinaiskreikkalainen näytelmäkirjailija, klassisten tragedioiden kirjoittaja.— 132.

F

Fawcett, Henry (1833—1884), englantilainen taloustieteilijä ja poliitikko, whig-puolueen jäsen.— 334.

Ferrier, François Louis Auguste (1777—1861), ranskalainen vulgaari taloustieteilijä, valtionvirkailija.— 187.

Feuerbach, Ludwig (1804—1872), esimarxilaisen kauden suurin saksalainen materialistifilosofi.— 191, 192.

Fielden, John (1784—1849), englantilainen tehtailija, filantrooppi.— 344, 345.

Fillp II (1527—1598), Espanjan kuningas (1556—1598).— 123.

Fletcher, Andrew (1655—1716), skotlantilainen poliitikko, taisteli Skotlannin itsenäisyyden puolesta.— 304.

Forbonnais, François Véron Dukerger de (1722—1800), ranskalainen taloustieteilijä ja finanssimies, kvantitatiivisen rahoiteorian kannattaja.— 160.

Forster, Nathaniel (n. 1726—1790), englantilainen pappi, kirjoittanut Tutkielman nykyisten korkeiden elintarvikehintojen syistä ym.— 308, 309.

Fortescue, John (n. 1394 — n. 1476), englantilainen lakimies, kirjoittanut teoksen Englantilaisten lakien paremmuudesta.— 299.

Fourier, Charles (1772—1837), merkittävä ranskalainen utopistisocialisti.— 403.

Franklin, Benjamin (1706—1790), huomattava amerikkalainen poliitikko, tiedemies ja diplomaatti, demokraatti, otti osaa Pohjois-Amerikan itsenäisyssotaan.— 45, 46, 111, 160.

Fredrik II (Suuri) (1712—1786), Preussin kuningas (1740—1786).— 316, 331, 561.

Freytag, Gustav (1816—1895), saksalainen kirjailija.— 324.

Fullarton, John (1780—1849), englantilainen taloustieteilijä, käsitteli teoksissaan rahankiertoa ja luottoa, vastusti kvantitatiivista rahateoriaa.— 183.

G

Galiani, Ferdinando (1728—1787), italialainen taloustieteilijä, arvosteli fysiokraattien oppia; väitti esineen arvon määrättyvän sen hyödyllisyyden mukaan ja lausui samalla tavarain ja rahan olemusta koskevia useita oikeita olettamuksia.— 22, 48, 62, 81, 97, 149.

Ganilh, Charles (1758—1836), ranskalainen poliitikko; vulgaari taloustieteilijä.— 560.

Gardner, Robert, englantilainen tehtailija, joka lyhensi Prestonissa sijaitsevilla yrityksissään työpäivän 12 tunnista 11:een.— 397.

Garnier, Germain (1754—1821), ranskalainen taloustieteilijä ja poliitikko, monarkisti; Adam Smithin kääntäjä ja arvostelija.— 64, 102.

Genovesi, Antonio (1712—1769), italialainen idealistifilosofi ja merkantilistisen suunnan taloustieteilijä.— 37, 118.

Genucius (Lucius Henutius) (4. vuosisata eaa.), muinaisroomalainen kansantribuuni (342 eaa.).— 561.

Geoffroy Saint-Hilaire, Étienne (1772—1844), huomattava ranskalainen eläintieteilijä, evolutionisti, Charles Darwinin edelläkävijöitä.— 330.

Gilbert, James William (1794—1863), englantilainen pankkii-ri ja taloustieteilijä, kirjoittanut pankkiasioita koskevia teoksia.— 562.

Gisborne, Thomas (1758—1846), englantilainen jumaluusopinut, kirjoittanut Tutkielman Ison-Britannian ylä- ja keskiluokkiin kuuluvien henkilöiden velvollisuuksista ym.— 345.

Gladstone, William Ewart (1809—1898), englantilainen valtiomies, liberaalipuolueen johtajia 1800-luvun jälkipuoliskolla; valtiovarainhoitaja (1852—1855 ja 1859—1866) ja pääministeri (1868—1874, 1880—1885, 1886 ja 1892—1894).— 54, 325.

Godunov, Boris Feodorovitš (n. 1551—1605), Venäjän tsaari (1598—1605).— 305.

Gottsched, Johann Christoph (1700—1766), saksalainen kirjailija ja kriitikko, 1700-luvun varhaisen valistuskauden edustajia Saksassa.— 164.

Gray, John (1798—1850), englantilainen taloustieteilijä, utopistisocialisti, Robert Owenin seuraaja; yksi »työrahateorian» alullepanijoista.— 74—77.

Grimm, Jakob (1785—1863), huomattava saksalainen filologi, kansanrunouden kerääjä, Berliinin yliopiston professori.— 150.

Guizot, François Pierre Guillaume (1787—1874), ranskalainen historioitsija ja valtiomies, vuodesta 1840 vuoteen 1848 johti tosiasiallisesti Ranskan sisä- ja ulkopolitiikkaa.— 8.

Gülich, Gustav (1791—1847), saksalainen taloustieteilijä ja historioitsija, kirjoittanut kansantalouden historiaa käsitteleviä teoksia.— 285, 340.

II

Harrison, William (1534—1593), englantilainen pappi, kirjoittanut Englannin historiaa käsitteleviä teoksia.— 299—300, 328.

Hastings, Warren (1732—1818), Intian ensimmäinen englantilainen kenraalikuvernööri (1774—1785), yksi julman siirtomaapolitiikan toteuttajista; 1788 hänet asetettiin syytöseen virka-aseman väärinkäytöstä. Oikeuskäsittely oli kuitenkin tekopyhää ja päättyi syytetyn vapauttamiseen.— 338.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831), klassisen saksalaisen filosofian merkittävin edustaja, objektiivinen idealisti.— 8, 187, 191, 192, 193, 194, 210, 218, 219, 290, 292, 434.

Henrik VII (1457—1509), Englannin kuningas (1485—1509).— 269, 300, 301, 302, 317, 380.

Henrik VIII (1491—1547), Englannin kuningas (1509—1547).— 269, 301, 317, 320, 560, 562.

Hobbes, Thomas (1588—1679), tunnettu englantilainen filosofi, mekanistisen materialismin edustaja.— 43.

Hodgskin, Thomas (1787—1869), englantilainen taloustieteilijä, kirjoittanut teoksen Luonnollinen ja keinotekoinen omistusoikeus rinnastettuina; arvosteli kapitalismia utopistisen sosialismin asenteista.— 41, 325, 459.

Holinshead, Raphael (kuoli n. 1580), englantilainen historioitsija.— 320.

Homeros, puoleksi tarunomainen muinaiskreikkalainen eepinen runoilija, Iliaan ja Odysseian sepittäjä.— 164.

Horatius (Quintus Horatius Flaccus) (65—8 eaa.), suuri roomalainen runoilija.— 127—128, 280.

Horner, Francis (1778—1817), englantilainen taloustieteilijä ja poliitikko, whig-puolueen jäsen.— 345.

Howitt, William (1792—1879), englantilainen kirjailija, kirjoittanut mu. teoksen Siirtomaavalloitukset ja kristinusko.— 337.

Hume, David (1711—1776), englantilainen filosofi, subjektiivinen idealisti, agnostikko; historioitsija ja taloustieteilijä, merkantilismin vastustaja, kvantitatiivisen rahateorian varhaisia edustajia.— 156—161, 164—168, 178, 179, 183.

Hume, James Deacon (1774—1842), englantilainen taloustieteilijä, vapaakaupan kannattaja.— 175—176, 560.

Hunter, Henry Julian, englantilainen lääkäri, kirjoittanut selostuksia työväen kurjista elinoloista.— 302.

Hüllmann, Karl Dietrich (1765—1846), saksalainen historioitsija, kirjoittanut useita teoksia keskiajan historiasta.— 561.

J

Jaakko I (1566—1625), Englannin kuningas (1603—1625).— 303, 320, 323, 562.

Jacob, William (n. 1762—1851), englantilainen liikemies, kirjoittanut taloustieteellisiä teoksia.— 102, 130.

Jovellanos y Ramirez, Gaspar (1744—1811), espanjalainen valtiomies, kirjailija, lakimies ja taloustieteilijä, 1700-luvun ranskalaisten valistajien seuraaja, merkantilismin kannattaja.— 45.

Juhana II Hyvä (1319—1364), Ranskan kuningas (1350—1364).— 322.

Julius, Gustav (1810—1851), saksalainen publisisti, pikkuporvarillinen demokraatti, »todellisen sosialismin» edustaja.— 164.

Justinianus I (483—565), Bysantin keisari (527—565).— 561.

K

Kaarle I (1600—1649), Englannin kuningas (1625—1649), teloitettiin 1600-luvun Englannin porvarillisen vallankumouksen aikana.— 302, 303.

Kaarle II (1630—1685), Englannin kuningas (1660—1685).— 43, 562.

Kaarle V (1500—1558), ns. Pyhän Rooman valtakunnan keisari (1519—1556) ja Espanjan kuningas (1516—1556) Kaarle I:n nimellä.— 321.

Kaarle X (1622—1660), Ruotsin kuningas (1654—1660).— 306.

Kaarle XI (1655—1697), Ruotsin kuningas (1660—1697).— 306.

Kaarle Suuri (n. 742—814), Ranskan kuningas (768—800) ja keisari (800—814).— 310, 561.

Kant, Immanuel (1724—1804), saksalaisen klassisen filosofian kantaisä, idealisti.— 192.

Kaufman, Illarion Ignatjevitš (1848—1916), venäläinen ta-
loustieteilijä, kirjoittanut artikkelin Karl Marxin kansantaloustieteellisen kritiikin näkökanta sekä rahankiertoa ja luottoa käsitteleviä teoksia.— 290.

Kent, Nathaniel (1737—1810), englantilainen maanviljelijä, kirjoittanut maataloutta koskevia teoksia.— 309.

Kiseljov, Pavel Dmitrijevitš, kreivi (1788—1872), venäläinen valtiomies ja diplomaatti, kenraali, 1829—1834 oli Venäjän virkavallan esimiehenä Moldaviassa ja Valakiassa. Vuodesta 1835 kaikkien talonpoikauskysymystä käsittelevien salaisten komiteoiden vakinainen jäsen, vuodesta 1837 valtionomaisuuden ministerinä; kannatti maltillisten uudistusten toimeenpanoa.— 428.

Kleisthenes, ateenalainen poliitikko, 510—507 eaa. pani toimeen uudistuksia, jotka oli suunnattu sukujärjestelmän jäänteiden hävittämiseen ja orjanomistusyhteiskunnan demokratian vakiinnuttamiseen Ateenassa.— 239.

Kock, Paul de (n. 1794—1871), ranskalainen kirjailija, rivojen huviromaaniin kirjoittaja.— 455.

Kolumbus, Kristoffer (1451—1506), kuuluisa merenkulkija, Amerikan löytäjä, syntyperältään genovalainen.— 153.

Ksenofon (n. 430 — n. 354 eaa.), muinaiskreikkalainen historioitsija ja filosofi, orjanomistajaluokan ideologi, puolsi luon-
toistaloutta.— 129, 131, 132, 152.

Kugelman, Ludwig (1830—1902), saksalainen lääkäri, vuosien 1848—1849 vallankumouksen osanottaja, Internationaalin jäsen ja sen monien kongressien osanottaja; Marxin perheen ystävä.— 284.

Körner, Georg, 1700-luvun puolivälin saksalainen historioitsija.— 151.

L

Lansdowne, Henry Petty-Fitzmaurise, markiisi (1780—1863), englantilainen valtiomies, whig-puolueen jäsen; 1806—1807 valtiovarainhoitaja, Salaisen neuvoston puheenjohtaja (1830—1841, 1846—1852); salkuton ministeri (1852—1863).— 43.

Lassalle, Ferdinand (1825—1864), saksalainen pikkuporvarilinen publisisti, lakimies. osallistui 1848—1849 Reinin maakunnassa virinneeseen demokraattiseen liikkeeseen; 1860-luvun alussa liittyi työväenliikkeeseen, Saksan yleisen työväenyhdistyksen perustajia (1863); kannatti Saksan yhdistämistä »ylhäältä käsin» Preussin johdolla; pani alulle opportunistisen suuntauksen Saksan työväenliikkeessä.— 278.

Lavoisier, Antoine Laurent (1743—1794), merkittävä ranskalainen kemisti, kumosi hypoteesin flogistonin olemassaolosta; tutki myös kansantaloustieteen ja tilastotieteen kysymyksiä.— 436, 437.

Law, John (1671—1729), englantilainen taloustieteilijä ja rahamies, Ranskan finanssiministeri (1719—1720); tuli tunnetuksi paperirahan liikkeellelaskun keinottelustaan, joka päättyi valtavaan tappioon.— 160, 163, 165.

Le Chapelier, Isaac René Guy (1754—1794), ranskalainen poliitikko, taantumusmies, teki lakialoitteen työväenyhdistysten ja lakkojen kieltämisestä (1791); hänet teloitettiin jakohiinalisdiktatuurin kaudella.— 326.

Lessing, Gotthold Ephraim (1729—1781), huomattava saksalainen kirjailija, kriitikko ja filosofi, 1700-luvun tunnetuimpia valistajia.— 292.

Levi, Leone (1821—1888), englantilainen taloustieteilijä, lakimies ja tilastotieteilijä.— 317.

Licinius (Gaius Licinius Stolo), roomalainen valtiomies 4. vuosisadalta eaa.; kansantribuunina ollessaan julkaisi yhdessä Sextiuksen kanssa plebeijien etuja ajavia lakeja.— 310.

Linguet, Simon Nicolas Henry (1736—1794), ranskalainen lakimies ja taloustieteilijä, arvosteli syvällisesti porvarillisia vapauksia ja omistusta.— 322.

List, Friedrich (1789—1846), saksalainen vulgaari taloustieteilijä, äärimmäisen protektionismin kannattaja.— 25, 187.

Locke, John (1632—1704), huomattava englantilainen dualistifilosofi, sensualisti; taloustieteilijä, horjui nominalistisen ja metallirahateorian välillä.— 66, 68, 69, 114, 124, 156, 160, 165, 560.

Lowndes, William (1652—1724), englantilainen taloustieteilijä ja valtiomies, valtiovarainministeriön sihteeri.— 67, 68, 73, 114.

Loyd, Samuel Jones, paroni Overstone (1796—1883), englantilainen pankkiiri, taloustieteilijä, kannatti currency principlen nimellä tunnettua koulukuntaa.— 170, 182, 183.

Ludvig XIV (1638—1715), Ranskan kuningas (1643—1725).— 42, 43, 365.

Ludvig XVI (1754—1793), Ranskan kuningas (1774—1792), teloitettiin 1700-luvun lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana.— 320.

Luther, Martti (1483—1546), tunnettu uskonpuhdistaja, protestantismin (lutherilaisuuden) perustaja Saksassa; saksalaisen porvariston ideologi.— 125, 136, 141, 339, 549, 550, 554—556.

M

Macaulay, Thomas Babington (1800—1859), englantilainen poliitikko, whig-puolueen jäsen; kirjoittanut Englannin historian ym.— 298, 304.

Maclaren, James, 1800-luvun englantilainen taloustieteilijä; tutkinut rahankierron historiaa.— 60, 164, 165.

Macleod, Henry Dunning (1821—1902), englantilainen vulgaari taloustieteilijä, esitti teorian, jonka mukaan luotto luoutta pääomaa.— 52, 138.

Malthus, Thomas Robert (1766—1834), englantilainen pappi ja taloustieteilijä; ihmisvihaa uhkuvan väestöteorian julistaja.— 26, 89.

Mandeville, John (n. 1300—1372), maailman eri maista kertovien yleistajuisten kertomusten oletettu laatija.— 111.

Manley, Thomas (1628—1690), englantilainen kirjailija ja taloustieteilijä, merkantilismin edustaja.— 562.

Marx, Karl (1818—1883) (elämäkertatietoja) — 37, 136, 153, 160, 161, 163, 164, 194—197, 228, 230, 290—292, 403, 407, 408, 409—411, 421, 425, 426—431, 436—438.

McCulloch, John Ramsay (1789—1864), englantilainen taloustieteilijä, kirjoittanut teoksen Kansantaloustieteellinen kirjallisuus ym.; Ricardon talousopin madaltaja.— 24, 42, 309, 385.

Meissner, Otto Karl (1819—1902), hampurilainen kustantaja, julkaisi eräitä Marxin ja Engelsin teoksia.— 403, 411.

Mendelssohn, Moses (1729—1786), saksalainen taantumuksellinen filosofi, deisti.— 164, 292.

Mill, James (1773—1836), englantilainen taloustieteilijä ja filosofi, Ricardon teorian vulgarisoija.— 88, 177, 178, 179.

Mill, John Stuart (1806—1873), englantilainen taloustieteilijä ja positivistifilosofi, kansantaloustieteen klassisen koulukunnan epigoni.— 88, 201, 202, 288, 334, 524, 526.

Milton, John (1608—1674), suuri englantilainen runoilija ja publisisti, 1600-luvun Englannin porvarillisen vallankumouksen osanottaja.— 454.

Mirabeau, Honoré Gabriel (1749—1791), 1700-luvun loppupuolen Ranskan porvarillisen vallankumouksen merkkihenkilö, ajoi suurporvariston ja porvaristuneen aateliston etuja; kirjoittanut teoksen Fredrik Suuren aikaisesta preussilaisesta monarkiasta.— 298, 316, 317, 332, 343.

Misselden, Edward (1608—1654), englantilainen liikemies ja aloustieteilijä, merkantilismin kannattaja.— 119, 122, 123, 125.

Moleschott, Jacob (1822—1893), fysiologi ja filosofi; vulgaariin materialismin edustaja; hollantilaissyntyinen, toimi opettajana Saksan, Sveitsin ja Italian oppilaitoksissa.— 192.

Montanari, Geminiano (n. 1633—1687), italialainen tiedemies, matematiikan ja tähtitieteen professori; kirjoittanut myös rahaa käsitteleviä teoksia.— 28, 148.

Monteil, Amans Alexis (1769—1850), ranskalainen historioitsija, kirjoittanut Tutkielman historian erijaksojen käsinkirjotetuista aineistoista ym.— 330.

Montesquieu, Charles (1689—1755), merkittävä ranskalainen sosiologi, taloustieteilijä ja kirjailija, 1700-luvun porvarillisen valistusfilosofian edustaja, perustuslaillisen monarkian teoreetikko.— 156, 161, 342.

More, Thomas (1478—1535), englantilainen poliitikko, utopistisen kommunismin varhaisimpia edustajia, kirjoittanut teoksen *Utopia*.— 301, 319—320.

Müller, Adam Heinrich (1779—1829), saksalainen publisisti ja taloustieteilijä, edusti Saksan taloustieteessä ns. romanttista koulukuntaa, jossa heijastuivat maaylimyksen edut; Adam Smithin talousopin vastustaja.— 62, 276.

N

Napoleon I Bonaparte (1769—1821), Ranskan keisari (1804—1814 ja 1815).— 175.

Newman, Francis William (1805—1897), englantilainen radiikaali, kirjoittanut teoksia uskonnon, politiikan ja taloustieteen kysymyksistä.— 306, 312, 369, 560.

Newmarch, William (1820—1882), englantilainen taloustieteilijä ja tilastotieteilijä.— 183.

Niebuhr, Barthold Georg (1776—1831), saksalainen historioitsija, tutki antiikinajan historiaa.— 237, 238, 262, 561.

Norman, George Ward (1793—1882), englantilainen taloustieteilijä, kirjoittanut rahankiertoa ja veroja käsitteleviä teoksia, »rahankiertoperiaatteen» nimellä tunnetun koulukunnan kannattaja; Englannin pankin johtaja.— 182.

Numa Pompilius (7. vuosisadan loppu — 6. vuosisadan alku eaa.), puoleksi tarunomainen muinais-Rooman toinen kuningas.— 237, 262.

O

Opdyke, George (1805—1880), amerikkalainen teollisuudenharjoittaja ja taloustieteilijä.— 90.

Overstone, ks. *Loyd, Samuel John*, paroni Overstone.

Owen, Robert (1771—1858), kuuluisa englantilainen utopistisocialisti.— 51, 403.

P

Paterson, William (1658—1719), Englannin pankin perustaja.— 560.

Pecqueur, Constantin (1801—1887), ranskalainen taloustieteilijä, utopistisocialisti.— 348.

Peel, Robert (1750—1830), englantilainen suurtehtailija, tory-puolueen jäsen, parlamentin jäsen.— 345.

Peel, Robert (1788—1850), englantilainen valtiomies, tory-puolueen maltillisten jäsenten johtaja, sisäministeri (1881—1827 ja 1828—1830), pääministeri (1834—1835 ja 1841—1846); liberaalien tukemana kumosi viljalait (1846); edellisen poika.— 54, 64, 73, 170, 182, 287, 345.

Péreire, Isaac (1806—1880), ranskalainen pankkiiri, bonapartisti; 1852 perusti veljensä Emile Péreiren kanssa osakepankin Crédit Mobilier.— 87.

Petty, Henrich, ks. *Lansdowne, Henry Petty-Fitzmaurice*.

Petty, William (1623—1687), englantilainen taloustieteilijä ja tilastotieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen kantaisä Englannissa.— 24, 42—45, 54, 118, 124.

Pietari Suuri (1672—1725), Venäjän tsaari vuodesta 1682 ja Venäjän valtakunnan keisari vuodesta 1721.— 110.

Pindaros (n. 522 — n. 442 eaa.), muinaiskreikkalainen runoilija.— 346.

Pitt, William, nuorempi (1759—1806), englantilainen valtiomies, tory-puolueen johtomiehiä; pääministeri (1783—1801 ja 1804—1806).— 324.

Platon (n. 427 — n. 347 eaa.), muinaiskreikkalainen idealistifilosofi, orjanomistajayliminystön ideologi, luontoistalouden kannattaja.— 110.

Plinius (Gaius Plinius Secundus) (23—79), roomalainen tiedemies, luonnontutkija, kirjoittanut 37-osaisen *Historia naturalis*-teoksen.— 127.

Price, Richard (1723—1791), englantilainen radikaali publisisti, taloustieteilijä ja moraalifilosofi.— 309, 310.

Priestley, Joseph (1733—1804), kuuluisa englantilainen kemisti, materialistifilosofi ja edistysmielinen julkisuuden toimihenkilö.— 436, 437.

Propertius, Sextus (n. 49.— n. 15 eaa.), roomalainen runoilija, lyyrikko.— 16.

Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865), ranskalainen publisisti, taloustieteilijä ja sosiologi, pikkuporvariston ideologi, anarkismin kantaisä.— 10, 45, 52, 75, 77, 199, 226, 247, 543—548, 549, 554.

Puškin, Aleksandr Sergejevitš (1799—1837), suuri venäläinen runoilija.— 174.

Q

Quesnay, François (1694—1774), suurimpia ranskalaisia taloustieteilijöitä, fysiokraattisen koulukunnan perustaja.— 287, 385.

R

Raffles, Thomas Stamford (1781—1826), englantilainen virkamies; 1811—1816 Jaavan kuvernööri, kirjoittanut Jaavan historian.— 337.

Rau, Karl Heinrich (1792—1870), saksalainen taloustieteilijä, kannatti eräissä kysymyksissä Smithin ja Ricardon katsomuksia.— 187, 523.

Ricardo, David (1772—1823), englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen huomattavin edustaja.— 42, 51, 52, 89, 98, 154, 164, 166, 183, 198, 212, 213, 286, 289, 345, 437, 438, 459, 468, 520, 521, 524—526, 536, 565.

Riehl, Wilhelm Heinrich (1823—1897), saksalainen taantumuksellinen kirjallisuushistorioitsija ja publisisti.— 187.

Roberts, George (k. 1860), englantilainen historioitsija, kirjoittanut Englannin eteläisten kreivikuntien väestön sosiaalisen historian.— 302.

Roberts, Richard (1789—1864), tunnettu englantilainen keksijä mekaniikan alalla.— 229.

Rodbertus, Johann Karl (1805—1875), saksalainen vulgaari taloustieteilijä ja poliitikko, propagoi preussilaisen »valtio-sosialismin» taantumuksellisia aatteita.— 436, 438.

Rogers, James Edwin Thorold (1823—1890), englantilainen taloustieteilijä, kirjoittanut Englannin maatalouden ja hintojen historian.— 304, 334.

Roscher, Wilhelm Georg Friedrich (1817—1894), saksalainen vulgaari taloustieteilijä, Leipzigin yliopiston professori, kansantaloustieteen ns. historiallisen koulukunnan perustaja.— 516, 521.

Roscoe, Henry Enfield (1833—1915), englantilainen kemisti, kemian oppikirjojen tekijä.— 436.

Rousseau, Jean Jacques (1712—1778), tunnettu ranskalainen valistaja, demokraatti, pikkuporvariston ideologi, deistifilosofi, kirjoittanut Mietelmiä kansantaloustieteestä ym.— 198, 331.

Roux-Lavergne, Pierre Célestin (1802—1874), ranskalainen historioitsija, idealistifilosofi.— 327.

Russell, John (1792—1878), englantilainen valtiomies, whigpuolueen johtomiehiä, pääministeri (1846—1852 ja 1865—1866).— 306.

S

Saint-Simon, Henri (1760—1825), suuri ranskalainen utopis-tisocialisti.— 87, 153, 403, 483.

Say, Jean Baptiste (1767—1832), ranskalainen vulgaari ta-loustieteilijä, joka ensimmäisenä esitti järjestelmällisesti »pal-velujen» apologettisen teorian.— 26, 52, 89, 110, 164, 210, 457, 520, 555.

Schaper, von, Preussin taantumuksellisen virkavallan edus-tajia; Reinin maakunnan ylipresidentti. (1842—1845).— 8.

Scheele, Karl Wilhelm (1742—1786), ruotsalainen kemisti.— 436, 437.

Schorlemmer, Karl (1834—1892), suuri saksalainen orgaanisen kemian tutkija, dialektikkomaterialisti; Saksan sosiaalidemokraat-tisen puolueen jäsen; Marxin ja Engelsin ystävä.— 436.

Schulze-Delitzsch, Hermann (1808—1883), saksalainen poliit-tikko ja vulgaari taloustieteilijä; vuonna 1848 Preussin kansallis-kokouksen jäsen; 1860-luvulla porvarillisen progressistipuolueen johtomiehiä; koetti vieroittaa työläisiä vallankumoustaistelusta perustamalla osuuskuntia.— 278.

Schönaich, Christoph Otto (1725—1807), saksalainen runoili-ja, kirjoittanut mm. eeppisen runoelman Hermann.— 164.

Seneca (Lucius Annaeus Seneca) (n. 4. vuosi eaa.— 65 jaa.), roomalainen filosofi, kirjailija ja poliitikko, ns. uuden stoalaisen koulukunnan huomattavimpia edustajia.— 554.

Senior, Nassau William (1790—1864), englantilainen vulgaa-ri taloustieteilijä.— 128, 138, 314, 378, 385, 426, 525.

Shakespeare, William (1564—1616), suuri englantilainen kir-jailija.— 135, 229, 328.

Sieber, Nikolai Ivanovits (1844—1888), tunnettu venäläinen taloustieteilijä, yhtenä ensimmäisistä teki Venäjällä tunnetuik-si Marxin taloustieteellisiä tooksia.— 289—290.

Sismondi, Jean Charles Léonard Simonde de (1773—1842), sveitsiläinen taloustieteilijä, kapitalismin pikkuporvarillinen arvostelijä.— 42, 51, 89, 286, 349.

Sloane, Hans (1660—1753), englantilainen luonnontutkija, kirjojen ja käsikirjoitusten kerääjä, hänen kokoelmansa (yhdessä muiden yksityiskokoelmien kanssa) panivat alulle Brittiläisen museon.— 305.

Smith, Adam (1723—1790), englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen huomattavimpia edus-tajia.— 25, 42, 45, 48, 49, 50, 59, 120, 141, 164, 165, 198, 201, 221, 270, 289, 294, 313, 322, 347, 468, 519—521, 523, 524, 534, 536.

Smith, Goldwin (1823—1910), englantilainen historioitsija ja taloustieteilijä; liberaali, vuodesta 1871 asui Kanadassa.— 334.

Smith, Thomas (1513—1577), englantilainen valtiomies, siiviliioikeuden professori.— 139.

Somers, Robert (1822—1891), englantilainen publisisti, kirjoittanut Kirjeitä Skotlannin Ylämaalta.— 314, 315, 317.

Sparks, Jared (1789—1866), amerikkalainen historioitsija, perusti Harvardin yliopistoon USA:n ensimmäisen historian oppituolin.— 46.

Spence, William (1783—1860), englantilainen hyönteistieteilijä, harrasti myös kansantaloustiedettä.— 89.

Spinoza, Baruch (Benedictus) (1632—1677), huomattava hollantilainen materialistifilosofi, ateisti.— 164, 206, 294.

Stafford, William (1554—1612), englantilainen taloustieteilijä, varhaisen merkantilismin edustaja.— 328.

Stein, Lorenz (1815—1890), saksalainen lakimies, valtio-opin tutkija, historioitsija ja vulgaari taloustieteilijä.— 16, 24, 187.

Steuart, James (1712—1780), englantilainen taloustieteilijä, merkantilismin kannattaja.— 48, 49, 68—72, 158, 161—165, 183, 299, 312, 331, 411.

Storch, Andrei Karlovitš (Heinrich) (1766—1835), venäläinen taloustieteilijä, tilastotieteilijä ja historioitsija, Pietarin Tiedeakatemian jäsen, kansantaloustieteen klassisen koulukunnan epigoni.— 110, 128, 210, 461.

Strabon (n. 63 eaa.— n. 20 jaa.), merkittävin muinaiskreikkalainen maantieteilijä ja historioitsija.— 152.

Strype, John (1643—1737), englantilainen pappi ja historioitsija, kirjoittanut Uskonpuhdistuksen ja uskonnon säännöstelyn sekä anglikaanisen kirkon muiden tapahtumien kroniikan.— 320.

Stuart, kuningassuku, joka hallitsi Skotlantia vuodesta 1371 ja Englantia (1603—1649 ja 1660—1714).— 305.

Sutherland, Elisabet, markiisitar Stafford, vuodesta 1833 herttuatar (1765—1839), skotlantilainen suurmaanomistaja.— 314.

Sutherland, Harriet Elisabet Georgina, herttuatar (1806—1868), skotlantilainen suurmaanomistaja, edellisen miniä.— 313.

T

Thiers, Adolphe (1797—1877), ranskalainen historioitsija ja valtiomies, orleanisti, hänelle kuului ylin toimeenpanovalta (ministeristön puheenjohtaja) (1871); tasavallan presidentti (1871—1873); Pariisin Kommuunin pyöveleitä.— 295.

Thompson, William (n. 1785—1833), irlantilainen taloustieteilijä, teki Ricardon teoriasta sosialistisia johtopäätöksiä; Owenin seuraaja.— 77.

Thornton, William Thomas (1813—1880), englantilainen taloustieteilijä.— 300.

Thukydides (n. 460 — n. 395 eaa.), merkittävin muinaiskreikkalainen historioitsija, kirjoittanut Peloponnesolaissodan historian.— 521.

Tooke, Thomas (1774—1858), englantilainen taloustieteilijä, oli lähellä klassista koulukuntaa; arvosteli Ricardon rahateoriaa.— 90, 175, 176, 183, 184, 411.

Torrens, Robert (1780—1864), englantilainen taloustieteilijä, »rahankiertoperiaatteen» nimellä tunnetun koulukunnan edustaja.— 182, 370.

Trajanus (Marcus Ulpius Trajanus) (53—117), Rooman keisari (98—117) ja sotapäällikkö.— 561.

Tšernyševski, Nikolai Gavrilovitš (1828—1889), venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, tiedemies, kirjailija ja kirjallisuusarvostelija; Venäjän sosiaalidemokratian merkittävimpiä edelläkävijöitä.— 288.

Tucker, Josiah (1712—1799), englantilainen pappi ja taloustieteilijä.— 347.

Tuckett, John Debell (k. 1864), englantilainen historioitsija, kirjoittanut teoksen Työväen asema ennen ja nykyään.— 303, 334.

Tudor, englantilainen kuningassuku (1485—1603),— 334.

Turgot, Anne Robert Jacques (1727—1781), ranskalainen taloustieteilijä ja valtiomies; fysiokraattien koulukunnan huomattavin edustaja; rahavarojen ylitarkastaja (1774—1776).— 411, 495.

U

Ure, Andrew (1778—1857), englantilainen kemisti, vulgaari taloustieteilijä.— 385, 444.

Urquhart, David (1805—1877), englantilainen diplomaatti, taantumuksellinen publisisti ja poliitikko, turkkilaisuuden kannattaja; 1847—1852 parlamentin jäsen.— 65, 314, 333, 334.

Ustáriz, Jerónimo, 1700-luvun alkupuoliskon espanjalainen taloustieteilijä, merkantilisti.— 45.

V

Wade, Benjamin Franklin (1800—1878), amerikkalainen poliitikko, kuului tasavaltalaispuolueen vasemmistosiipeen, USA:n varapresidentti (1867—1869).— 282.

Vauban, Sébastien Le Prestre (1633—1707), ranskalainen marsalkka, sotilasinsinööri, kirjoittanut teoksia linnoitus- ja piirityskysymyksistä sekä taloustieteellisen teoksen *La dima royale* (Kuningassuku).— 365.

Verri, Pietro (1728—1797), italialainen taloustieteilijä, yhtenä ensimmäisistä arvosteli fysiokraattien oppia.— 146.

Whitbread, Samuel (1758—1815), englantilainen poliitikko, whig-puolueen jäsen.— 324.

Vilhelm I Valloittaja (1027—1087), Englannin kuningas (1066—1087).— 64.

Vilhelm III Oranialainen (1650—1702), Alankomaiden käskynhaltija (1672—1702) ja Englannin kuningas (1689—1702).— 67, 73, 305.

Wilson, James (1805—1860), englantilainen taloustieteilijä ja poliitikko, vapaakaupan kannattaja, »Economist» aikakauslehden perustaja ja toimittaja, parlamentin jäsen, 1853—1858 valtiovarainministeriön sihteeri; 1859—1860 Intian varainhoitaja; kvantitatiivisen rahateorian vastustaja.— 175, 183.

Witt, Johan de (1625—1672), alankomaalainen valtiomies, ajoi suurkauppaporvariston etuja.— 342.

Vogt, Karl (1817—1895), saksalainen luonnontutkija, vulgaari materialisti, pikkuporvarillinen demokraatti; vuosien 1848—1849 Saksan vallankumouksen osanottaja; 1850—1860-luvulla ollessaan maanpaossa palveli Louis Bonaparten palkallisena asiamiehenä.— 192.

Wolff, Christian (1679—1754), saksalainen idealistifilosofi, metafysiikko.— 191.

Voltaire, François-Marie (oik. *Arouet*) (1694—1778), kuuluisa ranskalainen valistusajattelija, deistifilosofi, satiirikkirjailija ja historioitsija.— 425.

Y

Young, Arthur (1741—1820), englantilainen agronomi ja taloustieteilijä, kvantitatiivisen rahateorian kannattaja.— 163.

Yrjö II (1683—1760), Englannin kuningas (1727—1760).— 63, 65, 323, 324.

Yrjö III (1738—1820), Englannin kuningas (1760—1820).— 63, 324.

SISÄLTÖ

<i>K. Marx.</i> POLIITTISEN TALOUSTIETEEN ARVOSTELUA	5
Alkusanat	7
Ensimmäinen kirja. Pääomasta	13
I jakso. Pääoma yleensä	15
Ensimmäinen luku. Tavara	15
A. Tavararan erittelyn historiaa	41
Toinen luku. Raha eli yksinkertainen kiertokulku	54
1. Arvojen mitta	54
B. Teorioita rahan mittayksiköstä	66
2. Kiertoväline	78
a) Tavaroiden metamorfoosi	78
b) Rahan kiertoilike	90
c) Metalliraha. Arvonmerkki	99
3. Raha	116
a) Aarten muodostus	119
b) Maksuväline	132
c) Maailmanraha	144
4. Jalometallit	148
C. Kiertoväline- ja rahateorioita	153
<i>F. Engels.</i> KARL MARXIN »POLIITTISEN TALOUSTIETEEN ARVOSTELUA»	186
I	186
II	190
<i>K. Marx.</i> JOHDANTO VUOSIEN 1857—1859 TALOUSTIETEELLISIIN KÄSIKIRJOITUKSIIN	198
<i>K. Marx.</i> MUOTOJA JOTKA EDELTÄVÄT KAPITALISTISTA TUOTANTOA	231
[1] Yksilön suorittaman objektiivisten työehtojen haltuunoton luontoiset ja taloudelliset edellytykset. Yhteisön eri muotoja]	231
[a] Työtä tekevien yksilöiden toteuttama alkuperäinen työn luontoisten ehtojen omistus]	231
[b] Aasialainen omistusmuoto]	232
[c] Antiikkinen omistusmuoto]	235
[d] Germaaninen omistusmuoto, sen eroavuus aasialaisesta ja antiikkisesta omistusmuodosta]	238
[e] Yhteisöjärjestelmälle ominaisten tuotantosuhteiden rajallisuus. Rikkaus muinaismaailmassa, porvarillisessa yhteiskunnassa ja kommunismissa]	243

[f] Proudhonilla sekasotkia omistuksen alkuperää koskevassa kysymyksessä. Omistuksen todelliset syn-tyedellytykset. Orjuus ja maaorjuus]	247
[g] Yhteisön ja siihen perustuvan omistuksen hajoa-misen syyt]	253
[2] Kapitalististen tuotantosuhteiden historiallinen syn-typrosessi]	257
[a] Miten työntekijän esikapitalistiset suhtautumismuodot objektiivisiin työehtoihin hajoavat]	257
[b] Objektiivisten työehtojen eroaminen itse työstä. Alkuperäinen pääomanmuodostus]	263
<i>K. Marx.</i> PÄÄOMAN ENSIMMÄISEN OSAN ENSIMMÄI-SEN SAKSANKIELISEN LAITOKSEN ALKULAUSE	278
<i>K. Marx.</i> PÄÄOMAN ENSIMMÄISEN OSAN VUODEN 1872 TOISEN SAKSANKIELISEN LAITOKSEN LOPPU-SANAT	284
<i>K. Marx.</i> PÄÄOMA. Kahdeskymmenesneljäs luku. Niin sanottu alkuperäinen kasautuminen	294
1. Alkuperäisen kasautumisen salaisuus	294
2. Maalaisväestön maan pakkoluovutus	297
3. Pakkoluovutettuja koskeva verinen lainsäädäntö alkaen 1400-luvun lopusta. Työpalkan alentamislait	316
4. Kapitalististen maanvuokraajien synty	327
5. Maanviljelyskumouksen vaikutus teollisuuteen. Koti-maisten markkinoiden luominen teollisuuspääomalle	329
6. Teollisuuskapitalistin synty	335
7. Kapitalistisen kasautumisen historiallinen tendenssi	347
<i>F. Engels.</i> MUISTIINPANOT KARL MARXIN PÄÄOMAN ENSIMMÄISESTÄ OSASTA	353
<i>F. Engels.</i> »DEMOKRATISCHES WOCHENBLATTIL-LE» KIRJOITETTU ARVOSTELU KARL MARXIN PÄÄ-OMAN ENSIMMÄISESTÄ OSASTA	403
I	403
II	407
<i>F. Engels.</i> »THE FORTNIGHTLY REVIEW'LE» KIR-JOITETTU ARVOSTELU KARL MARXIN PÄÄOMAN ENSIMMÄISESTÄ OSASTA	411
<i>F. Engels.</i> MARXIN PÄÄOMAN TOISEN OSAN ESIPU-HEESTA	436
<i>K. Marx.</i> LISÄARVOTEORIOITA. LIITTEITÄ (Pää-oman 4. osa)	439
I. Pääoman tuottavuus. Tuottava ja tuottamaton työ	441
[a] Pääoman tuottavuus yhteiskunnallisen työn tuot-tavuuden kapitalistisena ilmenemisenä]	441
[b] Tuottava työ kapitalistisen tuotannon järjestel-mässä]	445
[c] Pääoman ja työn välisen vaihdon kaksi olennaisesti erilaista momenttia]	449

[d] Tuottavan työn erikoinen käyttöarvo pääomalle]	452
[e] Tuottamaton työ työnä, joka suorittaa palveluksia. Palvelusten osto kapitalismin oloissa. Vulgaari käsitys pääoman ja työn suhteesta palvelusten vaihtona]	454
[f] Käsiyöläisten ja talonpoikien työ kapitalistisessa yhteiskunnassa]	460
[g] Tuottavan työn sivumääre työnä, joka realisoituu aineellisessa rikkaudessa]	463
[h] Kapitalismin ilmentymiä immateriaalisen tuotannon alueella]	463
[i] Tuottavan työn ongelma materiaalisen tuotannon kokonaisprosessin näkökulmasta]	464
[k] Kuljetusteollisuus materiaalisen tuotannon haaranä. Tuottava työ kuljetusteollisuudessa]	465
II. Tulo ja sen lähteet. Vulgaaritaloustiede	467
[1] Korkoatuottavan pääoman kehitys kapitalistisen tuotannon perustalla [Kapitalististen tuotantotavan suhteiden tekeminen fetissiksi. Korkoatuottava pääoma eräänä täydellisimpänä ilmenemisenä. Vulgaaritaloustieteilijät ja vulgaarisosialistit pääomankorosta]	467
[2] [Korikoatuottava pääoma ja kauppapääoma suhteessa teollisuuspääomaan. Vanhempia muotoja. Johdettuja muotoja]	483
[3] Lisäarvon yksittäisten osien eriytyminen eri tulojen muodossa. Koron ja teollisuusvoiton suhde. Tulon fetissoituneiden muotojen irrationaalisuus]	489
[4] Lisäarvon muuttuneiden muotojen luutumisprosessi ja niiden enenevä eroaminen sisäisestä olemuksestaan — lisätyöstä. Korikoatuottava pääoma tämän prosessin ääritapauksena. Teollisuusvoiton apologetittinen käsittäminen »kapitalistin työpalkaksi»]	498
[5] Oleellinen ero klassisen ja vulgaaritaloustieteen välillä. Koron ja maankoron tavarankoron markkinahinnan perustavina osina. Vulgaaritaloustieteilijöiden yritys antaa koron ja maankoron järjettömille muodoille järkevä ulkoasu]	517
[6] Vulgaarin sosialismin polemiikki korkoa vastaan (Proudhon). Koron ja palkkatyöjärjestelmän välisen suhteen ymmärtämättömyys]	543
[7] Koron ongelman historiaa. Lutherin etevämyyden Proudhoniin nähden koronvastaisessa väittelyssä. Korkoa koskevien näkemysten muuttuminen kapitalististen suhteiden kehityksen myötä]	548
MARX LUDWIG KUGELMANNILLE. 11. heinäkuuta 1868	564
Selityksiä	567
Nimihakemisto	587